

**Міністерство аграрної політики
та продовольства України
Житомирський національний
агроекологічний університет**

**КОН'ЮНКТУРА ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ СВІТОВИХ
АГРАРНИХ РИНКІВ**

Монографія

Житомир
2013

УДК 339.13

ББК 65.5

К 64

Затверджено до друку на засіданні Вченої ради ЖНАЕУ
від 28 листопада 2012 р., протокол № 3

Волкова І.М. (пп. 3.1.2; 3.1.4); Варченко О.М. (пп. 4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 5; 6); Данкевич В.С. (пп. 3.4.1; 3.4.2; 3.4.3; 3.4.4; 3.5.1; 3.5.2; 3.5.3; 3.5.4); Зінчук Т.О. (вступ, п.1; п.2; пп. 3.1.1; 3.1.2; 4.1; 4.2; 4.4); Куцмус Н.М. (п. 2); Михайлова Л.І. (пп. 4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 5; 6); Романчук О.М. (пп. 3.3.1; 3.3.2; 3.3.3; 3.3.4); Скидан О.В. (п.1; п. 5; п.6; висновки); Степаненко Н.І. (пп. 3.1.1; 3.1.3), Усюк Т.В. (пп. 3.2.1; 3.2.2; 3.2.3; 3.2.4).

Рецензенти:

О.М. Бородіна – д.е.н., професор
(ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”);

С.В. Козловський – д.е.н., професор
(Вінницький національний аграрний університет);

О.М. Яценко – д.е.н.
(Житомирський національний агроєкологічний університет”).

Відповідальний редактор: Т.О.Зінчук – д.е.н., професор.

Кон’юнктура та перспективи світових аграрних ринків: Монографія /
К 64 І.М. Волкова, О.М. Варченко, В.С. Данкевич [та ін.]; під. ред.
Т.О. Зінчук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 672 с.

У монографії досліджуються науково-методологічні та практичні засади формування кон’юнктури аграрних ринків за регіонами світу: Європи, Азії, Америки, Африки, Австралії та Океанії з наступною оцінкою можливостей розвитку зовнішньоекономічних зв’язків з Україною в умовах лібералізації торгівлі та посилення конкуренції. Виявлено місце і роль аграрного сектора у зовнішньоторговельній стратегії розвитку кожного регіону у контексті ТОП-країн – найбільших виробників і експортерів (імпортерів) агропродовольчої продукції. Узагальнено досвід окремих країн, зокрема, країн-членів СС, які активно застосовують переваги регіональної інтеграції при формуванні основних принципів спільної аграрної політики та визначенні цінової позиції агропродовольчої продукції на світових аграрних ринках.

Особливого значення набуло дослідження питань стану ринку сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України. Проаналізовано сучасну товарну і географічну структуру експорту (імпорту) та виявлено вплив зовнішньоекономічної політики світових виробників сільськогосподарської продукції на аграрний ринок України. Визначено зовнішньоекономічні перспективи ринку сільськогосподарської продукції і продовольства в Україні відповідно до орієнтирів світових країн-лідерів та вимог СОТ.

Монографія буде корисною для менеджерів сфери зовнішньоекономічної діяльності, науковців, викладачів вищих аграрних закладів, аспірантів, магістрів і студентів, фахівців та керівників аграрного сектора економіки.

© Волкова І.М., Варченко О.М., Данкевич В.С.,
Зінчук Т.О., Куцмус Н.М., Михайлова Л.І.,
Романчук О.М., Скидан О.В.,
Степаненко Н.І., Усюк Т.В., 2013

© ЖНАЕУ, 2013

Вступ

Глобалізація економіки зумовила значне зростання обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією. За останні 30 років вони зросли майже у 3 рази з 220 до 669 млрд дол. США. Поступово зростає і частка України у світовому експорті продукції аграрного сектора. І хоча ця частка незначна та складає у порівнянні з основними країнами-експортерами 0,66%, вітчизняний продовольчий ринок все більше адаптується до вимог і кон'юнктури світового ринку з врахуванням стратегічних орієнтирів розвитку галузі сільського господарства.

Сільське господарство надто складна сфера виробництва. При цьому – незалежно від національної належності, рівня розвитку, форми власності, методів організації – сільське господарство має свої специфічні, притаманні лише йому, особливості, які істотно відрізняють цю галузь економіки від інших, що вимагає визначення її пріоритетності на державному рівні. До найхарактерніших рис сільського господарства, які впливають на формування кон'юнктури аграрного ринку слід віднести такі:

по-перше, сільськогосподарська діяльність безпосередньо прив'язана до землі, яка розцінюється як просторовий фактор, а також одночасно як предмет праці і головний засіб праці. Площа земель сільськогосподарського призначення становить 11% світового земельного фонду (або 1,5 млрд га). Якісний стан землі поліпшується за умови її раціонального використання як засобу виробництва. Однак для підтримання необхідного рівня родючості слід не тільки відшкодовувати спожиті речовини ґрунту, але й відновлювати його якісні показники, що пов'язано із значними матеріально-технічними та фінансовими затратами. При цьому, окупність основних обсягів інвестицій розтягнута у часі та вимірюється роками, що стримує вкладення капіталу у сільське господарство. Для пом'якшення впливу цих об'єктивних факторів земельні угіддя в усіх країнах, незалежно від форми власності, розглядаються як загальнонаціональне багатство, а кошти на їх збереження виділяються з національних бюджетів. Водночас держави беруть на себе значну частину витрат, пов'язаних з формуванням соціальної інфраструктури села, розвитком сільських територій. Отже, земельний фактор має

важливе значення при розміщенні сільськогосподарського виробництва на території кожної країни та визначенні її міжнародної спеціалізації. Крім того, роль земельного фактора та особливості ґрунту враховуються при розробці всіх напрямів світового науково-технічного прогресу;

по-друге, виробництво сільськогосподарської продукції переплітається з непідвладними йому природними процесами. Послання трудових процесів з сезонними природними особливостями (зокрема – у землеробстві) зумовлює розбіжності між робочим періодом і періодом виробництва. З огляду на це, імовірність окупності капіталу та одержання прибутку пов'язані з великими ризиками. Специфічність проблеми породжує також нерівномірність використання робочої сили протягом року і загострює соціально-економічну ситуацію на селі. У сільському господарстві відбувається прискорене спрацювання виробничих фондів сільськогосподарського призначення (зокрема – в «агресивних» середовищах: тваринництві, птахівництві, роботі з мінеральними добривами), що вимагає формування інноваційних стратегій розвитку цієї галузі;

по-третьє, розвиток сільського господарства залежить від використання біологічних факторів, які зумовлюють безперервність процесу виробництва в галузі. Як наслідок, у сільському господарстві досягнення науково-технічного прогресу впроваджуються повільніше, ніж у промисловості. В умовах глобалізації саме біологічні процеси (розвиток рослин і тварин) висувають особливі вимоги до науково-технічних розробок і визначають певні межі для їх впровадження. Науково-технічні новачі можуть бути виправдані в разі забезпечення і сприяння нормальному проходженню біологічних процесів у землі, рослинах та тваринах. Значна частина коштів з аграрних бюджетів розвинених країн спрямовується саме на розробку природоохоронних техніки та технологій у сільському господарстві;

по-четверте, сільське господарство відрізняється значною територіальною розосередженістю, оскільки агровиробництво здійснюється на великих площах. Звідси – відповідні вимоги щодо вдосконалення системи машин і структури енергетики, використання альтернативних джерел енергії тощо. Задовольнити такі вимоги можливо, використовуючи переваги міжнародного

поділу праці та міжнародної кооперації, що, у свою чергу, визначатиме характер кон'юнктурних змін світового аграрного ринку;

по-п'яте, порівняно з іншими сферами економіки сільськогосподарське виробництво є менш ефективним. Вкладений у нього капітал забезпечує менший прибуток. З огляду на це, низькодоходне сільське господарство не здатне на рівних умовах (порівняно з промисловістю) брати участь у міжгалузевій конкуренції без зовнішньої підтримки;

по-шосте, галузь сільського господарства характеризується консервативністю та нееластичністю, неадекватністю реагування на умови й вимоги ринку. Так, при зростанні попиту на сільськогосподарську продукцію особливості сільськогосподарського виробництва не дозволяють йому оперативно зреагувати і збільшити її обсяги. Існує ряд обмежень щодо підвищення темпів зростання сільськогосподарського виробництва. Не можна суттєво розширити площі земель у сільськогосподарському обігу, навіть за умови збільшення інвестицій, що зумовлено природною обмеженістю сільськогосподарських угідь. Збільшення поголів'я пов'язане з довгим періодом вирощування більшості видів сільськогосподарських тварин. Так, для вирощування дійного стада корів потрібно близько трьох років, для формування плодоносного саду – понад п'ять років, виноградинка – не менш від трьох років тощо;

по-сьоме, в умовах коливання попиту на продовольство на світових ринках сільське господарство, внаслідок своєї інертності та консервативності, не може швидко пристосовуватися до мінливих обставин. Неможливо, наприклад, скоротити або збільшити площі та виробництво сільськогосподарських культур, якщо вже проведені посівні роботи, або скоротити виробництво молока та м'яса без скорочення поголів'я худоби, оскільки це вимагає певного проміжку часу;

по-восьме, в умовах нерегульованої ринкової економіки та свободи конкуренції ціни у монополізованому секторі промисловості зростають швидше, ніж у демонополізованому аграрному секторі, що створює непереборний для сільськогосподарського виробництва диспаритет цін між

вартістю сільськогосподарської продукції та вартістю ресурсів, необхідних для її виробництва;

по-дев'яте, через щорічні коливання в часі результатів виробництва, пов'язаних з природно-кліматичними умовами, у сільському господарстві великого значення, порівняно з іншими галузями, набуває питання створення продовольчих запасів.

Під впливом цих особливостей формується і такий глобальний комплекс, як світовий продовольчий ринок. Сільське господарство перетворюється у комплексну світову виробничу систему, де застосовуються єдині “правила гри”, відбуваються процеси лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, посилюються його цивілізаційні функції (широке використання геоінформаційних технологій, багатоопераційних сільськогосподарських агрегатів, високоврожайних сортів рослин та високопродуктивних тварин, біологічно активних кормових добавок, нових засобів лікування тварин тощо). Крім того, активно проявляється його роль у вирішенні демографічних, духовних та культурних проблем.

Розвинуті країни світу, маючи багатовіковий досвід організації сільськогосподарського виробництва, надзвичайно бережно ставляться до сімейного господарювання, яке переважно набуло форми фермерства, причому не стільки з причини економічної вигоди та конкурентоспроможності, скільки з метою збереження його для фізичного та духовного здоров'я нації.

Отже, при дослідженні проблемних питань формування кон'юнктури світових аграрних ринків доцільно розглядати і засади розвитку сільського господарства у різних регіонах світу, враховуючи вплив комплексу природних, економічних, науково-технологічних, соціальних та інших чинників. Водночас, складності з подоланням наслідків соціально-економічної кризи у сільському господарстві вимагають посилення та зміцнення зовнішньоторговельної складової у стратегічному розвитку аграрної економіки. У перспективі зовнішня економічна діяльність України спрямовуватиметься на подальшу інтеграцію у світове господарство, досягнення експортно-імпоротної збалансованості економіки, послідовну перебудову товарної структури експорту та імпорту, створення стабільного експортного потенціалу, запровадження сучасних форм економічної співпраці з країнами світу.

РОЗДІЛ 1. Методика та методологія дослідження

Оцінка сучасного стану товарного ринку є важливим чинником економічного зростання країни. Процес прийняття кон'юнктурних рішень щодо розвитку її зовнішньоекономічної діяльності як у коротко-, так і довготривалій перспективі сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, формуванню інноваційної стратегії, забезпеченню інвестиційної привабливості галузей реального сектора вітчизняної економіки.

За загальноприйнятим тлумаченням термін “кон'юнктура ринку”, або “ринкова кон'юнктура” – це конкретна економічна ситуація, що складається на певному ринку на даний період часу. Вихідний латинський термін – *conjung* (кон'юнктура) – перекладається як зв'язок, з'єднання та з економічної точки зору характеризується певним співвідношенням між попитом та пропозицією на товари одного виду (групи), а також рівнем співвідношення цін на них. В основу формування та зміни кон'юнктури ринку покладені, головним чином, фактори, які безпосередньо впливають на рух цін; обсяги виробництва, об'єми експорту та імпорту продукції, зайнятість населення; грошові доходи споживачів тощо. В цілому, кон'юнктура світового (регіонального) ринку представляється у якості складної і динамічної соціально-економічної системи, до складу якої входять агенти ринку (суб'єкти господарювання й інституції) та економічно-торговельні відносини між ними, які й визначають певні “правила гри” на заданий проміжок часу.

У системі світового ринку особлива роль належить кон'юктурі аграрного ринку, що мотивовано, з одного боку, стратегічно важливим значенням галузі сільського господарства у досягненні продовольчої безпеки країни та, з другого боку, нерівномірністю розвитку сільськогосподарського виробництва і незбалансованістю попиту та пропозиції на агропродовольчу продукцію у різних країнах та регіонах світу.

Теоретично процес формування кон'юнктури аграрного ринку свідчить про його здатність забезпечувати населення гарантованим доступом до продовольства у необхідному обсязі

та асортименті. Тобто, на основі попиту, пропозиції та інших механізмів ринкової конкуренції формується зв'язок між виробниками і споживачами. За останнє десятиріччя, враховуючи зростання кількості населення в світі та гостру нестачу базових продуктів харчування в окремих країнах світу, експорт та імпорт агропродовольчої продукції є ключовим інтеграційним чинником, що стимулює виникнення, розвиток та поглиблення міждержавних економічних відносин.

Практично процес формування кон'юнктури світового аграрного ринку здійснюється на етапі глобальних змін в економіці, ознакою яких є перманентна аграрна криза. Загострення світової продовольчої кризи (2007–2011 рр.) спричинило виникнення нових тенденцій, під впливом яких відбуваються суттєві зміни кон'юнктури ринку. До сучасних тенденцій, які набувають стійкого характеру слід віднести такі: агфляція, тобто різке зростання цін на основні продукти продовольства; – зростаюча інтенсивність використання природних ресурсів у світі; скорочення площ сільськогосподарських угідь; швидкий розвиток виробництва біопалива із зернових та олійних культур; зниження обсягів інвестицій у сільське господарство; вплив кліматичних змін на процеси агровиробництва та дефіцит води у світі; поглиблення зв'язку між енергетичною і продовольчою кризами; – різні умови надання державної підтримки на сільське господарство в країнах світу тощо. Внаслідок дії таких негативних явищ порушується рівновага соціально-економічної структури світового сільського господарства та поступово знижується платоспроможність населення.

Сутність ринкової рівноваги, за класичною теорією економічного розвитку, це такий стан економіки, коли кількість товару, на який є постійний попит за певної ціни, дорівнює кількості товару, що пропонується для реалізації на товарному ринку. Частина простору, де перетинаються інтереси продавців та покупців ринку, називається економічним простором. Саме на цьому просторі відбувається оптимізація поведінки на ринку. Фактично ринкова рівновага зберігається за умови стабільності нецінових чинників, які впливають на стан попиту та пропозиції.

На формування ринкової рівноваги аграрного ринку має вплив державне втручання у напряму регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, стимулювання випуску агропродовольчих товарів конкретної номенклатури та асортименту, що зумовлено потребами продовольчої безпеки країни, що, у свою чергу, нівелює доходність різних видів сільськогосподарського виробництва, яке здійснюється в різних регіонах та суттєво зменшує зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у пошуку нових шляхів, форм та методів отримання прибутку.

Вказані обставини слугують одним із відправних моментів для формулювання мети, об'єкту і завдань дослідження та орієнтують на обґрунтування рішень щодо зовнішньоекономічного розвитку аграрного сектора економіки України у найближчому майбутньому. При цьому враховується стан загальнооекономічних та галузевих умов реалізації основних напрямів її зовнішньоекономічної стратегії.

Мета наукового дослідження – оцінка кон'юнктури поточного стану світового і регіональних ринків сільськогосподарської продукції та обґрунтування зовнішньоторговельних перспектив аграрного сектора економіки України у контексті регіонів (країн) світу.

Оскільки глобальна продовольча проблема ще далека від свого остаточного розв'язання і лише загострюється і поглиблюється, доцільно виокремити найвигідніші варіанти зовнішньоекономічного співробітництва України в галузі сільського господарства у світовому контексті. З огляду на зазначене визначено об'єкт дослідження.

Об'єктом дослідження є основні закономірності формування кон'юнктури світового та регіонального аграрних ринків в умовах глобалізації економіки і лібералізації зовнішньої торгівлі та основних впливів продовольчої кризи. Вибір організаційних та методологічних підходів щодо виявлення кон'юнктурних змін передбачає проведення комплексного дослідження зовнішньоторговельної діяльності на прикладі п'яти частин (регіонів) світу: Європи, Азії, Америки, Африки, Австралії та Океанії у розрізі ТОП-країн найбільших виробників та

експортерів (імпортерів) сільськогосподарської продукції у кожному регіоні за період 2009–2011 рр.

Коло показників для аналізу зазначеної вище сфери товарної кон'юнктури аграрного ринку включає:

- обсяги світового (регіонального) аграрного виробництва;
- рівень світового (регіонального) виробництва, пропозиції та споживання за основними видами сільськогосподарської продукції;
- обсяги експорту (імпорту) агропродовольчих товарів;
- зовнішньоторговельне сальдо торгівлі сільськогосподарською продукцією;
- ціни на основні агропродовольчі товари;
- товарну та географічну структуру експорту (імпорту) продукції сільського господарства.

Для обліку експорту (імпорту) товарів застосовується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), яка є Товарною номенклатурою Митного тарифу України і побудована на базі шестизначної Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС) та восьмизначної Комбінованої Номенклатури Європейської Економічної Співдружності (КНЕСЕС), та є деталізованою номенклатурою ГС для країн ЄЕС 2007 року. В якості класифікації країн та валют використовуються відповідно Класифікація держав світу, яка гармонізована з міжнародним стандартом ISO 3166-1:2006 та Класифікація валют, яка гармонізована з міжнародним стандартом ISO 4217:2001.

У контексті назв розділів, груп та підгруп УКТ ЗЕД призначена, по-перше, для зручності користування митними органами і учасниками зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні митних операцій по-друге, для юридичних цілей, виходячи з найменувань товарних позицій і відповідних приміток до розділів чи груп.

З огляду на мету дослідження, переваги надавалися окремим товарним позиціям сільськогосподарської продукції за УКТ ЗЕД 01-24 (Додаток 1).

Результати дослідження отримані через логічну постановку та вирішення взаємопов'язаних завдань, суть яких полягала у наступному:

- розкрити основні тенденції розвитку світового сільського господарства в умовах глобалізаційних процесів;
- виявити характер, особливості та структуру галузі сільського господарства у світовому масштабі;
- проаналізувати стан виробництва найважливіших видів сільськогосподарської продукції у розрізі регіонів світу;
- оцінити поточний стан регіональної торгівлі агропродовольчими товарами;
- розрахувати комплексний показник потенційної спроможності національних (регіональних) ринків у розрізі товарних груп агропродовольчої продукції;
- встановити рівень впливу кон'юнктурних змін в умовах аграрних ринків регіонів світу на формування зовнішньої агроторговельної позиції України;
- обґрунтувати перспективи розвитку світових аграрних ринків за основними групами агропродовольчої продукції;
- визначити роль і місце України на світових (регіональних) аграрних ринках за основними видами агропродовольчої продукції.

Аргументація теоретичних положень, практичних узагальнень та одержаних висновків, які характеризують тенденції та закономірності формування сучасної кон'юнктури світового та регіонального аграрних ринків здійснювалася в рамках системного підходу, який включає загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, індукції та дедукції, аналізу та синтезу) та спеціальні економічні методи досліджень:

• описово-аналітичний – сучасний аналіз та характеристика загальних тенденцій розвитку світового сільського господарства, виявлення специфічних особливостей розвитку сільського господарства регіонів світу у контексті встановлення потенційних можливостей зовнішньоторговельних відносин з Україною;

• порівняльного аналізу – зіставлення кількісних показників зовнішньоторговельної діяльності регіонів (країн) світу,

дослідження механізму кон'юнктурних змін на ринках ТОП-країн – основних експортерів (імпортерів) агропродовольчої продукції у розрізі регіонів світу;

- статистико-економічний – збір, обробка, групування статистичних даних, дослідження динаміки світової (регіональної) торгівлі агропродовольчою продукцією, табличне та графічне відображення отриманих результатів;

- синергетичний – поступове зближення та поглиблення розвитку якісно нових зовнішньоторговельних зв'язків у контексті глобалізації та лібералізації торгівлі між країнами – світовими виробниками, експортерами (імпортерами) сільськогосподарської продукції, а також узгодженої взаємодії та взаємодоповнення систем господарювання України та країн світу;

- економіко-математичний – визначення потенційної спроможності аграрних ринків країн світу за видами (групами) агропродовольчих товарів; розробка матриці аналізу експортно-імпортних операцій для досліджуваних ТОП-країн кожного регіону світу та агропродовольчої продукції за УКТ ЗЕД 01-24, дослідження та прогнозування процесів експорту основних видів сільськогосподарської продукції, зокрема зернових (пшениці);

- монографічний – дослідження кон'юнктурних змін аграрних ринків окремих країн світу, оцінка позитивних і негативних впливів глобалізації на стан світового та регіональних ринків.

Інформаційно-статистичну базу досліджень щодо аналізу та прогнозу кон'юнктури світового (регіонального) ринків становлять: офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, міжнародних та європейських організацій: ФАОСТАТУ ООН, UN Comtrade, ЄВРОСТАТУ, монографічні праці та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів; науково-аналітична інформація мережі Internet, результати особистих аналітичних узагальнень науковців – виконавців теми.

З метою забезпечення порівнянності даних статистики міжнародної торгівлі товарами статистична вартість товарів

відповідно до вимог Державної служби статистики України визначається: для експортованих товарів – у цінах FOB; для імпортованих товарів – у цінах CIF. Вартість у цінах FOB включає вартість товарів і вартість послуг з доставки товарів до кордону країни-експортера. Вартість у цінах CIF включає вартість товарів, вартість послуг з доставки товарів до кордону країни-експортера і вартість послуг з доставки товарів від кордону країни-експортера до кордону країни-імпортера. Види умов постачання товарів, що застосовуються при формуванні статистики зовнішньої торгівлі України, визначаються відповідно до Міжнародних правил тлумачення торгових термінів “ІНКОТЕРМС” (2010), що застосовуються в Україні.

РОЗДІЛ 2. Тенденції розвитку світового сільського господарства в умовах глобалізації та лібералізації торгівлі

Сільське господарство є ключовою галуззю у розвитку людської цивілізації і забезпеченні зростання виробництва агропродовольчої продукції в умовах збільшення кількості населення планети. Історичний досвід та світова практика доводять, що наявність високорозвиненого та ефективного сільського господарства – ключова ознака передової економіки. Країна не може вважатися розвинутою при відсталому аграрному секторі.

У розвинених країнах світу, промислове сільське господарство на основі великомасштабної монокультури стала домінуючою системою сучасного сільського господарства, хоча і зростає підтримка сталого розвитку сільського господарства (наприклад, пермакультури або органічне сільське господарство).

Оскільки історична місія сільського господарства пов'язана із збільшенням чисельності населення, то слід враховувати його тенденцію до зростання. Так, якщо на початок 2006 р. населення світу складало 6,5 млрд чол., то за прогнозами Міжнародного центру програм Бюро перепису населення США до кінця 2012 р. воно зросте до 7 млрд. чол., а до 2050 р. його чисельність збільшиться до 9 млрд чол. Причому експерти ООН констатують, що близько 95 % щорічного приросту населення з 1994 по 2004 рр. припадало на менш розвинуті регіони світу: темпи росту у цих країнах складають 1,6 %, тоді, як в країнах з ринковою економікою 0,3 % у рік.

Значення сільського господарства як галузі матеріального виробництва полягає у тому, що воно у розвинених країнах забезпечує 3% світового виробництва валового продукту; у країнах, що розвиваються його частка сягає 25%. При цьому, за підрахунками ФАО¹, кожна восьма людина у світі потерпає від голоду, хоча в порівнянні з 1990 р. кількість таких осіб значно скоротилася: з 1 млрд чол. до 870 млн у 2012 р. Зважаючи на низьку ефективність реформ аграрного сектора національних

¹ За даними офіційного сайту ФАО: http://www.fao.org/index_en.htm.

економік, обмеженість виробничих ресурсів, що спричиняють продовольчий дефіцит, головними імпортерами продовольства у світі є країни, що розвиваються. При цьому їм також властиве найбільш активне зростання виробництва сільськогосподарської продукції (рис. 2.1.1).

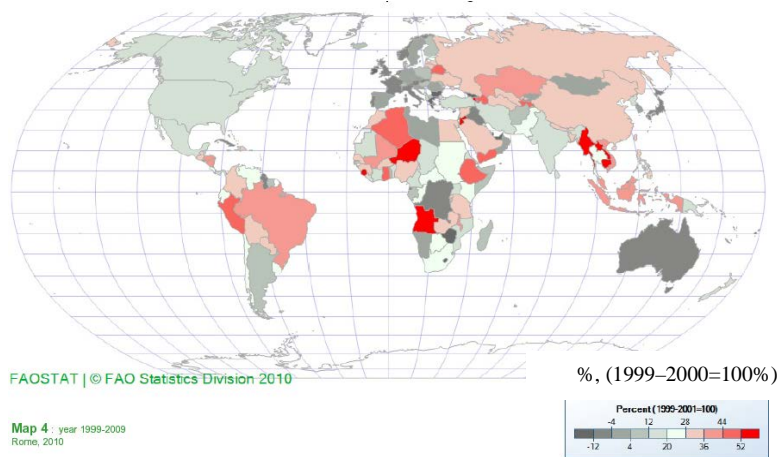

Рис. 2.1.1. Динаміка світового виробництва сільськогосподарської продукції, 2010 р. до рівня 1999–2000 рр., %

Джерело: за даними [1].

Існування глобальної проблеми голоду сприяє активізації виробництва генетично модифікованої сільськогосподарської продукції, що споживається на національному ринку окремих країн та реалізується на міжнародному. У 2010 р. у світі використовувалося близько 150 млн га земельних ресурсів під вирощування генетично модифікованих культур (табл. 2.1.1). Найбільші площі таких угідь сконцентровані у 22 країнах, зокрема, Аргентині, Бразилії, Китаї та Індії. Комерційне виробництво модифікованої бавовни зосереджено в африканських та азійських країнах, що розвиваються, в той час як у країнах Латинської Америки вирощують гербіцидно-резистентну сою. Незважаючи на зазначену спеціалізацію у

виробництві, можна стверджувати, що вона пов'язується не стільки з потребами внутрішнього ринку даних країн, скільки обумовлюється зростанням світового попиту на неї, створюючи тим самим для країн-виробників конкурентні переваги на світовому ринку.

Таблиця 2.1.1

Площа сільськогосподарських угідь під генетично-модифікованими культурами в країнах світу, млн га

Тип країн	1998 р.	2002 р.	2005 р.	2010 р.
Індустріальні країни	22	43	60	75
Країни, що розвиваються	5	16	40	75

Джерело: побудовано за даними [2, р. 313].

Діаметрально-протилежною тенденцією у міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією є виробництво та реалізація органічних продуктів, що суттєво активізувалося протягом 2005–2009 рр. Так, для задоволення потреб світового попиту у 2005 р. під органічним землеробством використовувалося менш ніж 20 млн га, а вже у 2009 р. його загальна площа становила 38 млн га [1].

Ці дві тенденції на світовому ринку сільськогосподарської продукції пояснюються одночасним існуванням попиту на якісну та безпечну продовольчу продукцію у розвинених країнах та необхідність подолання голоду в країнах, що розвиваються, за рахунок споживання генетично-модифікованих продуктів. Емпірично описані тенденції підтверджуються значеннями індексів Джині щодо нерівності у споживанні продуктів та отримуваних доходах у світі. Так, за даними 2010 р., нерівність споживання продуктів харчування досягає 16%, а нерівність у доходах – 38 % [2, с. 110–112].

Паралельно зі зростанням виробництва сільськогосподарської продукції, відбувається постійне збільшення обсягів зовнішньої торгівлі товарами даної категорії як в експортному, так і в імпортному напрямках (табл. 2.1.2). Вагому роль у зростанні імпорту відіграли найменш розвинені країни, сумарний імпорт продовольчих та сільськогосподарських товарів до яких у 2010 р. досяг 27 млрд дол. США [1].

Таблиця 2.1.2

**Обсяги світової торгівлі сільськогосподарської
продукції, млн дол. США**

Показники світової торгівлі	1999–2001 рр. (середнє значення).	2003–2005 рр. (середнє значення)	2006р.	2007р.	2008р.	2008 р. до 1999– 2001 рр., разів
Імпорт	439446	621219	747025	906887	1104776	у 2,5 рази
Експорт	414167	595537	721951	873286	1059857	у 2,6 рази

Джерело: побудовано за даними [1].

Необхідно відмітити, що в структурі світового імпорту продовольства у 2010 р. головними позиціями стали харчові напівфабрикати, соя, пшениця, пальмова олія (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

**ТОП – 20 позицій світового імпорту
агропродовольчої продукції, 2010 р.**

№	Вид продукції	Кількість, т	Імпорт, тис. дол. США
1	Напівфабрикати	12371613	44112597
2	Соя	95660512	43733036
3	Пшениця	144326072	36590420
4	Пальмова олія	34409174	29301740
5	Вино	9121972	28166531
6	Кукурудза	107231867	25954567
7	Продукти із сої	62349893	24995339
8	Алкоголь	4509170	23912898
9	М'ясо ВРХ	5067415	23427511
10	Сир з цільного коров'ячого молока	4696583	22380356
11	Сигарети	923299	20972470
12	Каучук	6474864	20405001
13	Рис	31188735	20102366
14	Печиво	6380858	19283093
15	Шоколад	4339016	19114497
16	Курятина	10695137	18385123
17	Кава	6249203	18134369
18	Цукор (сирець)	30843207	16252845
19	Свинина	4970962	15537267
20	Бавовна	7715035	14986288

Джерело: побудовано за інформацією бази даних ФАО:
<http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

Ключовими імпортерами вказаних видів сільськогосподарської та продовольчої продукції стали США, Китай та Японія, а також окремі країни-члени ЄС (табл. 2.1.4).

Таблиця 2.1.4

Провідні країни-імпортери сільськогосподарської та продовольчої продукції, 2010 р.

Країна	Вид продукції	Імпорт, тис. дол. США
Китай	соя	26160560
Китай	бавовна	6065934
США	алкоголь	5741557
Китай	каучук	5409395
Китай	пальмова олія	4839596
Японія	свинина	4494258
США	вино	4461891
Великобританія	вино	4318981
США	кава	4173489
Японія	кукурудза	3955650
США	ячмінне пиво	3748459
Японія	сигарети	3497243
Німеччина	сир з цільного коров'ячого молока	3393680
Індія	пальмова олія	3372692
Німеччина	кава	3126326
США	каучук	2883300
Італія	сигарети	2786326
Німеччина	напівфабрикати	2761718
Великобританія	напівфабрикати	2709993
Німеччина	вино	2696515

Джерело: побудовано та розраховано за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

Поряд з тим, як головними імпортерами найбільш затребуваної сільськогосподарської та продовольчої продукції у світі є переважно високорозвинені країни, лідерами з її закупівлі з точки зору частки у структурі національного імпорту є країни, що розвиваються (рис. 2.1.2). Так, частка аграрної продукції в імпорті досягає максимальних значень в Джибуті – 80,92 %, Гамбії – 61,43 %, Зімбабве – 48,38 %. Мінімального рівня даний

показник досяг у таких країнах світу як Екваторіальна Гвінея – 2,40%, Сінгапур – 2,94%, Аргентина – 2,95%, Індія – 2,97%, Китай – 3,85%. До числа 10 країн, які мають найменшу у світі частку імпорту агропродовольчої продукції у загальній структурі імпорту відносяться також Таїланд – 4,03%, США та Австралія – 4,53%².

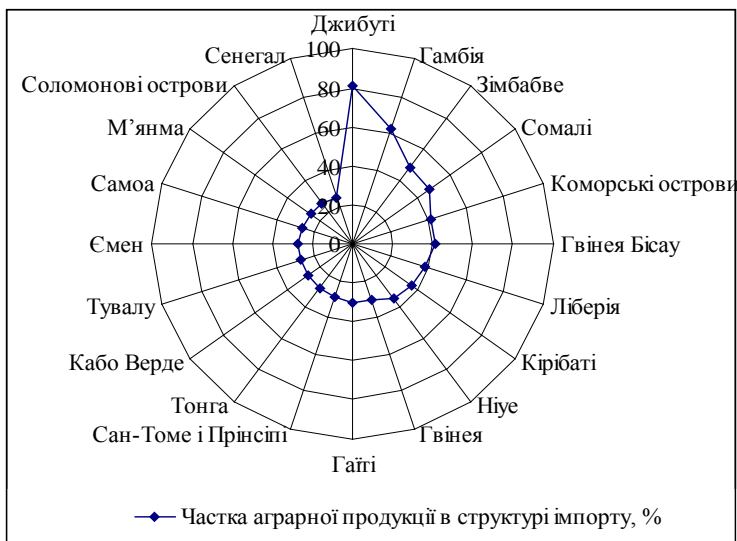

Рис. 2.1.2. ТОП-20 країн за часткою агропродовольчої продукції у структурі імпорту, 2010 р.

Джерело: побудовано за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

У структурі світового експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції присутні позиції, аналогічні імпорту, проте, після повної ідентичності перших п'яти з них (а саме, напівфабрикати, соя, пшениця, пальмова олія, вино), в структурі експорту існують певні відхилення (табл. 2.1.5).

² за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>

Таблиця 2.1.5

ТОП - 20 позицій світового експорту агропродовольчої продукції, 2010 р.

№	Вид продукції	Кількість, т	Експорт, тис. дол. США
1	Напівфабрикати	11847809	40504816
2	Соя	93383884	39693910
3	Пшениця	145158611	32598075
4	Пальмова олія	35318819	29932937
5	Вино	9797426	27876109
6	М'ясо ВРХ	5208618	23893619
7	Сир з цільного коров'ячого молока	5133247	23816972
8	Продукти із сої	64488859	22748902
9	Кукурудза	107864923	22740927
10	Алкоголь	4025027	22662118
11	Каучук	6825298	21398219
12	Шоколад	4435410	19732006
13	Рис	32768264	19469100
14	Печиво	6328753	18810519
15	Курятина	11632123	18331871
16	Кава	6580873	17877867
17	Сигарети	1012394	17500065
18	Цукор (сирець)	33492422	15569623
19	Свинина	5854139	14866531
20	Рафінований цукор	23889123	14270014

Джерело: побудовано за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

Експорт вказаних видів продукції відбувається переважно з таких країн як Аргентина, Бразилія, США, Франція, (табл. 2.1.6).

Таблиця 2.1.6

Провідні країни-експортери агропродовольчої продукції, 2010 р.

Країна	Вид продукції	Експорт, тис. дол. США
1	2	3
США	соя	18586268
Індонезія	пальмова олія	13468967
Малайзія	пальмова олія	12400052
Бразилія	соя	11042996
США	кукурудза	10110465
Бразилія	цукор (сирець)	9306851
Франція	вино	8392084
Аргентина	продукти з сої	8194945

Закінчення таблиці 2.1.6

1	2	3
Індонезія	каучук	7295411
США	пшениця	6751010
Великобританія	алкоголь	6541924
Таїланд	каучук	5983671
Бразилія	курятина	5789272
США	бавовна	5747637
Таїланд	рис	5301260
Бразилія	кава	5182002
Італія	вино	5170569
Аргентина	соя	4986277
Бразилія	продукти із сої	4719373
Франція	пшениця	4651982

Джерело: побудовано за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

Враховуючи не вартість експортованої аграрної продукції, а її частку в загальному національному експорті, можна стверджувати, що лідерами виступають такі країни, як Джибуті, Бурунді, Ліберія, Малаві, Тимор-Лешті (для яких цей показник перевищує 80%) та інші (рис. 2.1.3). Найменш залежними від експорту сільськогосподарської продукції та продовольства у світі є такі країни як Мальдіви (0,00%), Лівія (0,01%), Екваторіальна Гвінея (0,02%), Ірак (0,08%), Кувейт (0,19%), Японія (0,42%) та ін.

Рис. 2.1.3. ТОП-20 країн за часткою сільськогосподарської та продовольчої продукції в структурі експорту у 2010 р.

Джерело: побудовано за інформацією бази даних ФАО: <http://faostat.fao.org/site/342/default.aspx>.

Незважаючи на відмічену структурну та регіональну диференційованість світового експорту та імпорту аграрної продукції, її частка у загальній структурі експорту та імпорту на глобальному ринку залишається протягом 1999–2008 рр. майже незмінною (табл. 2.1.7).

Таблиця 2.1.7

Частка експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у загальному обсязі світового експорту та імпорту, %

Показники світової торгівлі	1999–2001 рр. (середнє значення)	2003–2005 рр. (середнє значення)	2006р.	2007р.	2008р.	2008 р. до 1999–2001 рр., +/-
Імпорт	7,1	6,8	6,1	6,4	6,7	-0,4
Експорт	6,8	6,7	6,0	6,2	6,6	-0,2

Джерело: побудовано за даними [1].

Водночас, торгівельний об'єм сільськогосподарської продукції, що визначається як різниця між експортом та імпортом, постійно збільшував своє негативне значення, тобто вартість світового імпорту зростала значно швидше, ніж експорту (рис. 2.1.4). Крім того, закономірною тенденцією в розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції є тривале збільшення частки продовольчих товарів у загальному обсязі сільськогосподарського експорту та імпорту (табл. 2.1.8).

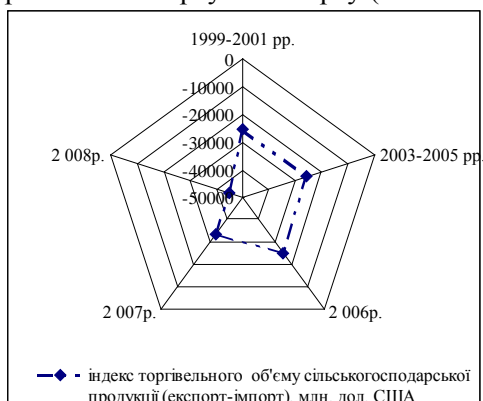

Рис. 2.1.4. Індекс торгівельного об'єму сільськогосподарської продукції (експорт-імпорт) у 1999–2008 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано за даними [1].

Таблиця 2.1.8

**Частка продовольчих товарів у загальному обсязі
сільськогосподарського експорту та імпорту, %**

	1999–2001 рр. (середнє значення)	2003–2005 рр. (середнє значення)	2006р.	2007р.	2008р.	2008 р. до 1999– 2001 рр., +/-
Імпорт	68,2	69,6	69,6	70,7	72,2	4,0
Експорт	68,2	69,2	69,5	70,8	72,0	3,8

Джерело: побудовано за даними [1].

Поряд з уже відміченими, однією з ключових тенденцій розвитку світового аграрного ринку є постійне зростання цін на продовольчу та сільськогосподарську продукцію. За даними ФАО, у 2011 р. ціни на продовольство у світі зросли найбільш стрімко за останні 10 років. Ескалація світових цін на зернові, олійні культури та цукор (на 40, 35 та 25 % відповідно) викликала аналогічні процеси і на ринках інших видів аграрної продукції (табл. 2.1.9).

Таблиця 2.1.9

**Індекси цін на агропродовольчу продукцію
(за методикою ФАО)**

Роки	Індекс продовольчих цін ³	Індекси цін на окремі продовольчі групи товарів				
		м'ясо	молоко-продукти	зернові	олія та жири	цукор
1	2	3	4	5	6	7
2000	90	96	95	85	68	116
2001	93	96	107	87	68	123
2002	90	90	82	94	87	98
2003	98	97	95	98	101	101

³ Індекс продовольчих цін за методикою ФАО складається з індексів цін 5 продовольчих груп товарів зважених до їх частки у структурі експорту в 2002–2004 рр. В кожній з груп також використовується специфічна методика визначення цінових індексів: індекс цін на м'ясо вираховується на основі цін на 4 типи м'яса; індекс цін на молокопродукцію враховує також ціни на масло, сир, казеїн; визначення індексу цін на зернові базується цінами на зерно та рис; індекс цін на олію та жири складається з цін 11 видів жирів (включаючи тваринний та рибний); індекс цін на цукор розраховується відносно до цін Міжнародної угоди про цукор.

Закінчення таблиці 2.1.9

1	2	3	4	5	6	7
2004	112	114	123	107	112	102
2005	117	120	135	104	104	140
2006	127	119	128	122	112	210
2007	159	125	212	167	170	143
2008	200	153	220	238	227	182
2009	157	133	42	174	151	257
2010	185	152	200	183	194	302
2011	228	177	221	247	252	369
2012						
січень	213	174	207	223	234	334
вересень	216	175	188	263	225	284

Джерело: побудовано за статистичною інформацією FAO: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en>.

Крім того, перманентна протягом останніх десятиліть активізація попиту на сільськогосподарську продукцію породжує на світовому ринку явище волатильності цін (рис. 2.1.5), яка сприймається як новий феномен у процесах, що відбуваються на сільських територіях, внаслідок сезонних або середньорічних коливань цін на сільськогосподарську продукцію. Також можна стверджувати, що волатильність цін на сільськогосподарську продукцію може розглядатися як глобальна структурна проблема, оскільки вона виникає внаслідок взаємодії факторів світового та національних ринків.

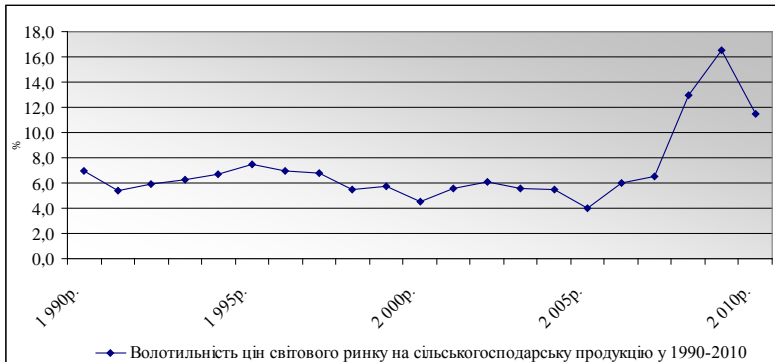

Рис. 2.1.5. Волатильність цін світового ринку на сільськогосподарську продукцію, %

Джерело: побудовано за даними [2, с. 106–107].

Висока волатильність цін на сільськогосподарську продукцію негативно впливає на доходи фермерів, особливо тих, що не мають заощаджень та можливості використовувати інструменти страхування. Затримка між виробничими рішеннями та реальним виробництвом створює додаткові ризики, оскільки виробники планують свою діяльність виходячи з поточного рівня цін.

З настанням нової хвилі зростання цін на аграрну продукцію у світі в 2010–2011 рр., країни, що розвиваються (традиційно найбільш вразливі від волатильності цін), повинні розраховувати не на її подолання, а орієнтуватися на заходи розширення доступу до продовольства для найбільш вразливих. У довгостроковій перспективі вирішення проблеми волатильності цін на світовому аграрному ринку пов'язується зі зростанням продуктивності сільськогосподарського виробництва, зокрема, за рахунок розширення числа конкурентоспроможних видів продукції, а також просування ідеї диверсифікації харчування. Нині ж найбільш конкурентоспроможними за ознакою прибутковості в різних регіонах світу є такі види продукції як м'ясо (країни Латинської та Південної Америки), молоко (країни Європи та Азії), зернові (США, країни Африки), (рис. 2.1.6).

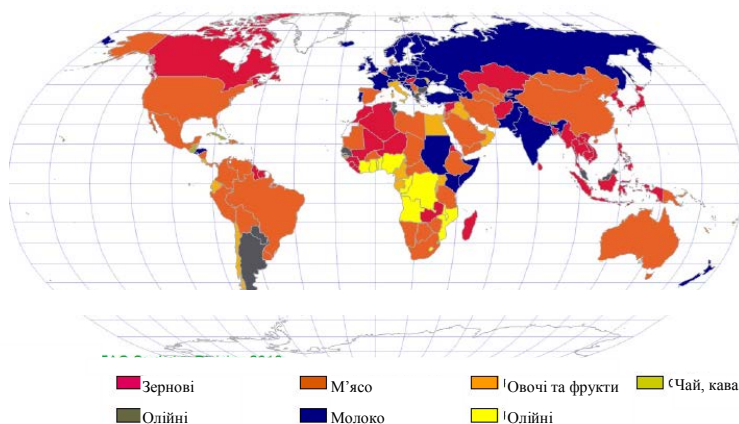

Рис. 2.1.6. Найбільш прибуткові види сільськогосподарської продукції

Джерело: побудовано за даними [1].

В цілому, поточна та прогнозована ситуація на світовому ринку агропродовольчої продукції має свої особливості залежно від виду продукції. Так, виробництво зернових культур у 2012 р. скоротилося, в порівнянні з 2011 р. на 2,6 % (табл. 2.1.10). Як наслідок, споживання зернових у 2012–2013 маркетинговому році очікується на рівні 2314 млн т, що є на 2 % менше від тренду останніх десяти років.

За оцінками ФАО, обсяг світової торгівлі зерновими у 2012–2013 рр. скоротиться на 4,8 % (до 290,6 млн т) у зв'язку зі зменшенням виробництва пшениці і кукурудзи. Такі прогнози пояснюються послабленням попиту на зернові через, по-перше, розширення виробництва в країнах-імпортерах та, по-друге, зростання світових цін на відповідних ринках.

Таблиця 2.1.10

**Параметри світового ринку зернових
у 2002/03–2012/13 маркетингових роках**

Маркетингові роки	Виробництво, млн т	Пропозиція, млн т	Споживання, млн т	Обсяги світової торгівлі, млн т	Частка запасів ⁴ головних країн- експортерів ⁵ у загальному споживанні, %
2002/03	1838,4	2417,5	1933,8	237,4	16,1
2003/04	1895,1	2387,4	1964,5	238,8	14,7
2004/05	2074,8	2496,2	2024,1	246,6	17,2
2005/06	2052,3	2525,8	2045,6	245,7	17,9
2006/07	2019,8	2489,0	2075,6	256,3	13,8
2007/08	2134,4	2559,1	2143,3	271,7	14,3
2008/09	2288,6	2708,9	2191,7	281,9	18,8
2009/10	2266,1	2767,2	2239,5	276,3	19,1
2010/11	2258,4	2786,6	2277,7	284,7	16,7
2011/12	2347,3	2850,2	2317,6	305,3	18,0
2012/13	2286,0	2813,0	2314,3	290,6	16,3

Джерело: побудовано та розраховано за статистичною інформацією ФАО: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/csdb/en>.

⁴ Запаси означають сумарний об'єм спожитого на внутрішньому ринку країни та експортованого зерна.

⁵ Головними експортерами пшениці є Аргентина, Австралія, Канада, ЄС, Казахстан, Росія, Україна та США; фуражного зерна – Аргентина, Австралія, Бразилія, Канада, ЄС, Росія, Україна та США; рису – Індія, Пакистан, Таїланд, США та В'єтнам.

У результаті цього очікується, що пропозиція зернових культур на світовому ринку буде достатньою, а скорочення поставок з Чорноморського регіону будуть компенсовані завдяки їх нарощуванню з Північної Америки та ЄС. Сумарний обсяг світової торгівлі основними зерновими культурами матиме у 2012–2013 маркетинговому році такі значення: пшениця – 135,5 млн т, фуражне зерно – 120 млн т, кукурудза – 93 млн т, рис – 35 млн т.

Виробництво молока у 2012 р. очікувано зросте на 2,7% та становитиме 750 млн т, при цьому головним чином – в країнах Азії. Як наслідок, зростатиме і міжнародна торгівля молокопродуктами. Зважаючи на сталість попиту на продукти даної групи, імпорт збільшиться до 52,7 млн т в еквіваленті молока. Задоволення зростаючих потреб у молокопродуктах в світі передбачається задовольнити за рахунок розширення поставок з Океанії та Південної Америки.

Зважаючи на зростання світового виробництва м'яса птиці та свинини, обсяги споживання збільшаться у 2012 р. на 2% та досягнуть 302,0 млн т. Головним чином це відбуватиметься за рахунок зростання виробництва в країнах, що розвиваються, оскільки в розвинених країнах протягом 2011–2012 рр. спостерігається обмеженість нарощування обсягів виробництва через стагнацію споживання на внутрішніх ринках та зростання собівартості. Внаслідок розширення виробництва м'яса в головних країнах-імпортерах, у 2012 р. очікується активізація боротьби за ринки збуту. Крім того, це, в поєднанні з обмеженою пропозицією розвинених країн-експортерів, зміщує головну частку постачальників на ринку м'яса до країн, що розвиваються, зокрема, Індії та Бразилії.

Після двох попередніх сезонів великої пропозиції на світовому ринку, у 2011–2012 рр. ринок олійних культур та продуктів їх переробки знову відчув дефіцит, оскільки обсяги світового виробництва олійних культур були недостатніми для задоволення зростаючого попиту. У 2012 р. очікується скорочення світового виробництва сої на 10%, олійних культур – на 4%. Тим не менше, за оцінками експертів, можливим є помірне зростання пропозиції рослинних жирів на світовому ринку за

рахунок подальшого розширення виробництва пальмової олії, а також великих запасів олійних культур на початок сезону. Загостренню ситуації на ринку олійних культур додає постійне зростання попиту на біодизельне паливо. Як наслідок, зростання світових котирувань на олійні культури та продукти їх переробки, неминуче призвело до зростання цін на них.

Перспективи розвитку ринку олійних культур на 2010–2020 рр. пов'язуються з такими факторами, як: *по-перше*, зважаючи на високий рівень цін та обмеження зростання доходів населення, зростання виробництва та споживання олійних культур та продуктів їх переробки сповільниться; *по-друге*, 2/3 глобального розширення посівних площ під олійними культурами прогнозується в країнах, що розвиваються, що приведе до зростання світового виробництва рослинних жирів; частка таких країн-виробників як Малайзія та Індонезія і надалі зростатиме, проте зростаюче екологічне навантаження внаслідок інтенсифікації даного виду виробництва може певною мірою змінити прогнози; *по-третє*, країни, що розвиваються, зокрема Китай та інші азіатські країни, займатимуть домінуючі позиції у споживанні рослинних олій; *по-четверте*, значний вплив на зростання попиту на олійні культури забезпечуватиме популяризація біодизельного палива.

Ситуація на ринку цукру у 2012 р., незважаючи на падіння виробництва у Бразилії, пов'язується з перевищенням пропозиції обсягів споживання. Такі тенденції другий рік поспіль обумовлюють нарощування світових запасів цукру. Як наслідок, скорочення попиту на імпорт цукру призведе до зменшення обсягів міжнародної торгівлі, та сприятиме зниженню рекордних цін, встановлених у 2011 р.

Таким чином, результати аналізу змін в системі зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією визначатимуть довгострокові тенденції формування кон'юнктури світових аграрних ринків. Ймовірно вони полягатимуть у такому: 1) прискорення темпів росту торгівлі продуктами переробки та готовими товарами порівняно з темпами росту торгівлі сільськогосподарською сировиною; 2) збільшення імпорту в країнах ОЕСР в результаті послаблення протекціоністських

заходів та подальшого реформування аграрної політики; 3) стабілізація попиту у розвинутих країнах світу на продовольство та зміни у структурі споживання та якості продукції харчування; 4) посилення позицій у світовому лідерстві в експорті сільськогосподарської продукції Австралії, Нової Зеландії, США при деякому послабленні ролі країн ЄС; 5) отримання нових ринків збуту сільськогосподарської продукції основними країнами товаровиробниками за рахунок переорієнтації країн Східної Азії та Східної Європи з експортерів у переважно імпортерів.

Література

1. FAO Statistical Yearbook 2010: World Food and Agriculture [Електронний ресурс]. / FAO. – Rome, 2010. / Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/015/am081m/am081m00.htm>.

2. FAO Statistical Yearbook 2012: World Food and Agriculture / FAO. – Rome, 2012. – 396 p.

РОЗДІЛ 3. Кон'юнктура аграрних ринків світу

3.1. Кон'юнктура аграрних ринків Європи

3.1.1. Загальна характеристика європейського регіону

Територія європейського регіону простягається з півночі на південь на 5 тис. км (від о. Шпицберген до о. Крит) та із заходу на схід більше ніж на 3 тис. км. Встановлено, що найвищою точкою Європи є гора Ельбрус (5642 м), найнижчою – дельта р. Волги (-28 м); найдовшою річкою – Волга (3530 км), найбільшим озером – Ладозьке (17,1 тис. км²).

Загальна площа регіону становить 10,5 млн км² з чисельністю населення – 729,2 млн чол. Більшість країн Європи порівняно невеликі за площею та кількістю населення: найбільшою вважається Україна (603,7 млн км²), найменшою – Ватикан (0,44 км²), а густонаселеним містом є Париж (9,8 млн чол.).

Економіко-географічне положення регіону Європи, з точки зору формування і розвитку системи зовнішньоторговельних зв'язків, характеризують дві ключові риси: по-перше, при відносно невеликих розмірах території, країни даного регіону мають надзвичайно розвинену систему транспортного сполучення, розділені незначною відстанню між собою, забезпечені розвиненою ресурсною базою з комплексом корисних копалин та сприятливими природними умовами для ведення сільського господарства; по-друге, переважна

більшість європейських країн (Великобританія, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія) забезпечена зручним виходом до морського узбережжя, що значно активізує торгівлю з іншими країнами світу.

Забезпеченню сучасного сталого рівня розвитку аграрного сектора сприяють різноманітні природно-кліматичні умови на території регіону, оскільки тут простягаються великі рівнини – Східноєвропейська, Середньоєвропейська, Середньо- та Нижньодунайська, а також утворився Паризький басейн. Європейські гірські ділянки займають 17 % території, серед яких виділяються основні гірські масиви: Альпи, Піреней, Карпати, Апенніни, Урал, гори Скандинавського та Балканського півостровів, що традиційно стимулює до розвитку екотуризму як елементу формування міждержавних зовнішньоторговельних зв'язків. Отже, рельєф здебільшого не заважає спорудженню шляхів сполучення та об'єктів економіки, веденню сільського господарства.

Природно-кліматичні умови Європи взагалі не можна вважати особливо сприятливими, але саме такі умови і відповідні температура повітря та режим опадів узимку і влітку цілком задовільні для організації та ведення сільськогосподарської діяльності. Європейське узбережжя позбавлено загроз цунамі, землетрусів та виверження вулканів.

На більшій частині території Європи клімат помірний, на заході – морський, на сході – континентальний, на північних островах – арктичний і субарктичний, на півночі – середземноморський. На островах Арктики та вздовж узбережжя Північного Льодовитого океану розташовані арктичні пустелі й тундра, далі на південь – лісотундра, тайгові, мішані та широколисті ліси, лісостеги, степи, субтропічні середземноморські ліси та чагарники; на південному сході – напівпустелі.

За історично-географічними ознаками у межах Європи виокремлюються чотири великі регіони. Перший – Східна Європа (Болгарія, Боснія і Герцеговина, країни Балтії, Македонія, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Угорщина, Чехія, Хорватія, республіки колишньої Югославії – Сербія та Чорногорія); другий – Середня Європа (Австрія, Бельгія, Великобританія, Ірландія, Люксембург, Ліхтенштейн, Нідерланди, Франція, Німеччина, Швейцарія); третій – Північна

Європа (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція,); четвертий регіон – Південна Європа (Албанія, Андорра, Греція, Італія, Іспанія, Монако, Португалія, Сан-Марино).

За показниками економічного розвитку найрозвиненішими є країни Європи. Чільне місце належить Німеччині з чисельністю населення 80,3 млн, яка за цим показником посідає 12 місце в світі. У світову “двадцятку” також входять Великобританія (58,5 млн), Франція (58,1 млн), Італія (57,9 млн). У більшості інших західноєвропейських країн мешкає від 5 до 15 млн осіб; окрему групу складають мікродержави (Андорра, Ватикан, Ліхтенштейн, Сан-Марино).

В останні десятиліття чисельність населення Європи зростає дуже повільно. В регіоні спостерігається одна з найгірших демографічних ситуацій в світі, що пояснюється “старінням націй” та низьким рівнем народжуваності. Такі країни, як Італія, Монако, Німеччина, Нідерланди мають нульовий або навіть від’ємний природний приріст, у той же час зазначені вище мікрокраїни мають дещо кращі демографічні формули, хоча суттєво вплинути на загальну демографічну європейську ситуацію вони не спроможні. Типові для Європи демографічні формули мають країни: Бельгія, Греція, Іспанія, Португалія, Швеція.

Складна демографічна ситуація зумовила зміну ролі регіону в світовій системі зовнішніх міграцій. Якщо після Великих географічних відкриттів Європа була головним джерелом еміграції, то зараз вона є провідним осередком трудової імміграції з усього світу.

За національним складом населення більшості країн є досить однорідним. Водночас, поруч з однонаціональними (Італія, Ісландія, Швеція та ін.) зустрічаються країни зі строкатим етнічним складом (наприклад, Швейцарія). Національні питання, переплетені із соціальними та релігійними протиріччями, мають значну гостроту у Великобританії (Ольстер, Уельс, Шотландія), Бельгії (Фландрія і Валлонія), Іспанії (Країна Басків, Каталонія), Франції (Корсика) тощо.

Європейський регіон – один з найбільш густозаселених регіонів світу. Для розміщення населення характерні високі показники щільності (навіть у середньому більше 100 осіб/км²; у двох нідерландських провінціях – Північна і Південна Голландія – 1100 осіб/км², у князівстві Монако навіть 17500 осіб/км²). Рівень

урбанізації регіону також один з найвищих – >80 % в середньому, а у Великобританії навіть >90 % (Нідерланди – 89 %, Німеччина – 88 %, Данія – 85 %, Швеція – 83 %). Мережа міст – найгустіша у світі. До того ж, Європа – батьківщина міських агломерацій; вони і зараз лишаються головною формою розселення. Найбільші агломерації, злившись між собою, утворили мегаполіси: Рурштадт (м. Рур з населенням 40 млн осіб) у Німеччині та Англійський у Великобританії (від Лондона до Ліверпуля з населенням у 35 млн. осіб).

Європа являє собою один з трьох “центрів сили” світового господарства, який лише трохи поступається Північноамериканському на чолі зі США. Починаючи з часів першої “промислової революції”, обличчя Європи визначається розвитком промисловості. До Другої світової війни вона спеціалізувалася на випуску унікальної та надскладної продукції, зараз збільшилася орієнтація на випуск масової продукції середнього рівня складності: автомобілів, верстатів, конторського обладнання, електротехнічних виробів. Значний рівень розвитку мають також окремі галузі високої технології – аерокосмічна промисловість, електроніка.

Хоча за обсягами продукції та продуктивністю праці у сільському господарстві Європа трохи поступається США, ця галузь в цілому відрізняється високим рівнем розвитку, інтенсивністю й товарністю. Країни Європи не тільки забезпечують свої власні потреби у більшості видів сільськогосподарської продукції, але й є її значними експортерами (особливо Франція, Італія, Греція, Данія, Нідерланди). Після Другої світової війни Європа перейшла від універсального дрібного селянського господарства до високоспеціалізованого капіталістичного, що входить до системи агробізнесу. Основним типом сільськогосподарського підприємства є ферма, але розміри її суттєво менші, ніж в США або Канаді, натомість врожайність набагато вища.

Європорегіон – це регіон з високорозвиненою транспортною інфраструктурою, на території якого створено особливий західноєвропейський тип транспортної системи. За дальністю перевезень вона поступається Північноамериканській, але за щільністю доріг посідає перше місце в світі, оскільки тут велика

частота руху, значна частка міжнародних і транзитних перевезень, особливо автомобільним транспортом.

Економічну потужність європейського регіону, насамперед, визначають її головні країни – Великобританія, Італія, Німеччина, Франція – на них припадає $\frac{3}{4}$ усієї промислової продукції. Саме в цих чотирьох країнах найбільш диверсифікована економіка з найширшим переліком галузей та виробництв.

Серед інших країн значний потенціал мають Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Швейцарія та Швеція. На відміну від “четвірки” головних країн, та певною мірою, Іспанії, економіка “малих привілейованих націй” спеціалізується на окремих галузях, у яких мають світове визнання і навіть лідерство, незважаючи на свої малі розміри. Зокрема, Нідерланди відомі виробництвом радіоелектронних товарів, медичної апаратури, квітів; Швейцарія – високоточними верстатами, вимірювальними приладами, годинниками, фармацевтичними препаратами, шоколадом і сиром; Бельгія – металомістким промисловим обладнанням, автомобілями, пластмасами, содою; Швеція – деякими сортами сталі, морськими суднами, шарикопідшипниками, гідротурбінами, продукцією лісопереробки тощо.

Територіальна структура господарства Європи складна і мозаїчна. У першу чергу її визначає центральна вісь розвитку, що простягнулася через територію Великобританії, країн Бенілюксу, Італії, Німеччини, Франції, Швейцарії на 1,5 тис. км. Ця вісь охоплює 15 % території Європи, але концентрує 50 % її населення та 70 % промислового потенціалу. В її межах розташовані як столичні, так і старопромислові райони, у тому числі найвідоміші гірничозаводські.

У Європі географія промисловості формувалася під суттєвим впливом природно-ресурсних факторів. Головні корисні копалини магматичного і метаморфічного походження пов’язані з Балтійським щитом на Півночі та зоною Герцинської складчастості у Середній Європі. З відкладами осадового чохла пов’язані нафтогазоносний басейн Північного моря та кам’яновугільні басейни Бельгії, Великобританії, Німеччини, Франції. Серед кам’яновугільних басейнів виділяється Рурський у Німеччині, серед залізрудних – Лотаринзький у Франції.

У південній частині Європи переважають рудні родовища (свинцево-цинкові, бокситові, ртутні та ін.), натомість поклади паливних корисних копалин порівняно невеликі. У цілому європейський регіон має набагато менші мінерально-сировинні ресурси для промисловості, ніж США та Канада. До того ж, європейські родовища виснажені внаслідок тривалої експлуатації.

Географія провідних галузей склалася під дією трьох основних типів орієнтації: 1) на власні ресурси палива і сировини; 2) на імпорт їх із США, Канади та країн “третього світу”; 3) на власні трудові ресурси. У кожній конкретній галузі вони поєднуються індивідуально.

Паливно-енергетичний європейський комплекс з часів “промислових переворотів” базувався на власних вугільних ресурсах. За сучасних умов видобуток значно скоротився, що пов’язано із конкуренцією дешевшого американського, польського та австралійського вугілля, а також переводом енергетичного господарства на нафту і природний газ, розвитком атомної енергетики (у Франції більш ніж 75 % електроенергії отримують на АЕС) тощо.

Велику роль для економіки Європи відіграє шельф Північного моря зі значними родовищами природного газу (найбільше – голландське Слохтерен) і нафти (найбільше – норвезьке Статфьорд). Тільки один шельф Північного моря здатен задовольнити третину потреб регіону у вуглеводневій сировині. Інші $\frac{2}{3}$ довозяться з країн Перської затоки і Північної Африки, Венесуели та Росії. Нафта надходить переважно морським шляхом, тому найпотужніші нафтопереробні заводи знаходяться у портах Роттердам, Марсель, Гамбург, Сіракузи та ін. Значну роль відіграють і нафтопроводи – з італійських портів вглиб території Європи та з Росії.

У постачанні та забезпеченні енергією незначну роль відіграють ТЕС, які працюють або у старих вугільних басейнах, або у портах на довізному паливі; провідне значення мають АЕС (У Франції та Бельгії вони взагалі визначають електроенергетичний баланс); ГЕС у більшості країн (крім Норвегії) набули незначного розвитку; до того ж, в останні десятиліття будуються переважно ГАЕС. В Італії та Ісландії використовують геотермальну енергію, у Франції та

Великобританії – припливну, пейзажі Данії, Нідерландів і Німеччина важко уявити без вітрових електростанцій.

Металургійна галузь регіону Європи сформувалася ще до початку сучасної технологічної ери: бурхливо вона розвивається у країнах “великої четвірки”, а також у Бельгії, Люксембурзі, Швеції. Причому, саме Люксембург (“сталеве герцогство”) посідає перше місце у світі за виправкою сталі на одну особу населення (12 т на рік).

Найбільш розвиненим європейським регіонам чорної металургії є німецький Рур, що має вузькоспеціалізовану вугільну орієнтацію. Підприємство-лідер металургійної промисловості розташоване у м. Дуйсбург. Французька Лотарингія має протилежну орієнтацію – на родовища залізної руди. Але вже після Другої світової війни металургійні комбінати будувалися переважно в портах з розрахунку на імпорт високоякісної та дешевої сировини, наприклад: м. Таранто (Італія), м. Марсель і м. Дюнкерк (Франція), м. Бремен (Німеччина) та ін.

У кольоровій металургії найважливішою галуззю є алюмінієва промисловість. Вона розвинута в країнах із наявністю власних бокситів (Франція, Греція, Італія) або в країнах-виробниках дешевої гідроелектроенергії (Норвегія, Швеція, Швейцарія, Австрія). Виплавка важких кольорових металів тяжіє до морських портів, куди надходять рудні концентрати.

Машинобудування залишається головною галуззю промисловості Європи, яка, власне кажучи, свого часу стала його батьківщиною. Частка машинобудування у вартості виробленої промислової продукції регіону становить $\frac{1}{3}$, а у вартості експорту – навіть $\frac{2}{3}$. Європа має найширший асортимент машинобудівної продукції у світі. Серед окремих країн найвищий рівень розвитку машинобудування має Німеччина. За нею йдуть Бельгія, Великобританія, Італія, Франція, Швеція, Швейцарія.

Машинобудівні підприємства Європи мають досить широку географію, але при цьому відчувається тяжіння до великих міст і міських агломерацій, що пояснюється концентрацією там висококваліфікованих кадрів, наукових установ, наявністю розвинутої інфраструктури. Останнім часом намітився зсув машинобудування до середніх і малих міст як прояв контрурбанізації в розселенні населення та постіндустріальності в розвитку економіки взагалі.

Хімічна промисловість є другою за значенням галуззю. Традиційно вона орієнтувалася на родовища гірничо-хімічної сировини та палива. Переорієнтація галузі у другій половині ХХ століття на вуглеводні призвела до певних зрушень: відбувся “зсув до нафти”, тобто, в морські порти. Найбільший у світі район нафтопереробки і нафтохімії сформувався в узбережній частині Нідерландів і Бельгії (найбільші центри – Роттердам і Антверпен).

Лісова промисловість поширена нерівномірно: “лісовим цехом” регіону є Швеція і Фінляндія. Тільки тут розвинуті всі стадії лісозаготівель і лісопереробки, включно із виробництвом целюлози і паперу.

Легка промисловість, з якої починалася індустріалізація Європи, зараз втратила колишнє значення. Насамперед, це стосується текстильної та швейної промисловості. Зараз не менше половини готового одягу регіон завозить з країн “третього світу”, хоча світовими лідерами у “високій” та масовій моді залишаються Франція (Париж) та Італія (Мілан), відповідно. За специфікаціями і лекалами французьких та італійських Будинків Моделей одяг шиється в азійських та африканських країнах з дешевою робочою силою. В Європі легка промисловість зсувається на південь; Португалію стали називати “швейним цехом” Європи. Схожі тенденції простежуються у взуттєвій промисловості, хоча тут Італія зберігає світове лідерство за вартістю виробленої продукції.

Конфігурація транспортної мережі Європи надзвичайно складна. Але її каркас (як і в США) складають міжнародні полімагістралі широтного та меридіонального напрямків. Їх основу становлять транс’європейські залізниці “Лісабон–Мадрид–Барселона–Париж–Берлін” (з подальшим продовженням на Варшаву–Мінськ–Москву), “Лондон–Париж–Марсель”, “Гамбург–Мюнхен–Рим” тощо.

Найважливіші річкові шляхи також мають меридіональний (Рейн) або широтний (Дунай) напрямок. По Рейну щорічно перевозять близько 300 млн. т вантажів. В пониззі Рейну розташований найбільший порт світу за вантажообігом – Роттердам (Нідерланди), у середній течії – найбільший річковий порт світу – Дуйсбург (Німеччина).

Річки Майн, Рейн, Дунай з'єднані системою судноплавних каналів, це збільшує їх транзитне транс'європейське значення. Велике значення мають морські порти, що обслуговують переважно зовнішню торгівлю. До світових портів належать Лондон, Гамбург, Антверпен, Марсель, Гавр та вже зазначений Роттердам – всі вони розташовані в естуаріях річок, що зв'язують потужні портово-промислові комплекси із внутрішніми районами країн.

Західноєвропейські країни одними з перших у світі продемонстрували, що навіть великі природні перешкоди припиняють бути обмежуючим чинником у розвитку господарських зв'язків. Чисельні залізниці, автошляхи і трубопроводи пронизують Альпи (наприклад, італійці з прикордонних провінцій щоденно їздять на роботу до Швейцарії). Паромні переправи надійно з'єднують береги Північного і Балтійського морів. “Проектом століття” став найдовший тунель під Ла-Маншем, з'єднуючи Англію та Францію (швидкісні поїзди долають 52,5 км за 20–35 хвилин).

Транспортні мережі окремих країн мають свої відмінності. Наприклад, у Франції дорожня сітка має радіальну (моноцентричну) конфігурацію: вся шляхи ведуть до Парижу; у Німеччині – лінійно-вузлова (поліцентрична) транспортна структура.

Європа – найбільший в світі регіон міжнародного туризму. Особливо виділяються країни Середземномор'я, які здатні прийняти за рік до 150 млн. туристів. Серед країн за кількістю прийнятих туристів та вартістю наданих рекреаційних послуг лідирують Австрія, Великобританія, Іспанія, Італія, Франція, Швейцарія. Туристичні послуги є однією з головних статей доходів національних бюджетів у деяких «країнах-карликах»: Андоррі, Мальті, Монако, Сан-Марино.

В Європі наявні туристично-рекреаційні райони всіх типів: приморські (Рив'єра в Італії та Франції), гірські (Альпійські країни), приозерні (Італія, Німеччина, Швейцарія), а також пізнавальні – так звані “старі камені Європи” (Афіни, Венеція, Відень, Мадрид, Неаполь, Париж, Рим та ін.).

Внаслідок значної густоти населення, давнього й тривалого промислового та сільськогосподарського навантаження територія Європи найбільше антропогенізована серед усіх регіонів світу. Щільність автомобілів у “головній промисловій осі” складає 300

машин/км², а протока Ла-Манш є місцем з найбільш інтенсивним рухом морського транспорту. Отримання постіндустріального статусу більшістю країн Європи змінює ситуацію на краще: поступово закриваються або переносяться в інші країни екологічно небезпечні виробництва, все ширше використовуються сучасні “чисті” технології (серед світових лідерів у використанні природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій – Швейцарія), збільшуються площі заповідання як типових, так й унікальних природних комплексів (Великобританія й Австрія перевели до природно-заповідного фонду п'яту частину своєї території). Населення західноєвропейських країн до того ж вирізняється сформованою екологічною свідомістю.

Європа утворює з Азією континент Євразію; займає 8 % поверхні Землі; площа 10532000 км². Європа повністю розташована у північній півкулі між 36° пн. ш. і Північним Льодовитим океаном; майже 2/3 території займає велика плоска рівнина, на якій розташована вся європейська частина Росії; на захід простирається до “низинних територій” та Біскайської затоки.

У різні часи східна межа Європи визначалася по-різному, але простежується загальна тенденція “розростання Європи на схід”. Останні три століття умовну межу Європи на суходолі проводять вздовж східного підніжжя Уралу, ріки Емби, Кумо-Маницької западини; Чорне море, Босфор та Дарданелли відокремлюють Європу від Азії, Гібралтарська протока та Середземне море – від Африки; часто до Європи зараховують Кавказ.

Розташування центру залежить від окреслення кордонів Європи і, головним чином, визначається обраною методикою підрахунку, а також вирішенням питання щодо включення віддалених островів до списку крайніх точок Європи. Таким чином, на звання географічного центру Європи претендують декілька місць. Крім України, де центром Європи вважається точка поблизу с. Ділове неподалік від м. Рахів (Закарпатська обл.), про місце розташування центру Європи заявляють Білорусь, Литва, Польща, Словаччина та деякі інші країни. Водночас, “офіційним” географічним центром Європи, за даними книги рекордів Гіннеса, визнане с. Пурнушкяй, що розташоване за 26 км на північ від м. Вільнюса (Литва).

За даними Євростату, економічний розвиток країн Європи відбувається на загальному тлі поступової лібералізації світового економічного простору та в умовах викликів глобалізації. До групи високорозвинених країн Європи, на які припадає 60–65 % ВВП регіону, історично належать Великобританія, Італія, Німеччина та Франція; 22 % ВВП отримують Австрія, Бельгія, Данія, Ісландія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Швейцарія; 10 % – Греція, Іспанія, Ірландія, Кіпр, Мальта, Португалія; 2–3 % – Князівство Андора, держава-місто Ватикан, князівство Ліхтенштейн, князівство Монако, республіка Сан-Маріно. За даними МВФ, сукупний ВВП найрозвиненіших країн Європи склав у 2011 р. більше, ніж 17,3 млрд дол. США.

Світова економічна криза, яка розпочалася у 2008 р., завдала економіці Європи суттєвих збитків. Так, за показниками ВВП, у 2009–2011 рр. навіть розвиненим країнам Європи не вдалося вийти з “депресивного стану” та досягти показника рівня 2008 р. (17,9 млрд дол. США).

Характерною рисою розвитку регіону у другій половині ХХ століття стало поглиблення регіональної інтеграції, початок якої було закладено країнами Західної Європи ще наприкінці 40-х років ХХ ст. З часом західноєвропейська інтеграція стала вважатися найбільш “класичним” варіантом регіональної інтеграції, що націлена на подальше поглиблення та розширення. При цьому Європейський Союз (ЄС) як інтеграційне угруповання ознаменував етап формування регіону єдиної Європи та продемонстрував еволюційність періодів інтеграції: зона вільної торгівлі – митний союз–спільний ринок–економічний союз–повна економічна інтеграція. Саме остання форма, в якій функціонує ЄС, є найбільш зрілою та повною, оскільки передбачає проведення фактично єдиної економічної політики, що вимагає, зокрема, уніфікації законодавчої бази, монетарної, фінансової, антикризової політики та впровадження наднаціональної адміністрації, рішення якої є обов’язковими для країн-учасниць.

Розуміння подій зміцнення та географічного розширення ЄС свідчить про те, що перебіг європейської інтеграції не може обмежуватися певними межами періодизації. З початку укладання Римської угоди про створення СЕС (1957 р.) і дотепер продовжується процес формування розширеного складу цього регіонального об’єднання. ЄС сьогодні – це 27 країн Європи

(табл. 3.1.1) з площею території 4,3 млн км², чисельністю населення 500 млн осіб, єдиною валютою системою (ЄВС) з наднаціональною грошовою одиницею – євро.

Збільшення складу ЄС у 2004–2007 рр. стало проміжним етапом на шляху подолання розподільчих дій в Європі, оскільки офіційно визнані перспективи членства в ЄС країн Західних Балкан (Албанії, Боснії та Герцеговини, Македонії, Сербії, Хорватії та Чорногорії) і Туреччини.

Таблиця 3.1.1

Кількість держав-членів ЄС за період 1957–2007 рр.

Рік вступу	Країна, що набула членства
1957	Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччини, Франція
1973	+ Великобританія, Данія, Ірландія
1981	+ Греція
1986	+ Іспанія, Португалія
1995	+ Австрія, Швеція, Фінляндія
2004	+ Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія
2007	+ Болгарія, Румунія

Реальне розширення ЄС, яке відбуватиметься в межах Копенгагенських критеріїв у період 2015–2020 рр., і збільшення кількості його членів до 30–35 дають підстави для твердження, що в межах угруповання акумулюватимуться значні матеріальні, трудові, фінансові ресурси для внутрішнього реформування. Відповідно Копенгагенські критерії, які встановлено на засіданні Ради Європи у Копенгагені у червні 1993 р. для країн-кандидатів на членство у ЄС, містять політичні критерії, економічні та інші, пов'язані з ними, обов'язки, що зумовлюються членством у ЄС. Держави, які бажають приєднатися до ЄС, повинні не тільки конституційно закріпити зазначені принципи, але й втілити їх у життя.

Значущим досягненням європейського інтеграційного процесу є формування Євросоюзу – Європейського валютного союзу, який об'єднує 17 країн-членів ЄС (Австрія, Бельгія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Мальта,

Німеччина, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Естонія) з офіційною валютою євро, яка введена у безготівковий обіг у 1999 р., та з чисельністю населення 325 млн чол. Країни-члени ЄС, які мають намір приєднатися до Євросони зобов'язані відповідати Маастрихтським критеріям конвергенції 1993 р., якими передбачено певні вимоги щодо: 1) цінової стабільності (рівень інфляції в країні кандидата не повинен перевищувати більш ніж на 1,5 % середній рівень інфляції в трьох країнах з найменшими інфляційними показниками); 2) стабільності державних фінансів (річний дефіцит державного бюджету не може перевищувати 3 % ВВП, а рівень державного боргу – 60 % річного ВВП); 3) рівня процентних ставок (рівень процентних ставок за довгостроковими кредитами не повинен перевищувати 2 % рівня, що існує в трьох країнах ЄС з найкращими результатами); 4) обмінного курсу валют (обмінний курс валют не повинен виходити за межі встановленого в ЄС діапазону коливань обмінних курсів).

Інституційна система ЄС визнана унікальною і не має аналогів в історії. Призначення основних інститутів ЄС, до яких належать Європейська рада, Рада ЄС, Європейська комісія, Європейський парламент та Суд ЄС полягає у врахуванні та узгодженні під час прийняття рішень інтересів не лише окремих держав ЄС, а й регіонів та різних соціальних груп.

Якісно новий етап удосконалення інтеграційних процесів усередині ЄС пов'язується з підписанням країнами-членами ЄС Лісабонської угоди 13 грудня 2007 р. – нового базового документа, який набув чинності з 1 грудня 2009 р. Він посилив повноваження Європарламенту і роль національних парламентів, особливо в країнах-членах ЄС, де економіка функціонує у режимі кризових потрясінь (Греція, Іспанія, Португалія та ін.).

Згідно з рекомендаціями Лісабонської стратегії, у ЄС введено посаду Президента Європейської Ради, міністра закордонних справ, посилено роль Європейського Парламенту, досягнуто розширення прав національних парламентів на участь у законотворчій діяльності ЄС, запроваджено нову систему голосування за формулою “подвійної більшості” (рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало 55 %

держав ЄС, в яких проживає не менш як 65 % населення) тощо. Інтегровані рекомендації угоди стосуються також і економічної сфери ЄС й сфокусовані на збільшенні інвестицій у науково-дослідну діяльність, зміцненні інноваційності діяльності ЄС, розвитку конкурентоспроможності бізнесового середовища, консолідованій енергетичній політиці та протистоянні кліматичним змінам. Все це засвідчує подальше посилення процесу європейської інтеграції, розширення можливостей ЄС у досягненні своєї мети шляхом затвердження принципів прозорості та демократичності.

Отже, ЄС розглядає спільні європейські цінності як ключовий елемент процесу поглиблення політичної та економічної інтеграції.

Країни Європи є членами багатьох міжнародних економічних (СОТ, Світовий банк, МОП, МВФ, ОЕСР), субрегіональних міжурядових (Бенілюкс), політичних (Рада Європи, ОБСЄ, ООН, НАТО), громадських (Римський клуб) та неофіційних міжурядових (Паризький клуб) організацій. Зокрема, Рада Європи, відстоюючи базові цінності прав людини, демократії та верховенства права, об'єднує уряди усіх країн Європи. У своїй діяльності, незважаючи на різні функціональні обов'язки, ЄС та Рада Європи взаємно доповнюють одна одну. При розробці нормативно-правових інструментів та угод ЄС спирається, як правило, на стандарти Ради Європи та діяльність її моніторингових механізмів.

3.1.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону

Сільське господарство є найважливішою галуззю національної економіки будь-якої європейської держави та матеріальною основою її добробуту. Передумовами успішного розвитку сільського господарства в європейському регіоні є м'який та вологий клімат, значні капіталовкладення, постійний попит на сільськогосподарську продукцію на світовому ринку.

Європейський регіон традиційно вважається одним із найбільших в світі виробником, споживачем, експортером та імпортером сільськогосподарської продукції. На території

регіону можливе вирощування широкого спектру сільськогосподарських культур помірного та субтропічного поясів: швидкозрілих зернових, овочів й травосумішів – на півдні та оливок, цитрусових і навіть бавовника – на півдні.

Не дивлячись на те, що у сільському господарстві країн Європи зайнято до 3 % населення, тут переважають інноваційні агро- та біотехнології, високо механізоване тваринництво, впроваджуються останні досягнення аграрної науки, забезпечується комплексний розвиток сільських територій, на які припадає до 90 % території Європи, та підтримується високий рівень державної допомоги.

Сучасна структура використання земельного фонду формувалася протягом багатьох століть, тому вона відображає особливості історичного розвитку сільського господарства цієї частини світу і практично за останнє десятиріччя не змінилася. Тут зосереджено 962 млн га площі сільськогосподарських угідь, що складає 20,7 % світової площі, та 134 млн га ріллі, або 10 % від загальної світової площі. На одну особу населення припадає близько 1,5 га земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. Європа належить до країн з високим рівнем розораності земель – приблизно 30 % (у країнах ЄС – 43 %), – що є результатом тривалого ведення аграрного виробництва та щільності населення. Найбільш розораною є територія Західної та Центральної Європи, де в середньому під землеробство відведено понад 1/3 сільськогосподарських земель, в окремих країнах (Данії, Італії, Нідерландах, Польщі, Україні, Угорщині) – навіть 1/2 і більше. За результатами досліджень ФАО, резервів для розширення площі орних земель в Європі небагато – усього лише 6 млн. га.

У країнах-членах ЄС переважна частина земельного фонду та основні продуктивні можливості сільськогосподарського виробництва зосереджені у фермерських господарствах. Основою організації сільськогосподарського виробництва є родина ферма з мінімальним використанням найманої робочої сили.

Середній розмір сільськогосподарських угідь в європейському регіоні становить 18 га, екологічне сільське господарство займає 3,7 % орної території ЄС. Собівартість одного гектара землі різниться за країнами і становить, зокрема, у

Австрії – 10 тис. євро, Румунії – 2 тис. євро, Польщі – 5 тис. євро [5]. Позитивною тенденцією розвитку сільського господарства є збільшення розміру земельних угідь, зайнятих під органічне землеробство з 6374,1 тис. га у 2005 р. до 7345,0 тис. га у 2009 р. [26].

Результати досліджень свідчать, що 23 % усіх органічних сільськогосподарських земель світу зосереджено в європейському регіоні, близько 200 тис. ферм в ЄС органічно обробляють земельні площі. По країнах Європи найбільші площі органічних земель розташовані в Іспанії (1,1 млн. га), Італії (1 млн га) та Німеччині (0,9 млн. га). Характерно, що в Європі є чотири країни, де органічні землі складають більш ніж 10 % усіх сільськогосподарських земель, зокрема, Ліхтенштейн (29,8 %), Австрія (15,9 %), Швейцарія (11,1 %) та Швеція (10,8 %). Найбільшим ринком збуту органічної продукції є Німеччина з обігом реалізації 5850 млн євро, друге місце посіла Франція (2951 млн. євро), третє – Великобританія (2494 млн. євро). Найвищих показників з виробництва органічної продукції досягнуто в Австрії, Данії та Швейцарії. Підтримка органічного сільського господарства в ЄС та сусідніх країнах Європи містить гранти в межах програм розвитку села, правовий захист і європейські та національні плани заходів [12].

Традиційно країни Європи є провідними виробниками майже всіх видів сільськогосподарської продукції у світі (табл. 3.1.2).

Характерно, що у структурі виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі 20 основних її видів 55,4 % складає продукція тваринництва, що свідчить про відповідну галузеву спеціалізацію європейських країн. Аналіз наведених даних дозволяє виділити основні види рослинницької і тваринницької продукції, на які припадає найбільша частка в загальних обсягах виробництва. Так у 2010 р. країнами Європи найбільше було вироблено тваринницької продукції таких видів: молоко коров'яче (1 місце), м'ясо свиней (2 місце), м'ясо ВРХ та курей (3 і 4 місця відповідно). У рейтингу продукції рослинництва провідні місця посіли пшениця, виноград, картопля та оливки.

Таблиця 3.1.2

Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції країнами Європи, 2010 р

Вид продукції	Обсяг виробництва, тис. дол. США	Рейтингова позиція продукції
Молоко коров'яче	30336071	1
М'ясо свиней	29910047	2
М'ясо ВРХ	14798910	3
М'ясо курей	6761145	4
Пшениця	11812894	5
Виноград	13398858	6
Картопля	6831089	7
Оливки	10833756	8
Яйця курячі	5049479	9
Помідори	5478599	10
Цукровий буряк	4730348	11
Насіння ріпаку	4061349	12
Яблука	3157106	13
Насіння соняшника	3599925	14
М'ясо овець	1472496	15
Гриби та трюфелі	2940985	16
Кукурудза	2710384	17
М'ясо індиків	2320806	18
Персики та нектарини	2008460	19
Полуниця	1481046	20

Джерело: за даними [26].

Виявлено, що з переліку зазначених країн п'ять країн Європи є провідними виробниками зазначених видів сільськогосподарської продукції. Отже, доцільно представити структуру виробництва у розрізі даних ТОП-5 країн (табл. 3.1.3).

Наведені дані характеризують особливості географічної структури виробництва сільськогосподарської продукції у розрізі провідних країн Європи. Так найбільшими виробниками зазначеної продукції в Європі є такі країни, як Великобританія, Італія, Іспанія, Німеччина, Франція. За загальною вартістю виробленої у 2010 р. продукції перше місце посідає Франція і, зокрема, за такими її видами, як м'ясо ВРХ, пшениця, яйця

курячі, цукровий буряк, насіння соняшнику, кукурудза. Німеччина є другим провідним виробником сільськогосподарської продукції серед країн Європи і найбільшим – за такими її видами, як молоко коров'яче, м'ясо свиней, картопля, насіння ріпаку, м'ясо індиків.

Таблиця 3.1.3

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції ТОП-країнами Європи у 2010 р., тис. дол. США

Вид продукції	Франція	Німеччина	Італія	Іспанія	Великобританія
Молоко коров'яче	7177777	8926161	3267278	–	4331718
М'ясо свиней	3381930	7031309	2447933	5377330	1094515
М'ясо ВРХ	4538311	3638753	2390717	–	2485265
М'ясо курей	1652312	–	–	1462837	2057612
Пшениця	4999953	2247241	–	–	1259889
Виноград	3343365	576132	4451638	3490979	–
Картопля	1133069	1580617	–	–	917493
Оливки	–	–	2538789	6416833	–
Яйця курячі	785099	549387	611093	696686	545738
Помідори	–	–	2226549	1538384	–
Цукровий буряк	1371062	916141	144054	146221	280752
Насіння ріпаку	–	1563603	–	–	501167
Яблука	723703	353116	932512	–	–
Насіння соняшника	442730	–	–	215493	–
М'ясо овець	336788	–	–	367577	768131
Гриби та трюфелі	41726	108255	1443406	228599	125035
Кукурудза	882997	–	–	–	–
М'ясо індиків	588123	705045	390081	–	196735
Персики та нектарини	176608	–	865979	617774	–
Полуниця	63190	212972	208851	373658	139664

Джерело: за даними [26].

Третє місце серед найбільших виробників сільськогосподарської продукції в регіоні посідає Італія і, водночас, перше за такими позиціями, як томати, яблука, гриби та трюфелі, персики та нектарини; четвертою у даному рейтингу є Іспанія, тоді як за обсягами виробництва оливок і полуниці вона посідає перше місце серед зазначених країн. Великобританія є п'ятим за рейтингом основним виробником сільськогосподарської продукції серед країн Європи і найбільшим – за такими її видами, як м'ясо курей і м'ясо овець.

З метою проведення детального аналізу основних показників виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції зазначеними країнами представимо дані таблицях 3.1.4–3.1.8.

Таблиця 3.1.4

Показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у Франції, 2010 р.

Вид продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі, 2010 р. до 2000, р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спад) врожайності, 2010 до 2000 рр., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спад) виробництва, 2010 до 2000 рр., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	5426	0,3	7,0	-0,1	38207,0	0,2	3,4
Грубі зернові	3809	0,0	7,2	-0,3	27350,0	-0,3	4,1
Олійні культури	2338	1,1	1,1	0,7	2557,0	1,8	1,5
Зернобобові культури	423	-1,1	3,9	-1,3	1630,0	-2,4	2,4
Коренеплоди	166	0,2	39,8	0,0	6582,0	0,2	0,9

Джерело: за даними [26].

Франція є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в ЄС та одним з найбільших її експортерів у світі. За

вартістю сільськогосподарського експорту вона поступається лише США, а як чистий експортер – США і Нідерландам. Основою цього стали сприятливі природні умови і великі площі придатних для використання земель. Орні землі займають 19 млн га, луки і пасовища – 12 [16]. Загальний високий рівень розвитку країни також позитивно позначився на сільськогосподарському виробництві: воно належить до інтенсивних і високопродуктивних. У сільському господарстві працює 1,2 млн чол., середній розмір ферм становить 28 га.

Рослинництво Франції забезпечує 1/3 вартості сільськогосподарської продукції. Провідними культурами, що вирощуються, є зернові, картопля, цукрові буряки, олійні (рапс, соняшник). Щорічні збори зерна складають близько 60 млн т, половина у них реалізується на експорт (друге місце в світі після США). Пшениці збирають до 35 млн. т, решту складають ячмінь і кукурудза. Франція також є найбільшим виробником та експортером цукру в Західній Європі.

В структурі рослинницької продукції значна частка належить овочам, фруктам і квітам, у тому числі для виготовлення парфумів. Серед фруктів найпоширенішими є яблука, переважна частина врожаю переробляється на сидір. Цитрусових і оливок вирощується небагато, оскільки зона субтропіків у Франції, порівняно з Італією та Іспанією, незначна. Важливу роль також відіграє виноградарство. За обсягами збору винограду, виробництва і експорту вина, споживанням його на душу населення Франція посідає друге місце в світі, незначно поступаючись Італії.

Тваринництво Франції забезпечує 2/3 вартості сільськогосподарської продукції. Традиційним напрямком є розведення великої рогатої худоби. Спеціалізовані свинарство і птахівництво почали розвиватися порівняно недавно. М'яса виробляється близько 110 кг на одну особу населення, що забезпечує Франції статус важливого постачальника худоби і птиці на ринки країн ЄС. Значними також є обсяги виробництва та переробки молока, зокрема, місцеві сировари виготовляють 400 сортів сиру, що забезпечує країні провідне місце експортера сирів у світі.

Таблиця 3.1.5

**Показники виробництва основних видів
сільськогосподарської продукції у Німеччині, 2010 р.**

Вид продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 до 2000 рр., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 до 2000 рр., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	3298	1,1	7,3	0,0	24107,0	1,1	2,2
Грубі зернові	3315	-0,2	6,1	0,5	20306,0	-1,5	3,1
Олійні культури	1506	2,2	1,5	2,2	2191,0	4,4	1,3
Коренеплоди	255	-1,7	40,0	-1,2	10202,0	-2,9	1,4

Джерело: за даними [6].

Сільськогосподарське виробництво Німеччини характеризується високою інтенсивністю. Орні землі складають 12 пасовища – 6 млн га [14]. Після об'єднання країна стала другим після Франції сільськогосподарським виробником в Європі. Однак, незважаючи на значні обсяги виробництва, країна забезпечує власні потреби в агропродовольчій продукції лише на 2/3. Отже, Німеччина є одним із найбільших у світі імпортерів продукції сільського господарства та її переробки, зокрема зерна (кормового й продовольчого), олії, м'яса, овочів, фруктів.

Особливості земельних ресурсів, кліматичні і ґрунтові умови, а також висока платоспроможність населення зумовили спеціалізацію Німеччини на галузі тваринництва, що забезпечує 4/5 вартості виробленої сільськогосподарської продукції. Для Німеччини характерні велике поголів'я великої рогатої худоби і свиней, виробництво м'яса в розмірі 90 кг на рік на кожного жителя, а також масла і твердих сирів. З зернових вирощуються

переважно пшениця, ячмінь, жито. Німеччина також є потужним виробником картоплі, цукрових буряків, фруктів (особливо яблук), овочів і винограду. Традиційною культурою є хміль, що використовується для пивоваріння.

Таблиця 3.1.6

Показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Італії, 2010 р.

Вид продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 до 2000 рр., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спад) урожайності 2010 до 2000 рр., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спад) виробництва 2010 до 2000 рр., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	1865	-2,2	3,7	1,4	6900,0	-0,6	0,6
Рис	248	1,2	6,6	1,7	1638,0	2,9	0,3
Грубі зернові	1382	-1,4	7,6	0,1	10458,0	-1,3	1,6
Олійні культури	1474	-1,2	0,6	0,3	923,0	-1,0	0,5

Джерело: за даними [26].

На відміну від Північної Європи, найважливішою галуззю сільського господарства Італії є рослинництво. Найбільшу частку у вартості продукції рослинництва країни складають так звані середземноморські продукти, які водночас є провідною статтею експорту сільськогосподарської продукції. Овочів в країні вирощується більше, ніж у Великобританії, Франції та Німеччині разом узятих. Найбільше значення має культура томатів. Італія є значним за обсягами виробником і експортером також фруктів, особливо груш і персиків, апельсинів, лимонів, винограду й вина. Поряд з Іспанією країна утримує першість у вирощуванні оливок. Італія є важливим виробником зерна в Європі. Вирощуються також пшениця, кукурудза, ячмінь і рис, значні площі зайняті під

цукровими буряками і картоплею. Незважаючи на вагомі обсяги вирощування, власної пшениці не вистачає, тому щорічно вона імпортується до країни. Італія є значним експортером рису в інші країни Європи.

Незважаючи на те, що тваринництво не є провідною галуззю сільського господарства Італії, в країні розводять велику рогату худобу, свиней, овець, кіз і птицю. Італія є значним виробником м'яса й сиру. Частина продуктів тваринництва, включаючи вовну, а також кормове зерно, імпортується.

Таблиця 3.1.7

Показники виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Іспанії, 2010 р.

Вид продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 до 2000 рр., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 до 2000 рр., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 до 2000 рр., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	1907	-2,1	2,9	-0,5	5611,0	-2,6	0,5
Грубі зернові	3954	-0,9	3,2	-1,6	12798,0	-2,5	2,0
Олійні культури	2887	-1,3	0,7	5,0	2151,0	3,6	1,3
Зернобобові	379	-1,8	0,9	1,0	356,0	-0,9	0,5
Молоко	–	–	–	–	2150,0	8,1	0,3
Яйця	–	–	–	–	51,0	9,1	0,074
М'ясо птиці	–	–	–	–	22,0	13,7	0,022

Джерело: за даними [26].

Для потреб сільського господарства Іспанії забезпечується обробіток 2/5 її території (орні землі і землі під постійними насадженнями). Важливу роль в забезпеченні високої

ефективності аграрного сектора економіки відіграє штучне зрошення (3,7 млн. га, або перше місце серед країн Європи). Провідною галуззю сільського господарства є рослинництво. В Іспанії вирощуються зернові (ячмінь, пшениця, кукурудза, рис), бобові, картопля, цукровий буряк, а також овочі та фрукти помірних і субтропічних широт. Нині Іспанія є провідним експортером рису, томатів, цибулі та мигдалю до інших країн Європи.

Провідне місце в світі Іспанія посідає як виробник винограду, оливок і цитрусових (апельсини, мандарини, лимони). Зокрема за обсягами збору винограду, виробництва й експорту вина країна серед країн Середземномор'я поступається лише Італії та Франції. Водночас, за обсягами зборів та експорту цитрусових Іспанія посідає перше місце серед країн Середземномор'я, а за обсягами вирощування оливок, виробництва й експорту оливкової олії – перше місце в світі.

Тваринництво в Іспанії розвивається за достатньо складних природно-кліматичних умов – тільки у північній вологій частині природні кормові угіддя дозволяють утримувати велику рогату худобу. Інтенсифікація тваринництва нині здійснюється за рахунок розвитку підгалузей свинарства і птахівництва.

Сільське господарство Великобританії традиційно характеризується незначною кількістю працюючих надзвичайно високим рівнем інтенсивності. Незважаючи на те, що в цій галузі разом з лісовим господарством і рибальством зайнято лише 290 тис. чол., середні врожаї пшениці перевищують 70 ц/га, картоплі – 360 ц/га, цукрових буряків – 420 ц/га [17]. У Великобританії виведено багато високопродуктивних тварин, і нині країна є провідним експортером племінної худоби. Ферми у Великобританії великі з середнім розміром понад 70 га. Частка державних субсидій у вартості продукції сільського господарства становить більше чверті та є однією з найбільш високих у світі. Для потреб сільського господарства використовуються близько 17 млн. га земель, із них 5 млн га – орні, 7 – під сіяними травами і 5 складають грубі пасовища. За розмірами сільськогосподарського виробництва Великобританія посідає одне з провідних місць у світі, а за поголів'ям овець – перше місце в Західній Європі.

Таблиця 3.1.8

**Показники виробництва основних видів
сільськогосподарської продукції у Великобританії, 2010 р.**

Вид продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 до 2000 рр., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 до 2000 рр., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 до 2000 рр., %	Питома вага країни у світовому виробництві %
Пшениця	1937	-0,7	7,7	-0,4	14878,0	-1,2	2,2
Олійні культури	697	3,9	1,3	2,7	873,0	6,7	0,5
Зернобобові	188	-1,0	3,9	0,2	727,0	-0,8	1,1

Джерело: за даними [26].

Понад 70 % вартості сільськогосподарської продукції у Великобританії припадає на м'ясо, молоко і молочні продукти, яйця та вовну. В галузі тваринництва в країні розводять велику рогату худобу, свиней, овець, птицю. Щодо рослинницької продукції, у країні вирощують пшеницю, ячмінь, картоплю, рапс, цукрові буряки, овочі і фрукти, квіти. Сільське господарство забезпечує потреби країни власною агропродовольчої продукцією лише на 2/3. З огляду на це, здійснюється імпорт масла, сирів, м'яса, тростинного цукру, кормового зерна, чаю, кави, а також риби.

У стратегії розвитку ЄС аграрна політика набула першорядного значення, з огляду на що з початку його заснування і дотепер залишається найгострішою серед існуючих суперечностей, торкаючись різнобічних аспектів розвитку сільського господарства. У широкому розумінні мета Спільної аграрної політики, або САП (CAP – Common Agricultural Policy) ЄС, зберігається й до цього часу та спрямована на збереження економічного сектора з нестандартними інституційними та соціальними рисами – соціально та економічно неоднорідного,

“багатофункціонального” і заснованого на праці членів родини на сімейних фермах, що не дає змоги запровадити тут принципи промислового виробництва та конкурентних ринків. Сьогодні САП ЄС – це єдина по відношенню до всіх членів ЄС політика Європейського Союзу в галузі сільського господарства, що спрямована на створення необхідних умов для формування і розвитку системи агробізнесу на основі багатофункціонального, стійкого та конкурентоспроможного аграрного виробництва в ЄС з орієнтацією на потреби майбутніх поколінь.

Отже, головні завдання САП ЄС зумовлені її метою – це гарантоване виробництво достатньої кількості продовольства й забезпечення добробуту сільського населення країн-членів цієї організації.

Цілісність і прогресивність САП ЄС, а також багатоаспектність її напрямків і цілей формуються під впливом ряду факторів. Серед них:

- наявність істотних природних та економіко-виробничих розбіжностей між Західною Європою та країнами – основними світовими виробниками і експортерами агропродовольчої продукції (США, Канадою, Австралією та ін.);
- існуюча внутрішньоєвропейська спеціалізація та поділ праці у сільськогосподарському виробництві між різними частинами Європи;
- потреба у значних капіталовкладеннях для науково-технічної модернізації сільськогосподарського виробництва;
- вирішення проблем розвитку сільських територій, оскільки в аграрній економіці галузеве і територіальне злито в єдине ціле;
- врахування екологічного фактора;
- дотримання у політиці ЄС принципу планування сільськогосподарської діяльності;
- дотримання у проведенні аграрної політики принципу конфедерації, який покладено в основу діяльності ЄС;
- розширення ЄС, яке здійснює ринкове управління та заходи щодо формування САП ЄС цілковито необхідними, оскільки економіки країн – нових і країн – потенціальних членів ЄС істотно залежать від сільського господарства.

Здійснення САП відбувається через низку взаємопов'язаних інструментів, які Європейська Комісія групує у два основні “стовпи”.

Перший “стовп” містить спільну організацію ринків (через такі заходи, як експортні субсидії, підтримку ринкових цін, зберігання продукції, митний тариф) та пряму підтримку фермерів (через такі заходи, як єдиний платіж на площу земель, єдиний платіж на ферму, платежі, частково пов'язані з рівнем виробництва, та додаткові платежі). Більше того, пряма підтримка надається фермерам лише за умови дотримання ними умов перехресної відповідності, що є переліком вимог щодо добробуту тварин, утримання земель у належному стані та збереження довкілля.

Другий “стовп” САП передбачає розвиток сільської місцевості (зокрема, заходи щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора та лісництва, збереження довкілля та сільських ландшафтів, підвищення якості життя в сільських місцевостях та диверсифікації сільської економіки, а також програму ЛІДЕР). Обидва “стовпи” пов'язані через принцип модуляції, що передбачає поступове скорочення розміру прямих платежів та спрямування вивільнених коштів на розвиток сільської місцевості [25].

Порівняно з іншими спільними політиками ЄС – торговельною, промисловою, транспортною, соціальною, регіональною, – САП є найбільш прогресуючою в інтеграційному напрямку. Хоча частка сільського господарства у ВВП не перевищує 2,5 %, САП є найбільш затратним проектом ЄС, який поглинає майже третину всіх коштів видаткової частини його бюджету. Розгляд витоків та етапів розвитку САП ЄС є свідченням дії механізмів її вдосконалення. Тривалий час сільське господарство європейських країн залишалося сектором економіки, де важко було досягти інтеграції. Це зумовлювалося тим, що в окремих країнах ЄС аграрна політика відрізнялася за методами і мірою підтримки з боку держави. З набуттям чинності 1 січня 1958 р. Римської угоди, відповідно до якої було закладено юридичну базу майбутньої аграрної політики (ст. 39–46), сільське господарство приєднувалося до Спільного ринку, де кількісні обмеження та митні збори, що діяли між країнами ЄС, скасовувалися, і запроваджувався єдиний

зовнішньоторговельний тариф. Початково як основні п'ять наложень, що дали поштовх подальшому здійсненню довготривалої, стабільної аграрної стратегії ЄС, передбачалося: 1) самозабезпечення продовольством; 2) підвищення продуктивності праці у сільському господарстві та рівня життя сільських жителів на основі технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання виробничих факторів, зокрема – робочої сили; 3) стабілізація сільськогосподарського ринку; 4) забезпечення доступності продовольства і помірних цін на нього для споживачів; 5) забезпечення пристойного рівня життя для фермерів шляхом збільшення їх особистого прибутку [6, с. 99–117].

Основна мета САП і досі є майже незмінними. САП була й залишається найбільш інтегрованою політикою ЄС та у зв'язку з цим поглинає значну частину бюджету ЄС (приблизно 45 %) і суттєво не відрізняється від практики інших високорозвинених країн світу. Щорічно ЄС витрачає понад 40 млрд євро на реалізацію САП, у той час як внесок сільського господарства у валовий внутрішній продукт ЄС становить лише близько 2 %, а кількість працездатного населення ЄС, зайнятого в цій галузі, не перевищує 6 % [18, с. 13].

Значний рівень державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників зберігатиметься у такому розмірі до 2013 р., що визначено основними засадами САП ЄС. Також до кінця 2013 р. в межах сучасних реформ САП передбачено зміцнення конкурентоспроможності, стабільності та безперервності сільськогосподарського виробництва в ЄС, забезпечення його громадян здоровим і високоякісним харчуванням, збереження довкілля та кращий розвиток сільськогосподарських регіонів. На перспективу 2007–2013 рр. передбачено фінансування САП через два основні фонди: Європейський фонд гарантій сільському господарству та Європейський фонд розвитку сільських територій, сумарний обсяг видатків яких становить близько 60 млрд євро щороку, 60 % з яких спрямовується на платежі, що не пов'язані з обсягом виробництва, а 20 % – на заходи фінансування розвитку сільської місцевості, які належать до зеленої скриньки СOT [18].

Отже, європейський досвід державної підтримки – це своєрідний економічний механізм регулювання доходів сільськогосподарських товаровиробників та компенсація втрат галузі внаслідок нестабільності ринку. Отже такий підхід, зумовлює певну невідповідність для вітчизняного сільського господарства.

Новий етап реформування САП ЄС на період 2014–2020 рр. ставить за мету досягнення справедливості, екологічності та конкурентоспроможності у виробництві сільськогосподарської продукції. Спільність дотримання заявлених принципів аграрної політики розповсюджується не лише на економічну сферу, але, водночас, й на питання управління природними ресурсами.

Однак при всіх позитивних намірах щодо рівня державної підтримки фермерів, зберігається різниця у розмірах субсидій між країнами “старими” і “новими” членами ЄС. Наприклад, фермери Латвії та інших країн Центральної та Східної Європи отримують і продовжуватимуть отримувати на один га сільськогосподарських угідь 90 євро; такі ж країни, як Бельгія, Нідерланди, Франція – більш, як 400 євро на один га. “Оновлена” САП ЄС передбачає, за вимогами СОТ, поступове скорочення розмірів субсидій принаймні на 30 %. Пряма допомога фермерам за умови, якщо її розмір перевищуватиме 150 тис. євро на одне господарство, підлягає прогресивному скороченню та обмежуватиметься сумою 300 тис. євро з тим, щоб укрупненні ферми не отримували велику суму грошової допомоги. Також планується до 2019 р. ввести єдину форму розрахунку допомоги на гектар посіву.

Забезпечення нового формату партнерства між ЄС та фермерами, що запропоновано в реформі САП ЄС на 2014–2020 рр., засновано на врахуванні дії таких чинників:

- кліматична зміна;
- характер міжнародної конкуренції;
- чисельність робочих місць при нарахуванні субсидій;
- оптимальне використання природних ресурсів (30 % прямих витрат нараховуються додатково за диверсифікацію культур на полі, підтримку постійних пасовищ, збереження екологічних заповідників та ландшафтів);

- зменшення кількості посередників між сільгосптоваровиробниками і споживачами;
- зміна моделі фінансування фермерської молоді;
- створення нової системи допомоги для фермерів до 40 років (протягом першого п'ятиріччя господарювання. У ЄС нараховується дві третини фермерів віком до 55 років).

При цьому стратегічні орієнтири САП ЄС на цей період відповідають змісту трьох основних осей.

Перша вісь. Підвищення конкурентоспроможності сільського господарства (за рахунок модернізації аграрного виробництва, інноваційного розвитку агробізнесу, впровадження інформаційних технологій, підтримки виробництва нових видів агропродовольчої продукції, підтримки кооперації агротоваровиробників).

Друга вісь. Забезпечення екологічного ведення сільського господарства та захист природного навколишнього середовища (завдяки державній підтримці процесу впровадження енергозберігаючих технологій, збереження водних, земельних і лісових ресурсів, мінімізація шкідливого впливу агробізнесу на природно-кліматичні умови, розвиток альтернативних джерел енергії);

Третя вісь. Посилення багатофункціональної ролі сільського господарства, стимулювання несільськогосподарської зайнятості та забезпечення добробуту населення на сільських територіях (через державну підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток туризму, збереження ландшафтів, інфраструктурне забезпечення бізнесу тощо).

Таким чином, сільське господарство є важливою галуззю економіки країн Європи, характерною особливістю якого є активне поширення органічного способу його ведення. В структурі сільського господарства спостерігається збалансований розвиток двох його галузей – рослинництва і тваринництва. Провідними культурами для вирощування в Європі є пшениця, виноград, картопля та оливки. Країни регіону також спеціалізуються на виробництві такої продукції тваринництва, як молоко коров'яче, м'ясо свиней, ВРХ та курей. Така спеціалізація

сільського господарства країн Європи є підґрунтям щодо їх зовнішньоторговельної діяльності.

3.1.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Європи

Європейський союз є провідним експортером та імпортером сільськогосподарської продукції у світі. Основною тенденцією у зовнішній торгівлі ЄС сільськогосподарською продукцією з країнами, що не входять до його складу, є посилення власних експортних позицій. У 2010 р., вперше за останні 4 роки, ЄС став нетто-експортером продукції аграрного сектора – позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу склало 6 млрд євро. Такий результат, на думку аналітиків Європейської Комісії, обумовлений, насамперед, зростанням у 2010 р. вартості експортованих сільськогосподарських сировинних товарів на 31 %, продукції проміжного споживання – на 24 %, а сільськогосподарських продуктів кінцевого споживання – на 13 %, у порівняно з 2009 р. Крім того, на користь сільськогосподарським товаровиробникам ЄС зіграло обмеження експорту зерна, що діяло в Україні та Росії. Як наслідок, сумарний експорт агропродовольчої продукції з ЄС у 2010 р. виріс на 21 % та сягнув 91 млрд євро. Щодо загальної характеристики географічної структури експорту, то необхідно зазначити найбільше його зростання в напрямкі Російської Федерації та США. Високими темпами також зростає експорт сільськогосподарської продукції до Китаю та Гонконгу. Найбільшими країнами-імпортерами сільськогосподарської продукції з ЄС стали США, частка яких в загальному експорті аграрної продукції становила близько 15 %, та Російська Федерація – 9 %. При цьому, за даними Європейської комісії, ЄС став найбільшим постачальником сільськогосподарської продукції до Росії, оскільки його частка у загальному імпорті цієї продукції у 2010 р. становила 38 %.

Найбільшими постачальниками сільськогосподарської продукції до країн-членів Євросоюзу у 2010 р. були Бразилія (частка якої у загальному імпорті аграрної продукції ЄС становила 14 %), США, Аргентина, Китай, Швейцарія та Туреччина.

Головною особливістю товарної структури зовнішньої торгівлі ЄС агропродовольчої продукцією є переважання в експорті продуктів кінцевого споживання та високого рівня переробки. У 2008–2010 рр., за даними Європейської комісії, в структурі експорту частка продукції кінцевого споживання становила 69 %, проміжного споживання (напівфабрикати) – 20 %, сировинних товарів – 9 %. В структурі імпорту ЄС продукція кінцевого споживання та інша продукція становить 54 % від загального обсягу, частка продукції проміжного споживання (напівфабрикати) – 27 %, сировинних товарів – 19 %. Таким чином, ключові позиції в структурі зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією ЄС займає продукція високого рівня переробки, в той час як сільськогосподарські сировинні товари більшою мірою представлені в імпорті, ніж в експорті.

У товарній структурі експорту ЄС найбільшу частку у 2010 р. займало вино, основними споживачами якого стали США (понад 1,5 млрд євро), Швейцарія, Канада, Японія та Гонконг. Парфумерна продукція експортувалася головним чином до США та, зі значним відривом, до Росії, Саудівської Аравії, Туреччини та Австралії. Головними споживачами пшениці, вирощеної в країнах-членах ЄС, виступили країни Африки та Близького Сходу, а Росія, Швейцарія, США, Саудівська Аравія та Туреччина стали найбільшими імпортерами готових продуктів харчування. Продукція з підвищеним вмістом алкоголю експортувалася до США, Сінгапуру, ПАР, Південної Кореї та Росії.

Головними статтями товарної структури імпорту ЄС є соєві напівфабрикати – 6,4 млрд євро, кава – 5,2 млрд євро, сировинна соя – 4,5 млрд євро. Частка соєвої продукції в цілому склала 13 % усього імпорту до ЄС. Водночас, експерти Європейської комісії зазначають зростання в структурі імпорту частки м'яса та субпродуктів птахів.

З огляду на те, що експортно-імпортну кон'юнктуру товарних ринків Європи визначає зовнішньоекономічна діяльність ТОП-5 країн-контрагентів, необхідно проаналізувати параметри їх експортно-імпортової діяльності в розрізі продуктових груп та географічних ринків.

Необхідно підкреслити, що до ТОП-країн, які здійснюють експортно-імпортової операції з продукцією групи 01 УКТ ЗЕД

“Живі тварини”, належать Франція, Нідерланди, Данія, Бельгія, Італія, Німеччина та Великобританія. При цьому експортоорієнтованими країнами є Франція, Нідерланди та Данія, імпортозалежними – Бельгія, Італія, Німеччина і Великобританія (табл. 3.1.9). Найвищі темпи приросту експорту продукції цієї товарної групи демонстрували протягом 2009–2011 рр. Німеччина (30,8 %), Франція (12,3 %), найвищі темпи приросту імпорту – Нідерланди (26,0 %), Італія (16,1 %). При цьому варто зазначити, що скорочення обсягів експорту відбулося за рахунок зниження експортної активності Данії, імпорту – за рахунок скорочення обсягів імпорту продукції групи 01 Великобританією на 5,0 % та 6,4 % відповідно.

Таблиця 3.1.9

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи з продукцією групи 01 “Живі тварини”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	909501	941550	1189775	130,8 %
Імпорт	1906334	1815010	1969479	103,3 %
Сальдо	-996833	-873460	-779704	217129
ЗТО	2815835	2756560	3159254	112,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,6	0,1
Нідерланди				
Експорт	1866631	1924424	2043107	109,5 %
Імпорт	978809	960496	1233560	126,0 %
Сальдо	887822	963928	809547	91,2 %
ЗТО	2845440	2884920	3276667	115,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,9	2,0	1,7	-0,2
Великобританія				
Експорт	380375	337232	409021	107,5 %
Імпорт	652311	664043	610625	93,6 %
Сальдо	-271936	-326811	-201604	70332
ЗТО	1032686	1001275	1019646	98,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,5	0,7	0,1

Джерело: за даними [26].

Щодо співвідношення експорту й імпорту, то спостерігається тенденція до переважання експорту продукції групи 01 УКТ ЗЕД над її імпортом. Крім того, імпортозалежні відносно продукції групи 01 Великобританія та Німеччина тяжіють до нарощування обсягів експортованої продукції відносно імпорту (за аналізований період спостерігається збільшення коефіцієнта покриття на 0,1).

Сформована структура зовнішньої торгівлі ЄС продукцією групи 01 стала наслідком географічної диверсифікації як країн-експортерів, так і цільових ринків збуту (табл. 3.1.10). Привертає увагу, що обсяги експортно-імпортних операцій з продукцією групи 01 УКТ ЗЕД є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту та імпорту товарів, за виключенням Франції, яка лідером з експорту до ТОП-країн, та, водночас, не є пріоритетним ринком збуту (11 рейтингова позиція).

Таблиця 3.1.10

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 01 “Живі тварини”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Франція	5227551	28,8	1	Італія	4844641	26,6	1
Нідерланди	4853111	26,8	2	Нідерланди	1972756	10,8	2
Данія	1913368	10,6	3	Бельгія	1802710	9,9	3
Ірландія	1538954	8,5	4	Іспанія	805010	4,4	4
Бельгія	747686	4,1	5	Ірландія	662566	3,6	5
Польща	387200	2,1	6	Польща	583215	3,2	6
Іспанія	262598	1,5	7	США	569018	3,1	7
США	229694	1,3	8	Угорщина	381524	2,1	8
Угорщина	204336	1,1	9	Австрія	366758	2,0	9
Чехія	193958	1,1	10	Алжир	179198	0,9	10
ОАЕ	156379	0,9	11	Франція	164110	0,9	11
Велико-британія	88797	0,5	12	Україна	132289	0,7	12
Австрія	88657	0,5	13	Туреччина	108567	0,6	13
Люксембург	63910	0,4	14	Гонконг	104136	0,6	14
Україна	648	0,004	15	Росія	45533	0,3	15

Джерело: за даними [26].

Необхідно підкреслити, що експортно-імпортні операції з продукцією групи 01 переважно здійснюються в межах європейського регіону: в загальному обсязі експорту частка країн Європи становить 97,8 %, Америки – 1,3 %, Азії – 0,9 %. В загальному обсязі імпорту частка європейських країн також є переважаючою – 94,8 %, частки країн Америки, Азії та Африки становлять 3,1 %, 1,2 %, 0,9 % відповідно.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 02 УКТ ЗЕД “М’ясо та їстівні субпродукти”, є Франція, Нідерланди, Данія, Італія, Німеччина, Великобританія та Іспанія (табл. 3.1.11).

Таблиця 3.1.11

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.,
	2009	2010	2011	
Нідерланди				
Експорт	5822261	5689155	6449777	110,8 %
Імпорт	2736445	2770604	3383842	123,7 %
Сальдо	3085816	2918551	3065935	99,4 %
ЗТО	8558706	8459759	9833619	114,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,1	2,1	1,9	-0,2
Німеччина				
Експорт	4451240	4582498	5087733	114,3 %
Імпорт	4250088	4440709	5001262	117,7 %
Сальдо	201152	141789	86471	43,0 %
ЗТО	8701328	9022807	10088995	115,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,05	1,03	1,02	-0,03
Франція				
Експорт	2447159	2354138	2692941	110,0 %
Імпорт	3554265	3561518	3988231	112,2 %
Сальдо	-1107106	-1207380	-1295290	188184
ЗТО	6001424	5915659	6681172	111,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0

Джерело: за даними [26].

Серед зазначених країн експортоорієнтованими є Німеччина, Нідерланди, Данія, Іспанія, імпортозалежними – Франція, Італія та Великобританія. Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. демонструвала Іспанія (19,0 %), найвищі темпи приросту імпорту – Великобританія (12,9 %). Необхідно підкреслити, що спостерігається збільшення обсягів як експорту, так і імпорту продуктів аналізованої групи, проте нарощування обсягів імпортованих операцій у всіх країн зазначеної групи відбувається вищими темпами, ніж експортних (в середньому 15,2 % проти 13,1 % відповідно). Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. зазначено у Німеччині, для якої властивими є найвищі темпи нарощування зовнішньоторговельного обігу (15,9 %). Мінімальний обсяг зовнішньоторговельного обігу було досягнуто Францією.

Найбільшими постачальниками продукції групи 02 до ТОП-країн є Нідерланди, Бельгія, а ключовими ринками збуту – Італія, Франція, за межами країн Європи – Японія, Саудівська Аравія, причому Німеччина є одночасно як ключовим експортером, так і вагомим імпортером продукції зазначеної групи (табл. 3.1.12).

Таблиця 3.1.12

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Нідерланди	14719789	25,0	1	Італія	12403841	21,8	1
Німеччина	10891310	18,5	2	Німеччина	10536798	18,5	2
Бельгія	6834094	11,6	3	Франція	9111502	16,0	3
Іспанія	4436524	7,5	6	Великобританія	7060031	12,4	4
Ірландія	3701088	6,3	7	Нідерланди	3586898	6,3	5
Великобританія	2497895	4,2	8	Росія	2594695	4,6	6

Закінчення таблиці 3.1.12

1	2	3	4	5	6	7	8
Нова Зеландія	2015169	3,4	9	Бельгія	2421926	4,3	7
Бразилія	1961819	3,3	10	Португалія	1973294	3,5	8
				Австрія	1933715	3,4	9
Польща	1485923	2,5	11	Японія	1886559	3,3	10
				Польща	1056185	1,8	12
Україна	122	0,02	12	Саудівська Аравія	612886	1,1	13
				Україна	243497	0,4	14

Джерело: за даними [26].

Необхідно підкреслити, що експортно-імпортні операції переважно здійснюються в межах країн європейського регіону: в загальному обсязі експорту частка Європи становить 93,3 %, Америки – 3,3 %, Нової Зеландії –3,4 %, в загальному обсязі імпорту частка Європи також є переважаючою – 95,6 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні”, є Франція, Нідерланди, Данія, Італія, Німеччина, Великобританія, Іспанія, Швеція. Більшість країн аналізованої групи є імпортозалежними, зокрема Франція, Іспанія, Швеція, Італія, Німеччина, в той час як експортоорієнтованими залишаються Норвегія, Нідерланди, Данія (табл. 3.1.13).

Таблиця 3.1.13

**Характеристика експортно-імпортних операцій
ТОП-країн Європи щодо продукції групи 03
“Риба і ракоподібні”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Іспанія				
Експорт	1732270	1786065	2124795	122,7 %
Імпорт	1723893	1905303	2149545	124,7 %
Сальдо	8377	-119238	-24750	-33127
ЗТО	3456163	3691368	4274340	123,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	0,9	1,0	–

Закінчення таблиці 3.1.13

1	2	3	4	5
Швеція				
Експорт	1258635	1636905	1800054	143,0 %
Імпорт	2231051	2838891	3134831	140,5 %
Сальдо	-972416	-1201986	-1334777	-362361
ЗТО	3489686	4475796	4934885	1445199
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,6	–

Джерело: за даними [26].

Найбільші темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонстрували Швеція (43,0 %) та Норвегія (25,7 %), найбільші темпи приросту імпорту – Швеція (40,5 %) та Франція (24,3 %).

Необхідно зазначити, що темпи освоєння цільових ринків перевищують темпи нарощування обсягів експорту (26,8 % проти 21,7 %). Зазначена тенденція обумовлює зміну зовнішньоторговельного статусу Іспанії, яка з 2010 р. є імпортозалежною країною щодо аналізованої продуктової групи (коефіцієнт покриття імпорту експортом 0,9). В цілому, у співвідношенні експорту та імпорту спостерігається тенденція до переважання другого, про що, зокрема, свідчить зростаюче від'ємне сальдо Швеції та Іспанії.

Найбільшими постачальниками продукції групи 03 до ТОП-країн є Норвегія, яку доцільно розглядати як пріоритетного експортера аналізованої продукції (33,1 % загального обсягу експорту до ТОП-країн), а також Китай, Іспанія, які за обсягами експорту значно випереджають інші країни (сумарно охоплюють 52,5 % загального обсягу експорту) (табл. 3.1.14).

Таблиця 3.1.14

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукцією групи 03 “Риба і ракоподібні”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Норвегія	11000512	33,1	1	Франція	7721439	24,1	1
Китай	3341544	10,0	2	Італія	4599851	14,4	2
Іспанія	3125608	9,4	3	Польща	3033706	9,5	3
Данія	2984188	9,0	4	Німеччина	2928086	9,1	4
Нідерланди	2328387	7,0	5	Португалія	2670422	8,3	5
Франція	2088127	6,3	6	Росія	2501281	7,8	6
Велико- британія	1600645	4,8	7	Іспанія	1924987	6,0	7
Польща	1565629	4,7	8	Данія	1694211	5,3	8
Аргентина	1355979	4,1	9	Японія	1495650	4,7	9
Марокко	1327249	4,0	10	Бельгія	1237142	3,9	10
Португалія	955886	2,9	11	Нідерланди	755168	2,4	11
Греція	849316	2,6	12	Україна	663563	2,1	12
США	752056	2,3	13	Велико- британія	548828	1,7	13
Україна	2189	0,006	14	Греція	216713	0,7	14

Джерело: за даними [26].

Головними споживачами продукції групи 03 визначено такі країни, як Франція, Італія, Польща, за межами європейського регіону – Японія. Необхідно підкреслити, що географія експорту продукції групи 03 до Європи є значно ширшою щодо імпорту: в загальному обсязі експорту частка Європи становить 79,6 %, Америки – 6,4 %, Азії – 10,0 %, Африки – 4,0 %, натомість імпорتنі операції здійснюються переважно в межах Європи, частка країн якої у загальному обсязі імпорту є переважаючою – 95,3 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції з продукцією групи 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, є Франція, Нідерланди, Німеччина, Бельгія,

Італія. Експортоорієнтованими країнами – Німеччина, Нідерланди, Франція, імпортозалежними – Італія, Бельгія (табл. 3.1.15).

Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр., незважаючи на власну імпортозалежність, Бельгія (36,8 %) та Італія (34,7 %), найвищі темпи приросту імпорту – Нідерланди (37,5 %) та Бельгія (36,2 %). При цьому характерним для всіх ТОП-країн зазначеної групи є нарощування обсягів імпорту дещо вищими темпами, ніж експорту.

Таблиця 3.1.15

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Нідерланди				
Експорт	4475232	4899354	5712786	127,7 %
Імпорт	2582370	3002085	3551669	137,5 %
Сальдо	1892862	1897269	2161117	114,2 %
ЗТО	7057602	7901439	9264455	131,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,6	1,6	-0,1
Німеччина				
Експорт	4919574	5356189	6161071	125,2 %
Імпорт	4712625	5155105	5763353	122,3 %
Сальдо	206949	201084	397718	192,2 %
ЗТО	9632199	10511294	11924424	123,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	1,0	1,0	–
Бельгія				
Експорт	2064256	2458303	2823393	136,8 %
Імпорт	2715736	3042706	3698838	136,2 %
Сальдо	-651480	-584403	-875445	-223965
ЗТО	4779992	5501009	6522231	136,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,8	0,8	–

Закінчення таблиці 3.1.15

1	2	3	4	5
Франція				
Експорт	4221116	4410206	4987962	118,2 %
Імпорт	2556412	2731636	3146639	123,1 %
Сальдо	1664704	1678570	1841323	110,6 %
ЗТО	6777528	7141842	8134601	120,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,6	1,6	0,1
Італія				
Експорт	1424170	1612996	1918745	134,7 %
Імпорт	3242557	3758350	4196959	129,4 %
Сальдо	-1818387	-2145354	-2278214	-459827
ЗТО	4666727	5371346	6115704	131,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,4	0,5	0,1

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччині; найменшого обсягу обігу було досягнуто Італією. Найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу характеризується Бельгія (36,4 %), найнижчими – Франція (20,0 %), що відбив специфіку виробництва й споживання продукції аналізованої групи в цих країнах. В цілому спостерігається переважання експорту продукції групи 04 УКТ ЗЕД над її імпортом, зокрема експорт Нідерландів та Франції майже удвічі перевищує імпорт. Крім того, простежується тенденція щодо підвищення рівня покриття імпорту експортом (значення коефіцієнта покриття має позитивну динаміку, зокрема, для експортоорієнтованих країн на 0,1). Стабільність протягом аналізованого періоду зберігає баланс експорту та імпорту в Німеччині та Бельгії.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 04 дає змогу визначити Німеччину як ключового контрагента даного ринку, що посідає провідне місце в регіоні дослідження і як імпортер, і як експортер зазначеної продукції (табл. 3.1.16).

Таблиця 3.1.16

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукцією групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця
птиці; натуральний мед”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Німеччина	14948045	27,8	1	Німеччина	14459103	25,2	1
Нідерланди	13745671	25,5	2	Італія	9090574	15,8	2
Франція	10452698	19,4	3	Франція	8086368	14,1	3
Бельгія	6157829	11,4	4	Бельгія	7839690	13,6	4
Італія	2843835	5,3	5	Нідерланди	7017728	12,2	5
Австрія	2575933	4,8	6	Велико-британія	3874204	6,7	6
Велико-британія	1116193	2,1	7	Іспанія	3353089	5,8	7
Іспанія	1042658	1,9	8	Австрія	1635028	2,8	8
Польща	527641	0,9	9	США	876198	1,5	9
Ірландія	435810	0,8	10	Алжир	691639	1,2	10
				Швейцарія	436985	0,7	11
Україна	10727	0,02	11	Україна	84747	0,1	12

Джерело: за даними [26].

Крім того, лідерами експорту продукції групи 04 до ТОП-країн Європи є Нідерланди та Франція, головними споживачами, крім Німеччини, визначено такі країни, як Італія і Франція, за межами Європи – США, Алжир. Показово, що географія експорту аналізованої продукції до Європи обмежується країнами регіону, що свідчить про високі бар'єри входження на європейський ринок: в загальному обсязі експорту частка європейських країн становить 97,3 %, Америки – 1,5 %, Африки – 1,2 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи складає 100 %.

Головними країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 05 УКТ ЗЕД “Інші продукти тваринного походження”, є Іспанія, Польща (експорто-орієнтовані), Німеччина, Нідерланди, Данія, Франція, Італія (імпортозалежні) (табл. 3.1.17).

Таблиця 3.1.17

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 05 “Інші продукти тваринного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	297677	335307	414552	139,3 %
Імпорт	514209	546941	655283	127,4 %
Сальдо	-216532	-211634	-240731	24199
ЗТО	811886	882248	1069835	131,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,6	–
Нідерланди				
Експорт	355866	326085	403195	113,3 %
Імпорт	314770	325975	407170	129,4 %
Сальдо	4109	110	-3975	45071
ЗТО	670636	652060	810365	120,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,0	0,9	-0,2
Франція				
Експорт	116415	106875	141848	121,8 %
Імпорт	197828	186908	251294	127,0 %
Сальдо	-81413	-80033	-109446	28033
ЗТО	314243	293783	393142	125,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,6	–

Джерело: за даними [26].

Показово, що збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 05, хоча й різними темпами – 26,4 % проти 38,6 % відповідно. Найвищі темпи приросту експорту демонструвала протягом 2009–2011 рр. Німеччина (39,3 %), найбільші темпи приросту імпорту – Данія (78,0 %). Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччині, яка водночас характеризується і найвищими темпами нарощування

зовнішньоторговельного обігу (31,8 %); найменшого обсягу торговельного обігу було досягнуто Францією.

Крім того, спостерігається суттєве превалювання імпорту продукції групи 05 УКТ ЗЕД над її експортом. При цьому станом на 2011 р. жодна з країн аналізованої групи не досягла експортно-імпоротної рівноваги.

Лідерами з експорту продукції групи 05 до ТОП-країн Європи є Нідерланди та Польща, головними споживачами визначено, окрім Німеччини й Китаю, такі країни, як Франція, за межами Європи – Японія, Марокко, Гонконг (табл. 3.1.18). Географія експорту аналізованої продукції до країн Європи поширюється й на інші частини світу, зокрема, азійський регіон. В загальному обсязі експорту частка Європи становить 53 %, Африки – 3,1 %, Азії – 42,9 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 71,2 %, Африки – 2,8 %, Азії – 26,0 %.

Таблиця 3.1.18

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 05 “Інші продукти тваринного походження”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Китай	1636431	38,3	1	Італія	4844641	26,6	1
Німеччина	679802	15,9	2	Франція	619121	18,5	2
Нідерланди	430329	10,1	3	Китай	519591	15,5	3
Польща	322857	7,5	4	Гонконг	329006	9,8	4
Іспанія	281074	6,6	5	Польща	274464	8,2	5
Швеція	183201	4,3	6	Нідерланди	224633	6,7	6
Марокко	118934	2,8	7	Іспанія	194327	5,8	7

Закінчення таблиці 3.1.18

1	2	3	4	5	6	7	8
Іран	114959	2,7	8	Бельгія	142082	4,2	8
Бельгія	99869	2,3	9	Марокко	103657	3,1	9
Австрія	82212	1,9	10	Італія	66502	2,0	10
Франція	80899	1,9	11	Данія	28533	0,9	11
Велико-британія	73822	1,7	12				
Аргентина	53848	1,3	13	Японія	22097	0,7	12
Норвегія	53819	1,3	14				
Ліван	43706	1,0	15	Україна	11179	0,3	13
Україна	12442	0,3	16				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 06 УКТ ЗЕД “Живі дерева та інші рослини”, є Нідерланди, Німеччина, Італія, Бельгія, Данія, Франція, Великобританія. Експортоорієнтованими країнами щодо продукції групи 06 є Бельгія, Данія, Нідерланди, імпортозалежність зберігають більшість європейських країн, зокрема Італія, Німеччина, Франція, Великобританія (табл. 3.1.19).

Таблиця 3.1.19

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 06 “Живі дерева та інші рослини”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Нідерланди				
Експорт	6710256	6857360	7358082	109,7 %
Імпорт	970753	9600871	1042895	107,4 %
Сальдо	5739503	-2743511	6315187	110,0 %
ЗТО	7681009	16458231	8400977	109,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	6,9	0,7	7,1	0,2
Німеччина				
Експорт	564225	590289	689232	122,2 %

Закінчення таблиці 3.1.19

1	2	3	4	5
Імпорт	3137526	3406312	3670723	117,0 %
Сальдо	-2573301	-2816023	-2981491	408190
ЗТО	3701751	3996601	4359955	117,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,2	–
Італія				
Експорт	546490	580697	634570	116,1 %
Імпорт	573081	656712	682564	119,1 %
Сальдо	-26591	-76015	-47994	21403
ЗТО	1119571	1237409	1317134	117,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	0,9	0,9	-0,1

Джерело: за даними [26].

В цілому, в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 06, за виключенням Франції, яка протягом 2009–2011 рр. скоротила імпорт на 9,5 %. Ситуація на ринках продукції групи 06 характеризується зростанням експортної активності країн-контрагентів швидшими темпами, ніж імпортних операцій (13,8 % та 9,8 % відповідно). Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Німеччина (22,2 %), та Бельгія (17,8 %), найбільші темпи приросту імпорту – Італія (19,1 %). Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, найменшого обсягу обігу було досягнуто Італією.

Найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу характеризується Німеччина (17,8 %). За співвідношенням експорту й імпорту на особливу увагу заслуговують Нідерланди як найбільш потужний експортер продукції групи 06 (значення показника покриття свідчить про семикратну перевагу обсягів експорту над обсягами імпорту продукції), найменшим значенням показника покриття характеризується Німеччина (0,2), що свідчить про її відчутну імпортозалежність за цією товарною групою.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 06 дає змогу зробити висновок про ринкову владу на даному цільовому ринку такого провідного експортера, як Нідерланди (71,7 % загального обсягу експорту до ТОП-країн Європи) (табл. 3.1.20).

Таблиця 3.1.20

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукції групи 06 “Живі дерева та інші рослини”,
2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Нідерланди	16675053	71,7	1	Німеччина	10334893	36,6	1
Бельгія	1537882	6,6	2	Франція	5783107	20,5	2
Кенія	1491258	6,4	3	Великобританія	4370438	15,5	3
Італія	1200674	5,2	4	Нідерланди	2214172	7,8	4
Німеччина	926156	4,0	5	Італія	2072128	7,3	5
Данія	506172	2,2	6	Бельгія	1714556	6,1	6
Еквадор	378075	1,6	7	Швейцарія	560482	2,0	7
Іспанія	300827	1,3	8	Австрія	389983	1,4	8
Колумбія	179404	0,8	9	Швеція	295181	1,0	9
Франція	63639	0,3	10	Україна	178784	0,6	10
Україна	441	0,002	11	Норвегія	166003	0,6	11
				Польща	132360	0,5	12

Джерело: за даними [26].

Найближчими конкурентами Нідерландів щодо експорту продукції групи 06 є Бельгія, Кенія. Ключовими ринками збуту є Німеччина, Франція, Великобританія. Географія експорту до Європи аналізованої продукції поширюється на інші частини світу, зокрема Африку та Латинську Америку: в загальному обсязі експорту частка Європи становить 91,2 %, Африки – 6,4 %, Америки – 2,4; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 100 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 07 УКТ ЗЕД “Овочі”, є Нідерланди, Німеччина, Італія, Бельгія, Іспанія, Франція, з них експортоорієнтованими – Бельгія, Іспанія, Нідерланди, імпортозалежними – Італія, Німеччина, Франція (табл. 3.1.21). В цілому, в аналізованій групі країн переважно збільшуються

обсяги імпорту продукції групи 07, обсяги ж експорту зростають лише у країн, що мають від'ємне сальдо (за виключенням Нідерландів), що свідчить про прагнення скоротити власну імпортозалежність. Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Італія (16,7 %), найбільші темпи приросту імпорту – Нідерланди (24,5 %).

Таблиця 3.1.21

**Характеристика експортно-імпортних операцій
ТОП-країн Європи щодо продукції групи 07 “Овочі”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Нідерланди				
Експорт	4369050	4957355	4917095	112,5 %
Імпорт	1500807	1724389	1868076	124,5 %
Сальдо	2868243	3232966	3049019	106,3 %
ЗТО	5869857	6681744	6785171	115,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,9	2,9	2,6	-0,3
Франція				
Експорт	1506408	1598566	1645776	109,3 %
Імпорт	2235318	2398948	2349510	105,1 %
Сальдо	-728910	-800382	-703734	25176
ЗТО	3741726	3997514	3995286	106,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	–
Італія				
Експорт	969471	1215247	1131488	116,7 %
Імпорт	980505	1047988	1156028	117,9 %
Сальдо	-11034	167259	-24540	-13506
ЗТО	1949976	2263232	2287516	117,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	1,2	0,9	-0,1

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, для яких характерні

найвищі темпи нарощування зовнішньоторговельного обігу (6,3 %), найменшого обсягу обігу було досягнуто Італією. За співвідношенням експорту й імпорту ключову позицію посідають Нідерланди, як головний експортер продукції групи 07 (проте простежується тенденція до зростання обсягу імпортних операцій, що здійснюються цією країною на цільових ринках, швидшими темпами, ніж експортних); найменшим значенням показника покриття характеризується Франція.

Географія експорту до Європи продукції аналізованої групи поширюється й на інші частини світу, зокрема Африку та Азію: в загальному обсязі експорту частка європейських країн становить 93,3 %, африканських – 4,8 %, азійських – 1,9 %. В загальному обсязі імпорту частка Європи становить 100 %. Найбільшими постачальниками продукції групи 07 до ТОП-країн є Іспанія, Нідерланди, Бельгія, ключовими ринками збуту є Німеччина, Великобританія, Франція (табл. 3.1.22).

Таблиця 3.1.22

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукції групи 07 “Овочі”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Іспанія	12537621	32,4	1	Німеччина	15904000	39,7	1
Нідерланди	11520528	29,7	2	Велико-британія	7662163	19,1	2
Бельгія	4775468	12,3	3	Франція	6590578	16,5	3
Франція	3637025	9,4	4	Нідерланди	3045000	7,6	4
Італія	2249036	5,8	5	Бельгія	2618215	6,5	5
Марокко	1509441	3,9	6	Італія	2084376	5,2	6
Німеччина	868959	2,2	7	Іспанія	853129	2,1	7
Ірландія	526697	1,3	8	Росія	738385	1,8	8
Китай	416564	1,1	9	Австрія	486852	1,2	9
Єгипет	331531	0,9	10				
Ізраїль	316614	0,8	11	Україна	51848	0,1	10
Україна	44745	0,1	12				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 08 УКТ ЗЕД “Їстівні плоди та горіхи”, є Нідерланди, Німеччина, Італія, Бельгія, Іспанія, Франція, Великобританія (табл. 3.1.23). Більшість країн цієї групи є експортоорієнтованими, зокрема Італія, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, при цьому імпортозалежними залишаються Німеччина, Франція, Великобританія. В цілому, в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 08, (за виключенням Бельгії, що демонструє скорочення експортної активності). Нарощування обсягів імпортних операцій відбувається дещо швидшими темпами, ніж експортних (9,4 % проти 7,6 %). Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Нідерланди (15,0 %), імпорту – Великобританія (18,5 %).

Таблиця 3.1.23

**Характеристика експортно-імпортних операцій
ТОП-країн Європи щодо продукції групи 08 “Їстівні плоди
та горіхи”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Нідерланди				
Експорт	2953803	3139090	3397250	115,0 %
Імпорт	2485616	2557558	2666312	107,3 %
Сальдо	468187	581532	730938	156,1 %
ЗТО	5439419	5696648	6062562	111,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,2	1,3	0,1
Бельгія				
Експорт	2476551	2231386	2336272	94,3 %
Імпорт	2037251	2014415	2112688	103,7 %
Сальдо	439300	216971	223584	50,9 %
ЗТО	4513802	4245801	4448960	98,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,1	1,1	-0,1
Франція				
Експорт	1164320	1215333	1203015	103,3 %
Імпорт	2382336	2454586	2541335	106,7 %
Сальдо	-1218016	-1239253	-1338320	-120304
ЗТО	3546656	3669919	3744350	105,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,5	–

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. зафіксовано у Нідерландів, що характеризуються найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу (11,5 %); найменшого обсягу обігу було досягнуто Францією. Бельгія характеризується скороченням зовнішньоторговельного обігу на 1,4 % за рахунок зниження обсягів експорту та одночасного збільшення обсягів імпорту продукції групи 08, проте наразі експортні операції переважають за обсягами операції з імпорту продукції (коефіцієнт покриття становить 1,1). За співвідношенням експорту й імпорту Нідерланди також мають значення коефіцієнта покриття 1,3, і, на відміну від Бельгії, демонструють позитивну динаміку значення цього показника.

Найбільшими постачальниками продукції групи 08 до ТОП-країн є Іспанія, Нідерланди (сумарно охоплюють майже половину обсягу цільового ринку), а також Італія, ключовими ринками збуту є Німеччина, Франція, Великобританія (табл. 3.1.24).

Таблиця 3.1.24

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 08 “Істівні плоди та горіхи”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Іспанія	14234337	32,3	1	Німеччина	17143805	41,5	1
				Франція	8654787	20,9	2
Нідерланди	6621965	15,1	2	Великобританія	4912739	11,9	3
Італія	4250661	9,7	3	Нідерланди	2977586	7,2	4
ΠΑΡ	3799288	8,6	4	Італія	2314993	5,6	5
Бельгія	3489685	7,9	5	Бельгія	1601484	3,9	6
Чилі	2413703	5,5	6	Іспанія	1434632	3,5	7
Коста-Ріка	2056877	4,7	7	Швеція	688516	1,7	8
Туреччина	1937226	4,4	8	Росія	595180	1,4	9
Колумбія	1920956	4,4	9				
Еквадор	1055412	2,4	10	Австрія	500766	1,2	10

Закінчення таблиці 3.1.24

1	2	3	4	5	6	7	8
Бразилія	980909	2,2	11	Польща	415183	1,0	11
Марокко	607970	1,4	12				
США	525744	1,2	13	Україна	82240	0,2	12
Україна	87059	0,2	14				

Джерело: за даними [26].

Географія експорту аналізованої групи продукції до Європи поширюється й на інші частини світу, зокрема, значну частку обсягу експорту мають країни Латинської Америки, що зумовлено природно-кліматичними умовами виробництва зазначеної продукції. В загальному обсязі експорту частка Європи становить 74,2 %, Америки – 20,4 %, Африки – 10 %, Азії – 4,4%, в сумарному обсязі імпорту частка Європи становить 100 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай”, є Нідерланди, Німеччина, Швейцарія, Італія, Бельгія, Франція, Великобританія (табл. 3.1.25). Більшість країн цієї групи є імпортозалежними, зокрема Німеччина, Італія, Франція, Великобританія, Іспанія, а експортоорієнтованими – Нідерланди, Швейцарія, Бельгія. В цілому, в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 09, проте різними темпами – обсяги імпортних операцій зростають швидше на 25,6 %, ніж експортних. Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009-2011 рр. Швейцарія (66,3 %), імпорту – Німеччина (101,4 %).

Таблиця 3.1.25

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 09 “Кава, чай”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	1242792	1362136	1913549	154,0 %
Імпорт	1766142	2334142	3557814	у 2,0 рази
Сальдо	-523350	-972006	-1644265	-1120915
ЗТО	3008934	3696278	5471363	181,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,6	0,5	-0,2

Закінчення таблиці 3.1.25

1	2	3	4	5
Італія				
Експорт	442725	454641	608855	137,5 %
Імпорт	827456	913507	1416693	171,2 %
Сальдо	-384731	-458866	-807838	-423107
ЗТО	1270181	1368148	2025548	159,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,4	-0,1
Бельгія				
Експорт	923723	1015107	1464457	158,5 %
Імпорт	554498	669646	1055695	190,4 %
Сальдо	369225	345461	408762	110,7 %
ЗТО	1478221	1684753	2520152	170,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,5	1,4	-0,3

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччини, що стало наслідком нарощування імпорту продукції; найменшого обсягу обігу було досягнуто Італією. За співвідношенням експорту й імпорту Бельгія забезпечує перевагу експорту на імпортом у 1,5 раза, імпортозалежні Німеччина та Італія покривають обсяг імпорту за рахунок експортних операцій з аналізованою групою продукції лише наполовину.

Представлена структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 09 відображає особливості її географії, зокрема диференціацію контрагентів експорту й імпорту. Найбільшими постачальниками продукції групи 09 до ТОП-країн є Бразилія, В'єтнам, Швейцарія (показово, що ринкова влада на зазначених продуктових ринках належить неєвропейським країнам) (табл. 3.1.26).

Таблиця 3.1.26

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукцією групи 09 “Кава, чай”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бразилія	7451705	39,3	1	Франція	3296791	24,7	1
В'єтнам	2106599	11,1	2	Нідерланди	2720918	20,4	2
Швейцарія	1588449	8,4	3	Німеччина	1963672	14,7	3
Німеччина	1486532	7,8	4	США	1383175	10,4	4
Перу	1359081	7,2	5	Польща	1047729	7,9	5
Гондурас	1184377	6,2	6	Австрія	798560	6,0	6
Бельгія	842950	4,4	7	Іспанія	608183	4,6	7
Індія	822761	4,3	8	Велик- обританія	342279	2,6	8
Кенія	679822	3,6	9	Італія	350633	2,6	9
Ефіопія	573475	3,0	10	Бельгія	278229	2,1	10
Італія	392031	2,1	11	Швеція	194306	1,5	11
Колумбія	282366	1,5	12	Греція	174765	1,3	12
Індонезія	195651	1,0	13	Україна	120163	0,9	13
Україна	4411	0,02	14	Люксембург	66068	0,5	14

Джерело: за даними [26].

Ключовими ринками збуту продукції групи 09 є Франція, Нідерланди, Німеччина, частка яких сумарно становить майже 60 % смності цільового ринку. Експорт аналізованої продукції до Європи характеризується значною географічною диверсифікацією. В загальному обсязі експорту частка країн Європи становить 22,8 %, Америки – 54,2 %, Азії – 16,4%, Африки – 6,6 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 89,6 %, Америки – 10,4 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури”, є Нідерланди, Німеччина, Іспанія, Італія, Бельгія (імпортозалежні), Румунія, Угорщина, Україна, Франція (експортоорієнтовані) (табл. 3.1.27).

Таблиця 3.1.27

**Характеристика експортно-імпортних операцій
ТОП-країн Європи щодо продукції групи 10 “Зернові
культури”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Ріки			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	1048689	1399000	1934645	184,5 %
Імпорт	1580139	1410312	2099225	132,9 %
Сальдо	-531450	-11312	-164580	366870
ЗТО	2628828	2809312	4033870	153,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	1,0	0,9	0,2
Нідерланди				
Імпорт	2069373	2080516	2825474	136,5 %
Іспанія				
Імпорт	1686598	1414993	2436778	114,5 %
Румунія				
Експорт	408090	396050	674388	165,3 %
Угорщина				
Експорт	906947	1006727	1250419	137,9 %
Франція				
Експорт	3927842	3861948	6315417	160,8 %
Україна				
Експорт	1431054	1235383	1995212	139,4 %
Італія				
Імпорт	1601247	1743710	2544699	158,9 %
Бельгія				
Імпорт	1481536	1418078	1844652	124,5 %

Джерело: за даними [26].

Характерно, що з ТОП-країн лише Німеччина здійснює як експорт, так і імпорт зернових культур, решта мають односторонні зовнішньоторговельні потоки. В цілому, в аналізованій групі країн нарощування обсягів експортних операцій відбувається значно швидшими темпами, ніж імпортних (57,4 % проти 18,9 %). Найвищі темпи приросту імпорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала Італія (58,9 %). Найвищими темпами нарощування експортної

діяльності характеризується Німеччина (84,5 %), що визначає перспективи подолання імпортозалежності країни за продуктовою групою 10.

Найбільшими постачальниками продукції групи 10 до ТОП-країн є Франція, що займає лідируючу позицію (45,9 % загального обсягу імпорту ТОП-країн), Німеччина та Угорщина; ключовими ринками збуту є Нідерланди, Іспанія, Алжир (табл. 3.1.28). Важливо зазначити, що головна частка країн-імпортерів зернових культур належить до африканського й азійського регіонів. В загальному обсязі імпорту до ТОП-країн частка Європи становить 91,3 %, Америки – 8,7 %; в загальному обсязі імпорту частка європейських країн становить 66,5 %, африканських – 20,7 %, азійських – 12,8%.

Таблиця 3.1.28

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 10 “Зернові культури”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис дол.	частка країни у загальному обсязі %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі %	рейтингова позиція країни
Франція	12956990	45,9	1	Нідерланди	5356313	19,3	1
Німеччина	2918980	10,3	2	Іспанія	3947440	14,2	2
Угорщина	1372054	4,9	3	Алжир	3929767	14,1	3
Україна	1363442	4,8	4	Італія	3657965	13,2	4
Нідерланди	1291949	4,6	5	Бельгія	3342245	12,0	5
Велико-британія	1291016	4,6	6	Саудівська Аравія	2215089	8,0	6
Канада	1279541	4,5	7	Єгипет	1422574	5,1	7
США	1185899	4,2	8	Румунія	609790	2,2	8
Чехія	1150378	4,1	9	Ізраїль	595830	2,1	9
Польща	868951	3,1	10	Іран	519290	1,9	10
Австрія	690155	2,4	11	Франція	463225	1,7	11
Бельгія	612869	2,2	12	Австрія	440003	1,6	12
Болгарія	584609	2,1	13	Німеччина	412250	1,5	13
Данія	432661	1,5	14	Судан	409386	1,5	14
Іспанія	237836	0,8	15	Україна	257468	0,9	15

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 11 УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, є Нідерланди, Німеччина, Бельгія, Франція, Великобританія (табл. 3.1.29).

Таблиця 3.1.29

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	527957	514242	582253	110,3 %
Імпорт	436043	403103	526200	120,7 %
Сальдо	91914	111139	56053	61,0 %
ЗТО	964000	917345	1108453	115,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,3	1,1	-0,1
Нідерланди				
Експорт	429082	421392	555599	129,5 %
Імпорт	560535	588134	749824	133,8 %
Сальдо	-131453	-166742	-194225	-62772
ЗТО	989617	1009526	1305423	131,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,7	0,7	-0,1
Бельгія				
Експорт	474865	403990	438070	92,3 %
Імпорт	611966	496620	614675	100,4 %
Сальдо	-137101	-92630	-176605	-39504
ЗТО	1086831	900610	1052745	96,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,8	0,7	-0,1
Франція				
Експорт	4443	12297	25023	у 5,6 рази
Імпорт	362993	361508	44547	12,3 %
Сальдо	-358550	-349211	-19524	339026
ЗТО	367436	373805	69570	18,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,01	0,03	0,56	0,55
Великобританія				
Експорт	216195	211816	239081	110,6 %
Імпорт	297586	310112	368582	123,9 %
Сальдо	-81391	-98296	-129501	-48110
ЗТО	513781	521928	607663	11803
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,6	-0,1

Джерело: за даними [26].

Практично всі ТОП-країни цієї групи є імпортозалежними (крім Німеччини). В цілому, в аналізованій групі країн спостерігається позитивна динаміка значень показника обсягу експорту (майже вдвічі за аналізований період), тоді як обсяг імпорту продукції групи 11 дещо скоротився (на 2,4 %). Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала, незважаючи на імпортозалежність, Франція (у 5,6 раза). Аналіз значення показника співвідношення експорту й імпорту дає змогу зробити висновок про найвищий ступінь імпортозалежності за продуктовою групою 11 у Франції.

Представлена географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 11 (табл. 3.1.30) відображає концентрацію країн-експортерів в межах Європи та диверсифікацію цільових ринків збуту. Найбільшими постачальниками продукції групи 11 до ТОП-країн є Франція, Німеччина, Бельгія; ключовими ринками збуту є Нідерланди, Франція, Бельгія. В загальному обсязі експорту частка країн Європи становить 100 %, в загальному обсязі імпорту на них припадає 79,8 %, на країни Америки – 10,7 %, Азії – 3,6%, Африки – 5,9 %.

Таблиця 3.1.30

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Франція	2060369	28,9	1	Нідерланди	1195490	26,3	1
Німеччина	1662696	23,3	2	Франція	692453	15,2	2
Бельгія	1396215	19,6	3	Бельгія	560623	12,3	3
Нідерланди	1126005	15,8	4	Велико-британія	394392	8,7	4
Італія	290213	4,1	5	Німеччина	359555	7,9	5
Іспанія	176704	2,5	6	США	322231	7,1	6

Закінчення таблиці 3.1.30

1	2	3	4	5	6	7	8
Австрія	139070	1,9	7	Ірландія	281119	6,2	7
Велико- британія	121336	1,7	8	Ангола	174431	3,8	8
				Бразилія	161497	3,6	9
Ірландія	75665	1,1	9	Японія	148726	3,3	10
				Норвегія	99781	2,2	11
Литва	46635	0,7	10	Конго	97053	2,1	12
				Україна	17524	0,4	13
				Туреччина	14099	0,3	14
Люксембург	33093	0,5	11	Греція	8815	0,2	15
				Болгарія	7875	0,2	16
Україна	4427	0,1	12	Австрія	4791	0,1	17
				Польща	4152	0,1	18

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції з продукцією групи 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних рослин”, є Німеччина, Україна, Румунія, Франція (експортоорієнтовані), Нідерланди, Іспанія, Бельгія (імпортозалежні) (табл. 3.1.31). В цілому, в країнах аналізованої групи збільшуються обсяги як експорту, так і обсяги імпорту продукції групи 12. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається дещо швидшими темпами, ніж імпорتنих (62,8 % проти 42,7 %). Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Румунія (у 2,5 раза), імпорту – Бельгія (55,0 %).

Таблиця 3.1.31

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	432249	524743	646478	150,0 %
Імпорт	2613099	2117234	3055822	116,9 %
Сальдо	-2180805	-1592491	-2409344	-228494
ЗТО	3045348	2641977	3702300	121,6 %

Закінчення таблиці 3.1.31

1	2	3	4	5
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,2	-
Нідерланди				
Експорт	1635796	1610056	1670046	102,1 %
Імпорт	1915342	1858086	2611978	136,4 %
Сальдо	-279546	-248030	-941932	-662386
ЗТО	3551138	3468142	4282024	120,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,9	0,6	-0,3
Франція				
Експорт	1062301	1140763	1690028	159,1 %
Імпорт	537853	599186	797485	148,3 %
Сальдо	524448	541577	892543	170,2 %
ЗТО	1600154	1739949	2487513	155,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,9	1,9	2,1	-0,2

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, що відбувається за рахунок нарощування імпорту продукції. Аналіз значення показника співвідношення експорту й імпорту дає змогу зробити висновок про найвищий ступінь імпортозалежності за продуктовою групою 12 у Німеччини.

Найбільшими постачальниками продукції групи 12 до ТОП-країн є Бразилія, що забезпечує 25,4 % загального обсягу експорту, а також Нідерланди і Франція, найважливішими ринками збуту є Німеччина, Нідерланди, Франція (табл. 3.1.32). Експорт аналізованої продукції європейськими ТОП-країнами характеризується значною географічною диверсифікацією, причому головними конкурентами на зазначених продуктивних ринках є інші країни регіону та Америки. В загальному обсязі імпорту до ТОП-країн частка Європи становить 48,1 %, Америки – 48,1 %, Австралії – 3,8 %. В загальному обсязі імпорту частка Європи становить 94,6 %, Азії – 5,4 %.

Таблиця 3.1.32

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукцією групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин”,
2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бразилія	6492696	25,4	1	Німеччина	4676605	33,4	1
Нідерланди	4043776	15,8	2	Нідерланди	1852932	13,2	2
Франція	3939039	15,4	3	Франція	1740885	12,4	3
США	3618953	14,2	4	Бельгія	1605630	11,5	4
Україна	1773789	6,9	5	Іспанія	998150	7,1	5
Німеччина	1615970	6,3	6	Туреччина	752483	5,4	6
Парагвай	1463720	5,7	7	Італія	532519	3,8	7
Австралія	970675	3,8	8	Польща	514841	3,7	8
Канада	706719	2,8	9	Великобританія	436885	3,1	9
Румунія	377572	1,5	10	Україна	254312	1,8	10
Великобританія	270527	1,1	11	Швейцарія	232497	1,7	11
Болгарія	254200	1,0	12	Росія	215164	1,5	12
				Угорщина	191134	1,4	13

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 13 УКТ ЗЕД “Шелак природний”, є Німеччина, Італія, Іспанія, Франція, Великобританія, Данія (табл. 3.1.33). З них експортоорієнтованими є Данія, Іспанія, Франція, імпортозалежними – Великобританія, Італія, Німеччина. В цілому, для аналізованої групи країн спостерігається збільшення обсягів імпорту продукції групи 13, обсяги ж її експорту зростають значно повільніше (в середньому на 25 %). Виключення становить Данія, де протягом 2009–2011 рр. відбулося збільшення обсягів експорту продукції групи 13 у 13,9 раза. Найвищі темпи приросту імпорту продукції товарної групи,

що аналізується, демонструвала протягом досліджуваного періоду Італія (49,6 %).

Таблиця 3.1.33

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 13 “Шелак природний”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	235186	230361	228534	97,2 %
Імпорт	218123	261701	306747	140,6 %
Сальдо	17063	-31340	-78213	-95276
ЗТО	453309	492062	535281	118,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	0,8	0,7	-0,4
Іспанія				
Експорт	115318	136465	143556	124,5 %
Імпорт	83080	98373	121471	146,2 %
Сальдо	32238	38092	22085	68,5 %
ЗТО	198398	234838	265027	133,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,4	1,2	-0,2
Італія				
Експорт	80655	81796	89198	110,6 %
Імпорт	95282	102453	142565	149,6 %
Сальдо	-14627	-20657	-53367	-38740
ЗТО	175937	184249	231763	131,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,8	0,6	-0,2
Франція				
Експорт	235799	250040	267394	113,4 %
Імпорт	110552	141450	152106	137,6 %
Сальдо	225247	108590	115288	51,2 %
ЗТО	346351	391490	419500	121,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,1	1,8	1,8	-0,3

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччини, що характеризується також посиленням імпортозалежності, про що свідчить негативна динаміка значень показника співвідношення експорту й імпорту (зменшення на 0,4). За співвідношенням експорту й імпорту аналогічна тенденція спостерігається й щодо інших країн, зокрема імпортозалежної Італії та експортоорієнтованої Іспанії (зниження значення показника співвідношення експорту й імпорту на 0,2).

Найбільшими постачальниками продукції групи 13 до ТОП-країн є Франція, Німеччина, Індія, що сумарно охоплюють більше половини загального обсягу експорту, а найважливішими ринками збуту є США, Німеччина, Франція (табл. 3.1.34). В загальному обсязі імпорту до ТОП-країн частка Європи становить 65,1 %, Америки – 7,6 %, Азії – 22,4 %, Африки – 4,9 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 69,8 %, Америки – 23,5 %, Азії – 6,7 %.

Таблиця 3.1.34

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукції групи 13 “Шелак природний”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Франція	557089	25,7	1	США	550235	23,5	1
Німеччина	336101	15,5	2	Німеччина	470272	20,1	2
Індія	256278	11,8	3	Франція	286047	12,2	3
Китай	230111	10,6	4	Росія	224221	9,6	4
США	165119	7,6	5	Данія	164589	7,0	5
Іспанія	164353	7,6	6	Японія	131026	5,6	6
Швейцарія	131264	6,1	7	Італія	113478	4,8	7
Судан	105984	4,9	8	Великобританія	106402	4,5	8
Італія	81770	3,8	9	Польща	102801	4,4	9
Португалія	51094	2,4	10	Іспанія	95726	4,1	10
Данія	45433	2,1	11	Україна	69410	3,0	11
Бельгія	40554	1,9	12	Іран	25093	1,1	12
Україна	8	0,0004	13				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, є Данія, Бельгія (експортоорієнтовані), Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Італія, Польща (імпортозалежні) (табл. 3.1.35). Для аналізованої групи країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 14. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається у 1,7 раза швидше, ніж імпортних. Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Данія (65,2 %), імпорту – Іспанія (у 3,7 раза). За рахунок значних темпів зростання імпортних операцій Нідерланди у 2011 р. змінили свій статус із експортоорієнтованої країни щодо продукції групи 14 на імпортозалежну (внаслідок зростання імпорту у 2,4 раза відносно рівня 2009 р., відповідно значення співвідношення експорту й імпорту знизлося з 1,1 до 0,6).

Таблиця 3.1.35

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	7749	7528	10084	130,1 %
Імпорт	15346	19872	23643	154,1 %
Сальдо	-7597	-12344	-13559	-5965
ЗТО	23095	27400	33727	146,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,4	0,4	-0,1
Нідерланди				
Експорт	23496	93924	31588	134,4 %
Імпорт	21450	37141	51778	у 2,4 рази
Сальдо	2046	56783	-20190	-22236
ЗТО	44946	131065	83366	185,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	2,5	0,6	-0,5
Іспанія				
Експорт	7550	5528	6603	87,5 %
Імпорт	8321	11001	30803	370,2 %
Сальдо	-771	-5473	-24200	-23429
ЗТО	15871	16529	37406	у 2,4 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,5	0,2	-0,7

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, що відбувається за рахунок нарощування імпорту продукції. Аналіз значення показника співвідношення експорту й імпорту дає змогу зробити висновок про найвищий ступінь імпортозалежності Іспанії за продуктовою групою 14, що має тенденцію до зростання.

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 14 вказує на географічну диверсифікацію як експортерів, так і цільових ринків збуту (табл. 3.1.36). Найбільшими постачальниками продукції групи 14 до ТОП-країн є Китай, Україна, Індонезія, які за обсягами експорту значно випереджують інші країни (сумарно охоплюють 58,1 % загального обсягу експорту). Пріоритетним ринком збуту є Німеччина (47,9 % обсягу імпорту). В загальному обсязі експорту частка країн Європи становить 32,3 %, Азії – 59,2 %, Америки – 8,5 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 99,5 %, Африки – 0,5 %.

Таблиця 3.1.36

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукції групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Китай	120429	28,6	1	Німеччина	122366	47,9	1
Україна	77640	18,4	2	Нідерланди	34894	13,7	2
Індонезія	46530	11,1	3	Велико-британія	27024	10,6	3
Індія	39483	9,4	4	Франція	23029	9,0	4
США	28277	6,7	5	Бельгія	18470	7,2	5
Туреччина	24495	5,8	6	Португалія	5721	2,2	6
Нідерланди	19198	4,6	7	Австрія	5259	2,1	7
Бельгія	10162	2,4	8	Італія	5043	2,0	8
Шрі Ланка	9138	2,2	9	Польща	4095	1,6	9
Іспанія	8257	1,9	10	Данія	4011	1,6	10
Перу	7455	1,8	11	Іспанія	2297	0,9	11
Німеччина	7288	1,7	12	Люксембург	1031	0,4	12
Угорщина	7097	1,7	13	Алжир	860	0,3	13
Сирія	6206	1,5	14	Конго	584	0,2	14
Румунія	5863	1,4	15	Норвегія	543	0,2	15
Пакистан	2334	0,6	16	Швеція	280	0,1	16
Данія	1191	0,3	17	Україна	42	0,02	17

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, є Нідерланди, Данія, Іспанія, Україна (експортоорієнтовані), а також Німеччина, Франція, Бельгія, Італія (імпортозалежні) (табл. 3.1.37), в цілому в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 15. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається швидшими темпами, ніж у випадку з імпорними операціями (69,4 % проти 40,0 %). Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009-2011 рр. Франція (у 2,1 раза), що дало змогу знизити ступінь імпортозалежності цієї країни за продукцією аналізованої групи; найбільші темпи приросту імпорту притаманні Німеччині (на 55,9 %).

Таблиця 3.1.37

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	1066866	1265360	1840954	172,6 %
Імпорт	2453705	2737583	3827310	155,9 %
Сальдо	-1386839	-1472223	-1986356	-599,517
ЗТО	3520571	4002943	5668264	161,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,5	0,5	0,1
Нідерланди				
Експорт	3848478	3537469	4801554	124,8 %
Імпорт	2422264	2674245	3744182	154,6 %
Сальдо	1426214	863224	1057372	74,1 %
ЗТО	6270742	6211714	8545736	136,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,3	1,3	-0,3
Франція				
Експорт	927591	1017836	1948001	у 2,1 раза
Імпорт	1767252	1641169	1949998	110,3 %
Сальдо	-839661	-623333	-1997	837664
ЗТО	2694843	2659005	3897999	144,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,6	0,9	0,4

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, що стало наслідком нарощування імпорту продукції аналізованої групи. Аналіз динаміки значень показника співвідношення експорту й імпорту дає змогу зробити висновок про протилежні тенденції щодо покриття імпорту експортом: експорторієнтовані Нідерланди характеризуються зниженням ступеня покриття на 0,3, водночас Німеччина та Франція тяжіють до подолання імпортозалежності (збільшення значення коефіцієнта покриття на 0,1 та 0,4 відповідно).

Представлена структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 15 (табл. 3.1.38) відображає особливості її географії, зокрема диференціацію контрагентів експорту й імпорту. Найбільшими постачальниками продукції групи 15 до ТОП-країн є Нідерланди, Індонезія, Іспанія. Важливо підкреслити, що країни-лідери експортних операцій мають ринкову владу на зазначених продуктових ринках, оскільки вони сумарно охоплюють 58,2 % його обсягу. Ключовими ринками збуту є Бельгія, Німеччина, Італія, що рівнозначні за ємністю цільового ринку. В загальному обсязі експорту частка Європи становить 73,8 %, Азії – 24,9 %, Америки – 1,3 %, в загальному обсязі імпорту частка європейських країн становить 87,7 %, азійських – 7,9 %, африканських – 2,3 %, американських – 2,1 %.

Таблиця 3.1.38

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Нідерланди	9988583	27,5	1	Бельгія	5255904	16,7	1
Індонезія	6499675	17,9	2	Німеччина	5187018	16,5	2
Іспанія	4652409	12,8	3	Італія	3916601	12,5	3

Закінчення таблиці 3.1.38

1	2	3	4	5	6	7	8
Бельгія	3531894	9,7	4	Нідерланди	2906355	9,2	4
Франція	2830461	7,8	5	Франція	2793093	8,9	5
Малайзія	2538051	7,0	6	Велико- британія	2740997	8,7	6
Німеччина	2360722	6,5	7	Індія	1831490	5,8	7
Італія	1557832	4,3	8	Португалія	1356512	4,3	8
Україна	853820	2,3	9	Іспанія	758281	2,4	9
				Польща	734868	2,3	10
				Єгипет	734538	2,3	11
Греція	850456	2,3	10	США	660194	2,1	12
				Туреччина	644850	2,1	13
Аргентина	484235	1,3	11	Австрія	621410	2,0	14
				Росія	627570	2,0	15
Велико- британія	160293	0,4	12	Данія	589939	1,9	16
				Україна	69448	0,2	17

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби”, є Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Данія, Бельгія, що мають статус експортоорієнтованих, а також Франція, Італія, Великобританія – імпортозалежні (табл. 3.1.39). В цілому, в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 16. Нарощування обсягів експортних та імпортних операцій відбувається однаковими темпами (14,0 %). Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Іспанія (33,7 %), що посилило її експортну орієнтацію; найбільші темпи приросту імпорту притаманні Великобританії (31,0 %).

Таблиця 3.1.39

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 16 “Продукти з м’яса, риби”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	1691824	1655568	1883146	111,3 %
Імпорт	1371258	1403678	1498603	109,3 %
Сальдо	320566	251890	384543	119,9 %
ЗТО	3063082	3059246	3381749	110,4 %

Закінчення таблиці 3.1.39

1	2	3	4	5
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,2	1,3	0,1
Нідерланди				
Експорт	1450581	1384794	1545533	106,5 %
Імпорт	1299258	1346715	1522492	117,2 %
Сальдо	151323	38079	23041	15,2 %
ЗТО	2749839	2731509	3068025	111,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,0	1,0	-0,1

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччині, що відбувалося за рахунок нарощування експорту темпами, вищими за збільшення обсягу імпорту продукції (2,0 %). Нідерланди у зовнішньоторговельному обігу зберігають паритетність експортних й імпортних товаропотоків.

Найбільшими постачальниками продукції товарної групи 16 УКТ ЗЕД до ТОП-країн є Німеччина, Таїланд та Нідерланди (табл. 3.1.40). Ключовими ринками збуту є Великобританія, Франція, Німеччина, що сумарно охоплюють 58,2 % ємності ринку. Характерно, що цільові ринки зазначеної продуктової групи сконцентровано в межах країн Європи. В загальному обсязі імпорту до ТОП-країн їх частка становить 72,9 %, країн Америки – 8,1 %, Азії – 15,8 %, Африки – 3,2 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 100 %.

Таблиця 3.1.40

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 16 “Продукти з м'яса, риби”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Німеччина	3668403	18,4	1	Велико-британія	3842319	21,4	1
Таїланд	3132429	15,8	2	Франція	3722481	20,7	2

Закінчення таблиці 3.1.40

1	2	3	4	5	6	7	8
Нідерланди	1934093	9,7	3	Німеччина	2900499	16,1	3
Іспанія	1831832	9,2	4	Італія	1198227	6,7	5
Бельгія	1460818	7,3	5	Бельгія	1078265	6,0	6
Ірландія	1366369	6,9	7	Австрія	745269	4,1	7
Бразилія	1321700	6,6	8	Португалія	499820	2,8	8
Італія	821017	4,1	9				
Австрія	788083	3,9	10	Іспанія	251778	1,4	9
Марокко	631425	3,2	12				
Еквадор	295475	1,5	13	Україна	22364	0,1	10
Україна	23	0,0001	14				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, є Нідерланди, Бельгія, Франція (експортоорієнтовані), Німеччина, Іспанія, Італія, Великобританія (імпортозалежні) (табл. 3.1.41). Для аналізованої групи країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 17. Нарощування обсягів імпорتنих операцій відбувається більш високими темпами, ніж експортних (67,0 % проти 22,2 %). Найвищі темпи приросту як експорту продукції товарної групи, що аналізується, так і імпорту демонструвала протягом 2009–2011 рр. Іспанія (25,2 % та 62,3 % відповідно), що посилює імпортозалежність країни щодо продукції аналізованої продуктової групи.

Таблиця 3.1.41

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	1050660	1027988	1187501	113,0 %
Імпорт	1214880	1125501	1306550	107,5 %
Сальдо	-164220	-97513	-119049	45171
ЗТО	2265540	2153489	2494051	110,1 %

Закінчення таблиці 3.1.41

1	2	3	4	5
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,9	0,9	0,1
Іспанія				
Експорт	312255	319740	390932	125,2 %
Імпорт	629033	578260	1020940	162,3 %
Сальдо	-316778	-258520	-630008	-313230
ЗТО	941288	898000	1411842	149,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,6	0,4	-0,1
Франція				
Експорт	1756876	1619014	1953598	111,2 %
Імпорт	720356	713017	811560	112,7 %
Сальдо	1036520	905997	1142038	110,2 %
ЗТО	2477232	2332031	2765158	111,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,4	2,3	2,4	0,0

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Франції, якій властиве нарощування обсягів експорту та імпорту продукції практично однаковими темпами (12,0 %). Щодо співвідношення експорту й імпорту, то Франція стабільно протягом періоду дослідження забезпечує з-поміж групи країн, що аналізуються за зазначеною продуктовою позицією, максимальний ступінь покриття імпорту експортом (коефіцієнт покриття 2,4). Німеччина, нарощуючи експорт інтенсивніше, ніж імпорт (13,0 % проти 7,5 % відповідно), тяжіє до мінімізації імпортозалежності за продукцією групи 17.

Найбільшими постачальниками продукції групи 17 до ТОП-країн є Франція, Німеччина, Бельгія, які посідають лідируючі позиції (64,8 % загального обсягу експортованої до ТОП-країн Європи продукції групи 17) (табл. 3.1.42). Найважливішими ринками збуту є Франція, Німеччина, Італія, Великобританія, що сумарно охоплюють 51,1 % ємності ринку. Характерно, що цільові ринки зазначеної продуктової групи сконцентровано в межах Європи (за виключенням ринку США, що є відносно невеликим за ємністю). В загальному обсязі імпорту до ТОП-

країн частка Європи становить 92,9 %, Америки – 6,3 %, Азії – 15,8 %, Африки – 0,8 %, в загальному обсязі імпорту частка європейських країн становить 99,2 %, країн Америки – 0,8 %.

Таблиця 3.1.42

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Франція	4279381	31,9	1	Німеччина	2995858	21,2	1
Німеччина	2411198	18,0	2	Італія	2159104	15,2	2
Бельгія	1995608	14,9	3	Великобританія	2093810	14,7	3
Нідерланди	1564085	11,7	4	Франція	1997357	14,1	4
Бразилія	806468	6,0	5	Бельгія	1669276	11,8	5
Іспанія	431603	3,2	6	Нідерланди	1400515	9,8	6
Португалія	404925	3,0	7	Іспанія	956356	6,7	7
Великобританія	343707	2,6	8	Австрія	474574	3,4	8
Польща	330148	2,5	9	Португалія	139470	1,0	11
Австрія	236682	1,8	10	США	101377	0,8	12
Італія	233048	1,7	11				
Мавританія	195801	1,5	12	Україна	21350	0,2	13
Швейцарія	105901	0,8	13				
Куба	46754	0,3	14	Греція	151239	1,1	20
Україна	18812	0,1	15				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”, є Італія, Бельгія (експортоорієнтовані), Нідерланди, Німеччина, Франція та Великобританія (імпортозалежні) (табл. 3.1.43). За період 2009–2011 рр. для країн аналізованої групи збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 18. Нарощування обсягів імпортних операцій відбувається більш

високими темпами, ніж експортних (25,4 % проти 18,8 %). Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Німеччина (24,5 %), найвищі темпи приросту імпорту – Бельгія (36,2 %).

Таблиця 3.1.43

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 18 “Какао та продукти з нього”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	1804886	2033636	2247333	124,5 %
Імпорт	2489769	2859911	3034127	121,8 %
Сальдо	-684883	-826275	-786794	-101911
ЗТО	4594655	4893547	5281460	114,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0
Нідерланди				
Експорт	2669071	1522614	3260147	122,1 %
Імпорт	2644249	2800507	3352116	126,8 %
Сальдо	24822	-1277893	-91969	-116791
ЗТО	5313320	4323121	6612263	124,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	0,5	0,9	-0,2
Бельгія				
Експорт	1892282	1834502	2050793	108,4 %
Імпорт	1137118	1306769	1548783	136,2 %
Сальдо	755164	527733	502010	66,5 %
ЗТО	2006000	3141271	3599576	179,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,4	1,3	-0,4
Франція				
Експорт	1250692	1270070	1492105	119,3 %
Імпорт	1883257	2070231	2350011	124,8 %
Сальдо	-632565	-800161	-857906	-225341
ЗТО	3133949	3340301	3842116	122,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,6	0,6	-0,1

Джерело: за даними [26].

Необхідно підкреслити, що Німеччина як імпортозалежна країна, а Бельгія як експортоорієнтована, характеризуються протилежними тенденціями щодо міри покриття імпорту експортом: Бельгія знижує експортну активність та, відповідно, ступінь покриття (зменшення значення коефіцієнта покриття на 0,4), тоді як Німеччина стабільно забезпечує покриття на рівні 70 %. Крім Бельгії, негативну динаміку значення показника покриття демонструють Франція та Нідерланди (-0,1 та -0,2 відповідно), що свідчить про посилення імпортозалежності країн щодо продукції аналізованої товарної групи. Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, яким властива зміна статусу із експортоорієнтованої на імпортозалежну країну через від'ємне зовнішньоторговельне сальдо за 2010–2011 рр.

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 18 відображає особливості її географії, зокрема, диференціацію контрагентів експорту й імпорту (табл. 3.1.44).

Таблиця 3.1.44

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 18 “Какао та продукти з нього”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Нідерланди	7600218	24,2	1	Німеччина	5807772	23,1	1
Кот-д'Івуар	6251538	19,9	2	Франція	5395742	21,5	2
Бельгія	4383481	13,9	3	Велико-британія	4288589	17,0	3
Гана	3598446	11,4	4	Нідерланди	2670951	10,6	4
Німеччина	3075160	9,8	5	Бельгія	2629847	10,5	5
Франція	2610167	8,3	6	США	1151026	4,6	6
Камерун	1412817	4,5	7	Австрія	1009846	4,0	7
Нігерія	1189652	3,8	8	Італія	957096	3,8	8
Швейцарія	793715	2,5	9	Іспанія	892662	3,5	9
Польща	532829	1,7	10	Україна	353617	1,4	10
Україна	6251	0,2	11				

Джерело: за даними [26].

Найбільшими постачальниками продукції групи 18 до ТОП-країн є Нідерланди, Кот Д'Івуар, Бельгія. Важливо підкреслити, що країни-лідери експортних операцій мають відчутну ринкову владу на зазначених продуктових ринках, оскільки вони сумарно охоплюють 58,0 % його обсягу. Ключовими ринками збуту є Німеччина, Франція, Великобританія, що мають рівнозначні позиції за смністю цільового ринку. Значна частка експорту продукції аналізованої групи забезпечується контрагентами – країнами африканського регіону (39,6 %). В загальному обсязі експорту частка Європи становить 60,4 %, натомість в загальному обсязі імпорту її частка є переважаючою і становить 95,4 %, частка Америки – 4,6 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”, є Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди (експортоорієнтовані), а також Франція і Великобританія (імпортозалежні) (табл. 3.1.45). Взагалі для країн аналізованої групи збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 19, проте різними темпами – імпортні операції зростають швидше на 15,6 %, ніж експортні.

Таблиця 3.1.45

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 19 “Готові продукти із зерна”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	2980070	2875332	3125273	104,9 %
Імпорт	2204036	2228700	2448003	111,1 %
Сальдо	776034	646632	677270	87,3 %
ЗТО	5184106	5104032	5573276	107,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,3	1,3	-0,1
Нідерланди				
Експорт	1558884	1659841	1903640	122,1 %
Імпорт	1390553	1310954	1470720	105,8 %
Сальдо	168331	348894	432920	у 2,6 рази

Закінчення таблиці 3.1.45

1	2	3	4	5
ЗТО	2949437	2970795	3374360	114,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,3	1,3	0,2
Бельгія				
Експорт	2071425	1986309	2379100	114,8 %
Імпорт	1448767	1344904	1549974	106,9 %
Сальдо	622658	641405	829126	133,1 %
ЗТО	3520192	3331213	3929074	111,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,5	1,5	0,1
Франція				
Експорт	2064735	2115105	2477160	119,9 %
Імпорт	2529400	2411168	2766086	109,4 %
Сальдо	-464665	-296063	-288926	175739
ЗТО	4594135	4526273	5243246	114,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,9	0,9	0,1

Джерело: за даними [26].

Найвищі темпи приросту експорту продукції товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Нідерланди (22,1 %), найбільші темпи приросту імпорту – Німеччина (11,1 %). За співвідношенням експорту й імпорту всі країни досліджуваної групи, крім Німеччини, характеризуються позитивною динамікою значень коефіцієнта покриття імпорту експортом (Нідерланди, Бельгія і Франція збільшили значення коефіцієнта на 0,2, 0,1, 0,1 відповідно), що свідчить про тенденцію до закріплення переваги експорту на імпортом, або, як у випадку Франції, спостерігається тенденція до зменшення ступеня імпортозалежності країни за групою 19.

Найбільшими постачальниками продукції групи 19 до ТОП-країн є Італія, Німеччина, Бельгія, а також Франція, яка за обсягами експорту наближається до трійки лідируючих країн (табл. 3.1.46). Ключовими ринками збуту є Франція, Великобританія, Німеччина, за межами Європи – США та Гонконг. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо товарів групи 19 УКТ ЗЕД є збалансованими в розрізі країн,

про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту та імпорту товарів. Характерно, що в загальному обсязі експорту до ТОП-країн частка Європи становить 100 %, в загальному обсязі імпорту – 95,3 %, Америки – 4,7 %.

Таблиця 3.1.46

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 19 “Готові продукти із зерна”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Італія	6504817	21,5	1	Франція	7358917	21,3	1
Німеччина	6130980	20,5	2	Великобританія	6879891	19,9	2
Бельгія	5601924	18,5	3	Німеччина	6313131	18,2	3
Франція	5114344	16,9	4	Нідерланди	3715862	10,7	4
Нідерланди	3288594	10,9	5	Бельгія	2461570	7,1	5
Ірландія	1598742	5,3	6	Італія	2451355	7,1	6
Австрія	942860	3,1	7	Австрія	1894877	5,5	7
Іспанія	585471	1,9	8	Іспанія	1834217	5,3	8
Великобританія	485032	1,6	9	США	958978	2,8	9
				Гонгконг	662145	1,9	10
Україна	16245	0,1	10	Україна	81725	0,2	11

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів”, є Нідерланди, Італія, Бельгія, Іспанія (експортоорієнтовані), Німеччина, Франція, Великобританія (імпортозалежні). Як свідчать дані табл. 3.1.47, в цілому по аналізованій групі країн збільшуються обсяги експорту й імпорту продукції групи 19 однаковими темпами (13,2 %). Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Нідерланди й Бельгія (по 21,2 %), найбільші темпи приросту імпорту – Нідерланди (19,7 %), що зумовило й найвищі темпи приросту обсягів зовнішньоторговельного обороту (20,6 %).

Таблиця 3.1.47

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 20 “Продукти переробки овочів”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	1653791	1517630	1646695	99,5 %
Імпорт	2918016	2955517	3388101	116,1 %
Сальдо	-1264225	-1437887	-1741406	-477181
ЗТО	4571807	4473147	5034796	110,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,5	0,5	-0,1
Нідерланди				
Експорт	2487764	2563130	3014098	121,2 %
Імпорт	1507089	1470832	1804459	119,7 %
Сальдо	980675	1092298	1209639	123,3 %
ЗТО	3994853	4033962	4818557	120,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,7	1,7	0,1
Бельгія				
Експорт	2487764	2563130	3014098	121,2 %
Імпорт	1513445	1365231	1577879	104,2 %
Сальдо	974319	1197899	1436219	147,4 %
ЗТО	4001209	3928361	4591977	114,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,9	1,9	0,3

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Німеччині, що стало наслідком нарощування імпорту продукції; найменшого обсягу обігу було досягнуто Бельгією. За співвідношенням експорту й імпорту всі країни досліджуваної групи, крім Німеччини, характеризуються позитивною динамікою значень коефіцієнта покриття імпорту експортом (Нідерланди і Бельгія збільшили його значення на 0,1 та 0,3 відповідно), що свідчить про тенденцію до закріплення переваги експорту на імпортом. Що ж до Німеччини, то зменшення обсягів експортної діяльності на 0,5 % спричинило

збільшення імпортозалежності країни щодо продукції групи 19 (зменшення коефіцієнта на 0,1).

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 20 відображає концентрацію країн-контрагентів експорту й імпорту переважно в межах європейського регіону (табл. 3.1.48). Найбільшими постачальниками продукції групи 20 до ТОП-країн є Нідерланди, Бельгія, Італія, які сумарно охоплюють 58,4 % його обсягу. Ключовими ринками збуту є Франція, Німеччина, Великобританія. Значна частка експорту продукції аналізованої групи забезпечується контрагентами – країнами африканського регіону (39,6 %). В загальному обсязі експорту частка Європи становить 87,6 %, Америки – 8,7 %, Азії – 3,7 %, натомість в загальному обсязі імпорту частка європейських країн є переважаючою й становить 95,9 %, країн Америки – 4,1 %.

Таблиця 3.1.48

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукції групи 20 “Продукти переробки овочів”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Нідерланди	7800936	23,8	1	Франція	10400550	32,5	1
Бельгія	5970881	18,2	2	Німеччина	6099265	19,1	2
Італія	5374891	16,4	3	Велико-британія	6090625	19,1	3
Німеччина	4392858	13,4	4	Нідерланди	5282671	16,5	4
Іспанія	2853988	8,7	5	США	1308263	4,1	5
Бразилія	2844596	8,7	6	Іспанія	949996	3,0	6
Туреччина	1224581	3,7	7	Австрія	682351	2,1	7
Франція	996845	3,0	8	Бельгія	574010	1,8	8
Австрія	977780	3,0	9	Італія	456325	1,4	9
Польща	287699	0,9	10	Україна	119968	0,4	10
Україна	25379	0,1	11				

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти”, є Німеччина, Нідерланди, Італія (експортоорієнтовані), Франція, Іспанія, Великобританія (імпортозалежні) (табл. 3.1.49). В цілому, в аналізованій групі країн збільшуються обсяги як експорту, так і імпорту продукції групи 21, проте нарощування обсягів експортних операцій відбувається більш високими темпами, ніж імпорتنих (43,4 % проти 10,1 %). Найвищі темпи приросту експортних операцій щодо товарної групи, яка аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Великобританія (29,6 %), найвищі темпи приросту імпорту – Франція та Нідерланди (по 13,3 %).

Таблиця 3.1.49

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції 21 групи “Різні харчові продукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	2266954	2208471	2491155	109,9 %
Імпорт	1772209	1778056	1769575	99,8 %
Сальдо	494745	430415	721580	145,8 %
ЗТО	4039163	3986527	4260730	105,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,3	1,2	1,4	0,1
Нідерланди				
Експорт	1912375	1981882	2226362	116,4 %
Імпорт	1146855	1127796	1299367	113,2 %
Сальдо	765520	854086	926995	121,0 %
ЗТО	3059230	3109678	3525729	115,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,8	1,7	0,0
Франція				
Експорт	1269635	1276474	1454336	114,5 %
Імпорт	1439906	1448912	1632493	113,3 %
Сальдо	-1302971	-172438	-178157	1124814
ЗТО	2709541	2725386	3086829	113,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,9	0,9	0,0
Великобританія				
Експорт	805917	907429	1044224	129,6 %
Імпорт	1874102	1854883	2096856	118,8 %
Сальдо	-1068185	-946454	-1052632	15553
ЗТО	2680019	2762312	3141089	117,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,5	0,5	0,1

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, щодо яких намітилася тенденція до скорочення обсягів імпорту та збереження найвищого в межах аналізованої групи країн рівня покриття імпорту експортом (1,7). Позитивна динаміка значень коефіцієнта покриття притаманна як експортоорієнтованій за аналізованою продуктовою групою Німеччині, так і імпортозалежній Великобританії (по 0,1 відповідно).

Найбільшими постачальниками продукції групи 21 до ТОП-країн є Німеччина, Нідерланди, Франція, які спільно охоплюють 55,0 % його обсягу (табл. 3.1.50). Ключовими ринками збуту є Німеччина, Великобританія, Франція (частка зазначених країн становить 55,8 % загальної ємності цільового ринку).

Таблиця 3.1.50

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 21 “Різні харчові продукти”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Німеччина	4669862	19,6	1	Німеччина	4730905	20,8	1
Нідерланди	4311612	18,1	2	Велико-британія	4455896	19,6	2
Франція	4111294	17,3	3	Франція	3497376	15,4	3
Бельгія	2675853	11,3	4	Нідерланди	2226036	9,8	4
Ірландія	2514058	10,6	5	Бельгія	1771600	7,8	5
Італія	2030929	8,5	6	Іспанія	1617855	7,1	6
Швейцарія	952169	4,0	7	Ірландія	1033671	4,6	8
Іспанія	750836	3,2	9	Польща	827074	3,6	9
США	445306	1,9	10	Україна	496202	2,2	10
Велико-британія	373973	1,6	11	Італія	494148	2,2	11
Україна	9063	0,1	12	США	232163	1,0	12

Джерело: за даними [26].

Характерною особливістю географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 21 є її концентрація в межах Європи (за виключенням США). Найактивнішим контрагентом аналізованого ринку за продукцією групи 21 є Німеччина, яка посідає лідируючі позиції і як експортер, і як імпортер. В загальному обсязі експорту частка Європи є переважаючою та становить 98,1 %, Америки – 1,9 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 99,0 %, Америки – 1,0 %.

До ТОП-країн, що здійснюють експорт та імпорт продукції групи 22 УКТ ЗЕД “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, належать Нідерланди, Франція, Італія та Великобританія (експортоорієнтовані), а також Бельгія і Німеччина (імпортозалежні) (табл. 3.1.51). Найбільші темпи приросту експорту демонструвала протягом 2009-2011 рр. Великобританія (38,6 %), що дозволило їй подолати імпортозалежність за продуктовою групою 21; найбільші темпи приросту імпорту демонструє Німеччина (19,1 %). Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характерне для Франції, яка також характеризується найвищим у межах аналізованої групи ступенем покриття обсягів імпорту обсягами експортних операцій (3,6), посилюючи при цьому зовнішній вектор торгівлі, про що свідчить позитивна динаміка коефіцієнта покриття. Спостерігається тенденція до посилення імпортозалежності Німеччини за аналізованою продуктовою групою (зниження коефіцієнта покриття на 0,1).

Таблиця 3.1.51

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Німеччина				
Експорт	2825116	2926550	3082671	109,2 %
Імпорт	4902714	5019711	5839074	119,1 %
Сальдо	-2077598	-2093061	-2756403	-678805

Закінчення таблиці 3.1.51

1	2	3	4	5
ЗТО	7727830	7946261	8921745	115,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,5	-0,1
Нідерланди				
Експорт	3010076	2812715	3065784	101,8 %
Імпорт	2600299	2527580	2880825	110,7 %
Сальдо	409777	285135	184959	45,1 %
ЗТО	5610375	5340295	5946609	105,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,1	1,1	0,0
Франція				
Експорт	7180846	7857101	9185507	127,9 %
Імпорт	2276556	2187817	2531650	111,2 %
Сальдо	4904290	5669284	6653857	135,6 %
ЗТО	9457402	10044918	11717157	123,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,1	3,6	3,6	0,5
Великобританія				
Експорт	3706835	4119090	5139653	138,6 %
Імпорт	4217966	4541857	4986320	118,2 %
Сальдо	-511131	-422767	153333	664464
ЗТО	7924801	8660947	10125973	127,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,9	1,0	0,1

Джерело: за даними [26].

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 22 свідчить про значно глибшу диференціацію ринків збуту, ніж ринків країн-експортерів (табл. 3.1.52). Найбільшими постачальниками продукції групи 22 до ТОП-країн є Франція, Італія, Німеччина. Зазначені країни-лідери сумарно охоплюють 65,3 % його обсягу, причому Франція, що посідає перше рейтингове місце, за обсягами експортних операцій перевищує обсяги експортної активності найближчих конкурентів – Італії й Німеччини – удвічі й втричі відповідно. Ключовими ринками збуту є США, Великобританія, Німеччина (частка зазначених країн становить 63,5 % ємності цільового продуктового ринку).

Таблиця 3.1.52

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи
продукцією групи 22 “Алкогільні та безалкогільні напої
та оцет”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Франція	18173761	35,6	1	США	20224808	29,2	1
Італія	9193888	17,9	2	Велико-британія	12139388	17,5	2
Німеччина	6089281	11,8	3	Німеччина	11621207	16,8	3
Нідерланди	4773801	9,3	4	Франція	5902240	8,5	4
Велико-британія	3797128	7,4	5	Бельгія	4952030	7,2	5
Іспанія	2946304	5,7	6	Нідерланди	2615847	3,8	6
Бельгія	2724342	5,3	7	Китай	2448482	3,5	7
Австрія	1993724	3,9	8	Іспанія	1950650	2,8	8
Австралія	1676277	3,3	9	Ірландія	1923134	2,8	9
				Швейцарія	1387610	2,0	10
				Італія	1378458	2,0	11
Україна	29002	0,1	10	Сінгапур	1230574	1,8	12
				Канада	1162764	1,7	13
				Україна	276858	0,4	14

Джерело: за даними [26].

Характерною особливістю географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 22 є концентрація країн-джерел імпорту в межах Європи (за виключенням Австралії, що має відносно низьку 9 рейтингову позицію експортера), водночас пріоритетний ринок збуту (майже третина загальної ємності продуктового ринку за аналізованою групою) становлять США. В загальному обсязі експорту частка Європи є переважаючою і сягає 96,7 %, Австралії – 3,3 %; в загальному обсязі імпорту частка Європи перебуває на рівні 63,8 %, частка Америки – 30,9 %, Азії – 5,3 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 23 УКТ ЗЕД “Залишки і відходи харчової промисловості” є Нідерланди, Данія, Бельгія (експорто-орієнтовані), Франція, Німеччина, Італія, Великобританія (імпортозалежні) (табл. 3.1.53).

Таблиця 3.1.53

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	1759860	1899294	2086981	118,6 %
Імпорт	2801271	2668461	2908804	103,8 %
Сальдо	-1041411	-769167	-821823	219588
ЗТО	4561131	4567755	4995785	109,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,7	0,7	0,1
Нідерланди				
Експорт	3560276	4083186	4696694	131,9 %
Імпорт	3299402	3567687	4154913	125,9 %
Сальдо	260874	515499	541781	у 2,1 рази
ЗТО	6859678	7650873	8851607	129,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,1	1,1	0,0
Франція				
Експорт	1505905	1451804	1663000	110,4 %
Імпорт	2268398	2143628	2341498	103,2 %
Сальдо	-762493	-691827	-678498	83995
ЗТО	3774303	3595432	4004498	106,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0

Джерело: за даними [26].

В цілому, в аналізованій групі країн спостерігається збільшення обсягів як експорту, так і імпорту продукції групи 23. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається більш високими темпами, ніж імпортних (25,6 % проти 15,8 %). Найвищі темпи приросту експортних операцій щодо продукції аналізованої товарної групи демонструвала протягом 2009–

2011 рр. Данія (37,8 %), найвищі темпи приросту імпорту – Великобританія (29,3 %), що вказує на посилення відповідно експортоорієнтованості та імпортозалежності зазначених країн за продуктовою групою 23. Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, для яких характерним є стабільно найвищий в межах аналізованої групи країн рівень покриття імпорту експортом (1,1). Постійністю у підтримці рівня покриття імпорту експортом вирізняється, крім Нідерландів, також і Франція (0,7).

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 23 ілюструє конкуренцію за ринки ТОП-країн між європейськими та латиноамериканськими експортерами, водночас географія імпортерів продукції групи 23 обмежується ринками власне європейських країн (табл. 3.1.54).

Таблиця 3.1.54

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бразилія	8317958	23,7	1	Німеччина	7000295	24,9	1
Нідерланди	7250395	20,7	2	Бельгія	4575050	16,3	2
Аргентина	7228615	20,6	3	Нідерланди	3937372	14,0	3
Німеччина	3476830	9,9	4	Франція	3657251	13,0	4
Франція	3458046	9,9	5	Великобританія	2371435	8,4	5
Бельгія	2437139	7,0	6	Польща	1413576	5,0	6
Іспанія	773279	2,2	7	Данія	1334909	4,7	7
Перу	630192	1,8	8	Іспанія	1002978	3,6	8
Ірландія	587844	1,7	9	Італія	953569	3,4	9
				Австрія	811902	2,9	10
США	497849	1,4	10	Норвегія	441308	1,6	11
				Швеція	276657	1,0	12
Україна	359503	1,0	11	Фінляндія	184410	0,7	13
				Україна	158712	0,6	14

Джерело: за даними [26].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 24 УКТ ЗЕД “Тютюн та промислові замінники тютюну”, є Німеччина, Нідерланди, Польща, Бельгія (експортоорієнтовані), Італія Франція, Іспанія (імпортозалежні) (табл. 3.1.55). Аналізованій групі країн притаманне збільшення обсягів як експорту, так і обсягів імпорту продукції групи 24, причому нарощування обсягів експортно-імпортних операцій протягом досліджуваного періоду відбувається однаковими темпами (26,0 %), за виключенням імпортозалежної Іспанії, що вирізняється скороченням імпорту на 12,4 %. Найвищі темпи приросту експортних операцій щодо продукції аналізованої групи демонструвала протягом 2009–2011 рр. Польща (44,1 %), імпортних – Німеччина (72,4 %).

Таблиця 3.1.55

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи щодо продукції групи 24 “Тютюн та промислові замінники тютюну”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Німеччина				
Експорт	2527988	2415021	2908004	115,0 %
Імпорт	791956	944302	1365480	172,4 %
Сальдо	1736032	1470719	1542524	88,9 %
ЗТО	3319944	3359323	4273484	128,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,2	2,6	2,1	-1,1
Нідерланди				
Експорт	2803257	2850039	3851984	137,4 %
Імпорт	708476	756633	1068214	150,7 %
Сальдо	2094781	2093406	2783770	132,8 %
ЗТО	3511733	3606672	4920198	140,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,9	3,8	3,6	-0,3
Франція				
Експорт	398090	361128	437658	109,9 %
Імпорт	2030368	1954778	2258201	111,2 %
Сальдо	-1632278	-1593650	-1820543	-188265
ЗТО	2428458	2315906	2695859	111,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,2	0,0

Джерело: за даними [26].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обігу у 2011 р. спостерігали у Нідерландів, які демонструють зростання обсягів імпорту на 13,3 % швидше, ніж експорту, та, як наслідок, певне послаблення експортних позицій (зменшення значення коефіцієнта покриття на 0,3). Попри цей негативний тренд, Нідерланди залишаються лідером в аналізованій групі країн за співвідношенням експорту й імпорту (обсяг експорту продукції групи 24 у 3,6 раза перевищує обсяг імпорту). Найвищий рівень імпортозалежності традиційно в межах групи ТОП-країн притаманний Франції (коефіцієнт покриття 0,2).

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 24 свідчить про значну географічну диверсифікацію як країн-експортерів до європейських ТОП-країн, так і країн, що формують цільові щодо продукції групи 24 ринки збуту (табл. 3.1.56). Найбільшими постачальниками продукції групи 23 до ТОП-країн є Нідерланди, Німеччина, Польща (36,9 %, 26,4 % та 7,7 % відповідно). Ключовими ринками збуту є Італія, Франція, Німеччина (сумарна частка зазначених країн становить 66,0 % ємності цільового продуктового ринку).

Таблиця 3.1.56

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 24 “Тютюн та промислові замітники тютюну”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Нідерланди	9296505	36,9	1	Італія	6706309	28,1	1
Німеччина	6658458	26,4	2	Франція	6503429	27,3	2
Польща	1929952	7,7	3	Німеччина	2525161	10,6	3
Бразилія	1401603	5,6	4	Японія	1895920	8,0	4
Велико-британія	1232601	4,9	5	Іспанія	1849208	7,8	5
Бельгія	1173618	4,7	6	Нідерланди	1054758	4,4	6

Закінчення таблиці 3.1.5б

1	2	3	4	5	6	7	8
Румунія	1106596	4,4	7	Саудівська Аравія	810590	3,4	7
Португалія	953691	3,8	8	Бельгія	588736	2,5	8
Чехія	789110	3,1	9	Велико-британія	509053	2,1	9
США	479752	1,9	10	Польща	454036	2,0	10
				Люксембург	314400	1,3	11
Куба	164757	0,7	11	Україна	180925	0,8	13
				Сирія	143238	0,6	14
Україна	1534	0,01	12	Китай	79121	0,3	15
				Кот д'Івуар	238775	1,0	12

Джерело: за даними [26].

В цілому, ТОП-країни Європи є експортоорієнтованими щодо продукції груп УКТ ЗЕД 22 “Алкогільні та безалкогільні напої та оцет”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 19 “Готові продукти із зерна”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птаці; натуральний мед”, 17 “Цукор та кондитерські вироби з цукру”, 13 “Шелак природний”, 07 “Овочі”, 01 “Живі тварини”¹.

Найбільший зовнішньоторговельний обіг (табл. 3.1.57) спостерігається за товарними групами 22 “Алкогільні і безалкогільні напої та оцет”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птаці; натуральний мед”, 07 “Овочі” УКТ ЗЕД (відповідно 120611558 тис. дол., 111302393 тис. дол. та 78768775 тис. дол. або 27,1, 25,0 та 17,7 % від загального обсягу зовнішньоторговельного обігу за експортоорієнтованими товарними позиціями протягом 2009–2011 рр.). Необхідно підкреслити, що за продуктовою групою 22 УКТ ЗЕД “Алкогільні та безалкогільні напої та оцет” ТОП-країни мають найбільше позитивне сальдо (17816542 тис. дол.). Крім того, чітку експортну орієнтацію ТОП-країни мають також у товарних групах 06 та 19 (51471668 та 64881677 тис. дол. відповідно).

За переважною більшістю продуктивних груп ТОП-країни Європи є імпортозалежними. В розрізі окремих груп найбільша імпортозалежність спостерігається за продуктивними групами 12 “Насіння і плоди олійних культур; насіння інше, плоди і зерна;

¹ Продуктивні групи представлено в порядку зменшення ступеня експортоорієнтованості.

технічні або лікарські рослини; солома і корми”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин” й 18 “Какао та продукти з нього” (зовнішньоторговельне сальдо складає -11523599 тис. дол., -6898226 тис. дол. та -6297126 тис. дол. відповідно).

Аналіз обсягів імпорту в абсолютному вимірі дає змогу визначити пріоритетні продуктові групи, що характеризуються найбільшими частками у загальному обсязі імпортних операцій ТОП-країн, а саме продукція груп 02 “М'ясо та їстівні субпродукти”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (9,0 %, 6,7 % та 5,5 % загального обсягу імпорту відповідно).

Таблиця 3.1.57

Товарна структура зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією ТОП-країн Європи, 2009–2011 рр.

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо	ЗТО
	тис. дол.	%	тис. дол.	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	18180513	2,8	18128964	2,8	51549	36309477
02 “М'ясо і їстівні субпродукти”	56855344	8,9	58975165	9,0	-2119821	115830509
03 “Риба і ракоподібні”	31991047	5,0	33277315	5,1	-1286268	65268362
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	57445353	9,0	53857040	8,2	3588313	111302393
05 “Інші продукти тваринного походження”	3345911	0,5	4268204	0,7	-922293	7611115
06 “Живі дерева та інші рослини”	28212087	4,4	23259581	3,5	4952506	51471668
07 “Овочі”	40034546	6,3	38734229	5,9	1300317	78768775
08 “Їстівні плоди та горіхи”	41321911	6,5	43981792	6,7	-2659881	85303703
09 “Кава, чай”	13345471	2,1	18970210	2,9	-5624739	32315681
10 “Зернові культури”	27791811	4,3	28237330	4,3	-445519	56029141

Закінчення таблиці 3.1.57

1	2	3	4	5	6	7
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	5056305	0,8	7132428	1,2	-2076123	12188733
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	14004037	2,2	25527636	3,9	-	11523599
13 “Шелак природний”	2339300	0,4	2165158	0,3	174142	4504458
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	255549	0,1	421043	0,2	-165494	676592
15 “Жири та олії тваринного або рослинного”	31429068	4,9	36308431	5,5	-4879363	67737499
16 “Продукти з м’яса, риби”	17965471	2,8	19883432	3,0	-1917961	37848903
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	14619574	2,3	13404121	2,0	1215453	28023695
18 “Какао та продукти з нього”	25157148	3,9	31454274	4,8	-6297126	56611422
19 “Готові продукти із зерна”	34612668	5,5	30269009	4,6	4343659	64881677
20 “Продукти переробки овочів”	31964024	5,0	32750434	5,0	-786410	64714458
21 “Різні харчові продукти”	22708366	3,5	23774282	3,6	-1065916	46482648
22 “Алкогільні та безалкогольні напої та оцет”	69214050	10,8	51397508	7,8	17816542	120611558
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	28119424	4,4	35017650	5,3	-6898226	63137074
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	23853659	3,6	25188177	3,8	-1334518	49041836
Всього	639822637	100	656383413	100	-	-

Джерело: за даними [26].

Найбільший зовнішньоторговельний обіг спостерігається також за товарними групами 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” УКТ ЗЕД (відповідно 115830509; 85303703 та 67737499 тис. дол., або 13,8, 10,3 та 8,5 % від загального обсягу зовнішньоторговельного обігу за імпортоорієнтованими товарними позиціями протягом 2009–2011 рр.).

Показово, що співвідношення експорту й імпорту в розрізі експортоорієнтованих товарних позицій становить 41,5 % до 35,1 %, співвідношення експорту й імпорту в розрізі імпортозалежних товарних позицій – відповідно 58,5 % до 64,9 %, тобто очевидним є відносний паритет обсягів експортно-імпортних операцій.

Експортно-імпортна кон’юнктура європейських ринків агропродовольчої продукції ТОП-країн (табл. 3.1.58) дає змогу ідентифікувати, з одного боку, країни, що конкурують на аналогічних товарних ринках (нетто-експортери в розрізі продуктових груп), з іншого, – визначити цільові ринки збуту кожної товарної позиції (нетто-імпортери в розрізі продуктових груп). Групування ТОП-країн за співвідношенням експорту до імпорту дозволяє систематизувати продуктові позиції у вигляді 4 груп: *I група* (експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 1,35 до 1,00; *II група* (потенційно експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 0,98 до 0,90; *III група* (відносно експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 0,87 до 0,70; *IV група* (імпортозалежна продукція) – коефіцієнт покриття від 0,61 до 0,55.

До *I групи* належить продукція груп 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцег”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 19 “Готові продукти із зерна”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 13 “Шелак природний”, 07 “Овочі”, 01 “Живі тварини” УКТ ЗЕД.

До *II групи* належать продукція груп 10 “Зернові культури”, 20 “Продукти переробки овочів”, 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 21 “Різні харчові продукти”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 16 “Продукти з м’яса, риби” УКТ ЗЕД.

Таблиця 3.1.58

**Експортно-імпортна кон'юнктура європейських ринків
агропродовольчої продукції ТОП-країн Європи, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Співвідношення експорту до імпорту	Країни нетто-експортери	Країни нетто-імпортери
1	2	3	4
01 “Живі тварини”	1,00	Франція, Данія	Італія, Бельгія
02 “М'ясо і істівні субпродукти”	0,96	Данія, Іспанія	Італія, Великобританія
03 “Риба і ракоподібні”	0,96	Нідерланди, Норвегія, Данія	Франція, Італія, Німеччина
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	1,10	–	–
05 “Інші продукти тваринного походження”	0,78	Іспанія, Польща	Данія, Італія
06 “Живі дерева та інші рослини”	1,21	Бельгія, Данія	Франція, Великобританія
07 “Овочі”	1,03	Бельгія, Іспанія	Німеччина
08 “Істівні плоди та горіхи”	0,93	Іспанія, Італія	Німеччина, Великобританія
09 “Кава, чай”	0,70	Нідерланди, Швейцарія	Франція, Великобританія
10 “Зернові культури”	0,98	Франція, Україна, Румунія, Угорщина	Нідерланди, Іспанія, Італія, Бельгія
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	0,71	–	–
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	0,55	Україна, Румунія	Іспанія, Бельгія
13 “Шелак природний”	1,08	Данія	Великобританія
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0,61	Данія, Бельгія	Італія, Польща
15 “Жири та олії тваринного або рослинного”	0,87	Іспанія, Україна	Бельгія, Італія
16 “Продукти з м'яса, риби”	0,90	Іспанія, Данія, Бельгія	Франція, Великобританія, Італія
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	1,09	Нідерланди, Бельгія	Італія, Великобританія
18 “Какао та продукти з нього”	0,80	Італія	Великобританія
19 “Готові продукти із зерна”	1,14	Італія	Великобританія
20 “Продукти переробки овочів”	0,98	Іспанія, Італія	Франція, Великобританія

Закінчення таблиці 3.1.58

1	2	3	4
21 “Різні харчові продукти”	0,96	Італія	Іспанія
22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”	1,35	Італія	Бельгія
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	0,80	Данія, Бельгія	Італія, Великобританія
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	0,95	Польща, Бельгія	Італія, Іспанія

Джерело: за даними [26].

До III групи належить продукція груп 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 18 “Какао та продукти з нього”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 09 “Кава, чай” УКТ ЗЕД. До IV групи включено продукцію груп 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 12 “Насіння та плоди олійних рослин” УКТ ЗЕД.

Аналіз товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі дає змогу визначити кількісні та якісні параметри експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи (табл. 3.1.59).

Таблиця 3.1.59

Товарно-географічна кон’юнктура європейських ринків агропродовольчої продукції ТОП-країн Європи, 2009–2011 рр.

ТОП-країна	Кількість цільових ринків, од.			Індекс експортоорієнтованості	Рейтингова позиція країни
	всього	ринки експорту	ринки імпорту		
Німеччина	24	7	17	0,29	1
Нідерланди	23	17	6	0,74	2
Франція	23	7	16	0,30	4
Італія	22	6	16	0,27	3
Бельгія	19	12	7	0,63	5
Іспанія	15	8	7	0,53	6
Великобританія	15	0	15	0,00	7
Данія	9	8	1	0,89	8
Україна	3	3	0	1,00	9
Польща	3	2	1	0,66	10

За кількістю продуктових ринків, на яких представлені аналізовані країни, визначено рейтинг ТОП-10 країн Європи. Кількість цільових для країни ринків демонструє міру її впливу на формування кон'юнктури продуктових ринків, а також ступінь горизонтальної диверсифікації експортно-імпортних операцій. За критерієм співвідношення кількості продуктових ринків, на яких певна країна функціонує як провідний експортер або ключовий імпортер, аналізовані ТОП-країни ідентифіковано як експортоорієнтовані або імпортозалежні. З цією метою обраховується індекс експортоорієнтованості як частка ринків, на яких ТОП-країна діє як експортер, до загальної кількості цільових ринків. Якщо індекс експортоорієнтованості має значення від 1,0 до 0,5, країна розглядається як експортоорієнтована, якщо індекс експортоорієнтованості від 0,5 до 0,0 – як імпортозалежна.

Відповідно до запропонованої методики, експортоорієнтованими ТОП-країнами із десятки провідних контрагентів ринків агропродовольчої продукції Європи визначено такі країни:

Україна – за продуктовими групами 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння та плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”;

Данія – за продуктовими групами 02 “М'ясо і їстівні субпродукти”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 16 “Продукти з м'яса, риби”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”;

Нідерланди – за продуктовими групами 01 “Живі тварини”, 02 “М'ясо і їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м'яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 19 “Тотові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові

продукти”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Польща – за продуктовими групами 05 “Інші продукти тваринного походження”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Бельгія – за продуктовими групами 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Іспанія – за продуктовими групами 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 13 “Шелак природний”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 20 “Продукти переробки овочів”.

Імпорторієнтованими ТОП-країнами із десятки провідних контрагентів ринків агрохарчових продуктів Європи визначено такі країни:

Франція – за продуктовими групами 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Німеччина – за продуктовими групами 01 “Живі тварини”, 03 “Риба і ракоподібні”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові

культури”, 12 “Насіння та плоди олійних рослин”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти з нього”, 20 “Продукти переробки овочів”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Італія – за продуктовими групами 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Великобританія – за продуктовими групами 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 13 “Шелак природний”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”.

Інші аналізовані п’ять ТОП-країн європейського регіону, що не увійшли у ТОП-10 з огляду на функціонування як провідні контрагенти на одиничних продуктових ринках, практично всі, за виключенням Швеції, є експортоорієнтованими. Зокрема Норвегія та Швейцарія представлені як ТОП-експортери за продуктовою групою 03 “Риба і ракоподібні”, Угорщина – за продуктовою групою 10 “Зернові культури”, Румунія – за продуктовими групами 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння та

плоди олійних рослин”, а Швеція – як ТОП-імпортер за продуктовою групою 09 “Кава, чай”.

Отже, експортно-імпортна діяльність переважної більшості ТОП-країн європейського регіону характеризується значним ступенем горизонтальної та географічної диверсифікації (8 із 10 ТОП-країн, зокрема Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Данія, функціонують на щонайменше 9 продуктових ринках), 10 із 15 ТОП-країн є експортоорієнтованими, причому Норвегія, Швейцарія, Угорщина спеціалізуються на певних продуктових групах. Імпортозалежними з-поміж ТОП-країн є Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Швеція, які також, за виключенням Швеції, характеризуються значним ступенем продуктової й географічної диверсифікації.

3.1.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з європейським регіоном світу

Протягом останніх декількох років спостерігається тенденція до збалансування показників експорту-імпорту у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та ЄС. Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, сальдо у зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією за 12 місяців 2010 р. було негативним і склало -185,2 млн дол. США, тоді як за 12 місяців 2009 р. сальдо було позитивне і складало 264,8 млн дол. США, водночас за 2008 р. позитивне сальдо склало -807,9 млн дол. США [18, с. 5]. Початок 2011 р. продемонстрував незмінність тенденції вирівнювання показників зовнішньої торгівлі України та ЄС. За підсумками першого кварталу 2011 р. було зафіксоване позитивне сальдо зовнішньоторговельного обігу сільськогосподарськими товарами у розмірі 43,6 млн дол. США. Експорт в січні-березні 2011 р. склав 703,5 млн дол. США, що в 2 рази більше, ніж у 2010 р. Імпорт за січень-березень 2011 р. збільшився, порівняно з аналогічним періодом 2010 р., на 152,1 млн дол. США, або 30 %, і склав 659,9 млн дол. США (табл. 3.1.60).

Таблиця 3.1.60

**Обсяги зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією
України з ЄС, млрд дол. США**

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	I кв. 2011 р.	2010 до 2008 рр.
Експорт	3,5	2,3	2,1	0,71	60,0 %
Імпорт	2,6	2,0	2,3	0,70	88,5 %
Сальдо	0,9	0,3	-0,2	0,01	-1,1
ЗТО	6,1	4,3	4,4	1,41	72,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,35	1,15	0,91	1,01	-0,44

Джерело: за даними [26].

За період дослідження зовнішньоторговельне сальдо було позитивним: у 2008–2009 рр. складало 0,9 і 0,3 млрд дол. США відповідно. Натомість, в 2010 р. значення сальдо стало від'ємним (-0,2 млрд дол. США), що свідчить про те, що Україна у зовнішньоторговельних зв'язках є переважно імпортозалежною від аграрної продукції країн ЄС. Одночасно відбувалося зменшення коефіцієнта співвідношення вартості експорту до імпорту (від 1,35 до 0,91), що свідчить про зростання імпортозалежності України та уповільнення темпів розвитку експортоорієнтованих галузей сільського господарства.

За підсумками 2010 р. частка експорту до ЄС в загальному експорті сільськогосподарської та харчової продукції з України склала 29 %, або 2124,0 млн дол. США. Незважаючи на загальне зростання експорту в 2010 р., порівняно з 2009 р., експорт сільськогосподарської продукції продемонстрував незначне зниження через несприятливі погодні умови та запровадження експортних квот наприкінці року. Ця тенденція була характерна для експорту агропродовольчої продукції до країн ЄС, який зменшився на 5,6 % (або 126,6 млн дол. США). Водночас, зростання доходів населення в 2010 р., яке забезпечило можливість витратити більшу частку доходів на дорожчі харчові продукти та напої (в т. ч. ті, що вироблені в країнах ЄС) обумовило зростання імпорту з ЄС, порівняно з попереднім роком, на 323,5 млн дол. США, або 16,3 %, який досяг рівня 2309,3 млн дол. США.

Протягом 2010 р. у структурі експорту вітчизняної агропродовольчої продукції до країн ЄС спостерігалася

тенденція, що була аналогічною до попередніх років, згідно з якою найбільша частка операцій припадала на сировинні товари, в першу чергу – насіння олійних культур. Потреба ЄС в насінні олійних культур викликана значними промисловими потужностями для переробки насіння, в першу чергу рапсу, на енергетичні матеріали. Скасування з 1 січня 2010 р. вимоги до вітчизняних виробників соняшникової олії щодо оплати додаткових перевірок на відповідність санітарним та фітосанітарним нормам ЄС також сприяло збільшенню експорту цієї товарної позиції, що має вищий, порівняно з іншими, рівень переробки, а отже – і доданої вартості. В цілому, експорт агропродовольчої продукції з України до ЄС має невисокий рівень диверсифікації – на дві основні позиції експорту припадає майже 63 % його загального обсягу.

В структурі імпорту агропродукції з ЄС протягом 2010 р. також спостерігалася тенденція, подібна до минулих років – основні позиції належали товарам з більшою доданою вартістю. Це дозволяє ЄС мати кращі умови торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також забезпечувати її диверсифікацію (табл. 3.1.61).

З огляду на те, що аналіз лише показників вартості експорту та імпорту агропродовольчої продукції не відображає глибини всіх тенденцій зовнішньої торгівлі за три роки, необхідно звернути додаткову увагу на такі показники, як зовнішньоторговельне сальдо та зовнішньоторговельний обіг. Згідно з представленими даними, Україна здійснює зовнішньоторговельні операції з країнами Європи щодо всіх 24 продуктивних груп. Характерно, що протягом 2009–2011 рр. зовнішньоторговельне сальдо є позитивним лише в шести з двадцяти чотирьох продуктивних груп, а саме: 05 “Інші продукти тваринного походження”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” та 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”. Варто зазначити, що з-поміж перерахованих продуктивних груп найвище позитивне сальдо спостерігається за групою 12 (1519477 тис. дол. США), найнижче – за групою 05 (1263 тис. дол. США).

Такий підхід дозволяє зробити висновок про експортну орієнтацію даних шести продуктивних груп, однак найбільш експортоорієнтованою групою є 12 “Насіння і плоди олійних

рослин”. Очевидно, що решта 18 продуктивних груп є переважно імпортозалежними, оскільки такої продукції значно більше в Україну з Європи імпортується, ніж експортується. Зазначимо, що найбільше від’ємне сальдо спостерігається за групою 03 “Риба і ракоподібні” і становить -661374 тис. дол. США, а найменше – за групою 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру” (-2538 тис. дол. США).

Таблиця 3.1.61

Товарна структура зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США	ЗТО, тис. дол. США
	вартість, тис. дол. США	%	вартість, тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	648	0,01	132289	3,35	-131641	132937
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	122	0,01	243497	6,17	-243375	243619
03 “Риба і ракоподібні”	2189	0,05	663563	16,81	-661374	665752
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	10727	0,23	84747	2,15	-74020	95474
05 “Інші продукти тваринного походження”	12442	0,26	11179	0,28	1263	23621
06 “Живі дерева та інші рослини”	441	0,001	178784	4,53	-178343	179225
07 “Овочі”	44745	0,95	51848	1,31	-7103	96593
08 “Їстівні плоди та горіхи”	87059	1,85	82240	2,08	4819	169299
09 “Кава, чай”	4411	0,09	120163	3,04	-115752	124574
10 “Зернові культури”	1363442	29,00	257468	6,52	1105974	1620910

Закінчення таблиці 3.1.61

1	2	3	4	5	6	7
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	4427	0,09	17524	0,01	-13097	21951
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	1773789	37,73	254312	6,44	1519477	2028101
13 “Шелак природний”	8	0,0002	69410	1,76	-69402	69418
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	77640	1,65	42	0,001	-77598	77682
15 “Жири та олії тваринного або рослинного”	853820	18,16	69448	1,76	784372	923268
16 “Продукти з м’яса, риби”	23	0,0005	22364	0,57	-22341	22387
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	18812	0,40	21350	0,54	-2538	40162
18 “Какао та продукти з нього”	6251	0,13	353617	8,96	-347366	359868
19 “Готові продукти із зерна”	16245	0,35	81725	2,07	-65480	97970
20 “Продукти переробки овочів”	25379	0,54	119968	3,04	-94589	145347
21 “Різні харчові продукти”	9063	0,19	496202	12,57	-487139	505265
22 “Алкогільні та безалкогольні напої та оцет”	29002	0,62	276858	7,01	-247856	305860
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	359503	7,65	158712	4,02	200791	200791
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	1534	0,03	180925	4,58	-179391	182459
Всього	4701722	100	3948235	100	753487	8649957

Джерело: за даними [26].

Вартість експорту агропродовольчої продукції з України до ЄС в розрізі продуктивних груп за період дослідження є неоднорідною і коливається від найнижчої за групою 13 “Шелак природний” (8 тис. дол. США, або 0,0002 %) до найвищої за групою 12 “Насіння і плоди олійних рослин” (1773789 тис. дол. США, або 37,7 %). Зазначимо, що поряд із даною групою найбільшу вартість експорту в 2009–2011 рр. мали також групи 10 “Зернові культури” та 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”. Отже, відносно продуктивних груп 10, 12 і 15 країни Європи для України є цільовим ринком збуту.

Структура імпорту агропродовольчої продукції в Україну з ЄС також неоднорідна. Зокрема, найменше значення вартості імпорту спостерігається за групою 14 “Рослинні матеріали для виготовлення” (42 тис. дол. США, або 0,001 %), що свідчить про найнижчий показник імпортозалежності України за даною групою. Натомість, найвища вартість імпорту спостерігається за групою 3 “Риба і ракоподібні” (663563 тис. дол. США, або 16,8 %), що підтверджує орієнтацію внутрішнього ринку на продукцію іноземного походження.

Серед країн-членів ЄС найбільшу частку у зовнішньоторговельному обігу з Україною мають: Італія – 14,3 %, Нідерланди – 12,4 %, Польща – 12,2 %, Німеччина – 11,4 %.

Товарна структура експорту агропродукції до ЄС протягом першого кварталу 2011 р. залишилася практично незмінною, порівняно з попереднім роком. Водночас, спостерігали зростання експорту олії та зернових злаків. Найбільшу питому вагу в структурі експорту до країн ЄС за 3 місяці 2011 р. мали такі основні види сільськогосподарської продукції, як: олія – 197,3 млн. дол. США, насіння олійних культур – 155,1 млн дол. США, зернові злаки – 138,3 млн дол. США, залишки і відходи харчової промисловості – 92,3 млн дол. США.

Товарна структура імпорту агропродукції з ЄС протягом першого кварталу 2011 р. зазнала важливих структурних змін. Так, якщо протягом 2010 р. переважали товари з вищим рівнем переробки, то за період з січня по березень 2011 р. провідною

позицією імпорту з ЄС стали сировинні сільськогосподарські товари. В цілому, імпорт агропродукції за вказаний період склав 659,9 млн дол. США, що на 152,1 млн дол. США більше, ніж за відповідний період 2010 р. Основними видами імпортованої продукції протягом перших трьох місяців 2011 р. були: зернові злаки – 69,7 млн дол. США; плоди, горіхи та цедра – 57 млн дол. США; какао-боби, продукти з нього, шоколад – 41,5 млн дол. США; м'ясо та субпродукти – 37,9 млн дол. США; залишки і відходи харчової промисловості – 33,6 млн дол. США.

Отже, зовнішня торгівля агропродовольчої продукцією між Україною та ЄС протягом останніх років демонструє переважання сировинних товарів в експорті з України та товарів з вищим рівнем переробки в імпорті з ЄС. Водночас, дані 2011 р. свідчать про певні зміни в структурі торгівлі, які, за умов закріплення цього тренду, зможуть покращити вартісні показники українського експорту. Проте, не можна виключати, що тенденції 2011 р. є наслідком не стільки певних структурних змін, скільки невдалої адміністративної політики Уряду України, що призвела до товарних дефіцитів та цінової нестабільності на внутрішньому ринку, і, як наслідок, – до зростання попиту на імпорт аграрної сировини.

В структурі експорту агропродовольчої продукції з України до країн Європи виділяються такі три провідні центри, як Італія, Великобританія та Німеччина. Водночас, за період дослідження до Італії експортувалася найбільша частка агропродовольчої продукції (39,4 %). Одночасно з експортними операціями, Україна здійснює імпорт продукції, що належить до групи 01 за УКТ ЗЕД. Так найбільшим експортером живих тварин до України за 2009–2011 рр. стала Німеччина (105718 тис. дол. США, або 79,9 %). Решта країн, з яких ввозиться зазначена продукція, становлять близько 20 % імпорту продукції групи

Таблиця 3.1.62

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 01 “Живі тварини” з країнами Європи,
2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	255	39,4	1	–	–	–
Німеччина	174	26,9	3	105718	79,9	1
Нідерланди	16	2,5	5	8058	6,1	2
Бельгія	26	4,0	4	–	–	–
Великобританія	177	27,3	2	3523	2,7	5
Франція	–	–	–	7180	5,4	4
Данія	–	–	–	7901	5,9	3

Джерело: за даними [26].

Зовнішня торгівля України продукцією групи 02 з країнами Європи за 2009–2011 рр. свідчить про переважання імпорту над експортом. В розрізі даної товарної групи Україна реалізує м'ясо та субпродукти лише до двох європейських країн – Франції (63,1 %) та Німеччини (36,9 %). Водночас, зовнішньоторговельними партнерами України щодо імпортних операцій протягом періоду дослідження є, окрім зазначених країн, Нідерланди, Іспанія та Данія. Найбільшими експортерами продукції до України є Німеччина (61,9 %) та Нідерланди (28,7 %) (табл. 3.1.63). Решта країн, з яких імпортується зазначена продукція сумарно складають близько 10 %.

Таблиця 3.1.63

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 02 “М'ясо та їстівні субпродукти” з
країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Німеччина	45	36,9	2	132223	61,9	1
Нідерланди	–	–	–	61331	28,7	2
Іспанія	–	–	–	5936	2,8	4
Франція	77	63,1	1	4995	2,3	5
Данія	–	–	–	9012	4,3	3

Джерело: за даними [26].

Основними зовнішньоторговельними країнами-контрагентами України щодо експортних операцій з продукцією групи 03 є Німеччина (1791 тис. дол. США, або 81,8 %), Франція (370 тис. дол. США, або 16,9 %) та Італія (28 тис. дол. США, або 1,3 %) (табл. 3.1.64). В розрізі групи 03 “Риба і ракоподібні” Україна переважно імпортує продукцію, зокрема з таких країн, як Нідерланди, Іспанія, Данія, Швеція та Норвегія – найбільших виробників риби у європейському регіоні. З огляду на специфіку продукції, представленої в групі 03, вибір таких контрагентів обумовлюється їх природно-географічними особливостями.

Таблиця 3.1.64

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 03 “Риба і ракоподібні” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	28	1,3	3	–	–	–
Німеччина	1791	81,8	1	–	–	–
Нідерланди	–	–	–	6364	1,0	4
Іспанія	–	–	–	44580	6,7	2
Франція	370	16,9	2	–	–	–
Данія	–	–	–	19333	2,9	3
Швеція	–	–	–	751	0,1	5
Норвегія	–	–	–	592535	89,3	1

Джерело: за даними [26].

Дослідженням встановлено, що в 2009–2011 рр. Україна переважно імпортувала продукцію групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”. З-поміж п’яти провідних зовнішньоторговельних країн-партнерів Україна експортує зазначену продукцію до Німеччини, Франції, Італії та Нідерландів (табл. 3.1.65). Найбільші обсяги продукції реалізуються до Німеччини (8348 тис. дол. США, або 77,8 %) та Франції (1573 тис. дол. США, або 14,7 %). В структурі імпорту ключову частку має Франція (28,9 %), Нідерланди (25,0 %) та Німеччина (24,0 %).

Таблиця 3.1.65

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця
птиці; натуральний мед” з країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	705	6,6	3	6912	8,2	5
Німеччина	8348	77,8	1	20298	24,0	3
Нідерланди	101	0,9	4	21174	25,0	2
Бельгія	–	–	–	11767	13,9	4
Франція	1573	14,7	2	24596	28,9	1

Джерело: за даними [26].

Країною-найбільшим споживачем вітчизняної агропродовольчої продукції, що належить до групи 05 “Інші продукти тваринного походження” за УКТ ЗЕД, є Німеччина (9066 тис. дол. США, або 72,9 %) (табл. 3.1.66). Дана продукція також експортується до Італії (3164 тис. дол. США, або 25,4 %) і Франції (212 тис. дол. США, або 1,7 %). Доцільно зазначити, що в розрізі даної товарної групи Німеччина є найбільшим імпортером і одночасно експортером продукції до України. Взагалі, продукція групи 05 ввозиться до України з Німеччини (4956 тис. дол. США, або 4,3 %), Польщі (4886 тис. дол. США, або 43,7 %), Іспанії (808 тис. дол. США, або 7,2 %), а також Нідерландів (431 тис. дол. США, або 3,9 %) і Франції (998 тис. дол. США, або 0,9 %).

Таблиця 3.1.66

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 05 “Інші продукти тваринного
походження” з країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	3164	25,4	2	–	–	–
Німеччина	9066	72,9	1	4956	44,3	1
Нідерланди	–	–	–	431	3,9	4
Іспанія	–	–	–	808	7,2	3
Франція	212	1,7	3	98	0,9	5
Польща	–	–	–	4886	43,7	2

Джерело: за даними [26].

Найбільшим цільовим ринком реалізації вітчизняної продукції групи 06 “Живі дерева та інші рослини” є Італія (305 тис. дол. США, або 69,2 %) (табл. 3.1.67). Також Україна експортує живі рослини та продукти квітництва до Нідерландів, Німеччини, Великобританії і Франції. В структурі імпорту зазначеної продукції найбільшу частку мають Нідерланди (84,3 %). Решта країн, з яких ввозиться зазначена продукція, займають в сумі близько 15 % загального імпорту.

Таблиця 3.1.67

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 06 “Живі дерева та інші рослини” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	305	69,2	1	14510	8,1	2
Німеччина	7	1,6	3	11482	6,4	3
Нідерланди	127	28,8	2	150655	84,3	1
Бельгія	–	–	–	2070	1,1	4
Великобританія	1	0,2	4	–	–	–
Франція	1	0,2	5	–	–	–
Данія	–	–	–	67	0,1	5

Джерело: за даними [26].

Зовнішньоторговельне сальдо щодо продукції групи 07 “Овочі” для України є від’ємним з огляду на перевищення обсягів імпорту продукції над її експортом (табл. 3.1.68). Зокрема, за 2009-2011 рр. найбільші обсяги овочів, рослин, коренів та харчових коренеплодів вивозилися до Великобританії (26822 тис. дол. США), Німеччини (12391 тис. дол. США) та Італії (10665 тис. дол. США). З-поміж представлених країн-експортерів зазначеної продукції до України найбільшим є Нідерланди (44555 тис. дол. США, або 85,9 %). Інші чотири країни, з яких імпортується продукція групи 07, сумарно займають близько 14 %.

Таблиця 3.1.68

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 07 “Овочі” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	10665	18,7	3	777	1,5	5
Німеччина	12391	21,7	2	–	–	–
Нідерланди	5340	9,3	4	44555	85,9	1
Бельгія	–	–	–	961	1,9	4
Великобританія	26822	46,9	1	–	–	–
Франція	1918	3,4	5	2382	4,6	3
Іспанія	–	–	–	3173	6,1	2

Джерело: за даними [26].

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі України продуктами групи 08 “Їстівні плоди та горіхи” з європейськими країнами свідчить, що трьома найбільшими імпортерами даної продукції є Франція (30752 тис. дол. США, або 35,3 %), Німеччина (30000 тис. дол. США, або 34,5 %) й Нідерланди (19314 тис. дол. США, або 22,2 %). Серед провідних експортерів їстівних плодів та горіхів до України найбільшими є Нідерланди (50785 тис. дол. США, або 61,8 %), Іспанія (17170 тис. дол. США, або 20,9 %), а також Італія (13838 тис. дол. США, або 16,8 %).

Таблиця 3.1.69

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 08 “Їстівні плоди та горіхи” з країнами Європи, 2009-2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	–	–	–	13838	16,8	3
Німеччина	30000	34,5	2	–	–	–
Нідерланди	19314	22,2	3	50785	61,8	1
Бельгія	6564	7,5	4	174	0,2	5
Великобританія	429	0,5	5	–	–	–
Франція	30752	35,3	1	273	0,3	4
Іспанія	–	–	–	17170	20,9	2

Джерело: за даними [26].

Необхідно зазначити, що обсяги імпорту до України продукції групи 09 за 2009–2011 рр. значно перевищують обсяги експорту (табл. 3.1.70). Найбільшими цільовими споживачами вітчизняної агропродовольчої продукції даної групи є Німеччина (2873 тис. дол. США, або 65,1 %), Франція (730 тис. дол. США, або 16,5 %) та Великобританія (642 тис. дол. США, або 14,6 %). Водночас, імпорт до України кави, чаю, мате та прянощів забезпечують переважно провідні європейські країни, зокрема Німеччина (63251 тис. дол. США, або 51,6 %), Італія (38823 тис. дол. США, або 31,7 %) та Швейцарія (11061 тис. дол. США, або 9,0 %).

Таблиця 3.1.70

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 09 “Кава, чай” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	166	3,8	4	38823	31,7	2
Німеччина	2873	65,1	1	63251	51,6	1
Нідерланди	–	–	–	7028	5,7	4
Бельгія	–	–	–	2476	2,0	5
Великобританія	642	14,6	3	–	–	–
Франція	730	16,5	2	–	–	–
Швейцарія	–	–	–	11061	9,0	3

Джерело: за даними [26].

В структурі експорту України агропродовольчої продукції групи 10 “Зернові культури” виділяються три провідні європейські країни-контрагенти – Іспанія, Італія, Нідерланди (табл. 3.1.71). Водночас, за період дослідження до Іспанії експортувалася найбільша частка даної продукції (72,2 %). Незважаючи на високі рейтингові позиції України на світовому ринку зерна, одночасно з експортними операціями, у 2009–2011 рр. здійснювався також і імпорт зернових культур. Так найбільшими експортерами даної продукції до України за період дослідження були Угорщина (139013 тис. дол. США, або 54,0 %), Румунія (68079 тис. дол. США, або 26,5 %) та Франція (42056 тис. дол. США, або 16,3 %). До основних експортерів належить також Німеччина, однак її частка в загальному обсязі складає лише 3,2 %.

Таблиця 3.1.71

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 10 “Зернові культури” з країнами Європи,
2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	194086	14,2	2	–	–	–
Німеччина	10481	0,8	5	8320	3,2	4
Нідерланди	160619	11,8	3	–	–	–
Бельгія	13285	1,0	4	–	–	–
Іспанія	984971	72,2	1	–	–	–
Франція	–	–	–	42056	16,3	3
Угорщина	–	–	–	139013	54,0	1
Румунія	–	–	–	68079	26,5	2

Джерело: за даними [26].

В торгівлі України продукцією групи 11 з країнами Європи у 2009–2011 рр. спостерігається тенденція до перевищення обсягів імпорту над обсягами експорту. В розрізі даної товарної групи Україна вивозить продукцію борошномельно-круп'яної промисловості переважно до двох європейських країн – Німеччини (48,7 %) та Нідерландів (44,9 %). Водночас, торговельними партнерами України щодо імпортних операцій протягом періоду дослідження є, крім зазначених країн, Бельгія, Великобританія та Франція (табл. 3.1.72). Найбільшими експортерами продукції до України є Німеччина (71,8 %), Франція (11,6 %) та Нідерланди (10,3 %). Решта країн, з яких імпортується зазначена продукція, сумарно утворюють близько 6 % загального обсягу придбаної продукції.

Таблиця 3.1.72

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 11 “Продукція борошномельно-круп'яної
промисловості” з країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7
Німеччина	2157	48,7	1	12590	71,8	1
Нідерланди	1988	44,9	2	1799	10,3	3

Закінчення таблиці 3.1.72

1	2	3	4	5	6	7
Бельгія	8	0,2	5	269	1,5	5
Великобританія	130	2,9	4	835	4,8	4
Франція	144	3,3	3	2031	11,6	2

Джерело: за даними [26].

Головними зовнішньоторговельними країнами-контр-агентами України щодо експортних операцій з продукцією групи 12 є Франція (582617 тис. дол. США, або 42,8 %), Нідерланди (505776 тис. дол. США, або 28,5 %) та Бельгія (446338 тис. дол. США, або 15,2 %) (табл. 3.1.73). В розрізі товарної групи 12 Україна імпортує продукцію з таких країн, як Нідерланди, Німеччина, Франція та Румунія. Водночас, з-поміж експортерів насіння і плодів олійних культур за 2009–2011 рр. доцільно виділити три провідні європейські країни – Німеччину (45,8 %), Францію (30,3 %) та Нідерланди (19,5 %).

Таблиця 3.1.73

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин” з
країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Німеччина	186315	10,5	4	116584	45,8	1
Нідерланди	505776	28,5	2	49642	19,5	3
Бельгія	446388	15,2	3	-	-	-
Іспанія	52693	3,0	5	-	-	-
Франція	582617	42,8	1	77176	30,3	2
Румунія	-	-	-	10910	4,4	4

Джерело: за даними [26].

Протягом 2009–2011 рр. Україна в зовнішній торгівлі продукцією групи 13 “Шелак природній” здійснювала переважно її імпорт (табл. 3.1.74). З-поміж п’яти провідних зовнішньоторговельних країн-партнерів Україна експортує зазначену продукцію до Німеччини, Франції та Італії. Необхідно вказати, що найбільші обсяги продукції аналізованої групи вивозяться до Німеччини (6 тис. дол. США, або 75,0 %).

В структурі імпорту ключові позиції займають Німеччина (53533 тис. дол. США, або 77,1 %), Данія (10253 тис. дол. США, або 14,7 %) та Іспанія (3055 тис. дол. США, або 4,4 %).

Таблиця 3.1.74

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 13 “Шелак природний” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	–	–	–	3055	4,4	3
Італія	1	12,5	2	458	0,7	5
Німеччина	6	75,0	1	53533	77,1	1
Франція	1	12,5	2	2111	3,1	4
Данія	–	–	–	10253	14,7	2

Джерело: за даними [26].

Щодо зовнішньої торгівлі України продукцією групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення” за УКТ ЗЕД, можна стверджувати про достатній рівень її забезпеченості з огляду на співвідношення експорту до імпорту (табл. 3.1.75). Країною-найбільшим споживачем вітчизняної агропродовольчої продукції, що належить до зазначеної групи, є Польща (93,3 %). Також дана продукція експортується до Нідерландів (4,6 %) і Німеччини (2,1 %). Доцільно зазначити, що в розрізі товарної групи 14 Німеччина є найбільшим імпортером (88,5 %), також продукція групи ввозиться до України з Нідерландів (11,5 %).

Таблиця 3.1.75

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Німеччина	1648	2,1	3	46	88,5	1
Нідерланди	3535	4,6	2	6	11,5	2
Польща	72457	93,3	1	–	–	–

Джерело: за даними [26].

Найбільшим цільовим ринком реалізації вітчизняної продукції групи 15 є Італія (347061 тис. дол. США, або 40,6 %) (табл. 3.1.76). Також Україна експортує жири та олії тваринного або рослинного походження до Нідерландів, Німеччини, Бельгії і Франції. В структурі імпорту зазначеної продукції провідними країнами-контрагентами є Німеччина (49,5 %), Іспанія (27,2 %) та Нідерланди (23,1 %).

Таблиця 3.1.76

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	–	–	–	18911	27,2	2
Італія	347061	40,6	1	–	–	–
Німеччина	10368	1,2	4	34398	49,5	1
Нідерланди	303825	35,6	2	16003	23,1	3
Бельгія	4288	0,5	5	–	–	–
Франція	188278	22,1	3	136	0,2	4

Джерело: за даними [26].

Протягом 2009–2011 рр. єдиним цільовим ринком реалізації вітчизняної продукції групи 16 “Продукти з м’яса, риби” була Німеччина (23 тис. дол. США) (табл. 3.1.77). В структурі імпорту зазначеної продукції найбільшу частку поряд з Німеччиною (56,0 %) має Данія (29,3 %).

Таблиця 3.1.77

Географічна структура зовнішньої торгівлі України з країнами Європи продукцією групи 16 “Продукти з м’яса , риби”, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	–	–	–	2704	12,1	3
Німеччина	23	100	1	12526	56,0	1
Нідерланди	–	–	–	12	0,1	5
Бельгія	–	–	–	554	2,5	4
Данія	–	–	–	6568	29,3	2

Джерело: за даними [26].

В географічній структурі зовнішньої торгівлі України продуктами групи 17 з європейськими країнами трьома найбільшими імпортерами вітчизняного цукру і кондитерських виробів з нього є Іспанія (61,4 %) та Німеччина (25,6 %) (табл. 3.1.78). Серед провідних експортерів зазначеної продукції до України головними є Німеччина (69,6 %), Нідерланди (12,9 %), а також Франція (10,8 %).

Таблиця 3.1.78

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	11549	61,4	1	503	2,4	5
Італія	5	0,1	5	–	–	–
Німеччина	4807	25,6	2	14801	69,6	1
Нідерланди	–	–	–	2742	12,9	2
Бельгія	–	–	–	915	4,3	4
Великобританія	959	5,0	4	–	–	–
Франція	1492	7,9	3	2309	10,8	3

Джерело: за даними [26].

Обсяги імпорту продукції групи 18 “Какао та продукти з нього” за 2009–2011 рр. значно перевищують обсяги експорту (табл. 3.1.79). Найбільшим цільовим споживачем вітчизняної агропродовольчої продукції даної групи є Німеччина (5900 тис. дол. США, або 94,4 %). До основних імпортерів вітчизняного какао та продуктів з нього належать Великобританія (273 тис. дол. США), Бельгія (76 тис. дол. США) та Нідерланди (2 тис. дол. США), однак їх частка в загальному обсязі складає лише близько 5 %. Водночас, імпорт какао в Україну забезпечують переважно Нідерланди (62,8 %) та Німеччина (28,8 %).

Таблиця 3.1.79

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 18 “Какао та продукти з нього” з країнами
Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	–	–	–	13673	3,9	3
Німеччина	5900	94,4	1	101833	28,8	2
Нідерланди	2	0,1	4	222071	62,8	1
Бельгія	76	1,1	3	6817	1,9	5
Великобританія	273	4,4	2	–	–	–
Франція	–	–	–	9223	2,6	4

Джерело: за даними [26].

В структурі експорту агропродовольчої продукції України групи 19 “Готові продукти із зерна” виділяються дві провідні європейські країни-контрагенти – Німеччину та Францію (табл. 3.1.80). Найбільшими експортерами даної продукції до України за період дослідження були Німеччина (28139 тис. дол. США, або 34,4 %), Італія (23255 тис. дол. США, або 28,5 %) та Нідерланди (20244 тис. дол. США або 24,7 %).

Таблиця 3.1.80

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 19 “Готові продукти із зерна” з країнами
Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	–	–	–	23255	28,5	2
Німеччина	11838	72,9	1	28139	34,4	1
Нідерланди	78	0,5	4	20244	24,7	3
Бельгія	22	0,1	5	7256	8,9	4
Великобританія	119	0,7	3	–	–	–
Франція	4188	25,8	2	2831	3,5	5

Джерело: за даними [26].

В торгівлі продукцією товарної групи 20 між Україною та Європою спостерігається тенденція до перевищення обсягів імпорту над обсягами експорту (табл. 3.1.81).

Таблиця 3.1.81

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 20 “Продукти переробки овочів” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	–	–	–	67746	56,4	1
Італія	–	–	–	23258	19,5	3
Німеччина	24649	97,1	1	24332	20,3	2
Нідерланди	434	1,7	2	2316	1,9	4
Бельгія	33	0,1	5	2316	1,9	4
Великобританія	36	0,2	4	–	–	–
Франція	227	0,9	3	–	–	–

Джерело: за даними [26].

Найбільшу частку продукції переробки овочів, плодів та інших частин рослин Україна вивозить до Німеччини (97,1 %). Водночас, зовнішньоторговельними партнерами України щодо імпорتنних операцій з продукцією групи 20 протягом періоду дослідження були також Іспанія, Італія, Нідерланди та Бельгія. Найбільшими експортерами продукції до України стали Іспанія (56,4 %), Німеччина (20,3 %) та Італія (19,5 %).

Основними зовнішньоторговельними країнами-контрагентами України відносно експортних операцій з продукцією групи 21 “Різні харчові продукти” є Нідерланди (5335 тис. дол. США, або 58,9 %) та Німеччина (3601 тис. дол. США, або 39,6 %) (табл. 3.1.82). В розрізі товарної групи Україна імпортує продукцію з таких країн, як Нідерланди, Німеччина, Франція, Італія та Великобританія. Водночас, з-поміж представлених експортерів різних харчових продуктів за 2009–2011 рр. доцільно виділити такі провідні європейські країни, як Німеччина (71,3 %), Франція (13,5 %) та Нідерланди (6,8 %).

Таблиця 3.1.82

Географічна структура зовнішньої торгівлі України з країнами Європи продукцією групи 21 “Різні харчові продукти”, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Іспанія	4	0,1	4	–	–	–
Італія	–	–	–	19131	3,8	5
Німеччина	3601	39,6	2	353599	71,3	1
Нідерланди	5335	58,9	1	33768	6,8	3
Великобританія	121	1,3	3	23046	4,6	4
Франція	2	0,1	5	66658	13,5	2

Джерело: за даними [26].

Щодо зовнішньої торгівлі України з країнами Європи продукцією групи 22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет”, можна стверджувати про домінування імпорту над експортом (табл. 3.1.83). З-поміж п’яти провідних зовнішньоторговельних країн-партнерів Україна найбільше експортує зазначеної продукції до Німеччини (21727 тис. дол. США, або 74,9 %). Провідними імпортерами є також Великобританія (4214 тис. дол. США, або 14,5 %) та Бельгія (1691 тис. дол. США, або 5,8 %). В структурі імпорту найбільшу частку мають Німеччина (92406 тис. дол. США, або 33,4 %), Франція (70247 тис. дол. США, або 25,4 %) та Нідерланди (50187 тис. дол. США, або 18,1 %).

Таблиця 3.1.83

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	–	–	–	43167	15,6	4
Німеччина	21727	74,9	1	92406	33,4	1
Нідерланди	969	3,4	4	50187	18,1	3
Бельгія	1691	5,8	3	–	–	–
Великобританія	4214	14,5	2	20851	7,5	5
Франція	401	1,4	5	70247	25,4	2

Джерело: за даними [26].

Щодо продукції товарної групи 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” за УКТ ЗЕД, можна стверджувати про достатній рівень забезпеченості України, про що свідчить співвідношення експорту до імпорту (табл. 3.1.84). Країнами-найбільшими споживачами вітчизняної агропродовольчої продукції, що належить до зазначеної групи, є Франція (178063 тис. дол. США або 49,6 %) та Італія (82305 тис. дол. США, або 22,8 %).

Таблиця 3.1.84

Географічна структура зовнішньої торгівлі України продукцією групи 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” з країнами Європи, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Італія	82305	22,8	2	–	–	–
Німеччина	12817	3,6	5	52450	33,1	2
Нідерланди	24684	6,9	4	25993	16,4	3
Бельгія	–	–	–	16079	10,1	4
Великобританія	61634	17,1	3	–	–	–
Франція	178063	49,6	1	57352	36,1	1
Данія	–	–	–	6838	4,3	5

Джерело: за даними [26].

Доцільно підкреслити, що в розрізі даної товарної групи найбільшими експортерами продукції до України є Франція (57352 тис. дол. США, або 36,1 %) та Німеччина (52450 тис. дол. США, або 33,1 %). Також продукція групи 23 ввозиться до України з Нідерландів (25993 тис. дол. США, або 16,4 %), Бельгії (16079 тис. дол. США, або 10,1 %) і Данії (6838 тис. дол. США, або 4,3 %).

Найбільшим цільовим ринком реалізації вітчизняної продукції групи 24 “Тютюн і промислові замінники тютюну” є Німеччина (1102 тис. дол. США, або 71,8 %) (табл. 3.1.85). Також Україна експортує дану продукцію до Нідерландів (28,2 %). В структурі імпорту зазначеної продукції провідними країнами-контрагентами є Німеччина (71,3 %) та Бельгія (19,2 %).

Таблиця 3.1.85

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
продукцією групи 24 “Тютюн і промислові замітники
тютюну” з країнами Європи, 2009–2011 рр.**

Країна	Експорт			Імпорт		
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Німеччина	1102	71,8	1	129039	71,3	1
Нідерланди	432	28,2	2	6703	3,7	3
Бельгія	–	–	–	34787	19,2	2
Франція	–	–	–	4644	2,6	5
Польща	–	–	–	5752	3,2	4

Джерело: за даними [26].

За географічною структурою зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України з країнами Європи визначено рейтинг ТОП-5 країн-контрагентів. Перше місце в рейтингу зовнішньоторговельних партнерів України посідає Німеччина, яка імпортує продукцію за всіма двадцятьма чотирма продуктивними групами, натомість експортує в Україну продукцію за двадцятьма однією групою. Другу позицію у запропонованому рейтингу обіймають Нідерланди, що за період дослідження є імпортером й експортером вітчизняної продукції за сімнадцятьма та двадцятьма двома групами відповідно. Наступне місце в рейтингу належить такій країні-контрагентові, як Франція, що співпрацює з Україною за вісімнадцятьма продуктивними групами і щодо експортних, і щодо імпортних операцій. Четверту позицію в рейтингу одночасно посідають дві країни-зовнішньоторговельні партнери України – Італія та Бельгія. В свою чергу, Італія імпортує продукцію за дванадцятьма продуктивними групами й експортує – за одинадцятьма, в той час як Бельгія є імпортером та експортером вітчизняної агропродовольчої продукції за десятьма та тринадцятьма групами відповідно. Останнє, п’яте, місце в рейтингу посідає Великобританія, що є зовнішньоторговельним партнером України за тринадцятьма групами щодо імпортних та чотирма групами щодо експортних операцій. З метою визначення

поточних та обґрунтування подальших кон'юнктурних змін на внутрішньому ринку України та країн-контрагентів розраховано та представлено комплексні показники потенційної спроможності зазначених ринків. З огляду на те, що провідними експортними продуктовими групами для України на ринках країн Європи є 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур” і 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, але найбільше абсолютне значення вартості експорту зазначається за групою 10, розрахунки показників наведено в розрізі продукції даної групи (табл. 3.1.86).

Таблиця 3.1.86

Показники потенційної спроможності ринків окремих країн Європи в розрізі продуктової групи 10 “Зернові культури”

Країна	Внутрішнє споживання, тис. т	Посівні площі, тис. га	Обсяг експорту, тис. т	Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку, $\Pi_{в}$, т/га	Комплексний показник потенційної спроможності регіонального ринку, $\Pi_{р}$, т/га	$\Pi_{р} / \Pi_{в}$
Україна	22174	15115	26298	1,5	3,2	2,1
Румунія	13136	5266	4660	2,5	3,4	1,4
Угорщина	7728	2884	6464	2,7	4,9	1,8
Франція	40190	9388	32323	4,3	7,7	1,8

Джерело: за даними [26].

Комплексний показник потенційної спроможності ринку України у 1,7 раза менший відповідного показника для Румунії, у 1,8 раза – для Угорщини, у 2,9 раза – для Франції. Значення комплексного показника потенційної спроможності регіонального ринку для України у 1,1 раза менше за значення відповідного показника для Румунії, у 1,5 раза – для Угорщини, у 2,4 раза – для Франції.

Комплексні показники потенційної спроможності національного (регіонального) ринків характеризують рівень розвитку сфери виробництва зерна, сфери переробки сільськогосподарської продукції та експортну спроможність

країни за певною товарною групою, зокрема експортну інфраструктуру. Розрахункові значення комплексних показників потенційної спроможності ринку зернових для ТОП-експортерів Європи свідчать про недостатні обсяги використання зерна Україною на внутрішньому ринку через низьку чисельність населення в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь й недостатній рівень розвитку переробної сфери, а також про несиметричність товарної структури експорту зернових України та інших контрагентів, для яких, на відміну від превалюючої сировинної складової вітчизняного експорту зернових, пріоритетним є експорт продукції глибокої переробки (продукти проміжного (напівфабрикати) або кінцевого споживання). Водночас, Україна має значний виробничий та експортний потенціал з огляду на найбільші посівні площі, зайняті зерновими, способи нарощування й реалізації якого необхідно визначати завдяки стимулюванню виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Таким чином, представлений аналіз дозволяє зробити висновки про те, що протягом останніх років країни Європи є постійними зовнішньоторговельними партнерами України. Незважаючи на кризові явища в аграрному секторі економіки нині Україна посідає вагоме місце в структурі експортно-імпорتنних операцій європейських країн. Протягом періоду дослідження вона займала провідні місця у рейтингу ТОП-10 світових виробників ячменю, гречки, соняшника, картоплі, цукрового буряка і ТОП-20 – пшениці, кукурудзи, ріпаку. На європейському ринку Україна є значним експортером продукції таких товарних груп, як 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 23 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”. Найбільше позитивне зовнішньоторговельне сальдо в 2009–2011 рр. забезпечували товарні групи 10 “Зернові культури” і 12 “Насіння і плоди олійних культур”. З огляду на прогнози щодо зростання попиту на світовому агропродовольчому ринку, доцільно передбачати збільшення обсягів її реалізації Україною в стратегічній перспективі.

Висновки

Сільське господарство є важливою галуззю економіки країн Європи, характерною особливістю якого є активне поширення органічного способу його ведення. Провідними культурами для вирощування в Європі є пшениця, виноград, картопля та оливки. Країни регіону також спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва, зокрема молока коров'ячого, м'яса свиней, ВРХ та курей. Така спеціалізація сільського господарства країн Європи є підґрунтям щодо їх зовнішньоторговельної діяльності.

В цілому, ТОП-країни Європи є експортоорієнтованими щодо продукції за групами УКТ ЗЕД 22 “Алкогільні та безалкогільні напої та оцет”, 06 “Живі рослини та продукти квітництва”, 19 “Готові продукти із зерна, зернових культур, борошна, крохмалю або молока; борошняні кондитерські вироби”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птахів; натуральний мед; харчові продукти тваринного походження, що в іншому місці не поійменовані”, 17 “Цукор та кондитерські вироби з цукру”, 13 “Шелак природний”, 07 “Овочі, рослини, корені та харчові коренеплоди”, 01 “Живі тварини” (продуктові групи представлено в порядку зменшення ступеня експортоорієнтованості).

За переважною більшістю продуктивних груп ТОП-країни Європи є імпортозалежними. Найбільша імпортозалежність спостерігається щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних культур; насіння інше, плоди і зерна; технічні або лікарські рослини; солома і корми”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин” й 18 “Какао та продукти з нього”.

Аналіз товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі дає змогу визначити кількісні та якісні параметри експортно-імпортних операцій ТОП-країн Європи. За кількістю продуктивних ринків, на яких представлені аналізовані країни як лідери експорту або пріоритетні ринки збуту (імпорт), визначено рейтинг ТОП-10 країн Європи, кожна з яких характеризується за критерієм співвідношення експорту та імпорту. Першу позицію посідає Німеччина, що представлена як ТОП-країна на 24 товарних ринках й визначається як імпортозалежна, оскільки

частка ринків, на яких вона функціонує як ТОП-імпортер, становить 71 % від загальної кількості цільових ринків. Другу позицію посідають Нідерланди – кількість цільових ринків 23, ТОП-експортер для 74 % ринків, що вказує на експортоорієнтованість країни. Третю позицію – Італія – кількість цільових ринків 22, ТОП-імпортер для 73 % ринків, імпортозалежна. Четверта позиція відведена Франції – кількість цільових ринків 22, ТОП-імпортер для 68 % ринків, що також забезпечує статус імпортозалежності. На п'ятій позиції перебуває Бельгія – загальна кількість ринків 19, ТОП-експортер для 63 % ринків, експортоорієнтована. Шоста позиція рейтингу належить Іспанії – кількість ринків 15, ТОП-експортер для 53 % ринків, експортоорієнтована. Сьому позицію обіймає Великобританія – кількість ринків 15, ТОП-імпортер для 100 % ринків, імпортозалежна. Восьму рейтингову позицію посідає Данія – кількість ринків 9, ТОП-експортер для 89 % ринків, експортоорієнтована. Дев'ята позиція закріпилася за Україною – кількість ринків 3, ТОП-експортер для 100 % ринків, експортоорієнтована. Десяту позицію займає Польща – кількість ринків 3, ТОП-експортер для 67 % ринків, експортоорієнтована.

Розрахункові значення показників потужності ринку зернових для ТОП-експортерів Європи свідчать про недостатні обсяги використання зерна Україною на внутрішньому ринку, а також про несиметричність товарної структури експорту зернових України та інших контрагентів, для яких, на відміну від превалюючої сировинної складової вітчизняного експорту зернових, пріоритетним є експорт продукції глибокої переробки (продукти проміжного (напівфабрикати) або кінцевого споживання). Водночас, Україна має значний виробничий й експортний потенціал з огляду на найбільші посівні площі, зайняті зерновими, способи нарощування й реалізації якого необхідно визначати в площині стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Література

1. Осташко Т.О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т.О Осташко, Л.Ю Волощенко., Г.В. Ленінова; відпов. ред. д. е. н., проф. В.О. Точилін; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 208 с.
2. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень–грудень 2010 року : відомче видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень–грудень 2006–2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Європа: сільське господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/ekonomichna_.
5. Жиденко Н.А. Політика фінансування аграрного сектору Європейського Союзу / Н.А. Жиденко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=460>.
6. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки / Т.О. Зінчук. – Житомир : ДВНЗ “Державний агроекологічний університет”, 2008. – 384 с.
7. Зовнішня торгівля України за 2010 р. : стат. зб. Т. 1, 2 / Держкомстат України. – К., 2011. – 452 с.
8. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації : монографія / Т.М. Лозинська. – Харків.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2007. – 272 с.
9. Майстро С.В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання : монографія / С.В. Майстро. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. – 240 с.
10. Максаковский В.П. Географическая картина мира. Кн. II : Региональная характеристика мира / В.П. Максаковский. – М. : Дрофа 2009. – 480 с.
11. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т.О. Осташко. – К. : Інститут сільського розвитку, 2005. – 72 с.

12. Розвиток органічного ринку в світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.ua/uk/events/ukevents/1861-rozvytok-organichnogo-rynku-v-sviti>.

13. Світова організація торгівлі (СОТ) – правова та інституціональна основа світової торговельної системи / Українська асоціація імпортерів та експортерів. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uaie.org>.

14. Сельское хозяйство Германии. Достижения в цифрах и фактах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url?sa>.

15. Сельское хозяйство Италии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecosocio.ru/itamenu/153-itasel.html>.

16. Сельское хозяйство Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fb.ru/article/2566/selskoe-hozyaystvo-frantsii>.

17. Сільське, лісове та рибне господарство Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/great-britain/553-great-britain-agriculture>.

18. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України. – К. : НІСД, 2011. – 19 с.

19. Шубравська О.В. Розвиток аграрного ринку України в умовах дії інноваційних чинників / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 2. – С. 118–129.

20. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни : / В.М. Юрківський. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2011. – 416 с.

21. FAO Food Outlook / Food and Agriculture Organisation of the United Nations. [Electronic resource] – 2011. – June. – Mode of access : <http://www.fao.org/>.

22. FAOSTAT / Food and Agriculture Organisation of the United Nations. [Electronic resource] – Mode of access : <http://faostat.fao.org/site/368/default.aspx#ancor>.

23. FAPRI 2010 Agricultural Outlook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2010>.

24. [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>.

25. [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf

26. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.-trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>

27. World Tariff Profiles 2009. Printed by WTO Secreteriat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles09_e.pdf, 2010.

28. WTO document G/TBT/GEN/74/Rev.2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wto.org.

3.2. Кон'юнктура аграрних ринків Азії

3.2.1. Загальна характеристика азіатського регіону

Багатополюсна система міжнародних відносин, що склалася на світовій арені на перетині тисячоліть, здійснила вагомий вплив на формування сучасних пріоритетів зовнішньої політики більшості країн світу. Тенденція щодо активної зміни регіональних моделей інтеграції у різних регіонах зумовили асиметричне зростання впливу держав-лідерів, позиції та інтереси яких стали дедалі більше впливати на розгляд питань глобального характеру. Як результат, це спричинило формування принципово нових чинників міжнародного розвитку, з якими стикається наразі світова економічна спільнота [4, с. 168].

На початку XXI ст. очевидним стало те, що стрімке зростання ролі азіатських країн у світовій економіці, збільшення їхньої частки у міжнародній торгівлі та світовій промисловій кооперації обов'язково має спричинити переоцінку значення цього регіону в глобальній системі міжнародних відносин. Пошук місця цих країн, адекватного їх реальному внеску в розгортання нових світових економічних, суспільних, політичних тенденцій, став актуальним не лише для наукового середовища, – там такі пошуки розпочалися ще раніше, – але й для політичної

та бізнесової еліти [16, с. 367–368], а також для дослідження економічної взаємодії між регіонами світу.

Поступово прагнення переосмислення власного місця у світовій системі країн Азії матеріалізувалося у практичній політиці, інституційних аспектах зі створення мегарегіональних інститутів співробітництва, пошуку власної регіональної ідентичності, розбудові унікальних засад розвитку регіону. Відтак, обґрунтовано обрані стратегічні орієнтири азіатських держав вивели Азію на передові позиції у світовій економіці. Динамічний розвиток країн даного регіону зумовив швидке нарощення обсягів експортно-імпортних операцій та темпів економічного зростання країн, які вже наразі можуть впевнено впливати на глобальні показники міжнародної торгівлі [16, с. 367–368].

Азія є найбільшим за площею та населенням, порівняно з іншими, регіоном світу. Відтак, його площа становить близько 43,4 млн км². Азіатська частина континенту розташована переважно у Східній півкулі і складає 8,7 % від загальної площі поверхні Землі (або 30 % суходолу). Згідно з подібними визначеннями, представленими в Британській енциклопедії та Національним географічним товариством, даний регіон займає 4/5 суші Євразії [18].

Територія Азії займає 30 % суходолу і є місцем проживання для 60 % світової популяції. За оцінками Відділу населення ООН, у 2011 р. населення Азії становило близько 4,21 млрд і зростало на понад 1 % (46 млн) на рік. Темпи зростання населення коливаються від -0,05 % в Японії до понад 3 % у Катарі, Афганістані, Іраку і Ємені. Найбільша частка приросту населення в абсолютних числах припадає на Індію (понад 17 млн) та Китай (6 млн). Близько 90 % населення зосереджено у південно-східній Азії, високогірні простори та пустелі незаселені або є малозаселеними [25].

Переважна більшість населення (до 70 %) проживає в сільській місцевості, тому Азію іноді називають “світовим селом”. На цьому тлі унікальною є наявність багатьох міст-гігантів з населенням понад 5 млн осіб (Токіо, Сеул, Шанхай, Мумбай (Бомбей), Калькутта, Нью-Делі, Пекін, Джакарта, Маніла, Бангкок, Стамбул, Тегеран, Карачі тощо) [3; 8].

Географічні кордони розташування Азії проходять на схід від Суецького каналу та Уральських гір; на південь від Кавказьких гір, а також Каспійського і Чорного морів. Від Північної Америки відокремлений регіон Беринговою протокою, від Африки – Суецьким каналом і Червоним морем, від Європи – протоками Босфор і Дарданелли; умовний континентальний кордон з Європою проходить Східним Уралом і берегом Каспійського моря. Територія регіону складається як з материкової частини, так і численних півостровів (Аравійський, Індостан, Індокитай, Мала Азія, Таймир), островів (архіпелаги: Малайський, Філіппінський, Японський), а також розчленований береговою лінією, довжина якої становить близько 62 тис. км.

Азія також є найконтрастнішою за абсолютними відмітками висот частина світу, оскільки тут знаходиться найвища вершина земної кулі Джомолунгма і найглибша Маріанська западина (10924 м). На азіатській території розташоване найглибше озеро світу – Байкал (глибина до 1620 м) і Мертве море – озеро, рівень якого знаходиться на 392 м нижче рівня моря.

Близько 75 % поверхні Азії становлять гори і височини між Середземним морем й узбережжям Тихого океану. Відмінною особливістю регіону є також гірлянда, вервечка острівних дуг, що складає її східне обрамлення. Для багатьох діляниць узбережжя Азії характерні активний вулканізм, виходи викопного льоду (Сибір), коралові утворення (на півдні) [3; 20].

Більша частина території суходолу азіатського регіону та значні океанські простори, що її оточують, формують особливі типи клімату: різкоконтинентальний, який є часто досить посушливим – у центральних й західних частинах регіону; та мусонний – на східних і південно-східних окраїнах. Загалом, клімат східних районів набагато холодніший, ніж на тих самих широтах Європи чи західної частини Азії. На великих територіях півночі та північного сходу Азії панують холодний арктичний і субарктичний клімат, багаторічна мерзлота, що ускладнює умови життя людей, та господарське освоєння цих районів.

За географічними ознаками Азію умовно поділяють на такі частини:

- Західну Азію (включає Кіпр, Туреччину, Іран, Афганістан, Сирійську Арабську Республіку, Ліван, Ізраїль,

Йорданію, Ірак, Кувейт, Саудівську Аравію, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Оман, Ємен);

- Південно-Східну Азію (М'янма, Таїланд, Малайзія, Сінгапур, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, Філіппіни, Індонезія, Бруней, Східний Тімор);

- Східну Азію (інша частина Китаю, Корея, Японія);

- Північно-Східну Азію (Росія);

- Південну Азію (Пакистан, Індія, Бангладеш, Шрі-Ланка, Бутан, Непал, Мальдівська Республіка);

- Центральну Азію (Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан, Таджикистан, Казахстан, частина Монголії, західна частина Китаю) [2; 20].

Незважаючи на значну площу і різноманітність природних умов, Азія займає 1-е місце серед інших континентів тільки за запасами нафти, природного газу, руд олова і самородної сірки, а також з видобутку нафти і олов'яних руд. Слабка продуктивність надр континенту і низька концентрація гірничої промисловості пояснюються недостатньою геологічною вивченістю, несприятливим географічним положенням, відсутністю необхідної інфраструктури і низьким рівнем розвитку економіки у багатьох країнах Азії.

Мінерально-сировинна база і гірнича промисловість Азії, за винятком запасів і видобутку нафти в країнах Перської затоки і олова в Східній Азії, не відрізняються високою концентрацією виробництва. З видів мінеральної сировини виділяються марганцеві руди в Індії, хромові – Туреччині, вольфрамові – Південній Кореї і країнах Східної Азії, фосфорити і самородна сірка – Західній Азії. Серед країн Азії можна віднести до найбільших і досить універсальних за видобутком мінеральної сировини Росію, Індію і Китай, а до числа країн зі значним мінерально-сировинним потенціалом, порівняно розвиненою гірничою промисловістю – Туреччину, Філіппіни, Іран та Індонезію [20].

Азія має другий за величиною номінальний ВВП серед усіх континентів після Європи, але найбільший за паритетом купівельної спроможності. Станом на 2010 р., найбільшими економіками Азії є Китай, Японія, Індія, Південна Корея та Індонезія. До інших країн Азії з дуже високими темпами зростання відносяться Малайзія, Індонезія, Пакистан, Таїланд,

В'єтнам, Монголія, Узбекистан, Кіпр і Філіппіни, а також багаті корисними копалинами країни: Казахстан, Туркменістан, Іран, Бруней, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Саудівська Аравія, Бахрейн і Оман [3; 24].

В Азії виробляють майже 42 % сукупного світового ВВП, оскільки тут знаходиться значна кількість провідних світових країн-експортерів капіталу, а також розташований один із трьох головних світових центрів економічного розвитку – Азіатсько-Тихоокеанський регіон (Японія, “азіатські дракони”, Китай). За даними Citigroup [19], 9 з 11 Глобальних генераторів зростання знаходяться в Азії, що обумовлено зростанням населення і доходів. Серед них Бангладеш, Китайська Народна Республіка, Індія, Індонезія, Ірак, Монголія, Філіппіни, Шрі-Ланка і В'єтнам.

У 2010 р. в Азії нараховувалося 3,3 млн мільйонерів (людей з чистою вартістю маєтку понад 1 млн дол. США, за винятком вартості їх будинків), що лише на 0,1 % менше, ніж у Північній Америці (3,4 млн мільйонерів). У 2009 р. Азія (без Близького Сходу) вперше обігнала за цим показником Європу [19].

Водночас, Азія є регіоном вражаючої бідності, де щомісячні доходи мільйонів людей становлять менше 20 дол. США, регіоном голоду і найжорстокіших військово-політичних та релігійно-етнічних конфліктів, які щорічно забирають життя тисяч людей.

На території Азії розташовано декілька геополітичних та економічних блоків, з яких найрозвиненішим є Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN), до якої входять 10 країн регіону та АТЕС (Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво).

Особливості природних умов, господарських пріоритетів населення, суспільно-політичний розвиток упродовж століть зумовили “мозаїчність” економічного простору Азії. На відміну від Європи, в економічному просторі якої контрастніше виражена єдність інтересів і пріоритетів розвитку країн, азіатські країни мають низьку економічну прив'язку між собою. Немає єдиної транспортної та комунікаційної інфраструктури, що частково зумовлено складністю природно-географічних умов території.

В Азії чітко окреслилися декілька своєрідних моделей соціально-економічного розвитку, серед яких:

- *японська (східноазіатська) модель*: жорстке державне регулювання економіки; експортна орієнтація; широке залучення іноземних капіталів та досягнень науково-технічного розвитку в господарство; створення потужних національних монополій для підтримки конкурентоспроможності національної продукції на світовому ринку;

- *китайська модель економічного розвитку* поєднує ринкові відносини з командно-адміністративними методами планового розвитку під ідейно-політичним керівництвом комуністичної орієнтації. Економічні важелі базуються на принципах конфуціанської моралі щодо суспільно-трудових відносин населення;

- *південноазіатська модель економічного розвитку* значно менше відкрита для досягнень науково-технічного прогресу та модернізації суспільно-економічного життя. У ній ще досить багато “економічних архаїзмів”, які мають подекуди феодальне коріння. Основою економіки південноазіатських країн залишаються екстенсивні моделі розвитку з переважанням аграрного сектора та видобувних галузей;

- *економічна модель близькосхідних країн-експортерів нафти* є ще одним прикладом особливого економічного розвитку. Господарства та економічні успіхи країн з такою моделлю пов’язані, передусім, із капіталами, отриманими від експорту нафти та нафтопродуктів. Активно розвиваються транспортна та фінансова інфраструктури, посередницька торгівля, туристсько-рекреаційний комплекс.

- *турецька модель економічного розвитку*, що зумовлена економічними успіхами країни, які базуються на вдалому використанні її особливого географічного положення, наявності досить кваліфікованих, дисциплінованих та відносно дешевих трудових ресурсів, лібералізації економіки, залученні іноземних інвестицій, гнучкій зовнішньоекономічній стратегії уряду й відносній демократизації суспільства при збереженні основних ісламських цінностей;

- *соціалістична модель економічного розвитку*, яка зустрічається вже досить рідко, але пропагує такі ідеї, як: ізоляцію від світового економічного співтовариства, домінування

командно-адміністративних принципів планової економіки, значну мілітаризацію суспільства, тоталітарний комуністичний режим влади.

3.2.2. Місце і роль сільського господарства у стратегії розвитку регіону

Важливу роль в економіці країн Азії традиційно відіграє аграрний сектор. Ґрунтово-кліматичні умови, природно-ресурсний потенціал та трудові ресурси регіону дозволяють створити ефективне конкурентоспроможне на міжнародному рівні сільське господарство. Сучасне аграрне виробництво азійських країн є досить багатограним, складним та різнорідним, оскільки в умовах глобалізаційних процесів воно є основною складовою світової економіки й відносно швидко змінюється відповідно до її загальних тенденцій.

Тривалий період сільське господарство Азії розглядалося як пасивна складова розвитку, однак вже на сьогодні є активним чинником зростання економіки країн на одному рівні з промисловим виробництвом. Аграрному сектору в різних азійських моделях економічного розвитку відводилася пасивна роль, і він розглядався в більшості випадків як потенційне джерело робочої сили та продовольчих надлишків для інших галузей економіки.

Розвиток сільського господарства в країнах Азії сприяє економічному зростанню держави через мінімізацію імпорту та максимізацію прибутків від експорту цієї галузі, а також забезпечує необхідні умови для розв'язання багатьох соціальних проблем, в першу чергу – зайнятості та поліпшення економічного становища селян.

Незважаючи на проголошення переваг сімейного підприємства, уряд азійських країн виступає за різноманіття організаційних форм підприємної відповідальності, збереження модернізованого великомасштабного виробництва, розширення найму додаткової робочої сили, здачу наділів селянськими дворами в суборенду іншим сільським жителям.

Більша частина сільського населення Азії зайнята у сільському господарстві. Спеціалізацію сільського господарства визначають, передусім, природні умови. У Південній, Східній і Південно-Східній Азії переважає рослинництво, у Південно-

Західній Азії — тваринництво, до того ж, кочового напрямку. Серед зернових культур переважає вирощування рису.

Нинішній світ також не можна уявити без азіатського чаю (Шрі-Ланка, Китай, Індія, Японія), опійного маку (“золотий трикутник” на кордоні М'янми, Лаосу, Таїланду), цитрусових (Туреччина, Ізраїль), фініків (Ірак), мигдалю (Іран), каракулю (Афганістан), вовни, м'ясопродуктів та шкіри (Монголія, Афганістан) тощо (рис. 3.2.1).

Основу земельних відносин країн азіатського регіону становить соціалістична власність у формі державної, загальнонародної (землі міст) і колективної, яка належить сільським сільськогосподарським виробничим кооперативам, іншим господарським організаціям або комітетам сільського населення – низовим органам управління. Переважна частина оброблюваної землі передана селянам на умовах підряду строком на 15 років.

*Рис. 3.2.1. Карта сільського господарства Азіатського регіону
Джерело: [2].*

Перспективи розвитку сільського господарства Азії нерозривно пов'язані з раціональним використанням земельних ресурсів. Однак, варто відмітити, що більша частина регіону

зайнята горами і пустелями, тому придатними для ведення сільського господарства земельними ресурсами контент не багатий (табл. 3.2.1).

Таблиця 3.2.1

Структура земельної площі Азіатського регіону, тис. га

Структура площі	Рік			2009 р. до 2000 р, %
	2000	2005	2009	
Загальна земельна площа	3094244	3093761	3093557	100,0
<i>в т.ч.</i> сільськогосподарські угіддя	1666955	1640601	1638836	98,3
<i>з них:</i> сільськогосподарські органічні угіддя	x	2837,11	4092,17	x
рілля	485469,6	483028,2	473205,7	97,5
багаторічні насадження	61418,2	68792,6	76404,9	124,4
луки і пасовища	1120067	1088780	1089226	97,2
ліси	570164,3	584048,6	590819,3	103,6
внутрішні води	102410,6	102978,3	102944,6	100,5

Джерело: розраховано за даними [21].

За досліджуваній період структура земельних площ Азії не зазнала суттєвих змін. Однак, при цьому варто, що спостерігається негативна тенденція щодо скорочення площ сільськогосподарських угідь на 1,7 % (28199 тис. га) що пов'язано з природно-географічними умовами регіону.

Показник забезпеченості ріллею на душу населення в країнах Азії є нижче середньосвітового показника і у зв'язку з ростом населення має тенденцію до подальшого зниження. Про що також свідчить і скорочення площа ріллі у 2009 р. відносно 2000 р. на 1,7 %.

Основними причинами зменшення площ земель сільськогосподарського призначення та ріллі є виведення їх з виробничого обороту внаслідок погіршення якості земель, деградації (впливом ерозійних процесів, осушення земель, утворення солончакових пустель), забрудненням ґрунтів хімікатами, недотриманням системи сівозмін, ґрунтозахисних технологій, недостатнім внесенням поживних речовин та іншими чинниками як технологічного, так і організаційно-економічного характеру.

Частка сільськогосподарських угідь у складі загальної земельної площі Азії складає 53 %. Країнами з найбільшою площею земель сільськогосподарського призначення є Китай (524321 тис. га), Казахстан (408480 тис. га), Росія (215561 тис. га), Індія (179963 тис. га) та Саудівська Аравія (173435 тис. га).

Аналіз обсягів землекористування країн Азії свідчить про зростання ступеня розораності території регіону дослідження з 32,8 % у 2000 р. до 34 % у 2009 р. (табл. 3.2.2).

Таблиця 3.2.2

Показники інтенсивності використання земельних ресурсів Азіатського регіону

№ з/п	Показники	Рік		
		2000	2005	2009
1	Рівень господарського використання земель, %	53,9	53,0	53,0
2	Рівень розораності земель, %	32,8	33,6	34,0

Показник рівня господарського використання земель зменшився у 2009 р. на 0,9 % порівняно з 2000 р., що свідчить про скорочення або виведення з виробничого обороту земель, придатних для ведення господарської діяльності.

Досить активно відбувається переорієнтація сільськогосподарських земель на органічні землі, про це свідчить і той факт, що у 2000 р. їх взагалі не виокремлювали і не перерпрофілювали. Відтак, вже у 2009 р. їх площа становила 4072,17 тис. га, що на 1255,06 тис. га (30,7 %) більше 2005 р.

Водні ресурси розподілені вкрай нерівномірно. У країнах Південно-Східної Азії та Ірану забезпеченість середня або навіть надлишкова, на решті територій – взагалі обмежена. Лісовими ресурсами багаті країни Північної та Південно-Східної Азії, Індії, хоча забезпеченість на душу населення невисока.

Аналіз сільського господарства Азії дає змогу виокремити 20 видів сільськогосподарської продукції, яка займає в загальному виробництві найбільшу частку і представлена у більшості країн регіону (рис. 3.2.2).

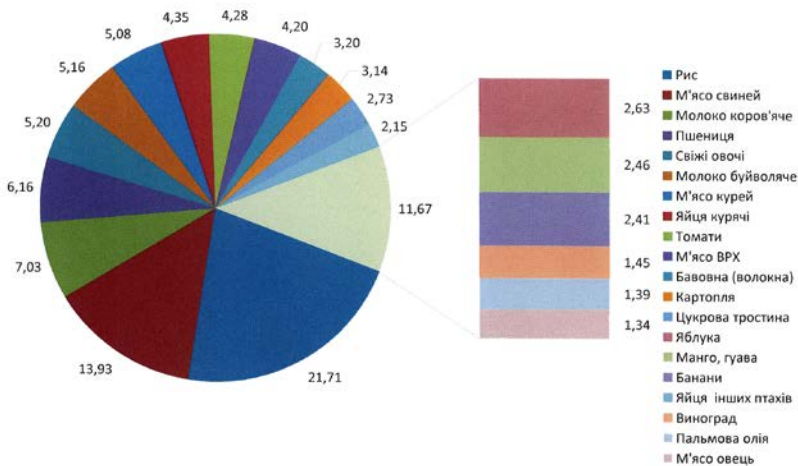

Рис. 3.2.2. Частка основних видів сільськогосподарської продукції у загальному обсязі виробництва 2010 р., %
Джерело: побудовано за даними [22].

Найбільшу частку у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства займають рис (у 2010 р. його виробництво становило 329776,0 тис. т), м'ясо свиней (64160,0 тис. т), молоко (291146,0 тис. т) та пшениця (296898,0 тис. т) (додаток 2).

Виробництво у країнах регіону характеризується так званим “демографічним вибухом”, особливо це стосується арабських країн. Відтак, найбільшу питому вагу в загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції займають 6 країн, серед яких: Китай (47,2 %), Індія (23,0 %), Індонезія (5,0 %), Росія (4,1 %), Пакистан (3,9 %) та Туреччина (2,7 %).

Азіатський регіон досить неоднорідний і складає групи країн, що мають різні особливості соціально-економічного та політичного розвитку. Не виключенням є і діяльність, пов'язана зі сільськогосподарським виробництвом. Відтак, сільське господарство Азії є досить неоднорідним, оскільки його формування відбувалося з врахуванням природно-кліматичних умов та традицій господарювання на певних територіях. При цьому, також варто зауважити, що кожен субрегіон азіатського континенту має індивідуальні характеристики та представлений відповідними галузями сільськогосподарського виробництва.

• *Східна Азія.* Для сільського господарства більшості країн регіону (Китай, Монголія, Південна Корея, КНДР) характерним є парцелярне землеволодіння (менше 1 га на людину), орієнтація на патріархально-кланові інтереси, прихильність до традиційних методів господарювання.

Провідні позиції світу та даного субрегіону займає Китай, який є потужною аграрно-індустріальною країною, де розвиваються традиційні галузі промисловості. За китайською класифікацією, лише 21 % земельного фонду відноситься до високопродуктивного. Це, насамперед, рівнини Північного сходу Китаю, середнього і нижнього басейну ріки Янцзи, дельта ріки Чжуцзян і Сичуаньська улоговина. Ці райони відрізняються сприятливими для рослинництва умовами: тривалим вегетативним періодом, високими сумами активних температур, достатком опадів, що дозволяє вирощувати два, а на крайньому Півдні Китаю навіть три врожаї на рік.

З урахуванням особливостей природних умов і вегетації культур, зрощення і збори врожаю Китаю можна розділити на такі сільськогосподарські зони: зону збору одного врожаю в рік (зону яриці й інших ярових культур) – північна частина Азії; зону збору двох врожаїв у рік, що охоплює райони за течією ріки Хуанхе, південні території гір Ценьлінь і північні від гір Даюйлін, Цзюляньшань; зону збору трьох врожаїв у два роки (зона озимої пшениці), що знаходиться на захід від гір Люняньшань і Хуатцземь, і зону дозрівання трьох врожаїв у рік, що займає басейн ріки Перлова і Миньцзян у провінції Гуандун, і прибережні райони провінції Футцзянь.

Досить тривалий час сільське господарство Китаю було орієнтоване на забезпечення внутрішніх потреб країни, однак за період 1990–2011 рр. держава частково переорієнтувалася і почала імпортувати зернові. Це, в свою чергу, пояснюється тим, що у Китаї спостерігається тенденція до скорочення доступних для агрокультур земель. Відтак, з метою збереження природних ресурсів, поступово зменшують виробництво екстенсивних культур (пшениці та рису), але відбувається нарощення обсягів продукування більш цінних видів продукції, а саме фруктів, горіхів або овочів.

Для того, щоб підтримувати незалежність у сфері зернових і зберігати якість продовольства, уряд Китаю підсилив політику, спрямовану на висаджування більш вигідних культур. Незважаючи на чіткі обмеження у частині вирощування

зернових, сільськогосподарське виробництво та експорт Китаю активно посилюється в останні роки (табл. 3.2.3).

Сільському господарству країни традиційно притаманна рослинницька, насамперед, зернова спрямованість, зерно складає 3 % харчового раціону країни, відтак, головними продовольчими культурами є рис, пшениця, кукурудза, гаолян, просо, бульбоплоди і соя. Близько 20 % посівних площ зайнято під рисом, на його частку приходиться приблизно половина всього збору зерна в країні.

Таблиця 3.2.3

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Китаю, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (стаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (стаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	35759,0	2,2	5,2	2,3	185178,0	4,6	16,7
Рис	24256,0	-0,9	4,7	2,4	115180,0	1,5	17,7
Грубі зернові	30177,0	-0,1	6,5	0,4	197221,0	0,4	29,3
Олійні культури	27985,0	-0,4	0,6	1,3	16484,0	0,9	9,8
Зернобобові культури	2786,0	-1,9	1,6	1,4	4472,0	-0,5	6,6
Коренеплоди	9134,0	-1,7	17,8	0,2	162418,0	-1,5	22,4
Цукрова тростина	1695,0	3,6	65,7	1,2	111454,0	4,9	6,6
Молоко	х	х	х	х	41137,0	12,8	5,7
Яйця	х	х	х	х	28001,0	2,3	40,6
М'ясо птиці	х	х	х	х	16999,0	3,0	17,4
Свинина	х	х	х	х	51720,0	2,4	47,3
Яловичина	х	х	х	х	6546,0	2,4	10,0
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	3943,0	3,9	28,8

Джерело: [15].

Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур у Китаї дає змогу спостерігати такі тенденції: у

2010 р., порівняно з 2000 р., відбулося значне її підвищення за всіма видами культур. Так, найбільше зросла урожайність цукрової тростини (на 65,7 %), пшениці (на 5,2 %) та рису (на 1,5 %).

Рис є основною продовольчою культурою в регіоні. Вирощують його переважно у субтропічному і тропічному поясах з достатнім зволоженням, збираючи щороку в середньому по 213,5 млн т за середньої врожайності в межах 75–80 ц/га). На півдні Китаю вирощують по два врожаї на рік.

Найбільшу частку у світовому виробництві продукції рослинництва Китаю становлять грубі зернові (29,3 %), коренеплоди (22,4 %), рис (17,7 %) та пшениця (16,7 %).

В умовах сучасного розвитку країни важливе значення має вирощування технічних культур. У результаті сформованої структури цін їхнє виробництво набагато більш вигідно, ніж зерна, бавовни, овочів і фруктів, навіть не дивлячись на те, що за вирощуванням, наприклад, бавовни Китай займає третє місце у світі. Культивують також кукурудзу, гаолян (сорго), чумизу. Їх урожай використовують у продовольчих, харчових цілях. Олійні культури представлені рапсом, арахісом, бавовником, соєю. Серед бобових найпоширеніші соя, кормові боби, горох. З бульбових культур вирощують солодку картоплю (батат), білу картоплю, таро, маніок.

Одним із основних напрямів сільського господарства Китаю є овочівництво, в якому найбільші плантації займають китайська капуста, редька, часник, шпинат тощо. Інтенсивно розвивається плодівництво. Найпопулярнішими фруктами є японські полуниці, яблука, груші, персики, хурма, апельсини, сливи, вишні, мандарини, ананаси. Традиційною в країні культурою є чай та вирощування лікарських рослин.

Висока щільність населення й інтенсивне використання земельного фонду відбиваються, насамперед, на розвитку тваринництва, роль якого в цілому незначна. У Китаї історично склалося два типи тваринництва. Один тісно пов'язаний із землеробством і носить допоміжний характер; у землеробських рівнинних районах розводять переважно свинячу, тяглову робочу худобу і птицю. Західній частині Китаю властиве екстенсивне, кочове чи напівкочове скотарство.

Щодо продукції тваринного походження Китаю, то спостерігається зменшення обсягів виробництва за всіма її видами. Однак, споживання такої продукції, особливо в

розрахунку на душу населення, досить низькі. Найбільш розвинутим є свинарство, на його частку випадає близько 90 % усього виробленого м'яса. Характерною рисою тваринництва у Китаї є досить висока питома вага робочої худоби і слабка розвиненість молочного скотарства.

Поголів'я великої рогатої худоби в розрізі даного субрегіону досягає 104 млн гол., з них половина – молочні корови. Оскільки у землеробських районах всі землі розорані, в регіоні головна увага приділяється розведенню свиней, кролів та птиці. Поголів'я свиней досягає 480 млн гол. Варто зазначити, що за цим показником Китай уже багато років поза конкуренцією.

Більшість свиней вирощують в особистих підсобних господарствах селян, де свинарство майже повністю базується на виробничих і побутових відходах. У приміських господарствах значне місце посідає птахівництво, яке наразі є найбільш динамічною галуззю.

Серед давніх галузей тваринництва у Китаї представлені бджільництво та шовківництво. Країна є одним із найбільших експортерів меду, посідаючи 2-ге місце у світі. Щорічний його експорт становить 1/3 світового. Історія розвитку шовківництва у Китаї нараховує чотири тисячоліття. Розводять переважно тутового, а на північному сході – дубового шовкопряда. Хутряне звірівництво представлене розведенням нутрій, норок та інших видів тварин.

У країні впроваджуються стратегічні заходи з підвищення техніко-економічного рівня сільськогосподарського виробництва, його інтенсифікації, збільшення доходів виробників, а також ефективності функціонування системи збуту сільськогосподарської продукції.

- *Південно-Західна Азія.* Для даного субрегіону сільське господарство є найважливішим сектором зайнятості населення (крім країн Перської затоки), але продуктивність його дуже низька через малоземелля і значну орендну плату за землю і воду. Зрошувальних земель багато, але іригаційні системи переважно примітивні.

З метою стимулювання фермерського сільськогосподарського виробництва було проведено аграрні реформи (ліквідовано велику земельну власність, встановлено максимум володіння землею на одну особу або сім'ю). Здійснювалася політика сприяння кооперативному руху, але, у зв'язку зі своєю непослідовністю, реформи не дали очікуваної ефективності.

Активним представником даного субрегіону виступає Туреччина, яка за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції займає 6 місце в загальному рейтингу країн Азії.

Сільське господарство є провідною галуззю економіки Туреччини. У ньому зайнято близько 57 % населення країни. Біля 1/3 її території припадає на сільськогосподарські угіддя. За площею оброблюваних земель країна займає 3 місце порівняно з країнами Європи. На частку сільського господарства припадає біля ¼ ВВП країни.

Рослинництво у структурі сільського господарства Туреччини складає 58 %, тваринництво – 30 % (табл. 3.2.4).

Таблиця 3.2.4

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Туреччини, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	3852,0	-1,5	3,2	2,7	12221,0	1,2	1,1
Рис	8054,0	-1,5	2,4	0,9	19660,0	-0,7	3,0
Олійні культури	2127,0	1,1	0,5	0,1	1094,0	1,1	0,6
Зернобобові культури	896,0	-5,3	1,5	5,8	1343,0	0,2	2,0
Молоко	х	х	х	х	13606,0	3,3	1,9
Яйця	х	х	х	х	740,0	-0,9	1,2
М'ясо птиці	х	х	х	х	1459,0	8,2	1,5
Свинина	х	х	х	х	0,0	-36,3	0,0
Яловичина	х	х	х	х	323,0	-1,1	0,5
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	296,0	-2,3	2,2

Джерело: [15].

Основою землеробства є зернові культури: пшениця, ячмінь, кукурудза, просо. На поливних землях у Туреччині вирощують рис. Із технічних культур культивується цукровий буряк.

Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур у Туреччині дають змогу

спостерігати такі тенденції: у 2010 р., порівняно з 2000 р., відбулося значне її підвищення за усіма культурами. Найбільше зросла урожайність зернобобових культур (на 5,8 %) та пшениці (на 2,7 %). З огляду на підвищення показника урожайності деяких видів зернових культур, зростають обсяги їх виробництва. Відтак, темпи зростання виробництва пшениці, порівняно 2010 р. до 2000 р., становлять 1,2 %, олійних культур – 1,1 %.

Щодо рослинництва субрегіону в цілому, то останнім часом, завдяки використанню зрошувальних приладів і гідропонного зрошення сільськогосподарських культур, значних успіхів у розвитку аграрного сектора досягли Ізраїль (зрошуються плантації бананів), Саудівська Аравія (збирає 2,5 млн т пшениці за кількості опадів 100 мм на рік), Кувейт (експортує ягоди і квіти).

Туреччина, Вірменія, Азербайджан, Ліван, Кіпр, Іран вирощують багато тютюну, а сорти, які висаджують на півночі та заході Туреччини, за ароматом вважаються одними з найкращих у світі. У внутрішніх гірських районах Ірану та Афганістану (район “Золотого півмісяця”) нелегально вирощують опіумний мак.

Країни Середземноморського узбережжя (Туреччина, Ізраїль, Кіпр, Ліван, Сирія) та Апшеронський півострів Азербайджану мають великі плантації олив. На Каспійському і Чорноморському узбережжях Грузії, Азербайджану, Туреччини та Ірану для місцевих потреб вирощують чай, у південних районах Ємену навколо міста Моха – каву сорту “мокка”, яка вважається однією з найкращих у світі.

Країни Середземномор'я у великих обсягах вирощують citrusові (особливо апельсини), а Ізраїль за їх виробництвом (585 тис. т) належить до десятки світових лідерів. Ірак дає 80 % світового експорту фініків, основні їх насадження розташовані на півдні Месопотамської низовини. Іран посідає 1-ше місце у світі за виробництвом фісташок, Туреччина є світовим лідером за зборами (743 тис. т) горіха-фундука. У Лівані, Ізраїлі та Ємені вирощують банани. Традиційно збирають високі врожаї абрикосів, з яких виробляють курагу (Туреччина), інжиру, гранатів й мигдалю.

Туреччина, Ємен, Кіпр, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Іран спеціалізуються на вирощуванні винних та столових сортів винограду. Туреччина відома у світі виноградом сорту кишмиш, із якого виробляють родзинки. Традиційно у Південно-Західній Азії вирощують баштанні культури (кавуни, дині тощо).

Щодо продукції тваринного походження Туреччини, то спостерігається зменшення обсягів виробництва свинини (на 36,3 %), м'яса овець та кіз (на 2,3 %), яєць (на 0,9 %) та яловичини (на 1,1 %). В основному, це пояснюється тим, що країна за своїми природними умовами та релігійними переконаннями зумовлює особливу спеціалізацію галузі тваринництва. Відтак, здебільшого переважає розведення дрібної рогатої худоби, коней та верблюдів.

У історико-етнографічній області Туреччини Анатолії здавна розводять ангорських кіз, відомих шовковистою вовною (тифтик). За виробництвом мохеру Туреччина належить до групи лідерів разом з Китаєм та ПАР.

Особливості харчування єврейського народу є передумовою розвитку птахівництва (переважно вирощують курей та індиків).

На заході Туреччини, в районі провінції Бурса, розташований найбільший у Південно-Західній Азії район шовківництва. Туреччина посідає 2-ге місце у світі за виробництвом шовку-сирцю. З одного кокону тут отримують до 2 тис. м шовкової нитки, а з 18 тоненьких ниточок прядуть 1 ткацьку нитку.

Хоча сільське господарство є важливою сферою економічної діяльності Туреччини та субрегіону, зокрема, останніми десятиріччями відчувається гостра нестача основних продуктів харчування, що зумовлює посилення їх залежності від світового ринку. Країни Південно-Західної Азії імпортують зерно, олію, цукор, чай, продукти тваринництва. Рівень самозабезпечення м'ясом становить 40 %, молоком – 27 %, рибою – 77 %. Низькі темпи відтворення у сільськогосподарському виробництві спричинені складними природними умовами, низьким технологічним рівнем і технічним забезпеченням, непослідовністю у здійсненні аграрних реформ тощо.

• *Південно-Східна Азія.* Сільське господарство субрегіону недостатньо забезпечене земельними ресурсами за високої густоти населення. У ньому переважають землеробство над тваринництвом, великими є витрати ручної праці на одиницю земельної площі й низька товарність господарств. Техніка і технологія, здебільшого, дуже примітивні.

Субтропічне і тропічне землеробство становить основу господарства всіх країн. Південно-Східна Азія є найбільшим субрегіоном у світі з вирощування рису – головної сільськогосподарської культури. Врожаї його збирають по 2–3 рази на рік, загальний обсяг становить 126,5 млн т (1/4 світового виробництва).

Лідером з виробництва сільськогосподарської продукції даного субрегіону є Індонезія, яка, за показниками загального виробництва в азіатському регіоні, займає 3 місце. Стійкий мусонний клімат і рівний розподіл кількості опадів зробили можливим виробництво багатьох видів сільськогосподарської продукції майже по всій території Індонезії (табл. 3.2.5).

Землі для посівів зернових культур займають тільки одну десяту частину суші. На Яві більшість обробленої землі становлять тераси для вирощування рису, здебільшого, вздовж північних берегових та центральних рівнин. У сухішій східній частині Яви вирощують кукурудзу, маниоку, солодку картоплю, земляний горіх (арахіс), сою, тютюн та каву.

Таблиця 3.2.5

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Індонезії, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спад) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спад) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Нитова вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	4143,0	1,7	4,4	4,8	18364,0	6,6	2,7
Грубі зернові	13244,0	1,2	5,0	1,3	66412,0	2,5	9,9
Олійні культури	9531,0	4,2	2,8	5,7	26977,0	10,2	16,0
Зернобобові культури	260,0	-2,7	1,1	2,8	293,0	0,1	0,4
Коренеплоди	1497,0	-0,8	18,3	4,4	27410,0	3,6	3,8
Цукрова тростина	420,0	1,4	63,1	-0,3	26500,0	1,0	1,6
Молоко	x	x	x	x	1316,0	5,3	0,2
Яйця	x	x	x	x	1378,0	5,8	2,0
М'ясо птиці	x	x	x	x	1678,0	7,5	1,7
Свинина	x	x	x	x	637,0	4,4	0,6
Яловичина	x	x	x	x	461,0	1,8	0,7
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	131,0	5,3	1,0

Джерело: [15].

Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур Індонезії дає змогу спостерігати такі тенденції: у 2010 р., порівняно з 2000 р., відбулося значне її підвищення за усіма культурами, крім цукрової тростини, де вона

знизилися на 0,3 %. Так, найбільше зросла урожайність олійних культур на 5,7 %, зернобобових – 2,8 % та коренеплодів – 4,4 %.

Головними культурами у субрегіоні, зокрема, є:

– кокосова пальма (горіхи і копру кокосова серцевина, з якої отримують олію). На регіон припадає 70 % їх світового виробництва, на Малайзію – до 49 %;

– гевея – до 90 % світового виробництва натурального каучуку припадає на країни регіону (Малайзія – 20 % світового виробництва, Індонезія, В'єтнам);

– цукрова тростина (особливо Філіппіни й Таїланд);

– чай (Індонезія, В'єтнам);

– прянощі (повсюдно);

– орхідеї (Сінгапур – світовий лідер з вирощування);

– кава (Лаос);

– опіумний мак (вирощують у районі «Золотого трикутника»

– важкодоступного регіону на межі територій М'янми, Таїланду, Лаосу. М'янма є найбільшим у світі виробником опіуму-сирцю – понад 2,5 тис. т щорічно).

Тваринництво у країні розвинуте дуже слабо через дефіцит пасовищ, а також поширення тропічних хвороб тварин. Тварини використовуються переважно, як тяглова сила. Загальне поголів'я становить близько 15 млн кіз, 12 млн голів ВРХ і 10 млн свиней. Проте, курей розводять дуже багато, у 2009 р. їх було понад 1 млрд. За підтримки Японії розвивається рибальство у великих масштабах. Тому, обсяги виробництва продукції тваринництва незначно змінилися за період 2000–2010 рр. Найбільше зріс показник виробництва м'яса птиці (на 7,5 %) та молока (на 5,3 %).

Основою сільськогосподарського виробництва у субрегіоні є плантаційне господарство, в якому зайнята більшість населення, однак, також варто зауважити, що експорт плантаційних культур забезпечує велику частину бюджетних доходів.

• *Північна та Центральна Азія.* Складні агрокліматичні умови більшої частини регіону зумовили осередковий розвиток сільського господарства в найбільш сприятливих для цього районах: півдні Сибіру, сході, півдні та півночі Казахстану, оазисах та родючих долинах Середньої Азії.

Основним представником регіону є Росія. За категоріями виробників більше всього продукції виробляють особисті селянські господарства (48, 75 %), на другому місці –

сільськогосподарські підприємства (43,8 %), менше всього виробили фермерські господарства (7,5 %). У розрізі виробництва продукції сільського господарства у Росії переважає пшениця (17056 тис. т) та цукрова тростина (21140,0 тис. т) (табл. 3.2.6).

Таблиця 3.2.6

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Росії, 2010 р.

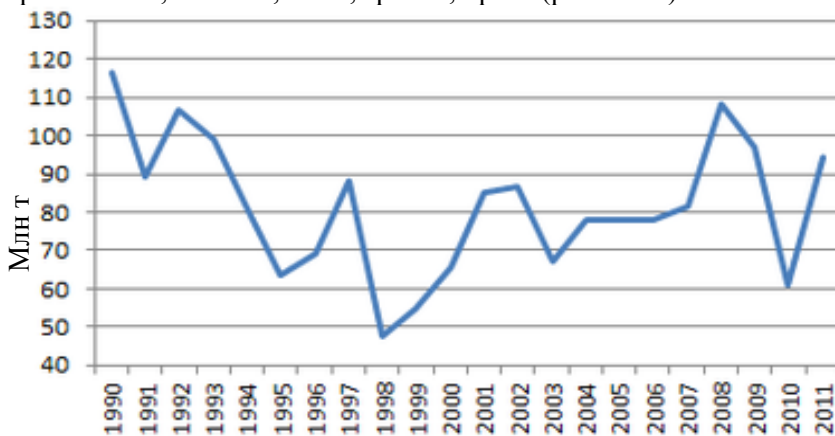
Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	10490,0	-6,1	1,6	0,9	17056,0	-5,3	1,5
Грубі зернові	21640,0	0,1	1,9	1,7	41508,0	1,9	6,4
Олійні культури	201,0	1,8	5,3	4,2	1061,0	6,1	0,2
Зернобобові культури	7540,0	4,0	0,4	0,5	2745,0	4,5	1,6
Коренеплоди	1000,0	2,3	1,4	-0,5	1399,0	1,7	2,1
Цукрова тростина	2109,0	-4,2	10,0	-0,5	21140,0	-4,6	2,9
Яйця	х	х	х	х	32136,0	0,0	4,5
М'ясо птиці	х	х	х	х	2274,0	1,8	3,3
Свинина	х	х	х	х	2580,0	12,8	2,6
Яловичина	х	х	х	х	2308,0	3,9	2,1
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	1711,0	-1,0	2,6

Джерело: [15].

Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах дає змогу спостерігати такі тенденції: у 2010 р., порівняно з 2000 р., відбулося значне її підвищення за усіма культурами, крім цукрової тростини та пшениці, де вони незначно знизилися (на 4,6 % та 5,3 %, відповідно).

У 2011 р. у Росії був зібраний рекордний врожай цукрового буряку (близько 46,2 млн т), ріпаку (1,1 млн т), сої (1,6 млн т), соняшнику (9,6 млн т). Валовий збір картоплі перевищив 32 млн т, овочів – 14 млн т.

У на території Росії знаходиться 10 % всієї ріллі світу. Землеробство в азіатській частині Росії має осередковий характер на півдні. Західний Сибір є одним із найважливіших районів зернового землеробства. Основною культурою, що культивується в межах даного району, є яра пшениця, на яку припадає 52 % площі зернових. Високоякісні сорти пшениці, особливо твердих сортів (20–24 % білка), вирощують господарства Кулундинського степу. У зоні різнотравно-злакових степів із чорноземами й темно-каштановими ґрунтами (Казахстан) вирощують яру пшеницю сильних сортів із найкращими хлібопекарськими якостями. На півдні Далекого Сходу Росії сіють рис, чому сприяє мусонний тип клімату. У значних обсягах його вирощують і на зрошувальних землях країн Середньої Азії. На Далекому Сході Росії успішно культивують сою. Вирощують і збирають високі врожаї жита, ячменю, вівса, гречки, проса (рис. 3.2.3).

Рік

Рис. 3.2.3. Валовий збір зернових культур у Росії, млн т

Джерело: [13].

За даними на початок 2010 р., Росія знаходилася на 3 місці за експортом зернових (після США та ЄС) і 4-му місці у світі за експортом пшениці (після США, ЄС та Канади).

Серед технічних культур кожний підрайон Росії має свої пріоритети: на півдні Західного Сибіру – значні посіви льону-кудряшу, соняшнику; в Приалтайських районах та півдні Прибайкалля вирощують цукровий буряк; на півночі Казахстану

найважливішою технічною культурою є соняшник; на сході та південному сході Казахстану переважають цукровий буряк та тютюн. У південних районах азійської частини Росії важливою продовольчою культурою є картопля.

Тваринництво субрегіону має багатогалузевий характер. У Росії поширене розведення великої рогатої худоби (до 5 млн голів), свиней (понад 2,5 млн голів), овець і кіз (більше 12 млн голів), коней, птиці. Специфічною галуззю у тундрі й лісотундрі є північне оленярство (до 200 тис. голів), основною продукцією якого є м'ясо, шкіра, роги; у гірському Алтаї та Усурійській тайзі – пантове оленярство (роги молодих оленів застосовуються у фармацевтиці). У передгірських районах Сибіру розвинуте бджільництво.

На Алтаї функціонують спеціалізовані господарства з розведення маралів, яків-сарликів, плямистих оленів. На звірівницьких фермах розводять соболів, песців, норок, лисиць тощо.

У районах Росії, де через несприятливі природні умови сільське господарство неможливе або має обмежений розвиток, постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, значною мірою залежить від імпорту (більшість якого в Сибір та Далекий Схід надходить із сусіднього Китаю).

• *Південна Азія.* Сільськогосподарське виробництво субрегіону, переважно, дрібне і трудомістке. Рівень агротехніки та врожайності є одним із найнижчих у світі. Площа господарств не перевищує 1 га. Розвиток сільського господарства гальмує також відстала соціально-економічна структура села. Третина сільських жителів не має власної землі й працює за наймом.

У всіх країнах регіону сільське господарство має рослинницький напрям. Як і в інших регіонах Азії, галузь є багатокладною. Важливе значення має плантаційне господарство, культивують чай, джут, гевею і кокосові пальми. Зернові культури займають майже 50 % посівної площі, технічні – не більше 20 %. Лідерами регіону є Індія та Пакистан.

Індія є аграрно-індустріальною країною. Під сільськогосподарськими угіддями в Індії використовується близько 60 % території, за структурою земельної площі переважає рілля. Головними культурами є рис (21,5 % світового виробництва), пшениця (11 %), просо та зернові культури (табл. 3.2.7).

Таблиця 3.2.7

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Індії, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	27140,0	-1,1	1,2	1,9	33580,0	-0,7	3,0
Рис	28520,0	0,4	2,8	0,2	80710,0	0,6	12,4
Грубі зернові	36950,0	-1,9	3,3	1,4	120620,0	-0,6	17,9
Олійні культури	37446,0	0,8	0,3	2,1	10289,0	2,9	6,1
Зернобобові культури	26166,0	3,0	0,7	-0,7	17110,0	2,2	25,3
Коренеплоди	2186,0	2,7	20,9	0,9	45732,0	3,6	6,3
Цукрова тростина	4200,0	0,0	66,1	-0,7	277750,0	-0,7	16,5
Молоко	x	x	x	x	117000,0	3,6	16,2
Яйця	x	x	x	x	3414,0	5,3	5,0
М'ясо птиці	x	x	x	x	2338,0	10,0	2,4
Свинина	x	x	x	x	332,0	-3,3	0,3
Яловичина	x	x	x	x	2549,0	1,3	3,9
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	876,0	2,4	6,4

Джерело: [15].

Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур в Індії дають змогу спостерігати тенденції її значного підвищення за усіма культурами. Так, найбільше зросла урожайність цукрової тростини (на 0,9 %) та пшениці (на 1,9 %). За обсягами вирощування цукрової тростини Індія є лідером у світі (189 млн т).

У субрегіоні вирощують всі тропічні, субтропічні, характерні для помірної поясу, фрукти. Культивують численні сорти манго. За зборами бананів Індія посідає одне з провідних місць у світі. Вирощують також папаю, чику, цитрусові, ананаси тощо. Індія відома також як виробник горіхів кеш'ю і бетелю. Щодо продукції тваринного походження Індії, то спостерігається зменшення обсягів виробництва м'яса овець та кіз (на 3,3 %) і нарощення об'ємів виробництва свинини (на 5,3 %), яловичини (на 10 %) та м'яса птиці (на 3,6 %).

Пакистан є одним з найбільших у світі експортерів бавовни і бавовняних виробів. Основним природними ресурсами Пакистану є орна земля і вода. Приблизно 25 % землі обробляється й зрошується однією з найбільших іригаційних систем у світі. Аграрний сектор становить 23 % ВВП, де задіяні 44 % трудових ресурсів країни.

Держава є одним із найбільших у світі виробників і постачальників таких культур: нуту (2-й у світі); абрикосів, бавовни та цукрової тростини (4-й у світі); цибулі (5-й у світі); фініків (6-й у світі); манго (7-й у світі); мандаринів та рису (8-й у світі); пшениці (9-й у світі) та апельсинів (10-й у світі) (табл. 3.2.8).

Таблиця 3.2.8

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Пакистану, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	1792,0	-0,1	2,2	6,1	2897,0	6,0	0,3
Рис	9132,0	0,8	2,6	0,2	23311,0	1,0	3,6
Грубі зернові	2365,0	0,0	3,1	0,1	7235,0	0,0	1,1
Олійні культури	3307,0	-0,8	0,3	1,3	891,0	0,6	0,5
Зернобобові культури	1473,0	-0,6	0,6	-0,8	816,0	-1,4	1,2
Коренеплоди	165,0	1,9	21,6	2,5	3570,0	4,5	0,5
Цукрова тростина	943,0	-0,7	52,4	1,3	49373,0	0,6	2,9
Молоко	х	х	х	х	35491,0	3,3	4,9
Яйця	х	х	х	х	566,0	4,9	0,82
М'ясо птиці	х	х	х	х	710,0	7,9	0,725
Свинина	х	х	х	х	0,0	0,0	0,0
Яловичина	х	х	х	х	1490,0	5,3	2,3
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	433,0	-0,8	3,2

Джерело: [15].

Пакистан є 5-м у світі виробником і постачальником молока, у 2010 р. обсяги його виробництва, порівняно з 2000 р., збільшилися на 3,3 % і становили 35491 тис. т. Скотарство примножує приблизно половину цінності в аграрному секторі, складаючи майже 11 % ВВП. Національне стадо складається з

24,2 млн гол. рогатої худоби, 24,9 млн – гол. овець, 56,7 млн – гол. кіз і 800 тис. – верблюдів.

Тваринництво має допоміжне значення, його розвиток стримується значною обмеженістю пасовищ. Найчисленніше у світі поголів'я великої рогатої худоби (221 млн гол., або 15 % світового поголів'я) використовується, насамперед, як тяглова сила.

Через релігійні погляди населення, м'ясне тваринництво не розвинуте, обмежується розведенням кіз (198 млн гол.), овець (74 млн гол.), домашньої птиці. У Пакистані розводять також верблюдів і віслюків. Сектор свійської птиці становить 530 млн птахів на рік. При цьому, варто зауважити, що у 2010 р. було вироблено більше на 7,9 % м'яса птиці, порівняно з 2000 р., на 4,9 % – яєць, на 5,3 % – яловичини та на 3,3 % – молока.

Піднесення сільського господарства субрегіону дало змогу не тільки вирішити продовольчу проблему, а й відмовитися від імпорту зерна. Проте щорічний приріст врожаю нижчий від темпів зростання населення, що ускладнює економічний і соціальний розвиток країн.

3.2.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Азії

Процес міжнародної фрагментації виробництва і, як наслідок, створення міжнародних виробничих мереж якнайяскравіше відображений на ринку Азії [6]. Визначальний вплив на розвиток зовнішньоекономічної діяльності країн азіатського регіону здійснюють як міжнародні партнери та конкуренти, так і інституційна інфраструктура внутрішнього ринку. Така дуалістична залежність зумовлює високий рівень свободи у відносинах зі світовими контрагентами [10].

Особливо глибокі зміни відбуваються у аграрному секторі країн Азії через умови впливу світових криз та різноманіття інструментів і заходів зовнішньоекономічної політики кожної країни. У такі періоди часто виникають точки бифуркації, які спричиняють злам старих тенденцій, формування нових конфігурацій та чинників щодо започаткування сучасних напрямів розвитку й структурних зрушень у експортно-

імпортних операціях [10] аграрною продукцією в розрізі груп 01-24 УКТ ЗЕД.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини”, є Китай, Малайзія, Таїланд, Йорданія (експортоорієнтовані) та Індонезія, Туреччина, Ліван, Гонконг (імпортнозалежні) (табл. 3.2.9).

Таблиця 3.2.9

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 01 “Живі тварини”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	434294	446020	563756	129,8 %
Імпорт	115727	233640	330195	у 2,8 рази
Сальдо	318567	212380	233561	73,3 %
ЗТО	550021	679660	893951	162,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,8	1,9	1,7	-2,0
Індонезія				
Експорт	42076	53104	64322	152,9 %
Імпорт	438118	450516	328607	75,0 %
Сальдо	-396042	-397412	-264285	131757
ЗТО	480194	503620	392929	81,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,1	0,1	0,2	0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

У контексті аналізованої групи спостерігається чітка тенденція щодо нарощування обсягів експорту та імпорту продукції. Для Китаю характерним є нарощування обсягів імпортних операцій, яке відбувається більш високими темпами, ніж експортним. Це, зокрема, підтверджується тим, що за досліджуваний період збільшення темпів приросту імпорту щодо товарної групи, яка аналізується, у 1,7 рази більше, ніж експорту.

Для Індонезії негативні показники сальдо свідчать про переважання імпортних операцій над експортними. Це також підтверджується тим, що частка імпорту у загальній структурі зовнішньоторговельного обороту країни в розрізі 01 групи УКТ ЗЕД становить 83,6 %. Однак, при цьому варто зауважити, що спостерігається позитивна тенденція щодо поступового

нарощення обсягів експортних операцій у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 52,9 % або на 22246 тис. дол. США. Однак, така ситуація не дає змогу досягти країною торговельного балансу.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 01 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так і цільових ринків збуту (табл. 3.2.10).

Таблиця 3.2.10

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 01 “Живі тварини”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	1839651	37,5	1	Бруней	980	0,04	17
Бразилія	151586	3,1	8	Гонконг	1267190	48,3	1
Велико-британія	103580	2,1	9	Єгипет	5787	0,2	14
				Індонезія	947	0,04	18
				Камбоджа	129081	4,9	3
Іспанія	44888	0,9	11	Катар	32740	1,6	10
				Китай	24616	0,9	4
Камбоджа	15699	0,3	13	Корея	8159	0,3	13
Китай	1228474	25,0	2	Кувейт	2566	0,1	15
Колумбія	28868	0,6	12	Лаос	57727	2,2	9
Малайзія	603	0,01	14	Макао	118874	4,5	5
Нідерланди	82	0,002	16	Малайзія	97246	3,7	6
				Непал	1335	0,05	16
Нова Зеландія	189434	3,9	7	Саудівська Аравія	119124	4,5	4
ПАР	51	0,001	17	Сінгапур	674948	25,7	2
США	394948	8,0	3	Судан	773	0,03	19
Угорщина	215281	4,4	5				
Уругвай	387365	7,9	4	США	60027	2,3	8
Україна	943449	1,9	10	Україна	9	0,0003	20
Франція	216036	4,4	6	Японія	20948	0,8	12
Чехія	123	0,003	15	Бруней	980	0,04	17

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції групи 01 УКТ ЗЕД до ТОП-країн є Австралія та Китай, які за обсягами експорту

значно випереджають інші країни і сумарно охоплюють 62,4 % загального обсягу експорту. Основними ринками збуту є Гонконг та Сінгапур (74,0 % обсягу експортованої з ТОП-країн продукції групи 01). При цьому також варто зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 01 УКТ ЗЕД не є збалансованими в розрізі регіонів.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції продукцією групи 02 УКТ ЗЕД “М’ясо та їстівні продукти”, є Гонконг, Китай, а також країни нетто-експортери Індія, Туреччина, Пакистан та країни нетто-імпортери Японія, Росія та Корея (табл. 3.2.11).

Таблиця 3.2.11

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 02 “М’ясо та їстівні продукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Гонконг				
Експорт	1716236	1927144	1696611	98,9 %
Імпорт	2868529	3228296	3829146	133,5 %
Сальдо	-1152293	-1301152	-2132535	-980942
ЗТО	4584765	5155440	5525757	120,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,4	-0,2
Китай				
Експорт	652322	850837	919740	141,0 %
Імпорт	1373471	1512022	2559482	186,4 %
Сальдо	-721149	-661185	-1639742	-918593
ЗТО	2025793	2362859	3479222	171,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,6	0,4	-0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

У рамках досліджуваної групи спостерігається те, що, як Гонконг, так і Китай, є країнами з переважанням імпорту над експортом, про що свідчать негативні показники сальдо та досить висока частка імпортних операцій у структурі зовнішньоторговельного обороту країн (69,3 % та 73,6 %, відповідно). Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується,

продемонстровано протягом 2009–2011 рр. Китаєм (41,0 %). Експортна діяльність Гонконгу за досліджуваний період скоротилася на 1,1 %, або на 19625 тис. дол. США.

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. відзначено у Китаї, що становить 71,7 %. Щодо співвідношення експорту й імпорту, то спостерігається суттєве превалювання імпорту над експортом продукції групи 02 УКТ ЗЕД, й станом на 2011 р. жодна з країн аналізованої групи не досягла експортно-імпоротної рівноваги.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 02 УКТ ЗЕД дає змогу зробити висновок про беззаперечне лідерство на даному цільовому ринку такого провідного експортера, як США (32,7 % загального обсягу експорту до ТОП-країн Азії) та провідного імпортера – В'єтнаму (22,9 % загального обсягу імпорту з ТОП-країн Азії (табл. 3.2.12).

Таблиця 3.2.12

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 02 “М’ясо та їстівні продукти”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Австралія	7418032	13,3	3	Бахрейн	24363	0,2	16
Бразилія	14535647	26,1	2	Бразилія	9681	0,1	17
Данія	3947263	7,1	5	В'єтнам	2357549	22,9	1
Канада	5334523	9,6	4	Гонконг	1916656	18,6	3
Китай	1575933	2,8	7	Єгипет	307167	3,0	8
Нідерланди	516201	0,9	9	Йорданія	77820	0,8	13
Німеччина	2784957	5,0	6	Ірак	459102	4,5	6
Нова Зеландія	740695	1,3	8	Киргизстан	191309	1,9	11

Закінчення таблиці 3.2.12

1	2	3	4	5	6	7	8
США	18184420	32,7	1	Китай	2215161	21,5	2
Україна	234647	0,4	11	Кит. Тайбей	1173908	11,4	4
Чилі	354493	0,6	10	Кувейт	40539	0,4	15
x	x	x	x	Лівія	52077	0,5	14
x	x	x	x	Макао	264238	2,6	9
x	x	x	x	Малайзія	526583	5,1	5
x	x	x	x	ОАЕ	114223	1,1	12
x	x	x	x	Саудівська Аравія	364558	3,5	7
x	x	x	x	Україна	6163	0,1	18
x	x	x	x	Філіппіни	195232	1,9	10

Джерело: розрахована за даними [14].

Найближчими конкурентами США щодо експорту продукції групи 02 є Бразилія та Австралія. Основними ринками збуту для ТОП-країн азіатського регіону є Китай, Китайський Тайбей та Гонконг.

У межах аналізу географічної структури зовнішньої торгівлі азіатських країн у регіональному розрізі встановлено, що найбільшу частку в загальній структурі експорту займає Європейська частина світу, – 72,5 %; імпорт 02 групи є переважно азіатським, оскільки частка даного регіону в загальному обсязі імпорту становить 96,4 %.

Таїланд є основною ТОП-країною, яка здійснює експортно-імпортні операції із продукцією групи 03 УКТ ЗЕД “Риба та ракоподібні” (табл. 3.2.13).

Таблиця 3.2.13

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни
Таїланд щодо продукції групи 03 “Риба та ракоподібні”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Таїланд				
Експорт	1712061	2021606	2134684	124,7 %
Імпорт	781750	937005	1034856	132,4 %
Сальдо	930311	1084601	1099828	118,2 %
ЗТО	2493811	2958611	3169540	127,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,2	2,2	2,1	-0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Таїланду свідчить про переважання експортних операцій над імпортними. Відтак, частка експорту становить 67,3 % у структурі ЗТО країни. Найбільшими нетто-експортерами продукції 03 групи є Китай, В'єтнам, Індія та Індонезія, до ТОП-країн (нетто-імпортерів) відносяться Японія, Корея, Гонконг та Росія.

В цілому, за аналізованою групою у Таїланді переважно збільшуються обсяги експорту продукції, обсяги ж імпорту зростають значно повільніше (в середньому на 31,9 %). Аналіз динаміки значень показника співвідношення експорту й імпорту дає змогу зробити висновок про тенденції щодо покриття імпорту експортом: експортоорієнтований Таїланд характеризується зниженням ступеня покриття на 0,1.

Представлена структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 03 відображає особливості її географії, зокрема, диференціацію контрагентів експорту й імпорту (табл. 3.2.14).

Таблиця 3.2.14

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 03 “Риба та ракоподібні”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	697827	2,1	9	В'єтнам	208694	0,7	11
В'єтнам	921958	2,8	7	Гонконг	1839656	6,2	4
Ісландія	318117	1,0	12	Іспанія	329161	1,1	8
Канада	338686	1,0	11	Італія	382551	1,3	7
Кит.				Канада			
Тайбей	798486	2,4	8		320755	1,1	9
Китай	81790802	24,4	1	Китай	913653	3,1	6
Корея	527890	1,6	10	Корея	3473101	11,7	3
Норвегія	4883118	14,6	4	Німеччина	1670576	5,6	5
Росія	5200242	15,5	3	США	10203266	34,3	1
США	5278776	15,8	2	Таїланд	233572	0,8	10
Україна	3754	0,01	13	Україна	159381	0,5	12
Чилі	3902950	11,7	5				
Японія	2417897	7,2	6	Японія	10041420	33,7	2

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції групи до ТОП-країн є Китай, США, Росія, Чилі, Японія та Норвегія, важливо підкреслити, що країни-лідери експортних операцій повністю володіють ринком, оскільки вони сумарно охоплюють 73,4 % його обсягу. Ключовими ринками збуту є США, Японія та Корея. Лідером у розрізі ринку експортно-імпортних операцій з ТОП-країнами Азії є США, що рівнозначні за ємністю цільового ринку.

Аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність Азії ТОП-країнами, які здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 04 УКТ ЗЕД “Молоко, молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, є Китай та Сінгапур, Туреччина; експортоорієнтовані – Малайзія, Індонезія; імпортозалежні – Росія, Японія, Гонконг (табл. 3.2.15).

Таблиця 3.2.15

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 04 “Молоко, молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	225797	275256	338909	150,1 %
Імпорт	368292	1755397	2312259	у 6,3 рази
Сальдо	-142495	-1480141	-1973350	-1830855
ЗТО	594089	2030653	2651168	у 4,5 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,2	0,1	-0,5
Сінгапур				
Експорт	157019	220981	306534	195,2 %
Імпорт	597827	821246	1017038	170,1 %
Сальдо	-440808	-600265	-710504	-269696
ЗТО	754846	1042227	1323572	175,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,3	0,3	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

При дослідженні зовнішньої торгівлі 04 групи УКТ ЗЕД ТОП-країнами Азії спостерігається чітка тенденція нарощення

обсягів імпорту продукції даної групи, про що свідчить збільшення таких операцій у порівнянні з експортними у 2011 р., на 1973350 тис. дол. США (Китай) та на 710504 тис. дол. США (Сінгапур).

Імпорт продукції 04 групи УКТ ЗЕД “Молоко, молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед” Китаю у 2011 р. зріс, порівняно з 2009 р., у 6,3 раза, у Сінгапур – у 1,7 раза. При цьому, варто зазначити, що така ситуація суттєво вплинула на посилення імпортоорієнтованості Китаю, оскільки зумовила зниження коефіцієнту покриття із 0,6 до 0,1.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії свідчить про широке коло країн-контрагентів (табл. 3.2.16).

Найбільшими постачальниками продукції 04 групи до ТОП-країн є Нова Зеландія (28,3 %), Австралія (14,6 %) та Індонезія (8,3 %). При цьому, варто зазначити, що ці країни є лідерами експортних операцій і тому мають змогу впливати на ситуацію на ринку даної групи. Сумарний обсяг експорту цих країн становить 51,2 %.

Таблиця 3.2.16

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 04 “Молоко, молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту – експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Австралія	2363334	14,6	2	Азербайджан	32515	0,9	16
Індонезія	1352032	8,3	3	Алжир	36057	1	14
Ірландія	292568	1,8	13	Бельгія	80323	2,3	7
Китай	582580	3,6	10	В'єтнам	49773	1,4	11
Литва	398578	2,5	12	Великобританія	68370	2	8

Закінчення таблиці 3.2.16

1	2	3	4	5	6	7	8
Малайзія	578149	3,6	11	Гонконг	614795	17,7	2
Нідерланди	1190406	7,3	5	Індонезія	38214	1,1	13
Німеччина	1141919	7,0	6	Ірак	553297	16	3
Нова Зеландія	4587634	28,3	1	Іран	44524	1,3	12
США	1290048	8,0	4	Китай	17777	0,5	20
Україна	1116289	6,9	7	Малайзія	54616	1,6	10
Фінляндія	724028	4,5	8	Нігерія	26346	0,8	17
Франція	600843	3,7	9	ОАЕ	33370	1	15
x	x	x	x	Саудівська Аравія	158982	4,6	6
x	x	x	x	Сирія	61773	1,8	9
x	x	x	x	Сінгапур	768647	22,2	1
x	x	x	x	Таїланд	242380	7	5
x	x	x	x	Того	18279	0,5	19
x	x	x	x	Україна	1547	0,04	21
x	x	x	x	Шрі-Ланка	19373	0,6	18
x	x	x	x	Японія	545605	15,7	4

Джерело: розрахована за даними [14].

Основними ринками збуту для ТОП-країн є Сінгапур (22,2 %), Гонконг (17,7), Ірак (16,0 %) та Японія (15,7 %), в які поставляється близько 72 % азіатського експорту продукції 04 групи УКТ ЗЕД.

Зовнішню торгівлю продукцією 05 групи “Інші продукти тваринного походження” здійснюють ТОП-країни – Китайський Тайбей, Корея, Гонконг, а також експортоорієнтовані – Китай, Індія та імпортозалежні – Японія й Росія (табл. 3.2.17).

Таблиця 3.2.17

Характеристика експортно-імпорتنних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 05 “Інші продукти тваринного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китайський Тайбей				
Експорт	97365	143258	197015	у 2 рази
Імпорт	88950	109504	167464	188,3 %
Сальдо	8415	33754	29551	у 3,5 рази
ЗТО	186315	252762	364479	195,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,3	1,2	0,1
Корея				
Експорт	20434	49356	120739	у 5,9 рази
Імпорт	79069	116244	192857	у 2,4 рази
Сальдо	-58635	-66888	-72118	-13483
ЗТО	99503	165600	313596	у 3,1 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,4	0,6	0,3 %
Гонконг				
Експорт	69394	72878	89529	129,0 %
Імпорт	67853	72009	93947	138,5 %
Сальдо	1541	869	-4418	у - 2,8 рази
ЗТО	137247	144887	183476	133,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	1,0	1,0	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи експортно-імпорتنу діяльність Китайського Тайбею, Кореї та Гонконгу, спостерігається нарощування обсягів експортних операцій. Так, для Китайського Тайбею коефіцієнт покриття у 2011 р., порівняно з 2009 р., збільшився на 0,1 і складає 1,2, що свідчить про експортоорієнтованість країни в межах даної групи.

Досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність Гонконгу, встановлено, що в країні приріст операцій з експорту у 2011 р. збільшився, порівняно з 2009 р., на 29,0 %. Спостерігається також

тенденція нарощування обсягів імпорту на 38,5 % у 2011 р. порівняно з 2009 р. Це, у свою чергу, свідчить про перепрофілювання країни з активного експортера на імпортера продукції групи 05 УКТ ЗЕД.

Щодо зовнішньої торгівлі Кореї, то встановлено, що країна є імпортозалежною, про що свідчить від'ємне сальдо за досліджуваний період та збільшення обсягів імпортних операцій у 2,4 раза. Стрімке нарощення обсягів експортних операцій у 5,9 раза ще не дає змогу збалансувати їх з імпортними, про що також свідчить коефіцієнт покриття, який змінився на 0,3 у 2011 р. порівняно з 2009 р.

Найвищі темпи приросту експорту 05 групи УКТ ЗЕД зумовили найвищі темпи приросту обсягів зовнішньоторговельного обороту для Китайського Тайбею на 95,6 %, Кореї – більше ніж у 3 рази, Гонконгу – на 33,7 %.

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. відзначено у Китайського Тайбею, що відбувається за рахунок нарощування експорту продукції, найменшого обсягу обороту було досягнуто Бельгією, де даний показник зменшився на 5959 тис. дол. США. За співвідношенням експорту й імпорту, всі країни досліджуваної групи, крім Кореї, характеризуються позитивною динамікою значень коефіцієнта покриття експорту імпортом (для Китайського Тайбею значення коефіцієнта збільшилося на 01), що свідчить про тенденцію до закріплення переваги експорту на імпортом.

Структура зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії продукцією 05 групи відображає концентрацію країн – контрагентів експорту й імпорту, переважно, в межах азіатського регіону (табл. 3.2.18).

Найбільшими постачальниками продукції 05 групи до ТОП-країн є Китай та США, сумарний обсяг експортних операцій яких становить 45,9 % від загального обсягу.

Найпривабливішими ринками збуту для досліджуваних країн є Європейські країни, куди експортується 33,6 % продукції 05 групи, серед яких найбільшими імпортерами є Німеччина (23,1 %) та Нідерланди (10,4 %). Також перспективними ринками збуту азіатської продукції досліджуваної групи є Японія (23,7 %),

США (19,2 %) та Китайський Тайбей (10,0 %). В цілому, в межах регіону експортується 47 % продукції.

Таблиця 3.2.18

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії
продукцією групи 05 “Інші продукти тваринного
походження”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	241141	8,9	3	В'єтнам	151453	4	7
Аргентина	13507	0,5	13	Гонконг	5984	0,2	11
Бразилія	172430	6,4	8	Італія	2715	0,1	13
Данія	46488	1,7	11	Китай	228104	6,1	6
Китай	846653	31,2	1	Китайський Тайбей	376146	10	5
Китайський Тайбей	210158	7,7	4	Корея	94841	2,5	8
Корея	189587	7	6	М'янма	20358	0,5	9
Німеччина	122084	4,5	9	Нідерланди	388226	10,4	4
Нова Зеландія	209738	7,7	5	Німеччина	857422	22,9	2
Росія	72083	2,7	10	США	721062	19,2	3
США	398622	14,7	2	Україна	4088	0,1	12
Україна	15527	0,6	12	Японія	887820	23,7	1
Японія	176610	6,5	7				

Джерело: розрахована за даними [14].

ТОП-країною Азії, яка здійснює експортно-імпорتنі операції продукцією групи 06 “Живі дерева та інші рослини”, є Китай. При цьому, варто також виокремити країни нетто-експортери: Ізраїль, Китайський Тайбей, Малайзію й Таїланд та країни нетто-імпортери: Росію, Японію, Сінгапур, В’єтнам (табл. 3.2.19).

Аналізуючи експортно-імпорتنу діяльність Китаю, спостерігається збільшення обсягів експортних операцій. Відтак, частка експорту продукції 06 групи у зовнішньоторговельному обороті становить 61,8 %, тоді як імпорту – 38,2 %. Коефіцієнт покриття в межах даної країни у 2011 р. зменшився на 0,3 відносно 2009 р., про що свідчить тенденція нарощування обсягів імпорту на 46,2 %. Однак, така ситуація не в змозі вплинути на експортоорієнтованість Китаю у торгівлі продукцією 06 групи УКН ЗЕД.

Таблиця 3.2.19

**Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країни
Китай щодо продукції групи 06 “Живі дерева
та інші рослини”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	136428	150322	169522	124,3 %
Імпорт	71794	84762	104944	146,2 %
Сальдо	64634	65560	64578	99,9 %
ЗТО	208222	235084	274466	131,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,9	1,8	1,6	-0,3

Джерело: розрахована за даними [14].

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 06 відображає особливості її географії, зокрема, диференціацію контрагентів експорту й імпорту (табл. 3.2.20).

Таблиця 3.2.20

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн
Азії продукцією групи 06 “Живі дерева та інші рослини”,
2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Еквадор	647170	17	2	Бельгія	77470	4	7
Ізраїль	60295	1,6	9	Індонезія	7671	0,4	11
Індонезія	8244	0,2	12	Італія	81054	4,2	6
Кенія	118586	3,1	7	Китай	34653	1,8	9
Китай	312925	8,2	5	Корея	111050	5,8	4
Китайський Тайбей	248262	6,5	6	Нідерланди	448742	23,4	2
Колумбія	425440	11,2	4	Німеччина	68964	3,6	8
Малайзія	437092	11,5	3	Сінгапур	102119	5,3	5
Нідерланди	1441072	37,9	1	США	242624	12,6	3
США	12358	0,3	11	Таїланд	31124	1,6	10
Таїланд	71720	1,9	8	Україна	520	0,03	12
Україна	2740	0,1	13	Японія	712414	37,1	1
х	х	х	х				

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції досліджуваної групи до ТОП-країн Азії є Нідерланди (37,9 %), Еквадор (17,0 %), Колумбія (11,2 %) та Малайзія (11,5 %), які формують 77,6 % загального імпорту досліджуваних країн.

Країнами, які імпортують продукцію лідерів 06 групи, є Японія, Нідерланди та США. Сумарно ці країни охоплюють 73,1 % експорту азійських країн. Значна частка експорту продукції аналізованої групи забезпечується контрагентами – країнами європейського регіону (35,2 %).

До ТОП-країн, що здійснюють експорт – імпорт продукції 07 групи УКТ ЗЕД “Овочі”, належать Китай та Індія; при цьому, експортоорієнтованими є такі країни регіону, як: Таїланд, Туреччина та Ізраїль, а також імпортозалежні – Росія, Японія, В’єтнам (табл. 3.2.21).

Таблиця 3.2.21

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 07 “Овочі”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	2128867	3349630	4122095	193,6 %
Імпорт	1002813	1394389	1649612	164,5 %
Сальдо	1126054	1955241	2472483	у 2,2 рази
ЗТО	3131680	4744019	5771707	184,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,1	2,4	2,5	0,4
Індія*				
Експорт	538595	576484	x	x
Імпорт	1722218	1577203	x	x
Сальдо	-1183623	-1000719	x	x
ЗТО	2260813	2153687	x	x
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,4	x	x

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність Китаю, встановлено, що темпи зростання експортної активності країни збільшилися на 93,6 %, разом з цим спостерігається і зростання темпів імпортної діяльності на 64,5 %. Відтак, спостерігається посилення коефіцієнта покриття на 0,4, що свідчить про експортоорієнтованість Китаю у 07 групі УКТ ЗЕД.

Зовнішня торгівля Індії продукцією групи 07 свідчить про її імпортозалежність. Частка експорту у зовнішньоторговельному обороті у 2010 р. становить 26,8 %, тоді як імпорту – 73,2 %.

Структура зовнішньої торгівлі країн Європи продукцією групи 07 ілюструє конкуренцію за ринки ТОП-країн як цільові в

* Аналіз даних щодо експортно-імпортних операцій Індії, згідно з [18], можливий за 2009–2010 рр.

розрізі власне азіатського регіону, частка країн європейського та американського регіону досить незначна (табл. 3.2.22).

Таблиця 3.2.22

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії
продукцією групи 07 “Овочі”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	283739	1,7	12	Україна	153677	0,9	16
Австралія	254098	1,5	13	Бангладеш	429566	2,6	8
В'єтнам	896230	5,3	7	Болгарія	262437	1,6	11
Єгипет	313833	1,9	11	В'єтнам	1625537	9,7	4
Ізраїль	478320	2,8	9	Великобританія	221521	1,3	13
Індія	126454	0,8		Індонезія	40367	0,2	21
Камбоджа	21907	0,1	15	Ірак	239358	1,4	12
Канада	1644493	9,8	3	Китай	2359104	14,1	2
Китай	4617662	27,4	1	Китайський Тайбей	42086	0,3	20
Корея	242095	1,4		Корея	1422774	8,5	6
М'янма	1495899	8,9	4	Малайзія	1720092	10,3	3
Нідерланди	792627	4,7	8	Нідерланди	329305	2	10
Нова Зеландія	315992	1,9	10	Німеччина	419696	2,5	9
США	1080521	6,4	6	ОАЕ	188381	1,1	14
Таїланд	2735151	16,2	2	Пакистан	169998	1	15
Танзанія	172770	1	14	Росія	1263939	7,6	7
Туреччина	1371349	8,1	5	Румунія	142691	0,9	18
				Словенія	147693	0,9	17
				США	1546186	9,3	5
				Шрі-Ланка	126717	0,8	19
				Японія	3847316	23	1

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції групи 07 до ТОП-країн є Китай (27,4 %), Таїланд (16,2 %), Канада (9,8 %) та М'янма (8,9 %). Частка азіатських країн у експорті до досліджуваних ТОП-країн є переважною і становить 71 %.

Основними ринками збуту є Японія (23,0 %), Китай (14,1 %), Малайзія (10,3 %), В'єтнам (9,7 %), США (9,3 %), Корея (8,5 %) та Росія (7,6 %). Частка зазначених країн становить 82,5 % ємності цільового продуктового ринку. У загальному обсязі експорту частка Європи становить 9,1 %, Азії – 80,6 %.

Зовнішню торгівлю продукцією 08 групи “Істівні плоди та горіхи” здійснюють ТОП-країни – Китай та Гонконг, а також експортоорієнтовані – Туреччина, В'єтнам, Таїланд та імпортозалежні – Росія, Японія й Корея (табл.3.2.13). В цілому, за аналізованою групою продукції спостерігається чітка тенденція нарощування обсягів імпорту у Китаю та Гонконгу. Найвищі темпи зовнішньоторговельного обороту щодо товарної групи 08 УКТ ЗЕД, що аналізується, продемонстрував протягом 2009–2011 рр. Китай, де даний показник становить 65,5 %.

Таблиця 3.2.23

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 08 “Істівні плоди та горіхи”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	1072665	1290479	1596650	148,8 %
Імпорт	1427317	1678994	2540924	178,0 %
Сальдо	-354652	-388515	-944274	-589622
ЗТО	2499982	2969473	4137574	165,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,8	0,6	-0,2
Гонконг				
Експорт	919810	1034666	1602604	174,2 %
Імпорт	1548809	2049947	2322144	149,9 %
Сальдо	-628999	-1015281	-719540	-90541
ЗТО	2468619	3084613	3924748	159,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,5	0,7	0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи експортно-імпортну діяльність Китаю, спостерігається тенденція збільшення обсягів імпортних операцій. Коефіцієнт покриття в межах даної країни у 2011 р.

зменшився на 0,2 відносно 2009 р., про що свідчить тенденція нарощування обсягів імпорту на 78,0 %.

Коефіцієнт покриття експортних операцій імпортними для Гонконгу збільшився за досліджуваний період на 0,1, що відбулося за рахунок збільшення обсягів експорту на 523985 тис. дол. США, або на 74,2 %.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 08 відображає особливості її географічного розміщення партнерів, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту (табл. 3.2.24).

Таблиця 3.2.24

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 08 “Істівні плоди та горіхи”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Аргентина	713707	2,6	10	Австралія	59667	0,4	16
В'єтнам	1041478	3,8	7	В'єтнам	1687455	10,8	3
Еквадор	2117811	7,7	5	Великобританія	35384	0,2	19
Іран	708982	2,6	11	Гонконг	355907	2,3	12
Іспанія	766268	2,8	9	Індія	52838	0,3	17
Китай	469629	1,7	14	Індонезія	1221137	7,8	4
Марокко	660981	2,4	12	Ірак	576017	3,7	10
Мехіко	474414	1,7	13	Італія	1135098	7,3	6
Нова Зеландія	907900	3,3	8	Кит. Тайбей	269209	1,7	14
ΠΑΡ	358068	1,3	15	Китай	3576422	22,9	1
США	7975109	28,9	1	Малайзія	655281	4,2	9
Таїланд	2636376	9,5	3	Нідерланди	129614	0,8	15
Туреччина	2283682	8,3	4	Німеччина	1219436	7,8	5
Україна	225486	0,8	16	ОАЕ	48380	0,3	18
Філіппіни	4487518	16,2	2	Росія	2345474	15	2
Чилі	1789199	6,5	6	США	349557	2,2	13
x	x	x	x	Таїланд	721432	4,6	7
x	x	x	x	Україна	484996	3,1	11
x	x	x	x	Франція	690366	4,4	8

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції 08 групи до ТОП-країн є США (28,9 %) та Філіппіни (16,2 %), які за обсягами експорту значно випереджують інші країни. Пріоритетним ринками збуту продукції ТОП-країн Азії є Китай, Росія та В'єтнам, які імпортують близько 49 % загального обсягу азійського експорту. У загальному обсязі експорту частка Азії становить 73,8 %, Європи – 23,3, Америки – 2,2 % та Австралії – 0,4 %.

ТОП-країною, що здійснює експортно-імпортні операції із продукцією групи 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай”, є Індонезія, а також країни, які здійснюють лише експортні операції, – В'єтнам, Індія, Китай, Шрі-Ланка та країни, що імпортують продукції даної групи – Японія, Росія, Корея, Малайзія (табл. 3.2.25).

Таблиця 3.2.25

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Індонезія щодо продукції групи 09 “Кава, чай”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Індонезія				
Експорт	589132	746745	893088	151,6 %
Імпорт	33456	42883	408828	у 12,2 раза
Сальдо	555676	703862	484260	87,1 %
ЗТО	622588	789628	1301916	у 2,1 раза
Співвідношення експорту до імпорту	17,6	17,4	2,2	-15,4

Джерело: розрахована за даними [14].

Зовнішня торгівля Індонезією продукцією групи 09 УТН ЗЕД характеризується нарощенням обсягів як експортних операцій (на 51,6 %). Однак, нарощування обсягів імпорту відбувається швидше (у 12,2 раза у порівняно 2011 р. до 2009 р.), що, у свою чергу, вплинуло на зниження коефіцієнта покриття на 15,4 у 2011 р.

Збереження такої тенденції може вплинути на перепрофілювання країни з експортоорієнтованої на імпортозалежну. Найбільшими постачальниками продукції групи 09 УКТ ЗЕД до ТОП-країн є Бразилія, Колумбія, Китай, які посідають лідируючі позиції (51,7 % загального обсягу експортованої до ТОП-країн Азії продукції) (табл.3.2.26).

Таблиця 3.2.26

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії
продукцією групи 09 “Кава, чай”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бразилія	1873975	22,6	1	Бельгія	193349	2,2	14
В'єтнам	792553	9,6	4	В'єтнам	195425	2,2	13
Гватемала	492839	5,9	8	Великобританія	235076	2,7	11
Гондурас	135709	1,6	10	Вільні зони	169894	1,9	16
Індія	781278	9,4	5	Ірак	172824	2	15
Індонезія	732884	8,8	7	Іран	427815	4,9	8
Китай	1148799	13,8	3	Італія	379203	4,3	10
Колумбія	1266314	15,3	2	Малайзія	692718	7,9	4
Мадагаскар	267459	3,2	9	Марокко	495294	5,7	7
Танзанія	66145	0,8	11	Німеччина	888976	10,2	3
Україна	2104	0,03	12	ОАЕ	636636	7,3	6
Шрі-Ланка	736929	8,9	6	Росія	649202	7,4	5
х	х	х	х	Сирія	372350	4,3	9
х	х	х	х	США	203352	23,3	1
х	х	х	х	Україна	202192	2,3	12
х	х	х	х	Японія	974000	11,2	2

Джерело: розрахована за даними [14].

Ключовими ринками збуту є США, Німеччина, Японія, що сумарно охоплюють 44,7 % ємності ринку. Характерно, що цільові ринки зазначеної продуктової групи сконцентровано в межах Азії (за виключенням ринку США, що є відносно великим за ємністю). У загальному обсязі імпорту до ТОП-країн частка Азії становить 47,2 %, Америки – 23,3 %, Європи – 21,7 %, Африки – 5,7 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури”, є Таїланд, Росія, Пакистан та Індія (експортоорієнтовані), Японія, Індонезія, Корея, Саудівська Аравія, Китайський Тайбей (імпортозалежні).

Специфічно ознакою цієї групи є те, що даний перелік країн представлений лише у одному виді операцій. Така тенденція зумовлена, перш за все, тим, що експортоорієнтовані країни володіють значним виробничим та експортним потенціалом з огляду на найбільші посівні площі, які зайняті під зерновими. Найбільшу частку у загальному експорті зернових має у 2011 р. Росія (40,9 %), Таїланд (40,5 %) та Пакистан (18,6 %).

Найбільшими постачальниками продукції 10 групи до ТОП-країн Азії є США, Австралія та Канада, сумарний обсяг експорту яких складає 79,6 % (табл. 3.2.27).

Таблиця 3.2.27

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 10 “Зернові культури”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	6956677	14,3	2	Афганістан	249404	1,3	16
Аргентина	906171	1,9	8	Бангладеш	1051286	5,5	8
Бразилія	1229905	2,5	6	Єгипет	2917049	15,2	1
В'єтнам	1187436	2,4	7	Ізраїль	368930	1,9	15
Індія	1888303	3,9	5	Індонезія	771564	4	11
Канада	3378360	7,0	3	Іран	874374	4,5	10
Китай	574875	1,2	10	Кенія	674523	3,5	13
Німеччина	237151	0,5	13	Кот-д'Івуар	136969	0,7	18
ПАР	404296	0,8	12	Куба	191036	1	17
Росія	556173	1,1	11	Кувейт	392028	2	14
США	28303888	58,3	1	Малайзія	521597	2,7	13
Таїланд	798087	1,6	9	Нігерія	1991783	10,4	4
Україна	2112674	4,4	4	ОАЕ	2221575	11,5	2
х	х	х	х	ПАР	1053148	5,5	7
х	х	х	х	Саудівська Аравія	2095501	10,9	3
х	х	х	х	Сингапур	134992	0,7	19
х	х	х	х	США	1320883	6,9	5
х	х	х	х	Турція	1269862	6,6	6
х	х	х	х	Україна	81218	0,4	20
х	х	х	х	Філіппіни	917227	4,8	9

Джерело: розрахована за даними [14].

Основними ринками збуту в розрізі продукції даної групи є Єгипет (15,2 %), Об'єднані Арабські Емірати (11,5 %), Саудівська Аравія (10,9 %), Нігерія (10,4 %) та США (6,9 %). Характерно, що в загальному обсязі експорту до ТОП-країн частка Азії становить 56,4 %, Африки – 31,8 % та Америки – 7,9 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 11 УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, є Таїланд, Туреччина, Пакистан та Росія (експортоорієнтовані), а також Індонезія, Японія, Ірак, Китай та Малайзія (імпортозалежні) (табл. 3.2.28).

Таблиця 3.2.28

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Китай щодо продукції групи 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	194056	219587	287225	148,0 %
Імпорт	2674476	375193	499458	18,7 %
Сальдо	-2480420	-155606	-212233	2268187
ЗТО	2868532	594780	786683	27,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,1	0,6	0,6	0,5

Джерело: розрахована за даними [14].

В цілому, за аналізованою групою для Китаю характерним є скорочення обсягів імпортних операцій на 18,6 % раз. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається більш низькими темпами, ніж імпортних, і становить 48,0 %.

Абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. зменшилося відносно 2009 р. на 2081849 тис. дол. США, або на 27,4 % раз. Динаміка значень коефіцієнта покриття свідчить про його збільшення на 0,5 у 2011 р., порівняно з 2009 р., що свідчить про поступове зменшення імпортозалежності Китаю.

Найбільшими постачальниками продукції групи 11 до ТОП-країн є Таїланд, Туреччина та Австралія, – беззаперчні

лідери експорту даної групи. Сумарний обсяг експортних операцій цих країн становить 69,7 % (табл. 3.2.29).

Таблиця 3.2.29

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 11 “Істівні плоди та горіхи”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	534609	10,2	3	Австралія	7420	0,1	22
В'єтнам	270817	5,1	5	Азербайджан	83490	1,6	16
Йорданія	8533	0,2	13	Афганістан	270565	5,3	7
Індонезія	19060	0,4	11	Гонконг	226451	4,4	8
Канада	370337	7,0	4	Ізраїль	92744	1,8	15
Китай	266735	5,1	6	Індонезія	783165	15,3	2
Малайзія	255	0,005	15	Ірак	1115569	21,8	1
Німеччина	41932	0,8	10	Кит. Тайбей	333454	6,5	5
Росія	286	0,005	14	Китай	657733	12,9	3
США	224290	4,3	8	КНДР	120270	2,4	11
Таїланд	1613823	30,7	1	Корея	158471	3,1	9
Туреччина	15122929	28,8	2	Лівія	121489	2,4	10
Україна	18763	0,4	12	Малайзія	285405	5,6	6
Франція	149926	2,8	9	Монголія	66033	1,3	18
Шрі-Ланка	228382	4,3	7	ОАЕ	107781	2,1	12
x	x	x	x	Сомалі	4304	0,1	23
x	x	x	x	Таїланд	101060	2	13
x	x	x	x	Туніс	41418	0,8	17
x	x	x	x	Узбекистан	36933	0,7	19
x	x	x	x	Україна	33837	0,7	20
x	x	x	x	Філіппіни	98399	1,9	14
x	x	x	x	Шрі-Ланка	9252	0,2	21
x	x	x	x	Японія	352251	6,9	4

Джерело: розрахована за даними [14].

Ключовими ринками збуту є Ірак, Індонезія, Китай (частка зазначених країн становить 50 % ємності цільового продуктового

ринку). Характерною особливістю географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 21 УКТ ЗЕД є її переважна концентрація в межах Азії. У загальному обсязі експорту частка Азії становить 93,8 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних культур”, є Китай, Індонезія, Туреччина, Японія та Китайський Тайбей (імпортозалежні), а також Індія та Китай (експортоорієнтовані) (табл. 3.2.30).

Таблиця 3.2.30

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних культур”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	931604	984839	1202893	129,1 %
Імпорт	20323795	26155107	30827799	151,7 %
Сальдо	-19392191	-25170268	-29624906	-10232715
ЗТО	21255399	27139946	32030692	150,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,05	0,04	0,04	-0,01
Індонезія				
Експорт	72352	123517	152232	у 2,1 рази
Імпорт	777243	1052902	1484686	191,0 %
Сальдо	-704891	-929385	-1332454	-627563
ЗТО	849595	1176419	1636918	192,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,1	0,1	0,1	0,0
Туреччина				
Експорт	75758	92852	127850	168,8 %
Імпорт	630394	1055622	1034370	164,1 %
Сальдо	-554636	-962770	-906520	-351884
ЗТО	706152	1148474	1162220	164,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,1	0,1	0,1	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи експортно-імпортні операції в межах 12 групи УКТ ЗЕД, встановлено, що за досліджуваній період

спостерігається тенденція до нарощування обсягів імпорتنих операцій Китаю, Індії та Туреччини, про що також свідчить і від'ємне сальдо торгового балансу у кожній з перелічених груп.

Найвищі темпи приросту експортних операцій щодо товарної групи, що аналізується, демонструвала протягом 2009–2011 рр. Індонезія (у 2,1 раза) та імпорتنих операцій – у 1,9 раза. Коефіцієнт покриття аналізованих країн в розрізі 12 групи УКТ ЗЕД залишився незмінним і становить для Китаю 0,4, Індонезії та Туреччини – 0,1.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 12 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту. Найбільшими постачальниками продукції 12 групи до ТОП-країн є США (44,7 %), Бразилія (29,5 %) та Аргентина (11,0 %), які за обсягами експорту значно випереджують інші країни і сумарно охоплюють 85,2 % загального обсягу експорту (табл. 3.2.31).

Таблиця 3.2.31

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	866382	0,9	7	В'єтнам	518649	10,1	4
Аргентина	11075655	11	3	Гонконг	630639	12,3	3
Болгарія	460646	0,5	11	Індія	131354	2,6	10
Бразилія	29576614	29,5	2	Індонезія	291707	5,7	7
Індія	632794	0,6	9	Італія	28594	0,6	15
Канада	8054949	8	4	Кит.	426403	8,3	5
Китай	1639675	1,6	6	Тайбей	303863	5,9	6
Корея	64500	0,1	13	Китай	968665	18,9	2
Малайзія	221550	0,2	12	Корея	139093	2,7	9
Парагвай	484613	0,5	10	Малайзія	59427	1,2	12
США	44873473	44,7	1	Німеччина	70427	1,4	11
Україна	676870	0,7	8	Росія	224282	4,4	8
Уругвай	1729945	1,7	5	США	57553	1,1	14
х	х	х	х	Україна	59067	1,2	13
х	х	х	х	Філіппіни	1208757	23,6	1
				Японія			

Джерело: розрахована за даними [14].

Основними ринками збуту для ТОП-країн Азії є Японія, Корея, Гонконг та В'єтнам. Перспективними ринками збуту є Італія, Україна та Філіппіни. У загальному обсязі експорту частка Азії є превалюючою і становить 73,8 %.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 13 УКТ ЗЕД “Шелак природний”, є імпортозалежні країни – Корея, Філіппіни, Пакистан й експортоорієнтовані – Індія, Китай, Японія та Росія (табл. 3.2.32).

Таблиця 3.2.32

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 13 “Шелак природний”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Індія*				
Експорт	230995	457689	-	x
Імпорт	51928	78348	-	x
Сальдо	179067	379341	-	x
ЗТО	282923	536037	-	x
Співвідношення експорту до імпорту	4,4	5,8	x	x
Китай				
Експорт	280295	340824	563390	у 2,0 рази
Імпорт	50062	54012	88076	175,9 %
Сальдо	230233	286812	475314	у 2,1 рази
ЗТО	330357	394836	651466	197,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,6	6,3	6,4	0,8
Корея				
Експорт	42260	39014	47743	113,0 %
Імпорт	69174	81257	95229	137,7 %
Сальдо	-26914	-42243	-47486	-20572
ЗТО	111434	120271	142972	128,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,5	0,5	-0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

* Аналіз даних щодо експортно-імпортних операцій Індії, можливий лише за 2009–2010 рр. [18].

В цілому, за аналізованою зовнішньоекономічною діяльністю ТОП-країн Азії спостерігається збільшення як обсягів експорту, так й обсягів імпорту продукції групи 13 УКТ ЗЕД. Найвищі темпи приросту експортних та імпортних операцій щодо товарної групи, яка аналізується, демонстрував протягом 2009–2011 рр. Китай (у 2 та 1,7 раза, відповідно). Коефіцієнт покриття для Китаю зріс у 2011 р., порівняно з 2009 р., на 0,8. Така ситуація сприяла посиленню експортоорієнтованості країни на ринку продукції групи 13 УКТ ЗЕД.

Експортно-імпортна діяльність Кореї характеризується як така, що спрямована на нарощування обсягів імпорту. Так, у 2011 р. обсяги імпортних операцій, порівняно з 2009 р., збільшилися на 37,7 %, або на 246055 тис. дол. США. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2011 р. становить 0,5, що дає змогу характеризувати Корею як імпортозалежну країну.

Найбільшими постачальниками продукції досліджуваної групи до ТОП-країн Азії є Китай (21,8 %), Франція (14,6 %), США (14,1 %) та Індія (13,9 %), які формують 64,4 % загального імпорту досліджуваних країн (табл. 3.2.33).

Таблиця 3.2.33

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 13 “Шелак природний”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Афганістан	63692	4,9	8	Бельгія	34697	1,5	9
Данія	105723	8,1	6	В'єтнам	6652	0,3	12
Індія	181126	13,9	4	Данія	39860	1,7	8
Китай	283945	21,8	1	Іспанія	180189	7,9	5
Корея	723778	5,5	7	Італія	40574	1,8	7
Нігерія	12756	1,0	12	Китай	109228	4,8	6
Німеччина	116942	9,0	5	Мехіко	215621	9,5	4
ОАЕ	11960	0,9	13	Німеччина	245472	10,8	3
Пакистан	24285	1,9	10	США	874608	38,3	1
США	183836	14,1	3	Україна	18495	0,8	11
Таїланд	22205	1,7	11	Франція	24695	1,1	10
Україна	486	0,04	4	Японія	491063	21,5	2
Франція	191019	14,6	2	Бельгія	34697	1,5	9
Японія	34473	2,6	9	х	х	х	х

Джерело: розрахована за даними [14].

Країнами, які імпортують продукцію лідерів групи 13 УКТ ЗЕД, є Японія, Німеччина та США. Сумарно ці країни охоплюють 70,6 % експорту азіатських країн. Значна частка експорту продукції аналізованої групи забезпечується контрагентами – країнами Американського регіону (47,8 %), Азії (25,6 %) та Європи (25,6).

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, є Малайзія, Індія, Індонезія, Туреччина (експортоорієнтовані) та Китай, Японія, Таїланд, Корея (імпортозалежні) (табл. 3.2.34).

Таблиця 3.2.34

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	34626	40755	54228	156,6 %
Імпорт	66680	115656	168524	у 2,5 рази
Сальдо	-32054	-74901	-114296	-84042
ЗТО	101306	156411	222752	у 2,2 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,4	0,3	-0,2
Малайзія				
Експорт	33715	45032	55002	163,1 %
Імпорт	16675	12943	25747	154,4 %
Сальдо	17040	32089	29255	171,7 %
ЗТО	50390	57975	80749	160,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,0	3,5	2,1	0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. було притаманне Китаю за рахунок нарощування обсягів імпортних операцій у 2,5 раза. Найменшого обсягу зовнішньоторговельного обороту було досягнуто Малайзією, де даний показник зменшився на 5959 тис. дол. США.

Однак, досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність Малайзії, встановлено, що в країні спостерігається приріст експортних операцій у 2011 р. відносно 2009 р. на 63,1 %.

За співвідношенням експорту й імпорту, Малайзія характеризується позитивною динамікою значень коефіцієнта покриття експорту імпортом, що свідчить про тенденцію до закріплення статусу її експортоорієнтованості.

Структура зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії продукцією групи 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів” відображає концентрацію країн – контрагентів експорту й імпорту, переважно в межах азіатського регіону (табл.3.2.35).

Таблиця 3.2.35

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бразилія	21930	2,9	9	Гонконг	15305	2,8	10
Буркіна-Фасо	10029	1,3	10	Індонезія	20350	3,8	6
В'єтнам	5894	0,8	12	Іспанія	19717	3,6	7
Індія	148587	20,0	1	Кит. Тайбей	17784	3,3	8
Індонезія	133961	18,0	2	Китай	244755	45,2	1
Камерун	7390	1,0	11	Нідерланди	25881	4,8	4
Китай	101897	13,7	3	Німеччина	2700	0,5	14
Лаос	2455	0,3	14	ОАЕ	2533	0,5	15
М'янма	1797	0,2	15	Пакистан	13523	2,5	11
Малайзія	84288	11,3	5	Сінгапур	17300	3,2	9
Пакистан	5474	0,7	13	США	22922	4,2	5
Сирія	25376	3,4	8	Таїланд	55556	10,3	3
США	99869	13,4	4	Україна	1116	0,2	16
Узбекистан	47292	6,4	7	Шрі-Ланка	10060	1,9	13
Шрі-Ланка	47382	6,4	6	Японія	10574	2	12
				Японія	61779	11,4	2

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції досліджуваної групи до ТОП-країн Азії є Індія (20,0 %), Індонезія (18,0 %), Китай (13,7 %), США (13,4 %) та Малайзія (11,3 %), що сумарно формують 76,4 % загального імпорту продукції досліджуваної групи. Країнами, імпортують продукцію лідерів групи 14 УКТ ЗЕД, є Китай – один з найбільших імпортерів продукції в межах даної групи (45,2 %), Японія та Таїланд. Сумарно ці країни охоплюють 66,9 % експорту азіатських країн.

Вагомі позиції у товарній структурі експортно-імпортних операцій азіатських країн займає група 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”. При цьому, варто зазначити, що до ТОП-країн, які ведуть активну міжнародну торгівлю продукцією даної групи, належать Китай, Індонезія, Філіппіни, Росія (експортоорієнтовані) та Індія, Китай, Пакистан, Японія (імпортозалежні) (табл. 3.2.36).

Таблиця 3.2.36

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Малайзія				
Експорт	6554927	8154230	11656942	177,8 %
Імпорт	1272594	2036742	3393748	у 2,7 рази
Сальдо	5282333	6117488	8263194	156,4 %
ЗТО	7827521	10190972	15050690	192,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,2	4,0	3,4	-1,7
Індія*				
Експорт	3811682	527939	-	x
Імпорт	4626643	6388092	-	x
Сальдо	-814961	-5860153	-	x
ЗТО	8438325	6916031	-	x
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,1	x	x

Джерело: розрахована за даними [14].

Досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність Малайзії, встановлено що у країні спостерігається приріст експортних операцій у

* Аналіз даних щодо експортно-імпортних операцій Індії, можливий лише за 2009–2010 рр. [18].

2011 р., порівняно 2009 р., на 77,8 %. При цьому, варто зазначити, що приріст імпорتنних операцій відбувається значно швидше, про що свідчить його збільшення у 2,7 рази за досліджуваний період. Коефіцієнт покриття, значення якого у 2011 р. становило 3,4, та позитивне сальдо торгового балансу дають змогу характеризувати Малайзію як експортоорієнтовану країну в межах групи 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 15 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту. Найбільшими постачальниками продукції 15 групи УКТ ЗЕД до ТОП-країн Азії є Малайзія, Індонезія та Аргентина, сумарний обсяг експорту яких складає 86,8 % (табл. 3.2.37).

Таблиця 3.2.37

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	69965	0,1	14	Бангладеш	2090891	3,2	8
Аргентина	4147802	8,1	3	Єгипет	191272	0,3	14
Бразилія	1906019	3,7	5	Індія	16831706	25,7	2
Індія	94190	0,2	12	Італія	387963	0,6	9
Індонезія	21166391	41,4	1	Китай	18738742	28,6	1
Іспанія	216777	0,4	10	Малайзія	5502090	8,4	4
Італія	365177	0,7	8	Нідерланди	8677080	13,2	3
Канада	2047736	4,0	4	Пакистан	5078246	7,8	5
Малайзія	19043916	37,3	2	США	4726884	7,2	6
Папуа Нова Гвінея	92531	0,2	13	Туреччина	305779	0,5	10
США	440330	0,9	7	Узбекистан	285382	0,4	12
Таїланд	340556	0,7	9	Україна	2149610	3,3	7
Україна	988349	1,9	6	Франція	302617	0,5	11
Філіппіни	174521	0,3	11	Японія	234322	0,4	13

Джерело: розрахована за даними [14].

Основними ринками збуту для ТОП-країн в розрізі даної групи є Китай (28,6 %), Індія (25,7 %), та Нідерланди (13,2 %). У загальному обсязі імпорту до ТОП-країн частка Азії становить 75 %, Америки – 7,2 %, Європи – 17,5 %, Африки – 0,3 %.

Суттєві позиції у товарній структурі займає група 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби”. Характеристика експортно-імпоротної діяльності ТОП-країн Азії – контрагентів зовнішньої торгівлі продукцією даної групи – дозволяє виокремити основні країни-експортери – Японію, Китай, Таїланд, В’єтнам, Індонезію, та країни-імпортери – Гонконг, Корею, Сінгапур, Росія (табл.3.2.38) .

Зовнішньоекономічна діяльність Японії як активного експортера та імпортера на ринку продукції групи 16 УКТ ЗЕД, свідчить про стрімке нарощування обсягів експортних операцій у 2011 р. на 32,3 %. При цьому варто зауважити, що нарощування обсягів імпорتنих операцій відбувається швидкими темпами (на 60,0 % у 2011 р. порівняно з 2009 р.).

Таблиця 3.2.38

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країни Японія щодо продукції групи 16 “Продукти з м’яса, риби”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Японія				
Експорт	440665	588246	582980	132,3 %
Імпорт	142344	167263	227779	160,0 %
Сальдо	298321	420983	355201	119,1 %
ЗТО	583009	755509	810759	139,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,1	3,5	2,6	-0,5

Джерело: розрахована за даними [14].

Коефіцієнт покриття, значення якого у 2011 р. становило 2,6, та позитивне сальдо торгового балансу дають змогу характеризувати Японію як експортоорієнтовану країну в межах групи 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби”.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 16 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту (табл. 3.2.39).

Найбільшими постачальниками продукції групи 16 УКТ ЗЕД до ТОП-країн є Китай та Таїланд, які значно випереджають інші країни і сумарно охоплюють 77,8 % загального обсягу експорту. Однак, варто відмітити, що географія експорту до країн Азії продукцією групи 16 є територіально сконцентрованою, оскільки на Китай припадає 50,1 % загального обсягу експорту. Основними ринками збуту є Японія та США (71,8 % обсягу експортованої з ТОП-країн продукції групи 16 УКТ ЗЕД).

Таблиця 3.2.39

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 16 “Продукти з м’яса, риби”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	100837	0,5	8	Австралія	794583	2,7	6
В'єтнам	972051	5,2	4	Великобританія	2089888	7	4
Індонезія	470468	2,5	5	Гонконг	2807071	9,4	3
Іспанія	351528	1,9	6	Канада	707931	2,4	8
Італія	95095	0,5	10	Кит. Тайбей	735946	2,5	7
Китай	9428873	50,1	1	Китай	46051	0,2	13
Латвія	84471	0,4	13	Корея	811443	2,7	5
Малайзія	183545	1,0	7	Нідерланди	88852	0,3	11
Нідерланди	40988	0,2	15	Німеччина	116456	0,4	9
Німеччина	60813	0,3	14	Саудівська Аравія	72053	0,2	12
Перу	89374	0,5	12	Сінгапур	43013	0,1	14
Польща	94935	0,5	11	США	8165841	27,2	2
США	1540139	8,2	3	Україна	124357	0,4	10
Таїланд	5224889	27,7	2	Японія	13374070	44,6	1
Україна	99115	0,5	9	х	х	х	х

Джерело: розрахована за даними [14].

При цьому, також варто зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 16 УКТ ЗЕД не є збалансованими в розрізі регіонів. Відтак, частка країн азіатського регіону становить 59,7 %, Америки – 29,6 %, Європи – 8,1 % та Австралії – 2,7 %.

Азія є досить активним регіоном у зовнішній торгівлі продукцією групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, про що свідчать дані показники. Лідерами експортних операцій досліджуваної групи є Таїланд, Індія, Туреччина, імпортних операцій – Росія, Індонезія, Малайзія, Китай та Корея (табл. 3.2.40).

Таблиця 3.2.40

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	351076	423733	508863	144,9 %
Імпорт	371917	891009	1987412	у 5,3 рази
Сальдо	-20841	-467276	-1478549	-7094,4
ЗТО	722993	1314742	2496275	у 3,4 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,5	0,3	-0,6
Корея				
Експорт	219617	331589	420116	191,3 %
Імпорт	696100	941772	1202937	172,8 %
Сальдо	-476483	-610183	-782821	-306338
ЗТО	915717	1273361	1623053	177,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,4	0,3	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Необхідно відмітити, що обсяги імпорту значно перевищують обсяги експорту, про що свідчить негативне сальдо країн. Найбільші темпи приросту імпорту за 2009–2011 рр. відмічено у Китаї (у 5,5 раза). Коефіцієнт покриття у 2011 р.,

порівняно 2009 р., знизився на 0,6, що свідчить про закріплення статусу Китаю як імпортозалежної країни.

Аналізуючи експортно-імпортну діяльність Кореї, встановлено, що темпи приросту експорту (91,3 %) значно перевищують темпи приросту імпорту (72,8 %). Однак, така ситуація ще не в змозі вплинути на перепрофілювання країни з імпортозалежної на експортоорієнтовану. Така тенденція підтверджується також показником співвідношення експорту до імпорту, який протягом досліджуваного періоду залишався незмінним і становив 0,3.

Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 17 УКТ ЗЕД відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту. Найбільшими постачальниками продукції досліджуваної групи до ТОП-країн є Бразилія, Таїланд та Австралія, які за обсягами експорту значно випереджають інші країни і сумарно охоплюють 82,8 % загального обсягу експорту (табл. 3.2.41).

Таблиця 3.2.41

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Австралія	2562724	16,7	3	В'єтнам	194039	2,5	11
Бразилія	7119599	46,4	1	Великобританія	57920	0,7	15
Гватемала	440605	2,9	6	Гонконг	208665	2,7	10
Індія	133145	0,9	10	Індонезія	1478955	24,2	1

Закінчення таблиці 3.2.41

1	2	3	4	5	6	7	8
Китай	597426	3,9	5	Ірак	501810	6,4	7
Корея	331811	2,2	7	Камбоджа	695760	8,9	3
Куба	695173	4,5	4	Китай	338915	4,3	8
Нікарагуа	35800	0,2	11	Корея	687658	8,8	4
США	180631	1,2	9	Нідерланди	74260	1	12
Таїланд	3025887	19,7	2	Німеччина	65357	0,8	13
Україна	217986	1,4	8	ОАЕ	52713	0,7	16
x	x	x	x	Пакистан	614440	7,9	5
x	x	x	x	Сомалі	57047	0,7	17
x	x	x	x	США	538631	6,9	6
x	x	x	x	Україна	23014	0,3	18
x	x	x	x	Філіппіни	260798	3,3	9
x	x	x	x	Шрі-Ланка	64796	0,8	14
x	x	x	x	Японія	1478955	19	2

Джерело: розрахована за даними [14].

Ключовими ринками збуту ТОП-країн Азії є Індонезія (24,2 %), Японія (19,0 %), Камбоджа (8,9 %), Корея (8,8 %) та Пакистан (7,9 %).

Найбільшими споживачами у межах досліджуваного регіону є Індонезія (24,2 %) та Японія (19,0 %). У європейському регіоні основними ринками збуту є Нідерланди (1,0 %), Німеччина (0,8 %) та Великобританія (0,7 %); американському – США (6,9 %), африканському – Сомалі (0,7 %).

До ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”, належать такі експортоорієнтовані країни: Сінгапур, Індонезія, Туреччина, та імпортозалежні: Малайзія, Росія, Японія й Китай (табл. 3.2.42).

Таблиця 3.2.42

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Азії щодо продукції групи 18 “Какао та продукти з нього”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Малайзія				
Експорт	503462	705963	718738	142,8 %
Імпорт	735635	945577	1019536	138,6 %
Сальдо	-232173	-239614	-300798	-68625
ЗТО	1239097	1651540	1738274	140,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0
Сінгапур				
Експорт	356084	453179	504582	141,7 %
Імпорт	254233	325230	364652	143,4 %
Сальдо	101851	127949	139930	137,4 %
ЗТО	610317	778409	869234	142,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,4	1,4	0,0
Росія				
Експорт	139562	173897	224368	160,8 %
Імпорт	670240	882794	1004602	149,9 %
Сальдо	-530678	-708897	-780234	-249556
ЗТО	809802	1056691	1228970	151,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,2	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Найвищі темпи приросту експорту та імпорту товарної групи 18 УТН ЗЕД, що аналізується, продемонстровано протягом 2009–2011 рр. Росією (60,8 % та 49,9 %, відповідно).

Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується також Росія (51,8 %); мінімальний обсяг торговельного обороту було виявлено у Малайзії (40,3 %). Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту зазначених країн відбувається за рахунок експортних та імпортних операцій. Однак, негативне сальдо Китаю та Малайзії, а також значення коефіцієнту покриття менше 1 свідчить про імпортну залежність цих країн від продукції групи 18 УКТ ЗЕД.

Характеризуючи експортно-імпортну діяльність Сінгапуру встановлено, що країна є експортоорієнтованою, оскільки має позитивне сальдо торговельного балансу. Щодо співвідношення

експорту й імпорту (1,4), то спостерігається тенденція до переважання експортних операцій над імпортними в межах групи 18 УКТ ЗЕД. Структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 18 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту (табл. 3.2.43).

Таблиця 3.2.43

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 18 “Какао та продукти з нього”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Бельгія	169081	1,9	12	Австралія	324773	4,4	6
Гуана	1370760	15,6	2	Азербайджан	130761	1,8	9
Індонезія	2295836	26,1	1	Алжир	109661	1,5	10
Італія	215831	2,5	10	Вірменія	50938	0,7	14
Кот-д'Івуар	761663	8,7	5	Ізраїль	55383	0,7	13
Малайзія	820287	9,3	4	Індонезія	163133	2,2	9
Нігерія	93606	1,1	14	Ірак	242074	3,2	8
Нідерланди	184357	2,1	11	Іран	95193	1,3	11
Німеччина	513773	5,8	7	Іспанія	83352	1,1	
Папуа Нова Гвінея	3195578	3,6	8	Киргистан	81814	1,1	12
Польща	250614	2,9	9	Китай	547122	7,3	5
Сингапур	627639	7,1	6	Малайзія	1724505	23,1	2
США	112926	1,3	13	Монголія	50368	0,7	15
Україна	1056884	12,0	3	Саудівська Аравія	44324	0,6	16
x	x	x	x	Сингапур	638229	8,6	4
x	x	x	x	США	1941903	26	1
x	x	x	x	Україна	256299	3,4	7
x	x	x	x	Японія	921599	12,4	3

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції групи 18 УКТ ЗЕД є Індонезія, Гуана та Україна, частка яких у загальному обсязі експорту становить 53,7 %. При цьому, також варто відмітити, що азіатські ТОП-країни найбільше імпортують продукцію досліджуваної групи в межах власного регіону (58,1 %).

Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 18 УКТ ЗЕД є незбалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції цих країн щодо експорту. Необхідно підкреслити також, що експорт продукції групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього” здійснюються, переважно, в межах регіону. Так, у загальному обсязі експорту найбільшу частку займають Малайзія (23,1 %) та Японія (12,4 %).

Суттєві позиції у товарній структурі займає група 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”. Характеристика експортно-імпортної діяльності ТОП-країн Азії – контрагентів зовнішньої торгівлі продукцією даної групи – дозволяє виокремити основні країни-експортери: Сінгапур, Туреччину, Малайзії, Таїланд та країни-імпортери – Японію, Росію, Саудівську Аравію, Гонконг і Китай (табл.3.2.44).

Таблиця 3.2.44

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Китай щодо продукції групи 19 “Готові продукти із зерна”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	663879	756265	901454	135,8 %
Імпорт	730750	826221	1008526	138,0 %
Сальдо	-66871	-69956	-107072	-40201
ЗТО	1394629	1582486	1909980	137,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,9	0,9	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Зовнішньоекономічна діяльність Китаю як активного експортера та імпортера на ринку продукції групи 19 УКТ ЗЕД, свідчить про стрімке нарощування обсягів імпортних операцій у 2011 р. на 38,0 %. При цьому, варто зауважити, що нарощування обсягів експортних операцій відбувається повільнішими темпами (на 35,8 % у 2011 р. порівняно з 2009 р.).

Коефіцієнт покриття, значення якого є незмінним протягом досліджуваного періоду залишилося незмінним – 0,9, та

негативне сальдо торгового балансу дають змогу характеризувати Китай як імпортозалежну країну в межах групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”.

Структура зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії продукцією групи 14 УКТ ЗЕД відображає концентрацію країн – контрагентів експорту й імпорту – переважно, в межах азіатського регіону (табл.3.2.45).

Таблиця 3.2.45

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 19 “Готові продукти із зерна”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Австралія	456874	5,7	7	Австралія	209936	2,8	11
Данія	98947	1,2	15	Ангола	67816	0,9	19
Ірландія	381890	4,8	11	В'єтнам	180339	2,4	13
Італія	681878	8,5	3	Гонконг	854705	11,2	3
Кит. Тайбей	77873	1,0	17	Ємен	96069	1,3	18
Китай	1470579	18,3	2	Індонезія	324333	4,3	9
Корея	400712	5,0	10	Ірак	541221	7,1	5
Нідерланди	554856	6,9	5	Китай	1049259	13,8	2
Німеччина	356054	4,4	12	Корея	302547	4	10
Нова Зеландія	558985	7,0	4	Лаос	134200	1,8	17
ОАЕ	42648	0,5	18	М'янма	201347	2,6	12
Сингапур	1491153	18,6	1	Малайзія	536380	7,1	6
США	495181	6,2	6	Німеччина	138586	1,8	15
Таїланд	86052	1,1	16	Саудівська Аравія	135638	1,8	16
Україна	258152	3,2	8	Сингапур	390937	5,1	8
Франція	257407	3,2	9	США	616250	8,1	4
Швейцарія	179914	2,2	13	Таїланд	458295	6	7
Японія	174423	2,2	14	Україна	8759	0,1	20
х	х	х	х	Філіппіни	171374	2,3	14
х	х	х	х	Японія	11800122	15,5	1

Джерело: розрахована за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції аналізованої групи 19 УКТ ЗЕД до ТОП-країн є Сінгапур та Китай, які значно випереджають інші країни і сумарно охоплюють 36,9 % загального обсягу експорту. Основними ринками збуту є Японія, Китай та Гонконг (40,5 % обсягу експортованої з ТОП-країн продукції групи 19 УКТ ЗЕД). У загальному обсязі експорту частка Азії становить 46,7 %, Європи – 34,4 %, , Австралії – 12,7 %, Америки – 6,2 %; у загальному обсязі імпорту частка Азії – 86,3 %, Америки – 8,1 %, Австралії – 2,8.

До ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпортні операції продукцією групи 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів”, належать Китай, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Індія (експортноорієнтовані) та Японія, Росія, Корея, Саудівська Аравія (імпортозалежні) (табл.3.2.46)

Таблиця 3.2.46

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Китай щодо продукції групи 20 “Продукти переробки овочів”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	2647967	3127844	3966989	149,8 %
Імпорт	241601	334566	434756	179,9 %
Сальдо	2406366	2793278	3532233	146,8 %
ЗТО	2889568	3462410	4401745	152,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	11,0	9,3	9,1	-1,9

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Китаю як активного представника Азії на ринку продукції групи 20 УКТ ЗЕД, свідчить про нарощування обсягів експортних операцій за досліджуваний період на 49,8 %, або на 1319022 тис. дол. США. При цьому, варто зауважити, що нарощування обсягів експортних операцій відбувається повільнішими темпами, ніж імпортних, темп приросту яких у 2011 р., порівняно з 2009 р., змінився на 79,9 %, або на 193155 тис. дол. США. За

співвідношенням експорту й імпорту, експортоорієнтований Китай забезпечує у 9,1 раза перевагу експорту над імпортом.

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 20 УКТ ЗЕД дає змогу зробити висновок про беззаперечне лідерство на даному цільовому ринку такого провідного експортера як Китай (46,0 % загального обсягу експорту до ТОП-країн Азії) та провідного імпортера – США (32,7 % загального обсягу імпорту з ТОП-країн Азії (табл. 3.2.47).

Таблиця 3.2.47

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 20 “Продукти переробки овочів”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	358597	2,9	7	Великобританія	266218	1,7	8
Китай	5619292	46,0	1	Ірак	305741	2	7
США	2848237	23,3	2	Канада	30351	0,2	11
Бразилія	907003	7,4	3	Корея	936211	6	5
Таїланд	855414	7,0	4	Нідерланди	788534	5,1	6
Італія	439922	3,6	5	Німеччина	2115126	13,6	3
Іспанія	404075	3,3	6	Росія	1168311	7,5	4
Польща	315387	2,6	8	Сингапур	88477	0,6	10
Філіппіни	128357	1,1	10	США	5079341	32,7	1
Ізраїль	80810	0,7	11	Україна	232053	1,5	9
Нідерланди	145162	1,2	9	Японія	4530841	29,2	2
Індія	107024	0,9	12	x	x	x	x

Джерело: розрахована за даними [14].

Найближчими конкурентами США щодо експорту продукції групи 20 є США та Бразилія. Основними ринками збуту для ТОП-країн азіатського регіону є США, Японія, Німеччина, частка у загальному експорті ТОП-країн яких становить 75,5 %.

У межах аналізу географічної структури зовнішньої торгівлі азіатських країн в регіональному розрізі встановлено, що найбільшу частку в загальній структурі експорту займає власне азіатська частина світу – 63,3 %; імпорт 20 групи є також переважно азіатським, оскільки частка країн Азії в загальному обсязі імпорту становить 55,7 %.

Суттєві позиції у товарній структурі зовнішньої торгівлі країн Америки займає група 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти”. Відтак, до ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією аналізованої групи, належать Китай, Корея та Японія, а також країни нетто-експортери (Таїланд, Малайзія) та країни нетто-імпортери (Росія, Саудівська Аравія) (табл. 3.2.48).

Таблиця 3.2.48

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 21 “Різні харчові продукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	627975	727316	927448	147,7 %
Імпорт	281747	408629	459610	163,1 %
Сальдо	346228	318687	467838	135,1 %
ЗТО	909722	1135945	1387058	152,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,2	1,8	2,0	-0,2
Корея				
Експорт	239287	350027	449885	188,0 %
Імпорт	491955	509061	793671	161,3 %
Сальдо	-252668	-159034	-343786	-91118
ЗТО	731242	859088	1243556	170,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,7	0,6	0,1
Японія				
Експорт	496775	542269	556804	112,1 %
Імпорт	864020	967864	1156038	133,8 %
Сальдо	-367245	-425595	-599234	-231989
ЗТО	1360795	1510133	1712842	125,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,5	-0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи експортно-імпорتنу діяльність Китаю, Кореї та Японії спостерігається нарощування обсягів експортних операцій. Однак, якщо для Китаю така тенденція забезпечує позитивне сальдо торгового балансу, то для Японії та Кореї такий приріст є недостатнім і тому не забезпечує експортно-імпоротної рівноваги.

Досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність Китаю, встановлено, що в країні приріст операцій з експорту у 2011 р. збільшився, порівняно з 2009 р., на 47,7 %. Спостерігається також тенденція нарощування обсягів імпорту за досліджуваний період на 63,1 %. Це, у свою чергу, свідчить про закріплення позицій країни в експортоорієнтованості країни в межах продукції групи 21 УТН ЗЕД.

Щодо зовнішньої торгівлі Кореї, то аналіз даних свідчить, що країна є імпортозалежною, оскільки має від'ємне сальдо за досліджуваний період та збільшення обсягів імпорتنих операцій на 61,3 %. Нарощування обсягів експортних операцій на 88,0 % ще не дає змогу збалансувати їх з імпортними про що також свідчить і коефіцієнт покриття, який змінився лише на 0,1 у 2011 р., порівняно з 2009 р., і становить 0,5, тобто країна ще не в змозі покрити імпорт і досягти рівноваги.

Аналогічною є ситуація на ринку продукції групи 21 УКТ ЗЕД Японії. Країна імпортозалежна, що підкріплюється від'ємним сальдо торгового балансу, значною часткою імпорту у структурі зовнішньоторгівельного обороту (67,4 %) та коефіцієнтом покриття експортом імпорту всього на 0,5.

Значні темпи приросту експорту групи 21 УКТ ЗЕД зумовили подальші темпи приросту обсягів зовнішньоторгівельного обороту для Китаю на 52,5 %, Кореї – 70,1 %, Гонконгу – 25,9 %.

Структура зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії продукцією групи 21 УКТ ЗЕД відображає концентрацію країн – контрагентів експорту й імпорту – переважно в межах азійського регіону (табл.3.2.49).

Найбільшими постачальниками продукції групи 21 до ТОП-країн Азії є Китай та США, сумарний обсяг експортних операцій яких становить 43,1 % від загального обсягу.

Таблиця 3.2.49

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії
продукцією групи 21“Різні харчові продукти”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	144575	1,7	14	Гонконг	892836	10,6	3
Бахрейн	90823	1,0	17	Індонезія	518694	6,1	7
Бразилія	197539	2,3	12	Камбоджа	216268	2,6	13
Велико-британія	44584	0,5	20	Кит. Тайбей	326803	3,9	10
Данія	71441	0,8	19	Китай	609147	7,2	6
Індія	281653	3,2	9	Корея	648631	7,7	5
Ірландія	550009	6,3	5	М'янма	388275	4,6	9
Кит. Тайбей	110223	1,3	16	Росія	299633	3,5	12
Китай	1002824	11,5	2	Сінгапур	408198	4,8	8
Корея	545357	6,3	6	США	1646618	19,5	1
Малайзія	129317	1,5	15	Таїланд	308651	3,7	11
Нідерланди	265392	3,1	10	Україна	33497	0,4	14
Німеччина	693684	8,0	3	Філіппіни	709839	8,4	4
Нова Зеландія	146959	1,7	13	Японія	1442800	17,1	2
Сінгапур	287981	3,3	8	х	х	х	х
США	2747661	31,6	1	х	х	х	х
Таїланд	555293	6,4	4	х	х	х	х
Україна	83385	1,0	18	х	х	х	х
Франція	261929	3,0	11	х	х	х	х
Японія	477924	5,5	7	х	х	х	х

Джерело: розрахована за даними [14].

Найпривабливішими ринками збуту для досліджуваних країн є азіатські країни, куди експортується 80,9 % продукції досліджуваної групи, серед яких найбільшими імпортерами є Японія (17,1 %), Гонконг (10,6 %) та Філіппіни (8,4 %). Також перспективним ринком збуту досліджуваної групи є США, де реалізується 19,5 % всього експорту ТОП-країн Азії.

ТОП-країнами, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 21 УКТ ЗЕД “Алкогольні та безалкогольні напої й оцет”, належать Китай, Сінгапур й Гонконг. Найбільшими нетто-експортерами продукції в розрізі даної групи є Таїланд і Малайзія; нетто-імпортерами – Японія та Росія (табл.3.2.50).

Таблиця 3.2.50

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	631079	734801	912077	144,5 %
Імпорт	880705	1305324	2056680	у 2,3 рази
Сальдо	-249626	-570523	-1144603	-894977
ЗТО	1511784	2040125	2968757	196,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,6	0,4	-0,3
Гонконг				
Експорт	526075	668796	842222	160,1 %
Імпорт	1192909	1588582	1994754	167,2 %
Сальдо	-666834	-919786	-1152532	-172,8 %
ЗТО	1718984	2257378	2836976	165,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,4	0,4	0,0
Сінгапур				
Експорт	741635	964029	1228256	165,6 %
Імпорт	1153345	1460377	1952913	169,3 %
Сальдо	-411710	-496348	-724657	-411710
ЗТО	1894980	2424406	3181169	167,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,7	0,6	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. відзначене у Китаї. Для досліджуваної країни характерним є нарощування обсягів експорту та імпорту продукції, однак, якщо темпи приросту імпорту зросли за досліджуваний період у 2,3 рази, то експорту – лише у 1,4 рази. Аналогічною є ситуація для

Гонконгу та Сінгапуру, де спостерігається тенденція щодо закріплення їх імпортозалежності. У розрізі групи 22 УКТ ЗЕД, така ситуація пояснюється негативним сальдо та незмінним коефіцієнтом покриття експорту імпортом в межах 0,4 для Гонконгу та 0,6 для Сінгапуру.

Ключовими ринками збуту продукції групи 22 УКТ ЗЕД “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет” є Китай, В’єтнам та Гонконг (табл. 3.2.51).

Таблиця 3.2.51

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	640736	2,6	9	В’єтнам	1700662	17,5	2
Бразилія	845977	3,5	7	Гонконг	1876680	19,3	1
Великобританія	3747130	15,4	2	Індія	323359	3,3	10
Іспанія	567932	2,3	10	Індонезія	284541	2,9	11
Італія	1042072	4,3	5	Камбоджа	340554	3,5	9
Китай	2097588	8,6	3	Кит. Тайбей	96275	1	14
Корея	846889	3,5	6	Китай	1447873	14,9	3
Малайзія	363519	1,5	11	М’янма	502391	5,2	8
Сінгапур	304842	1,3	12	Макао	7256266	7,8	5
США	1589621	6,5	4	Малайзія	771313	7,9	4
Україна	833736	3,4	8	Сінгапур	681279	7	6
Франція	11249429	46,2	1	США	110665	1,1	13
Чилі	236001	1,0	13	Таїланд	242777	2,5	12
х	х	х	х	Україна	1112	0,01	15
х	х	х	х	Японія	566478	5,8	7

Джерело: розрахована за даними [14].

Характерною особливістю географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 22 є концентрація країн – джерел імпорту – в межах азіатського регіону (за виключенням США та України, що мають відносно низьку рейтингову позицію як експортерів – 13 і 15 позиції, відповідно).

Експортно-імпортні операції щодо продукції досліджуваної групи є географічно зосереджені, про що свідчить частка кожної країни у загальному обсязі імпорту. Найбільшими постачальниками продукції групи 22 до ТОП-країн є Франція, Великобританія, Китай. Зазначені країни є лідерами, оскільки сумарно охоплюють 70,2 % загального обсягу імпорту.

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 23 УКТ ЗЕД “Залишки та відходи харчової промисловості”, є Індія, Малайзія (експортоорієнтовані), Японія, Корея, Китай, Індонезія, Таїланд (імпортозалежні) (табл. 3.2.52).

Таблиця 3.2.52

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 23 “Залишки та відходи харчової промисловості” тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	1334564	1390776	1347484	101,0 %
Імпорт	1462928	2550391	2553520	174,5 %
Сальдо	-128364	-1159615	-1206036	-1077672
ЗТО	2797492	3941167	3901004	139,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,5	0,5	-0,4
Індонезія				
Експорт	187108	280803	431995	у 2,3 рази
Імпорт	804659	958218	814453	101,2 %
Сальдо	-617551	-677415	-382458	235093
ЗТО	991767	1239021	1246448	125,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,3	0,5	0,3
Таїланд				
Експорт	452321	568054	631085	139,5 %
Імпорт	1093123	1301261	1368656	125,2 %
Сальдо	-640802	-733207	-737571	-96769
ЗТО	1545444	1869315	1999741	129,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,4	0,5	0,1

Джерело: розрахована за даними [14].

В цілому, за аналізованою групою країн збільшуються як обсяги експорту, так й обсяги імпорту продукції групи 23 УКТ ЗЕД. Нарощування обсягів експортних операцій відбувається більш високими темпами, ніж імпортних у Гонконгу та Таїланду. Найвищі темпи приросту експортних операцій щодо товарної групи, яка аналізується, продемонстровано за досліджуваний період Малайзією (у 2,3 раза),

найвищі темпи приросту імпорту – Китаєм (74,5 %). Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Китай.

За співвідношенням експорту й імпорту, всі країни досліджуваної групи характеризуються як імпортозалежні, оскільки значення коефіцієнта покриття імпорту експортом (0,5), яке є однаковим для досліджуваних країн, свідчить про тенденцію до закріплення переваги імпорту над експортом.

Детальний аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 23 ТОП-країнами Азії дає змогу визначити основні ринки збуту продукції у регіональному розрізі (табл. 3.2.53).

Таблиця 3.2.53

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Австралія	373555	1,5	10	В'єтнам	594180	7,7	5
Аргентина	3658025	14,4	2	Італія	181774	2,3	9
Бразилія	3194035	12,6	4	Китай	139520	1,8	12
Індія	3241209	12,7	3	Корея	776621	10	3
Канада	454600	1,8	9	Корея	431695	5,6	7
Китай	2539119	10,0	6	Малайзія	165126	2,1	10
ОАЕ	124302	0,5	12	Нідерланди	139887	1,8	11
Перу	2710306	10,7	5	Нідерланди	604825	7,8	4
Сингапур	174220	0,7	11	Німеччина	184242	2,4	8
США	7298846	28,7	1	Нова Зеландія	477190	6,2	6
Таїланд	874423	3,4	7	США	1543105	19,9	2
Україна	1173	0,005	13	Україна	23562	0,3	13
Чилі	778424	3,1	8	Японія	2475076	32	1

Джерело: розрахована за даними [14].

У межах азіатського регіону основними країнами-споживачами продукції досліджуваної групи є Японія, США та Корея, які сумарно імпортують до себе 61,9 % від загального експорту ТОП-країн Азії. Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 23

УКТ ЗЕД є відносно збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн з експорту та імпорту. Найбільшими постачальниками продукції групи 23 до ТОП-країн є США, Індія та Аргентина – лідери експортних операцій, які сумарно охоплюють 55,8 % обсягу експорту. У загальному обсязі експорту частка Азії є переважаючою і становить 59,2 %, Америки – 19,9 %; у загальному обсязі імпорту частка Америки становить 58,7 %, Азії – 27,3 %.

Суттєві позиції в товарній структурі займає група 24 УКТ ЗЕД “Тютюн і промислові замітники тютюну”. ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 24 УКТ ЗЕД є експортоорієнтовані (Гонконг, Сінгапур, Індонезія, Туреччина) та імпортозалежні країни (Китай, Японія, Росія) (табл. 3.2.54).

Таблиця 3.2.54

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Азії щодо продукції групи 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Китай				
Експорт	453517	558302	660215	145,6 %
Імпорт	718879	682377	999431	139,0 %
Сальдо	-265362	-124075	-339216	-73854
ЗТО	1172396	1240679	1659646	141,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,8	0,7	0,1
Гонконг				
Експорт	635381	702204	740916	116,6 %
Імпорт	426798	482189	509108	119,3 %
Сальдо	208583	220015	231808	111,1 %
ЗТО	1062179	1184393	1250024	117,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,5	1,5	1,5	0,0
Сінгапур				
Експорт	344953	388331	488926	141,7 %
Імпорт	296937	314566	411337	138,5 %
Сальдо	48016	73765	77589	161,6 %
ЗТО	641890	702897	900263	140,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,2	1,2	0,0

Джерело: розрахована за даними [14].

Аналізуючи експортно-імпортну діяльність Китаю, Гонконгу та Сінгапуру, спостерігається нарощування обсягів як експортних операцій, так і імпортних. Досліджуючи зовнішньоекономічну діяльність Гонконгу, встановлено, що в країні приріст операцій з експорту у 2011 р. збільшився, в порівнянні з 2009 р., на 16,9 %. Спостерігається також тенденція нарощування обсягів імпорту на 19,3 %, але така ситуація ще не в змозі вплинути перепрофілювання країни з активного експортера на імпортера продукції групи 24 УКТ ЗЕД. Аналогічна ситуація спостерігається і у Сінгапурі: нарощення обсягів експортних операцій відбувається значно швидшими темпами (41,7 %), ніж імпортних (38,5 %). Так, для цих країн коефіцієнт покриття залишився на одному й тому ж рівні 1,2 та 1,5, відповідно, що свідчить про експортоорієнтованість країни в межах даної групи та переважання частки експортних операцій над імпортними.

Щодо зовнішньої торгівлі Китаю, то встановлено, що країна є імпортозалежною, про що свідчить від'ємне сальдо за досліджуваний період та більша частка імпортних операцій (60,2 %) у загальній структурі зовнішньоторговельного обороту. Нарощення обсягів експортних операцій на 45,6 % за досліджуваний період ще не дає змогу збалансувати їх з імпортними, про що також свідчить коефіцієнт покриття, який змінився на 0,1 у 2011 р., порівняно з 2009 р., і становить 0,7.

Високі темпи приросту експорту групи 24 УКТ ЗЕД зумовили найвищі темпи приросту обсягів зовнішньоторговельного обороту для Китаю на 41,6 %, Сінгапуру – 17,7 % та Гонконгу – на 40,3 %.

Максимальне абсолютне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. відзначено у Китаї, що відбувається за рахунок нарощування обсягів імпорту продукції; найменшого обсягу обороту було досягнуто Сінгапуром, де даний показник становить 900263 тис. дол. США.

Структура зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії продукцією 24 групи відображає концентрацію країн – контрагентів експорту (переважно в межах азіатського регіону) та імпорту (в межах американського та європейського ринків) (табл. 3.2.55). Найбільшими постачальниками продукції досліджуваної групи до ТОП-країн є

Нідерланди, Німеччина та США, сумарний обсяг експортних операцій яких становить 60,1 % від загального обсягу.

Таблиця 3.2.55

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Азії продукцією групи 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Аргентина	235390	1,2	11	Бельгія	657632	8,9	4
Бразилія	2162166	11,3	4	В'єтнам	802148	10,8	3
Зімбабве	489566	2,6	6	Гонконг	536217	7,2	6
Індія	299489	1,6	9	Індонезія	651959	8,8	5
Індонезія	286734	1,5	10	Іран	133244	1,8	14
Китай	949940	5,0	5	Камбоджа	516700	7	8
Малаві	213214	1,1	12	Кит. Тайбей	150547	2	13
Малайзія	467838	2,4	7	Китай	1124059	15,2	1
Нідерланди	4563938	23,8	1	Макао	206244	2,8	11
Німеччина	3476792	18,1	3	Малайзія	887170	12	2
Польща	137364	0,7	14	ОАЕ	124032	1,7	15
Сінгапур	322524	1,7	8	Саудівська Аравія	87085	1,2	16
США	3496677	18,2	2	Сінгапур	521325	7	7
Україна	9446	0,05	15	США	402721	5,4	9
Швейцарія	1854220	9,7	5	Таїланд	167526	2,3	12
Японія	196629	1,0	13	Україна	57160	0,8	17
х	х	х	х	Філіппіни	385116	5,2	10

Джерело: розрахована за даними [14].

Найпривабливішими ринками збуту для досліджуваних країн є азіатські країни, куди експортується 82,2 % продукції 24 групи, серед яких найбільшими імпортерами є Китай (15,2 %), Малайзія (12,0 %) та В'єтнам (10,8).

Аналізуючи, в цілому, експортно-імпортну діяльність ТОП-країн Азії, встановлено, що в розрізі груп 01–24 УКТ ЗЕД поділ країн на експортоорієнтовані та імпортозалежні є практично рівнозначна кількість груп (табл.3.2.56).

Таблиця 3.2.56

**Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовою
продукцією ТОП-країн Азії, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо	ЗТО
	тис.дол. США	%	тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	2623077	0,9	4911018	0,9	-2287941	7534095
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	10316848	3,5	55628811	10,3	-45311963	65945659
03 “Риба і ракоподібні”	29775786	10,2	33468783	6,2	-3692997	63244569
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”	3466563	1,2	16218408	3,0	-12751845	19684971
05 “Інші продукти тваринного походження”	3746836	1,3	27144628	5,0	-23397792	30891464
06 “Живі дерева та інші рослини”	1918405	0,7	3802567	0,7	-1884162	5720972
07 “Овочі”	16698441	5,7	16843140	3,1	-144699	33541581
08 “Їстівні плоди та горіхи”	16613670	5,7	27616608	5,1	-11002938	44230278
09 “Кава, чай”	8718476	3,0	8296988	1,5	421488	17015464
10 “Зернові культури”	19234949	6,6	48533996	9,0	-29299047	67768945
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	5107494	1,7	5260677	1,0	-153183	10368171
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	5118480	1,7	100357666	18,5	-95239186	105476146
13 “Шелак природний”	2281154	0,8	1304826	0,2	976328	3585980
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	541855	0,2	743621	0,1	-201766	1285476
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	65502584	22,4	51094260	9,4	14408324	116596844

Закінчення таблиці 3.2.5б

1	2	3	4	5	6	7
16 “Продукти з м’яса, риби”	29977555	10,2	18837121	3,5	11140434	48814676
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	7798275	2,7	15340787	2,8	-7542512	23139062
18 “Какао та продукти з нього”	7461431	2,6	8792835	1,6	-1331404	16254266
19 “Готові продукти із зерна”	7598113	2,6	8023578	1,5	-425465	15621691
20 “Продукти переробки овочів”	15541204	5,3	12209280	2,3	3331924	27750484
21 “Різні харчові продукти”	8449890	2,9	8688553	1,6	-238663	17138443
22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”	9702225	3,3	24365472	4,5	-14663247	34067697
23”Залишки і відходи харчової промисловості”	7736803	2,6	25422237	4,7	-17685434	33159040
24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”	7410785	2,5	19161927	3,5	-11751142	26572712
Всього	292576329	100	542067787	100	x	x

Джерело: розрахована за даними [14].

Відтак, групами експортного спрямування є 13 груп, серед яких: 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (22,4 %), 16 “Продукти з м’яса, риби” (10,2 %), 03 “Риба і ракоподібні” (10,2 %), 07 “Овочі” (5,7 %), 08 “Їстівні плоди та горіхи” (5,7 %), 20 “Продукти переробки овочів” (5,3 %), 09 “Кава та чай” (3,0 %), 21 “Різні харчові продукти” (2,9 %), 19 “Готові продукти із зерна”, 18 “Какао та продукти з нього” (2,6 %), 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості” (1,7 %), 13 “Шелак природний” (0,8 %) та 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів” (0,2 %) .

Аналізуючи зовнішньоторговельний оборот ТОП-країн Азії, встановлено, що найбільше його значення характерне для таких груп: 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (116596844 тис. дол. США), 12 “Насіння і плоди олійних рослин”

(105476146 тис. дол. США), 10 “Зернові культури” (67768945 тис. дол. США), 10 “Зернові культури” (65945659 тис. дол. США), 03 “Риба і ракоподібні” (63244569 тис. дол. США), 16 “Продукти з м’яса та риби” (48814676 тис. дол. США) та 08 “Їстівні плоди та горіхи” (44230278 тис. дол. США). Частка перерахованих груп у загальному обсязі ЗТО становить 61,3 %.

Імпортозалежними є 11 груп УКТ ЗЕД ТОП-країн Азії: 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 10 “Зернові культури”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 01 “Живі тварини”, 06 “Живі дерева та інші рослини”.

Характеризуючи імпорту діяльність ТОП-країн Азії в розрізі груп 01–24 УКТ ЗЕД, варто також виокремити найбільші пріоритетні продуктові групи за абсолютними показниками обсягів імпорту. Відтак, найбільшу частку у загальному обсязі імпорту операцій має продукція таких груп: 12 “Насіння і плоди олійних рослин” (18,5 %), 02 “М’ясо та їстівні субпродукти” (10,3 %), 10 “Зернові культури” (9,0 %), 05 “Інші продукти тваринного походження” (5,0 %), 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” (4,7 %) та 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” (4,5 %). Сумарний обсяг імпорту операцій в розрізі імпортозалежних продуктових груп становить 340887517 тис. дол. США, або 62,9 %.

Показово, що співвідношення експорту й імпорту в розрізі експортоорієнтованих товарних позицій становить 73 % до 37,1 %, співвідношення експорту й імпорту в розрізі імпортозалежних товарних позицій – відповідно, 27 % до 62,9 %, що свідчить про превалювання одного виду операцій над іншими в розрізі їх зовнішньоторговельної спрямованості.

Зовнішньоторговельна ситуація, яка склалася на ринках ТОП-країн Азії, дає змогу визначити експортно-імпорту кон’юнктуру ринків агрохарчової продукції зазначених країн (табл. 3.2.57).

Таблиця 3.2.57

**Експортно-імпортна кон'юнктура ринків
агрохарчової продукції ТОП-країн Азії, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Співвідношення експорту до імпорту	Країни-нетто-експортери	Країни-нетто-імпортери
1	2	3	4
01 “Живі тварини”	0,53	Малайзія, Таїланд, Йорданія	Туреччина, Гонконг, Ліван
02 “М'ясо і істівні субпродукти”	0,19	Індія, Туреччина, Пакистан	Японія, Росія, Корея
03 “Риба і ракоподібні”	0,89	Китай, В'єтнам, Індія, Індонезія	Японія, Корея, Гонконг, Росія
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”	0,21	Туреччина, Малайзія, Індонезія	Росія, Японія, Гонконг
05 “Інші продукти тваринного походження”	0,14	Китай, Індія	Японія, Росія
06 “Живі дерева та інші рослини”	0,50	Ізраїль, Китайський Тайбей, Малайзія, Таїланд	Росія, Японія, Сингапур, В'єтнам
07 “Овочі”	0,99	Таїланд, Туреччина, Ізраїль	Росія, Японія, В'єтнам
08 “Істівні плоди та горіхи”	0,60	Туреччина, В'єтнам, Таїланд	Росія, Японія, Корея
09 “Кава, чай”	1,05	В'єтнам, Індія, Китай, Шрі-Ланка	Японія, Росія, Корея, Малайзія
10 “Зернові культури”	0,40	Таїланд, Росія, Пакистан, В'єтнам, Індія	Японія, Індонезія, Корея, Саудівська Аравія, Китайський Тайбей
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	0,97	Таїланд, Туреччина, Пакистан, Росія	Індонезія, Японія, Ірак, Малайзія
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	0,05	Індія, Корея	Японія, Китайський Тайбей

Закінчення таблиці 3.2.57

1	2	3	4
13 “Шелак природний”	1,75	Філіппіни, Пакистан	Японія, Росія
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0,73	Індія, Індонезія, Туреччина	Японія, Таїланд, Корея
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	1,28	Індонезія, Філіппіни, Росія	Китай, Пакистан, Японія
16 “Продукти з м’яса, риби”	1,59	Китай, Таїланд, В’єтнам, Індонезія	Гонконг, Корея, Сингапур, Росія
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	0,51	Таїланд, Індія, Туреччина	Росія, Індонезія, Малайзія
18 “Какао та продукти з нього”	0,85	Індонезія, Туреччина	Японія, Китай
19 “Готові продукти із зерна”	0,95	Сингапур, Туреччина, Малайзія, Таїланд	Японія, Росія, Саудівська Аравія, Гонконг
20 “Продукти переробки овочів”	1,27	Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Індія	Японія, Росія, Корея, Саудівська Аравія
21 “Різні харчові продукти”	0,97	Таїланд, Малайзія	Росія, Саудівська Аравія
22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”	0,40	Таїланд, Малайзія	Японія, Росія
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	0,30	Індія, Малайзія	Японія, Корея
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	0,39	Індонезія, Туреччина	Японія, Росія

Джерело: розрахована за даними [14].

Поділ країн на нетто-експортерів та нетто-імпортерів дає змогу ідентифікувати конкурентів на відповідних ринкових сегментах, а також виявити перспективні ринки збуту в розрізі продуктових груп 01–24 УКТ ЗЕД.

Групування ТОП-країн Азії за співвідношенням показників експорту до показників імпорту дозволяє систематизувати продуктові позиції у вигляді 6 груп: I група (експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 1,75 до 1,05; II група (потенційно експортоорієнтована продукція) – від 0,99 до 0,89; III група (відносно експортоорієнтована продукція) – від 0,85 до 0,60; IV група (відносно імпортозалежна продукція) – від 0,53 до 0,40; V група – від 0,39 до 0,21 (потенційно імпортозалежна продукція) та VI група – від 0,19 до 0,05 (імпортозалежна продукція).

Так, до I групи належить продукція груп 13 “Шелак природний”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 20 “Продукти переробки овочів”, 09 “Кава, чай”.

До II групи відноситься наступна продукція в розрізі таких груп УКТ ЗЕД, як: 07 “Овочі”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 21 “Різні харчові продукти”, 19 “Готові продукти із зерна” та 03 “Риба і ракоподібні”.

III групу відносно експортоорієнтованої продукції сформували продуктові позиції груп: 18 “Какао та продукти з нього”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів” й 08 “Їстівні плоди та горіхи”.

До IV групи відносно імпортозалежної продукції належать групи: 01 “Живі тварини”, 17 “Цукор та кондитерські вироби з цукру”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 10 “Зернові культури” й 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”.

До V групи відноситься продукція в розрізі таких груп УКТ ЗЕД, як: 24 “Тютюн та промислові замітники тютюну”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості” й 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”.

До VI групи імпортозалежної продукції увійшли 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 05 “Інші продукти тваринного походження” та 12 “Насіння і плоди олійних культур”.

Аналізуючи товарно-географічну структуру зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії, визначено якісні та кількісні параметри

експортно-імпортних операцій цих країн в розрізі продуктових груп 01–24 УКТ ЗЕД (табл. 3.2.58) Відтак, встановлено, що кількість цільових ринків для азіатських країн визначає міру їх впливу на формування кон'юнктури цих ринків. Водночас, варто зауважити, що це також демонструє ступінь горизонтальної диверсифікації експортно-імпортних операцій.

Враховуючи показник співвідношення кількості ринків агрохарчової продукції, визначено експортоорієнтовані та імпортозалежні країни, на яких відповідно досліджувана країна є провідним експортером або ж основним імпортером. За розрахованим індексом експортоорієнтованості (відношення ринків експорту до загальної кількості цільових ринків), країни поділено на 2 групи.

Таблиця 3.2.58

**Товарно-географічна кон'юнктура ринків
агрохарчової продукції ТОП-країн Азії, 2009–2011 рр.**

ТОП-країна	Кількість цільових ринків, од.			Індекс експортоорієнтованості	Рейтингова позиція країни
	всього	ринки експорту	ринки імпорту		
Китай	23	10	13	0,43	1
Японія	22	1	21	0,05	2
Росія	20	3	17	0,15	3
Таїланд	15	13	2	0,87	4
Корея	14	1	13	0,07	5
Індонезія	14	8	6	0,57	6
Малайзія	13	9	4	0,69	7
Індія	13	11	2	0,85	8
Туреччина	13	11	2	0,85	9
Гонконг	11	1	10	0,09	10
Сингапур	7	3	4	0,43	11
В'єтнам	7	5	2	0,71	12
Пакистан	5	4	1	0,80	13
Китайський Тайбей	4	2	2	0,50	14
Саудівська Аравія	4	0	4	0,00	15
Філіппіни	3	3	0	1,00	16
Ізраїль	2	2	0	1,00	17
Йорданія	1	1	0	1,00	18
Шрі-Ланка	1	1	0	1,00	19
Ліван	1	0	1	0,00	20
Ірак	1	0	1	0,00	21

До I групи належать країни, індекс експортоорієнтованості яких знаходиться в межах від 1,00 до 0,5. Серед них: Таїланд (індекс експортоорієнтованості 0,87), Індія (0,85), Туреччина (0,85), Пакистан (0,80), В'єтнам (0,71), Малайзія (0,69), Індонезія (0,57), Китайський Тайбей (0,50) і група країн з індексом експортоорієнтованості 1,00 – Філіппіни, Ізраїль, Йорданія та Шрі-Ланка.

До II групи було ідентифіковано перелік країн з індексом імпортозалежності від 0,5 до 0: Китай (0,43), Сингапур (0,43), Росія (0,15), Гонконг (0,09), Корея (0,07), Японія (0,05) і група країн з індексом експортноорієнтованості в межах 0,00 – Саудівська Аравія, Ірак та Ліван.

Відповідно до запропонованої методики, експорторієнтованими ТОП-країнами із двадцятки провідних контрагентів ринків агрохарчових продуктів Азії, визначено такі країни:

• **Таїланд** – 01 “Живі тварини”, 03 “Риба і ракоподібні”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогільні і безалкогільні напої та оцет”;

• **Індія** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння та плоди олійних культур”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 20 “Продукти переробки овочів”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”;

• **Туреччина** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

- **Пакистан** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 13 “Шелак природний”;

- **В’єтнам** – 03 “Риба і ракоподібні”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 16 “Продукти з м’яса, риби”;

- **Малайзія** – 01 “Живі тварини”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 19 “Готові продукти із зерна”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”;

- **Індонезія** – 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко, молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 09 “Кава, чай”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

- **Китайський Тайбей** – 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”;

- **Філіппіни** – 13 “Шелак природний”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 20 “Продукти переробки овочів”;

- **Ізраїль** – 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”;

- **Йорданія** – 01 “Живі тварини”;

- **Шрі-Ланка** – 09 “Кава, чай”.

Імпорторієнтованими ТОП-країнами із двадцятки провідних контрагентів ринків агрохарчових продуктів Азії визначено такі країни, як:

- **Китай** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 12 “Насіння та плоди олійних культур”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти

з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

• **Сингапур** – 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”;

• **Росія** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 13 “Шелак природний”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогольні й безалкогольні напої та оцет”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

• **Гонконг** – 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 19 “Готові продукти із зерна”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”;

• **Корея** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”;

• **Японія** – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 12 “Насіння та плоди олійних культур”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні

матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогільні та безалкогільні напої та оцет”, 23 “Залишки та відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

- *Саудівська Аравія* – 10 “Зернові культури”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”;

- *Ліван* – 01 “Живі тварини”;

- *Ірак* – 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”.

Таким чином, аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність ТОП-країн Азії, встановлено, що експортно-імпортні операції переважної більшості азіатських країн характеризуються значним ступенем горизонтальної та географічної диверсифікації (15 із 21 ТОП-країн Азії функціонують щонайменше на 4 продуктивних ринках), 12 із 21 ТОП-країн є експортоорієнтованими. Імпортозалежними з-поміж ТОП-країн є Китай, Сингапур, Росія, Гонконг, Корея, Японія, Саудівська Аравія, Ірак та Ліван, які характеризуються значним ступенем продуктової і географічної диверсифікації.

3.2.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з азіатським регіоном світу

Важливу роль у соціально-економічному розвитку України відіграє її участь у міжнародних економічних відносинах. Діяльність держави у сфері експортно-імпортних відносин зорієнтована на співробітництво з країнами СНД та ЄС зокрема. Однак, враховуючи сучасні аспекти та тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави, варто наголосити також на посиленні її партнерських взаємовідносин з країнами Азії.

Азійський регіон є найбільш динамічним за темпами розвитку серед інших регіонів світу, концентрує більше половини світового промислового потенціалу [9]. Тому, з кожним роком

все більше посилюється зростаюча роль країн Азії на світовій політичній та економічній арені.

На перший погляд, Україна має мало спільного з далекими країнами азійського регіону. Розташування України на межі двох великих цивілізаційних просторів – європейського й азійського – є одним із визначальних факторів її політичного та економічного розвитку. У більшості випадків, геополітичні та економічні пріоритети ґрунтуються на базових цінностях суспільства як економічний добробут, розвиток, а також таких параметрах, як міжнародне середовище, зокрема, економічне, історичний досвід тощо. Розроблення довгострокових програм співробітництва України з країнами азійського регіону з визначенням пріоритетів співробітництва та конкретних заходів сприяло збалансуванню торговельно-економічного співробітництва між ними й значному підвищенню обсягів зовнішньоторговельного обороту держав [18].

Наразі практично всі країни втягнуті у процес формування ефективної моделі майбутньої архітектури світу, пов'язаної зі становленням нового багатопольярного світового порядку. Йдеться про актуальне завдання зі створення такої системи міжнародних відносин, яка здатна підвищити керованість процесами світового розвитку загалом й одночасно гарантувати надійну безпеку кожному членові міжнародної спільноти. Тому, немає іншого вибору, крім як змінити геополітичну структуру світу, щоб охопити цими змінами більшу кількість сучасних демократичних держав і, цим самим, відкрити напрями для широкого міжнародного співробітництва. Очевидно, що зовнішньополітичний курс України необхідно максимально адаптувати до нового багатопольярного світу, а отже, відмовитися від застарілого уявлення про єдиний центр сили, на який потрібно було б орієнтуватися.

В умовах зміни міжнародних відносин від одно- до багатопольярного формату нового наповнення набуває концепція багатовекторності. Її характерна особливість – чіткіше сприйняття різноманіття сучасного світу, в якому уряди так званих нових демократій наполягають на ширшому представництві власних інтересів на світовій арені і, з огляду на це, будують свої зовнішню політику [7].

Водночас, було б не зовсім правильно вважати, що лише вигідне геополітичне розташування України автоматично принесе їй необхідні стратегічні, економічні та політичні дивіденди. Переваги потрібно вміти ефективно використовувати для ведення активної зовнішньої політики, щоб внаслідок стати визнаним партнером у новій системі міжнародних відносин. Незважаючи на ставлення громадян України до цієї проблеми, потенціал країни містить необхідні передумови для досягнення зазначеної мети [8, с. 371].

Динаміка показників зовнішньоторговельного обороту України з країнами світу у 2011 р. (рис. 3.2.4) свідчить про те, що найбільшу частку у структурі зовнішньої торгівлі займають Азія (58,6 %) та Європа (34,1 %), інші країни вагомого впливу на ЗЕД України не здійснюють. Їх участь у зовнішньо-економічних операціях з нашою державою може носити або епізодіологічний характер, або ж характеризуватися незначними обсягами поставок.

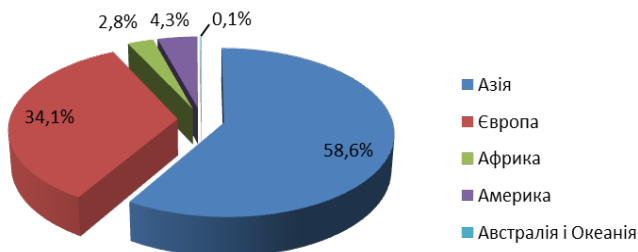

Рис. 3.2.4. Частка регіонів світу у зовнішньоторговельному обороті України у 2011 р.

Джерело: [12].

Сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами України з країнами азійського контенту (рис. 3.2.5) вказує на зростання показників експорту та імпорту зовнішньоторговельного обороту між країнами, а відтак, і ЗТО.

Аналіз зовнішньої торгівлі товарами України з країнами Азії вказує на те, що з 2001 р. по 2008 р. спостерігалася зростання показників експорту та імпорту. Відтак, варто також відмітити негативне сальдо у 2009 р., яке пояснюється загальним тенденціям розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими регіонами світу у цей період, спричинені наслідками світової фінансової кризи. Однак, у 2010–2012 рр. ЗТО України з країнами Азії збільшився, порівняно з 2009 р., на 7,2 %. З огляду на це, варто також відміти і той факт, що Україна відносно до азійського регіону є експортоорієнтованою, про що свідчить позитивне сальдо торгівлі в розрізі 2009–2012 рр.

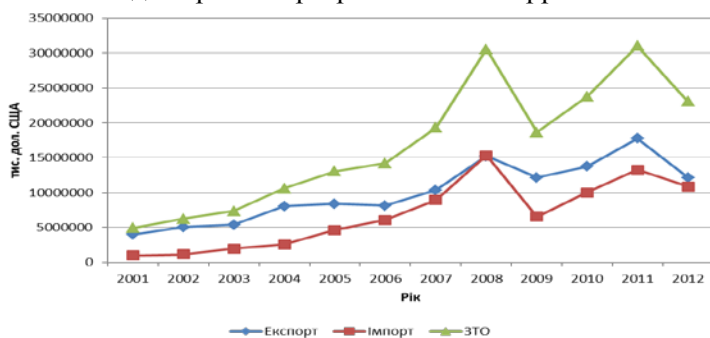

Рис. 3.2.5. Динаміка обсягу зовнішньої торгівлі товарами України з країнами азійського регіону, 2001–2012*

Джерело: [12].

Постійне зростання чисельності населення Землі, а також тенденція до зростання доходів спричиняють збільшення попиту на продукти харчування та світової торгівлі сільськогосподарськими товарами. На міжнародних ринках відбувається помірне зростання номінальних цін на продукцію АПК, що пов'язано з відновленням темпів зростання економік багатьох країн [10].

У контексті співробітництва між Україною та країнами Азії вкрай важливого значення набуває експортно-імпортна діяльність в розрізі товарних груп УКТ ЗЕД 01-24 (табл. 3.2.59)

* Дані станом за 10 місяців 2012 р.

Таблиця 3.2.59

**Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими
продуктами України з країнами Азії, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США	ЗТО, тис. дол. США
	вартість, тис. дол. США	%	вартість, тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	94349	1,1	9	0,0	94340	94358
02 “М'ясо і істівні субпродукти”	234647	2,7	6163	0,1	228484	240810
03 “Риба і ракоподібні”	3754	0,0	159381	3,9	-155627	163135
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	1116289	12,8	1547	0,0	1114742	1117836
05 “Інші продукти тваринного походження”	15527	0,2	4088	0,1	11439	19615
06 “Живі дерева та інші рослини”	2740	0,0	520	0,0	2220	3260
07 “Овочі”	283739	3,3	153677	3,7	130062	437416
08 “Істівні плоди та горіхи”	225486	2,6	484996	11,8	-259507	710485
09 “Кава, чай”	2104	0,0	202192	4,9	-200088	204296
10 “Зернові культури”	2112674	24,3	81218	2,0	2031456	2193892
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	18763	0,2	33837	0,8	-15074	52600
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	676870	7,8	57553	1,4	619317	734423
13 “Шелак природний”	486	0,0	18495	0,4	-18009	18981
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0	0,0	1116	0,0	-1116	1116

Закінчення таблиці 3.2.59

1	2	3	4	5	6	7
15 “Жири та олії тваринного або рослинного”	988349	11,4	2149610	52,2	-1161261	3137959
16 “Продукти з м’яса, риби”	99115	1,1	124357	3,0	-25242	223472
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	217986	2,5	23014	0,6	194972	241000
18 “Какао та продукти з нього”	1056884	12,2	256299	6,2	800585	1313183
19 “Готові продукти із зерна”	258152	3,0	8759	0,2	249393	266911
20 “Продукти переробки овочів”	358597	4,1	232053	5,6	126544	590650
21 “Різні харчові продукти”	83385	1,0	33497	0,8	49888	116882
22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”	833736	9,6	1112	0,0	832624	834848
23”Залишки і відходи харчової промисловості”	1173	0,0	23562	0,6	-22389	24735
24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”	9446	0,1	57160	1,4	-47714	66606
Всього	8694251	100,0	4114215	100,0	4580036	12808466

Джерело: розраховано за даними [14].

Найбільший зовнішньоторговельний оборот між Україною та країнами Азії відзначається за товарними групами 04 (“Молоко та молочні продукти, яйця птиці”), 10 (“Зернові культури”) та 22 (“Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”). Їх обсяг у ЗТО України становить 1116289 тис. дол. США; 2112674 тис. дол. США та 833736 тис. дол. США, відповідно.

Варто також відзначити, що за 10 групою Україна має найбільше позитивне сальдо (2013456 тис. дол. США). Стосовно інших експортноорієнтованих груп, то їх частка в загальному ЗТО незначна і становить для 02 групи (“М’ясо та ракоподібні”) – 2,7 %; для 07 (“Овочі”) – 3,3 %; для – 7,8 %; для 12 (“Насіння і плоди олійних культур”) – 7,8 %; для 17 (“Цукор та кондитерські вироби з цукру”); для 19 (“Готові продукти із зерна”) – 3,0 % та для 20 (“продукти переробки овочів”) – 4,1 %.

У розрізі українсько-азіатського співробітництва імпортоорієнтованими є декілька груп. Серед них: 15 (“Жири та олії тваринного або рослинного походження”) частка в загальному обсязі імпорту становить 52,2 %; 08 групи (“Істівні плоди та горіхи”) – 11,8 % й 18 групи (“Какао та продукти з нього”) – 6,2 %.

Структура зовнішньої торгівлі продукцією груп УКТ ЗЕД 01–24 між Україною та країнами Азії свідчить про значну географічну диверсифікацію як країн-експортерів української продукції, так і країн, що формують цільові ринки збуту (табл. 3.2.60).

Таблиця 3.2.60

Географічна структура зовнішньої торгівлі продукцією груп 01–24 УКТ ЗЕД країн Азії, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт			Імпорт			
	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни	країна	вартість, тис. дол. США	%	рейтингова позиція країни
Гонконг	7284	0,08	9	В'єтнам	98546	2,40	7
Індія	920388	10,59	3	Гонконг	5290	0,13	12
Індонезія	70349	0,81	7	Ізраїль	288	0,01	15
Іран	744	0,01	12	Індія	37200	0,90	9
Китай	654032	7,52	5	Індонезія	1073270	26,09	1
Китайський Тайбей	25603	0,29	10	Китай	500590	12,17	4
Корея	695	0,01	13	Китайський Тайбей	9	0,0002	17
Ліван	93943	1,08	6	Корея	182	0,004	16
Малайзія	29613	0,34	8	Малайзія	1031757	25,08	2
Пакистан	28	0,0003	15	Пакистан	35953	0,87	10
Росія	4691266	53,96	1	Росія	351575	8,55	5
Саудівська Аравія	1378352	15,85	2	Сингапур	2422	0,06	13
Сингапур	1102	0,01	11	Таїланд	64991	1,58	8
Таїланд	360	0,004	14	Туреччина	747764	18,18	3
Туреччина	662279	7,62	4	Філіппіни	6597	0,16	11
Японія	158213	1,82	5	Шрі-Ланка	155830	3,79	6
Всього	8694251	100,00	x	Японія	1951	0,05	14
				Всього	4114215	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [14].

Найбільшими постачальниками продукції груп до України є Індонезія (26,09 % у загальному обсязі імпорту), Малайзія (25,08 %), Туреччина (18,18 %), Китай (12,17 %) та Росія (8,55 %). Основними ринками збуту є Росія, Індія, Саудівська Аравія (частка зазначених країн становить 84 % ємності цільового продуктового ринку). У загальному обсязі експорту частка Європи становить 91,8 %, Америки – 8,2 %; у загальному обсязі імпорту частка Європи становить 86,4 %, Азії – 12,3 %, Африки – 1,3 %.

Експортно-імпортна характеристика співпраці України та ТОП-країн Азії (табл. 3.2.61).

Таблиця 3.2.61

Експортно-імпортна характеристика українсько-азіатської співпраці в межах агрохарчової продукції груп 01–24 УТН ЗЕД, 2009–2011 рр.

Товарна група	Країни-імпортери	Країни-експортери
1	2	3
01 “Живі тварини”	Туреччина, Гонконг, Ліван	Індія
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	Росія, Гонконг	Китай
03 “Риба і ракоподібні”	Японія, Корея, Росія	Китай, В’єтнам, Таїланд, Індія, Індонезія
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	Китай, Росія, Японія, Сингапур	Китай, Туреччина, Малайзія
05 “Інші продукти тваринного походження”	Японія, Кит. Тайбей, Корея, Росія	Китай, Індія
06 “Живі дерева та інші рослини”	Росія, Японія	Китай, Ізраїль, Таїланд, Кит. Тайбей
07 “Овочі”	Росія, Японія, Індія	Індія, Китай, Таїланд, Туреччина
08 “Їстівні плоди та горіхи”	Росія, Китай, Японія, Гонконг	Китай, Гонконг, Туреччина, Таїланд, В’єтнам
09 “Кава, чай”	Японія, Росія, Корея, Індонезія, Малайзія	В’єтнам, Індія, Китай, Шрі-Ланка
10 “Зернові культури”	Японія, Індонезія, Корея, Саудівська Аравія, Кит. Тайбей	Таїланд, Росія, Пакистан, В’єтнам
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	Індонезія, Японія, Китай, Ірак	Китай, Таїланд, Туреччина, Росія

Закінчення таблиці 3.2.61

1	2	3
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	Китай, Японія, Туреччина, Кит. Тайбей, Індонезія	Китай, турецчина, Індонезія, Корея, Індія
13 “Шелак природний”	Китай, Росія	Китай, Філіппіни,
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів плетених виробів”	-	Індія, Китай, Індонезія, Малайзія, Туреччина
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	Китай, Індія, Малайзія, Пакистан, Японія	Індія, Малайзія, Індонезія, Росія
16 “Продукти з м'яса, риби”	Гонконг, Росія	Китай, Таїланд, В'єтнам, Індонезія, Японія
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	Китай, Росія, Індонезія	Китай, Таїланд, Індія, Туреччина, Корея
18 “Какао та продукти з нього”	Росія, Японія, Китай	Малайзія, Індонезія, Сингапур, Туреччина
19 “Готові продукти із зерна”	Китай, Росія, Гонконг	Китай, Сингапур, Туреччина, Таїланд
20 “Продукти переробки овочів”	Японія, Росія, Корея	Китай, Таїланд, Філіппіни, Індія, Туреччина
21 “Різні харчові продукти”	Росія, Корея, Китай	Корея, Китай, Таїланд, Малайзія, Японія
22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет”	Японія, Росія, Китай, Гонконг, Сингапур	Китай, Гонконг, Сингапур, Таїланд, Малайзія
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	Китай, Японія, Індонезія, Корея, Таїланд	Китай, Індія, Малайзія
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	Росія, Сингапур	Сингапур, Китай, Гонконг, Індонезія, Туреччина

Джерело: сформовано за даними [14].

При цьому, варто зазначити, що представлена структура зовнішньої торгівлі України та країн Азії продукцією груп відображає особливості її географії, зокрема, концентрацію країн-експортерів в межах азіатського регіону й одночасно географічну диверсифікацію цільових ринків збуту.

Для сільськогосподарських та продовольчих товарів частка експорту товарів груп 01–24 УКТ ЗЕД у загальному українському експорті складає близько 16–24 %. Зростання експорту пов'язане із високими врожайми сільськогосподарських культур, стабільно високим зовнішнім попитом на вітчизняну продукцію, її більш високою ціновою конкурентоспроможністю, зростанням цін на світовому ринку. Водночас, за досліджуваній період спостерігається суттєве збільшення імпорту товарів та продукції сільського господарства до 8–11 % завдяки зниженню ставок ввізного мита, збільшенню потреб підприємств харчової промисловості в імпортній сировині і населення – у продукції, що не виробляється в Україні.

Україна має сприятливі умови щодо нарощування експорту зерна, соняшникової олії, молочних продуктів, зокрема, твердого сиру. Однак, інколи державна політика стримує цей процес введенням експортних квот та непрозорих правила гри на ринку, що не дає змоги вітчизняним експортерам закріпити імідж стабільних постачальників зерна.

Збільшення експортного потенціалу молочної продукції наштовхується на запровадження нової системи дотацій, яка передбачає підтримку виробників тваринницької продукції з розрахунку на голову худоби і призведе до зниження виробництва молока, що, у свою чергу, зумовить зростання конкуренції за сировину і зростання закупівельних цін; погіршення товарності молока і, як наслідок, зниження обсягів експорту молочних продуктів [10].

Сучасні аспекти розвитку зовнішньоекономічної діяльності України з ТОП-країнами Азії дає змогу окреслити кон'юнктурні зміни національного та регіонального ринків. Для цього необхідно розрахувати комплексні показники потенційної спроможності відповідного ринку. З огляду на те, що в межах груп 01-24 УКТ ЗЕД найбільшу частку в експорті займає група 10 “Зернові культури”, доцільним вбачається провести розрахунки саме за цією продуктовою позицією (табл. 3.2.62).

Таблиця 3.2.62

**Показники потенційної спроможності ринків окремих країн
Азії та України у розрізі продуктової групи
10 “Зернові культури”**

Країна	Внутрішнє споживання, тис. т	Посівні площі, тис. га	Обсяг експорту, тис. т	Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку, P_n т/га	Комплексний показник потенційної спроможності регіонального ринку, P_p т/га	P_p / P_n
Україна	22174	15115	26298	1,5	3,2	2,1
Росія	73941	41716	22569	1,8	2,3	1,3
Індія	196366	99880	5323	2,0	2,0	1,0
Таїланд	18613	12283	10118	1,5	2,3	1,5
В'єтнам	26554	8529	6074	3,1	3,8	1,2
Пакистан	28019	13689	3055	2,0	2,3	1,1

Джерело: розраховано на основі [21; 22].

Комплексний показник потенційної спроможності ринку України у 1,2 раза менший відповідного показника для Росії, у 1,3 раза – Індії та Пакистану, а також у 2,1 раза – для В'єтнаму. Значення комплексного показника потенційної спроможності регіонального ринку для України у 1,4 раза більше значення відповідного показника для Росії та Пакистану, у 1,6 раза – для Індії та у 1,6 раза – для Таїланду, однак, у 1,2 раза менше від В'єтнаму.

Комплексні показники потенційної спроможності національного (регіонального) ринків характеризують рівень розвитку сфери виробництва зерна, сфери переробки сільськогосподарської продукції та експортну спроможність країни за певною товарною групою, зокрема, експортну інфраструктуру. Відтак, розрахувавши відповідні значення комплексних показників потенційної спроможності ринку зернових культур для ТОП-країн експортерів Азії, встановлено,

що потенційна спроможність України у розрізі групи 10 “Зернові культури” є найвищою.

Аналізуючи комплексні показники потенційної спроможності України, в порівнянні з ТОП-країнами Азії, що свідчать про недостатні обсяги використання зерна Україною на внутрішньому ринку через ряд причин, пов’язаних як із зниженням чисельності населення в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь, так і недостатнім рівнем розвитку переробної сфери. Водночас, Україна володіє значним виробничим й експортним потенціалом з огляду на найбільші посівні площі, зайняті зерновими, способи нарощування й реалізації якого необхідно визначати у площині стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану розвитку зовнішньоторговельних зв’язків України з ТОП-країнами Азії в розрізі груп 01–24 УКТ ЗЕД дозволяє зробити висновок, що роль даного регіону у зовнішній торгівлі України поступово зростає. При цьому, варто зауважити, що співробітництво України з азіатськими країнами потрібно будувати таким чином, щоб була можливість досягти Україною внутрішньої політичної та економічної стабільності, просувати у регіоні позитивний імідж надійного партнера, розвивати політичний діалог.

Висновки

Азія є найбільшим регіоном світу за площею та населенням. Особливості природних умов, господарських пріоритетів населення, суспільно-політичний розвиток упродовж століть зумовили “мозаїчність” економічного простору Азії. При цьому, варто також зауважити, що азіатські країни мають низьку економічну прив’язку між собою.

Розташування континенту суттєво впливає на розвиток аграрного сектора країн регіону. Ґрунтово-кліматичні умови, природно-ресурсний потенціал та трудові ресурси Азії дозволяють створити ефективне конкурентоспроможне на міжнародному рівні сільське господарство. Сучасне аграрне виробництво азіатських країн є досить багатограним, складним та різномірним, оскільки в умовах глобалізаційних процесів воно

є основною складовою світової економіки й відносно швидко змінюється відповідно до її загальних тенденцій.

Розвиток сільського господарства в країнах Азії сприяє економічному зростанню держави через мінімізацію імпорту та максимізацію прибутків від експорту цієї галузі, а також забезпечує необхідні умови для розв'язання багатьох соціальних проблем, в першу чергу – зайнятості та поліпшення економічного становища селян.

Спеціалізацію сільського господарства визначають, передусім, природні умови. У Південній, Східній і Південно-Східній Азії переважають рослинництво, у Південно-Західній Азії – тваринництво; наразі також не можна уявити без азійського чаю (Шрі-Ланка, Китай, Індія, Японія), опійного маку (“золотий трикутник” на кордоні М'янми, Лаосу, Таїланду), цитрусових (Туреччина, Ізраїль), фініків (Ірак), мигдалю (Іран), каракулю (Афганістан), вовни, м'ясопродуктів та шкіри (Монголія, Афганістан).

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції займають 6 країн, серед яких: Китай (47,2 %), Індія (23,0 %), Індонезія (5,0 %), Росія (4,1 %), Пакистан (3,9 %) та Туреччина (2,7 %).

Протягом останніх трьох років динаміка зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією ТОП-країнами Азії характеризує регіон як імпортозалежний, про що свідчить негативне сальдо балансу в розрізі груп 01-24 УКТ ЗЕД та значна частка імпорту (64,9 %) у структурі зовнішньоторговельного обороту. Про це також свідчить превалювання одного виду операцій над іншими в розрізі їх зовнішньоторговельної спрямованості: співвідношення експорту та імпорту в розрізі експортоорієнтованих товарних позицій становить 73 % до 37,1 %, співвідношення експорту й імпорту в розрізі імпортозалежних товарних позицій – відповідно, 27 % до 62,9 %.

Відтак, варто зазначити, що ТОП-країни Азії є найбільшими імпортерами агрохарчової продукції. Основними стратегічними експортоорієнтованими групами товарів за 01–24 УКТ ЗЕД є 13 “Шелак природний”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти з м'яса, риби”, а також 20 “Продукти переробки овочів”.

Аналізуючи товарну структуру імпорту ТОП-країн Азії, встановлено, що найбільшу частку в загальному імпорті займають товарні групи: 12 “Насіння та плоди олійних рослин” (18,5 %); 02 “М’ясо і їстівні субпродукти” (10,3 %); 10 “Зернові культури” (9,0 %) та 03 “Риба і ракоподібні” (6,2 %). Імпортують країни продукцію зазначених груп переважно для забезпечення промисловості сировиною, а також у споживчих цілях для населення країн, що мають іншу спеціалізацію у сільському господарстві.

Аналізуючи товарно-географічної структуру зовнішньої торгівлі ТОП-країн Азії, визначено якісні та кількісні параметри експортно-імпортних операцій цих країн в розрізі продуктових груп 01–24 УКТ ЗЕД. При цьому, варто також зауважити, що кількість цільових ринків для азіатських країн визначає міру їх впливу на формування кон’юнктури цих ринків у розрізі регіонів світу. Водночас, це також демонструє ступінь горизонтальної диверсифікації експортно-імпортних операцій.

Зовнішньоторговельна ситуація, яка склалася на ринках ТОП-країн Азії дає змогу визначити експортно-імпортну кон’юнктуру ринків агрохарчової продукції зазначених країн. Поділ країн на нетто-експортерів та нетто-імпортерів дає змогу ідентифікувати конкурентів на відповідних ринкових сегментах, а також виявити перспективні ринки збуту в розрізі продуктових груп 01–24 УКТ ЗЕД.

Таким чином, аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність ТОП-країн Азії встановлено, що експортно-імпортні операції переважної більшості азіатських країн характеризуються значним ступенем горизонтальної та географічної диверсифікації (15 із 21 ТОП-країн Азії функціонують щонайменше на 4 продуктових ринках), 12 із 21 ТОП-країн є експортоорієнтованими. Імпортозалежними, з-поміж ТОП-країн, є Китай, Сингапур, Росія, Гонконг, Корея, Японія, Саудівська Аравія, Ірак та Ліван, які характеризуються значним ступенем продуктової і географічної диверсифікації.

Країни азіатського регіону є стратегічно важливими партнерами для України. Саме тому, важливим завданням зовнішньої політики держави має бути сприяння щодо підвищення конкурентоспроможності української сільськогоспо-

дарської продукції на азіатському ринку, забезпечення здатності відстоювати інтереси України в умовах посилення міжнародної конкуренції. За такої ситуації партнерство України з рядом країн даного регіону може набути нових стратегічних орієнтирів, серед яких: доступ до необхідних інвестиційних і кредитних ресурсів, впровадження новітніх технологій та відкриття нових ринків. Це, у кінцевому результаті, дозволить Україні модернізувати основні технологічні лінії виробництва агрохарчової продукції та забезпечити зміцнення своїх конкурентних позицій у міжнародній торгівлі.

Література

1. Азія: сільське господарство [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji-ekonomichna_geografija_zarubizhnikh_krajinj/azija_promislovist/64-1-0-971.
2. Атлас світу http://w.w.w.priroda.inc.ru/word/atlas_mira.html.
3. Географія: світи, райони, концепти / [Г. де Блій, Муллер Пітер, пер. з англ.; передмова та розділ “Україна” О. Маблія]. – К.: Либідь, 2004. – 710 с.
4. Гончарук А.З. Азіатський вектор зовнішньої політики України: новий прагматизм / А.З. Гончарук, Б.О. Парахонський // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 2 (19). – С. 168–176.
5. Державна митна служба України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/index>.
6. Зварич І.Я. Тенденції торгівлі Китаю на світовому ринку [Електронний ресурс] / І.Я. Зварич. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2012_1/2012_1/163.pdf.
7. Зленко А. Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу [електронний ресурс] / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 6, 20.02.2010 р. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/pereosmislyuyuchi_zovnishnyu-politiku_ukrayini_vazhkiy_shlyah_do_dosyagnennya_konsensusu-59267.html/
8. Корінець Г.Б. Значення українсько-азіатської співпраці в умовах посилення глобалізацій цих процесів / Г.Б. Корінець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С.367–372.

9. Кулешова Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Азії.

10. Мельник Т.М. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України [електронний ресурс] / Т.М. Мельник. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Prvs/znpen/2011_7/02STC.pdf.

11. Олексієнко А.О. Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ / А.О. Олексієнко // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 26–30.

12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

13. Офіційний сайт: Государственная статистика России [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite/main/>.

14. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>.

15. Статистичний щорічник ФАО “World Food and Agriculture” [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/yearbook2012/en/>.

16. Флейчук М.І. Значення українсько-азіатської співпраці в умовах посилення глобалізаційних процесів / М.І. Флейчук, Г.Б. Корінець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 367–372.

17. Щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічного співробітництва України з країнами Азії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/14.htm>.

18. Britannica Online Encyclopedia / [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britannica.com>.

19. Citi / [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.citigroup.com>

20. Encyclopædia Britannica. Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc.. 2006. <http://www.britannica.com/eb/article-9110518/Asia>.

21. FAOSTAT [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/377/default.aspx#ancor>.

22. FAOSTAT [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx/>

23. International Monetary Fund / [электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// www. imf.org](http://www.imf.org).
24. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2010: Nominal GDP list of countries.
25. United Nations [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// www.un.org/ru](http://www.un.org/ru).

3.3. Кон'юнктура аграрних ринків Америки

3.3.1. Загальна характеристика американського регіону

Провідна роль країн американського регіону у світовій економіці забезпечується головним чином їх перевагою над іншими країнами у масштабах і багатстві ринку, рівні науково-технічного потенціалу, могутній і розгалуженій системі світових господарських зв'язків з іншими державами світу по лінії торгівлі, інвестицій і банківського капіталу. Американський континент іноді називають “Новим світом” на відміну від “Старого Світу”, яким є Євразія. У зв'язку із цим становить інтерес дослідження регіону Америка, як найбільш багатого, а, отже, найбільш впливового на розвиток світового господарства.

Америка – частина світу в західній півкулі Землі, що поділяється на два континенти або материки – Північну і Латинську Америку, часто з Латинської Америки виділяється Південна і Центральна. До складу Америки також входять о. Гренландія, о-ви Вест-Індії та інші.

Загальна площа материка включаючи острови становить приблизно 42,5 млн км². Чисельність населення – 910 млн чол. [3].

Регіон Північна Америка розташований на півночі однойменного континенту. Зважаючи на економічні, політичні та етнокультурні особливості, регіон Північна Америка часто називають “Англо-Саксонською Америкою”. Цим підкреслюється, що території регіону є переважно англomовними. До складу Північної Америки входять дві суверенні країни (Канада, США) і три залежні території: Сент-П'єр і Мікелон

(володіння Франції), Бермудські Острови (володіння Великої Британії) та Гренландія – найбільший острів на Землі, який належить Данії. Площа материка з островами становить 24,2 млн км². В економічному аспекті обидві країни, США та Канада, належать до найбільш розвинених світових держав.

Географічне положення регіону дуже вигідне. Він омивається водами двох океанів: простори Атлантичного й Тихого океанів відокремлюють північноамериканські держави від Африки та Євразії, а на північному заході узбережжя близько підходить до берегів Росії. На південь від США розташований сусідній регіон – Латинська Америка, яка є потенційним ринком збуту північноамериканської продукції й одночасно важливою сировинною базою.

Природні умови Північної Америки багаті й різноманітні. У регіоні надзвичайно своєрідний рельєф, поряд з рівнинами розташовані гірські області. Західну частину займає гірська система Кордильєр, одна з найбільших гірських систем світу, яка простягається на 2,5 тис. км із півночі на південь і на 750 км із заходу на схід. Східна частина регіону оточена гірськими підняттями Лабрадору й Аппалачів. Внутрішні райони регіону займають високі Великі рівнини на заході й низькі Центральні рівнини. Вздовж південно-східного узбережжя простягаються берегові низовини.

Через особливості орографічної будови території, що зумовлюють циркуляцію повітряних мас, у Канаді й США клімат дуже різниться: Канада – країна переважно помірною і субарктичного клімату, США – субтропічного і помірною. У Канаді навіть влітку середні місячні температури повітря не перевищують +20° С, тоді як майже на всій території США, крім західного узбережжя і гірських районів, вони всюди перевищують цей рівень, а у Флориді сягають +27° С. Найбільша кількість опадів (2000—3000 мм на рік, найчастіше взимку і восени) випадає на Тихоокеанському узбережжі Аляски і Канади, на північному заході США. Центральні рівнини одержують до 400–1200 мм опадів, переважно влітку. Взимку формується стійкий сніговий покрив [6].

На переважній території Північної Америки річкова мережа густа, ріки багатководні. Найбільші ріки: Міссісіпі з Міссурі,

Святого Лаврентія, Маккензі, Юкон, Колумбія, Колорадо. Безліч порогів і водоспадів утворюють величезні запаси гідроенергії.

У регіоні понад 4 млн озер, серед яких найбільші – Великі озера (Верхнє, Мічиган, Гурон, Ері, Онтаріо), Вінніпег, Велике Невільничє, Велике Ведмеже тощо. За кількістю озер Канада посідає 1-ше місце у світі.

Світове значення мають запаси різних корисних копалин. Надра регіону містять величезні багатства, які представляють майже всю таблицю Менделєєва: кольорові, рідкісні та благородні метали, залізна руда, уран, нафта, природний газ, кам'яне вугілля, азбест, калійні солі та багато інших. Зона Канадського щита багата на родовища залізної руди, нікелю, міді, кобальту, платини, урану, золота і срібла; Аппалачі – на поклади вугілля, азбесту, кольорових та благородних металів; Кордильєри містять у своїх надрах руди різноманітних кольорових і рідкісних металів (мідь, свинець, цинк, молібден). У районі нижньої течії р. Міссісіпі розташована одна із найбільших нафтогазоносних провінцій світу, що простягається своєрідною суцільною аркою уздовж всього узбережжя штатів Техас та Луїзіана.

Земельні ресурси регіону різнопланові, серед них величезні площі займають землі, придатні для сільськогосподарського використання. У Північній Америці переважають родючі чорноземоподібні ґрунти прерій і субтропічні червоноземи. Тільки у Гренландії та на півночі Канади природні агрокліматичні умови несприятливі для ведення сільського господарства.

Різноманітні природні умови, багаті мінеральні, лісові й енергетичні ресурси стали основою для формування потужної гірничодобувної та розвинутої обробної промисловості в країнах регіону. А родючі ґрунти та сприятливі агрокліматичні ресурси зумовили створення в США найбільшої світової зони товарного сільського господарства, що постачає продукти харчування як на внутрішній, так і на зовнішній ринки.

Північна Америка — один із найурбанізованіших регіонів світу: рівень урбанізації становить у США – 76 %, Канаді – 77 %

Тут знаходяться три найбільших мегалополіси:

– Босваш (Бостон – Вашингтон), або Північно-східний, Приатлантичний – складається з метрополітенів Бостона, Нью-

Йорка, Балтімора, Філадельфії й Вашингтона. Має площу 130 тис. км², об'єднуючи понад 40 міських агломерацій із загальною кількістю мешканців понад 45 млн осіб;

– Чипітте (Чикаго – Піттсбург), або Приозерний – простягається широкою смугою через штат Мічиган до Детройта і повертає на південь до Піттсбурга. До нього входять 35 міських агломерацій, у яких мешкають до 30 млн осіб;

– Сан-Сан (Сан-Франциско – Сан-Дієго), або Каліфорнійський, Тихоокеанський – простягається вздовж Тихоокеанського узбережжя від Сан-Франциско через Лос-Анджелес до Сан-Дієго і складається із 15 агломерацій. За площею майже дорівнює Приатлантичному, але за кількістю жителів поступається йому майже вдвічі (25 млн осіб).

На території США формується четвертий мегалополіс — Техаський (від Далласа — Форт-Уерта до Х'юстона).

У країнах регіону розташовано до 60 міст-мільйонерів, серед яких найбільшими є Нью-Йорк (19,6 млн мешканців), Лос-Анджелес (15,3 млн), Чикаго (8,5 млн), Сан-Франциско (6,5 млн), Торонто (4,3 млн) та ін.

У Північній Америці активним є процес субурбанізації (особливо у США). Суть його полягає в швидкому переміщенні населення (багатих людей і представників середнього класу) з міст у передмістя. У передмістях мешкає понад 2/5 американців, стільки ж зосереджено робочих місць. На цій підставі сформувалося поняття “одноповерхова” благополучна Америка.

Згідно зі світовими стандартами – це багатий географічний світ, де переважають високі доходи і високі рівні споживання. Наділена величезним багатством природних та людських ресурсів Північна Америка впродовж останніх 150 років зуміла перетворити ці продуктивні можливості у достаток для всього континенту і стати впливовою світовою силою.

Латинська Америка – один із найбільших регіонів світу, розташований на південь від США, який простягається до крайнього півдня материка Південна Америка. За свою історію регіон мав такі назви: Ібероамерика, Індоамерика та Іспанська Америка. Назва “Латинська Америка”, яка закріпилася в 30-ті роки ХХ ст., пов'язана з тим, що більшість мешканців регіону

розмовляє іспанською або португальською мовами (виникли від латини), а також з тим, що романські країни Європи помітно вплинули на формування його культури.

До складу Латинської Америки входять наступні країни: Аргентина, Беліз, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гайана, Гватемала, Гондурас, Еквадор, Колумбія, Коста-Ріка, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Суринам, Уругвай, Чилі, Карибський басейн, а також колонії та залежні території Карибського басейну.

Площа Латинської Америки становить 20,5 млн км² (1/7 площі суходолу), де проживає 472,7 млн осіб [3].

Країни Латинської Америки за багатьма показниками економічного й соціального розвитку випереджають країни Азії та Африки. Проте всередині регіону вони дуже різняться за рівнем економічного розвитку: Куба, в якій збереглася командно-адміністративна система, належить до країн з директивно-плановою економікою; Аргентина, Бразилія, Венесуела, Мексика, Уругвай, Чилі утворюють групу країн нової індустріалізації, найбіднішою країною регіону є Гаїті (85 % населення мешкає в умовах абсолютної бідності).

Природно-ресурсний потенціал Латинської Америки дуже багатий і різноманітний. Регіон забезпечений земельними, водними і мінеральними ресурсами. Латинська Америка традиційно є одним із провідних сировинних регіонів світу. Наприкінці ХХ ст. регіон контролював 12 % світових обсягів експорту нафти, майже 15 % рідкого газу. Великі запаси нафти виявлені у внутрішніх районах і уздовж східних схилів Анд. Багатий на нафту шельф океану. У більшості країн залягають великі запаси руд кольорових металів: міді (Мексика, Перу, Чилі), оліва (Болівія), срібла, золота, бокситів. Видобуваються залізні руди. Бразилія та Перу є потужними виробниками золота (9 із 20 найбагатших родовищ золота містяться саме в цьому регіоні) [10].

Виняткова роль регіону і в постачанні сільськогосподарської сировини та продуктів на світовий ринок. На країни Латинської Америки припадає 80 % світового експорту бананів, майже 60 % кави, понад 50 % цукру-сирцю та соєвої олії, до 45 % бавовникової олії, понад 30 % бавовникового шроту, до 30 % сої,

12 % какао-бобів, 20 % виробів із какао, до 10 % яловичини та м'ясопродуктів, 13 % бройлерного м'яса птиці, 70–80 % рибного борошна та 11–12 % риби й морепродуктів [21].

Регіон має значні лісові ресурси, запаси водних ресурсів. У Латинській Америці знаходяться найбільші гідроенергетичні ресурси світу.

Останніми роками багато країн перетворилися на “офшорні зони” із привабливими для іноземних інвесторів фінансово-податковими і митними умовами (Бермудські Острови, Барбадос, Домініканська Республіка, Антигуа і Барбуда тощо). На Багамських Островах діють відділення понад 400 банків, у Панамі – до 140 банків із понад 30 країн світу.

Населення Латинської Америки формувалося з трьох головних елементів: корінне індіанське населення, емігранти з Європи і негри-раби, вивезені з Африки. До приходу європейців основна частина корінного населення була зосереджена в гірських областях Південної Мексики та в Андах. Більша ж частина території Південної Америки була заселена нечисленними племенами. До XIX ст. європейці були найнечисленнішою групою. У XIX ст. почалася масова імміграція європейців. У Латинській Америці відбулася асиміляція іммігрантів. Відбувалося формування нових націй – іспаномовних – перуанці, болівійці, еквадорці, гватемальці. Практично в усіх країнах Латинської Америки збереглися, але дуже нечисленні, корінні народи (індіанці).

Латинська Америка – наймолодший регіон світу: 45 % населення регіону – діти віком до 15 років. Сприяє цьому збереження високої народжуваності і зниження смертності. У свою чергу, такий віковий склад населення обумовив одну з найсерйозніших проблем регіону – збільшення числа безробітних (18 % працездатного населення). Для регіону характерний високий рівень урбанізації – 65 % населення проживає в містах. Темпи росту міст випереджають темпи індустріалізації. На континенті сформовані найбільші агломерації – Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Буенос-Айрес, Сантьяго, Гавана.

Досить високого рівня досягли гірничовидобувна і нафтова промисловості, чорна і кольорова металургія, які розвиваються в

районах залягання рудних і паливних корисних копалин. З обробних галузей розвинуті автомобілебудування, суднобудування, нафтохімія, виробництво електротехнічних виробів, текстильна промисловість. Провідне місце у розвитку цих галузей займають Бразилія, Венесуела, Аргентина, Колумбія, Мексика, Чилі.

У сільському господарстві переважає рослинництво. Основну частину товарної продукції забезпечують райони плантаційного господарства і зрошуваного землеробства. Країни Латинської Америки виробляють 21 % фруктів, 19 % бавовни, 18 % кукурудзи. Тваринництво має важливе значення лише в країнах північної частини регіону. Головні райони виробництва сільськогосподарської продукції розміщені уздовж узбережжя океанів, а також навколо великих агломерацій [10].

Усі країни регіону є членами ООН, входять до Організації Американських держав (ОДА); Венесуела — член Організації країн експортерів нафти (ОПЕК); Антигуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Гайана, Гренада, Домініка, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Люсія, Сент-Кітс і Невіс, Тринідад і Тобаго, Ямайка є членами Британської Співдружності Націй.

Інтеграційні процеси в регіоні набули значного розвитку. Особливо виділяється блок МЕРКОСУР (загальний ринок країн південного конуса), який є суто південноамериканським ринком (на відміну, наприклад, від блоку НАФТА, у складі якого перебувають США, Канада і Мексика). До МЕРКОСУР належать Бразилія, Аргентина, Уругвай, Парагвай, а також як асоційований член-Чилі. Ці країни (із населенням понад 200 млн осіб) зосередили до 50 % сукупного ВВП Латиноамериканського регіону.

Латинська Америка, характерними рисами якої завжди були регіональні відмінності, політична нестабільність і повільний розвиток, вступила в еру нових можливостей. Її провідні країни (Бразилія, Мексика, Аргентина, Колумбія, Перу та ін.), кожна з яких до недавнього часу йшла своїм шляхом, відкрили для себе переваги налагодження більш тісних двосторонніх та багатосторонніх зв'язків. Економічна інтеграція стала потужною силою у розвитку латиноамериканських країн, особливо у південній частині континенту.

3.3.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону

Роль сільського господарства в економіці країни або регіону оцінюється такими показниками, як частка зайнятого в сільському господарстві економічно активного населення та питома вага сільського господарства в структурі ВВП. Ці показники достатньо високі в більшості країн що розвиваються, де в аграрному секторі зайнято більше половини економічно активного населення. Сільське господарство в таких країнах розвивається екстенсивним шляхом, тобто збільшення продукції досягається розширенням посівних площ, збільшенням поголів'я ВРХ та кількості зайнятого населення і характеризується низькими показниками механізації, хімізації, меліорації.

Найбільш високого рівня досягло сільське господарство розвинених країн Північної Америки, що вступили в постіндустріальну стадію. У сільському господарстві зайнято лише 2–6 % економічно-активного населення. У цих країнах “зелена революція”¹ відбулася ще в середині ХХ ст., сільське господарство цієї групи країн характеризується науково обґрунтованою організацією, підвищенням продуктивності, застосуванням нових технологій, систем сільськогосподарських машин, пестицидів і мінеральних добрив, використанням генної інженерії і біотехнологій, робототехніки і електроніки, тобто розвивається інтенсивним шляхом.

За всіма показниками сільське господарство Америки являє собою великий бізнес. Склався навіть спеціальний термін – “агробізнес” – гігантська вага сільськогосподарського виробництва, що відбиває його суттєве значення в американській економіці. Даний термін охоплює весь агропромисловий комплекс від окремого фермера до мультинаціонального концерну-виробника хімікатів.

¹ Зелена революція — комплекс змін в сільському господарстві країн, що мали місце в 1940-х — 1970-х роках і привели до значного збільшення світової сільськогосподарської продукції; включає активне виведення продуктивніших сортів рослин, розширення іригації, вживання добрив, пестицидів, сучасної техніки.

Для розвитку сільського господарства на даному континенті є всі необхідні умови. Регіон багатий на земельні ресурси, які завдяки своїм унікальним властивостям забезпечують вирощування сільськогосподарських і лісових культур.

Загальний земельний фонд регіону становить 3889231,00 тис. га. Сільськогосподарські угіддя займають 1193648,04 тис. га, з яких рілля – 30 % (табл. 3.3.1). Найбільші масиви сільськогосподарських угідь розташовані в США (403451,00 тис. га), Канаді (67600,00 тис. га), Мексиці (102833,00 тис. га), Аргентині (140500,00 тис. га) та Бразилії (264500,00 тис. га), (Додаток 3).

Таблиця 3.3.1

Структура земельної площі країн Америки, тис. га

Структура площі	2000	2005	2009	2009 до 2000 р., %
Загальна земельна площа	3890777.20	3890681.0	3889231.0	99,9
в т. ч. сільськогосподарські угіддя	1194064.4	1189388.5	1193648.0	99,9
з них сільськогосподарські органічні угіддя	-	4467.4	9185.2	-
Рілля	363728.9	357728.2	357456.4	98,9
багаторічні насадження	28461.0	29258.5	29615.0	104,1
постійні луки і пасовища	801874.5	802401.8	806576.6	100,6

Джерело: розраховано за даними [21].

Понад 9,2 млн га сільськогосподарських угідь є органічними. Найбільші площі сільськогосподарських органічних угідь знаходяться у США (1,95 млн га), Аргентині (4,4 млн га), Бразилії (1,77 млн га), (рис.3.3.1) площа яких постійно розширюється. У 2009 р. загальна площа сільськогосподарських органічних угідь в регіоні збільшилась порівняно з 2005 р. у 2 рази.

Філософія і методи органічного землеробства були започатковані в США вже понад сторіччя тому. Зацікавленість

споживачів органічною продукцією продовжує зростати з кожним роком. Так, у США вже майже 40 % американців споживають органічну продукцію, при цьому 37 % із них вживають ці продукти більше одного разу на день, 39 % – принаймні раз на тиждень і лише 24 % вживають органічні продукти нерегулярно [14].

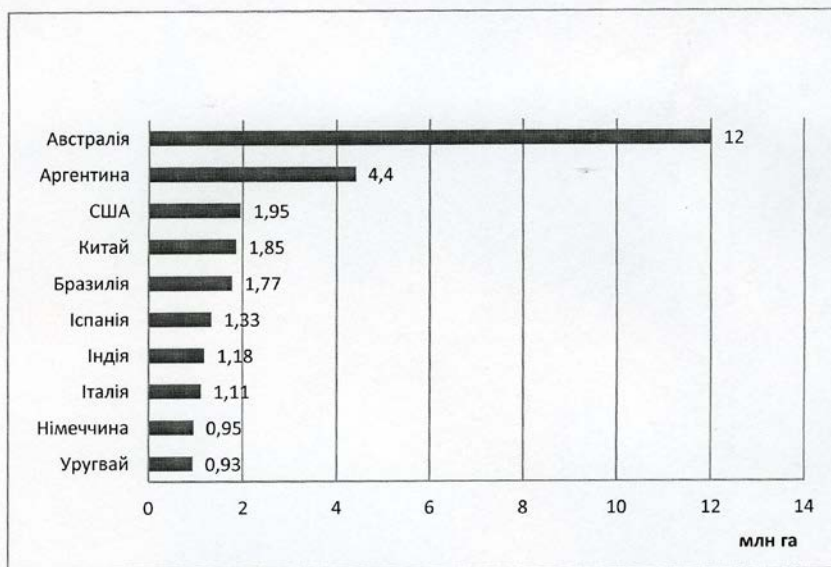

Рис.3.3.1. Перша десятка країн світу з найбільшими площами сертифікованих сільськогосподарських земель, зайнятих органічним виробництвом (на 1.01.10 р.)

Джерело: побудовано за даними [24].

Разом з тим, Америка характеризується наявністю великих площ сільськогосподарських угідь, що зайняті вирощуванням трансгенних культур. Як зазначено у звіті ISAAA [20], в 2011 р. площа, яку займають трансгенні культури, у світі становила 148 млн га і збільшилася порівняно з 2009 р. на 14 млн га або на 10,4 %. Лідерами у вирощуванні генно-модифікованих культур, як і раніше, залишаються США (45 % світових посівів ГМ-культур), Бразилія (17 %) і Аргентина (15 %), (табл. 3.3.2.).

Основні трансгенні культури – це соя (становить 81 % від усіх посіві цієї культури), кукурудза (29 %), бавовна (64 %) і ріпак (23 %).

Подальші перспективи розвитку ГМ-культур пов'язують з виведенням генетично-модифікованого сорту рису (“Золотий рис”), поява якого на ринку очікується в 2013 р. на Філіппінах та першої генно-модифікованої пшениці, яка буде готова до комерціалізації в 2017 р. За прогнозами Кліва Джеймса, в період з 2011 до 2015 рр. ще десять країн застосують досвід вирощування ГМ-культур [20]. Поліпшені якості культур стануть основною рушійною силою, сприяючою поширенню генно-інженерних методів.

Таблиця 3.3.2

Провідні країни, які використовують сільськогосподарські угіддя для вирощування ГМ-культур, 2010 р.

Країна	Площі, млн га	Культури
США	66,8	соеві культури, кукурудза, бавовна, рапс
Бразилія	25,4	соеві культури, кукурудза, бавовна
Аргентина	22,9	соеві культури, кукурудза, бавовна
Індія	9,4	бавовна
Канада	8,8	соеві культури, кукурудза, рапс
Китай	3,5	бавовна
Парагвай	2,6	соеві культури
Пакистан	2,4	бавовна
Уругвай	2,2	соеві культури, кукурудза, бавовна
Південна Африка	1,1	соеві культури, кукурудза

Джерело: [20].

Необхідно відмітити, що довготривалою тенденцією розвитку агропродовольчої системи Америки є абсолютне зростання показників виробництва і світової торгівлі агропродовольством. Аналіз сільського господарства регіону дає змогу виокремити основні види сільськогосподарської продукції,

які займають в загальному виробництві найбільшу частку і представлені у більшості країн.

Найбільшу питому вагу у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства країнами американського регіону займають м'ясо ВРХ (19 %), молоко (12 %), м'ясо птиці (12 %), соєві боби (13 %), свинина (7 %) та цукрова тростина (7 %), (рис.3.3.2.). Америка є потужним виробником зернових культур, забезпечуючи не тільки внутрішні потреби країн, але й експортуючи їх значну частку – це перш за все – пшениця, фуражне зерно, соєві боби.

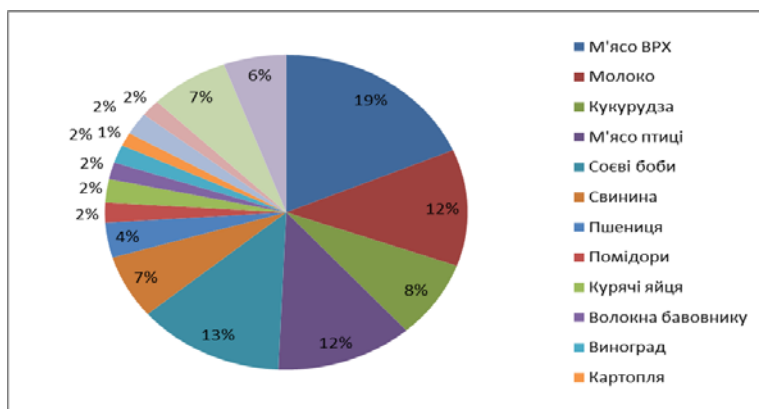

Рис. 3.3.2. Питома вага основних видів сільськогосподарської продукції у загальному обсязі виробництва країн Америки, 2010 р.

Джерело: побудовано за даними [21].

ТОП-країнами-виробниками сільськогосподарської продукції в досліджуваному регіоні є США, Канада, Бразилія, Аргентина та Мексика (табл. 3.3.3.).

За загальною вартістю виробленої в 2010 р. продукції перше місце посідає США за такими її видами, як м'ясо ВРХ, молоко, кукурудза, м'ясо птиці, соєві боби, м'ясо свиней, пшениця. Другим, провідним виробником сільськогосподарської продукції серед країн Америки є Бразилія, яка виробляє найбільші обсяги

молока, м'яса ВРХ, м'яса птиці, соєвих бобів та цукрової тростини (майже 50 % світового виробництва).

Таблиця 3.3.3

**Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції
провідними країнами Америки в 2010 р., тис. дол. США**

Назва продукції	США	Бразилія	Аргентина	Мексика	Канада
М'ясо ВРХ	30287828	25192924	7095056	5278515	4322201
Молоко	27161602	9489243	3277233	3331781	2572318
Кукурудза	26714587	2961862	2768066	1936384	604555
М'ясо птиці	23272104	15288160	2275290	3811428	1437226
Соєві боби	23575706	16799930	1417183 2	-	1074601
М'ясо свиней	15269415	4732919	-	1804229	3762243
Пшениця	8593450	881326	2270404	555889	3014393
Помідори	4752113	1520500	-	1107819	182066
Курачі яйця	4488322	1615649	-	1975090	355426
Мигдаль	4172080	-	418841	-	-
Волокна бавовни	5633493	1380611	328716	224385	-
Виноград	3874266	772346	1495698	-	-
М'ясо індички	3371905	575052	46657	-	196041
Картопля	2886295	554493	327165	-	712554
Рис	3019697	3072187	-	-	-
Апельсини	1445168	3498298	161077	783009	-
Банани	-	1960937	-	592371	-
Зелена кава	-	3122434	-	272672	-
Сухі боби	847347	1811815	192045	661314	148233
Цукрова тростина	760853	23362277	820925	1655694	
Всього:	19012623 1	11859296 3	3564900 5	2399058 0	1838185 7

Джерело: за даними [21].

Третє місце посідає Аргентина, яка найбільш орієнтована на виробництво м'яса ВРХ, соєвих бобів та пшениці. Мексика є четвертою у даному рейтингу виробників сільськогосподарської продукції. П'ятим основним виробником є Канада, а її основною сільськогосподарською продукцією – м'ясо ВРХ, молоко, м'ясо свиней та пшениця.

Оскільки, Америка складається з двох субрегіонів – Північної та Латинської Америки, які значно різняться за рівнем економічного розвитку, то виникає необхідність дослідження особливостей сільського господарства кожного окремого регіону.

Північна Америка

Північна Америка – один з провідних сільськогосподарських регіонів світу, який не тільки забезпечує свої потреби в продовольстві та технічних культурах, а й експортує їх у великих обсягах (рис. 3.3.3.). Сільське господарство регіону відрізняється від інших країн високим рівнем розвитку.

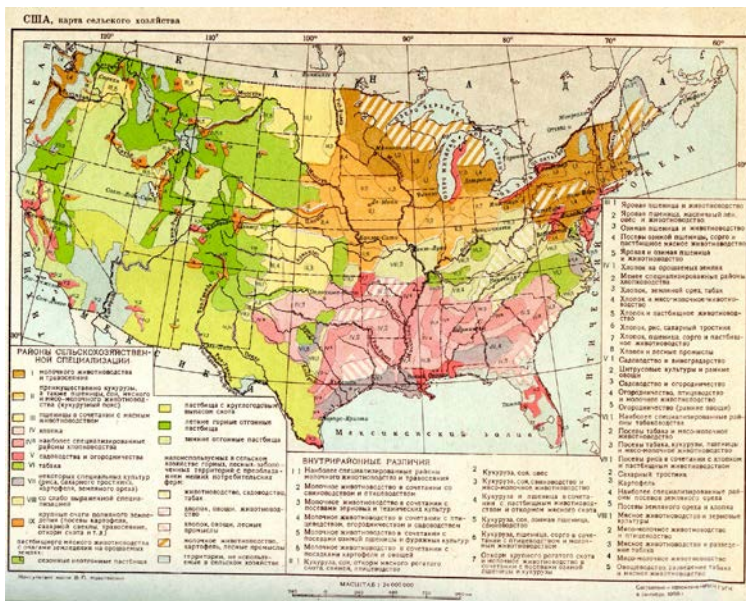

Рис.3.3.3. Карта сільського господарства Північної Америки

Джерело: [22].

Основою аграрного виробництва в Північній Америці є великі фермерські господарства. Ферми, як у США, так і в Канаді, суттєво відрізняються від ферм в країнах СНД, як у своєму підході до організації роботи, так і в продуктивності врожаю.

Продуктивність праці в сільському господарстві Північної Америки є дуже високою, що обумовлено низкою основних факторів: обробка землі перед сівбою і після збору врожаю, впровадження нових сільськогосподарських технологій, високотехнологічна і продуктивна техніка. Це все в комплексі приносить високі результати: середній фермер збирає з 1 га землі в середньому 4-4,5 т пшениці, що істотно відрізняється від середнього показника в країнах СНД [16]. Система фермерського господарства в Північній Америці є однією з найуспішніших і кращих у світі.

Провідні позиції в аграрному секторі економіки Америки займає США. Країна має високорентабельне сільське господарство, продукція якого становить 2 % ВВП, у ньому зайняті 3 % працездатного населення. Агропромисловий комплекс США включає галузі, які випускають засоби виробництва для сільського господарства, саме сільськогосподарське виробництво і галузі, що забезпечують переробку і збут сільськогосподарської сировини та виробленої з неї продукції.

Основним виробником сільськогосподарської продукції в США є сімейні ферми. Так класифікують ферми, на яких бізнес належить і управляється власниками однієї родини, включаючи родичів, які можуть проживати окремо. На сімейні ферми припадає 97,6 % загальної кількості виробників аграрної продукції США. За американським законодавством фермою є будь яке господарство, яке виробляє і реалізує, або може реалізувати сільськогосподарської продукції не менше ніж 1000 дол. США за рік.

Більшість американських ферм (88 %) – це дрібні й середні ферми, на які припадає 64 % активів, включаючи землю, що знаходиться у їхній власності. Великі (обсяг виручки становить 0,23–0,5 млн дол. США) і дуже великі (понад 0,5 млн дол. США)

сімейні та несімейні ферми виробляють 84 % усієї сільськогосподарської продукції [16].

У валовій продукції сільського господарства США 26 % займають зернові й олійні культури, 21 % – продукція тваринництва, 12 % – птахівництво та виробництво яєць, 11 % – молоко, 6 % – фрукти та горіхи. Найбільш прибутковими напрямками виробництва протягом останніх трьох років у США необхідно виділити: вирощування зернових, виробництво молока, курятини та яєць, фруктів й горіхів. Збитковими виявилися вівчарство та аквакультура [14].

Таблиця 3.3.4

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції США, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (спад) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спад) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спад) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	19278	-1,1	3,1	1	60103	-0,1	9,2
Рис	1463	1,8	7,5	0,7	11027	2,4	1,6
Грубі зернові	36747	0,3	9	1,7	330575	1,9	29,8
Олійні культури	37350	0,1	0,5	1,6	18853	1,6	11,2
Зернобобові культури	1419	5,2	1,9	0,2	2634	5,4	3,9
Коренеплоди	454	-2,5	42,1	0,3	19100	-2,2	2,6
Цукрова тростина	355	-1,6	69,9	-2,1	24821	-3,7	1,5
Молоко	x	x	x	x	87461	1,4	12,1
Яйця	x	x	x	x	5412	0,8	7,6
М'ясо птиці	x	x	x	x	19584	1,8	20
Свинина	x	x	x	x	10186	1,7	9,3
Яловичина	x	x	x	x	12047	-0,2	18,3
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	76	-3,2	0,6

Джерело: [18].

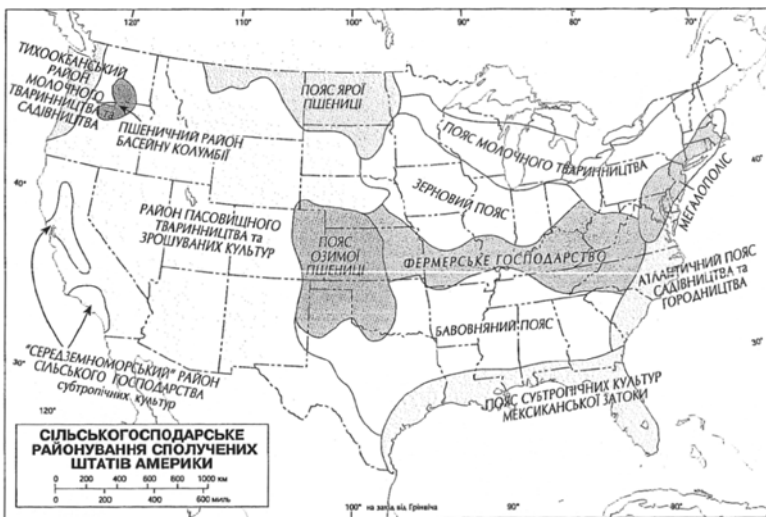
За обсягом виробництва сільськогосподарської продукції США займає 1-е місце у світі. Питома вага США у світовому

виробництві грубих зернових становить 29,8 %, олійних культур – 11,2 %, пшениці – 9,2 %. Кукурудза є “національною” культурою США, її збір (256 млн т - 2/5 світового) становить майже половину збору всіх країн світу (табл. 3.3.4).

Валове виробництво пшениці становить 60 млн т, рису – 11 млн т, олійних культур майже 19 млн т. За останні 10 років спостерігається тенденція нарощування виробництва та розширення площ під такими культурами як рис, грубі зернові, олійні та особливо зернобобові культури.

Важливо зазначити, що для сільського господарства США характерними є високі показники урожайності сільськогосподарських культур: урожайність пшениці становить – 3,1 т/га зросла за період з 2000 р. до 2010 р. на 1 %, грубих зернових – 9 т/га і відповідно зросла на 1,7 %, олійних культур – 0,5 т/га, зросла на 1,6 %.

У США сформувалися величезні спеціалізовані сільськогосподарські пояси – “пшеничний”, “кукурудзяний”, “бавовняний”, “тютюновий” та ін., які є одними з найпродуктивніших сільськогосподарських регіонів світу (рис. 3.3.4).

*Рис.3.3.4. Сільськогосподарське районування США
Джерело: [6].*

Понад 50 % сільськогосподарської продукції дає тваринництво. Основні напрями: м'ясомолочне і молочне скотарство, свинарство, птахівництво. Частка США у світовому виробництві молока сягає 12,1 %, яловичини – 18,3 %, свинини – 9,3 %. Тваринництво США характеризується великим поголів'ям (понад 100 млн голів великої рогатої худоби, з них 10 млн – молочні корови, 60 млн голів свиней, 6,2 млрд бройлерів), високою продуктивністю і міцною кормовою базою (комбікорми, сіяні трави, грубі пасовища). Вирощування свиней – спеціалізація “кукурудзяного поясу”.

Найбільша концентрація великої рогатої худоби м'ясного напрямку має місце на Великих рівнинах – штати Техас, Оклахома, Канзас і Небраска. Тут її утримують на спеціалізованих ранчо і фермах, які стали відгодівельними підприємствами промислового типу – “фабриками м'яса”. Бройлерне господарство характерне для південних схилів Аппалачів і плато Озарк (штати Арканзас, Міссісіпі, Алабама і Джорджія). Виробництво м'яса в США весь час зростає і перевищило вже 34 млн т на рік. Більше 2/5 його припадає на “біле м'ясо” – м'ясо птиці.

Іншою важливою сільськогосподарською країною даного регіону є *Канада*. При цьому частка сільськогосподарського сектора у ВВП Канади невелика – усього 3,5 %, що характерно для країн з розвинутою постіндустріальною економікою [11].

У сільському господарстві Канади переважають зерновий напрям, вирощування технічних культур (бавовна, цукрові буряк і тростина, соя, тютюн тощо). Основною культурою є пшениця, частка Канади у світовому виробництві якої становить 3,6 % (табл. 3.3.5). Дослідження динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур у Канаді дає змогу спостерігати такі тенденції: у 2010 р. порівняно з 2000 р. відбулося значне її підвищення з усіх культур. Так, найбільше зросла урожайність грубих зернових (3,5 %), пшениці (1,4 %) та олійних культур (2 %).

Таблиця 3.3.5

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Канадою, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	8269	-2,7	2,8	1,4	23167	-1,3	3,6
Грубі зернові	4745	-4,3	4,7	3,5	22245	-1,0	2
Олійні культури	8588	2,4	0,6	2,0	5536	4,4	3,3
Зернобобові культури	2862	2,0	1,8	-0,4	5192	1,6	7,7
Молоко	х	х	х	х	8243	0,1	1,1
Яйця	х	х	х	х	429	1,4	0,6
М'ясо птиці	х	х	х	х	1216	1,3	1,2
Свинина	х	х	х	х	1926	1,6	1,8
Яловичина	х	х	х	х	1272	0,1	1,9
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	16	2,3	0,1

Джерело: [18].

Вирощують також ячмінь, овес, кукурудзу, олійні культури, тютюн. У тваринництві традиційно переважає м'ясний напрям (скотарство, свинарство, бройлерне птахівництво). Питома вага Канади у світовому виробництві свинини становить – 1,8 %, яловичини – 1,9 %.

Загалом агрокліматичні умови Північної Америки сприятливі для вирощування різноманітних фруктів і овочів, врожаї яких – одні з найбільших у світі. Головні райони – Каліфорнія та Флорида, які дають майже весь збір цитрусових (апельсинів і лимонів), а також квітів. Великі сади і виноградники є на південному узбережжі Великих озер, в Каліфорнії. США займає

1-е місце в світі за зборами тютюну, основний район культивування якого – передгір’ї Аппалачів в південно-східних штатах (штат Вірджинія з “тютюновою столицею” Річмондом).

Сільське господарство Північної Америки характеризується великими масштабами і різноманітністю сільськогосподарської продукції та має низку специфічних властивостей. Перша його особливість – висока забезпеченість землею в розрахунку на одного жителя. На кожного канадця припадає понад 2 га сільськогосподарських угідь, на кожного жителя США - понад 1 га, тоді як у Західній Європі - менше 0,2 га [15].

Другою особливістю сільського господарства регіону є високий рівень продуктивності праці. Науково-технічна революція в Північній Америці найбільше вплинула на розвиток сільського господарства. У результаті в цій галузі зайнято лише 4 % економічно активного населення (в тому числі в Канаді – 6 %), тобто набагато менше, ніж в Європі. Загальний обсяг сільськогосподарського виробництва в Північній Америці продовжує зростати, хоча зайнятих у ньому стає все менше. Один зайнятий в сільському господарстві даного регіону забезпечує продуктами приблизно 50 осіб.

Третя особливість сільського господарства Північної Америки – високий рівень розвитку капіталізму. Понад 3/5 товарної продукції дають великі ферми, що представляють собою типові капіталістичні підприємства, оснащені дорогою технікою, широко використовують досягнення сучасної агротехніки і організації виробництва, застосовують найману працю. Малі й середні фермери не витримують конкуренції і банкрутують. З часу другої світової війни загальне число ферм скоротилося більш ніж у 2 рази; в той же час число великих ферм помітно зросло. Також зросла і концентрація у них землі, худоби, машин, витрат на наймання робочої сили, але ще помітніше зросла частка цих ферм у виробництві товарної продукції.

Четвертою особливістю є інтеграція сільського господарства в так званий агрокомплекс, який об’єднує виробництво сільськогосподарських продуктів, їх зберігання, транспортування, переробку, збут, а також виробництво техніки, добрив та іншої продукції, необхідної сільському господарству.

Таким чином промисловий капітал підпорядковує собі й сільське господарство.

Північна Америка виділяється і високим ступенем порайонної спеціалізації сільського господарства. Тут склався ряд “поясів” і окремих округів з чіткими відмінностями в основному напрямку розвитку господарства. Порайонна спеціалізація є важливим фактором збільшення обсягу виробництва і продуктивності праці. Вона відображає стихійний процес розвитку географічного поділу праці, заснованого на використанні природних переваг або особливостей стану та умов окремих районів. Все це обумовлює те, що континент Північна Америка є провідним аграрним регіоном світу.

Латинській Америці також належить чільне місце у світовому сільськогосподарському виробництві. Сільське господарство є основною сферою матеріального виробництва багатьох латиноамериканських країн, хоча загалом по регіону його частка в структурі ВВП становить лише 13 %. Особлива його роль у країнах Центральної Америки і Карибського басейну, для більшості яких експорт продовольства і сировини рослинного й тваринного походження є основним джерелом валютних надходжень (рис. 3.3.5.).

Сільське господарство регіону представлено двома різними секторами. Перший сектор – це високотоварне, переважно плантаційне господарство, яке в багатьох країнах і тим більше районах набуло характеру монокультури. Можна назвати п’ять найважливіших плантаційних культур Латинської Америки – *цукрова тростина* (Ямайка, Гаїті), *кава* (Центральна Америка і Колумбія, Коста-Ріка, Гватемала, Нікарагуа), *какао*, *банани* (Коста-Ріка, Гондурас, Панама, Еквадор, Колумбія) і *бавовна*, що забезпечують половину всього сільськогосподарського експорту цього регіону.

Другий сектор – споживче малотоварне сільське господарство, зовсім не порушене “зеленою революцією”. Селяни, зайняті в ньому, вирощують кукурудзу, маніоку, квасоллю, овочі, картоплю.

Рис. 3.3.5. Карта сельского хозяйства стран Латинской Америки

Джерело: [22].

Відсталість сільського господарства багато у чому спричиняє обмеженість внутрішнього ринку навіть найрозвинутіших країн регіону. У галузі функціонують два типи виробничих структур – великі поміщицькі маєтки (латифундії) та дрібні господарства. Приблизно 1 % господарств площею понад 5 тис. га кожне володіють 60 % сільськогосподарських угідь, а 7,5 млн дрібних господарств середньою площею 4,5 га кожне (понад 3/4 усіх господарств) – лише 1/5 угідь [10].

Землі латифундій у рідконаселених районах використовують переважно під екстенсивне тваринництво, у густонаселених — під плантаційне господарство, в якому широко використовують ручну працю. Їх продукція здебільшого продається на зовнішніх ринках.

У Латинській Америці обробляється лише 8 % сільськогосподарських площ. Велика територія регіону вкрита лісами (63 %) або зайнята під пасовища (29 %). Орні землі займають до 80 млн га.

Провідними країнами-виробниками основних сільськогосподарських культур у даному регіоні є Бразилія, Аргентина, Мексика.

Бразилія має найсильнішу економіку в Латинській Америці та багата сільськогосподарською продукцією. Вона є провідним світовим виробником кави, цукрової тростини, апельсинів і апельсинового соку, сухих бобів, і одним з трьох найбільших виробників соєвих бобів, яловичини, м'яса птиці, кукурудзи, а також десятки інших видів м'яса, зерна, насіння олійних культур та плодоовочевої продукції (табл. 3.3.6).

Аграрне господарство Бразилії – одне з найдинамічніших галузей Південної Америки. Від агробізнесу та його суміжних галузей країна отримує близько 40 % власного ВВП. Сільськогосподарські товари становлять 43 % всього експорту та 93 % – загального активного торговельного балансу. У сільському господарстві Бразилії зайнято 20 % робочої сили.

Основними споживчими культурами Бразилії є пшениця, кукурудза і рис. У 2010 р. зібрано пшениці – 6037 тис. т, рису – 11309 тис. т, грубих зернових 58385 тис. т. (табл. 3.3.6). Частка Бразилії у світовому виробництві грубих зернових становить 5,3 %, олійних культур – 8 %, зернобобових культур – 4, 8 %.

Таблиця 3.3.6

**Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
Бразилією, 2010 р.**

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	2177	7,4	2,8	5,9	6037	13,8	0,9
Рис	2710	-2,9	4,2	3,2	11309	0,2	1,7
Грубі зернові	13788	1,0	4,2	4,8	58385	5,8	5,3
Олійні культури	24845	5,1	0,5	2,1	13437	7,2	8
Зернобобові культури	3502	-2,2	0,9	2,8	3228	0,5	4,8
Коренеплоди	1983	0,2	14,5	0,5	28661	0,7	4
Цукрова тростина	9081	6,5	79,2	1,6	719157	8,2	42,7
Молоко	х	х	х	х	31816	4,5	4,4
Яйця	х	х	х	х	2087	2,9	3
М'ясо птиці	х	х	х	х	11140	6,2	11,4
Свинина	х	х	х	х	3078	1,7	2,8
Яловичина	х	х	х	х	6977	0,6	10,6
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	11	0,9	0,08

Джерело: [18].

Бразилія займає 1 місце у світі з виробництва цукрової тростини (42,7 % світового виробництва), з якого виробляється етанол, який використовується в основному, як паливо для автомобілів. Із запровадженням національної програми Proalcool в 1975 р. (як реакція на ціновий шок від вартості нафти під час

світової енергетичної кризи) Бразилія постійно виробляє більше етанолу як замітника бензину в автомобільній галузі. На сьогодні бразильці переробляють близько 60 % власної цукрової тростини на етанол, 20 млн м³ якого реалізують на внутрішньому ринку, близько 3,5 млн м³ експортують, переважно до США, але дедалі більше й до країн ЄС [12]. Протягом 2000-2010 рр. площа під цукровою тростиною зросла на 6,5 %, а урожайність – на 1,6 % і становить 79,2 т/га (табл. 3.3.6).

Спеціалізація сільського господарства визначається вирощуванням експортних культур – кави, какао, бавовни, цукрової тростини і сої. У структурі посівних площ домінують продовольчі культури – кукурудза, рис, пшениця, квасоля і маніок. Їх вирощують на невеликих ділянках на всій території країни. Головна експортна культура Бразилії – кава, перше місце у світі – 25 % світового виробництва.

На тваринництво припадає третина вартості сільськогосподарської продукції. Провідні галузі – розведення ВРХ, свинарство і вівчарство. У країні переважає екстенсивно-пасовищне м'ясне скотарство. Питома вага Бразилії у світовому виробництві м'яса птиці становить – 11,4 %, яловичини – 10,6 %, свинини – 2,8 % [18].

Важливо відмітити, що Бразилія має надзвичайні земельні резерви. Між традиційними рослинницькими регіонами на півдні і в центрі, та тропічними лісами штату Амазона на півночі знаходиться понад 100 млн га савани. Упродовж останніх шести років бразильці додатково культивували угіддя, що дорівнюють усій орній площі Німеччини. Нині щороку культивують близько 2 млн га цілини. Економічною та політичною метою країни є до 2030 р. додатково освоїти 30 млн га ріллі. Експерти виходять з того, що Бразилія може збільшити виробництво кукурудзи, сої та, у відповідних регіонах, цукрової тростини на 50 %, не вирубуючи тропічних лісів, оскільки, внаслідок інтенсифікації виробництва вивільняються значні площі. Так, цикл виробництва в м'ясному скотарстві вже скорочено з чотирьох років до 18 місяців. Окрім того, фермери підвищують урожайність кукурудзи, вдаючись до першого висіву замість низьковрожайного другого [5].

Професійним серцем сільського господарства Бразилії є штат – Мату Гросу. Клімат цього регіону дає змогу збирати врожай двічі на рік, а середні площі підприємств більші, ніж в інших країнах світу. Площа цього штату становить близько 90 млн га, що в 2,5 рази більше, ніж уся площа Німеччини. Штат належить до найінтенсивніших рослинницьких регіонів світу. У даному регіоні вирощують розмаїття культур: від сої, кукурудзи, рису, бавовни, соняшнику та проса аж до арахісу.

Багато європейських держав вбачають у цій країні “гіганта без меж”, що має на сьогодні 264 млн га корисної площі сільськогосподарських угідь. У жодній іншій країні світу сільське господарство не розвивається так стрімко, як у Бразилії.

Окрім Бразилії в даному регіоні, важливим світовим виробником та експортером сільськогосподарської продукції є Аргентина. Більше половини зовнішньоторговельних надходжень цієї південноамериканської країни – від сільського господарства. Аргентина має добре розвинуте сільське господарство, в структурі якого переважає тваринництво.

Відмінною рисою сільського господарства Аргентини, порівняно з іншими країнами Латинської Америки, є той факт, що країна не лише повністю забезпечує себе продовольством, але й експортує свою продукцію. За споживанням продукції на душу населення Аргентина перевищує усі інші країни регіону.

Експорт сільськогосподарської продукції становить 55 % від усього експорту країни, що обчислюється у розмірі 24 млрд дол. США на рік. Сільське господарство також становить 30 % аргентинського ВВП (222 млрд дол. США). Цікаво і те, що за підрахунками вчених, аргентинські фермери годують 400 млн людей на планеті [2].

Однак на світовому ринку Аргентина відстає від своїх конкурентів – США, Канади, Австралії, а також від багатьох європейських країн, що пов'язано з низькою продуктивністю праці в аргентинському сільському господарстві. Причиною цього є відстала соціально-економічна структура сільського господарства. Аргентина входить до низки тих країн, які потребують нових можливостей для одержання більш високих показників у сільському господарстві.

У структурі посівних площ Аргентини провідне місце займають посіви зернових культур, серед яких головні: пшениця і кукурудза (табл. 3.3.7). Вирощують також ячмінь, є посіви гречки і зернобобових. Важливе місце в структурі посівів займають технічні культури, передусім, посіви бавовни, сої, сорго. В Аргентині добре розвинене садівництво (лимонів, винограду, абрикосів, яблук), на півночі – виноградарство, у приміських зонах великих міст – овочівництво.

Таблиця 3.3.7

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Аргентиною, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	4373	-3,8	3,4	3,2	14914	-0,8	2,3
Рис	215	1,3	5,8	1,9	1241	3,2	0,2
Грубі зернові	4770	0,5	6,3	2,8	30049	3,3	2,7
Олійні культури	20455	4,8	0,5	0,6	10722	5,4	6,4
Зернобобові культури	324	0,9	1,3	1,3	413	2,2	0,6
Цукрова тростина	355	2,4	81,7	2,2	29000	4,7	1,7
Молоко	х	х	х	х	10502	0,4	1,5
Яйця	х	х	х	х	505	4,4	0,7
М'ясо птиці	х	х	х	х	1642	5,1	1,7
Свинина	х	х	х	х	281	2,8	0,3
Яловичина	х	х	х	х	2630	-0,3	4
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	55	-0,6	0,4

Джерело: [18].

Провідну роль у сільському господарстві Аргентини відіграє і тваринництво – розведення і вирощування великої рогатої худоби. Для вирощування ВРХ головним районом є Пампа, природні пасовища якої створюють відмінну кормову базу.

Аргентина нараховує понад 50 млн гол. ВРХ, за цим показником вона посідає п'яте місце у світі, з виробництва м'яса – 3 млн т – третє, а за його споживанням – перше. М'ясо – національна їжа аргентинців. За останніми даними, споживання яловичини в Аргентині становило 61,2 кг на душу населення [4].

Аргентина є медовою “наддержавою” з 375 тис. т, які щорічно поставляються на світовий ринок меду різними країнами, понад 25 % – “зроблено в Аргентині”. За обсягом виробленого меду (86–98 тис. т щорічно протягом останніх 5 років) ця країна поступається лише Китаю [23].

Аргентина історично залишається одним з найбільших світових виробників олійних культур. Останнім часом аргентинські фермери усе більшу увагу приділяють вирощуванню одного з різновидів ріпака – канолі (генетично модифікований у 80-х роках канадськими фахівцями ріпак, з якого виробляють ріпакову олію, з низьким вмістом ерукової кислоти). За даними аргентинських фахівців, канолова олія містить менше насичених жирів, ніж інші ролинні олії і має більше кислот, які сприяють підвищенню позитивного холестерину.

Аргентина має всі необхідні умови для виходу на лідируючі позиції у світовому виробництві ріпака і ріпакової олії з огляду на кліматичні умови, якісний склад ґрунтів, наявність сучасних технологій у сільському господарстві, активний розвиток біодизельної промисловості у світі, динамічний розвиток виробництва олійних культур і рослинних олій, а також приплив іноземних інвестицій у ці сектори.

П'ятою найбільшою країною на американському континенті та 14-тою найбільшою у світі є Мексика. Загалом Мексика має декілька унікальних характеристик. По-перше, це найпівнічніша країна Латинської Америки, 80 % зовнішньої торгівлі якої зорієнтовано на ринок США внаслідок географічного детермінізму. На її території площею 1,972 млн км² проживає 115

млн людей, які приваблюють американські корпорації як потенційні покупці. США зацікавлені в мексиканських енергоносіях, корисних копалинах і потенціалі сільського господарства, тому й створили 1 січня 1994 р. разом із Канадою та Мексикою Північноамериканську зону вільної торгівлі

До найважливіших сільськогосподарських культур, які вирощують в Мексиці, відносяться кукурудза, пшениця, рис, ячмінь, маїс і сорго (табл. 3.3.8). До інших важливих експортних культур – фрукти і овочі, особливо томати, апельсини, манго й банани, кава. Питома вага Мексики у світовому виробництві пшениці становить – 0,6 %, грубих зернових – 2,8 %, зернобобових культур – 2,1 %, цукрової тростини – 3 %.

Таблиця 3.3.8

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції Мексикою, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	679	-0,4	5,4	0,9	3677	0,5	0,6
Грубі зернові	9254	-0,1	3,4	2,6	31029	2,5	2,8
Олійні культури	674	1,3	0,5	-0,2	355	1,2	0,2
Зернобобові культури	1758	0,4	0,8	0,7	1412	1,1	2,1
Цукрова тростина	704	1,3	71,6	0,0	50422	1,3	3
Молоко	x	x	x	X	10838	1,4	1,5
Яйця	x	x	x	x	2381	2,9	3,5
М'ясо птиці	x	x	x	x	2722	3,8	2,8
Свинина	x	x	x	x	1175	1,3	1,1
Яловичина	x	x	x	x	1745	2,2	2,7
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	99	3,2	0,7

Джерело: [18].

Розведення великої рогатої худоби у Мексиці зосереджене в північно-центральному регіоні, який експортує велику кількість ВРХ у США. Яловичина і молочні продукти для урбанізованих

районів здебільшого надходять з приморського району Мексиканської затоки, де розводять велику зебу. Велике значення в тваринництві країни мають: коні, мули, осли, вівці, кози й свині. Обсяги випуску продукції тваринництва відповідають внутрішнім потребам країни в яловичині, свинині, свіжому молоці, м'ясі птиці яйцях, водночас імпортується сухе молоко.

У Мексиці також вирощуються фрукти й овочі, культивування яких приваблює сюди іноземних інвесторів. Особливо це стосується таких культур, як банани та цукрова тростина. Загалом, сільське господарство, лісове господарство і рибальство становлять до 10 % всієї мексиканської економіки.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна виділити основні особливості аграрного сектора країн Латинської Америки: по-перше, багатокладність господарства (державний сектор, кооперативні господарства, кустарні виробництва, латифундії - великі приватні земельні володіння); по-друге, вузька спеціалізація господарства: монокультурність в сільському господарстві; по-третє, залежність від іноземного капіталу і проблема зовнішнього боргу.

3.3.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Америки

Останнім часом світовий ринок сільськогосподарської продукції і продовольства характеризується чіткою тенденцією до зростання обсягів експорту. Так, за 2005–2011 рр. світовий експорт основних видів продовольчої продукції зріс: пшениці – від 120,5 до 149,3 млн т, або на 24 %, сояшнику – від 3,1 до 4,8, або 54,1 %, м'яса загалом від 31,2 до 37,6 (на 20,5 %), у тому числі яловичини – від 8,8 до 9,6 і на 8,7 %, свинини – від 10,0 до 12,1, або на 29,7 %, м'яса птиці від 10,9 до 14,2 і на 29,7 %, молока й молочних продуктів – від 86,3 до 97,8 млн т, або на 133 % [9].

Америка є провідним аграрним регіоном світу. Історичні та природні фактори створили умови для ефективного розвитку сільського господарства. Відтак країни Америки є найбільшими постачальниками сільськогосподарської продукції на аграрні ринки, а тому і формують світові ціни на неї.

З огляду на те, що експортно-імпортну кон'юнктуру товарних ринків Америки визначає зовнішньоекономічна

діяльність ТОП країн – контрагентів, доцільним вбачається проаналізувати експортно-імпорتنу діяльність провідних країн в розрізі продуктових груп та географічних ринків.

Суттєві позиції в товарній структурі зовнішньої торгівлі американських країн займає група 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини”. Необхідно зазначити, що до ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини”, належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Уругвай. Основними експортоорієнтованими країнами регіону є Канада, Мексика, Бразилія, Уругвай, а імпортозалежними – США, Венесуела, Аргентина (табл. 3.3.9).

Таблиця 3.3.9

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 01 “Живі тварини”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	269614	365126	634547	у 2,3 рази
Імпорт	1551807	2270152	2191468	141,2 %
Сальдо	-1282193	-1905026	-1556921	-274728
ЗТО	1821421	2635278	2826015	155,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,3	0,1
Канада				
Експорт	1411113	1600484	1412376	100,1 %
Імпорт	132764	145710	177986	134,1 %
Сальдо	1278349	1454774	1234390	96,6 %
ЗТО	1543877	1746194	1590362	103,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	10,6	11,0	7,9	-2,7
Мексика				
Експорт	399082	540772	830451	у 2,0 рази
Імпорт	110873	136267	144582	130,4 %
Сальдо	288209	404505	685869	у 2,4 рази
ЗТО	509955	677039	975033	191,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,6	4,0	5,7	2,1

Джерело: розраховано за даними [17].

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. США (зростання у 2,3 рази), Мексика (у 2 рази), найвищі темпи приросту імпорту спостерігаються у Венесуелі (у 2 рази). Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про динамічне нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції 01 групи, зокрема експорт Канади майже у 8 разів перевищує імпорт, крім того, імпортозалежна відносно продукції групи 01 США тяжіє до нарощування обсягів експортованої продукції відносно імпорту. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США (2826015 тис. дол.). Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Мексика.

Таблиця 3.3.10

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 01 “Живі тварини”, 2009-2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	1450	0,02	10	Україна	310	0,003	16
Канада	4286102	49,52	1	Канада	420119	4,49	4
Мексика	1191074	13,76	2	Мексика	300934	3,22	5
Нідерланди	390824	4,52	4	Росія	179949	1,92	7
Німеччина	119715	1,38	5	Японія	43845	0,47	9
Китай	112905	1,30	6	Китай	172506	1,84	8
США	2516980	29,08	3	США	6068199	64,89	1
Туреччина	9422	0,11	8	Туреччина	536469	5,74	3
Домініканська республіка	719	0,01	11	Домініканська Республіка	719	0,01	15
Гватемала	756	0,01	11	Гватемала	756	0,01	15
Куба	159	0,0018	12	Куба	159	0,002	17

Закінчення таблиці 3.3.10

1	2	3	4	5	6	7	8
Бельгія	13200	0,15	7	Венесуела	1358901	14,53	2
Маврикій	2151	0,02	10	Казахстан	10769	0,12	13
Бразилія	8988	0,10	9	Бразилія	21415	0,23	11
Великобританія	863	0,01	11	Ліван	191289	2,05	6
Уругвай	536	0,01	11	Парагвай	28466	0,30	10
				Аргентина	16621	0,18	12
				Корея	9745	0,10	14

Джерело: розраховано за даними [17].

Необхідно підкреслити, що збут продукції групи 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини” здійснюються переважно в межах регіону (табл. 3.3.10), так, в загальному обсязі експорту найбільшу частку становить США – 65 %, Венесуела – 14,5 %, іншим пріоритетним ринком збуту є Туреччина – 5,74 %. Зазначимо, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 01 УКТ ЗЕД є незбалансованими у зазначених країнах, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо експорту, де на США припадає 64,89 % загального обсягу імпорту, а Канада експортує 49,52 % від загального обсягу.

Іншою вагомою групою продукції даного регіону є група 02 УКТ ЗЕД “М'ясо та їстівні субпродукти”. ТОП-країнами, які здійснюють зовнішньоторгівельні операції у великих обсягах, є США та Канада (табл. 3.3.11). В даному регіоні експортноорієнтованими країнами є Бразилія, Аргентина, Уругвай, а імпортозалежними – Мексика, Чилі та Венесуела.

Таблиця 3.3.11

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 02 “М'ясо та їстівні субпродукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	6293921	7893015	9837538	156,3 %
Імпорт	3707798	4176568	4771921	128,7 %
Сальдо	2586123	3716447	5065617	195,9 %
ЗТО	10001719	12069583	14609459	146,1 %

Закінчення таблиці 3.3.11

1	2	3	4	5
Співвідношення експорту до імпорту	1,7	1,9	2,1	0,4
Канада				
Експорт	2655216	3464347	3817791	143,8 %
Імпорт	1503025	1678185	2071407	137,8 %
Сальдо	1152191	1786162	1746384	151,6 %
ЗТО	4158241	5142532	5889198	141,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,8	2,1	1,8	0,1

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції в межах регіону є Мексика, Канада, США, за межами Америки – Японія (34,4 %), Росія (13,2), Гонконг (11,5). Найбільшими постачальниками продукції групи 02 до ТОП-країн є США, Канада, Австралія та Нова Зеландія. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 02 УКТ ЗЕД є також незбалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту та імпорту товарів (табл. 3.3.12).

Таблиця 3.3.12

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 02 “М'ясо та їстівні субпродукти”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Канада	6408306	21,59	2	Україна	666420	1,21	11
Австралія	4119319	13,88	3	Японія	12786380	23,25	1
Нова Зеландія	2981752	10,05	4	Мексика	7448366	13,54	2
Мексика	715409	2,41	6	Канада	4373785	7,95	6
Нікарагуа	268788	0,91	10	Корея	2982852	5,42	7

Закінчення таблиці 3.3.12

1	2	3	4	5	6	7	8
США	12502904	42,13	1	Гонконг, Китай	6473653	11,77	4
Чилі	218893	0,74	11	Росія	7246942	13,18	3
Іспанія	29175	0,10	12	Саудівська Аравія	3216097	5,85	8
Бразилія	544745	1,84	7	Венесуела	2210881	4,02	9
Уругвай	355123	1,20	9	США	5580591	10,15	5
Парагвай	1080331	3,64	5	Німеччина	890342	1,62	10
Аргентина	446632	1,50	8	Чилі	356850	0,65	13
Італія	9021	0,03	13	Ізраїль	496283	0,90	12
				Бразилія	273374	0,50	14

Джерело: розраховано за даними [17].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні” належать США, Канада, Еквадор. Основними експортоорієнтованими країнами є США, Канада, Чилі, Еквадор, Аргентина, імпортозалежними – Бразилія, Мексика. Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. США (44,7 %), Канада (31,0 %), Еквадор (53 %), найвищі темпи приросту імпорту – Бразилія (76,0 %), Мексика (37,2 %), при цьому варто зазначити, що скорочення обсягів експорту відбулося за рахунок зниження експортної активності США. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується США, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту, мінімальний обсяг обороту було досягнуто Еквадором. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відображається у позитивному сальдо Мексики, Канади, Аргентини. Щодо співвідношення експорту й імпорту, то спостерігається тенденція до переважання експорту над імпортом продукції групи 03 УКТ ЗЕД, зокрема експорт Еквадору майже у 5 разів перевищує імпорт.

Таблиця 3.3.13

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Америци щодо продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	2492301	2865733	3607429	144,7 %
Імпорт	5815525	6344858	7278427	125,2 %
Сальдо	-3323224	-3479125	-3670998	-3477774
ЗТО	8307826	9210591	10885856	131,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,5	0,5	0,1
Канада				
Експорт	2407781	2883601	3154077	131,0 %
Імпорт	1077634	1262778	1446464	134,2 %
Сальдо	1330147	1620823	1707613	128,4 %
ЗТО	3485415	4146379	4600541	132,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,2	2,3	2,2	0,0
Еквадор				
Експорт	744737	913515	1140789	153,2 %
Імпорт	8916	121666	238136	у 26 рази
Сальдо	735821	791849	902653	122,7 %
ЗТО	753653	1035181	1378925	183,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	83,5	7,5	4,8	-78,7

Джерело: розраховано за даними [17].

Найбільшими постачальниками продукції групи 03 до ТОП-країн Америци є Китай (27,5%), Канада (22,6%), Таїланд (13,8%), Чилі (12,8%), Індонезія (9%), ключовими ринками збуту в межах регіону є США (33,9%) та Канада (8,82%), за межами – азіатський регіон – Японія (22,13%) та Китай (12,78%). Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 03 УКТ ЗЕД є збалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту та імпорту товарів.

Таблиця 3.3.14

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 03 “Риба і ракоподібні”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	8682	0,03	15	Україна	334712	1,18	12
Канада	6041058	22,60	2	Китай	3621617	12,78	3
Китай	7303064	27,32	1	Японія	6272029	22,13	2
Таїланд	3495405	13,08	3	Канада	2499652	8,82	4
Чилі	3428715	12,83	4	Корея	925407	3,27	7
Індонезія	2291248	8,57	5	Німеччина	696065	2,46	8
США	2018108	7,55	6	Франція	446360	1,58	10
В'єтнам	436397	1,63	9	Іспанія	1573718	5,55	5
Норвегія	643302	2,41	7	Гонконг, Китай	346596	1,22	11
Аргентина	459030	1,72	8	Італія	604166	2,13	9
Португалія	249660	0,93	11	США	9591687	33,85	1
Area Nes	251714	0,94	10	Росія	249888	0,88	13
Панама	68481	0,26	12	Бразилія	1038951	3,67	6
Іспанія	16746	0,06	14	Бельгія	135102	0,48	14
Кірібаті	17807	0,07	13		x	x	x

Джерело: розраховано за даними [17].

Вагомі позиції в товарній структурі експортно-імпортних операцій американських країн займає група 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”. Доцільно зазначити, що до ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 04 належать США, Аргентина, Канада, Бразилія, Венесуела (табл. 3.3.15). Більша частина країн регіону є імпортозалежними – Канада, Бразилія, Венесуела, Мексика. Основними експортоорієнтованими країнами є США, Аргентина та Уругвай. Найвищі темпи приросту експорту товарної групи протягом 2009–2011 рр. демонстрували Уругвай

(у 2,2 раза) та США (94,1 %), найвищі темпи приросту імпорту – Бразилія (у 2 раза), Венесуела (60,7 %), Мексика (36,1 %). Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США (3244237 тис. дол. США), мінімальний обсяг обороту було досягнуто Канадою (615463 тис. дол. США).

Таблиця 3.3.15

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	1112980	1576242	2160703	194,1 %
Імпорт	963379	949246	1083534	112,5 %
Сальдо	149601	626996	1077169	у 7,2 рази
ЗТО	2076359	2525488	3244237	156,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,2	1,7	2,0	0,8
Канада				
Експорт	143979	187276	185665	129,0 %
Імпорт	326703	375099	429798	131,6 %
Сальдо	-182724	-187823	-244133	-61409
ЗТО	470682	562375	615463	130,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,5	0,4	0,0
Бразилія				
Експорт	175243	178115	167024	95,3 %
Імпорт	253580	328934	602776	у 2,4 рази
Сальдо	-78337	-150819	-435752	-357415
ЗТО	428823	507049	769800	179,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,69	0,54	0,28	-0,41

Джерело: розраховано за даними [17].

Надалі дані (табл. 3.3.15) ілюструють тенденцію щодо перевищення обсягів імпорту продукції групи 04 до країн Америки за 2009–2011 рр. над експортом, хоча загалом всі країни тяжіють до нарощування обсягів експорту відносно імпорту.

Найбільшими постачальниками продукції групи 04 до ТОП-країн американського континенту є США (32,9 %), Нова Зеландія (20,9 %), Аргентина (13,8 %), Італія (10,4 %), Уругвай (7,9 %), основними ринками збуту є країни в межах регіону – Мексика (32,2 %), Венесуела (10,8 %) та Канада (9,14 %). Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 04 УТН ЗЕД є збалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту та імпорту товарів (табл. 3.3.16).

Таблиця 3.3.16

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 2009-2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	7476	0,07	13	Україна	41417	0,51	15
Італія	1052255	10,38	4	Мексика	2633653	32,22	1
Нова Зеландія	2120730	20,93	2	Японія	660078	8,07	5
Франція	665598	6,57	6	Китай	535852	6,55	7
Аргентина	1393838	13,75	3	Корея	31629	0,39	16
Канада	274915	2,71	8	Канада	747556	9,14	4
США	3336555	32,92	1	США	636596	7,79	6
Уругвай	799882	7,89	5	Саудівська Аравія	27128	0,33	17
Чилі	286268	2,82	7	Бразилія	738043	9,03	4
Нідерланди	69793	0,69	9	Венесуела	881375	10,78	2
Франція	45423	0,45	11	Алжир	281864	3,45	9
Нікарагуа	13985	0,14	12	Філіппіни	480288	5,88	8
Швейцарія	68061	0,67	10	Німеччина	178981	2,19	10
x	x	x	x	Куба	108721	1,33	11
x	x	x	x	Єгипет	45068	0,55	14
x	x	x	x	Ангола	81293	0,99	12
x	x	x	x	ОАЕ	65312	0,80	13

Джерело: розраховано за даними [17].

Аналізуючи експорт та імпорт по групі 05 УКТ ЗЕД “Інші продукти тваринного походження”, 13 УКТ ЗЕД “Шелак природний” та 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення”, зазначимо, що Американський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даних груп. Експорт по 05 групі за 2009–2011 рр. становив лише 0,53 %, 13 групі –0,13 %, а по 14 групі – 0,09 % від товарної структури. Імпорт по 05 групі за 2009–2011 рр. становив 0,77 %, 13 групі – 0,83 %, а по 14 групі – 0,06 % від товарної структури.

Незначні позиції в товарній структурі займає група 06 УКТ ЗЕД “ Живі дерева та інші рослини”. Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 06 належать Колумбія, Еквадор, США, Канада, Коста-Ріка, Мексика та Бразилія. Найбільшими експортерами продукції 06 групи є Колумбія, Еквадор, Канада, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. відповідно – 16,3 %, 23,1 % та 14 %. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Колумбія, що відзначається також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Канадою. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпортних операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.3.17).

Таблиця 3.3.17

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 06 “Інші продукти тваринного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Колумбія				
Експорт	1777054	2039402	2067048	116,3 %
Імпорт	16989	16383	22661	133,4 %
Сальдо	1760065	2023019	2044387	116,2 %
ЗТО	1794043	2055785	2089709	116,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	104,6	124,5	91,2	-13,4

Закінчення таблиці 3.3.17

1	2	3	4	5
США				
Експорт	348870	364359	369432	105,9 %
Імпорт	1334351	1437852	1484507	111,3 %
Сальдо	-985481	-1073493	-1115075	-129594
ЗТО	1683221	1802211	1853939	110,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,3	0,2	-0,1
Канада				
Експорт	262514	294781	299192	114,0 %
Імпорт	304874	321504	327644	107,5 %
Сальдо	-42360	-26723	-28452	13908
ЗТО	567388	616285	626836	110,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,9	0,9	0,0

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції групи 06 УКТ ЗЕД “Живі дерева та інші рослини” для Американських країн є США (46,7 %), Росія (32,3 %), Канада (9,08 %), Нідерланди (5,30 %). Слід відмітити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 06 УКТ ЗЕД є незбалансованими у зазначених країнах, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.18). Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах регіону Америки. Головними постачальниками продукції даної групи в межах регіону є Колумбія (40,17 %), Канада (15,1 %), США (11,2 %), за межами Америки – Нідерланди (17,8 %). Необхідно підкреслити, що географія експорту до Америки продукції групи 06 є територіально сконцентрованою (на Колумбію припадає 40,2 % загального обсягу експорту).

Таблиця 3.3.18

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки
продукцією групи 06 “Інші продукти тваринного
походження”, 2009-2011 рр.**

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	57	0,0010	12	Україна	55590	0,57	11
Колумбія	2241838	40,17	1	Росія	3162739	32,34	2
Канада	841988	15,09	3	Канада	887611	9,08	3
Нідерланди	996148	17,85	2	Нідерланди	518127	5,30	4
Еквадор	528292	9,47	5	Великобританія	133769	1,37	6
Коста-Ріка	217467	3,90	6	Японія	148566	1,52	5
США	626138	11,22	4	США	4567609	46,71	1
Еквадор	95593	1,71	7	Італія	72169	0,74	10
Чилі	21522	0,39	8	Мексика	110168	1,13	9
Китай	2429	0,04	11	Бельгія	118400	1,21	7
Аргентина	4146	0,07	10	Панама	2992	0,03	13
Ізраїль	4820	0,09	9	Венесуела	1275	0,01	14
х	х	х	х	Німеччина	14196	0,15	12

Джерело: розраховано за даними [17].

Аналізуючи експортно-імпортні операції по групі 07 УКТ ЗЕД “Овочі ” необхідно зазначити, що ТОП-країнами американського регіону є Мексика, США, Канада, Аргентина, Перу, Бразилія, Колумбія. З них експортоорієнтованими країнами є Аргентина, Перу та Мексика, імпортозалежними – США, Бразилія, Колумбія (табл. 3.1.19).

Найбільші темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Мексика (36,3%), Канада (35,7%) та навіть при значній імпортозалежності США – 16,7%, найвищі темпи приросту

імпорту – США (34,9 %), Колумбія (18,2 %) та Бразилія (майже в 4 рази). Важливо зазначити, що характерною рисою ТОП-країн є нарощування вищими темпами обсягів експорту ніж імпорту.

Таблиця 3.3.19

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 07 “Овочі”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Мексика				
Експорт	3563327	4214971	4857382	136,3 %
Імпорт	410446	362067	367256	89,5 %
Сальдо	3152881	3852904	4490126	142,4 %
ЗТО	3973773	4577038	5224638	131,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	8,7	11,6	13,2	4,5
США				
Експорт	2717067	3017328	3171841	116,7 %
Імпорт	5149698	6263235	6948071	134,9 %
Сальдо	-2432631	-3245907	-3776230	-1343599
ЗТО	7866765	9280563	10119912	128,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,5	0,0
Канада				
Експорт	1957904	2176602	2657346	135,7 %
Імпорт	1995782	2252853	2456626	123,1 %
Сальдо	-37878	-76251	200720	238598
ЗТО	3953686	4429455	5113972	129,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	1,0	1,1	0,1

Джерело: розраховано за даними [17].

Значну кількість продукції групи 07 УКТ ЗЕД “Овочі” Американські країни експортують. Ключовими споживачами даної продукції є, в основному країни регіону – США – 56,14 %, Канада – 23,28 %, Мексика – 2,99 %, за межами регіону – Індія – 5,03 %,

Китай – 1,78 % та Турція – 1,59 % (табл. 3.3.20). Країнами експортерами даної продукції до країн американського регіону є США, Канада, Китай, Мексика. Слід відмітити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 07 УКТ ЗЕД не є збалансованими у зазначених країнах, адже основна частка експорту припадає на Мексику (56,4 %), а імпорту – на США – 56,14 %. Необхідно підкреслити, що найбільші обсяги експортно-імпортних операцій здійснюються переважно в межах регіону.

Таблиця 3.3.20

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 07 “Овочі”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	обсяг експорту, тис. дол.	рейтингова позиція країни
Україна	6652	0,02	13	Україна	1595	0,01	17
США	5674810	20,42	2	США	16912960	56,14	1
Канада	3947750	14,21	3	Канада	7012621	23,28	2
Китай	1684377	6,06	4	Китай	536181	1,78	6
Перу	1251001	4,50	5	Іспанія	280518	0,93	11
Гватемала	400140	1,44	7	Гватемала	62893	0,21	16
Болівія	55000	0,20	11	Японія	788492	2,62	5
Китай	323483	1,16	8	Італія	100438	0,33	13
Іспанія	61151	0,22	9	Алжир	62337	0,21	15
Аргентина	675671	2,43	6	Бразилія	444332	1,47	8
Мексика	13614873	49,00	1	Мексика	900167	2,99	4
Чилі	58649	0,21	10	Великобританія	327583	1,09	9
Еквадор	32689	0,12	12	Китайський Тайбей	235601	0,78	12
				Індія	1514035	5,03	3
				Нідерланди	90564	0,30	14
				Турція	479854	1,59	7
				ОАЕ	297616	0,99	10
				Ангола	21562	0,07	18
				Венесуела	55085	0,18	17

Джерело: розраховано за даними [17].

ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 08 УКТ ЗЕД “Їстівні плоди та горіхи”, є США, Чилі, Мексика, Еквадор, Аргентина, Канада, Бразилія, Колумбія. Експортоорієнтованими країнами є Чилі, Еквадор, Аргентина, імпортозалежними – Канада, Бразилія, Колумбія. Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. США – 33,2 %, Аргентина – 14,9 %, найбільші темпи приросту імпорту – США – 19,5 %, Мексика – 33 %, Бразилія – у 3 рази, Колумбія – 51,1 %. Слід відзначити в країнах даного регіону темпи приросту імпорту зростають вищими темпами ніж експорту.

Максимальне значення зовнішньоторговельного обороту у 2011 р. відзначено у США, що характеризується найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту (25,5 %), що відбулося за рахунок зростання імпорту. За співвідношенням експорту й імпорту, Мексика є провідною експортоорієнтованою країною, про що свідчить значення коефіцієнта покриття – 3,2 (табл. 3.3.21).

Таблиця 3.3.21

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 08 “Їстівні плоди та горіхи”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	4785293	5559746	6373952	133,2 %
Імпорт	6194407	6920289	7403690	119,5 %
Сальдо	-1409114	-1360543	-1029738	379376
ЗТО	10979700	12480035	13777642	125,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,8	0,9	0,1
Мексика				
Експорт	2422085	2568148	2540596	104,9 %
Імпорт	594156	674233	790483	133,0 %
Сальдо	1827929	1893915	1750113	95,7 %
ЗТО	3016241	3242381	3331079	110,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,1	3,8	3,2	-0,9

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції групи 08 є країни в межах регіону – Канада (22,9 %), США (38,9 %), за межами регіону незначна частка припадає на країни азіатського регіону – Гонконг, Китай (8,58 %), Японія (5,80 %), Росія (4,46 %) та країни європейського регіону – Німеччина (1,5 %), Нідерланди (3,2 %), Італія (2,96 %). Головними постачальниками визначено – Мексику (28,7 %), Чилі (22,9 %), США (21,6 %). Необхідно зазначити, що експортно-імпортні операції є географічно сконцентровані, про що свідчать частки країн в загальному обсязі імпорту та експорту товарів (табл. 3.3.22).

Таблиця 3.3.22

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 08 “Істівні плоди та горіхи”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	2185	0,01	13	Україна	66580	0,17	15
Мексика	9281184	28,65	1	Мексика	1596395	3,97	6
Чилі	7437401	22,95	2	Гонконг, Китай	3448095	8,58	3
Коста-Рика	3163576	9,76	4	Коста-Рика	46899	0,12	16
Гватемала	2742623	8,46	5	Японія	2333252	5,80	4
Еквадор	1759964	5,43	6	Корея	1121639	2,79	9
США	7010724	21,64	3	США	15660284	38,95	1
Аргентина	603003	1,86	7	Німеччина	609308	1,52	11
Китай	23541	0,07	12	Китай	309818	0,77	14
Перу	28877	0,09	11	Бразилія	456012	1,13	12
Іспанія	141854	0,44	8	Великобританія	652707	1,62	10
Португалія	105500	0,33	9	Нідерланди	1284207	3,19	7
Туречинна	99692	0,31	10	Росія	1792643	4,46	5
x	x	x	x	Канада	9210929	22,91	2
x	x	x	x	Італія	1191691	2,96	8
x	x	x	x	Бельгія	426179	1,06	13

Джерело: розраховано за даними [17].

Необхідно зазначити, що країни субрегіону Латинська Америка займають провідні позиції в світі з виробництва кави та чаю. Основними країнами, які здійснюють експортно-імпортні операції товарами групи 09 “Кава, чай” у великих обсягах є Бразилія та Колумбія, які за 2009–2011 рр. продемонстрували зростання експорту відповідно у 2,3 рази та 70,6 %. Окрім того, Колумбія відзначена максимальним значенням товарообороту у 2011 р. (2215346 тис. дол. США), який було досягнуто за рахунок зростання експорту на 70,6 % та імпорту у 2 рази (табл. 3.3.23). Лідерами експорту є Бразилія, Колумбія, Перу, Гватемала, Гондурас, імпорту – США, Канада, Мексика. Доцільно зазначити, що експортні операції значно перевищують імпортні. Так в Колумбії коефіцієнт співвідношення експорту до імпорту у 2011 р. становив 11,1, та зріс на 0,2 пункти порівняно з 2009 р., що свідчить про постійне нарощування обсягів експорту.

Таблиця 3.3.23

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Колумбія щодо продукції групи 09 “Кава, чай”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Колумбія				
Експорт	1191465	1501930	2032247	170,6 %
Імпорт	87737	84670	183099	у 2,1 рази
Сальдо	1103728	1417260	1849148	167,5 %
ЗТО	1279202	1586600	2215346	173,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	13,6	17,7	11,1	-2,5

Джерело: розраховано за даними [17].

Аналіз географічної структури експортно-імпортних операцій країн американського регіону, дає визначити основні ключові ринки збуту, які є в межах регіону – США (37,3 %) , та за межами – азіатський регіон – Японія (11,8 %), європейський регіон – Німеччина (24,7 %), Бельгія (11,4 %), Великобританія (1,2 %), Італія (7,8 %). Провідними постачальниками кави та чаю в регіон є Бразилія та Канада, значно менша частка експорту припадає на Гватемалу, Мексику, США та В’єтнам (табл. 3.3.24).

Таблиця 3.3.24

**Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки
продукцією групи 09 “Кава, чай”, 2009–2011 рр.**

Географічна структура експорту				Географічна структура імпорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	404	0,003	16	Україна	1356	0,01	11
Бразилія	4611553	31,68	1	Німеччина	5635653	24,70	2
Колумбія	3434048	23,59	2	Колумбія	146877	0,64	9
В'єтнам	1454537	9,99	5	Італія	1773457	7,77	5
Гватемала	1520933	10,45	4	Японія	2698824	11,83	3
Мексика	1134219	7,79	6	Бельгія	2591895	11,36	4
США	1556954	10,70	3	США	8513589	37,31	1
Великобританія	229946	1,58	7	Великобританія	274183	1,20	8
Шрі-Ланка	165517	1,14	8	Саудівська Аравія	289016	1,27	7
Китай	92866	0,64	11	Канада	629183	2,76	6
Іспанія	6197	0,04	15	Іспанія	147000	0,64	9
Еквадор	160862	1,11	10	Франція	118385	0,52	10
Перу	169401	1,16	9	х	х	х	х
Швейцарія	6777	0,05	14	х	х	х	х
Іран	12525	0,09	13	х	х	х	х
Індія	43475	0,30	12	х	х	х	х

Джерело: розраховано за даними [17].

Провідні позиції в товарній структурі зовнішньої торгівлі американських країн займає група 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури”. Необхідно зазначити, що до ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 10, належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Уругвай, Аргентина, Колумбія, Перу. Основними експортоорієнтованими країнами регіону є США, Аргентина, Канада, Уругвай, а імпортозалежними – Мексика, Колумбія, Перу (табл. 3.3.25).

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. США (58,6 %), Канада (59,7 %), Бразилія (у 3 рази). Найбільші темпи приросту імпорту спостерігаються у Бразилії (34,3), Колумбії (50,3 %), Перу (80,8 %). Динаміка показників експорту та імпорту за 2009–2011 рр. свідчить про динамічне нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції групи 10, зокрема експорт США майже у 7,3 раза перевищує імпорт, окрім того, імпортозалежна відносно продукції групи 10 Бразилія тяжіє до нарощування обсягів експортованої продукції відносно імпорту. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США (17691156 тис. дол. США), які продемонстрували і найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту (у 2011 р. збільшився на 50,2 % порівняно з 2009 р.).

Таблиця 3.3.25

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 10 “Зернові культури”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	9807058	10982847	15557425	158,6 %
Імпорт	1972608	1815469	2133731	108,2 %
Сальдо	7834450	9167378	13423694	171,3 %
ЗТО	11779666	12798316	17691156	150,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,0	6,0	7,3	2,3
Бразилія				
Експорт	543996	1335482	1666888	у 3,1 рази
Імпорт	1757979	2028414	2360552	134,3 %
Сальдо	-1213983	-692932	-693664	520319
ЗТО	2301975	3363896	4027440	175,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,7	0,7	0,4

Джерело: розраховано за даними [17].

Структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 10 свідчить про значну географічну диверсифікацію країн, що формують щодо продукції групи 10 цільові ринки збуту. Найбільшими споживачами у межах регіону є Мексика (20,7 %), США (6,85 %). В азіатському регіоні основними ринками збуту є Японія (29,5 %), Корея (12,2 %), Китайський Тайбей (7,2 %), в європейському регіоні – Італія (1,78 %), в африканському регіоні – Єгипет (6,5 %), Алжир (3,1 %). Провідними постачальниками продукції групи 10 до ТОП-країн є США та Аргентина, які мають значну перевагу за частками у експорті до американських ТОП-країн (відповідно 41,44 % та 22,33 %), (табл. 3.3.26). В загальному обсязі зовнішньої торгівлі експортні операції переважають над імпорнтними.

Таблиця 3.3.26

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 10 “Зернові культури”, 2009-2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	215	0,001	11	Україна	7308	0,01	16
США	12699036	41,44	1	США	3633084	6,85	5
Канада	5816566	18,98	3	Мексика	11008129	20,74	2
ПАР	330229	1,08	10	Корея	6467605	12,19	3
Чилі	472859,2	1,54	8	Єгипет	3449854	6,50	6
Уругвай	1324733	4,32	4	Китайський Тайбей	3801660	7,16	4
Аргентина	6843613	22,33	2	Японія	15626797	29,45	1
Парагвай	920128	3,00	6	Колумбія	750064	1,41	11
Тайланд	1285706	4,20	5	Іран	1829064	3,45	8
Індія	370957	1,21	9	Алжир	1597394	3,01	9
Бразилія	579633	1,89	7	Бразилія	2578746	4,86	7
x	x	x	x	Малайзія	352780	0,66	13
x	x	x	x	Італія	946195	1,78	10
x	x	x	x	Вільні зони	610386	1,15	12
x	x	x	x	Перу	186604	0,35	15
x	x	x	x	Ірак	221039	0,42	14

Джерело: розраховано за даними [17].

Суттєві позиції в товарній структурі посідає група 11 УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”. Характеристика експортно-імпоротної діяльності ТОП-країн Америки – контрагентів зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами групи 11 дозволяє виокремити основні країни-експортери – Аргентина, Канада, Уругвай, та імпортери – США, Мексика, Бразилія, Чилі.

Таблиця 3.3.27

Характеристика експортно-імпорتنних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	612419	570160	636281	103,9 %
Імпорт	793292	831302	928185	117,0 %
Сальдо	-180873	-261142	-291904	-111031
ЗТО	1405711	1401462	1564466	111,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,8	0,7	0,7	-0,1
Канада				
Експорт	687099	614289	715084	104,1 %
Імпорт	169127	171171	219251	129,6 %
Сальдо	517972	443118	495833	95,7 %
ЗТО	856226	785460	934335	109,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,1	3,6	3,3	-0,8
Мексика				
Експорт	70051	73955	99632	142,2 %
Імпорт	417288	346979	388152	93,0 %
Сальдо	-347237	-273024	-288520	58717
ЗТО	487339	420934	487784	100,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,3	0,1

Джерело: розраховано за даними [17].

Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту (11,4 %). Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Чилі. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.3.27).

Основними постачальниками продукції групи 11 УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості” для американських країн є Канада, Аргентина, США, а головними споживачами продукції – Бразилія, Мексика, США, Канада. Зазначимо, що обсяги експортно-імпорتنих операцій щодо продукції групи 11 УКТ ЗЕД є незбалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.28).

Таблиця 3.3.28

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	402	0,01	15	Україна	67	0,001	20
Канада	1620104	23,97	1	Канада	555074	9,70	4
Австралія	445927	6,60	5	Бразилія	1268836	22,18	2
Німеччина	280790	4,15	7	Японія	420581	7,35	5
Нідерланди	208850	3,09	8	Кенія	77960	1,36	8
Бельгія	304517	4,51	6	Домініканська Республіка	65751	1,15	11
Аргентина	1603105	23,72	2	Аргентина	2615	0,05	18
Уругвай	547626	8,10	4	Уругвай	25399	0,44	15

Закінчення таблиці 3.3.26

1	2	3	4	5	6	7	8
Франція	98771	1,46	9	Чилі	123079	2,15	7
Парагвай	43574	0,64	10	Парагвай	26609	0,47	14
США	1533603	22,69	3	США	1706781	29,83	1
Чилі	33967	0,50	11	Вільні зони	10792	0,19	17
Тайланд	17282	0,26	12	ПАР	67809	1,19	10
Великобританія	10382	0,15	13	Корея	72716	1,27	9
Мексика	9037	0,13	14	Мексика	997899	17,44	3
				Болівія	193835	3,39	6
				Норвегія	399	0,01	19
				Гватемала	63117	1,10	12
				Гаїті	29104	0,51	13
				Коста-Ріка	12517	0,22	16

Джерело: розраховано за даними [17].

Спеціалізацією багатьох американських країн є вирощування та реалізація олійних культур. Суттєві позиції в товарній структурі посідає група 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних культур”. Провідні країни, які здійснюють експортно-імпортні операції за даною товарною групою: США, Бразилія, Канада, Аргентина, Парагвай, Мексика, Колумбія. Найбільшими експортерами є США, Бразилія, Канада, Аргентина, імпортерами – Мексика та Колумбія. Необхідно зазначити, що експортні операції за період 2009–2011 рр. значно перевищують імпортні, про що свідчить показник покриття. Так, у 2011 р. співвідношення експорту до імпорту в США та Канаді становило 10,8 та 7,8 відповідно. Найбільші темпи приросту експорту за останні три роки продемонстрували Канада – 32,1 %, Аргентина – у 3,6 рази, Парагвай – у 2,9 рази. Максимальний зовнішньоторговельний оборот відзначено у США, зростання якого відбулося, головним чином, за рахунок експорту (табл. 3.3.29).

Таблиця 3.3.29

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних культур”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	14345157	16343575	16215990	113,0 %
Імпорт	1113039	1153067	1495630	134,4 %
Сальдо	13232118	15190508	14720360	111,2 %
ЗТО	15458196	17496642	17711620	114,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	12,9	14,2	10,8	-2,1
Канада				
Експорт	3704188	3753437	4892602	132,1 %
Імпорт	585242	543767	627330	107,2 %
Сальдо	3118946	3209670	4265272	136,8 %
ЗТО	4289430	4297204	5519932	128,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	6,3	6,9	7,8	1,5
Аргентина				
Експорт	1538394	5631871	-	-
Імпорт	392187	55082	-	-
Сальдо	1146207	5576789	-	-
ЗТО	1930581	5686953	-	-
Співвідношення експорту до імпорту	3,9	102,2	-	-

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту товарів групи 12 “Насіння і плоди олійних культур” є азіатський ринок, а головною країною-імпортером є Китай (62,2 % у загальному обсязі експорту даної продукції).

До країн американського регіону експортні поставки товарів досліджуваної групи здійснюють у межах регіону США та Канада, за межами – Китай, Індія (табл. 3.3.30).

Таблиця 3.3.30

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	3184	0,02	14	Україна	36988	0,04	18
США	7625209	50,79	1	США	2291345	2,25	8
Канада	4338526	28,90	2	Індонезія	2365015	2,32	7
Парагвай	573965	3,82	4	Японія	9220982	9,04	2
Китай	997931	6,65	3	Китай	63858392	62,62	1
Нікарагуа	132705	0,88	9	Китайський Тайбей	3146477	3,09	4
Індія	474341	3,16	5	Іспанія	2863964	2,81	5
Чилі	368459	2,45	6	Іран	1210007	1,19	11
Мексика	182861	1,22	7	Мексика	8102413	7,94	3
Нідерланди	74190	0,49	10	Нідерланди	2482735	2,43	6
Австралія	14678	0,10	13	ОАЕ	954797	0,94	13
Болівія	27612	0,18	12	Єгипет	332394	0,33	15
Аргентина	156252	1,04	8	Аргентина	1101190	1,08	12
Бразилія	44638	0,30	11	Колумбія	104751	0,10	17
				Уругвай	2023620	1,98	9
				Тайланд	1385251	1,36	10
				Швейцарія	377505	0,37	14
				Франція	124245	0,12	16

Джерело: розраховано за даними [17].

Америка є досить активним регіоном у зовнішній торгівлі продукцією групи 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, про що свідчать наступні показники. Лідерами експортних операцій даної групи товарів є Аргентина, Канада, Бразилія, Еквадор, імпортерів операцій – США, Мексика, Чилі. Необхідно відмітити, що обсяги експорту значно перевищують імпорту, про що свідчить позитивне сальдо більшості країн регіону. Найбільші темпи приросту експорту за 2009–2011 рр. відмічено в Канаді, Бразилії та Еквадорі, імпорту – в США, Чилі та Мексиці. Більшість ТОП-країн регіону тяжіють до нарощування експорту. Так, у Канаді співвідношення експорту до імпорту у 2011 р. становило 3,6 і зросло у 1,7 раза (табл. 3.3.31) порівняно з 2009 р.

Таблиця 3.3.31

Характеристика експортно-імпортерів операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	1738728	2126173	2505001	144,1 %
Імпорт	3056453	3506307	5633209	184,3 %
Сальдо	-1317725	-1380134	-3128208	-1810483
ЗТО	4795181	5632480	8138210	169,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,4	-0,2
Канада				
Експорт	1598167	2353050	3298475	у 2,1 рази
Імпорт	810590	888247	905501	111,7 %
Сальдо	787577	1464803	2392974	у 3 рази
ЗТО	2408757	3241297	4203976	174,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,0	2,6	3,6	1,7
Бразилія				
Експорт	741489	1012015	1462360	197,2 %
Імпорт	453275	578528	815054	179,8 %
Сальдо	288214	433487	647306	у 2,2 рази
ЗТО	1194764	1590543	2277414	190,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,7	1,8	0,2

Джерело: розраховано за даними [17].

Провідними ринками збуту продукції групи 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження” для американських країн є Китай, Канада, США, Індія. Важливо зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 15 УКТ ЗЕД є незбалансованими, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.32). Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно у межах регіону Америка, так, в загальному обсязі експорту частка Америки становить 53,53 %, Азії – 6,61 %, Європи – 12,24 %, в загальному обсязі імпорту частка Америки також є переважаючою – 48,08 %, Азії – 37,45 %, Європи – 2,95 %

Таблиця 3.3.32

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол.	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	2117	0,01	16	Україна	332	0,001	19
Канада	4814682	22,63	1	Канада	2304571	10,11	4
Малайзія	4455361	20,95	2	Індія	2093029	9,18	5
Філіппіни	1428513	6,72	5	Марроко	699141	3,07	8
Італія	2004440	9,42	4	Нідерланди	621270	2,73	9
Індонезія	1405433	6,61	6	Венесуела	778272	3,41	7
США	4094435	19,25	3	США	4703653	20,64	2
Гватемала	353534	1,66	10	Іран	607752	2,67	10
Коста-Ріка	374381	1,76	9	Китай	6012084	26,38	1
Гондурас	243333	1,14	12	Єгипет	735289	3,23	6
Португалія	423677	1,99	8	Чилі	561724	2,46	11
Аргентина	1150355	5,41	7	Бангладеш	259793	1,14	14
Іспанія	175671	0,83	13	Корея	261737	1,15	13
Перу	248906	1,17	11	Японія	168841	0,74	16
Еквадор	72523	0,34	14	Алжир	323098	1,42	12
Мексика	24126	0,11	15	Мексика	2371678	10,40	3
				Колумбія	178999	0,79	15
				Німеччина	50502	0,22	18
				Перу	62617	0,27	17

Джерело: розраховано за даними [17].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби”, належать США, Бразилія, Еквадор, Канада, Чилі. Найбільшими експортерами продукції 16 групи є Еквадор, Чилі, імпортерами – США, Канада, Мексика, Колумбія. Показово, що темпи імпорту збільшуються швидшими темпами, ніж експорту. За 2009–2011 рр. найбільші темпи зростання імпорту продемонстрували такі країни: США (31,6 %), Канада (30,2 %), Чилі (у 3,7 раза). Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Чилі. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.3.33).

Таблиця 3.3.33

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 16 “Продукти з м’яса, риби”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	1059877	1188402	1371276	129,4 %
Імпорт	2461306	2891133	3237963	131,6 %
Сальдо	-1401429	-1702731	-1866687	-465258
ЗТО	3521183	4079535	4609239	130,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,4	0,4	0,0
Канада				
Експорт	456748	538384	592558	129,7 %
Імпорт	876830	948130	1141228	130,2 %
Сальдо	-420082	-409746	-548670	-128588
ЗТО	1333578	1486514	1733786	130,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,6	0,5	0,0
Чилі				
Експорт	203688	171568	228019	111,9 %
Імпорт	44619	78228	164375	у 3,7 рази
Сальдо	159069	93340	63644	40,0 %
ЗТО	248307	249796	392394	158,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,6	2,2	1,4	-3,2

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими постачальниками продукції групи 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби” до країн регіону є Таїланд та США. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 16 УКТ ЗЕД є незбалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.34).

Таблиця 3.3.34

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 16 “Продукти з м’яса, риби”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	1627	0,01	13	Україна	16114	0,15	16
Таїланд	4747849	36,03	1	Нідерланди	1223531	11,21	3
Китай	2047065	15,53	3	Мексика	515935	4,73	8
Канада	1360922	10,33	4	Канада	2140181	19,60	1
Індонезія	943535	7,16	5	Гонконг, Китай	280858	2,57	10
В’єтнам	741333	5,63	6	Великобританія	1084214	9,93	4
США	2697415	20,47	2	США	2044510	18,73	2
Іспанія	27425	0,21	11	Іспанія	719148	6,59	5
Еквадор	326225	2,48	7	Німеччина	649673	5,95	6
Вільні зони	157586	1,20	8	Іспанія	719148	6,59	5
Перу	45684	0,35	10	Венесуела	345105	3,16	9
Чилі	25379	0,19	12	Італія	272114	2,49	11
Бразилія	55464	0,42	9	Колумбія	214041	1,96	12
				Данія	40847	0,37	14
				Японія	561041	5,14	7
				Австралія	21750	0,20	15
				Франція	68685	0,63	13

Джерело: розраховано за даними [17].

До ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з

цукру”, належать: Бразилія, Мексика, Канада, США. Найбільшими експортерами продукції 17 групи є Бразилія, Мексика, Колумбія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. у 2,6 раза, 74 %, 52,6 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Канадою. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпортних операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.3.35).

Таблиця 3.3.35

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	876321	1291097	1566954	178,8 %
Імпорт	1925221	2394510	3432970	178,3 %
Сальдо	-1048900	-1103413	-1866016	-817116
ЗТО	2801542	3685607	4999924	178,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,5	0,0
Мексика				
Експорт	1017217	1211870	1770121	174,0 %
Імпорт	647110	910890	1088886	168,3 %
Сальдо	370107	300980	681235	184,1 %
ЗТО	1664327	2122760	2859007	171,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,3	1,6	0,0
Канада				
Експорт	674151	776831	837646	124,3 %
Імпорт	766053	920204	1169566	152,7 %
Сальдо	-91902	-143373	-331920	-240018
ЗТО	1440204	1697035	2007212	139,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,8	0,7	-0,2

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру” для країн досліджуваного регіону є Росія, АОЕ, США, Канада. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 17 УКТ ЗЕД є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. В загальному обсязі імпорту частка Азії становить 27,9 %, частка Америки – 45,55 %, Африки – 23,55 % (табл. 3.3.36).

Таблиця 3.3.36

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	2117	0,01	16	Україна	332	0,001	19
Канада	4814682	22,63	1	Канада	2304571	10,11	4
Малайзія	4455361	20,95	2	Індія	2093029	9,18	5
Філіппіни	1428513	6,72	5	Марокко	699141	3,07	8
Італія	2004440	9,42	4	Нідерланди	621270	2,73	9
Індонезія	1405433	6,61	6	Венесуела	778272	3,41	7
США	4094435	19,25	3	США	4703653	20,64	2
Гватемала	353534	1,66	10	Іран	607752	2,67	10
Коста-Ріка	374381	1,76	9	Китай	6012084	26,38	1
Гондурас	243333	1,14	12	Єгипет	735289	3,23	6
Португалія	423677	1,99	8	Чилі	561724	2,46	11
Аргентина	1150355	5,41	7	Бангладеш	259793	1,14	14
Іспанія	175671	0,83	13	Корея	261737	1,15	13
Перу	248906	1,17	11	Японія	168841	0,74	16
Еквадор	72523	0,34	14	Алжир	323098	1,42	12
Мексика	24126	0,11	15	Мексика	2371678	10,40	3
				Колумбія	178999	0,79	15
				Німеччина	50502	0,22	18
				Перу	62617	0,27	17

Джерело: розраховано за даними [17].

Суттєві позиції в товарній структурі зовнішньої торгівлі країн американського регіону займає група 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”. Необхідно зазначити, що до ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 18 належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Еквадор. Основними експортоорієнтованими країнами регіону є Канада, Мексика, Бразилія, Еквадор, а імпортозалежними – США, Аргентина (рис. 3.3.37).

Таблиця 3.3.37

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 18 “Какао та продукти з нього”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	884455	1034414	1184737	134,0 %
Імпорт	2095801	2707627	2980276	142,2 %
Сальдо	-1211346	-1673213	-1795539	-584193
ЗТО	2980256	3742041	4165013	139,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,4	0,4	0,4	0,0
Канада				
Експорт	690709	930288	999166	144,7 %
Імпорт	734642	849194	959016	130,5 %
Сальдо	-43933	81094	40150	84083
ЗТО	1425351	1779482	1958182	137,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	1,1	1,0	0,1
Мексика				
Експорт	389737	501403	598611	153,6 5
Імпорт	266947	338987	461708	173,0 %
Сальдо	122790	162416	136903	111,5 %
ЗТО	656684	840390	1060319	161,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,5	1,5	1,3	-0,2
Бразилія				
Експорт	235189	301116	298490	126,9 5
Імпорт	214853	205406	174603	81,3 %
Сальдо	20336	95710	123887	у 6,1 рази
ЗТО	450042	506522	473093	105,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,5	1,7	0,6

Джерело: розраховано за даними [17].

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Канада (44,7 %), Мексика (53,6 %), найвищі темпи приросту імпорту спостерігаються у Канаді (30,5 %) та Мексиці (73,0 %). Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про поступове нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції 18 групи, зокрема експорт Канади та Мексики відповідно у 1 та 1,3 раза перевищує імпорт. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується США. Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Мексика.

Таблиця 3.3.38

Географічна структура зовнішньої торгівлі країни Америки продукцією групи 18 “Какао та продукти з нього”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	6594	0,05	17	Україна	99	0,001	17
Канада	2656313	21,61	2	Канада	2142365	23,49	2
Берег Слонової Кістки	3082503	25,07	1	Корея	177874	1,95	6
Мексика	1353784	11,01	4	Мексика	877882	9,63	3
Нідерланди	736233	5,99	6	Японія	128036	1,40	8
Малайзія	857680	6,98	5	Китай	95785	1,05	9
США	2320418	18,87	3	США	4662687	51,13	1
Бельгія	147731	1,20	11	Венесуела	7872	0,09	15
Швейцарія	193305	1,57	9	Австралія	2766	0,03	16
Німеччина	140957	1,15	12	Німеччина	162637	1,78	7
Еквадор	82570	0,67	13	Гватемала	13935	0,15	14
Аргентина	166420	1,35	10	Аргентина	413800	4,54	4
Індонезія	233392	1,90	8	Нідерланди	227163	2,49	5
Уругвай	31589	0,26	14	Колумбія	67582	0,74	11
Бразилія	265817	2,16	7	Інші країни	15582	0,17	13
Іспанія	9060	0,07	16	Чилі	80649	0,88	10
Італія	9604	0,08	15	Уругвай	42579	0,47	12

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього” для американських країн є Канада, США, Мексика. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 18 УКТ ЗЕД є незбалансованими, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.38). Необхідно підкреслити, що основним імпортером продукції групи 18 з даного регіону є США (51,13 % в загальному обсязі імпорту).

Суттєві позиції в товарній структурі посідає група 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”. ТОП-країнами, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна” належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Аргентина. Лідерами експорту є Канада, Мексика, які продемонстрували за період 2009–2011 рр. найбільші темпи зростання експорту відповідно 20,5 % та у 5,7 разів. Лідерами імпорту є США, Гватемала, Чилі (табл. 3.3.39).

Найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Гватемала (39,9 %) та Чилі (у 2 рази). Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про динамічне нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції групи 19, зокрема експорт Мексики у 2,3 раза перевищує імпорт. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США. Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Мексика.

Таблиця 3.3.39

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 19 “Готові продукти із зерна”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	2180364	2363109	2633089	120,8 %
Імпорт	3145616	3517553	3912509	124,4 %
Сальдо	-965252	-1154444	-1279420	-134168

Закінчення таблиці 3.3.39

1	2	3	4	5
ЗТО	5325980	5880662	6545598	122,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0
Канада				
Експорт	2053336	2296744	2474191	120,5 %
Імпорт	1911605	2027587	2250726	117,7 %
Сальдо	141731	269157	223465	157,7 %
ЗТО	3964941	4324331	4724917	119,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,1	1,1	1,1	0,0
Мексика				
Експорт	184425	897525	1064936	у 5,8рази
Імпорт	346415	384099	454923	131,3
Сальдо	-161990	513426	610013	772003
ЗТО	530840	1281624	1519859	у 2,9 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	2,3	2,3	1,8

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна” є США, Канада. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 19 УКТ ЗЕД є незбалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються основному в межах американського регіону і в загальному обсязі експорту частка США та Канади є найбільшою і відповідно становить 49,59 % та 34,89 %. Основними країнами-постачальниками у межах американського регіону є Канада, Мексика, США (табл. 3.3.40).

Таблиця 3.3.40

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 19 “Готові продукти із зерна”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	6234	0,03	15	Україна	501	0,003	19
Канада	6570364	34,99	1	Канада	5849173	34,89	2
Мексика	2424703	12,91	3	Мексика	761710	4,54	3
Італія	1335818	7,11	4	Японія	396681	2,37	4
Китай	572679	3,05	6	Корея	182062	1,09	6
Німеччина	513313	2,73	5	Китай	90539	0,54	9
США	6482642	34,52	2	США	8308972	49,57	1
Великобританія	106680	0,57	9	Австралія	67711	0,40	13
Ірландія	104393	0,56	10	Великобританія	51423	0,31	16
Аргентина	224899	1,20	7	Венесуела	310005	1,85	5
Чилі	75020	0,40	11	Гватемала	154229	0,92	7
Сальвадор	190697	1,02	8	Колумбія	86910	0,52	10
Коста-Ріка	65603	0,35	12	Панама	82325	0,49	12
Гондурас	43103	0,23	14	Чилі	83476	0,50	11
Перу	62093	0,33	13	Бразилія	64878	0,39	14
				Уругвай	49070	0,29	17
				Ангола	126080	0,75	8
				Парагвай	61857	0,37	15
				Аргентина	35507	0,21	18

Джерело: розраховано за даними [17].

ТОП-країнами, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів”, належать США, Бразилія, Канада, Мексика, Аргентина, Чилі. Найбільшими експортерами продукції групи 20 є Бразилія, Мексика, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. 47,7 % та 42,6 % відповідно. Варто зазначити, що максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США, що відзначаються також високими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Мексикою. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.3.41).

Таблиця 3.3.41

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 20 “Продукти переробки овочів”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	2219882	2502124	2863474	129,0 %
Імпорт	3471512	3643469	4164523	120,0 %
Сальдо	-1251630	-1141345	-1301049	-49419
ЗТО	5691394	6145593	7027997	123,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,7	0,7	0,1
Бразилія				
Експорт	1539734	1706138	2274190	147,7 %
Імпорт	265378	376997	394358	148,6 %
Сальдо	1274356	1329141	1879832	147,5 %
ЗТО	1805112	2083135	2668548	147,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,8	4,5	5,8	0,0
Канада				
Експорт	1129186	1097401	1195990	105,9 %
Імпорт	1315841	1400712	1635206	124,3 %

Закінчення таблиці 3.3.41

1	2	3	4	5
Сальдо	-186655	-303311	-439216	-252561
ЗТО	2445027	2498113	2831196	115,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,9	0,8	0,7	-0,2
Мексика				
Експорт	669876	787523	955514	142,6 %
Імпорт	423172	436377	538124	127,2 %
Сальдо	246704	351146	417390	169,2 %
ЗТО	1093048	1223900	1493638	136,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,6	1,8	1,8	0,2

Джерело: розраховано за даними [17].

Ключовими ринками збуту продукції групи 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів” є США, Канада, Нідерланди, Бельгія. Варто зазначити, що експортно-імпорتنі операції щодо продукції групи 20 УКТ ЗЕД є географічно зосереджені, про що свідчить частка кожної країни у загальному обсязі імпорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції є незбалансованими в межах регіонів світу, так, у загальному обсязі експорту частка Китаю становить 21,52 %, Канади – 18,14 %, США – 23,85 % (табл. 3.3.42).

Таблиця 3.3.42

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 20 “Продукти переробки овочів”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	4367	0,02	13	Україна	13898	0,07	14
Китай	3933645	21,52	2	Канада	4424583	21,95	2
Канада	3315217	18,14	3	Японія	2128025	10,56	5
Мексика	2244371	12,28	4	Мексика	922187	4,57	6

Закінчення таблиці 3.3.42

1	2	3	4	5	6	7	8
Таїланд	1490008	8,15	5	Нідерланди	2439237	12,10	3
Бразилія	1456717	7,97	6	Китай	584645	2,90	7
США	4360520	23,85	1	Бельгія	2334204	11,58	4
Іспанія	185351	1,01	9	США	6699974	33,24	1
Чилі	301182	1,65	8	Філіппіни	36991	0,18	12
Аргентина	725812	3,97	7	Саудівська Аравія	51465	0,26	10
Нідерланди	105233	0,58	11	Ізраїль	31360	0,16	13
Бельгія	129056	0,71	10	Іспанія	38651	0,19	11
Еквадор	29217	0,16	12	Бразилія	393547	1,95	8
				Чилі	60194	0,30	9

Джерело: розраховано за даними [17].

Значні позиції в товарній структурі займає група 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти”. До ТОП-країн, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 21 належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Чилі. Основними експортоорієнтованими країнами регіону є США, Бразилія, Чилі, а імпортозалежними – Канада і Мексика (табл. 3.3.43).

Таблиця 3.3.43

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 21 “Різні харчові продукти”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
США				
Експорт	2779877	2967526	3311696	119,1 %
Імпорт	1839326	2046987	2221907	120,8 %
Сальдо	940551	920539	1089789	115,9 %
ЗТО	4619203	5014513	5533603	119,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,5	1,4	1,5	0,0
Канада				
Експорт	1093795	1168259	1292228	118,1 %
Імпорт	1527436	1712526	1787359	117,0 %
Сальдо	-433641	-544267	-495131	-61490
ЗТО	2621231	2880785	3079587	117,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	0,7	0,7	0,0

Закінчення таблиці 3.3.43

1	2	3	4	5
Бразилія				
Експорт	359278	410853	485728	135,2 %
Імпорт	143175	182931	231490	161,7 %
Сальдо	216103	227922	254238	117,6 %
ЗТО	502453	593784	717218	142,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,5	2,2	2,1	-0,4
Мексика				
Експорт	518401	568089	609339	117,5 %
Імпорт	858952	880482	918883	107,0 %
Сальдо	-340551	-312393	-309544	31007
ЗТО	1377353	1448571	1528222	111,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,6	0,6	0,7	0,1
Чилі				
Експорт	233242	244983	275258	118,0 %
Імпорт	83577	134907	155863	186,5 %
Сальдо	149665	110076	119395	79,8 %
ЗТО	316819	379890	431121	136,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,8	1,8	1,7	-1,1

Джерело: розраховано за даними [17].

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Бразилія (35,3 %), США (19,1 %), найвищі темпи приросту імпорту спостерігаються у Бразилії (61,7 %), Чилі (86,5 %). Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції групи 21, зокрема експорт США та Аргентини майже у 1,5 та 2,1 раза відповідно перевищує імпорт. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США (5533603 тис. дол. США). Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Бразилія (у 2011 р. порівняно з 2009 р. ЗТО збільшився на 42,7 %).

Ключовими ринками збуту продукції групи 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти” для країн регіону в межах Американського регіону є США, Аргентина, Китай, Канада, Судан, Італія. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 21 УКТ ЗЕД є незбалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції

країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції найбільше здійснюються в межах Американського регіону, так, в загальному обсязі експорту частка Америки становить 83,18 %, Азії – 11,74 %, в загальному обсязі імпорту частка Америки також є переважаючою – 86,67 %, частка Азії становить – 6,72 %, Європи – 2,16 % (табл. 3.3.44).

Таблиця 3.3.44

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 21 “Різні харчові продукти”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	1157	0,01	14	Україна	150790	0,92	11
Канада	3244702	22,03	2	Канада	4934513	30,24	1
Мексика	1478305	10,04	3	Мексика	3952196	24,22	2
Таїланд	600529	4,08	4	Корея	706065	4,33	5
Китай	586959	3,99	5	Бразилія	39107	0,24	18
Японія	401295	2,73	6	Японія	1010273	6,19	4
США	7412506	50,34	1	США	3648465	22,36	3
Бразилія	171506	1,16	9	Саудівська Аравія	57545	0,35	16
Швейцарія	64233	0,44	12	Австралія	463677	2,84	6
Чилі	215611	1,46	8	Венесуела	260562	1,60	7
Уругвай	132181	0,90	10	Росія	204104	1,25	9
Колумбія	37125	0,25	13	Колумбія	186576	1,14	10
Гватемала	46698	0,32	12	Гватемала	101697	0,62	13
Аргентина	240478	1,63	7	Аргентина	31857	0,20	19
Нідерланди	92516	0,63	11	Сальвадор	49031	0,30	17
				ОАЄ	63852	0,39	15
				Перу	221474	1,36	8
				Еквадор	146081	0,90	12
				Болівія	90687	0,56	14

Джерело: розраховано за даними [17].

Слід відмітити, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 22 УКТ ЗЕД

“Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, належать США, Мексика, Чилі, Бразилія, Аргентина, Канада. Найбільшими експортерами продукції групи 22 є США, Мексика, Бразилія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. відповідно у 2 рази, 15,9 % та у 2,4 рази. При цьому, варто зазначити, що збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Чилі. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується США. Найвищими темпами нарощування зовнішньоторго-вельного обороту відзначено Бразилію (у 2011 р. ЗТО збільшилося у 3,3 рази порівняно з 2009 р.). Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Чилі. Необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відображається у позитивному сальдо ТОП-країн (табл. 3.3.45).

Таблиця 3.3.45

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки щодо продукції групи 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	1971242	2637209	4976694	у 2,5 рази
Імпорт	9188667	9996364	11010917	119,8 %
Сальдо	-7217425	-7359155	-6034223	1183202
ЗТО	11159909	12633573	15987611	143,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,3	0,5	0,3
Мексика				
Експорт	2502781	2695114	2901885	115,9 %
Імпорт	504356	610812	733038	145,3 %
Сальдо	1998425	2084302	2168847	108,5 %
ЗТО	3007137	3305926	3634923	120,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,0	4,4	4,0	-1,0
Чилі				
Експорт	682398	745099	571765	83,8 %

Закінчення таблиці 3.3.45

1	2	3	4	5
Імпорт	74419	114711	139133	187,0 %
Сальдо	607979	630388	432632	71,2 %
ЗТО	756817	859810	710898	93,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	9,2	6,5	4,1	-5,1
Бразилія				
Експорт	509080	605952	1204719	у 2,4 рази
Імпорт	218506	313472	1167158	у 5,3 рази
Сальдо	290574	292480	37561	12,9 %
ЗТО	727586	919424	2371877	у 3,3 рази
Співвідношення експорту до імпорту	2,3	1,9	1,0	-1,3

Джерело: розраховано за даними [17].

Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 22 УКТ ЗЕД “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет” дає змогу виділити основні ринки збуту продукції. У межах регіону основними споживачами є Канада, Мексика, США, за межами – Європейський регіон – Великобританія, Нідерланди, Азіатський регіон – Японія, Корея. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 22 УКТ ЗЕД є незбалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.46).

Таблиця 3.3.46

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	10931	0,03	12	Україна	23363	0,10	14
Франція	10334801	24,24	1	Канада	5591237	24,38	2

Закінчення таблиці 3.3.46

1	2	3	4	5	6	7	8
Мексика	8000294	18,77	2	Бразилія	1330585	5,80	4
Італія	6720760	15,77	3	Великобританія	2497760	10,89	3
Великобританія	5809568	13,63	5	Нідерланди	1177197	5,13	5
Нідерланди	3735353	8,76	6	Мексика	1086946	4,74	6
США	6175666	14,49	4	США	9059537	39,50	1
Австралія	728122	1,71	7	Австралія	287846	1,26	10
Чилі	321784	0,75	9	Зона Nes	174452	0,76	11
Австрія	189925	0,45	11	Японія	589339	2,57	7
Аргентина	244709	0,57	10	Корея	528673	2,31	8
Іспанія	357888	0,84	8	Ямайка	327648	1,43	9
x	x	x	x	Тринідад і Тобаго	157316	0,69	12
x	x	x	x	Парагвай	103293	0,45	13

Джерело: розраховано за даними [17].

ТОП-країни, що здійснюють експортно-імпорتنі операції із продукцією групи 23 УКТ ЗЕД “Залишки і відходи харчової промисловості” належать США, Канада, Мексика, Бразилія, Перу, Чилі, Венесуела. Лідерами експорту в американському регіоні є Аргентина, США, Бразилія, Перу, а імпорту – Канада, Мексика, Чилі, Венесуела (табл. 3.3.47).

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Бразилія (23,9%), Канада (88,8%), найвищі темпи приросту імпорту спостерігаються у США (82,6%), Чилі (64,8%). Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про динамічне нарощування ТОП-країнами регіону експорту продукції 23 групи, зокрема експорт США у 2,4 раза перевищує імпорт. Необхідно зазначити, що максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується США (5985400 тис. дол. США). Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Канада.

Таблиця 3.3.47

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Америци щодо продукції групи 23 “Залишки і відходи
харчової промисловості”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	3511777	4078389	4232163	120,5 %
Імпорт	960360	1158512	1753237	182,6 %
Сальдо	2551417	2919877	2478926	97,2 %
ЗТО	4472137	5236901	5985400	133,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,7	3,5	2,4	-1,3
Канада				
Експорт	699019	977968	1319708	188,8 %
Імпорт	1310458	1343731	1454946	111,0 %
Сальдо	-611439	-365763	-135238	476201
ЗТО	2009477	2321699	2774654	138,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,7	0,9	0,4

Джерело: розраховано за даними [17].

Основними ринками збуту продукції групи 23 УКТ ЗЕД “Залишки і відходи харчової промисловості” для країн Америци є внутрішній регіональний ринок Америци, Азіатський та Європейські ринки. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 23 УКТ ЗЕД є збалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються збалансовано в межах регіонів світу, так, в загальному обсязі експорту частка Америци становить 30,95 %, Європи 41,74 %, Азії 32,57 %, в загальному обсязі імпорту частка Америци є переважаючою – 83,41 %, частка Європи становить 3,2 %, Азії – 6,97 % (табл. 3.3.48).

Таблиця 3.3.48

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	12	0,0001	15	Україна	29259	0,09	17
Канада	2512527	16,88	2	Канада	4100546	12,94	3
Китай	1037756	6,97	3	Китай	4666009	14,72	2
Таїланд	303802	2,04	7	Таїланд	1387584	4,38	11
Ірландія	124892	0,84	11	Іспанія	1318988	4,16	12
Франція	200104	1,34	9	Іран	729410	2,30	14
США	8234085	55,31	1	США	2400072	7,57	7
Чилі	74400	0,50	12	Чилі	141217	0,45	16
Данія	38399	0,26	13	Еквадор	174852	0,55	15
Перу	203104	1,36	8	Японія	2332997	7,36	8
Аргентина	844673	5,67	4	Франція	2459755	7,76	5
Парагвай	387535	2,60	6	Німеччина	2067752	6,52	9
Бразилія	144484	0,97	10	Нідерланди	5981095	18,87	1
Болівія	765214	5,14	5	Корея	914735	2,89	13
Мексика	17226	0,12	14	Мексика	2993005	9,44	4
				Індонезія	2410440	7,60	6
				Італія	1403873	4,43	10

Джерело: розраховано за даними [17].

Суттєві позиції в товарній структурі зовнішньої торгівлі країн Америки займає група 24 УКТ ЗЕД “Тютюн і промислові замітники тютюну” Необхідно зазначити, що до ТОП-країни, що здійснюють експортно-імпортні операції із продукцією групи 24 належать: Бразилія, США, Канада, Мексика, Аргентина, Парагвай. Основними експортоорієнтованими країнами регіону є Бразилія, Аргентина, Мексика, Канада, а імпортозалежними – США, Парагвай (табл. 3.3.49).

Таблиця 3.3.49

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Америци щодо продукції групи 24 “Тютюн і промислові
замінники тютюну”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
США				
Експорт	1047681	881188	1045367	99,8 %
Імпорт	1015171	972618	1048474	103,3 %
Сальдо	32510	-91430	-3107	-35617
ЗТО	2062852	1853806	2093841	101,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,0	0,9	1,0	0,0
Аргентина				
Експорт	249478	201044	-	-
Імпорт	31813	47716	-	-
Сальдо	217665	153328	-	-
ЗТО	281291	248760	-	-
Співвідношення експорту до імпорту	7,8	4,2	-	-
Мексика				
Експорт	249823	275440	281066	112,5 %
Імпорт	109691	118503	141999	129,5 %
Сальдо	140132	156937	139067	99,2 %
ЗТО	359514	393943	423065	117,7 %
Співвідношення експорту до імпорту	2,3	2,3	2,0	-0,3
Канада				
Експорт	112817	171625	166939	148,0 %
Імпорт	78260	115561	87308	111,6 %
Сальдо	34557	56064	79631	у 2,3 рази
ЗТО	191077	287186	254247	133,1 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,5	1,9	0,5

Джерело: розраховано за даними [17].

Найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, демонстрували протягом 2009–2011 рр. Канада (48 %), Мексика (12,5 %), найвищі темпи приросту імпорту спостерігаються у Мексиці (29,5 %), Парагвай (21,1 %) Динаміка показників експорту та імпорту за останні три роки свідчить про зниження як експорту, так і імпорту продукції групи 23, зокрема обсяг експорту Аргентини зменшився на 19,4 %, Бразилії – на 10,5 %. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються США. Слід відзначити, що найвищий темп нарощування зовнішньоторговельного обороту продемонструвала Канада (у 2011 р. ЗТО збільшилося на 33,1 5 порівняно з 2009 р.).

Детальний аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі продукцією групи 24 країнами Америки дає змогу визначити ключові ринки збуту продукції – Американський, Азіатський та Європейський регіональні ринки. У межах американського регіону основними країнами-споживачами досліджуваної групи продукції є Бразилія, Канада, Мексика, США, азіатського регіону – Китай, Росія, Японія, європейського – Нідерланди, Швейцарія, Німеччина, Бельгія. Необхідно зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 24 УКТ ЗЕД є збалансованими у зазначених країнах, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту (табл. 3.3.50). Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються збалансовано у межах регіонів світу. Так, в загальному обсязі експорту частка Європи становить 35,97%, Америки – 57,24 %, Азії – 33,3%. В загальному обсязі імпорту частка Америки також є переважаючою і становить 61,27 %, Європи 4,4, Азії – 0,41 %, Африки – 0,41 %.

Таблиця 3.3.50

Географічна структура зовнішньої торгівлі країн Америки продукцією групи 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”, 2009–2011 рр.

Географічна структура імпорту				Географічна структура експорту			
країна-експортер	обсяг експорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни	країна-імпортер	обсяг імпорту, тис. дол. США	частка країни у загальному обсязі, %	рейтингова позиція країни
Україна	1858	0,04	17	Україна	140925	1,53	12
Домініканська Республіка	1005468	24,07	2	Китай	1608717	17,47	2
Бразилія	1205259	28,85	1	Бразилія	15873	0,17	15
Канада	521085	12,47	3	Канада	710985	7,72	5
Туреччина	483507	11,57	4	Нідерланди	558434	6,06	6
Нікарагуа	256218	6,13	6	Росія	426222	4,63	9
Уругвай	78632	1,88	8	Японія	1024023	11,12	4
Аргентина	142110	3,40	7	Швейцарія	507488	5,51	7
Франція	14743	0,35	12	Мексика	484572	5,26	8
Індія	16993	0,41	11	Домініканська Республіка	305871	3,32	10
США	336633	8,06	5	США	1341148	14,56	3
Греція	34411	0,82	9	Німеччина	241176	2,62	11
Польща	9880	0,24	14	Корея	7758	0,08	16
Мозамбік	17104	0,41	11	Зона Nes	63231	0,69	13
Бельгія	33186	0,79	10	Бельгія	1698624	18,45	1
Куба	10632	0,25	13	Гватемала	6683	0,07	17
Чилі	5771	0,14	15	В'єтнам	5623	0,06	18
Парагвай	3815	0,09	16	Парагвай	59258	0,64	14
				Сент-П'єр і Мікелон	1505	0,02	19
				Італія	729	0,01	20

Джерело: розраховано за даними [17].

Здійснивши аналіз експортно-імпортних операцій у розрізі кожної товарної групи в досліджуваному регіоні, можна стверджувати, що країни Америки є експортоорієнтованими, що видно з значної частки експорту в товарній структурі. Окрім того,

впродовж останніх років відбулося значне зростання обсягів зовнішньої торгівлі Америки за рахунок нарощування експорту (табл. 3.3.51).

Найбільша частка експорту відзначена за такими групами продукції УКТ ЗЕД, як 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава,чай”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”.

Найбільший зовнішньоторговельний оборот відзначається за товарними групами 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 02 “М’ясо і їстівні субпродукти”, 10 “Зернові культури”, 07 “Овочі”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”(відповідно 116996622 тис. дол. США, 84683214 тис. дол. США, 83710385 тис. дол. США, 72606762 тис. дол. США, 65564993 тис. дол. США). Необхідно зазначити, що за продуктовою групою 12 “Насіння і плоди олійних культур” УКТ ЗЕД ТОП-країни, крім того, мають найбільше позитивне сальдо (86967520 тис. дол. США).

За значною кількістю продуктивних груп ТОП-країни Америки є імпортозалежними. Найбільша імпортозалежність відзначається за продуктивними групами 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет” (зовнішньоторговельне сальдо -1959925 тис. дол. США, -2979762 тис. дол. США, -3174677 тис. дол. США, -2015132 тис. дол. США, -19694609 тис. дол. США відповідно).

Таблиця 3.3.51

**Товарна структура зовнішньої торгівлі продукцією
ТОП-країн Америки, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо	ЗТО
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	9361171	1,69	8655844	2,22	705327	18017015

Продовження таблиці 3.3.51

1	2	3	4	5	6	7
02“М'ясо та їстівні субпродукти”	55002816	9,91	29680398	7,62	25322418	84683214
03 “Рибі і ракоподібні”	28335950	5,11	26729417	6,86	1606533	55065367
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”	8174854	1,47	10134779	2,60	-1959925	18309633
05 “Інші продукти тваринного походження”	2949309	0,53	2985075	0,77	-35766	5934384
06 “Живі дерева та інші рослини”	9793211	1,76	5580438	1,43	4212773	15373649
07 “Овочі”	30124434	5,43	27786246	7,13	2338188	57910680
08 “Їстівні плоди та горіхи”	40206638	7,25	32400124	8,32	7806514	72606762
09 “Кава, чай”	22819418	4,11	14600214	3,75	8219204	37419632
10 “Зернові культури”	53066709	9,56	30643676	7,86	22423033	83710385
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	5720940	1,03	6757937	1,73	-1036997	12478877
12 “Насіння та плоди олійних культур”	101982071	18,38	15014551	3,85	86967520	116996622
13 “Шелак природний”	1259196	0,23	3249340	0,83	-1990144	4508536
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	483615	0,09	226135	0,06	257480	709750
15 “Жири та олії рослинного або тваринного походження”	22794382	4,11	21271487	5,46	1522895	44065869
16 “Продукти з м'яса, риби”	10197747	1,84	13177509	3,38	-2979762	23375256
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	22577783	4,07	14981232	3,84	7596551	37559015
18 “Какао та продукти з нього”	9119293	1,64	12293970	3,16	-3174677	21413263

Закінчення таблиці 3.3.51

1	2	3	4	5	6	7
19 “Тотові продукти із зерна”	16763109	3,02	18778241	4,82	-2015132	35541350
20 “Продукти переробки овочів”	20158961	3,63	18280696	4,69	1878265	38439657
21 “Різні харчові продукти”	16318552	2,94	14725801	3,78	1592751	31044353
22 “Алкогольні та безалкогольні напої, та оцет”	22935192	4,13	42629801	10,94	-19694609	65564993
23 “Залишки та відходи харчової промисловості”	35511589	6,40	14888213	3,82	20623376	50399802
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	9208845	1,66	4177305	1,07	5031540	13386150
Всього:	554865785	100,00	389648429	100,00	x	x

Джерело: розраховано за даними [17].

Аналіз обсягів імпорту у абсолютному вимірі дає змогу визначити пріоритетні продуктові групи, що характеризуються найбільшими частками у загальному обсязі імпортованих операцій ТОП-країн, а саме продукція груп 02 “М’ясо та їстівні субпродукти” (7,62 %), 03 “Рибі і ракоподібні” (6,86 %), 07 “Овочі” (7,13%), 08 “Їстівні плоди та горіхи” (8,32 %), 10 “Зернові культури” (7,86 %), 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” (9,94 %).

Показово, що співвідношення експорту й імпорту зазначених експортоорієнтованих товарних позицій становить 86,1 % до 71,76 %, співвідношення експорту й імпорту в розрізі імпортозалежних товарних позицій –13,89 % до 28,23 % відповідно, тобто спостерігається відносний паритет обсягів експортно-імпортованих операцій.

Експортно-імпортована кон’юнктура американських ринків агрохарчової продукції ТОП-країн (табл. 3.3.52) дає змогу визначити, з одного боку, країни, що конкурують на аналогічних товарних ринках (нетто-експортери), з іншого – визначити цільові ринки збуту кожної товарної позиції (нетто-імпортери). Групування ТОП-країн за співвідношенням експорту до імпорту (табл. 3.3.52) дозволяє систематизувати продуктові позиції у

вигляді 4-х груп: I група – експортоорієнтована продукція (коефіцієнт покриття від 2,39 до 2,14); II група – потенційно експортоорієнтована продукція (коефіцієнт покриття від 1,85 до 1,51); III група – відносно експортоорієнтована продукція (коефіцієнт покриття від 1,24 до 1,06); IV група – імпортозалежна продукція (коефіцієнт покриття від 0,99 до 0,39). До I групи належить продукція чотирьох товарних груп – 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”.

До II групи належить продукція п’яти товарних груп – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”.

Таблиця 3.3.52

Експортно-імпортна кон’юнктура американських ринків агрохарчових продуктів

Товарна група	Співвідношення експорту	Країни нетто-експортери	Країни нетто-імпортери
1	2	3	4
01 “Живі тварини”	1,08	Бразилія, Уругвай	Аргентина, Венесуела
02 “М’ясо та їстівні субпродукти”	1,85	Бразилія, Аргентина, Уругвай	Мексика, Чилі, Венесуела
03 “Риба і ракоподібні”	1,06	Чилі, Аргентина	Бразилія, Мексика
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”	0,81	Аргентина, Уругвай	Мексика, Венесуела
05 “Інші продукти тваринного походження”	0,99	Уругвай	Мексика
06 “Живі дерева та інші рослини”	1,75	Еквадор, Коста-Ріка	Мексика, Бразилія
07 “Овочі”	1,08	Аргентина, Перу	Бразилія, Колумбія
08 “Їстівні плоди та горіхи”	1,24	Чилі, Еквадор, Аргентина	Канада, Бразилія, Колумбія

Закінчення таблиці 3.3.52

1	2	3	4
09 “Кава, чай”	1,56	Бразилія, Перу, Гватемала, Гондурас	США, Канада, Мексика, Аргентина
10 “Зернові культури”	1,73	Аргентина, Канада, Уругвай	Мексика, Колумбія, Перу
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	0,85	Аргентина, Уругвай	Бразилія, Чилі
12 “Насіння та плоди олійних культур”	6,79	Бразилія, Парагвай	Мексика, Колумбія
13 “Шелак природний”	0,39	Чилі	Аргентина
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	2,14	Перу, Чилі	Канада, Аргентина
15 “Жири та олії рослинного або тваринного походження”	1,07	Аргентина, Еквадор	Мексика, Чилі
16 “Продукти з м’яса, риби”	0,77	Бразилія, Еквадор	Мексика, Колумбія
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	1,51	Бразилія, Колумбія	Чилі, Венесуела
18 “Какао та продукти з нього”	0,74	Еквадор	Аргентина
19 “Готові продукти із зерна”	0,89	Аргентина, Бразилія	Гватемала, Чилі
20 “Продукти переробки овочів”	1,10	Аргентина	Чилі
21 “Різні харчові продукти”	1,11		
22 “Алкогольні та безалкогольні напої, та оцет”	0,54	Аргентина	Канада
23 “Залишки та відходи харчової промисловості”	2,39	Аргентина, Бразилія, Перу	Мексика, Чилі, Венесуела
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	2,20	Бразилія	Парагвай

Джерело: розраховано за даними [17].

До III групи належить продукція семи товарних груп – 01 “Живі тварини”, 03 “Риби і ракоподібні”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”. До IV групи належить продукція також семи груп – 4 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 5 “Інші продукти тваринного походження”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 13 “Шелак природний”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”.

Аналіз товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі дає змогу визначити кількісні та якісні параметри експортно-імпортних операцій ТОП-країн Америки (табл. 3.3.53).

Таблиця 3.3.53

Товарно-географічна кон’юнктура американських ринків агрохарчової продукції ТОП-країн Америки, 2009–2011 рр.

ТОП-країна	Кількість цільових ринків, од.			Індекс експортоорієнтованості	Рейтингова позиція країни
	всього	ринки експорту	ринки імпорту		
США	24	7	17	0,29	1
Канада	24	11	13	0,46	2
Мексика	24	10	14	0,42	3
Аргентина	20	16	4	0,8	5
Бразилія	24	17	7	0,7	4
Колумбія	8	3	5	0,4	7
Уругвай	6	6	0	1	8
Чилі	14	7	7	0,5	6
Еквадор	6	6	0	1	9
Венесуела	5	0	5	0	10

За кількістю продуктових ринків, на яких представлені аналізовані країни, визначено рейтинг ТОП-10 країн Америки. Кількість цільових для країни ринків демонструє міру її впливу на формування кон’юнктури продуктових ринків. За критерієм співвідношення кількості продуктових ринків, на яких певна країна функціонує як провідний експортер або ключовий імпортер, аналізовані ТОП-країни визначено як експортоорієнтовані або імпортозалежні. З цією метою обраховується індекс експортоорієнтованості як частка ринків, на яких ТОП-країна діє як експортер, від загальної кількості цільових ринків.

Якщо індекс експортоорієнтованості набуває значення від 1,0 до 0,5, країна розглядається як експортоорієнтована, якщо індекс експортоорієнтованості має значення від 0,49 до 0,0 – як імпортозалежна. Відповідно до запропонованої методики, експорторієнтованими ТОП-країнами із десяти провідних контрагентів ринків агрохарчових продуктів Америки визначено такі країни:

Аргентина за продуктовими групами: 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 13 “Шелак природний”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 19 “Готові продукти із зерна”, 20 “Продукти переробки овочів”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”;

Бразилія за всіма продуктовими групами, окрім: 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 6 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”;

Уругвай за продуктовими групами: 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”;

Чилі за продуктовими групами: 03 “Риба і ракоподібні”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 16 “Продукт із м’яса, риби”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”;

Еквадор за продуктовими групами: 03 “Риба і ракоподібні”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукт із мяса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”;

Імпорторієнтованими ТОП-країнами із десятки провідних контрагентів ринків агрохарчових продуктів Америки визначено такі країни:

США практично за всіма групами, окрім: 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці;

натуральний мед”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 21 “Різні харчові продукти”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”.

Канада за такими продуктовими групами: 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 16 “Продукт із м’яса, риби”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 18 “Какао та продукт з нього”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти”, 22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”;

Колумбія за такими продуктовими групами: 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 16 “Продукти з м’яса, риби”;

Венесуела є нетто-імпортером за такими групами продукції: як 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”;

Мексика залежить від імпорту таких груп товарів: 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 13 “Шелак природний”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 “Продукти із м’яса, риби”, 21 “Різні харчові продукти”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”.

Інші країни американського регіону, що не увійшли у ТОП-10 з огляду на те, що функціонують як провідні контрагенти на одиничних продуктових ринках, є експортоорієнтованими. Зокрема, Гватемела та Гондурас є провідними експортерами продуктової групи 09 “Кава, чай”, Коста-Рика за продуктовою групою 06 “Живі дерева та інші рослини”, Парагвай за групою 12 “Насіння та плоди олійних рослин”. Перу є експортером за продуктовими групами 07 “Овочі”, 09 “Кава, чай”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”.

Таким чином, експортно-імпортна діяльність переважної більшості ТОП-країн американського регіону характеризується значним ступенем горизонтальної та географічної диверсифікації (7 із 10 ТОП-країн, зокрема, США, Канада, Мексика, Аргентина, Бразилія, Чилі, функціонують щонайменше на 9 продуктивних ринках), 10 із 15 ТОП-країн є експортоорієнтованими. Імпортозалежними з-поміж ТОП-країн є США, Канада, Мексика, Колумбія, Венесуела.

3.3.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з американським регіоном світу

В умовах інтеграції України у світовий економічний простір особливого значення набуває розширення участі у міжнародному поділі праці та пошук стійких ніш у світовій економіці. Враховуючи ту обставину, що однією з провідних галузей міжнародної спеціалізації країни є агропромислове виробництво, зміцнення позицій на світовому ринку агропродовольчої продукції є одним із першочергових завдань держави.

Важливо зазначити, що Україна має тісні зовнішньоекономічні відносини з американським регіоном світу в галузі сільського господарства.

Так, за підсумками 2009–2011 рр. у співробітництві України з країнами Америки загальний товарообіг агропродовольчих продуктів склав 1778169 тис. дол. США. У структурі експорту переважає продукція восьми товарних груп: 03 “Риба і ракоподібні” (10,68 %), 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птахів; натуральний мед” (9,20 %), 07 “Овочі” (8,18 %), 17 “Цукор та кондитерські вироби з цукру” (17,44 %), 18 “Какао та продукти з нього” (8,11 %), 19 “Готові продукти із зерна” (7,67 %), 20 “Продукти переробки овочів” (5,37 %), 22 “Алкогільні і безалкогільні напої та оцет” (13,45 %), (табл. 3.3.54). У зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією з країнами Америки імпортні операції України значно перевищують експортні, про що свідчить від’ємне сальдо протягом 2009–2011 рр. майже за всіма групами товарів. У структурі імпорту України провідні позиції займають товарні групи 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 21 “Різні харчові продукти”, 24 “Тютюн та промислові замітники тютюну” (табл. 3.3.54).

Таблиця 3.3.34

**Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими
продуктами України з країнами Америки, 2009–2011 рр.**

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США	ЗТО, тис. дол. США
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	1450	1,78	310	0,02	1140	1760
02 “М’ясо та істивні субпродукти”	0	0,00	666420	39,27	-666420	666420
03 “Рибі і ракоподібні”	8682	10,68	334712	19,73	-326030	343394
04 “Моолоко і молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”	7476	9,20	41417	2,44	-33941	48893
05 “Інші продукти тваринного походження”	1230	1,51	69176	4,08	-67946	70406
06 “Живі дерева та інші рослини”	57	0,07	55590	3,28	-55533	55647
07 “Овочі”	6652	8,18	1595	0,09	5057	8247
08 “Істивні плоди та горіхи”	2185	2,69	66580	3,92	-64395	68765
09 “Кава, чай”	404	0,50	1356	0,08	-952	1760
10 “Зернові культури”	215	0,26	7308	0,43	-7093	7523
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	402	0,49	67	0,00	335	469
12 “Насіння та плоди олійних культур”	3184	3,92	36988	2,18	-33804	40172
13 “Шелак природний”	275	0,34	2402	0,14	-2127	2677
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0	0,00	0	0,00	0	0
15 “Жири та олії рослинного або тваринного походження”	2117	2,60	332	0,02	1785	2449
16 “Продукти з м’яса, риби”	1627	2,00	16114	0,95	-14487	17741

Закінчення таблиці 3.3.34

1	2	3	4	5	6	7
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	14177	17,44	37681	2,22	-23504	51858
18 “Какао та продукти з нього”	6594	8,11	99	0,01	6495	6693
19 “Готові продукти із зерна”	6234	7,67	501	0,03	5733	6735
20 “Продукти переробки овочів”	4367	5,37	13898	0,82	-9531	18265
21 “Різні харчові продукти”	1157	1,42	150790	8,89	-149633	151947
22 “Алкогольні й безалкогольні напої та оцет”	10931	13,45	23363	1,38	-12432	34294
23 “Залишки та відходи харчової промисловості”	12	0,01	29259	1,72	-29247	29271
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	1858	2,29	140925	8,30	-139067	142783
Всього	81286	100,00	1696883	100,00	x	x

Джерело: розраховано за даними [17].

Дослідження географічної структури зовнішньої торгівлі продуктами України з країнами Америки за 2009–2011 рр. дозволило виокремити основних країн-експортерів української продукції – США (80,13 %) та Канада (16,47 %), (рис. 3.3.6).

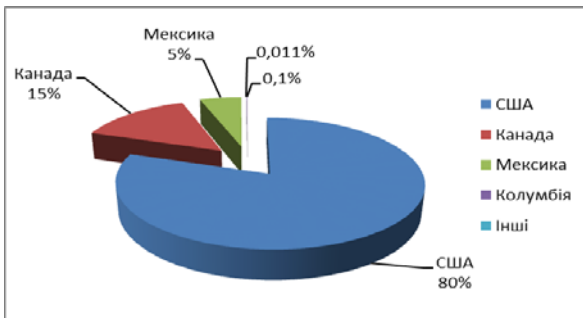

Рис. 3.3.6. Географічна структура експорту України товарів групи 01-24 УКТ ЗЕД до країн Америки, 2009–2011 рр.

Джерело: побудовано на основі [17].

Географічна структура імпорту агрохарчових продуктів України з країнами Америки за 2009–2011 рр. є більш диверсифікованою. На США припадає 30,75 % українського імпорту, на Канаду – 7,69 %. Важливе значення відводиться Бразилії, частка імпорту України з якої становить 47,62 % (рис. 3.3.7.).

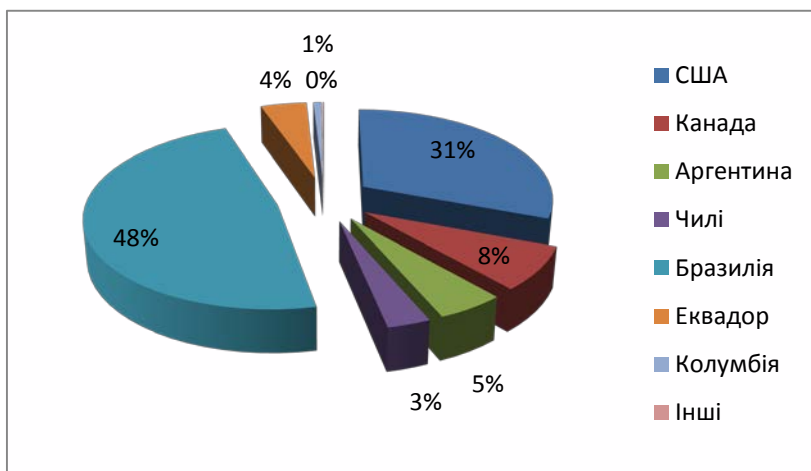

Рис.3.3.7. Географічна структура імпорту України товарів групи 01-24 УКТ ЗЕД з країн Америки, 2009–2011 рр.

Джерело: побудовано на основі [17].

Номенклатура бразильських товарів, які імпортує Україна, перевищила у 2010 р. 100 позицій. Крім традиційних для бразильського експорту тютюну, кави, цукру з тростини, зросли поставки в Україну бразильської яловичини та свинини. Незважаючи на певні позитивні зміни в структурі двосторонньої торгівлі, необхідно відзначити все ще невеликий відсоток у ній високотехнологічної продукції.

З усіх країн американського регіону США є найбільшим партнером у зовнішній торгівлі України, як за експортними, так і за імпортними операціями. За підсумками дев'яти місяців 2010 р. загальний товарообіг між США і Україною зріс на 68 % або на

728,4 млн дол. США порівняно з минулим роком і склав 1791,3 млн дол. США. Дефіцит балансу двосторонньої торгівлі зменшується і становить зараз 178,5 млн дол. США. При цьому, експорт українських товарів до США виріс у 2,19 раза, або на 439,1 млн дол. США і склав 806,4 млн дол. США. Імпорт американської продукції в Україну зріс на 41,6%, або на 289,3 млн дол. США та склав 984,9 млн дол. США [7].

Важливо зазначити, що складна ситуація на світовому продовольчому ринку спонукає американську сторону до активізації взаємовигідного діалогу з українськими партнерами у сфері сільського господарства, головним чином, з метою вирішення глобальних проблем харчової безпеки. При цьому, позиція американської сторони полягає у тому, що система продовольчої безпеки має розглядатися як глобальна система, і рішення національних урядів не повинні “викривляти” саморегульований світовий продовольчий баланс.

Практичне наповнення двосторонньої співпраці в аграрному секторі України і США наразі відбувається за наступними векторами:

- гармонізація законодавства;
- розвиток ринку біопалива;
- інвестиції у сільськогосподарський сектор;
- стандартизації та якості продукції;
- прогнозування врожайності;
- інформаційного та комунікаційного забезпечення;
- оптимізація діалогу між науково-дослідними та освітніми закладами обох країн.

Практична реалізація досягнутих домовленостей відбувається в рамках 8 проектів, що фінансуватимуться як з державних джерел (Уряд США – Міністерство сільського господарства; Уряд України – Міністерство аграрної політики, Національний університет біоресурсів та природокористування), так і за підтримки приватних американських компаній.

Адміністрація Президента США Б. Обама розглядає Україну як потенційний у майбутньому центр економічного зростання. У зв'язку з цим, проведення Україною системних економічних і регуляторних реформ розглядається американським урядом як

передумова збільшення експорту і торговельних можливостей України, особливо в галузі сільського господарства.

З метою активізації співробітництва у торговельно-економічній та інвестиційних сферах урядами країн значна увага приділяється наповненню реальним змістом роботи в рамках двосторонньої Українсько-американської ради з питань торгівлі та інвестицій. Так, за результатами Третього спільного засідання ради, яке відбулось 13 жовтня 2010 р., було домовлено про створення робочої групи з питань сільського господарства, ветеринарної медицини, біотехнологій (біобезпеки), створення робочої групи з питань митного співробітництва між митними адміністраціями України та США, а також про активну співпрацю з метою врегулювання комерційних спорів та стимулювання двосторонніх інвестицій.

Незважаючи на те, що Сполучені Штати Америки залишаються найбільш потужним світовим економічним центром і за багатьма показниками зберігатимуть світове лідерство у 2020 р., зростатимуть регіональні та глобальні центри сили, які мають потужний економічний і ресурсний потенціал та збалансуюватимуть вплив США у світі (Росія, Індія, Китай, Бразилія, країни Південно-Східної Азії). Створення регіональних інтеграційних об'єднань (БРІКС, ОДКБ, Шанхайська організація співробітництва тощо) дозволяє їм все активніше конкурувати з традиційними центрами сили (США та ЄС). Баланс сил у світовій економіці кардинально змінюється: якщо двадцять років тому на розвинені країни припадало дві третини світової економіки, то нині ролі розвинених країн та країн, що розвиваються (включно із країнами з перехідною економікою) стали співставними. Упродовж найближчого десятиліття розвинені країни й надалі втрачатимуть свою вагу у світовому ВВП. Зокрема, китайська економіка, яка нині є другою у світі після США, до 2020 р. матиме статус найбільшої економіки світу), (рис. 3.3.8.). Разом із підвищенням добробуту у населення країн, що розвиваються, такі терміни як “розвинені країни” та “золотий мільярд” надалі втрачатимуть актуальність [19]. Центри споживання зміщуються із розвинутого світу до країн, що розвиваються, які концентрують все більше виробничих потужностей та

інфраструктурних проєктів. Таким чином, країни, що розвиваються, дедалі більше ставатимуть, водночас, і головними потенційними споживачами сільськогосподарської продукції, і головними конкурентами для розвинених країн.

В умовах посилення регіональних центрів сили у світі, випереджаючого росту країн, що розвиваються та збільшення загальної нестабільності, вага України на зовнішніх аграрних ринках як країни, що має стратегічне значення, збільшується. Тому, серед багатьох проблем, які має вирішити Україна як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, є проблема плідної участі в широкомасштабних зовнішньоекономічних відносинах та розробки власної принципово нової моделі економічних стосунків з країнами світу.

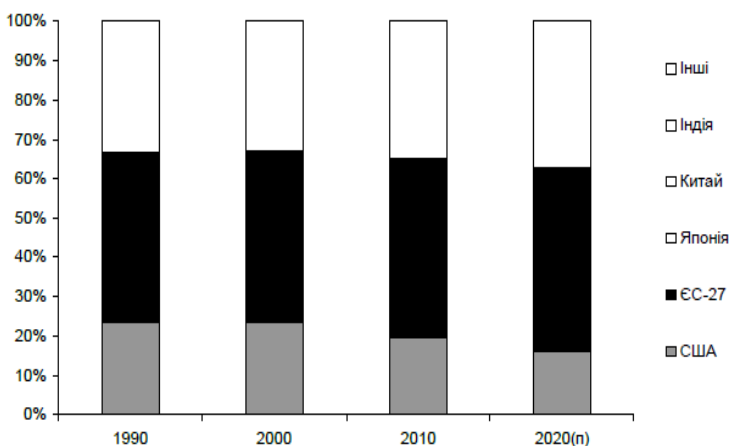

Рис.3.3.8. Структура світової економіки

Джерело: [15].

У силу зростання впливу країн, що розвиваються на баланс продовольства у світі, важливе значення відводиться співпраці України з латиноамериканськими державами. Історичний досвід країн Латинської Америки у становленні національних економік і утвердженні їх як суб'єктів міжнародних економічних відносин багато в чому може стати “інформацією” для України у визначенні

власної моделі входження у міжгосподарські зв'язки світу. Країни латиноамериканського регіону давно вже не “бананові республіки”. У деяких з них створено сучасні виробництва на базі новітніх технологій, а експорт високоякісних конкурентоздатних готових виробів на світовий ринок став звичайним явищем. Саме із врахуванням таких змін Україна може розвивати взаємовигідні економічні зв'язки з Мексикою, Аргентиною, Бразилією, Венесуелою та іншими країнами регіону.

Відомий економіст Д. Байерлі вважає, що країни, що розвиваються, мають глобальний потенціал, адже саме у цих країнах є можливість збільшувати посівні площі, підвищувати продуктивність. Лише за рахунок таких країн, як Індія, Китай, країн Латинської Америки (Бразилія, Аргентина тощо), можливо забезпечити продовольством населення планети, що дедалі збільшується. За прогнозами ФАО, світова потреба у пшениці та яловичині протягом наступного десятиріччя зросте на 15 %. Фуражного зерна знадобиться більше на 20 %, цукру – на 22 %, а свинини та курятини – на 25 %. Збільшиться також потреба в оліях – аж на 28 % та молочних продуктах – на 31 % [1]. Відповідно, потрібно збільшувати виробництво цих продуктів.

Необхідно зазначити, що довгостроковою тенденцією розвитку міжнародної торгівлі є динамічне нарощування експортного потенціалу країнами, що розвиваються. Починаючи з 90-х рр. експорт Бразилії зріс на 41 млрд дол. США, Аргентини – на 27 млрд дол. США, тоді як США – тільки на 17 млрд дол. США, Канади – на 9 млрд дол. США, Нідерландів – на 16 млрд дол. США. За таких умов Україні, Росії та Казахстану прогнозують збільшення частки на світовому аграрному ринку та посилення їх впливу на забезпечення продовольчої безпеки планети. За даними USDA, ця трійка країн експортувала 55 млн т зернових у 2008–2010 рр., а до 2020 р. прогнозують значне збільшення експорту із цих країн та скорочення експорту із США.

Країни із середнім рівнем достатку є ще й значними імпортерами: Китай імпортує продовольства на 45 млрд дол., Велика Британія – на 25 млрд дол. США, Японія – на 23 млрд дол. США, Росія – на 12 млрд дол. США, Корея – на 11 млрд дол. США, Саудівська Аравія – на 8 млрд дол. США [21].

Поряд із цим, країни, що розвиваються, та із середнім рівнем розвитку є важливими учасниками ринку сільгосппродукції. Так, Бразилія утримує половину ринку цукру, є топ-експортером сої, яловичини, курятини, кави. Ця країна має потенціал розширення посівних площ до 20 млн га за 25 років (Cerrado) та інтенсифікації виробництва, збираючи по два врожаї (Pampa). Середній розмір господарства становить 1300 га. У цукровому секторі 270 цукрових заводів у середньому мають по 12600 га земель. Ефективність виробництва зростає через появу великих компаній, більшість із яких – державні з прямими іноземними інвестиціями (El Tejar, Los Grobos, Agrodeco, Cresud, Maggi). Прямі іноземні інвестиції в аграрну економіку Бразилії щороку становлять 5–10 млрд дол. США. В Аргентині 30 провідних компаній обробляють 2,4 млн га.

У Бразилії та Аргентині зростання виробництва можливе за рахунок розширення площ на 1,4 млн га на рік. Тут впроваджують точне землеробство, освоюють законсервовані землі. У Бразилії працює 5400 науковців у 40 дослідних центрах, а уругвайські фермери платять 0,4 % від продажу продукції на розвиток науки.

За таких обставин зовнішньоекономічні відносини України з латиноамериканським регіоном мають бути орієнтовані на співробітництво на рівні об'єднань, фірм, підприємств на основі глибокого аналізу галузевого спектра співробітництва – від галузей, заснованих на новітніх технологіях, із врахуванням конверсійних процесів в оборонних виробництвах до сільського господарства. Міждержавний рівень зовнішньоекономічних взаємин має ґрунтуватися на загальній концепції ринкового господарства, в умовах якого головним суб'єктом зовнішньоекономічних зв'язків є підприємство. А тому повинен бути створений механізм заохочення українських підприємців до встановлення прямих зв'язків із зарубіжними партнерами.

В інтересах України є започаткування співробітництва з такою досить впливовою міждержавною інтеграційною структурою регіону, як Латиноамериканська Економічна система (ЛІАЕС). Заснування безпосередніх зв'язків з цією організацією, яка має багатий досвід об'єднання країн з різною соціально-економічною і політичною орієнтацією, демонструє вдаль

поєднання інтересів малих і великих держав, що мають неоднаковий рівень економічного розвитку, може слугувати ланкою опосередкування розвитку ділових стосунків України з країнами-членами ЛАЕС, а також з різноманітними міждержавними підприємницькими організаціями, з галузевими й субрегіональними механізмами та інститутами. Такими ж корисними можуть стати різноманітні форми і рівні співпраці з іншими латиноамериканськими регіональними організаціями, такими, наприклад, як ОАД, Група Ріо, Латиноамериканська Асоціація Інтеграції, МЕРКОСУР, Угода про вільний північноамериканський ринок тощо.

Україна має “заново відкрити” для себе Латинську Америку як один із регіонів світу, що несе в собі невичерпні потенційні можливості як для дво-, так і для багатосторонніх економічних, технологічних і науково-технічних зв’язків.

Проведений аналіз товарної та географічної структури експорту України з країнами американського континенту показав, що: по-перше, у структурі зовнішньої торгівлі України товарами переважає імпорту, торговельне сальдо є від’ємним; по-друге, Україна залишається експортером переважно сировини, напівфабрикатів та продукції з низьким ступенем оброблення, частка високотехнологічних товарів є низькою; по-третє, експорт товарів України характеризується значною географічною концентрацією: близько 80 % його загального обсягу припадає на США, 15 % – на Канаду та 2,92 % – на Мексику; по-четверте, відсутня динаміка експорту української продукції до країн Латинської Америки, більшість з яких є великими нетто-імпортерами (Аргентина, Бразилія, Мексика, Колумбія, Чилі, Венесуела).

Таким чином, розвиток розгалужених зовнішньоекономічних зв’язків України з різними країнами світу, нарощування експортного потенціалу основних секторів її господарського комплексу, зокрема аграрного сектора економіки, в умовах переходу на ринкові засади господарювання є важливими чинниками підвищення ефективності національної економіки, активізації її участі у процесах міжнародного поділу та інтеграції праці. Розширення експортного виробництва агропродовольчої продукції є нині чи не єдиним джерелом забезпечення валютних

надходжень, що могли б створити необхідні стартові передумови для технічного й технологічного переозброєння вітчизняного аграрного сектора економіки, інтенсифікації виробництва сільськогосподарської й продовольчої продукції загалом. У цілому головним у зовнішній політиці держави має бути поступова інтеграція аграрної сфери української економіки у світовий економічний простір, розширення торговельних, економічних, технологічних зв'язків з різними країнами і, передусім, тими, що досягли достатньо високого рівня розвитку агропродовольчого господарства, запозичення їхнього передового досвіду організації економіки тощо.

З метою визначення та обґрунтування подальших кон'юнктурних змін на внутрішньому ринку України та країн-контрагентів розраховано комплексі показники потенційної спроможності національного та регіонального ринків. З огляду на те, що Україна є одним з провідних у світі експортерів товарної групи 10 “Зернові культури”, розрахунки зазначених показників наведено щодо продукції даної групи (табл. 3.3.55).

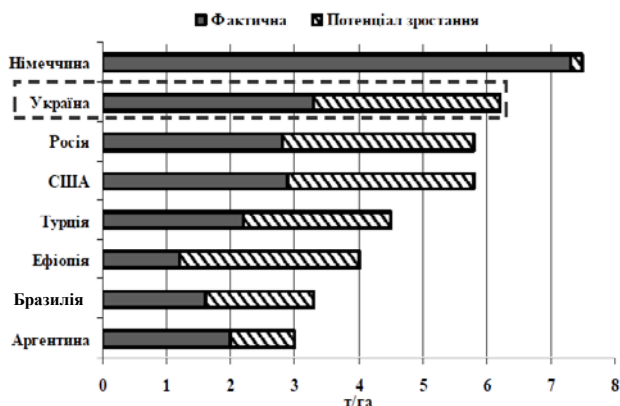
Таблиця 3.3.55

Показники потенційної спроможності ринків окремих країн Америки та України в розрізі продуктової групи 10 “Зернові культури”

Країна	Внутрішнє споживання, тис. т	Посівні площі, тис. га	Обсяг експорту, тис. т	Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку, P_v , т/га	Комплексний показник потенційної спроможності регіонального ринку, P_r , т/га	P_r/P_v
Україна	22174	15115	26298	1,5	3,2	2,2
США	416060	58001	79896	7,2	8,6	1,2
Канада	27306	14863	25391	1,8	3,5	1,9
Мексика	45051	10182	2171	4,4	4,6	1
Аргентина	10287	8032	18692	1,3	3,6	2,8
Бразилія	67875	20220	9005	3,4	3,8	1,1

Джерело: розраховано на основі [8, 21].

Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку України у 4,8 раза менший відповідного показника для США, у 1,2 раза – для Канади, у 2,9 раза – для Мексики, у 2,3 – для Бразилії і більший у 1,2 раза відповідного показника в Аргентині. Значення комплексного показника потенційної спроможності регіонального ринку для України у 2,7 раза менше значення відповідного показника для США, у 1,9 раза – для Канади, у 1,4 раза – для Мексики, у 1,1 раза – для Аргентини, у 1,3 раза – для Бразилії. Комплексні показники потенційної спроможності національного (регіонального) ринків характеризують рівень розвитку сфери виробництва зерна, переробки сільськогосподарської продукції та експортну спроможність країни за певною товарною групою. Розрахункові значення комплексних показників потенційної спроможності ринку зернових для ТОП-експортерів Америки свідчать про недостатні обсяги використання зерна Україною на внутрішньому ринку через низьку чисельність населення в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь й недостатній рівень розвитку переробної сфери. Наразі аграрний потенціал України не використовується достатньою мірою, адже врожайність українського сільського рослинництва є дуже низькою і не відповідає потенціалу родючості вітчизняних земель (рис. 3.3.9).

*Рис.3.3.9. Поточна та потенційна врожайність пшениці
Джерело:[13].*

Вирощувати зернові в Україні досить вигідно, проте для конкурентоспроможності як гравця на світовому ринку бракує стабільної ситуації на ринку валют, відкритої торговельної політики, доступу до фінансів, інвестицій у розвиток логістики, науку і дослідження. У світі прогнозується збільшення споживання продовольства та відбувається переорієнтація виробництва з продовольчих цілей на біоенергетику, що сприяє до значного підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію. Такі зовнішньоекономічні тенденції є дуже сприятливими для аграрного сектора економіки України. За умов ефективної внутрішньої політики, раціонального використання великої кількості невикористаних сільськогосподарських земель, підвищення продуктивності сільського господарства Україна може отримати позитиви від глобального тренду зростання цін на продовольство та перетворитися на найбільшого світового постачальника продовольства.

Висновки

В силу політичних, економічних та соціальних особливостей американський континент є одним із найвпливовіших регіонів світу.

Незважаючи на те, що з початком ХХ ст. акцент робиться на неголовні сектори просторової економіки, сільське господарство залишається важливим елементом суспільної географії Америки. Воно є найбільш просторомісткою сферою діяльності. Тому великі площі ландшафтів США і Канади, зайняті полями, засіяними зерновими культурами. У Північній Америці знаходяться найбільш продуктивні у світі сільськогосподарські регіони – пшеничний, кукурудзяний, бавовняний, що вважається найбільшим постачальником цього товару і центром біржової торгівлі Відтак, світові ціни на зернові значною мірою формуються на ринку США. З 2008 р. ціни на зернові щороку піднімаються. Причиною цьому є зростання світових цін на нафтопродукти, витрати на які в структурі собівартості деяких сільськогосподарських культур сягають 20 % і вище. Тенденції здороження зерна на світовому ринку спостерігатимуться й надалі, адже зростання чисельності населення випереджає динаміку виробництва продовольства. Окрім того, з розвитком

багатьох країн змінюється структура споживання та відбувається зростання обсягів виробництва біопалива.

Причиною успішного розвитку сільського господарства в американських країнах є зростаюче впровадження високотехнологічної механізації, що постійно сприяє збільшенню обсягів і якості усієї сільськогосподарської продукції. Проте, рівень розвитку сільського господарства різниться в межах субрегіонів: сільське господарство країн Північної Америки динамічно розвивається на інтенсивній основі, а більшості країн Латиноамериканського регіону на екстенсивній. Однак протягом останніх років в латиноамериканських країнах має місце процес реформування економіки: в економічній сфері майже всі країни за останні роки відмовилися від старої політики захисту внутрішніх ринків і змінили її на нову, яка передбачає ринкові реформи та розширення торговельних зв'язків, що позитивно відзначається на їх економічному зростанні.

Протягом 2009–2011 рр. динаміка зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією ТОП-країнами досліджуваного регіону мала позитивну тенденцію. Важливо зазначити, що з одного боку, країни Америки є провідними експортерами багатьох груп товарів, а з іншого – найбільшими споживачами. Основними стратегічними групами товарів за УКТ ЗЕД в структурі експорту є 02 “М'ясо і їстівні субпродукти”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних культур”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”.

Найбільша імпортозалежність відзначається за продуктовими групами 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 16 “Продукти з м'яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 19 “Готові продукти із зерна”, 22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”.

Необхідно зазначити, що головними ринками збуту та постачання продукції є самі країни в межах американського континенту (наприклад, Канада є провідним торговим партнером США, а Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) також охоплює Мексику та міцно єднає ці три економіки в міру того як усуваються бар'єри для міжнародної торгівлі та інвестицій).

Одним із важливих торговельних партнерів США в Європі є Україна. На світовій арені Україна зберігає за собою статус одного з головних світових експортерів таких сільськогосподарських культур і продуктів переробки: ячмінь (12 % у світовому експорті), фуражних зернових (13 %), кукурудзи (14 %), пшениці (3 %), олії соняшникової (56 %).

Проте, у зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією з країнами Америки імпорتنі операції України значно перевищують експортні, про що свідчить від'ємне сальдо протягом 2009–2011 рр. майже за всіма групами товарів. У структурі імпорту України провідні позиції займають товарні групи 02 “М'ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 21 “Різні харчові продукти”, 24 “Тютюн та промислові замітники тютюну”. У структурі експорту переважає продукція товарних груп: 03 “Риба і ракоподібні” (10,68 %), 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птахів; натуральний мед” (9,20 %), 07 “Овочі” (8,18 %), 17 “Цукор та кондитерські вироби з цукру” (17,44 %), 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” (13,45 %).

Проведений аналіз експортно-імпорتنих операцій України з американськими країнами свідчать про необхідність удосконалення структури експорту товарів України та її диверсифікацію як у товарному, так і географічному значенні. Удосконалення товарної структури експорту передбачає поступове підвищення ступеня оброблення сировинних ресурсів, збільшення у ній частки готової, зокрема високотехнологічної, продукції. Слід зазначити, що проблема низькотехнологічного експорту пов'язана з тим, що Україна взагалі мало виробляє високотехнологічної продукції, тому необхідно, насамперед, збільшити обсяги випуску високотехнологічних товарів, а тоді поступово й їх частку в експорті товарів.

Диверсифікація експорту в географічному розрізі передбачає вихід на нові перспективні ринки латиноамериканських країн (Бразилія, Аргентина, Перу тощо.) та зміцнення (розширення) позицій на існуючих (США, Канада).

Література

1. Агробізнес: тенденції в Україні й не тільки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroexpert.ua/detail/article-/agrobiznes-tendenciji-v-ukrajini-i-ne-tilki.html>

2. Алієв В. Аргентина: слідуючи за стрілкою аграрного компаса /В. Алієв // Хімія. Агрономія. Сервіс. – 2012. – Лютий. – С. 66–71

3. Америка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Америка>

4. Аргентина: із пампасів – на світовий ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3063&number=101>

5. Бразилія – надкраїна сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3089&number=102>

6. Географія: світи, райони, концепти / [Г. де Блій, Муллер Пітер, пер з англ.; передмова та розділ “Україна” О. Маблія]. – К.: Либідь, 2004. – 710 с.

7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Клименко В. Ресурсне забезпечення розвитку виробництва біопалива в Україні: зерно [Електронний ресурс] / В. Клименко. – Українська Зернова Асоціація, 2012. – Режим доступу: www.uga-port.org.ua

9. Комарніцька О. П. Цінові тенденції на світових ринках продовольства: виклики для України / О. П. Комарніцька // Економіка АПК. – 2012. – №10. – С. 131-135

10. Латинська Америка: сільське господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/ekonomichna_geografija_zarubizhnikh_krajin/latinska_amerika_silske_gospodarstvo/64-1-0-944

11. Михайлов Ю. Аграрна Канада: така далека і така близька [Електронний ресурс] / Ю. Михайлов. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3768&number=128>

12. Новини аграрного ринку, травень 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/noviny-agrorynku.html>

13. Пікус А. Ю. Сільське господарство України: тенденції та перспективи розвитку / А. Ю. Пікус // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2011. – № 126. – С. 51–55

14. Прутська О.О. Органічне сільське господарство в США: реалії та перспективи для України / О.О. Прутська, О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 142–151
15. Саранчук А. О. Досвід функціонування ринку зерна на прикладі штату Айова, США / А. О. Саранчук // Агросвіт. – 2012. – №7. – С. 29–33
16. Система зернового фермерського господарства в США та Канаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agrobiznes.org.ua/node/428>
17. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>
18. Статистичний щорічник ФАО “World Food and Agriculture 2012” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/yearbook2012/en/>
19. Україна–2020: зовнішньополітичні виклики та можливості наступного десятиріччя – Український Інститут публічної політики, 2011р. – 22 с.
20. Хаффер П. Среднесрочная перспектива развития сельскохозяйственной отрасли и сектора рынка удобрений на период 2010/11 – 2015/16 г. / П. Хаффер. – Международная ассоциация производителей удобрений, 2011. – С. 38
21. FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377#ancor>
22. http://w.w.w.priroda.inc.ru/word/atlas_mira.html
23. Structure and finance of U.S. Farms: Family farm report, 2010 Edition/EIB-66 Economic / USDA
24. The world of Organic Agricultural. IFOM. Bonn, FIBL, ITC, Geneva. 2011.
25. World Agricultural Outlook 2009. FAO. Rome, 2010.

3.4. Кон'юнктура аграрних ринків Африки

3.4.1. Загальна характеристика африканського регіону

Характеристика певної території передбачає дослідження ряду чинників, які формують економічний, господарський та соціальний потенціал. Притаманним для кожного регіону є відповідна спеціалізація та міжрегіональна інтеграція, зміст яких реалізується через галузеві, міжгалузеві та міжрегіональні виробничо-економічні зв'язки. Інтегральну характеристику регіону дає соціально-економічний потенціал. Його основу становить економічний потенціал, що характеризується величиною національного багатства, сукупного та кінцевого продукту, національного прибутку, вартістю основних фондів, розмірами виробництва продуктів харчування. Він, значною мірою, залежить від забезпеченості ресурсами та ефективності їх використання.

Ресурсозабезпеченість розраховують за кількістю років, на яких вистачить цього ресурсу при певних обсягах використання, або у запасах на одну особу. На всіх етапах розвитку людського суспільства природні ресурси були важливою передумовою соціально-економічного прогресу держав. Однак, їхнє перетворення на різні економічні ресурси залежить від способу організації у них виробництва, вміння людей раціонально їх використовувати. Кожний регіон

характеризується відповідним рівнем розвитку, специфікою наявних ресурсів та особливостями їх використання.

Характеризуючи Африку, зазначимо, що це другий за величиною материк після Євразії. Його площа становить 29,2 млн км² (близько 1/5 площі суші земної кулі). Населення – 328 млн осіб. Материк перетинається майже посередині екватором, країнами заходить у субтропічні широти, омивається Середземним і Червоним морями, Індійським та Атлантичним океанами. Африка поділена на 5 частин: Північну, Південну, Західну, Східну та Центральну. Рельєф Африки, в цілому, сприяє господарському розвитку території, переважають рівнинні форми рельєфу (плато, рівнини, горбисті рівнини) [7].

Природні умови та ресурси дуже різні в окремих частинах материка. У надрах континенту виявлені залізні руди, нафта, газ, кам'яне вугілля, руди кольорових металів, дорогоцінні метали, хімічна сировина. Світове значення мають запаси міді, уранових руд, алмазів, бокситів, марганцевих руд, золота. Після Другої світової війни на території Африки (переважно в Алжирі, Лівії і Нігерії) виявлені великі запаси нафти (загальні запаси оцінюються в 5,6 млрд т) і природного газу.

Африка – найспекотніший материк на Землі. Більше 30 % площі континенту – території з опадами менше 200 мм (пустелі Сахара і Наміб, напівпустеля Калахарі). Для 30 % території характерний дуже тривалий сухий період. В екваторіальних областях території відрізняються значним надлишковим зволоженням. Ці кліматичні особливості створюють певні труднощі у господарському освоєнні території та виробництві продуктів харчування [8].

Клімат Африки визначається положенням більшої її частини між тропіками і характеризується високими значеннями сумарної сонячної радіації. Відповідно, більша частина Африки має високі температури і тому вважається найтеплішим материком. На північному узбережжі Гвінейської затоки і в западині Конго середні температури протягом року – 25–26°C. Середні літні температури найбільш високі на півночі Судану, у Сахарі (30–32 °C; у західній частині – до 38 °C); у Ель-Азізі (Лівія) спостерігався максимум температури на Землі 58°C [8].

Для всієї Африки характерний латеритний процес ґрунтоутворення. В екваторіальному кліматі під вологими вічнозеленими лісами розвинуті червоно-жовті ґрунти, для яких характерна хороша аерація і водопроникність. Лише в західній частині западини Конго велику площу займають латеритні глейові і тропічні болотні ґрунти. При підвищенні сухості клімату під сухими саванами і напівпустелями з'являються червоно-бурі ґрунти. В улоговинах Судану, Східної і Південної Африки значні площі займають чорні гідроморфні і тропічні болотні ґрунти. На півдні Східної Африки і Південній Африці під рідколіссями знаходяться великі масиви червоно-коричневих ґрунтів. Пустельний процес ґрунтоутворення протікає у субтропічних і тропічних пустелях. Найбільш родючі – чорні тропічні ґрунти, що дають гарні врожаї бавовнику і зернових, і ґрунти на вулканічних породах.

У флорі Африки понад 40 тисяч видів і 3700 родин рослин, які розміщені в різних регіонах. Савани займають близько 37 % площі Африки, ліси – близько 16 % і пустелі – понад 39 %. Африка – батьківщина кавового дерева, багатьох хлібних злаків, сорго, проса, рицину, кунжуту. В оазисах Сахари одержують близько 1/2 світового збору плодів фінікової пальми. Найважливіші рослинні ресурси – атласький кедр, корковий дуб, маслинове дерево, волокнистий злак альфа. В Африці акліматизувалися і вирощуються бавовник, сизаль, арахіс, маніок, дерево какао [5].

Тваринний світ Африки різноманітний і багатий, вивчений ще не повністю. З хижих у саванах живуть леви, леопарди, гепарди, рисі, гієни. Дуже багато термітів, поширена муха цеце. У ХІХ столітті кількість багатьох великих тварин різко скоротилася, а деякі зникли зовсім внаслідок винищення європейцями. Лише в 50-х рр. почала розширюватися мережа заповідників (національних парків, резервацій), у яких тварини охороняються, а кількість їх регулюється. Ресурси тваринного світу Африки мають велике практичне значення: крім цінних шкур і слонової кістки, в останні роки почали використовувати м'ясо диких копитних тварин – бегемотів, слонів, антилоп, що живуть у заповідниках. Ці тварини невибагливі в їжі і переносять

укуси мухи цеце, через яку на 1/4 площі Африки розведення європейських порід худоби неможливе [4].

До африканського регіону належать 54 країни, серед яких 52 мають власну державність. Більшість з них невеликі за розмірами та з недостатньою природною матеріальною базою для саморозвитку. Лише п'ять країн можна вважати великими та середніми (Нігерія, Єгипет, Ефіопія, Заір, а також ПАР). Серед інших тільки 12 з населенням від 25 до 10 млн чоловік. Розпорошення та незбалансованість ресурсів, вузькість внутрішнього ринку, до яких додаються багатокладність господарства, затримка первинного нагромадження капіталу, слабкість класу підприємців, зумовлюють низький рівень розвитку економіки континенту.

Найрозвиненішим регіоном є Північна Африка, яка включає 18 країн, що розвиваються та постачають значну частину сировини для світового промислового і сільськогосподарського виробництва. Даний регіон має сприятливе економіко-географічне положення, розташовуючись на стику трьох континентів – Європи, Азії й Африки, торгівля тут завжди відігравала традиційно важливу роль і посилилася після будівництва Суецького каналу [5].

Слід відмітити, що за останні десятиліття значно поглибилася диференціація африканських країн за рівнем соціально-економічного розвитку. На одному полюсі виявилися найменш розвинуті країни – фінансові банкрути зі зруйнованою і кримінальною економікою (Ліберія, Сьєрра-Леоне, Чад, Республіка Конго, Сомалі та інші); інший полюс утворює ПАР, що є індустріально-аграрним гігантом за африканськими мірками, а також країни (Нігерія, Зімбабве, Гана, Кенія, Ботсвана, Кот-Д'Івуар, Сенегал, Габон), що володіють більш-менш розвинутим промисловим сектором, який ґрунтується на видобутку корисних копалин і переробці сільськогосподарської сировини [7].

Основна спеціалізація африканських країн у світовому господарстві – аграрно-сировинна. Африка, як і раніше, є основним постачальником діамантів, міді, олова, нікелю, кави, какао та інших товарів для розвинутих країн і НІК Азії. Лідирують в економічному розвитку ті країни, у яких політична стабільність збігається із продуманою державною політикою й наявністю природних ресурсів. У цих країнах широко діють ТНК, що здійснюють свої інвестиції у

сільськогосподарське виробництво, сферу послуг, добуваючі та переробні галузі, комунікації.

Аналізуючи економіку досліджуваного регіону, слід відзначити, що загальна питома вага країн Африки у світовому ВВП становить понад 2%. Середній рівень ВВП на душу населення у країнах на південь від Сахари сягає лише 340 дол., що трохи більше відповідного показника для Південної Азії і нижче, ніж в усіх інших регіонах третього світу у 3–6 разів. У 2–4 рази кращі показники мають країни Північної Африки: Єгипет, Марокко та Туніс; ще вищі – Алжир та Лівія, які разом з іншими сировинними центрами (Ботсвана, Ангола, Намібія, Габон) є лідерами на континенті за відносними розмірами національного доходу. Економічний розвиток африканських країн характеризується нерівномірністю, нестабільністю, широкомасштабними кризовими явищами як суто господарського походження, так і спричиненими політичними факторами [4].

Характерною рисою економіки африканських країн є її багатокладність. Сучасні уклади, хоча і дають до 70% загального ВВП, охоплюють меншість населення. Та десятки мільйонів економічно активного населення добувають кошти для існування у межах докапіталістичних укладів чи навіть у сфері натурального господарства. У країнах Тропічної і, частково, Південної Африки, де не розвинуте приватне володіння землею, патріархально-общинний лад фактично найбільш поширений у сільській місцевості. Значного розвитку в період незалежності набув дрібнотоварний уклад, який відіграє помітну роль серед національних факторів економічного розвитку.

Для сучасної економіки країн Африки найбільш типовими є такі особливості: а) багатокладність господарства; б) низький рівень економічних показників (національного доходу); в) аграрний характер економіки більшості країн; г) різке розмежування у сільському господарстві товарно-експортного виробництва, натурального і дрібнотоварного господарства, яке обслуговує місцеві потреби; г) поширення монокультури у сільському господарстві; д) переважання у промисловому виробництві гірничодобувної промисловості; е) збереження колоніального характеру в зовнішній торгівлі.

Істотними особливостями розміщення господарства більшості країн Африки є зосередження економічної діяльності в кількох центрах і значний розрив у рівнях заселення, освоєності

та економічного розвитку окремих територій та країн. Порівняно економічно розвинутими в Африці є території, що прилягають до столиць – міст, які стали важливими економічними центрами ще в колоніальний період, а також до портів, через які експортують сировину і де частково переробляють її (район Касабланки в Марокко, Лагосу в Нігерії, Олександрії в Єгипті, Момбаси в Кенії та ін.). Значні промислові та економічні центри виникли в зонах добування мінеральної сировини (центри “мідного поясу” в Замбії та Заїрі, промислові центри, пов’язані з районами нафто- і газопромислів в Алжирі та Лівії, промислові райони ПАР).

Слід зазначити, що сучасні уклади зазнають відчутного впливу іноземного капіталу і базуються майже винятково на зарубіжній технології. Із врахуванням місцевих умов провідну роль у розбудові національної економіки африканських країн має відіграти державний сектор. Він посів значні позиції в Алжирі, Анголі, Габоні, Заїрі, Замбії, Єгипті, Нігерії, Сенегалі, Тунісі. Проте, в більшості країн його ефективність низька. Це стосується й кооперативного сектора господарства, який є у сільському господарстві, ремісництві та торгівлі. Багатоукладність та поширеність різноманітних мішаних форм власності й виробничих відносин консервується і є однією з найбільш серйозних перешкод економічної модернізації [10].

Іноземний капітал, значною мірою, створює підвалини економіки африканських країн і має домінуючі позиції в усіх сучасних сферах виробництва тоді, коли національний капітал лише починає формуватися. Після здобуття незалежності спостерігалось широкомасштабне витискування іноземного капіталу (як державного, так і приватного) й водночас комерціалізація його діяльності. Втім, слабкість національного капіталу, відносна обмеженість його суто підприємницького потенціалу в сучасних умовах робить необхідним його широке, хоч і не безпроблемне, співробітництво з капіталом іноземним. Загалом, зберігається пріоритет капіталу колишніх метрополій. Це фіксується досить розвиненою системою преференційних угод та відповідних організаційних структур. Таким чином, значні економічні позиції в Африці зберігають Англія та Франція, а також Бельгія, помітну активність виявляє американський та німецький капітал [10].

Наразі ситуація дещо стабілізувалася, на світовому ринку спостерігається і прогнозується в майбутньому підвищення попиту на сировину і сільськогосподарську продукцію, що неминуче позначиться на темпах розвитку африканських країн. З огляду на сформовану світову кон'юнктуру, ряд африканських країн стали більше розвивати нетрадиційні галузі, що орієнтуються на експорт. Кенія і Малаві вирощують і продають квіти, в експортних зонах вільного підприємництва Мадагаскару і Маврикії виробляються різноманітні промислові товари, у Ботсвані збирають автомобілі, Єгипет, Туніс, Сенегал і Уганда розвивають міжнародний туризм. Демократичні перетворення в єдиній економічно розвинутій країні регіону – ПАР – дали можливість країнам-сусідам поживити торгівлю.

Значні капіталовкладення в Африку направляються у зв'язку із купівлею землі в даному регіоні. Причина тому – низькі ціни, відсутність земельного законодавства, що захищає права та інтереси місцевого населення, а також невисокі виробничі витрати, які приваблюють потенційних покупців. Так, наприклад, ще в 2008 р. одна з компаній Ефіопії купила на території Африки великі земельні площі за ціною менше 1,5 дол. США. Правда, незабаром вартість землі зросла приблизно до 7 доларів. Згідно з результатами досліджень, проведених Оклендським інститутом з 2008 по 2011 рр., загальна площа земель, куплена або взята в оренду в Африці іноземними компаніями, становить понад 60 млн га – це набагато більше, ніж площі окремих держав [3].

Активність у сфері скуповування африканських земель, яка спостерігається в останні три роки, вже отримала назву нового етапу колонізації Чорного континенту. Представники компаній, які займаються купівлею африканських територій, стверджують, що своїми багатомільярдами фінансовими вкладеннями вони сприяють розвитку сільського господарства найбільшого континенту, створюють нові підприємства і закупають новітнє обладнання, таким чином, забезпечуючи велику кількість робочих місць. Однак, слід відмітити, що є непоодинокі випадки зловживань та недотримання договірних зобов'язань на ринку землі.

Основні проблеми слабозвинених країн Африки полягають у тому, що вони не мають власних резервів для подолання бідності. Відсутність багатих покладів корисних копалин не дає їм можливості одержати прибутки від мінеральної ренти. Якщо ж і якісь корисні

копалини є в надрах країни, їхній видобуток залежить від притоку зовнішніх інвестицій, які є незначними через політичну нестабільність і відсутність транспортної інфраструктури. Можна було б розраховувати на приток капіталів для створення трудомістких виробництв, але низький рівень письменності, високий при цьому відсоток функціонально неосвіченого населення стримує розвиток даних виробництв. Світове співтовариство постійно надає допомогу такій групі країн у різних формах, та відсутність механізму її раціонального застосування призводить до нераціонального використання цих надходжень.

3.4.2. Місце і роль сільського господарства у стратегії розвитку регіону

У сучасному сільському господарстві умовно можна виділити два типи господарювання. Для першого типу характерний високий рівень продуктивності, інтенсивності та ефективності. Таке сільське господарство називають товарним. Цей тип поширений у більшості розвинутих країн (передусім, європейських та азійських) й частині країн, що розвиваються. Він представлений плантаційним рослинництвом і товарним тваринництвом. Високі результати праці тут поєднані з великою кількістю вкладеного капіталу та залученими технологіями.

Для другого типу сільського господарства характерний низький рівень продуктивності та інтенсивності. Таке сільське господарство називають споживчим. Воно переважає на значних територіях країн, що розвиваються, головним чином, у найвідсталіших районах. Уся вироблена тут продукція споживається на місці. Такий тип ведення господарської діяльності називають натуральним. Для нього характерні: примітивна меліорація, незначна кількість внесених мінеральних добрив, переважання ручної праці, використання свійських тварин у ролі тяглової сили. У більшості країн Африки переважає другий тип сільськогосподарського виробництва.

Аграрні відносини у країнах Африки відрізняються винятковою складністю. Для них характерне переплетення дофеодалних, феодальних й капіталістичних форм землеволодіння та землекористування. Провідну роль у сільському господарстві відіграє рослинництво, в якому

виділяються два напрями – споживче (натуральне) та експортне (товарне). Споживчий напрям переважає у тропічній Африці, де в більшості країн зберігається общинне землеволодіння, дрібне натуральне й напівнатуральне господарство, що ведеться найвідсталішим способом [4].

Континент має значні ґрунтові та рослинні ресурси. Однак, слід відмітити, що наявні ресурси використовуються вкрай неефективно. За розмірами оброблюваної поверхні на одного мешканця (0,6 га) Африка значно випереджає такі аграрні регіони, як Південно-Східну Азію (0,2 га) і Латинську Америку (0,4 га). Хоча відносна природна родючість землі тут невисока, за розрахунками, африканський континент міг би забезпечити продовольством майже 1,5 млрд чоловік. Отже, щодо наявності земельних ресурсів африканський континент – достатньо забезпечений (табл. 3.4.1).

Таблиця 3.4.1

Структура земельної площі країн Африки, тис. га

Структура площі	Роки			2009 р. до 2000 р, %
	2000	2005	2009	
Загальна земельна площа	2964679	2964679	2964679	100,0
<i>в т.ч.</i> сільськогосподарські угіддя	1122763	1153006	1161062	103,4
<i>з них</i> сільськогосподарські угіддя органічні	х	952,2	1413,3	х
рілля	198695	216460	224417,8	112,9
багаторічні насадження	24970	27569,5	28825,9	115,4
луки і пасовища	899098	908976	907818,4	101,0
загальна площа обладнаних для зрошення	13190,5	13542,9	13729,9	104,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Наведені дані свідчать про те, що за 2000–2009 рр. значних змін щодо загальної земельної площі країн Африки не відбулося. Натомість, протягом зазначеного періоду спостерігаються певні зрушення щодо її структури. Так, площа ріллі та постійних луків і пасовищ дещо збільшилася (на 12,9 і 1 %, відповідно). За період

дослідження відбулися позитивні зміни щодо сільськогосподарських угідь країн Африки, зокрема, зростання площ, зайнятих під органічним землеробством, які в 2009 р. становили 1413,29 тис. га.

Однак, наявність земельних ресурсів не є запорукою забезпечення країни продовольством. Аналізуючи використання земельних ресурсів Африки, необхідно відмітити їх значне виснаження, що є результатом примітивного ведення господарства в умовах швидкого росту населення, оброблення тих самих культур, оранки нових малопродуктивних земель, перевантаження пасовищ. Екстенсивні способи ведення землеробства прискорюють деградацію ґрунтів, їхнє вибуття, призводять до засолення земель, опустелення.

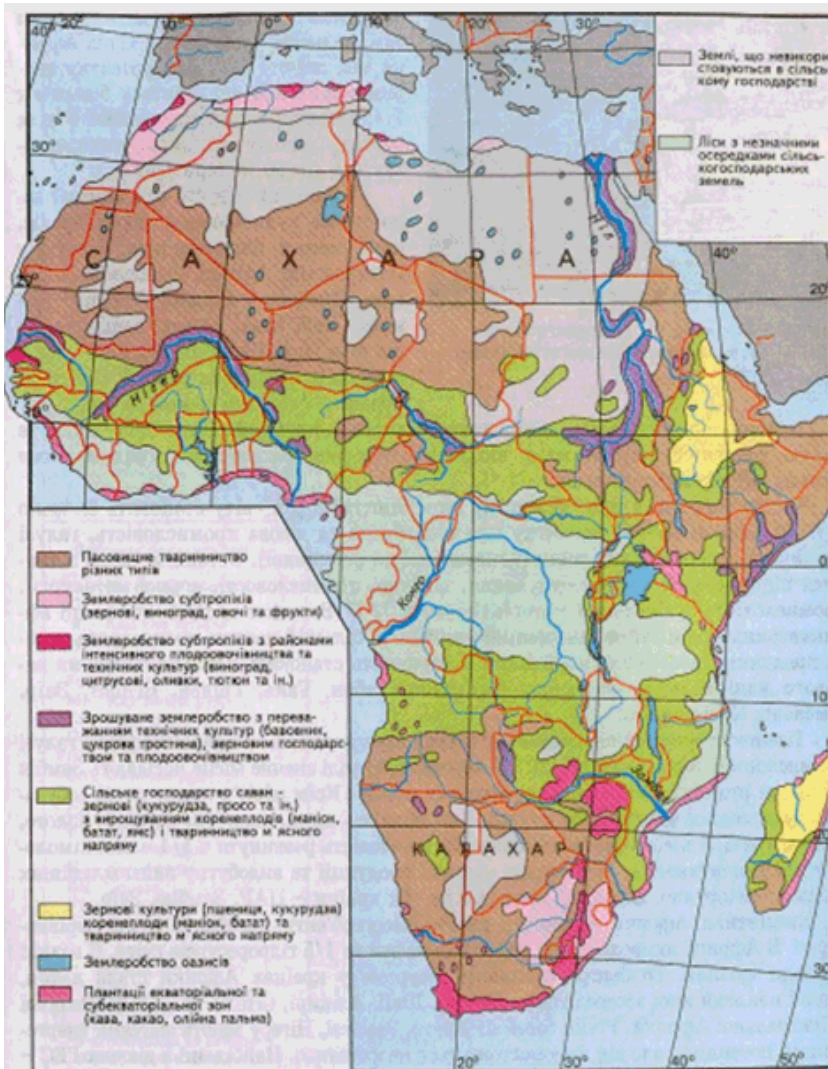
Швидкі процеси ерозії й дефляції, а також загального виснаження орних і пасовищних земель відбуваються в більшості країн Африки, де значною поширені відсталі способи ведення господарства. Екстенсивне землеробство вже не може здійснюватися у колишніх масштабах, ліс випалений. Перелогове землеробство, внаслідок неухильного скорочення строків перелогу, призводить до падіння продуктивності землі. Тропічні зливи при порушенні рослинного покриву швидко змивають ґрунт, призводять до утворення ярів. На пасовищних землях рослинний покрив деградує внаслідок перевипасу. Іде процес опустелення, у який утягуються тисячі квадратних кілометрів напівпустельних земель. Перетворюються у пустелю й частини рівнини Калахарі, що при подальшому розвитку процесів, які відбуваються тут, може повністю стати пустелею.

Землеробство країни має два основні напрями: виробництво продуктів для місцевого споживання і на експорт. Більшим за обсягом є, звичайно, перший. Експортні культури вирощують як великі спеціалізовані, так і дрібні господарства. Експортний сектор пов'язаний з більш передовими методами і є, поряд з гірничою промисловістю, постачальником іноземної валюти. Втім, він повністю залежить від світової кон'юнктури і підвладний коливанням світових цін.

Частка зайнятого у сільському господарстві Африки працюючого населення в 2000 р. становила 68 %, тобто є приблизно такою ж, як і в Індії чи Китаї. В абсолютних показниках це 155 млн чоловік. Аграрні відносини дуже строкаті і, здебільшого, архаїчні. У Північній Африці забагато селян не мають землі і є орендаторами. На південь від Сахари донедавна панувала обшинна власність на землю. Наразі поширюється приватна та різноманітні форми кооперування. Існують численні великі землеволодіння і плантації з найманою робочою силою.

Для країн Африки характерна повна залежність від сезонних опадів. Малородючі землі, перезволоженість, посухи, повені, нашествия комах різко зменшують врожаї. Тільки на зрошуваних землях у Північній Африці втримують стабільні врожаї, і землеробство тут можна класифікувати як трудоінтенсивне. На південь від Сахари типовим є яскраво виражене екстенсивне використання орних земель. Про більш розвинену культуру землеробства можна говорити в ПАР, Зімбабве, Кенії та окремих країнах Західної Африки, де значні землі належали європейцям, які вели товарне господарство, або де поширена плантаційна система.

Територія Африки простягається з півночі на південь на 8000 км, і 90 % її площі лежить між двома тропіками. Звідси особливості структури сільськогосподарських культур та їх тісний зв'язок з природною зональністю. У середземноморських районах Марокко, Тунісу, Алжира, Лівії та Єгипту вирощують ячмінь, цитрусові та оливки. У долині Нілу збирають великі врожаї бавовни та цукрової тростини. В оазах Сахари головною культурою є фініки. На південь від Сахари вирощують посухостійкі культури, які не потребують великої кількості води. З огляду на значний демографічний потенціал регіону, уся продукція сільського господарства використовується для виробництва продуктів харчування (рис. 3.4.1).

*Рис. 3.4.1. Сільське господарство Африки
Джерело: [8].*

Аналізуючи рисунок 3.4.1, зазначимо, що головний хліб екваторіальної зони з її постійним зволоженням і перелоговою системою – банани, в першу чергу, плантайн (“кухонний” банан),

а також ямс і касова та, частково, рис. У зоні саван з її зміною вологого та сухого сезонів і частими посухами культивують різні сорти проса, сорго та кукурудзи. Врожайність їх дуже низька: проса і сорго – 6–7 ц/га, кукурудзи – 14–15 ц/га. Спеціалізованим районом кукурудзи є так званий “маїсовий трикутник” у ПАР. У субтропічних районах півночі та півдня вирощують, переважно, пшеницю, а на зрошуваних землях – овочі та фрукти. Важливе місце займають тут цитрусові, оливки, виноград і виноробство.

Провідною олійною культурою екваторіального поясу є олійна пальма, а в зоні саван – арахіс. Серед текстильних на першому місці стоїть бавовник. Його посіви є по всій зоні саван, але найбільше значення має бавовництво долини Нілу (Єгипет і Судан). У Східній Африці культивують сизаль. Районами цукрової тростини є південний схід ПАР і острови Маврикій та Реюньон, чаю, горіхів кеш'ю і прянощів – країни Східної Африки, тютюну – Південної Африки. Важливими культурами екваторіального поясу є кавове і шоколадне дерево та гевея.

Основними зерновими культурами в Африці є просо, сорго, кукурудза, рис, пшениця і ячмінь; коренеплодами – маніок, батат, ямс, таро; плодовими – банани (екваторіальна та субекваторіальна зони), фінікова (оазиси пустель) і олійна пальма (тропіки), маслина (субтропіки). Плантаційне господарство в Африці досить розвинуте, але менше, ніж у Латинській Америці та Південно-Східній Азії. У тропічній зоні виникли тільки окремі розрізнені ареали плантацій [3].

У галузі рослинництва основними культурами є кукурудза, пшениця, сорго. Поширене вирощування олійних культур: олійної пальми, арахісу, соняшнику, а на родючих ґрунтах – тютюну. Розвинуте садівництво (вирощування ананасів, цитрусових, бананів). Мадагаскар – єдина у Тропічній Африці країна, де вирощують фрукти помірного поясу: яблука, груші, персики, абрикоси. На Сейшельських Островах культивують такі екзотичні культури, як пачулі (використовується у парфумерії) і цинамон (кориця). На півдні регіону (особливо в ПАР) розвинуте овочівництво (цибуля, помідори, капуста, огірки тощо).

Характерним для регіону є монокультура. Яскравим прикладом монокультурного господарства є Маврикій, де 94 %

оброблюваних земель зайняті цукровою тростиною. Коморські Острови є головним виробником у світі ефіроолійних культур (іланг-іланг, лимонна м'ята, базилік, жасмин, рожева пальма тощо). Мадагаскар і Коморські Острови – світові лідери за зборами ванілі й гвоздики [8].

Слід відмітити, що наявний потенціал для галузі рослинництва з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин не використовується. Африка посідає останнє місце у світі за використанням мінеральних добрив, тут дуже низькі енергоозброєність та матеріально-технічне забезпечення сільського господарства. Усе це, у свою чергу, спричинює екстенсивний характер розвитку. Швидке виснажування ґрунтів спонукає до постійного розширення посівних площ, що, у свою чергу, прискорює ерозію та загальну деградацію природного середовища. Характерною рисою рослинництва більшості країн є його монокультурність.

На території Африки зосереджена значна частина світового поголів'я худоби, зокрема, великої та дрібної рогатої худоби і в'ючних тварин. На континенті близько 192 млн голів великої рогатої худоби, 210 млн овець, 176 млн кіз, 14 млн верблюдів. Провідне місце за кількістю голів належить країнам Східної Африки. Однак тваринництво, як галузь господарства, має дуже низькі показники виходу продукції. Основна причина відставання тваринництва – низький рівень зоотехніки та низька товарність виробництва, що, значною мірою, пояснюється особливостями звичаїв скотарських племен.

Тваринництво в Африці має екстенсивний характер: переважає від'їмно-пасовищне, напівкочове та кочове скотарство. Низька порідність худоби, незадовільні умови утримання та ветеринарного обслуговування, відсутність сучасної кормової бази спричинюють низьку продуктивність тваринництва. Внаслідок цього, займаючи одне із провідних місць у світі за поголів'ям худоби, країни не в змозі забезпечити населення м'ясо-молочними продуктами. Галузь помітно розвинена в господарствах тільки деяких країн – Ботсвани, Мавританії, Малі, Нігеру, Сомалі, Судану, Чаду, Ефіопії, а також ПАР. Сомалі та Джібуті експортують живу худобу, Зімбабве, Ботсвана, Лесото, Свазіленд спеціалізуються як на виробництві

продуктів тваринництва (вовни, каракулю, шкіри), так і на вивозі живої худоби [4].

Особливістю африканського регіону є територіальна спеціалізація сільського господарства. На півночі Африки основна частка сільськогосподарської продукції виробляється у субтропічній зоні Середземномор'я та долинах Нілу. У Марокко, Алжирі, Судані значні площі займають пасовища. Найбільш розораною частиною Африки є зона саван і екваторіальних лісів у Західній Африці. У Центральній Африці умови сільськогосподарської діяльності досить різноманітні: в основних зонах екваторіальних лісів земель дуже мало, а в саванах є значні пасовища, які можна ефективно використовувати тільки там, де немає мухи цеце. Східна Африка має значну базу для розвитку тваринництва: тут знаходиться більш як 1/4 пасовищ материка, майже в усіх країнах регіону під випас використовуються 40–50% території.

Лише у деяких країнах Африки (ПАР, Зімбабве, Ботсвана) сільське господарство представлене великими високо механізованими і високотоварними фермами, плантаціями, які належать білим, а також примітивними господарствами африканців у колишніх бантустанах. Середній розмір ферм – до 1 тис га. Ферми ПАР систематично одержують дотації та субсидії від держави. У бантустанах ПАР і слаборозвинутих країнах регіону середня площа земельного наділу менша ніж 2 га, а 2/3 мешканців взагалі не мають землі. У багатьох країнах розвиток сільського господарства гальмується докапіталістичними пережитками, нестачею родючих ґрунтів та ерозією ґрунту, посухами, виснаженням пасовищ, низьким рівнем агротехніки тощо. У землеробстві переважають споживчі й дрібнотоварні господарства [5].

Важливим постачальником продуктів харчування для африканських країн є рибальство, яке набуло помітного розвитку за останні десятиріччя. Однак, морський вилов риби і видобуток морепродуктів (креветок, крабів, устриць, лангустів тощо) через слабку технічну оснащеність національних рибальських флотів здійснюються лише у вузькій прибережній смузі, особливо вздовж західного узбережжя. Найбільший рибальський флот має ПАР (до 7000 невеликих суден). Загальний вилов становить 980

тис. т. Налагоджено експорт консервованих та заморожених морепродуктів у країни Азії та Європи.

Слід відмітити, що багато товарних господарств одночасно розвивають рослинництво і тваринництво (розведення худоби м'ясних порід). У структурі тваринництва домінує екстенсивне пасовищне вівчарство вовняного напрямку. За настригом вовни лідирує ПАР (до 115 тис. т – 4-те місце у світі після Австралії, Нової Зеландії та Аргентини), Намібія (2-ге місце у світі за постачанням каракульських смушок). Велика рогата худоба не відіграє істотної ролі. Її розводять, переважно, для задоволення внутрішніх потреб. Переважають місцеві породи (понад 35 млн голів). У ПАР, Намібії та Ботсвані розводять страусів й крокодилів. Спеціалізацією більшості африканських країн є тваринництво, що відображається у обсягах виробництва продукції (табл. 3.4.2).

Таблиця 3.4.2

Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції країнами Африки, 2010 р.

Вид продукції	Виробництво, тис. дол. США	Рейтингова позиція продукції
М'ясо великої рогатої худоби	16567586	1
Маніока	12632062	2
Помідори	6412364	3
Курятина	6211983	4
Кукурудза	6188771	5
Рис	6123667	6
Банани	5039935	7
М'ясо овець	4427147	8
Арахіс, з оболонкою	4374606	9
Банани	3608290	10
Картопля	3353781	11
Козлятина	3007867	12
Оливки	2968214	13
Сорго	2954934	14
Пшениця	2887704	15
Цукровий очерет	2881985	16
Какао-боби	2769892	17

Джерело: розраховано за даними [20].

Характерно, що у структурі виробленої сільськогосподарської продукції в розрізі провідних її видів 57,5 % складає продукція тваринництва, яка свідчить про відповідну спеціалізацію африканських країн. Аналіз представлених даних дозволяє виділити основні види рослинницької і тваринницької продукції, що складають найбільшу частку в загальних обсягах їх виробництва. Так, в 2010 р. у вартісному виразі країнами Африки найбільше було вироблено такої продукції тваринництва, як м'ясо ВРХ. У рейтингу продукції рослинництва провідні місця посіли кукурудза, рис, банани. Представимо обсяги виробництва провідних видів сільськогосподарської продукції в розрізі основних її виробників (табл. 3.4.3).

Таблиця 3.4.3

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції провідними країнами Африки в 2010 р., тис. дол. США

Вид продукції	ПАР	Нігерія	Танзанія	Марокко	Ефіопія	Кенія	Єгипет
М'ясо великої рогатої худоби	2176836	x	x	x	x	x	x
Маніока	x	3917790	437926	417955	x	x	x
Помідори	x	687610	x	x	x	x	x
Курятина	2098678	x	x	x	x	x	x
Кукурудза	1203858	816119	563003	412875	728814	434911	x
Рис	x	872024	x	x	x	x	1152329
Банани	x	x	133537	67078	x	163426	x
М'ясо овець	361884	389098	x	x	x	x	x
Арахіс, з оболонкою	x	1106064	126917	123553	x	x	x
Банани	x	x	x	x	x	222930	289784
КарТОПля	x	x	x	546943	x		546043
Козлятина	x	696923	282661	x	168809	117741	148557
Оливки	x	x	x	x	x	x	489950
Сорго	x	684352	117022	x	952014		31780
Пшениця	x	x	x	x	x	x	842334
Цукровий очерет	525904	x	x	x	x	x	x
Какао-боби	x	373855	x	x	x	x	469265

Джерело: розраховано за даними [20].

Наведені дані характеризують географічну структуру виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі провідних

країн Африки. Найбільшими виробниками зазначеної продукції в Європі є такі країни, як Нігерія, ПАР, Єгипет, Ефіопія, Марокко. За загальною вартістю виробленої в 2010 р. продукції, перше місце посідає Нігерія і, зокрема, за її видами як м'ясо овець, сорго, кукурудза. ПАР є другим провідним виробником сільськогосподарської продукції серед країн Африки і найбільшим – за такими її видами як м'ясо ВРХ, курятиною, кукурудзою.

Третє місце серед найбільших виробників сільськогосподарської продукції в регіоні посідає Єгипет – за такими позиціями, як картопля, пшениця, какао-боби. Четвертою в даному рейтингу є Ефіопія. Марокко є п'ятим за рейтингом основним виробником сільськогосподарської продукції серед країн Африки. З метою проведення детального аналізу основних показників вирощування та реалізації сільськогосподарської продукції вищезазначеними країнами представимо табл. 3.4.4–3.4.8.

Провідні позиції в аграрному секторі економіки Африки займає Єгипет – аграрно-індустріальна країна з економікою змішаного типу при сильному державному секторі. Темп зростання ВВП – 5,6 %. ВВП на душу населення – 1146 дол. США. Прямі закордонні інвестиції – близько 858 млн дол. США. Імпортує Єгипет продовольчі товари та обладнання. Експортує нафту і нафтопродукти, бавовну і текстиль та різні сільськогосподарські культури – рис, картоплю, фрукти і овочі. У 1805–1849 рр. почалося вирощування бавовни для експорту в європейські країни. Основними видами сільськогосподарської продукції, що виробляються в Єгипті, є пшениця, рис, коренеплоди, молоко, м'ясо (табл. 3.4.4).

Слід відмітити, що близько 97% території Єгипту – пустеля, придатними для землеробства є тільки декілька оаз і вузька смуга землі вздовж середземноморського узбережжя – всього 2,5 млн га, 97 % з яких зосереджені у долині і дельті Нілу. У дельті Нілу вирощують рис, бавовну, пшеницю, фрукти і овочі, в Середньому Єгипті і Фаюмській оазі – бавовну, кукурудзу, сорго, цукрову тростину, фрукти і овочі, у Верхньому Єгипті – цукрову тростину, пшеницю, конюшину і бавовну.

Таблиця 3.4.4

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в Єгипті, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	1288	2,2	5,6	-1,3	7177	0,9	1,1
Рис	460	-3,5	9,4	0,3	4330	-3,2	0,6
Грубі зернові	1220	1,3	6,5	-0,9	7901	0,5	0,7
Коренеплоди	158	6,2	26,2	1,0	4138	7,2	0,6
Цукрова тростина	135	0,0	116,8	-0,0	15709	0,0	0,9
Молоко	х	х	х	х	5742	4,3	0,8
Яйця	х	х	х	х	336	6,6	0,5
М'ясо птиці	х	х	х	х	789	2,5	0,8
Свинина	х	х	х	х			
Яловичина	х	х	х	х	743	3,2	1,1
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	68	-0,9	0,5

Джерело: розраховано за даними [20].

Аналізуючи тваринницьку галузь африканського регіону, необхідно відмітити ПАР як провідного виробника продукції тваринництва. Незважаючи на те, що частка сільського господарства становить лише 4 % від ВВП, даний сектор економіки є одним з ключових для Південної Африки. Продукція підприємств, пов'язаних зі скотарською галуззю, формує близько 20 % ВВП. В даний час у сільськогосподарській галузі ПАР задіяно понад один мільйон чоловік.

В останні роки зростання сільськогосподарського виробництва є одним з ключових чинників для зростання всієї економіки ПАР. Основною складовою даного сектора є землеробство, незважаючи на те, що тільки 22 % території країни потенційно можуть бути використані для вирощування сільськогосподарських культур, а наразі з них використовуються 13 %. Також необхідно відзначити, що Південна Африка – це країна з обмеженими ресурсами прісної води, потреба в якій

щороку неухильно зростає. Тим не менш, завдяки радикальним змінам, які відбулися у сільськогосподарському секторі в останні роки, наразі ПАР практично повністю забезпечує себе усіма сільськогосподарськими продуктами. Основними сільськогосподарськими культурами є зернові культури (кукурудза, пшениця), різні види фруктів, виноград, цукровий очерет (табл. 3.4.5).

Таблиця 3.4.5

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в ПАР, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	558	-0,5	2,6	0,1	1465	-4,9	0,2
Цукрова тростина	267	-2,1	60,0	-1,9	16016	-3,9	0,9
Молоко	x	x	x	x	3233	2,4	0,4
Яйця	x	x	x	x	453	3,6	0,7
М'ясо птиці	x	x	x	x	1478	6,1	1,5
Свинина	x	x	x	x	338	12,5	0,3
Яловичина	x	x	x	x	834	3,5	1,3
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	175	1,3	1,3

Джерело: розраховано за даними [20].

Слід відмітити особливе ставлення держави до питань розвитку сільськогосподарського сектора, що виражається, перш за все, у податкових та експортних пільгах, встановлених державою, а також дотаціях на сільське господарство ПАР. Економіка ПАР зберігає аграрно-сировинну спеціалізацію, але у структурі ВВП спостерігається зниження частки сільського господарства, натурального виробництва, підвищення – промисловості й торгівлі, що сприяє розвитку регіону.

Сільське господарство – провідна галузь економіки Марокко. У сільському господарстві використовують інтенсивні технології виробництва. Значну частину продукції виготовляють на експорт. Географічне розташування дозволяє Марокко мати торговельні зв'язки з рядом європейських та азійських країн, що сприяє значним фінансовим надходженням. У загальному обсязі продукції землеробства важливе місце посідають зернові: теф (різновид проса), сорго, ячмінь, кукурудза, пшениця (табл. 3.4.5). Значна кількість господарств Марокко спеціалізуються на тваринництві.

Таблиця 3.4.6

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції у Марокко, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	2852	-0,2	1,7	13,6	4876	13,4	0,8
Грубі зернові	2200	-1,4	1,3	19,0	2908	17,3	0,3
Олійні культури	824	3,2	0,4	9,5	367	12,9	0,0
Зернобобові культури	398	0,9	0,7	9,9	282	10,9	0,0
Молоко	х	х	х	х	2002	4,8	0,3
Яйця	х	х	х	х	230	-0,2	0,3
М'ясо птиці	х	х	х	х	6,8	8,1	0,6
Свинина	х	х	х	х	1	2,1	0,0
Яловичина	х	х	х	х	192	3,2	0,3
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	162	1,0	1,2

Джерело: розраховано за даними [20].

Вагомі позиції у розвитку африканського континенту займає Нігерія – найбільший за поголів'ям домашньої худоби регіон

Африки (понад 70 млн голів великої рогатої худоби, більше 47 млн овець і 50 млн кіз, майже 4 млн верблюдів). Однак, слід відмітити, що лише 1/4 виробленої сільськогосподарської продукції експортується, решта – споживається у господарствах селян. Дотепер більшість нігерійців працюють у селянських сімейних домогосподарствах, забезпечуючи себе продуктами харчування і вироснувши на продаж одну чи кілька товарних культур. Для країни характерний швидкий ріст міського та сільського населення, що спричинило необхідність збільшення виробництва продуктів харчування (табл. 3.4.7).

Таблиця 3.4.7

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції у Нігерії, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Рис	1788	-2,0	1,8	1,8	3219	-0,2	0,5
Олійні культури	7647	0,8	0,4	0,6	2765	1,4	1,6
Зернобобові культури	2625	-3,5	0,9	3,8	2289	0,2	3,4
Коренеплоди	7528	-0,1	9,7	1,2	72850	1,1	10,0
Цукрова тростина	73	11,8	19,3	-4,0	1414	7,4	0,1
Свинина	x	x	x	x	226	3,7	0,2
Яловичина	x	x	x	x	304	0,8	0,5
М'ясо овець та кіз	x	x	x	x	440	2,7	3,2

Джерело: розраховано за даними [20].

Основні продовольчі культури Нігерії: ямс, рис і кукурудза. У північних районах обробляють сорго, просо і мал. Для виробництва продовольчих культур характерне вирощування змішаних культур на земельних ділянках, площа яких на півдні рідко перевищує 0,4 га, а в районах лугов і пасовищ півночі –

1,2 га. Селянський земельний наділ складається, як правило, з декількох ділянок, що знаходяться в різних місцях. Поблизу великих міст розвинуте товарне садівництво. Сприятливі кліматичні умови в Нігерії дозволяють збирати два врожаї. Кава, тютюн і горіхи кола вирощуються для продажу на внутрішньому ринку; бавовна, пальмова олія, арахіс і каучуконоси – для внутрішнього ринку і на експорт, а какао-боби – тільки на експорт.

Важливі позиції у сільському господарстві Африки займає Ефіопія, держава на сході Африки, що межує на північному сході з Джибуті й омивається Червоним морем. Провідну роль в економіці Ефіопії відіграє споживче сільське господарство, в якому наразі створювалося понад 50 % ВВП. Основним чинником поліпшення економічного становища стали іноземні позики і фінансова допомога. Підвищення продуктивності сільськогосподарських підприємств вдалося за рахунок розвитку, розширення та інтенсифікації зовнішніх і, насамперед, зовнішньоекономічних зв'язків. У країні налагоджено виробництво основних видів сільськогосподарської продукції та майже повністю забезпечено власне населення продовольством (табл. 3.4.8).

Провідною групою сільськогосподарських культур Ефіопії є зернові. Вони займають близько половини всіх орних земель. Різні види зернових культур можна вирощувати в усіх, без винятку, природних зонах, де можливе рослинництво та всіх сівозмінах, що дуже важливо для рослинництва. Завдяки оптимальному поєднанню білків, жирів й вуглеводів, зернові є важливими продовольчими та кормовими культурами. Експортними культурами є також кава сортів “арабка” і “робуста” (збори становлять 198 тис. т), за якими Ефіопія посідає 1-ше місце в Африці.

Таблиця 3.4.8

**Виробництво основних видів сільськогосподарської
продукції в Ефіопії, 2010 р.**

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп збільшення (скорочення) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т /га	Темп зростання (спаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (спаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	1684	4,7	1,8	4,4	3000	9,3	0,5
Олійні культури	877	6,5	0,3	8,9	293	16,0	0,0
Зернобобові культури	1483	2,8	1,2	3,3	1806	6,1	2,7
Коренеплоди	675	1,2	10,5	2,9	7097	4,2	1,0
Молоко	х	х	х	х	2121	6,7	0,3
Яйця	х	х	х	х	35	2,1	0,0
М'ясо птиці	х	х	х	х	53	3,5	0,0
Свинина	х	х	х	х	2	0,7	0,0
Яловичина	х	х	х	х	373	2,4	0,6
М'ясо овець та кіз	х	х	х	х	153	9,5	1,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Аналіз сільського господарства африканського регіону показав, що у країні поступово нарощуються темпи виробництва продуктів харчування. Однак для повного забезпечення населення продовольством, необхідні економічні трансформації та залучення фінансових ресурсів. Африканський континент є одним з найменш розвинутих і динамічних у плані використання наявних ресурсів та природних можливостей. Проте, ситуація на світових агропродовольчих ринках та проблеми з продовольством у країнах вимагають розвитку власного сільського господарства й зміцнення економіки країни.

Для розвитку африканського регіону гостро постала необхідність дотримання таких основних напрямів та завдань: приватизації державних підприємств та банків, подальшої лібералізації господарської діяльності, стабілізації фінансової

сфери, приросту загальноєкономічних показників, скорочення ареалу бідності, покращання продовольчого раціону населення, доступу до безпечної для здоров'я питної води, послаблення загрози найбільш небезпечних захворювань, припиненні деградації сільського господарства, диверсифікації експорту з врахуванням зміни попиту світового ринку, інтеграції на субрегіональному і регіональному рівнях.

3.4.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Африки

За довгу історію розвитку людської цивілізації сільське господарство пережило бурхливий прогрес. Значно розширилася кількість сільськогосподарських рослин та свійських тварин, з'явилися нові знаряддя праці, істотно активізувалася селекційна діяльність, широко почали застосовуватися добрива (спочатку органічні, а потім і мінеральні), хімічні засоби захисту від шкідників, меліорація, успішно застосовуються сівозміни. Порівняно з іншими галузями та сферами господарської діяльності сільському господарству властиві освоєння значних земельних площ, тривалий термін виробничого процесу, менша матеріаломісткість, більша трудомісткість. Ринок сільськогосподарської продукції має свої особливості та специфіку функціонування.

Наразі ринок сільськогосподарської продукції виступає як обмін товарів, організований за законами руху товарно-грошових відносин, і, водночас, як важливий елемент господарського механізму. Діяльність агропромислового комплексу, як і будь-якого іншого, відбувається завдяки функціонуванню системи ринків. Унаслідок взаємодії ресурсних ринків, здійснюється виробничий процес, виробляються предмети споживання – сільськогосподарська продукція, значна частина якої має товарний характер і реалізується на ринку сільськогосподарської продукції. Одна частина цього ринку – ринок продовольства (кінцева продукція), друга – ринок сільськогосподарської сировини. Добре знання сучасного стану ринків, а також

наявність вірогідних прогнозів їх розвитку, в найближчій чи віддаленій перспективі важливі для розвитку кожної країни.

У даних умовах важливим є дослідження кон'юнктури аграрних ринків та пошуку вільних ніш для країн, які спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції. Сільське господарство займає важливе місце в економіці всіх, без винятку, країн. Для великої групи держав, що розвиваються, воно є основою економічної системи. Його роль значна у країнах з численним населенням (Китай, Індія, Африка), оскільки сільське господарство гарантує продовольчу, а відповідно, й стратегічну безпеку. У розвинутих країнах частка сільського господарства у виробництві ВВП незначна, але воно залишається важливим джерелом отримання прибутків.

Свої особливості має африканський регіон, сільське господарство якого поступово починає набирати оберти, задовольняючи при цьому значну частку власного ринку та формуючи експортний потенціал за багатьма товарними групами продукції. З огляду на те, що експортно-імпортну кон'юнктуру товарних ринків Африки визначає зовнішньоекономічна діяльність ТОП-5 країн – контрагентів, доцільним вбачається проаналізувати експортно-імпортну діяльність провідних країн в розрізі продуктових груп та географічних ринків.

Аналізуючи експорт та імпорт Африки за групою 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини” та 02 УКТ ЗЕД “М'ясо та їстівні субпродукти”, зазначимо, що африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даних груп. Експорт за 01 групою за 2009–2011 рр. становив лише 1,73 %, а за 02 групою – 2,13 % від товарної структури. Країни Африки також не імпортують великі обсяги продукції даних груп.

Суттєві позиції у товарній структурі досліджуваного регіону займає група 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні”. Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні”, належать ПАР, Намібії, Мадагакару, Тунісу, Нігерії (табл. 3.4.9).

Таблиця 3.4.9

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Африки щодо продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
ПАР				
Експорт	223284	271896	288906	129,4 %
Імпорт	51029	59114	86642	169,8 %
Сальдо	172255,0	212782,0	202264,0	117,4 %
ЗТО	274313,0	331010,0	375548,0	136,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,4	4,6	3,3	-1,1
Туніс				
Експорт	171014	112309	116731	68,3 %
Імпорт	43571	43857	44239	101,5 %
Сальдо	127443,0	68452,0	72492,0	56,9 %
ЗТО	214585,0	156166,0	160970,0	75,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,9	2,6	2,6	-1,3
Нігерія				
Експорт	55921	323027	208595	у 3,7 рази
Імпорт	168205	304045	484346	у 2,9 рази
Сальдо	-112284,0	18982,0	-275751,0	-163467
ЗТО	224126,0	627072,0	692941,0	у 3,1 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	1,1	0,4	0,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими експортерами продукції групи 03 УКТ ЗЕД є ПАР, Нігерія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр., відповідно – 29,4 % та 273 %. При цьому, варто зазначити, що збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Тунісу. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Нігерія, що відзначається також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Тунісом. Водночас, необхідно

підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається, переважно, за рахунок експортних операцій, що відображається у позитивному сальдо. В даних країнах є сприятливі умови для виробництва продукції групи 03 УКТ ЗЕД, спрямовані значні інвестиції у певну галузь та налагоджено торговельні зв'язки з багатьма країнами світу, що підтверджує географічна структура експорту (табл. 3.4.10).

Таблиця 3.4.10

Географічна структура експорту країн Африки щодо продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Іспанія	1004420	31,97	1
Італія	516543	16,44	2
Гонконг	187360	5,96	5
Китай	60655	1,93	11
Португалія	75002	2,39	9
ПАР	146544	4,66	6
Франція	410603	13,07	3
Конго	101518	3,23	8
Японія	129147	4,11	7
Швеція	2423	0,08	16
Греція	15992	0,51	14
Маврикій	6300	0,20	15
США	71034	2,26	10
Барбадос	323193	10,29	4
Нідерланди	51565	1,64	12
Бельгія	39816	1,27	13
Всього	3142115	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Структура зовнішньої торгівлі країн Африки продукцією групи 03 УКТ ЗЕД відображає особливості її географії, зокрема географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту (табл. 3.4.9). Ключовими ринками збуту продукції групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні” для африканських країн є Італія, Гонконг, Португалія, Франція. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 03 УКТ ЗЕД

є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн відносно експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно, в межах Європи, так, у загальному обсязі експорту частка Європи становить 47,8 %, Америки – 4,3 %, Азії – 5,9 %.

Значна кількість країн Африки спеціалізується на тваринництві, тому вагомі позиції у товарній структурі займає група 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”. До ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 04 УКТ ЗЕД, належать Єгипет, ПАР, Марокко, Уганда (табл. 3.4.11).

Таблиця 3.4.11

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Африки щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Єгипет				
Експорт	319095	365508	362578	113,6 %
Імпорт	234388	307464	413714	176,5 %
Сальдо	84707,0	58044,0	-51136,0	-135843
ЗТО	553483,0	672972,0	776292,0	140,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,4	1,2	0,9	-0,5
Марокко				
Експорт	50213	58788	59022	117,5 %
Імпорт	207181	121249	187793	90,6 %
Сальдо	-156968,0	-62461,0	-128771,0	28197
ЗТО	257394,0	180037,0	246815,0	95,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,5	0,3	0,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими експортерами продукції 04 групи є Єгипет та Марокко, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр., відповідно – 13,6 % та 17,5 %. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньо-

торговельного обороту характеризується Єгипет. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Марокко. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається, переважно, за рахунок експортних операцій, який відображається у позитивному сальдо. В даних країнах є сприятливі умови для виробництва продукції 04 групи, налагоджено торговельні зв'язки з багатьма країнами світу (табл. 3.4.12).

Таблиця 3.4.12

Географічна структура експорту країн Африки щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці, натуральний мед”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Судан	1118	0,07	18
Саудівська Аравія	389569	26,05	1
Ірак	231390	15,47	2
Лівія	229344	15,34	3
Ємен	134496	8,99	5
Йорданія	152740	10,21	4
Мозамбік	80357	5,37	6
Зімбабве	71158	4,76	7
Ангола	22123	1,48	12
Замбія	29102	1,95	9
Танзанія	27851	1,86	10
Ліван	67517	4,51	8
Сенегал	10148	0,68	13
Конго	7302	0,49	15
Кенія	25674	1,72	11
Сирія	444	0,03	17
Уганда	9610	0,64	14
Малаві	4760	0,32	16
Єгипет	806	0,05	19
Всього	1495509	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Структура зовнішньої торгівлі країн Африки продукцією групи 04 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту. Ключовими ринками збуту продукції групи 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти” для африканських країн є Саудівська Аравія, Ірак, Лівія, Йорданія, Ємен та Мозамбік. Слід відмітити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 04 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн стосовно експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються, переважно, в межах Африки. Для задоволення власних продовольчих потреб значну кількість продукції 04 групи країни Африки імпортують (табл. 3.4.13).

Таблиця 3.4.13

Географічна структура імпорту країн Африки щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Кенія	143850	87,83	1
Пакистан	79	0,05	12
Ємен	79	0,05	13
Сінгапур	7235	4,42	2
Малайзія	1544	0,94	5
Бразилія	456	0,28	9
Індонезія	1120	0,68	6
Китай	1884	1,15	4
Індія	5259	3,21	3
Перу	749	0,46	8
Шрі-Ланка	867	0,53	7
Малаві	430	0,26	10
Іспанія	225	0,14	11
Всього	163777	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими країнами-експортерами є Кенія, Індія, Китай та Шрі-Ланка. Слід відмітити, що обсяги імпортних операцій щодо

продукції групи 04 УКТ ЗЕД не є збалансованими в розрізі країн, адже основна частка імпорту (87,8%) припадає на Кенію. Необхідно підкреслити, що імпорتنі операції здійснюються, переважно, в межах Африки.

Аналізуючи експорт та імпорт за групою 05 УКТ ЗЕД “Інші продукти тваринного походження” та 06 УКТ ЗЕД “Живі рослини та продукти квітництва”, зазначимо, що африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даних груп. Експорт за 05 групою за 2009–2011 рр. становив лише 0, 69 %, а імпорт – 1,12 % від товарної структури. Виробництво продукції 06 групи характерне лише для певних районів Марокко.

Суттєві позиції у товарній структурі займає група 07 УКТ ЗЕД “Овочі”. Характеристика експортно-імпоротної діяльності ТОП-країн Африки – контрагентів зовнішньої торгівлі продуктами 07 групи, показала, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією даної групи, є ПАР, Єгипет, Марокко, Кенія, Ефіопія (табл. 3.4.14).

Таблиця 3.4.14

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Африки щодо продукції групи 07 “Овочі”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Ефіопія				
Експорт	237130	324441	311022	131,2 %
Імпорт	37100	34644	27178	73,3 %
Сальдо	200030,0	289797,0	283844,0	141,9 %
ЗТО	274230,0	359085,0	338200,0	123,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	6,4	9,4	11,4	5,0
ПАР				
Експорт	33327	44584	56022	168,1 %
Імпорт	67493	90800	95208	141,1 %
Сальдо	-34166,0	-46216,0	-39186,0	-5020
ЗТО	100820,0	135384,0	151230,0	150,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,5	0,6	0,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Провідними експортерами продукції 07 групи є ПАР та Ефіопія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр., відповідно – 68,1 % та 31,2 %. Збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Марокко. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується ПАР. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається, переважно, за рахунок експортних операцій (табл. 3.4.15).

Таблиця 3.4.15

Географічна структура експорту країн Африки щодо продукції групи 07 “Овочі”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Росія	248379	6,62	6
Саудівська Аравія	410922	10,94	3
Італія	323259	8,61	5
Великобританія	239168	6,37	7
Сірійська Арабська Республіка	125892	3,35	10
Франція	985246	26,24	1
Іспанія	371130	9,88	4
Нідерланди	127523	3,40	9
Сомалі	511087	13,61	2
Джибуті	141806	3,78	8
Судан	120212	3,20	11
Об'єднані Арабські Емірати	45639	1,22	13
Мозамбик	53554	1,43	12
Ангола	25129	0,67	15
Зімбабве	25638	0,68	14
Всього	3754584	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Ринками збуту продукції групи 07 УКТ ЗЕД “ Овочі ” для африканських країн є Франція, Сомалі, Саудівська Аравія. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо

продукції групи 07 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн стосовно експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються збалансовано в розрізі регіонів світу.

Суттєві позиції у товарній структурі займає група 08 УКТ ЗЕД “Їстівні плоди та горіхи”. Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 08 УКТ ЗЕД, є ПАР, Єгипет, Кенія, Буркіна-Фасо. Найбільшими експортерами продукції 08 групи є ПАР, Єгипет, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр., відповідно – 43,1 % та 15,0 % (табл. 3.4.16).

Таблиця 3.4.16

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн Африки щодо продукції групи 08 “Їстівні плоди та горіхи”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Єгипет				
Експорт	471313	482045	541901	115,0 %
Імпорт	103036	127795	155300	150,7 %
Сальдо	368277,0	354250,0	386601,0	105,0 %
ЗТО	574349,0	609840,0	697201,0	121,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,6	3,8	3,5	-1,1
ПАР				
Експорт	904920	1199458	1295053	143,1 %
Імпорт	28320	36994	54713	193,2 %
Сальдо	876600,0	1162464,0	1240340,0	141,5 %
ЗТО	933240,0	1236452,0	1349766,0	144,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	32,0	32,4	23,7	-8,3

Джерело: розраховано за даними [20].

При цьому, варто зазначити, що збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Тунісу. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р.

характеризується Нігерія, що відзначається також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Тунісом. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається, переважно, за рахунок експортних операцій, що відображається у позитивному сальдо. В регіоні є сприятливі умови для виробництва продукції 08 групи, налагоджено торговельні зв'язки з багатьма країнами світу, що підтверджує географічна структура експорту (табл. 3.4.17).

Таблиця 3.4.17

Географічна структура експорту країн Африки щодо продукції групи 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Нідерланди	1438440	25,78	1
Великобританія	1347911	24,16	2
Росія	781042	14,00	3
Гонконг	288656	5,17	6
ОАЕ	520078	9,32	4
Саудівська Аравія	502772	9,01	5
Ірак	83841	1,50	9
Франція	200521	3,59	7
Марокко	150598	2,70	8
Лівія	56870	1,02	10
Італія	55341	0,99	11
Німеччина	54128	0,97	12
США	40404	0,72	13
Сингапур	32810	0,59	14
Гана	13211	0,24	15
Індія	8478	0,15	16
В'єтнам	4729	0,08	17
Разом	5579830	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Основними ринками збуту продукції групи 08 УКТ ЗЕД “Їстівні плоди та горіхи” для африканських країн є Нідерланди, Великобританія, Росія, Саудівська Аравія, Гонконг. Зазначимо, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи

08 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн стосовно експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються, переважно, в межах Європи. Структура зовнішньої торгівлі країн Африки продукцією групи 08 відображає особливості її географії, зокрема, географічну диверсифікацію як експортерів, так й цільових ринків збуту.

Спеціалізацією багатьох африканських країн є вирощування і реалізація кави та чаю. Суттєві позиції у товарній структурі займає група 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай”. Найбільшими експортерами продукції 09 групи є Єгипет, який демонстрував найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. (табл. 3.4.18).

Таблиця 3.4.18

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Єгипет щодо продукції групи 09 “Кава, чай”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Єгипет				
Експорт	27354	26639	31615	115,6 %
Імпорт	290707	267016	362161	124,6 %
Сальдо	-263353,0	-240377,0	-330546,0	-67193
ЗТО	318061,0	293655,0	393776,0	123,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,1	0,1	0,1	-

Джерело: розраховано за даними [20].

Значимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай”, належать Кенія, Ефіопія, Єгипет, Гвінея та Уганда. При цьому, варто зазначити, що збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Гвінеї. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Єгипет, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок експортних операцій.

Ключовими ринками збуту продукції групи 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай” для африканських країн є Німеччина, Пакистан, Великобританія. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 09 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах Європи. Структура зовнішньої торгівлі країн Африки продукцією групи 09 відображає особливості її географії, зокрема географічну диверсифікацію цільових ринків збуту (табл. 3.4.19).

Таблиця 3.4.19

Географічна структура експорту країн Африки щодо продукцією групи 09 “Кава, чай”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Франція	18024	0,39	16
Великобританія	586028	12,66	3
Пакистан	625634	13,51	2
Єгипет	551935	11,92	4
Афганістан	403384	8,71	5
ОАЕ	163256	3,53	11
Німеччина	792053	17,11	1
Саудівська Аравія	313237	6,77	6
США	178823	3,86	10
Бельгія	140130	3,03	12
Судан	259281	5,60	7
Швейцарія	208360	4,50	8
Кенія	205956	4,45	9
Італія	78298	1,69	13
Йорданія	29061	0,63	14
САР	25683	0,55	15
Ліван	13002	0,28	19
Турція	6662	0,14	20
Марокко	13157	0,28	18
Індія	320	0,01	21
Алжир	17848	0,39	17
Всього	4630132	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Більшість сільськогосподарської продукції країни Африки експортують, що пов'язано з великими потребами країн у

продуктах харчування та обмеженими можливостями власного виробництва. Суттєві позиції в товарній структурі займає група 10 УТН ЗЕД “Зернові культури”. Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції щодо продукції 10 групи, належать ПАР, Замбія, Єгипет, Ефіопія, Уганда (табл. 3.4.20).

Таблиця 3.4.20

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країни Єгипет щодо продукції групи 10 “Зернові культури”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Єгипет				
Експорт	46340	196882	21150	45,6 %
Імпорт	1980671	2981139	4305144	у 2,2 раза
Сальдо	-1934331,0	-2784257,0	-4283994,0	-2349663
ЗТО	2027011,0	3178021,0	4326294,0	у 2,1 раза
Співвідношення експорту до імпорту	0,0	0,1	0,0	-

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими імпортерами продукції групи 10 є Єгипет та Ефіопія які демонстрували найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. – 117 % та 37 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Єгипет, що відзначається також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімального обсягу обороту було досягнуто Тунісом. Водночас, необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається, переважно, за рахунок імпорتنих операцій, які характеризуються широкою географічною структурою (табл. 3.4.21).

Таблиця 3.4.21

Географічна структура імпорту країн Африки щодо продукції групи 10 “Зернові культури”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
США	5451625	22,21	2
Росія	2348499	9,57	4
Аргентина	3195777	13,02	3
Україна	1481499	6,04	6
Франція	7358423	29,98	1
Бразилія	1690832	6,89	5
Мексика	405004	1,65	10
Греція	482343	1,97	9
Китай	38190	0,16	13
Канада	612582	2,50	8
Таїланд	981366	4,00	7
Австралія	149946	0,61	12
Німеччина	350436	1,43	11
Всього	24546522	100,00	х

Джерело: розраховано за даними [20].

Країнами Африки налагоджені торгівельні відносини з багатьма країнами світу щодо забезпечення континенту продовольством. Основними постачальниками продукції групи 10 відповідно УКТ ЗЕД “Зернові культури” для Африканських країн є Франція, США, Аргентина, Росія, Україна. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 10 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що імпортні операції здійснюються практично у всіх регіонах світу, так, в загальному обсязі імпорту частка Європи становить 20,8 %, Америки – 30 %, Азії – 49,2 %.

Аналізуючи експорт та імпорт за групою 11 відповідно УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, зазначимо, що Африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даної групи. Експорт по групі 11 за 2009–2011 рр. становив лише 1, 21 %, а імпорт – 1,94 % від товарної структури.

Враховуючи сприятливі природні та кліматичні умови, вагомій позиції у товарній структурі займає група 12 у групі УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних рослин”. До ТОП-країн, які

здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 12, належать Ефіопія, Єгипет, ПАР, Марокко (табл. 3.4.22).

Таблиця 3.4.22

Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країни Ефіопія щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 п. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Ефіопія				
Експорт	302460	279862	322311	106,6 %
Імпорт	10200	3009	10397	101,9 %
Сальдо	292260,0	276853,0	311914,0	106,7 %
ЗТО	312660,0	282871,0	332708,0	106,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	29,7	93,0	31,0	104,5 %

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими експортерами продукції 12 групи є ПАР та Ефіопія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. Зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок експортних операцій, які характеризуються широкою географічною структурою (табл. 3.4.23).

Таблиця 3.4.23

Географічна структура імпорту країн Африки щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
1	2	3	4
Україна	98854	3,28	6
Аргентина	798578	26,47	2
США	1633287	54,13	1
Китай	128769	4,27	3
Канада	81772	2,71	4
Уругвай	37184	1,23	7
Судан	40516	1,34	5
Італія	40319	1,34	6

Закінчення таблиці 3.4.23

1	2	3	4
Румунія	29568	0,98	9
Нідерланди	27462	0,91	11
Малаві	9112	0,30	13
Франція	27835	0,92	10
Уганда	35586	1,18	8
ПАР	8123	0,27	14
Танзанія	11029	0,37	12
Індія	3101	0,10	16
Німеччина	4906	0,16	15
Ізраїль	1375	0,05	17
Всього	3017376	100	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Ключовими ринками збуту продукції групи 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж” для африканських країн є США, Аргентина, Китай, Канада, Судан, Італія. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 12 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються збалансовано в межах регіонів світу.

Аналізуючи експорт та імпорт по групі 13 УКТ ЗЕД “Шелак природний” та 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, зазначимо, що африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даних груп. Експорт по групі 13 за 2009–2011 рр. становив лише 0,97 %, а по 14 групі – 0,09 % від товарної структури. Імпорт по групі 13 за 2009–2011 рр. становив 0,32 %, а по групі 14 – 0,25 % від товарної структури. У країнах Африки немає відповідних умов та можливостей для виробництва даної продукції. Вона також не користується попитом у місцевого населення та промислових підприємств.

Незважаючи на власні виробничі потужності галузі тваринництва та рослинництва африканські країни не в змозі повною мірою задовольнити власні потреби у продуктах харчування. Вагомі позиції в товарній структурі займає група 15

УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”. Характеристика експортно-імпоротної діяльності ТОП-країн Африки – контрагентів зовнішньої торгівлі – продуктами групи 15 показала, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією даної групи належать ПАР, Замбія, Єгипет, Ефіопія (табл. 3.4.24).

Таблиця 3.4.24

**Характеристика експортно-імпорتنих операцій
ТОП-країн Південно-Африканська Республіка щодо
продукції 15 групи “Жири та олії тваринного або рослинного
походження”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
ПАР				
Експорт	92222	153720	212418	у 2,3 рази
Імпорт	453505	666378	834845	184,1 %
Сальдо	-	-	-	
	361283,0	512658,0	-622427,0	172,3 %
ЗТО	545727,0	820098,0	1047263,0	191,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,2	0,3	0,1

Джерело: розраховано за даними [20].

Найбільшими імпортерами продукції групи 15 є ПАР та Ефіопія, які демонстрували найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризується Єгипет, що відзначаються також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Тунісом. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, які характеризуються широкою географічною структурою (табл. 3.4.25).

Таблиця 3.4.25

Географічна структура імпорту країн Африки щодо продукції групи 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Україна	296285	4,63	8
Малайзія	834076	13,04	4
Індонезія	1393827	21,79	1
Іспанія	260738	4,08	9
Німеччина	225000	3,52	10
Аргентина	1260265	19,70	2
Бразилія	341294	5,34	6
Малайзія	296782	4,64	7
США	882304	13,79	3
Сінгапур	445633	6,97	5
Італія	10264	0,16	13
Туніс	121440	1,90	11
Китай	22052	0,34	12
Франція	7238	0,11	14
Всього	6397198	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

У досліджуваному регіоні налагоджені торговельні відносини з багатьма країнами світу щодо забезпечення континенту продовольством. Основними постачальниками продукції групи 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження” для африканських країн є Індонезія, Аргентина, Франція, США, Аргентина, Росія, Україна. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 15 є збалансованими в розрізі країн. Необхідно підкреслити, що імпортні операції здійснюються практично у всіх регіонах світу.

Досліджуючи експорт та імпорт по групі 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м’яса, риби”, зазначимо, що Африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даної групи.

Експорт по 16 групі за 2009–2011 рр. становив 3,07 %, а імпорт – 1,75 % від товарної структури.

Найбільшими імпортерами продукції групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру” є Єгипет та Ефіопія, які демонстрували найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. відповідно –178 % та 53 % (табл. 3.4.26).

Таблиця 3.4.26

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Єгипет щодо продукції групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Єгипет				
Експорт	127516	285016	174098	136,5 %
Імпорт	273423	474037	760928	у 2,8 рази
Сальдо	-145907,0	-189021,0	-586830,0	у 4,0 рази
ЗТО	400939,0	759053,0	935026,0	у 2,3 рази
Співвідношення експорту до імпорту	0,5	0,6	0,2	-0,3

Джерело: розраховано за даними [20].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, належать Єгипет, Ефіопія, Уганда. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обороту за 2011 р. характеризуються Єгипет, що відзначається також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обороту. Мінімальний обсяг обороту було досягнуто Ефіопією. Зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок імпортних операцій, що відображається у негативному сальдо (табл. 3.4.27).

Таблиця 3.4.27

Географічна структура імпорту країн Африки щодо продукції групи 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
ОАЕ	11250	0,28	11
Бразилія	3079486	77,72	1
Німеччина	70725	1,78	6
Куба	14409	0,36	10
Франція	73271	1,85	5
Індія	26151	0,66	8
США	40525	1,02	7
Алжир	97744	2,47	3
Китай	77210	1,95	4
Австралія	3999	0,10	13
Іспанія	3075	0,08	14
Саудівська Аравія	437339	11,04	2
Аргентина	20131	0,51	9
Марокко	4265	0,11	12
Ангора	2615	0,07	15
Всього	3962195	100,00	х

Джерело: розраховано за даними [20].

Країнами Африки налагоджені торгівельні відносини з багатьма країнами світу щодо забезпечення континенту продовольством. Основними постачальниками продукції групи 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру” для африканських країн є Бразилія, Саудівська Аравія, Алжир. Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 17 не є збалансованими про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту, де провідні позиції належать Бразилії (77,72%).

Враховуючи сприятливі природні та кліматичні умови, вагомій позиції в товарній структурі займає група 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”. Характеристика експортно-імпоротної діяльності ТОП-країн Африки – контрагентів зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами 18 групи – представлена в табл. 3.4.28.

Таблиця 3.4.28

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Африки щодо продукції групи 18 “Какао та продукти з нього”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Нігерія				
Експорт	141216	155265	179724	127,3 %
Імпорт	8265	4355	4415	53,4 %
Сальдо	132951,0	150910,0	175309,0	131,9 %
ЗТО	149481,0	159620,0	184139,0	123,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	17,1	35,7	40,7	23,6
Єгипет				
Експорт	41388	47558	43892	106,1 %
Імпорт	7629	9803	11667	152,9 %
Сальдо	33759,0	37755,0	32225,0	95,5 %
ЗТО	49017,0	57361,0	55559,0	113,3 %
Співвідношення експорту до імпорту	5,4	4,9	3,8	-1,6

Джерело: розраховано за даними [20].

До ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”, належать Єгипет, ПАР, Нігерія. Найбільшими експортерами продукції групи 18 є Нігерія та Єгипет, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. –27,3 % та 6,1 % відповідно. При цьому варто зазначити, що збільшення обсягів експорту даних країн відбулося за рахунок зниження експортної активності Тунісу. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обороту відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відображається у позитивному сальдо. У даних країнах є сприятливі умови для виробництва продукції групи 03, спрямовані значні інвестиції в дану галузь та налагоджено торгівельні зв'язки з багатьма країнами світу, що підтверджує географічна структура експорту (табл. 3.4.29).

Таблиця 3.4.29

Географічна структура імпорту країн Африки продукцією групи 18 “Какао та продукти з нього”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі, %	Рейтингова позиція країни
Великобританія	35171	1,48	8
Нідерланди	483703	20,40	2
Барбадос	982133	41,42	1
Сінгапур	179302	7,56	5
Антигуа і Барбуда	245911	10,37	3
Бельгія	226832	9,57	4
Саудівська Аравія	61306	2,59	6
Ліван	21407	0,90	9
Йорданія	16946	0,71	13
ОАЕ	4301	0,18	15
САР	6232	0,26	14
Німеччина	20885	0,88	10
Франція	20296	0,86	11
Іспанія	1420	0,06	16
Марокко	56	0,00	17
Європа	45806	1,93	7
Швейцарія	19264	0,81	12
Всього	2370971	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Провідними ринками збуту продукції групи 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього” для африканських країн є Барбадос, Нідерланди, Бельгія.

Вивчаючи експорт та імпорт по групі 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”, 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів”, 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти”, 22 УКТ ЗЕД “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 23 УКТ ЗЕД “Залишки і відходи харчової промисловості” та 24 УКТ ЗЕД “Тютюн і промислові замітники тютюну”, зазначимо, що африканський регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даних груп. Країни Африки також не імпортують великі обсяги продукції даних груп.

Провівши аналіз по експорту та імпорту кожної товарної групи в досліджуваному регіоні ми дійшли висновку, що країни Африки є імпортозалежні, це видно зі значної частки імпорту в товарній структурі. За досліджуваний період спостерігається істотне зростання обсягів зовнішньої торгівлі Африки. Так, за період з 2009 р. по 2011 р. показник зовнішньоторговельного

обігу Африки продукцією зріс у 3,2 раза. При цьому треба зазначити, що збільшення товарообігу спричинено зростанням імпорту (табл. 3.4.30).

Аналізуючи товарну структуру експорту країн Африки, необхідно відмітити наступні групи, згідно з класифікацією ЗЕД, які займають найбільші частки в структурі: 03 “Риба і ракоподібні” (8,01 % у експорті); 08 “Їстівні плоди та горіхи” (14,23 %); 09 “Кава, чай” (11,81 %); 18 “Какао та продукти з нього” (6,05%). Експортні операції є важливим джерелом надходження валюти та формування доходів держави, підвищення її економічного добробуту, поліпшення рівня життя населення тощо. Африка – світовий постачальник багатьох видів тропічної рослинницької сировини, какао, кави, арахісу, пальмової олії, прянощів тощо. Водночас сільське господарство країн, що розвиваються в Африці, не забезпечує місцеве населення продовольством внаслідок відставання у більшості країн виробництва основних продовольчих культур від темпів зростання населення.

Таблиця 3.4.30

Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами в Африці, 2009–2011 рр.

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо	ЗТО
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	677350	1,73	338184	0,51	339166	1015534
02 “М'ясо і їстівні субпродукти”	833732	2,13	3035660	4,58	-2201928	3869392
03 “Риба і ракоподібні”	3142115	8,01	1539952	2,32	1602163	4682067
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	1495509	3,81	4867534	7,34	-3372025	6363043
05 “Інші продукти тваринного походження”	270732	0,69	742576	1,12	-471844	1013308

Закінчення таблиці 3.4.30

1	2	3	4	5	6	7
06 "Живі дерева та інші рослини"	2088405	5,32	195285	0,29	1893120	2283690
07 "Овочі"	3754584	9,57	574015	0,87	3180569	4328599
08 "Істівні плоди та горіхи"	5579830	14,23	1377983	2,08	4201847	6957813
09 "Кава, чай"	4630132	11,81	1516949	2,29	3113183	6147081
10 "Зернові культури"	1598271	4,07	24546522	37	-22948251	26144793
11 "Продукція борошномельно-круп'яної промисловості"	473849	1,21	1286152	1,94	-812303	1760001
12 "Насіння та плоди олійних рослин"	2303255	5,87	3017376	4,55	-714121	5320631
13 "Шелак природний"	381822	0,97	210676	0,32	171146	592498
14 "Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів"	36458	0,09	163777	0,25	-127319	200235
15 "Жири та олії тваринного або рослинного походження"	1336253	3,41	6397198	9,64	-5060945	7733451
16 "Продукти з м'яса, риби"	1205664	3,07	1159986	1,75	45678	2365650
17 "Цукор і кондитерські вироби з цукру"	1974938	5,04	3962195	5,97	-1987257	5937133
18 "Какао та продукти з нього"	2370971	6,05	605968	0,91	1765003	2976939
19 "Готові продукти із зерна"	647542	1,65	1076126	1,62	-428584	1723668
20 "Продукти переробки овочів"	1595587	4,07	999595	1,51	595992	2595182
21 "Різні харчові продукти"	645616	1,65	859006	1,29	-213390	1504622
22 "Алкогольні та безалкогольні напої та оцет"	623235	1,59	1563821	2,36	-940586	2187056
23 "Залишки і відходи харчової промисловості"	618668	1,58	4572743	6,89	-3954075	5191411
24 "Тютюн і промислові замінники тютюну"	936911	2,39	1738011	2,62	-801100	2674922
Всього	39221429	100	66347290	100	x	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Для африканського регіону характерне переважання імпорту над експортом по основних товарних групах сільськогосподарської продукції. Аналізуючи товарну структуру імпорту країн Африки, зазначимо, що найбільші позиції займають наступні товарні групи: 04 “Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед»; 05 “Їстівні продукти тваринного походження” (7,3 % у імпорті); 10 “Зернові культури” (37,0 %); 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (9,6 %); 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру” (5,97 %); 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” (6,89 %). Імпортні операції забезпечують населення регіону продуктами харчування, а промисловість – сировиною для переробки.

Досліджуючи експортно-імпорту кон’юнктуру африканських ринків агрохарчових продуктів відмітимо, що експорт сировини є основним джерелом валютних надходжень. Крім сировинної спрямованості, характерною рисою експорту африканських країн є слабка диверсифікація як за номенклатурою, так і за географічними ознаками. До 3/4 загального обсягу експорту надходить до розвинутих країн, при цьому, як правило, одна, максимум дві-три країни домінують як імпортери. Абсолютна більшість країн континенту опинилася у небезпечній залежності від кон’юнктури ринку одного-трьох товарів. На світовому ринку загалом утримуються низькі ціни на необроблені сировинні товари, що значно консервує несприятливі для країн Африки умови зовнішньої торгівлі.

Аналіз товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі дає змогу визначити кількісні та якісні параметри експортно-імпортних операцій ТОП-країн Африки. За кількістю продуктових ринків, на яких представлені аналізовані країни як лідери експорту або пріоритетні ринки збуту (імпорт), визначено рейтинг країн Африки, кожна з яких характеризується за критерієм співвідношення експорту та імпорту (табл. 3.4.31).

Таблиця 3.4.31

**Експортно-імпортна кон'юнктура африканських ринків
агрохарчових продуктів**

Товарна група	Співвідношення експорту до імпорту	Країни – нетто-експортери	Країни – нетто-імпортери
1	2	3	4
01 “Живі тварини”	2,00	Ефіопія, Єгипет, Буркіна-Фасо	Марокко, Туніс, Зімбабве
02 “М'ясо і їстівні субпродукти”	0,27	Намібія, Ефіопія, ПАР, Кенія	Бенін, Конго, Габон, Мозамбік
03 “Риба і ракоподібні”	2,04	Намібія, Мадагаскар	Марокко, Алжир
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	0,31	ПАР, Уганда, Кенія	Алжир, Нігерія, Ангола
05 “Інші продукти тваринного походження”	0,36	Туніс	Маврикій, Кенія
06 “Живі дерева та інші рослини”	10,69	Кенія, Уганда,	Марокко, Туніс
07 “Овочі”	6,54	Єгипет, Марокко	Маврикій, Кенія
08 “Їстівні плоди та горіхи”	4,05	Туніс, Кенія,	Марокко, Бенін
09 “Кава, чай”	3,05	Кенія, Ефіопія,	Марокко, Туніс,
10 “Зернові культури”	0,07	ПАР, Замбія, Уганда, Ефіопія	Марокко, Туніс, Гвінея
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	0,37	Уганда, Маврикій	Алжир, Марокко
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	0,76	Марокко, Нігерія	Ангола, Зімбабве
13 “Шелак природний”	1,81	Марокко, Чад, Кенія	Алжир, Конго, Нігерія
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0,22	Замбія, Камерун, Уганда	Сомалі, Єгипет, ПАР

Закінчення таблиці 3.4.31

1	2	3	4
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	0,21	Кенія, Єгипет, Уганда	Алжир, Марокко, Бенін
16 “Продукти з м’яса, риби”	1,04	Мадагаскар, Марокко	Ангола, Єгипет, Туніс, Конго
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	0,50	Алжир, ПАР, Кенія	Мавританія, Судан, Марокко
18 “Какао та продукти з нього”	3,91	Нігерія, Єгипет, Гвінея	ПАР, Алжир, Марокко
19 “Готові продукти із зерна”	0,60	Єгипет, Туніс, Уганда	Алжир, Ангола, Сомалі
20 “Продукти переробки овочів”	1,60	Кенія, Мадагаскар	Алжир, Марокко,
21 “Різні харчові продукти”	0,75	Єгипет, Туніс,	Нігерія, Марокко
22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”	0,40	Кенія, Намібія	Нігерія, Марокко
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	0,14	Алжир, Марокко, Нігерія	Єгипет, Туніс, Замбія
24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”	0,54	Мозамбік, Уганда	Туніс, Алжир,

Джерело: розраховано за даними [20].

Експортно-імпортна кон’юнктура африканських ринків агрохарчової продукції ТОП-країн (табл. 3.4.31) дає змогу ідентифікувати, з одного боку, країни, що конкурують на аналогічних товарних ринках (нетто-експортери за окремими продуктивими групами), з іншого, – визначити цільові ринки збуту кожної товарної позиції (нетто-імпортери в розрізі продуктивих груп). Групування ТОП-країн за співвідношенням експорту до імпорту дозволяє систематизувати продуктиві позиції у вигляді 4 груп: I група (експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 10,69 до 1,04; II група (потенційно експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 0,98 до 0,90; III група

(відносно експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 0,87 до 0,70; IV група (імпортозалежна продукція) – коефіцієнт покриття від 0,61 до 0,07. До I групи належить продукція групи 01 “Живі тварини”, 03 “Риба і ракоподібні”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 09 “Кава, чай”, 13 “Шелак природний”, 16 “Продукти м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 20 “Продукти переробки овочів”; до II групи не увійшло жодної товарної групи УТН ЗЕД; до III групи – 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 21 “Різні харчові продукти”; до IV групи – 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”, 19 “Тотові продукти із зерна”, 22 “Алкогільні і безалкогольні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості”, 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”.

Досліджуючи географічну структуру по експорту культур слід зазначити, що у Західній Африці основними експортними культурами є какао, арахіс, кава, банани, пальмова олія, каучук; у Центральній Африці – пальмова олія, кава, бавовна; у Східній Африці – бавовна, чай, кава, сизаль, ваніль та горіх кеш’ю; у Північній Африці – оливкова олія, цитрусові, вино. У Єгипті та Судані – головним чином, бавовна.

У Центральній Африці умови сільськогосподарської діяльності досить різноманітні: в основних зонах екваторіальних лісів земель дуже мало, а в саванах є значні пасовища, які можна ефективно використовувати тільки там, де немає мухи цеце. Східна Африка має значну базу для розвитку тваринництва: тут знаходиться більше як 1/4 пасовищ материка, майже в усіх країнах регіону під випас використовується 40–50 % території.

У Північній Африці експортне значення мають плоди цитрусових та маслинових дерев, овочі, фрукти, трава альфа. Єгипет та Судан вивозять бавовну. В оазах Сахари вирощують фініки, які йдуть на експорт. Головні споживчі культури цієї частини материка – ячмінь, кукурудза, пшениця. У країнах Західної, Центральної та Східної Африки найважливіша

експортна продукція – какао-боби, арахіс, кава, плоди олійної пальми, чай, сизаль та бавовна.

За експортом какао-бобів виділяються Гана, Кот-Д'Івуар та Нігерія, арахісу – Сенегал, Нігер та Гамбія, ядер пальмових горіхів та виробництва пальмової олії – Нігерія, кави – Ефіопія, Кенія, Уганда, чаю – Кенія тощо. Центральна Африка, крім того, виділяється вирощуванням таких культур, як ефіроолійні, каучук, банани, тютюн.

Більшість країн Африки є нетто-імпортерами продукції. Країни, що є нетто-експортерами, переважно спеціалізуються лише на деяких товарних групах. У комплексі економічних заходів щодо стимулювання зовнішньої торгівлі найбільш ефективним засобом є фінансове сприяння держави вітчизняним експортерам, в тому числі із залученням коштів державного бюджету, яке передбачає використання механізмів кредитування експорту, страхування експортних кредитів, надання державних гарантій.

3.4.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з африканським регіоном світу

Важливість африканського континенту для України зумовлюється його значними природними багатствами та потенційними можливостями для взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва. Головні інтереси України на африканському континенті лежать в економічній площині. Через свою економічну роль, природні ресурси, традиційні торговельні зв'язки з усіма державами світу та потенціал ділової активності африканський регіон має стати тим стратегічним плацдармом, використовуючи який Україна може розпочати процес модернізації індустріальної бази та нарощування сільськогосподарського виробництва. Освоєння африканського ринку означатиме для українських підприємців вихід на один із найбільших економічних регіонів та на пов'язані з ним торговельні й морські шляхи.

Отримання Україною стабільних позицій на африканських ринках є засобом здобуття політичного авторитету і впливу в цьому регіоні. На світовому ринку Україна й африканські країни не конкурують, навпаки, їхні економіки можуть взаємно доповнювати одна одну. Україна має попит на продукцію

африканських держав, а вони, в свою чергу, відчувають потребу в українських інвестиціях, в українських товарах, продовольстві, устаткуванні, різноманітних послугах. Україна втратила багато позицій на світовому ринку, і тепер постає завдання зайняти їх заново. Послабилися й позиції африканських постачальників у нашій країні, їхня продукція потрапляє в Україну через Англію, Голландію, інші країни.

Динаміка товарообороту України з країнами Африки в останні роки свідчить, що українські підприємства поступово відновлюють свої позиції на цьому ринку. Так, за останні 10 років товарооборот із країнами континенту зріс майже вдвоє. Зростання товарообороту відбувалося виключно за рахунок українського експорту за незначного падіння імпорту. Порівняння обсягу товарообороту дає підстави говорити про позитивну динаміку товарообороту України з країнами Африки (табл. 3.4.32).

Таблиця 3.4.32

Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами України з країнами Африки, 2009–2011 рр.

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США	ЗТО, тис. дол. США
	Вартість, тис. дол. США	%	Вартість, тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	-	-	42	0,01	-	-
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	53	0,00	-	-	-	-
03 “Риба і ракоподібні”	-	0,00	26584	7,85	-	-
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	29461	0,87	-	-	-	-
05 “Інші продукти тваринного походження”	-	-	165	0,05	-	-

Продовження таблиці 3.4.32

1	2	3	4	5	6	7
06 “Живі дерева та інші рослини”	-	-	-	-	-	-
07 “Овочі”	3595	0,11	12601	3,72	-9006	16196
08 “Їстівні плоди та горіхи”	-	-	199181	58,80	-	-
09 “Кава, чай”	286	0,01	-	-	-	-
10 “Зернові культури”	1982529	58,57	-	-	-	-
11 “Продукція борошномельно-круп'яної промисловості”	239	0,01	-	-	-	-
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	86240	2,55	8184	2,42	78056	94424
13 “Шелак природний”	-	-	-	-	-	-
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	-	-	-	-	-	-
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	1168099	34,51	-	-	-	-
16 “Продукти з м'яса, риби”	-	-	-	-	-	-
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	-	-	516	0,15	-	-
18 “Какао та продукти з нього”	-	-	27229	8,04	-	-
19 “Готові продукти із зерна”	-	-	1164	0,34	-	-
20 “Продукти переробки овочів”	-	-	-	-	-	-
21 “Різні харчові продукти”	3819	0,11	-	-	-	-

Закінчення таблиці 3.4.32

1	2	3	4	5	6	7
22 “Алкогільні та безалкогольні напої та оцет”	-	-	-	-	-	-
23”Залишки і відходи харчової промисловості”	110539	3,27	23681	6,99	86858	134220
24 “Тютюн і промислові замінники тютюну”	-	-	39404	11,63	-	-
Всього	3384860	100	338751	100	x	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Основними споживачами українських товарів залишаються: Єгипет (питома вага якого становить 33,66 % усього українського експорту в країни Африки), Нігерія (23,41 %), Алжир (19,47 %), Марокко (8,44 %), Туніс (5,08 %). Для ринків африканських країн характерні висока споживча місткість та надзвичайно диференційований попит. При цьому слід ураховувати, що через порівняно низький рівень життя африканське населення об'єктивно орієнтоване на споживання дешевого продовольства середньої якості, потребу в якому можуть забезпечити вітчизняні підприємства (табл. 3.4.33).

Африканські країни розглядатимуть купівлю продовольства з України як додаткове джерело і одночасно конкурентну альтернативу імпорту із Заходу. Тим більше, що індустріально розвинуті держави, щоб загальмувати розвиток потенційних конкурентів з цих країн, іноді стримують, навіть блокують продаж деяких видів товарів. Тому африканський ринок є перспективним плацдармом для нарощування та якісного наповнювання структури українського експорту.

Таблиця 3.4.33

Географічна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами України з країнами Африки, 2009–2011 рр.

Країна	Експорт		
	Вартість, тис. дол. США	%	Рейтингова позиція країни
Ангола	53	0,00	9
Алжир	446585	13,19	3
Єгипет	2148594	63,48	1
Кенія	1263	0,04	8
Туніс	468317	13,84	2
Нігерія	1990	0,06	7
Марокко	158757	4,69	4
Судан	112741	3,33	5
ПАР	46613	1,38	6
Разом	3384860	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

Головні статті українського продовольчого експорту в країни Африки: молоко та молокопродукти, пшениця, ячмінь, насіння соняшнику, олія тощо. Головні статті українського імпорту з країн Африки: банани, кава, рис, арахіс, какао-боби, какао-паста, какао-масло, тютюнова сировина; тютюнові відходи (табл. 3.4.34).

Серед експортованих африканськими країнами товарів великий практичний інтерес для України становлять і традиційні види африканських аграрних культур – кава, какао-боби, чайний лист, помаранчі, арахіс, банани, оливки, рибна продукція, бавовна, цінні породи деревини, свіжі овочі, шкіряна сировина. Якщо при цьому взяти до уваги той факт, що вартість названих видів африканських товарів, які закупаються нині на світових товарних біржах або через інші форми посередництва, на 20–30 % вища, ніж за умов прямих двосторонніх контактів з африканськими партнерами, то комерційна доцільність безпосереднього виходу України на виробничо-збутові заклади африканських країн стає очевидною.

Таблиця 3.4.34

Географічна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами України з країнами Африки, 2009–2011 рр.

Країна	Імпорт		
	Вартість, тис. дол. США	%	Рейтингова позиція країни
Мадагаскар	42	0,01	10
Марокко	33987	10,03	3
Єгипет	161994	47,82	1
Мавританія	16453	4,86	6
ПАР	56423	16,66	2
Нігерія	29387	8,68	4
Маврикій	516	0,15	9
Алжир	586	0,17	8
Мозамбік	25523	7,53	5
Зімбабве	13882	4,10	7
Разом	338751	100,00	x

Джерело: розраховано за даними [20].

У 2012–2013 рр. Євросоюз знизить експорт пшениці більш ніж на 5 млн т. Потенційно Україна зможе компенсувати ці обсяги на африканському континенті. Ціна питання – близько 1 млрд дол. США. Чи дозволять їй це зробити погода і конкуренти – головна інтрига в сезоні, що минає. Традиційно основними споживачами української пшениці є країни Близького Сходу, Північної Африки та Європейського Союзу. Це обумовлено відносною географічною близькістю даних регіонів від України, зручністю доставки і постійною потребою в даному виді зернових. При цьому, якщо в азіатських і африканських країнах спостерігається попит на українську борошномельну пшеницю, то європейські країни імпортують з України переважно фуражну пшеницю.

Відзначимо трансформацію географічної складової українських експортних поставок. Так, за останні десять років суттєво зріс експорт української пшениці в країни Африки. Особливо це стало помітно у період з 2006–2010 рр. По-перше, через що збільшився попит у цих країнах на продовольчу пшеницю середньої якості. По-друге, в 2008–2010 рр. завдяки

істотному зниженню вартості фрахту, в результаті глобальної світової кризи, українські експортери отримали можливість освоювати нові ринки, наприклад ринки країн Африки (рис. 3.4.2).

За досліджуваній період скоротилися поставки в країни ЄС-27, що пояснюється тим, що з 2002 р. в ЄС-27 діють квоти на пшеницю низької та середньої якості. Частка експорту до країн СНД підтримується на незначному рівні. У перспективі саме за рахунок африканських країн, які розташовуються нижче Сахари, можливо значне збільшення експортних поставок з України, враховуючи стрімке зростання населення в цих регіонах і відповідно збільшення продовольчих потреб. У даному контексті необхідно зазначити поставки пшениці компанією “Нібулон” в Єфіопію за Продовольчою Програмою ООН.

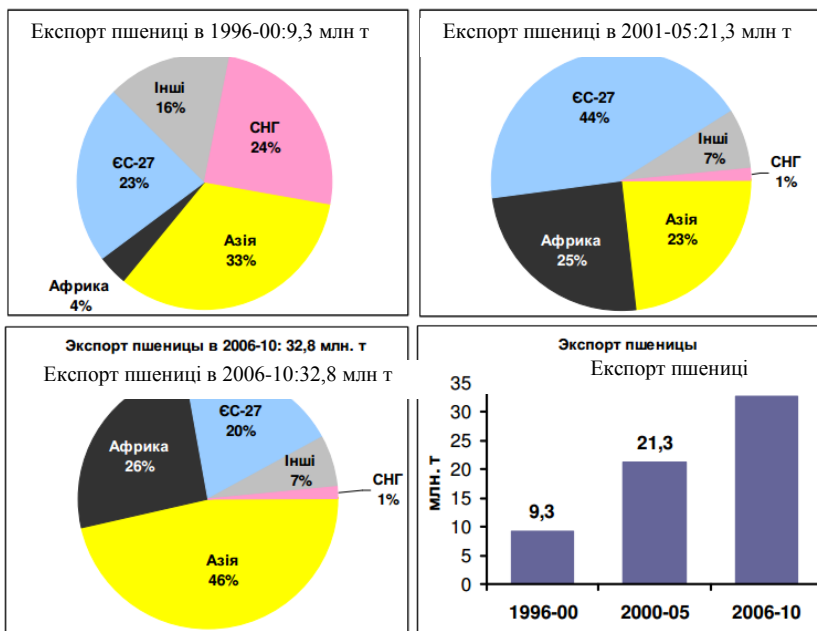

Рис. 3.4.2. Експорт пшениці з України

Джерело: [9].

Серед провідних компаній на ринку експорту українського зерна можна назвати такі вертикально інтегровані підприємства:

“Нібулон”, “Кернел”, “Серна”, “Миронівський хлібопродукт”, “Райз”. Наразі відбуваються процеси активної консолідації зернової інфраструктури (елеватори, хлібоприймальні пункти) приватними компаніями. Серед провідних експортерів намітилася тенденція до нарощування портових потужностей із зберігання та перевалки зернових культур. Наявність власної інфраструктури дозволяє їм не залежати від державних портів і посередників, вигравати як на перевалці транзитного зерна, так і підвищенні конкурентоспроможності власного, маючи перевагу у 10–20 дол. США на тонні. Лідером у цьому напрямі є підприємство ТОВ “Нібулон”, що активно розширює свою власну портову інфраструктуру [18].

Зважаючи на подорожчання послуг щодо зберігання продукції, наразі характерною тенденцією є розбудова власної інфраструктури. Провідні позиції на даному ринку займає ТОВ СП “Нібулон”, що обумовлено низкою факторів: наявність власних посівних площ, валовий збір урожаю з яких сягає понад 100 тис. т зернових; об’єктивна потреба України в експорті зерна; транзитні потоки вантажів з Росії та Казахстану; застаріла вітчизняна портова інфраструктура. У результаті реалізації інвестиційного проекту товариством був побудований високотехнологічний сучасний перевантажувальний термінал для зернових та олійних культур, потужності та технічна оснащеність якого створюють можливість відвантаження до 20 тис. т зерна на добу.

ТОВ СП “Нібулон” має 40 підрозділів, розташованих в одинадцяти областях України, побудовані елеватори загальною місткістю близько 2 млн т, а також власний перевантажувальний термінал у Миколаєві. З 2009 р. воно реалізує проект, що передбачає введення в експлуатацію 17 елеваторів і річкових терміналів, створення флоту з 57 самохідних і несамохідних суден (у тому числі 14 буксирів) загальним дедвейтом 200 тис. т. Підприємство є одним з найбільших вітчизняних виробників і експортерів сільськогосподарської продукції (пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник).

Характерним для вітчизняних зернотрейдерів є налагодження контактів з багатьма країнами світу з поставок українського збіжжя. Одним з основних чинників ефективності зернового

господарства є стабільність ринків збуту. Проте, у зв'язку із рядом об'єктивних та суб'єктивних причин, Україна не може поки що мати гарантованого збуту зерна (й інших культур) на світових ринках (табл. 3.4.34).

Зерно, в основному, експортується в країни Азії – 53 % (у т. ч. пшениці – 38,6 %, кукурудзи – 33,2 і ячменю – 84,3 %), Африки – 22 % (у т. ч. пшениці – 27 %, кукурудзи – 31,1 і ячменю – 9,4 %) і Європи – 20 % (у т. ч. пшениці – 31 %, кукурудзи – 19,9 і ячменю – 5,2 %). У країни СНД вивозиться всього 4,1 % зерна (у т. ч. пшениці – 1,5 %, кукурудзи – 15,7 і ячменю – 0,8 %). Причому щороку ці обсяги за материками різні й відзначаються великою варіацією.

Таблиця 3.4.35

Динаміка експорту основних видів зерна у 2008–2010 рр.

Рік	Усього, тис. т	У тому числі			
		Європа	Азія	Африка	Країни СНД
Пшениця					
2008	7511	2820	2500	1955	237
2009	12883	2399	7657	2774	52
2010	4860	101	2505	2239	14
Кукурудза					
2008	2812	1196	628	351	637
2009	7179	808	3157	3048	166
2010	4052	658	1408	1867	119
Ячмінь					
2008	5741	186	5225	284	46
2009	5489	264	4772	407	46
2010	4785	9	4359	404	13

Джерело: розраховано за даними [20].

На вітчизняному ринку зерна спостерігаються такі стійкі тенденції: помірне зростання виробництва зерна; збільшення частки фуражного зерна; скорочення внутрішнього споживання зерна; нарощування обсягів експортування зерна; розширення країн-імпортерів. Що стосується експорту зерна в окремі країни світу, то тут також спостерігаються свої закономірності щодо нестабільних міждержавних відносин (табл. 3.4.36).

Впродовж 2008–2010 рр. Україна 55 % свого зерна експортувала у сім країн світу. Найбільшим імпортером ячменю, наприклад, була Саудівська Аравія – 52,3 % (пшениці і кукурудзи практично не імпортує), пшениці – Іспанія (18,8 %) і кукурудзи – Єгипет (15,8 %). Причому в останні роки характерним є збільшення експорту до Саудівської Аравії. Окрім цих основних культур Україна за останні роки експортувала зерно більше як у 130 країн, що вказує на абсолютну відсутність стабільності експортних відносин нашої країни з іншими країнами-імпортерами. Не дивно, що ціни експорту на українське зерно набагато нижчі від світових цін як на продовольство, так і на фураж.

Таблиця 3.4.36

Динаміка експорту вітчизняного зерна в окремі країни світу, 2008–2010 рр.

Роки	Усього, тис. т	в тому числі						
		Іспанія	Саудівська Аравія	Туніс	Єгипет	Ізраїль	Іран	Сирія
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Пшениця							
2008	7511	1902	60,7	372	1046	640	80	57
2009	12883	1794	6,9	565	567	659	324	354
2010	4860	45	0,0	494	780	492	57	148
	Кукурудза							
2008	2812	143	0	75	176	29	84	165
2009	7179	388	0	429	1629	566	649	993
2010	4052	237	0	244	1255	436	100	425
	Ячмінь							
2008	5741	0	2430	124	0	175	980	706
2009	5489	0	2935	23	0	289	521	314
2010	4785	0	3224	165	5	278	197	81

Джерело: розраховано за даними [20].

З метою визначення та обґрунтування подальших кон'юнктурних змін на внутрішньому ринку України та країн-контрагентів розраховано та представлено комплексі показники

потенційної спроможності зазначених ринків (табл. 3.4.37). З огляду на те, що провідними експортними продуктивними групами для України на ринках країн Африки є 10 «Зернові культури», 12 «Насіння і плоди олійних культур» і 15 «Жири та олії тваринного або рослинного походження», найбільше абсолютне значення вартості експорту відзначається за групою 10 «Зернові культури», розрахунки зазначених показників наведені щодо продукції даної групи.

Потужність внутрішнього ринку України у 6,8 раза менша відповідного показника для Єгипту, у 2,9 раза – для ПАР, та у 1,3 – для Марокко та Ефіопії. Потужність загального ринку України у 3,3 раза менша відповідного показника для Єгипту, у 1,5 раза – для ПАР. Однак, майже вдвічі більша для Марокко, Нігерії та Ефіопії. Показники потужності ринку характеризують рівень розвитку сфери виробництва зерна, сфери переробки сільськогосподарської продукції та експортну спроможність країни за певною товарною групою, зокрема експортну інфраструктуру.

Таблиця. 3.4.37

Показники потенційної спроможності ринків окремих країн Африки та України у розрізі продуктової групи 10 «Зернові культури»

Країна	Внутрішнє споживання, тис. т	Посівні площі, тис. га	Обсяг експорту, тис. т	Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку, P_n , т/га	Комплексний показник потенційної спроможності регіонального ринку, P_r , т/га	P_r / P_n
Україна	22174	15115	26298	1,5	3,2	2,1
Єгипет	31784	3130	796	10,2	10,4	1,0
ПАР	14307	3319	2108	4,3	4,9	1,1
Марокко	10097	5317	93	1,9	1,9	1,0
Нігерія	30646	18899	7	1,6	1,6	1,0
Ефіопія	16865	8748	1	1,9	1,9	1,0

Джерело: розраховано за даними [20].

Розрахункові значення показників потужності ринку зернових для ТОП-експортерів Африки свідчать про недостатній рівень власного забезпечення продовольством. Водночас Україна

володіє значним виробничим й експортним потенціалом з огляду на найбільші посівні площі, зайняті зерновими, способи нарощування й реалізації якого необхідно визначати в площині стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю та реалізації даної продукції на світові ринки, де вагомими імпортерами можуть стати країни Африки.

Головні проблеми, що пов'язані з формуванням експортоорієнтованої структури економіки, полягають, насамперед, у тому, щоб визначити пріоритетні галузі чи види виробництва, в яких потрібно розвивати експортну орієнтацію, а також те, за рахунок яких механізмів цей розвиток має забезпечуватися. Пріоритетним напрямом розвитку експорту має стати підвищення рівня обробки української сировини.

За останні 11 років (2000–2010 рр.) вартість експортованої продукції країни по національній економіці невинно зростала і у 2010 р. порівняно із 2000 р. збільшилась у 3,6 раза й досягла 51,4 млрд дол. США (у 2008 р. – 67 млрд дол. США). Проте, в структурі товарного експорту, частка готових виробів становить 30–35 %, а сировини та напівфабрикатів – 65–70%. При цьому, у розвинутих країнах світу експорті товарів готові вироби займають 77,5 %, а сировина і напівфабрикати – лише 12,5 %.

Як наслідок, має місце формування нераціональної структури українського експорту на міжнародних ринках товарів і послуг (продукти харчування, метали тощо), оскільки питома вага їх на глобальних ринках світу скорочується. Експорт продукції аграрного сектора економіки за вказаний період зріс у 7,3 раза, тоді як інших галузей економіки – у 3,2 раза. При цьому питома вага експорту аграрного сектора економіки в усьому його обсязі у 2010 р. становила 19,3 % (у 2009 р. – 24 %) проти 9,5 % – у 2000 р.

Збільшення виробництва в аграрному секторі супроводжується зниженням якості продукції, особливо це стосується зернових. Якщо на початку 90-х років питома вага фуражного зерна була в середньому 35–40 %, то в останні роки вона зросла і становить понад 50 %. Ця тенденція склалася під впливом низки чинників: порушення сільгоспвиробниками планомірної сортозміни; відсутності спостереження за якістю нових сортів зерна, що стримує їхнє поширення; зниження рівня

внесення мінеральних та органічних добрив на 1 га землі (у порівнянні з 1990 р. їх використання скоротилося відповідно в 5 і в 16 разів).

Починаючи із сезону 2002–2003 рр., наша країна входить до десятки найбільших експортерів зерна у світі, а в 2009–2010 маркетингових роках за цим показником вона посіла третє місце. Проте детальний аналіз експорту зернових з країни дозволяє стверджувати, що він має певні структурні диспропорції. Україна почала нарощувати виробництво кукурудзи, соняшника, сої, при цьому, не завжди дотримуються технологічні вимоги вирощування. Натомість такі традиційні культури, як жито, ячмінь, льон, хміль зменшують свої позиції у товарній структурі.

Незважаючи на значні та зростаючі обсяги експорту сільськогосподарські підприємства щороку стикаються з однаковими й постійними проблемами щодо економічної ефективності, обумовленими нестабільними за місяцями і роками цінами реалізації зернових культур. Тобто, ефективність діяльності самого сільського господарства та її динаміки не є такою вражаючою, як ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Однією із причин даного явища є відсутність належної інфраструктури ринку та коливання світової кон'юнктури на продовольство.

Встановлено, що на стан зернового ринку України впливають два потужних чинники: 1) розвиток світової біопаливної промисловості з використанням зерна як сировини; 2) розвиток експортної інфраструктури зернового ринку. За даних умов важливим для України є створення резервів зерна. За наявності надлишків зерна і високих світових цін необхідно сприяти його експорту (зниженню впливів торгівельних бар'єрів). Крім того, Україні доцільно брати активну участь у роботі міжнародних організацій (Міжнародна рада по зернових, Організація з питань продовольства та сільського господарства ООН, Міжнародна асоціація торгівлі зерном і кормами тощо).

Висновки

Економіка країн африканського континенту формувалась, головним чином, у результаті діяльності колоніальних адміністрацій та приватних іноземних компаній як додаток до економіки метрополій, що суттєво вплинуло на розвиток регіону. Для сучасної економіки країн Африки найбільш типовими є такі особливості: багатокладність господарства; низький рівень економічних показників; аграрний характер економіки більшості країн; різке розмежування в сільському господарстві товарно-експортного виробництва, натурального і дрібнотоварного господарства, яке обслуговує місцеві потреби; поширення монокультури в сільському господарстві; збереження колоніального характеру в зовнішній торгівлі.

Аграрні відносини у країнах Африки відрізняються винятковою складністю. Для них характерне переплетення дофеодальних, феодальних та капіталістичних форм землеволодіння та землекористування. Провідну роль у сільському господарстві відіграє рослинництво, в якому виділяються два напрями – споживче (натуральне) та експортне (товарне). Споживчий напрям переважає у тропічній Африці, де в більшості країн зберігається общинне землеволодіння, дрібне натуральне й напівнатуральне господарство, що ведеться примітивним способом та спричиняє продовольчі проблеми.

Для африканського регіону характерне переважання імпорту над експортом по основних товарних групах сільськогосподарської продукції. Аналізуючи товарну структуру імпорту країн Африки, зазначимо, що найбільші позиції займають наступні товарні групи: 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед” (7,34 % у імпорті); 10 “Зернові культури” (37,0 %); 15 “Готові харчові продукти” (9,64 %); 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру” (5,97%); 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” (6,89 %). Імпортні операції забезпечують населення регіону продуктами харчування, а промисловість – сировиною для переробки.

Країнами Африки налагоджені торгівельні відносини з багатьма регіонами світу щодо забезпечення континенту

продовольством. Основні постачальники продукції для африканських країн: Франція, США, Аргентина, Китай, Канада, Росія та Україна. Показово, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції є збалансованими, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту.

Враховуючи аграрне спрямування ТОП-країн Африки, експорт сировини є основним джерелом валютних надходжень. Крім сировинної спрямованості характерною рисою експорту африканських країн є його слабка диверсифікація як за номенклатурою, так і за географічними ознаками. До 3/4 загального обсягу експорту надходить до розвинутих країн, при цьому, як правило, одна, максимум дві-три країни домінують як імпортери. Абсолютна більшість країн континенту опинилась у небезпечній залежності від кон'юнктури ринку одного-трьох товарів.

Проведений аналіз товарної структури експорту країн Африки дозволяє виділити наступні групи, згідно з класифікацією ЗЕД, що займають найвагоміші позиції в експорті: 03 “Риба і ракоподібні” (8,01 % у експорті); 08 “Їстівні плоди та горіхи” (14,23%); 09 “Кава, чай” (11,81 %); 18 “Какао та продукти з нього” (6,05 %). Експортні операції є важливим джерелом валютних надходжень та формування доходів держави, підвищення її економічного добробуту, поліпшення рівня життя населення. Ключові ринки збуту продукції для Африканських країн США, Аргентина, Китай, Канада, Судан та Італія.

Африка є світовим постачальником багатьох видів тропічної рослинницької сировини; какао, кави, арахісу, пальмової олії, прянощів тощо. Водночас сільське господарство країн, що розвиваються в Африці, не забезпечує місцеве населення продовольством внаслідок відставання в більшості країн виробництва основних продовольчих культур від темпів зростання населення. У Західній Африці основними експортними культурами є какао, арахіс, кава, банани, пальмова олія, каучук; у Центральній Африці – пальмова олія, кава, бавовна; у Східній Африці – бавовна, чай, кава, сизаль, ваніль та горіх кеш'ю; у Північній Африці – оливкова олія, цитрусові, вино. У Єгипті та Судані – головним чином, бавовна.

Проведене дослідження підтвердило необхідність удосконалення товарної структури зовнішньої торгівлі товарами країн Африки та її диверсифікацію як у товарному, так і географічному розрізі. Удосконалення товарної структури експорту передбачає поступове підвищення ступеня оброблення сировинних ресурсів, збільшення у ній частки готової продукції. Важлива роль при цьому відводиться державній підтримці, яка полягає не лише в удосконаленні законодавства, поліпшенні інфраструктури (доріг, портів), наданні інформаційних та консультативних послуг, сприянні участі вітчизняних фірм на зарубіжних виставках і ярмарках, але й наданні фінансової підтримки через експортне кредитування, експортне страхування, надання державних гарантій тощо.

Представлений аналіз дозволяє зробити висновки, що протягом останніх років країни Африки є постійними зовнішньоторговельними партнерами України. Незважаючи на кризові явища в аграрному секторі економіки, нині Україна посідає вагомe місце в структурі експортно-імпортних операцій Африканських країн. Протягом періоду дослідження вона посідала провідні місця у рейтингу світових виробників ячменю, гречки, соняшнику, картоплі, цукрового буряка, пшениці, кукурудзи, ріпаку. На Африканському ринку Україна є значним експортом продукції таких товарних груп, як 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”. Найбільше позитивне зовнішньоторговельне сальдо в 2009–20011 рр. забезпечувала десятитоварна група. З огляду на прогнози щодо зростання попиту на світовому агропродовольчому ринку доцільно передбачати збільшення обсягів реалізації агрохарчової продукції з України в африканський регіон у стратегічній перспективі.

Література

1. Агробізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroexpert.ua/detail/article/agrobiznes-tendenciji-v-ukrajini-i-ne-tilki.html>

2. Бершадська Т. Економічна та соціальна географія світу [Електронний ресурс] / Т. Бершадська. – Режим доступу: http://www.geoknigi.com/book_view.php?id=197

3. Географія країн світу – Сільське господарство Африки. Землеробство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/geo_view.php?id=386

4. Географія країн світу – Сільське господарство Африки. Тваринництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/geo_view.php?id=387

5. Господарство країн Африки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://referat.repetitor.ua>

6. Державний служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Економічна і соціальна географія світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/geographic/maslyak/301.html>

8. Економічна та соціальна географія світу Країни Африки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://geoknigi.com/book_view.php?id=218

9. Кузнецова І. Яка ж роль відведена Україні в світовому виробництві та експорті пшениці / І. Кузнецова // *Зерно і хліб*. – 2008. – № 2. – С. 3–6.

10. Новий земельний переділ в Африці: чого чекати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/847-noviy-zemelniy-peredl-v-afric-chogo-chekati.html>

11. Новини аграрного ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/noviny-agrorynku.html>

12. Олексієнко А.О. Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ / А.О. Олексієнко // *Економіка АПК*. – 2010. – № 4. – С. 26–30.

13. Citi / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.citigroup.com>

14. Світова продовольча проблема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/МЕО/04.htm>

15. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>

16. Статистика. RU портал статистических данных [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://statistika.ru/agriculture/>

17. Статистичний щорічник ФАО “World Food and Agriculture 2012” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/yearbook2012/en/>

18. Чмирь С.М. Формування та розвиток зернового ринку України (Монографія) / С. М. Чмирь. – К. “Аграрна наука”, 2007. – 376 с.

19. Britannica Online Encyclopedia / [Electronic resource]. – Available from: <http://www.britannica.com>.

20. FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377#ancor>

21. International Monetary Fund / [Electronic resource]. – Available from: <http://www.imf.org/external/research/index.aspx>

22. The world of Organic Agricultural. IFOM. Bonn, FIBL, ITC, Geneva. 2011.

23. The World of Organic 2011 is launched [Electronic resource]. – Available from: <http://www.ifoam.org/>

24. World Agricultural Outlook 2009. FAO. Rome, 2010.

3.5. Кон'юнктура аграрних ринків Австралії та Океанії

3.5.1. Загальна характеристика регіону Австралії та Океанії

Австралія – високорозвинена індустріально-аграрна країна з багатогалузевою економікою та високим науково-технічним потенціалом. Посідає 12 місце серед членів Організації економічного співробітництва і розвитку за основними статистичними показниками, включаючи життєвий рівень населення [1].

Австралія розміщена на найменшому з материків, площа якого 7,7 млн км². Регіон займає весь материк, великий острів Тасманію та багато дрібних островів. Австралія відділяє Індійський океан від Тихого. На суходолі сусідів немає. Найближчими її сусідами є Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея та Індонезія. З розвитком комунікацій та глобалізацією процесів географічне положення країни поступово покращується.

Рівнини та височини становить близько 95 % території Австралії. Вздовж узбережжя Тихого океану на сході материка простягається невисокий Великий Вододільний хребет з найвищою точкою – горою Косцюшко (2230 м). У центральній і західній частинах здіймаються плато з висотами до 1500 м. Біля озера Ейр місцевість знаходиться на 12 м нижче рівня океану [5].

Австралія розташована у чотирьох кліматичних поясах. Більшу її частину займає тропічний пояс. На півночі – субекваторіальний, на півдні – субтропічний. Південна частина острова Тасманія має помірний клімат. Влітку (січень) середні температури повітря над Австралією з півночі на південь змінюються від +28 °С до +20 °С, взимку (липень) – від +20 °С до +12 °С. Клімат тут переважно посушливий (250 мм опадів). На східному та північному узбережжі кількість опадів зростає до 2000 мм.

Австралія бідна на поверхневі прісні води. Найбільшими річками є Муррей з притокою Дарлінг. Більшість річок пересихають. У центральній частині Австралії декілька солоних озер, найбільше з них Ейр. Ґрунтовий покрив хоча й різноманітний, але на більшій частині країни панують піщані та кам'яні пустелі. Переважають різні види червоних і жовтих ґрунтів [4].

Тривала ізолюваність материка сприяла утворенню своєрідного рослинного і тваринного світів. Тут ніколи не було копитних, приматів і хижаків.

Рослинний і тваринний світ Австралії дуже своєрідні й різноманітні. Густі зарості чагарнику зустрічаються в пустелях і посушливих місцинах. Вічнозелені тропічні ліси поширені в зонах з достатнім зволоженням. На природні ліси припадає близько 21 % території Австралії (причому 81 % займають евкаліпти і 10 % – акації). Найпоширеніша рослина – евкаліпт. Він має цінну деревину, яка не гниє та виділяє евкаліптову олію [2]. Евкаліптів на материку більше 500 видів – від низько зростаючих (висотою 10–12 м) до 100-метрових гігантів, акацій – більше 600 видів. Ростуть також пальми, пандануси, деревоподібні папороті.

Представниками тваринного світу Австралії є коала, дика собака дінго, вомбат, качконіс та східна. Серед ссавців приблизно 120 видів сумчастих – від різних видів кенгуру, куніць, білок до крихітних мишей пустель. Дуже поширений опосум. Розповсюджено численні види ящірок, змій (включаючи отруйних), річкових і морських черепах, але всього два види крокодилів. З приблизно 700 видів птахів близько 500 – ендемічні: страус ему, папуг какаду, райські птахи, казуар, чорні

лебеді тощо. У водах, що омивають континент, більше 1200 видів риби і рибоводних. Зустрічаються кити, тюлені, акули [7].

Австралія належить до найменш заселених частин світу. Середня густина населення становить менше 3 осіб на 1 км². Понад 70 % населення сконцентровано на східному та південно-східному узбережжі. Частка міського населення вже перевищує 86 %. Найбільшими містами є Сідней (4 млн осіб), Мельбурн (3,5 млн), Брісбен (1,5 млн). Переважають нащадки переселенців з Великої Британії; аборигенів (корінних жителів) залишилося близько 230 тисяч.

У розвитку економіки рідко заселеної Австралії велике значення належить транспорту. Довжина залізниць перевищує 40 тис. км, автомобільних доріг – понад 700 тис. км. У внутрішніх і зовнішніх перевезеннях пасажирів усе більшого значення набуває повітряний транспорт. Розширюється мережа трубопроводів. Для зовнішньоторговельних зв'язків в основному, використовують, морський транспорт.

Австралія – країна іммігрантів. Основна частина населення – нащадки переселенців. Колонізація континенту європейцями почалася в кінці XVIII ст. Першими переселенцями були англійці, а сьогодні серед жителів Австралії є представники практично всіх народів Європи, в тому числі 200 тис. осіб – вихідці з колишнього СРСР. Останнім часом зростає частка імміграції з Азії (до 7 % від загальної кількості населення).

Австралія – федеративна держава, парламентська республіка. Формально главою держави є королева Великої Британії, яку представляє у цій країні генерал-губернатор. Виконавча влада належить уряду на чолі з прем'єр-міністром, а законодавча – двопалатному парламенту (сенату та палаті представників). Перший має термін повноважень шість років, друга – три. Загальна кількість депутатів – 76. Країна поділяється на 6 штатів, має 1 столичний округ і 1 територію.

Австралія – високорозвинена держава з потужною індустрією та сільським господарством. Важливе місце в економіці країни відводиться промисловості, де зайнято близько 26 % працездатного населення, в сільському господарстві – 5 %, сфері послуг – 69 % [8]. На відміну від більшості

високорозвинених держав світу, в Австралії обробна промисловість поступається гірничодобувній, особливо за експортним значенням. На потужній чорній та кольоровій металургії базується багатогалузеве машинобудування, що почало інтенсивно розвиватися лише після Другої світової війни. Основними його галузями є автомобілебудування, виробництво сільськогосподарських машин, продукції радіотехніки [5].

В останнє десятиріччя в країні зріс видобуток кам'яного вугілля, алмазів. Промислове значення має видобуток золота – щорічно понад 300 т (13 % світового видобутку). Головним районом його видобутку є Західна Австралія, Північна Територія і Квінсленд. Сьогодні Австралія забезпечує 30 % світового виробництва алмазів (шосте місце у світі). Основне родовище знаходиться у північно-східній частині Західної Австралії. Згідно з оцінками, достовірні запаси алмазних руд перевищують 60 млн т. За видобутком алмазів Австралія вийшла на одне із перших у світі. Є також значні поклади діамантів у Західній Австралії (33 % від світового видобутку).

Австралія володіє багатими мінеральними ресурсами. Країні належать провідні місця у світі за запасами бокситів (I місце), цинку (II), золота (IV), срібла (VI місце). На одному з перших місць вона й за покладами залізної руди, олова та нікелю, а також урану. Є значні родовища кам'яного вугілля, нафти та природного газу. Австралія є основним постачальником мінеральної сировини (залізна руда, кам'яне вугілля, боксити, поліметалеві руди, коштовне каміння), продовольства (пшениця, м'ясо, молочні продукти), вовни у світі.

У промисловості провідною галуззю є гірничодобувна. Вона має світове значення, переважно у видобутку кольорових і рідкісних металів, особливо рутилу та цирконію.

Харчова промисловість ґрунтується на високотоварному сільському господарстві. За експортом сільгосппродукції у світі Австралія поступається лише США. За поголів'ям овець Австралії належить перше місце у світі (120 млн). Морожене м'ясо, а також м'ясні консерви у величезних обсягах експортуються на світовий ринок. Країні належить також першість за виробництвом вовни. Зернові культури, насамперед

пшениця, дають сировину для борошномельного виробництва. Процвітаючими галузями є садівництво, овочівництво та виноградарство.

Сільське господарство Австралії повністю забезпечує основні потреби країни і віддає на зовнішній ринок близько 3/4 обсягу своєї продукції. Сільськогосподарські товари забезпечують майже 50% усіх експортних доходів країни. Зовнішньоекономічні зв'язки Австралії дуже специфічні. Як високорозвинена країна, вона постачає на світовий ринок переважно мінеральну і сільськогосподарську сировину, як і країни третього світу. Перше місце у експорті за вартістю посідає кам'яне вугілля, друге – пшениця, третє – вовна. Галузь тваринництва забезпечує 40 % усього експорту. Водночас, в загальному обсязі експорту зростає частка машин, устаткування, транспортних засобів, продуктів хімії та нафтопродуктів, сирової нафти, газу, продовольства, напоїв. За вивозом пшениці, цукру, м'яса, вовни країна посідає перше місце серед світових експортерів.

При виділенні частин світу до Австралії традиційно відносять й Океанію, об'єднуючи їх однією назвою Австралія і Океанія. Загальна площа її суші – 1,2 млн км². Населення – близько 18 млн чоловік. Океанія – це найбільше в світі скупчення островів (близько 10 тис.) у центральній і західній частинах Тихого океану. Острови розташовані між субтропічними широтами північної півкулі і помірними – південної. Найбільші острови в Океанії – Нова Гвінея і Нова Зеландія (Північний і Південний острови). Вони займають 80 % території Океанії.

Європейським країнам до XVI ст. не було відомо про існування Океанії. Лише під час кругосвітньої подорожі Ф. Магеллана були відкриті Маріанські острови, але і після цього минули століття, перш ніж багато архіпелагів та островів Океанії з'явилися на карті Світового океану. Океанія охоплює 13 незалежних держав: Нова Зеландія, Фіджі, Самоа, Папуа-Нова Гвінея, Маршаллові Острови, Федеративні штати Мікронезії, Соломонові Острови, Тувалу, Тонга, Палау, Науру, Вануату, Кірибаті та ін. Усі незалежні країни Океанії є членами ООН, більшість з них – Британської Співдружності націй. Для

більшості країн Океанії характерною є республіканська форма правління на чолі з президентом [9].

Корінне населення Океанії поділяють на меланезійців, мікронезійців і полінезійців. Кожна з груп складається з безлічі народів. Полінезійці, наприклад, говорять на споріднених мовах, але на кожному архіпелазі і навіть поодиноких островах живе свій народ – тон-ганці, ніуеанці, токелауанці Таїті, тубу-айці рапануйці (острів Пасхи) тощо. Крім корінного, на островах Океанії проживає майже стільки ж стороннього населення. Це австралійці, новозеландці, англійці, французи, американці, японці, філіппінці, індійці та ін.

В Океанії вчені виділяють три великі групи островів: Меланезія – найбільш західні і великі острови; Мікронезія – дрібні острови на північ від Меланезії; Полінезія – острови в центральній частині океану. Кожна з цих груп складається з декількох архіпелагів. У самостійну частину Океанії виділяється Нова Зеландія, хоча за своїм етнічним складом вона ближча до Полінезії [9].

Острови Меланезії та західної Мікронезії – це надводні частини величезних гірських ланцюгів, що піднімаються з дна Тихого океану. Великі острови гористі, посічені долинами. Багато островів центральної частини Тихого океану не що інше, як конічні вершини підводних вулканів. До них належать Гавайські острови (частина території США), Самоа, Маркільські острови, південні острови Кука, острови Товариства, острів Пасхи (належить Чилі). Деякі з цих вершин вулканів могли б вважатися найвищими в світі. Однак більшість островів Полінезії і східної Мікронезії – низькі коралові атоли, які іноді ледь піднімаються над водою [9].

Вкрай різноманітна флора Океанії. Вона не дуже багата за кількістю видів, але щедра ендемічними рослинами, які вражають пишністю цвітіння. Крім впливу широтного розташування, на характері рослинності сильно позначається і висота над рівнем моря. На деяких найбільш високих островах можна зустріти всі кліматичні типи рослинності – від вологих вічнозелених лісів до високогірної, майже тундрової рослинності на вершині. Основна рослина Океанії – кокосова пальма. Її деревина міцна і йде на

будівництво; молоко кокосового горіха вживають в їжу; з волокна кокоса плетуть мотузки, роблять щітки, роґожі. Особливо цінна копра – висушена м'якоть горіха. У ній 65 % масла, яке використовують для виробництва маргарину.

Рослинний покрив Океанії змінено діяльністю людини, особливо з часів колонізації. Багатством Океанії є тропічний ліс. Середня лісистість островів становить 49 %. Особливість флори – численність ендеміків внаслідок тривалої ізоляції островів. На великих континентальних і вулканічних островах переважає лісовий тип рослинності, багато орхідей і мохів. На берегах водоймищ ростуть пальми, зустрічаються піщані пляжі з кокосовими пальмами. На коралових островах рослинність збіднена, а подекуди майже не збереглася. Внутрішні лагуни оточують мангри.

Фауна Океанії, виключаючи великі острови поблизу Австралії, бідна. На островах майже немає ссавців. Багато птахів, але кількість їх видів зменшується в напрямку на схід. Ізольованістю островів зумовлений бідний, але своєрідний і неповторний органічний світ. На островах немає хижаків, отруйних змій. Там багаті лісові ресурси і чимало цінних порід дерев: кокосова і сагова пальми, хлібне і динне дерева, каучуконоси, деревоподібні папороті. Мінеральні ресурси Океанії вивчено недостатньо. Виявлено родовища нафти, міді, залізної руди, марганцю, платини (Папуа-Нова Гвінея), нікелю (Нова Каледонія), срібла (Папуа-Нова Гвінея, Фіджі, Нова Зеландія), кам'яного вугілля (Нова Зеландія).

Рельєф великих материкових островів, розташованих поблизу Австралії (Нова Зеландія, Нова Гвінея та інші острови Меланезії), переважно гірський і високогірний, дуже розчленований. Про незакінченість гороутворюючих процесів свідчать сучасний вулканізм і землетруси. Острови центральної частини Тихого океану є вершинами підводних вулканів, що утворені лавами та іншими продуктами вивержень. Їх надводні вершини – найвищі вулкани (понад 9 тис. м разом із підводним фундаментом) – Мауна-Лоа і Мауна-Кеа на Гавайських островах. До вулканічних островів належать Гавайські, Самоа, Маркізькі, Товариства, Кука, Тубуаї, Пасхи та ін. Кліматичні умови Океанії

зумовлені її розміщенням переважно у тропічному поясі. Лише Нова Зеландія знаходиться у субтропічних і помірних широтах.

Нова Зеландія має аграрно-сировинну спеціалізацію. Вона постачає на світовий ринок продукти тваринництва, алюміній, деревину, паперові вироби і рибопродукти. Основна галузь, на якій базується місцева економіка, – обробна промисловість. Нова Зеландія належить до економічно високорозвинутих країн. Маршаллові Острови розташовані в центральній-західній частині Тихого океану, їх площа 181 км². Населення (мікронезійці) налічує близько 76 тис. осіб. Держава є членом ООН. Вона експортує продукцію сільського господарства і рибальства, спеціалізується на вирощуванні кокосових пальм, бананів, папаї, хлібного дерева, коренеплодів. Має значні доходи від туризму. За економічними показниками належить до слаборозвинутих країн [9].

Папуа-Нова Гвінея розташована в західній частині Тихого океану, площа 463 тис. км². Країна є членом ООН і Британської Співдружності націй. Основна спеціалізація економіки – сільське господарство. Є розвідані запаси нафти, видобувають мідь, цинк, срібло і золото, заготовляють промислову деревину. Належить до економічно слаборозвинутих країн. Експортує продукцію гірничорудної галузі (нафту, золото, мідь), тропічну деревину, каву, какао, банани, коренеплоди.

Самоа розташована у південно-західній частині Тихого океану, її площа – 2,8 тис. км². На світовий ринок вона постачає кокосову олію, какао, копру і деревину.

Фіджі – острови, які розташовані на південному заході Тихого океану, площа 18 тис. км². Країна – важливий виробник і експортер тростинного цукру, бананів, рису, копри, промислової деревини, золота. Економічно є слаборозвинутою [7].

Федеративні Штати Мікронезії – острівна країна, розташована в західній частині Тихого океану, загальна площа 707 км², населення становить 135 тис. осіб. Основою економіки є сільське господарство. Тут вирощують кокосову пальму, цукровий очерет, батат, маніок, займаються скотарством і рибальством. Економічно є слаборозвинутою.

Тонга – острови в південно-західній частині Тихого океану. Площа країни – 748 км², населення – 106 тис. осіб – полінезійці.

Експортує на світовий ринок копру, банани, кокосову олію, зернові, овочі, морепродукти і ваніль. Має значні доходи від туризму.

Географічне положення островів Океанії має свої особливості у різних районах Тихого океану. Так, на південному заході, у районах, які знаходяться ближче до Австралії й Індійського океану, острови більші, гористі, численніші і розташовані ближче один до одного, водночас на сході та північному сході острови менші за розмірами, відстані між ними та їх скупченнями більші. Поряд із високими гористими островами зустрічаються низовинні коралові атоли. Ландшафти островів формуються екваторіальним, субтропічним, тропічним і помірним географічними поясами. Для великих гористих островів характерна висотна поясиість ландшафтів. Острівне положення Океанії зумовило своєрідність її природи та економічного розвитку.

3.5.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону

Сільське господарство – одна з основних галузей економіки Австралії. Частка сільського господарства у ВВП Австралії становить 3%. Понад 60% площі країни відведено під фермерські і скотарські господарства. В Австралії існують три основні сільськогосподарські зони: зона високих опадів, до якої належить острів Тасманія і вузька прибережна зона східного узбережжя (використовується, в основному, для молочного і м'ясного виробництва); зона полів використовується для посіву озимої пшениці та випасу овець, яких розводять для отримання вовни і м'яса; пасовищні зони характеризуються малою кількістю опадів і менш родючим ґрунтом, використовуються для випасу великої рогатої худоби [8].

В Австралії високий відсоток первинного виробництва як для експорту, так і для внутрішнього споживання. Зернові, олійні та бобові культури вирощуються у великих масштабах для споживання людиною та корм для худоби. Частка площ для вирощування пшениці є однією з найбільших у світі за площею.

Також важливою для австралійської економіки культурою є цукровий очерет.

Австралія виробляє велику кількість фруктів, горіхів та овочів. Основу продукції складають апельсини, яблука, банани, каштани, картопля, морква і томати. Штат Квінсленд і Північна територія є постачальниками манго і ананасів. Австралія – одна з небагатьох країн, яка займається вирощуванням опіумного маку для фармацевтичних цілей. Це виробництво на острові Тасманія перебуває під найсуворішим контролем держави.

Одним з найважливіших продуктів австралійського сільського господарства є шерсть. Австралійська вовняна промисловість визнана у всьому світі завдяки виробництву високоякісного мутона. Починаючи з 2001 р., австралійський виробництво вовни становить 9 % світового виробництва. При цьому Австралія домінує в секторі тонкої вовни, виробляючи 50 % мутона в світі. Хоча овець вирощують по всій Австралії, 36 % поголів'я знаходиться в Новому Південному Уельсі [5].

Через велику площу пустель в Австралії, а також нерегулярне випадання опадів, для сільського господарства є необхідним штучне зрошення. Крім штучного зрошення, основні проблеми, що стоять перед сільським господарством в Австралії, – посуха, низька родючість ґрунтів, бур'яни, глобальне потепління, викликане зміною клімату, біобезпека (біологічні загрози, які надходять від імпортованих продуктів і тваринництва), тарифи на австралійський експорт в країнах-імпортерах (зокрема, в Європі та Японії), коливання курсів валют і нестабільність цін.

У рослинництві традиційною галуззю вважається зернове господарство. Під посівами зернових, технічних та кормових культур зайнято близько 3 % земельного фонду. Із цього більше половини займають посіви пшениці. Великим пшеничними штатами Австралії є Південний Уельс, Південна Австралія, Вікторія, Квінсленд. За кількістю експортованої пшениці Австралія посідає третє місце у світі (після США і Канади) [4].

Цукровий очерет вирощують в Австралії давно. Але роль країни як експортера цукру стала значною після ембарго США на торгівлю з Кубою. Нині Австралія виступає як другий після Куби експортер цукру. Тільки недавно з нею зрівнявся Таїланд.

Цукрові плантації займають невеликі площі на узбережжі штату Квінсленд на межі тропічного вологого лісу і савани.

Виробництво цукрового очерету високо механізоване, традиційне ручне збирання залишилося в минулому. В Австралії вирощують також бавовну, рис, тютюн, фрукти помірних і тропічних широт, сорго, олійні культури. В усіх штатах, а особливо в Новому Південному Уельсі, Вікторії та Південній Австралії, розвинуте виноградарство. Австралійські вина йдуть не тільки на внутрішній, але й на світовий ринки.

Континент має значні земельні ресурси, які досить ефективно використовуються. За розмірами оброблюваної поверхні на одного мешканця Австралія значно випереджає більшість аграрних регіонів світу. Внутрішні потреби задовольняються власним виробництвом. Як експортер сільськогосподарської продукції Австралія поступається на світових ринках лише США, Нідерландам та Франції. Структуру експорту визначають міжнародний попит і можливості земельних ресурсів країн. Отже щодо наявності земельних ресурсів, Австралія та країни Океанії – достатньо забезпечений регіон (табл. 3.5.1).

Таблиця 3.5.1

Структура земельної площі країн Австралії та Нової Зеландії, тис. га

Показник	Рік			2009 до 2000 рр., %
	2000	2005	2009	
Загальна земельна площа	794565	794565	794565	100,0
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	470914	456862	420520	89,3
з них сільськогосподарські угіддя органічні	–	11813,9	12126,5	–
рілля	49150	50230	48053	97,8
багаторічні насадження	346	403	421	121,7
луки і пасовища	421764	406632	372467	88,3
загальна площа обладнаних для зрошення	2669	3078	3169	118,7

Джерело: за даними [19].

Наведені дані свідчать про те, що за 2000–2009 рр. значних змін щодо загальної земельної площі в Австралії та країнах Океанії не відбулося. Натомість, протягом зазначеного періоду спостерігаються певні зрушення щодо її структури. Так площа

ріллі та постійних луків і пасовищ дещо зменшилися (на 2,2 і 11,7 % відповідно). За період дослідження відбулися позитивні зміни щодо сільськогосподарських угідь Австралії та Океанії, зокрема, зростання площ, зайнятих під органічним землеробством, які в 2009 р. становили 12126,5 тис. га.

Орні території Австралії займають менше 10 % від загальної площі країни. Ареали найбільшої щільності посівів пшениці збігаються з ареалами найбільшої густоти поголів'я овець. Вони отримали назву пшенично-вівчарських зон. Це субтропічні степи з чорноземними ґрунтами, розорювання яких наприкінці ХІХ ст. стало важливою сторінкою світового сільського господарства. Як експортер пшениці Австралія поступається лише США, Канаді та Франції. Пшеницю вирощують у кожному штаті, при цьому екпортується від 70 до 80 % врожаю. На відміну від країн Північної півкулі, зернові засівають узимку (травень, червень, липень). Велику частину врожаю збирають у Квінсленді у вересні і жовтні, а потім – у Вікторії та південних областях Західної Австралії в січні. У районах, що спеціалізуються на виробництві пшениці, вирощують ячмінь, овес, ведуть заготівлю фуражу (рис. 3.5.1).

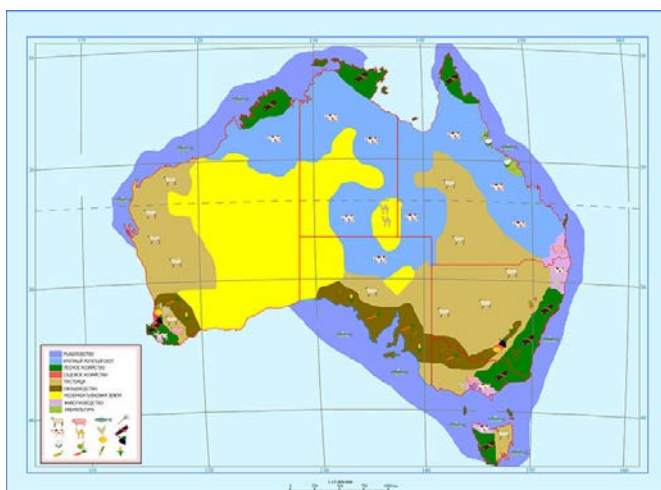

Рис. 3.5.1. Сільське господарство Австралії

Джерело: [8].

У структурі вироблені сільськогосподарської продукції в розрізі провідних її видів 47 % належить продукції тваринництва, що свідчить про відповідну спеціалізацію даного регіону. Аналіз представлених даних дозволяє виділити основні види рослинницької й тваринницької продукції, що складають найбільшу частку в загальних обсягах їх виробництва. Так, в 2010 р. у вартісному виразі країнами Австралії та Океанії найбільше було вироблено такої продукції тваринництва, як м'ясо ВРХ. В рейтингу продукції рослинництва провідні місця посіли пшениця, кукурудза, ячмінь, горох. Представимо обсяги виробництва провідних видів сільськогосподарської продукції в розрізі основних її виробників (табл. 3.5.2).

Таблиця 3.5.2

Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції країнами Австралії та Океанії, 2010 р.

Назва продукції	Виробництво, тис. дол. США	Австралія	Нова Зеландія
Молоко коров'яче	8095955	2803244	5292710
М'ясо великої рогатої худоби	8020769	6295097	1725671
М'ясо овець	2972232	1692015	1280216
Пшениця	2829645	2792583	–
Курятина	1462348	–	–
Виноград	1094275	962803	–
Вовна	1048580	731385	317195
Цукровий очерет	1032954	–	–
Ріпак	606642	606318	–
М'ясо свинини	588915	–	–
Ячмінь	559882	553742	–
Бавовна, волокна	552816	552816	–
Ківи	312247	3507	–
Горох	284147	284146	–
Картопля	271587	–	–
Яблука	247067	–	–
Помідори	210830	–	–
Бавовна	179457	179457	–
Салат-латук і цикорій	92755	77653	–

Джерело: за даними [19].

Австралія є найбільшим світовим виробником овечої вовни, постачаючи на світовий ринок 30 % її обсягу, а також зернових, м'яса, цукру, молочних продуктів та фруктів. Провідною галуззю

сільського господарства є пасовищне тваринництво м'ясного напрямку, зокрема вівчарство. Приблизно 3/4 стада – це мериноти, які дають якісну вовну. Найбільша концентрація овець припадає на західні схили Східно-Австралійських гір. Австралія входить у десятку найбільших країн світу за кількістю ВРХ (табл. 3.5.3).

Таблиця 3.5.3

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в Австралії, 2010 р.

Назва продукції	Площа, тис. га	Темп зростання (стаду) площі 2010 р. до 2000 р., %	Урожайність, т/га	Темп зростання (стаду) урожайності 2010 р. до 2000 р., %	Виробництво, тис. т	Темп зростання (стаду) виробництва 2010 р. до 2000 р., %	Питома вага країни у світовому виробництві, %
Пшениця	13507	1,1	1,6	-1,0	22138	0,0	3,4
Грубі зернові	5950	1,2	1,9	1,2	11171	-0,1	1,0
Олійні культури	2050	-0,6	0,5	0,9	971	0,2	0,6
Зернобобові культури	1746	-2,4	1,1	1,1	1901	-1,3	2,8
Цукровий очерет	405	-0,3	77,7	-1,6	31457	-1,9	1,9
Молоко	–	–	–	–	9023	-1,8	1,25
Яйця	–	–	–	–	174	2,0	0,3
М'ясо птиці	–	–	–	–	923	3,7	0,9
Свинина	–	–	–	–	336	-0,8	0,3
Яловичина	–	–	–	–	2108	0,6	3,2
М'ясо овець та кіз	–	–	–	–	581	-1,7	4,2

Джерело: за даними [19].

В областях Австралії, де випадає від 380 до 635 мм дощу в рік, тваринництво межує з рослинництвом, де зосереджено 40 % усього поголів'я овець. У цьому випадку характерний приклад штату Вікторія, де сільське господарство має змішаний характер, і розведення овець й ягнят супроводжує виробництво пшениці. Більша частина поголів'я великої рогатої худоби зосереджена в штатах Квінсленд, Новий Південний Уельс. Популярні англійські

породи худоби – херефорди і шорторни – згодом були замінені на менш вибагливі породи – африкандерів, брахманів і санта-гертруд.

Території вирощування худоби досить великі. М'ясні породи ВРХ добре переносять спеку і вологий клімат. Тому стада ВРХ можна зустріти на значних територіях Австралії й навіть в її центральних районах. Тваринництво молочного напрямку розвинене на узбережжі південно-східної частини континенту і на півночі острова Тасманія. У вівчарстві і м'ясному тваринництві переважають великі ферми. Поголів'я коливається з року в рік залежно від погодних умов і попиту на вовну та м'ясо. Інтенсивність виробництва найвища у східних достатньо зволжених районах і зменшується з просуванням вглиб континенту.

Уряд Австралії працює в тісному контакті з національними асоціаціями виробників сільськогосподарської продукції. Держава ініціює наукові дослідження, консультативні й освітні послуги, організовує служби національного і міжнародного маркетингу, регулює рівень цін, допомагає фермерам під час посух і повеней, стимулює розвиток екологічно безпечних систем виробництва.

Роль Океанії в світовому сільському господарстві, якщо не брати до уваги Нову Зеландію, незначна. Країни цієї частини Землі належать до тих, що розвиваються. Для них характерні низький рівень розвитку господарства і життя населення. Економічно тісно пов'язані зі своїми колишніми метрополіями. Характер і структура їх господарства склалася під впливом розташування в екваторіальних і тропічних широтах та ізолюваного існування.

Головною галуззю Океанії є споживче сільське господарство. Вирощують кокосові пальми, коренеплоди (ямс, таро, маніок), хлібне дерево, цукровий очерет, банани, овочі і фрукти. Розводять велику рогату худобу, кіз і свиней. У харчуванні значну роль відіграє риба. Експортне значення мають продукти кокосової пальми і цукор, а також мінеральна сировина: мідь і золото з Папуа-Нової Гвінеї, нікель з Нової Каледонії. Зростає туристське, комунікаційне і стратегічне значення Океанії.

Природне середовище островів Океанії зазнало значної шкоди через вирубку лісів, відкриті розробки корисних копалин, а також випробування атомної зброї. Географічне положення їх визначається віддаленістю від Європи і Англо-Америци.

Найбільшим островом Океанії є Нова Зеландія, для якої характерний субтропічний і помірний клімат, великі, особливо в розрахунку на душу населення, земельні ресурси. В її матеріальному виробництві перше місце посідає обробна промисловість, але в міжнародному поділі праці країна має аграрно-сировинну спеціалізацію. Сільське господарство Нової Зеландії є одним з найефективніших у світі.

Сільськогосподарська продукція становить більше половини обсягу новозеландського експорту. До головних видів сільськогосподарської продукції належать м'ясо, молочні продукти і вовна. Ці товари тривалий час були основою зовнішньої торгівлі Нової Зеландії, хоча останніми роками структура експорту стала більш диверсифікованою й зараз містить, наприклад, лісопродукти, фрукти і овочі, а також промислові вироби. Важливим джерелом валютних надходжень є туризм.

Землеробство і пасовищне скотарство на Південному острові Нової Зеландії менш інтенсивне, ніж на Північному. Зустрічаються райони з інтенсивним землекористуванням, у тому числі Саутленд, де займаються розведенням і відгодівлею ягнят і останнім часом поширюється молочне тваринництво; поливні фруктові сади з кісточковими культурами в центральному Отаго; деякі орні землі у Кентербері й яблунові сади навколо Нельсона, а також район виноградарства і виноробства – Марлборо. Більшість районів пасовищного скотарства на покращених і природних пасовищах у степових передгір'ях і у внутрішніх улоговинах Кентербері й Отаго, як і райони виробництва пшениці (Кентербері), відрізняються наявністю великих господарств, відносно низькою вартістю землі, невисокою продуктивністю (у перерахунку на гектар площі).

Населення цих районів невелике і зосереджене на фермах, далеко віддалених одна від одної. Вівчарство має важливіше значення, ніж розведення великої рогатої худоби, за винятком

Уестленда, де у долинах і на прибережних терасах добре розвинено молочне тваринництво. У внутрішніх гірських районах головним видом сільськогосподарської продукції є тонка вовна, а Саутленд і деякі райони Отаго й Кентербері спеціалізуються на відгодівлі ягнят, м'ясо яких експортується у замороженому вигляді. У південних і центральних районах Кентербері продуктивність пасовищ підвищують за допомогою зрошування.

На фермах Нової Зеландії утримується майже 70 млн овець і 10 млн голів великої рогатої худоби. Більш як 2/5 всієї площі становлять пасовища. Типовий ландшафт Нової Зеландії – ферма, пасовища, худоба. Як виробник і експортер вовни країна посідає друге місце в світі після Австралії, вона також є однією з провідних країн-експортерів м'яса, масла і сиру.

Приблизно 51 % території Нової Зеландії займають пасовища й орні землі. Сільське господарство, особливо молочне тваринництво, механізоване і досить ефективне. Прогресу в цій області сприяло впровадження наукових методів. Тваринництво відіграє найважливішу роль в економіці Нової Зеландії. Головними видами експортованої продукції є м'ясні та молочні продукти, вовна. Основна частина валютної виручки формується за рахунок експорту м'ясопродуктів, особливо баранини (експортується 90 % м'яса молодих тварин і 75 % – дорослих) та яловичини (на експорт припадає 81 %). Вивозиться і більшість продукції молочного тваринництва (90–95 %) у вигляді масла, сиру, сухого молока тощо; це приблизно 20 % загального обсягу експорту.

Головними сільськогосподарськими культурами, що вирощуються в Новій Зеландії, є пшениця, овес, ячмінь, кукурудза (маїс), горох і картопля. Усі ці культури, за винятком картоплі, вирощуються на Південному острові. Нова Зеландія повністю забезпечує себе пшеницею, а також виробляє достатню кількість овочів і фруктів для задоволення внутрішнього попиту. Яблука, груші й ківі вирощуються на експорт. Розведення цитрусових й інших субтропічних плодів (ківі) зосереджено на берегах заток Пленті й Поверті на Північному острові; інші сорти фруктів вирощуються на всій території країни. У районах Іст-

Кост, Хокс-Вей і Мартінборо на Північному острові й Марлборо на Південному розвинуте виноградарство і виноробство.

Прибережні води Нової Зеландії багаті на велику кількість комерційно цінних видів риби та їстівних молюсків. Із середини 1970-х рр. значно виріс обсяг експорту морепродуктів. Введення в 1978 р. 200-мильної особливої економічної зони зробило Нову Зеландію власницею однієї з найбільших акваторій у світі.

Ліси з місцевих порід, що відіграють велику роль у ландшафтах Нової Зеландії, займають 6,4 млн га і збереглися в основному, на західних схилах Південних Альп (острів Південний). Основа лісового господарства – 1,5 млн га штучних насаджень, що переважно складаються зі швидкорослої каліфорнійської сосни; вони дають основну масу сировини для целюлозно-паперової й деревообробної промисловості. Обсяг експорту лісопродуктів у 2000–2010 рр. оцінювався в 2,4 млрд дол. США.

У господарстві інших країн Океанії переважає тропічне землеробство і рибальство. Країни регіону бідні, нечисленні й розкидані на значні відстані одна від одної в Тихому океані. Для решти світу вони цікаві з огляду на туристичне, стратегічне та транспортно-комунікаційне значення. Можливо, країни цього регіону колись зможуть подолати бідність і відсталість, але це, очевидно, станеться нескоро.

За рівнем економічного розвитку острівні країни Океанії належать до найменш розвинутих держав світу. Це пов'язано з тим, що ще на початку 70-х рр. ХХ ст. Океанія була майже повністю колоніальною. Економічний розвиток стримувався також географічною віддаленістю островів Океанії від великих материків. Економічна відсталість країн регіону безпосередньо пов'язана з високою часткою зайнятих у натуральному і напівнатуральному господарстві (до 80 % усього працездатного населення). Незважаючи на те, що в традиційному секторі економіки вирощують і товарні культури, основні потреби сільського населення забезпечують традиційні види місцевого продовольства – хлібне дерево, батат, таро, ямс, банани, сагова пальма тощо.

Важливим чинником економічного розвитку країн Океанії є іноземні інвестиції. Фінансово на розвиток регіону впливають компанії Австралії, Японії, США, Франції. Інвестиції розвинутих країн є важливою складовою бюджетів океанійських країн. Роль держави в економіці країн Океанії постійно зростає. Особливу увагу уряди приділяють зменшенню залежності країн від іноземного фінансування. Актуальною проблемою також є зменшення диспропорцій між виробництвом матеріальних благ та їх перерозподілом і споживанням, між експортом та імпортом країн. Урядові дії спрямовані на розширення експорту і розвиток імпортозамінних виробництв.

Розвинутими галузями економіки Океанії є сільське господарство, рибальство, лісозаготівля і лісовий промисел, кустарна промисловість, туризм, транспорт. З огляду на те, що більшість економічно активного населення країни зайнята у сільському господарстві, уряди країн намагаються підвищити його продуктивність і створити сприятливіші умови для більш раціонального використання земельних угідь.

Сільськогосподарське виробництво, насамперед тропічне землеробство, є основою економіки більшості країн. Товарне сільське господарство Океанії виготовляє продукти на експорт. У регіоні наявні сприятливі умови для вирощування кокосової пальми на берегових ділянках. Промисловість у більшості країн розвинута недостатньо й не задовольняє потреб внутрішнього ринку. Більшість підприємств спеціалізується на переробці сільськогосподарської сировини. Розвинуті також традиційні ремесла: плетіння кошиків, циновок, виготовлення художніх виробів із деревини та інших матеріалів.

3.5.3. Оцінка кон'юнктурних змін в аграрних ринках ТОП-країн Австралії та Океанії

З огляду на те, що експортно-імпорتنу кон'юнктуру товарних ринків регіону визначає зовнішньоекономічна діяльність Австралії та Нової Зеландії – контрагентів, – доцільним вбачається проаналізувати експортно-імпорتنу

діяльність провідних країн в розрізі продуктових груп та географічних ринків.

Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини”. Провідними країнами даного регіону, що спеціалізуються на виробництві продукції 01 групи, є Австралія та Нова Зеландія (табл. 3.5.4).

Таблиця 3.5.4

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Австралії та Океанії щодо продукції групи 01
“Живі тварини”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	534603,0	601453,0	703141,0	131,5 %
Імпорт	127286,4	134568,0	109865,8	86,3 %
Сальдо	407316,6	466885,0	593275,2	145,7 %
ЗТО	661889,4	736021,0	813006,8	122,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	4,2	4,5	6,4	2,2
Нова Зеландія				
Експорт	94166	143270	146342	155,4 %
Імпорт	25450,3	28654,0	26132,5	102,7 %
Сальдо	68715,7	114616,0	120209,5	174,9 %
ЗТО	119616,3	171924,0	172474,5	144,2 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,7	5,0	5,6	1,9

Джерело: за даними [19].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини”, належать Австралія Нова Зеландія та Нова Гвінея. Найбільшими експортерами продукції 01 групи є Австралія та Нова Зеландія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. –31,5 % та 55,2 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторго-вельного обігу за 2011 р. характеризується Нова Зеландія, що підтверджується також найвищими темпами нарощування

зовнішньоторговельного обігу. Мінімальний обсяг обігу було досягнуто Новою Гвінеєю. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відбивається у позитивному сальдо. В досліджуваному регіоні є сприятливі умови для виробництва продукції 01 групи, в дану галузь спрямовані значні інвестиції та налагоджено торгівельні зв'язки з багатьма країнами світу, що підтверджує географічна структура експорту (табл. 3.5.5).

Таблиця 3.5.5

Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії продукції групи 01 “Живі тварини”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Індонезія	953672	42,90	1
Кувейт	297776	13,40	3
Китай	364054	16,38	2
Турція	167136	7,52	5
Катар	132844	5,98	6
Австралія (частина регіону)	207079	9,32	4
Китай (Гонконг)	61950	2,79	7
Сінгапур	24229	1,09	8
В'єтнам	14235	0,64	9
Разом	2222975	100,00	

Джерело: за даними [19].

Ключовими ринками збуту продукції групи 01 УКТ ЗЕД “Живі тварини” для Австралії та країн Океанії є Саудівська Аравія, Ірак, Лівія, Йорданія, Ємен та Мозамбік. Слід зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 01 не є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах країн Океанії.

Не дивлячись на світову економічну кризу, у 2012 р. обсяг експорту яловичини і телятини з Австралії зростає і вже перевищив показники 2011 р. Обсяг експорту м'яса з Австралії

досягне у 2012 р. показника в 940 000 т або навіть перевершить його. Це стане рекордом за останні три роки. Зростання експортних поставок яловичини з Австралії на 2–3 %, порівняно з показниками 2011 р., відображає зростання рівня купівельного попиту на м'ясо на багатьох світових ринках, навіть не дивлячись на економічну нестабільність.

Природні катастрофи, що обрушилися на Японію, найбільшого імпортера австралійської яловичини, в березні 2012 р., визначили рівень попиту на експортне м'ясо до кінця 2012 р. Австралійські виробники також зіткнулися з сильною конкуренцією з боку США на японському ринку, оскільки зміцнення курсу австралійського долара не надто сприяло підвищенню конкурентоспроможності австралійського м'яса. Однак, не дивлячись на всі проблеми і складності, Японія продовжує залишатися найбільшим експортним ринком для австралійської яловичини, закупаючи до 36 % від загального обсягу поставок. Росія, країни Близького Сходу та Азії значно збільшили обсяги імпорту м'яса з Австралії, так само, як і більш традиційні для австралійських експортерів ринки, – Канада і ЄС. Крім того, в 2011 р. збільшилися поставки яловичини до Південної Кореї.

Вагомі позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 02 УКТ ЗЕД “М'ясо та їстівні субпродукти”. Провідними країнами даного регіону, що спеціалізуються на виробництві продукції 02 групи є Австралія та Нова Зеландія (табл. 3.5.6).

Таблиця 3.5.6

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн
Австралії та Океанії щодо продукції групи
02 “М'ясо та їстівні субпродукти”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Австралія				
Експорт	3458333	3924491	4728619	136,7 %
Імпорт	426954,7	784898,2	384440,6	90,0 %
Сальдо	3031378,3	3139592,8	4344178,4	143,3 %
ЗТО	3885287,7	4709389,2	5113059,6	131,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	8,1	5,0	12,3	4,2

Закінчення таблиці 3.5.6

1	2	3	4	5
Нова Зеландія				
Експорт	1771308	1842047	1764767	99,6
Імпорт	227090,8	297104,4	174729,4	76,9
Сальдо	1544217,2	1544942,6	1590037,6	103,0
ЗТО	1998398,8	2139151,4	1939496,4	97,1
Співвідношення експорту до імпорту	7,8	6,2	10,1	2,3

Джерело: за даними [19].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 02 УКТ ЗЕД “М’ясо та їстівні субпродукти”, належать Австралія та Нова Зеландія, Соломонові Острови, Самоа та Нова Гвінея. Найбільшими експортерами продукції 02 групи є Австралія, яка демонструвала найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. – 36,7%. Австралія характеризується також максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. що характеризується найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу (табл. 3.5.7).

Таблиця 3.5.7

Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії продукції групи 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Японія	4356614	31,049	2
США	4399923	31,358	1
Корея	1546295	11,020	3
Росія	570932	4,069	6
Тайбей	435176	3,101	8
Великобританія	1390726	9,912	4
Німеччина	771684	5,500	5
Франція	559882	3,990	7
Разом	14031232	100,000	x

Джерело: за даними [19].

Ключовими ринками збуту продукції групи 02 УКТ ЗЕД “М’ясо та їстівні субпродукти” для Австралії та країн Океанії є Саудівська Аравія, Ірак, Лівія, Йорданія, Ємен та Мозамбик. Слід зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 02 УКТ ЗЕД є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту.

Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні”. Основною країною даного регіону, що спеціалізуються на виробництві продукції 03 групи, є Австралія (табл. 3.5.8).

Таблиця 3.5.8

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни
Австралія щодо продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”,
тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	734486	653326,5	1631412,2	у 2,2 раза
Імпорт	367243	435551	526262	172,2 %
Сальдо	367243	217775,5	1105150,2	у 3 рази
ЗТО	1101729	1088877,5	2157674,2	195,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	2	1,5	3,1	1,1

Джерело: за даними [19].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні”, належать Австралія, Нова Зеландія та Соломонові Острови. Найбільшим експортером продукції 03 групи є Австралія, яка демонструвала найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. – 122,1 %. Мінімальний обсяг обігу був у Новій Гвінеї. В Австралії є сприятливі умови для виробництва продукції групи 03, “Риба і ракоподібні” та її експорту (табл. 3.5.9).

Таблиця 3.5.9

Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Китай	276450	8,93	4
Індонезія	397531	12,84	3
Катар	486012	15,70	2
Турція	223127	7,21	5
Австралія (частина регіону)	177347	5,73	6
Сінгапур	1375385	44,42	1
Китай (Гонконг)	82703	2,67	7
Таїланд	32346	1,04	9
Нова Зеландія	45537	1,47	8
Разом	3096438	100,00	

Джерело: за даними [19].

Ключовими ринками збуту продукції групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні” для Австралії та країн Океанії є Китай, Індонезія, Катар, Турція, Сінгапур та Гонконг. Слід зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 03 не є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо експорту, де провідні позиції в загальному обсязі експорту займає Сінгапур – 44,42 %.

В досліджуваному регіоні є сприятливі умови для виробництва продукції 03 групи, однак значна частина продукції імпортується з багатьох країн світу, що підтверджує географічна структура імпорту (табл. 3.5.10).

Таблиця 3.5.10

Географічна структура імпорту Австралії та країн Океанії продукції групи 03 “Риба і ракоподібні”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі імпорту, %	Рейтингова позиція країни
1	2	3	4
Нова Зеландія (частина регіону)	451847	30,48	1
Китай	394751	26,63	2
В'єтнам	288861	19,49	3

Закінчення таблиці 3.5.10

1	2	3	4
Таїланд	211019	14,23	4
Малайзія	87772	5,92	5
Австралія (частина регіону)	24533	1,65	6
Росія	3057	0,21	8
США	18504	1,25	7
Тайбей	1170	0,08	9
Японія	464	0,03	10
Вануату	326	0,02	11
Канада	3	0,00	12
Індонезія	33	0,00	14
Корея	54	0,00	13
Саудівська Аравія	21	0,00	15
Разом	1482415	100,00	–

Джерело: за даними [19].

Ринками збуту продукції групи 03 УКТ ЗЕД “Риба і ракоподібні” для Австралії та країн Океанії є Нова Зеландія, Китай, В’єтнам, Таїланд та Малайзія. Варто зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 03 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах Океанії та Азії.

Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”. До ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 04 належать Австралія та Нова Зеландія (табл. 3.5.11).

Таблиця 3.5.11

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Австралії та Океанії щодо продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
Австралія				
Експорт	707355	893636	1104758	156,2 %
Імпорт	228179,0	144134,8	193817,2	84,9 %

Закінчення таблиці 3.5.11

1	2	3	4	5
Сальдо	479176,0	749501,2	910940,8	190,1 %
ЗТО	935534,0	1037770,8	1298575,2	138,8 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,1	6,2	5,7	183,9 %
Нова Зеландія				
Експорт	1450872	2482791	2358220	162,5 %
Імпорт	392127,6	459776,1	453503,8	115,7 %
Сальдо	1058744,4	2023014,9	1904716,2	179,9 %
ЗТО	1842999,6	2942567,1	2811723,8	152,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	3,7	5,4	5,2	1,5

Джерело: за даними [19].

Найбільшими експортерами продукції 04 групи є Австралія та Нова Зеландія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. – 56,2 % та 62,5 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Нова Зеландія, що підтверджується також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок експортних операцій. (табл. 3.5.12).

Таблиця 3.5.12

Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії продукції групи 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Японія	814714	9,83	5
Сінгапур	413908	4,99	4
Індонезія	298847	3,60	8
Китай	3391389	40,91	1
Корея	197852	2,39	9
Австралія (частина регіону)	894667	10,79	3
Саудівська Аравія	761198	9,18	6
Філіппіни	914319	11,03	2
Алжир	603383	7,28	7
Всього	8290277	100,00	x

Джерело: за даними [19].

Основними ринками збуту продукції групи 04 УКТ ЗЕД “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед” для Австралії та країн Океанії є Японія, Сінгапур, Індонезія, Китай, Корея та Саудівська Аравія. Варто зазначити, що обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 04 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах Азії.

Вивчаючи експорт та імпорт по групі 05 УКТ ЗЕД “Інші продукти тваринного походження”, 06 УКТ ЗЕД “Живі дерева та інші рослини”, 07 УКТ ЗЕД “Овочі ”, 08 УКТ ЗЕД “Їстівні плоди та горіхи” та 09 УКТ ЗЕД “Кава, чай”, зазначимо, що Австралія та країни Океанії не спеціалізуються на виробництві та експорті продукції цих груп. Країни Океанії також не імпортують великі обсягів продукції даних груп.

Вагомі позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури”. Провідними країнами даного регіону, що спеціалізуються на виробництві продукції 10 групи, є Австралія та Нова Зеландія (табл. 3.5.13).

Таблиця 3.5.13

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країн Австралії та Океанії щодо продукції групи 10 “Зернові культури”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	1387684	1885282	3386548	у 2,4 рази
Імпорт	127310,5	155808,4	289448,5	у 2,3 рази
Сальдо	1260373,5	1729473,6	3097099,5	у 2,5 рази
ЗТО	1514994,5	2041090,4	3675996,5	у 2,4 рази
Співвідношення експорту до імпорту	10,9	12,1	11,7	0,8
Нова Зеландія				
Експорт	2230	3996	4713	у 2,1 рази
Імпорт	202,7	395,6	349,1	172,2 %
Сальдо	2027,3	3600,4	4363,9	у 2,1 рази
ЗТО	2432,7	4391,6	5062,1	у 2,1 рази
Співвідношення експорту до імпорту	11,0	10,1	13,5	2,5

Джерело: за даними [19].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури”, належать Австралія та Нова Зеландія, Соломонові Острови. Найбільшими експортерами продукції 10 групи є Австралія та Нова Зеландія, які демонстрували найвищі темпи приросту експорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. –144,0 % та 111,3 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Австралія, що підтверджується також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Мінімальний обсяг обігу було досягнуто Новою Зеландією. Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відбивається у позитивному сальдо (табл. 3.5.14).

Таблиця 3.5.14

Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії продукції групи 10 “Зернові культури”, 2009–2011 рр.

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Індонезія	2488172	37,30	1
В'єтнам	1280457	19,20	2
Корея	992775	14,88	4
Японія	1260348	18,89	3
Ірак	641142	9,61	5
Нова Каледонія	2721	0,04	6
Нідерланди	2367	0,04	7
Австралія (частина регіону)	2471	0,04	8
Разом	6670453	100,00	x

Джерело: за даними [19].

Ключовими ринками збуту продукції групи 10 УКТ ЗЕД “Зернові культури” для Австралії та країн Океанії є Індонезія, В'єтнам, Корея, Ірак. Слід зазначити, що обсяги експортно-імпорتنих операцій щодо продукції 10 групи є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн

щодо експорту. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах Азії.

Аналізуючи експорт та імпорт по групі 11 УКТ ЗЕД “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, зазначимо, що досліджуваний регіон не спеціалізується на виробництві та експорті продукції даної групи. Експорт по 11 групі за 2009–2011 рр. становив лише 3, 15 %, а імпорт – 0,67 % від товарної структури.

Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних рослин”. Провідною країнами даного регіону, що спеціалізуються на виробництві продукції 12 групи, є Австралія (табл. 3.5.15).

Таблиця 3.5.15

Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни Австралія щодо продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних культур”, тис. дол. США

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	1901762	2003773	1799751	94,6 %
Імпорт	191380	226084	196823	102,8 %
Сальдо	1710382	1777689	1602928	93,7 %
ЗТО	2093142	2229857	1996574	95,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	8,9	9,9	9,8	0,8

Джерело: за даними [19].

Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Австралія, що доведено також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Мінімальний обсяг обігу було досягнуто Новою Зеландією. Зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок експортних операцій, що відбивається у позитивному сальдо. В Австралії є сприятливі умови для виробництва продукції 12 групи, в дану галузь спрямовані значні інвестиції та налагоджено торгівельні зв'язки з багатьма країнами світу (табл. 3.5.16).

Таблиця 3.5.16

**Географічна структура експорту Австралії та країн Океанії
продукції групи 12 “Насіння і плоди олійних рослин”,
2009–2011 рр.**

Країна-імпортер	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі експорту, %	Рейтингова позиція країни
Індонезія	575750	10,09	3
В'єтнам	427531	7,49	5
Корея	486012	8,52	4
Великобританія	2233536	39,15	1
Австралія (частина регіону)	222347	3,90	6
Таїланд	1375385	24,11	2
Фіджі (частина регіону)	82703	1,45	9
Нова Каледонія	132346	2,32	8
Нідерланди	169676	2,97	7
Разом	5705286	100,00	–

Джерело: за даними [19].

Ключовими ринками збуту продукції групи 12 УКТ ЗЕД “Насіння і плоди олійних рослин” для Австралії та країн Океанії є Індонезія, В'єтнам, Великобританія, Таїланд. Необхідно підкреслити, що експортні операції здійснюються переважно в межах Європи та Азії.

Вивчаючи експорт та імпорт по групі 13 УКТ ЗЕД “Шелак природний”, 14 УКТ ЗЕД “Рослинні матеріали для виготовлення”, 15 УКТ ЗЕД “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 16 УКТ ЗЕД “Продукти з м'яса, риби”, 17 УКТ ЗЕД “Цукор і кондитерські вироби з цукру” та 18 УКТ ЗЕД “Какао та продукти з нього”, зазначимо, що Австралія та країни Океанії не спеціалізуються на виробництві та експорті продукції даних груп. Досліджувані країни також не імпортують великі обсяги продукції цих груп. Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”. Провідними країнами даного регіону, що спеціалізуються на імпорті продукції 19 групи, є Австралія та Нова Зеландія (табл. 3.5.17).

Таблиця 3.5.17

**Характеристика експортно-імпорتنих операцій ТОП-країн
Австралії та Океанії щодо продукції групи 19 “Готові
продукти із зерна”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	230370,7	387384,8	435272,2	188,9 %
Імпорт	329101	352168	395702	120,2 %
Сальдо	-98730,3	35216,8	39570,2	138300,5
ЗТО	559471,7	739552,8	830974,2	148,5 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,7	1,1	1,1	0,4
Нова Зеландія				
Експорт	38276	384342,8	216505,3	у 5,6 рази
Імпорт	191380	226084	196823	102,8 %
Сальдо	-153104	158258,8	19682,3	172786,3
ЗТО	229656	610426,8	413328,3	179,9 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	1,7	1,1	0,9

Джерело: за даними [19].

Зазначимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпорتنі операції із продукцією групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна”, належать Австралія, Нова Зеландія та Нова Гвінея. Найбільшими імпортерами продукції 19 групи є Австралія та Нова Зеландія, які демонстрували найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. – 20,24 % та 2,84 % відповідно. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Австралія, що доведено також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Мінімальний обсяг обігу було досягнуто Новою Зеландією. Зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, що відображається у негативному сальдо. В регіоні є сприятливі умови для виробництва продукції 19 групи, однак значна частина продукції імпортується з багатьох країн світу, що підтверджує географічна структура імпорту (табл. 3.5.18).

Таблиця 3.5.18

Географічна структура імпорту Австралії та країн Океанії продукції групи 19 “Готові продукти із зерна”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі імпорту, %	Рейтингова позиція країни
Нова Зеландія	468022	26,92	2
Ірландія	115499	6,64	6
Китай	260413	14,98	3
Італія	172134	9,90	4
Великобританія	134064	7,71	5
Австралія (частина регіону)	517459	29,76	1
Таїланд	32110	1,85	7
Фіджі Океанія (частина регіону)	24310	1,40	8
Індонезія	4600	0,26	9
Сінгапур	3398	0,20	11
Малайзія	1820	0,10	12
США	4398	0,25	10
Філіппіни	555	0,03	13
Разом	1738782	100,00	–

Джерело: за даними [19].

Австралією та країнами Океанії налагоджені торгівельні відносини з багатьма регіонами світу щодо забезпечення населення продовольством. Основними постачальниками продукції групи 19 УКТ ЗЕД “Готові продукти із зерна” для Австралії є Нова Зеландія, Ірландія, Китай. Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 19 УКТ ЗЕД є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту. Суттєві позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів”. Провідною країною даного регіону, що спеціалізуються на імпорті продукції 20 групи, є Австралія (табл. 3.5.19).

Таблиця 3.5.19

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни
Австралія щодо продукції групи 20 “Продукти переробки
овочів”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	190176,2	200377,3	179975,1	94,6 %
Імпорт	567195,7	578768,0	559231,4	98,6 %
Сальдо	-377019,5	-378390,7	-379256,3	-2236,8
ЗТО	757371,9	779145,3	739206,5	97,6 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,3	0,3	0,3	-

Джерело: за даними [19].

Найбільшими імпортерами продукції 20 групи є Австралія, яка демонструвала найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Нова Зеландія, що підкреслено також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Водночас необхідно зазначити, що зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок імпортних операцій, що відображається у негативному сальдо. Значна частина продукції імпортується з багатьох країн світу, що підтверджує географічна структура імпорту (табл. 3.5.20).

Австралією та країнами Океанії налагоджені торгівельні відносини з багатьма регіонами світу щодо забезпечення населення продовольством. Основними постачальниками продукції групи 20 УКТ ЗЕД “Продукти переробки овочів” для Австралії є Бразилія, Саудівська Аравія, Алжир. Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 20 є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту, де провідні позиції розділені пропорційно між Китаєм (22,11 %), США (17,98 %) та Італією (17,97).

Таблиця 3.5.20

**Географічна структура імпорту Австралії та країн Океанії
продукції групи 20 “Продукти переробки овочів”,
2009–2011 рр.**

Країна	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі імпорту, %	Рейтингова позиція країни
Нова Зеландія	343482	20,19	2
Китай	376214	22,11	1
США	306020	17,98	3
Італія	305848	17,97	4
Таїланд	158850	9,34	6
Австралія (частина регіону)	209433	12,31	5
Гонконг	697	0,04	7
Філіппіни	288	0,02	8
Фіджі (частина регіону)	187	0,01	10
Малайзія	323	0,02	9
Сінгапур	245	0,01	11
Разом	1701587	100,00	–

Джерело: за даними [19].

Вагомі позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 21 УКТ ЗЕД “Різні харчові продукти”. Провідними країнами даного регіону, що спеціалізуються на імпорті продукції 21 групи, є Австралія (3.5.21).

Таблиця 3.5.21

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни
Австралія щодо продукції групи 21
“Різні харчові продукти”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	290756,2	200985,3	299976,1	103,2 %
Імпорт	1722472,0	1723658,0	1721286,0	99,9 %
Сальдо	-1431715,8	-1522672,7	-1421309,9	10405,9
ЗТО	2013228,2	1924643,3	2021262,1	100,4 %
Співвідношення експорту до імпорту	0,2	0,1	0,2	0,0

Джерело: за даними [19].

Найбільшим імпортером продукції групи 21 «Різні харчові продукти» є Австралія, яка демонструвала найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Нова Зеландія.

Водночас необхідно підкреслити, що зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок імпорتنих операцій, що відбивається у негативному сальдо. Значна частина продукції імпортується з багатьох країн світу, що підтверджує географічна структура імпорту (табл. 3.5.22).

Таблиця 3.5.22

Географічна структура імпорту Австралії та країн Океанії продукції групи 21 “Різні харчові продукти”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі імпорту, %	Рейтингова позиція країни
США	431124	8,34	4
Італія	490096	9,48	3
Китай	2252305	43,59	1
Філіппіни	224215	4,34	5
Австралія (частина регіону)	1386943	26,84	2
Сінгапур	83398	1,61	8
Таїланд	128233	2,48	7
Фіджі (частина регіону)	171102	3,31	6
Разом	5167416	100,00	–

Джерело: за даними [19].

Австралією та країнами Океанії налагоджені торгівельні відносини з багатьма регіонами світу щодо забезпечення населення продовольством. Основними постачальниками продукції групи 21 “Різні харчові продукти” для Австралії є США, Китай та Італія. Обсяги експортно-імпорتنих операцій щодо продукції групи 21 УКТ ЗЕД не є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту, де провідні позиції належать Китаю (43,59 %). Вагомі позиції в товарній структурі досліджуваного регіону займає група 22 УКТ ЗЕД “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” (табл. 3.5.23).

Таблиця 3.5.23

**Характеристика експортно-імпортних операцій ТОП-країни
Австралія щодо продукції групи 22 “Алкогольні і
безалкогольні напої та оцет”, тис. дол. США**

Країна-імпортер, експортер	Рік			2011 до 2009 рр.
	2009	2010	2011	
Австралія				
Експорт	290756,2	200985,3	299976,1	103,2 %
Імпорт	1731951,0	1591955,0	1641900,0	94,8 %
Сальдо	-1441194,8	-1390969,7	-1341923,9	99270,9
ЗТО	2022707,2	1792940,3	1941876,1	96,0 %
Співвідношення експорту до імпорту	1,3	1,4	1,3	0

Джерело: за даними [19].

Значимо, що до ТОП-країн, які здійснюють експортні та імпортні операції із продукцією групи 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, належать Австралія та Нова Зеландія. Найбільшими імпортерами продукції 22 групи є Австралія, яка демонструвала найвищі темпи приросту імпорту товарної групи, що аналізується, протягом 2009–2011 рр. Максимальним з-поміж країн аналізованої групи абсолютним значенням зовнішньоторговельного обігу за 2011 р. характеризується Нова Зеландія, що доведено також найвищими темпами нарощування зовнішньоторговельного обігу. Зростання зовнішньоторговельного обігу відбувається переважно за рахунок імпортних операцій, що відбивається у негативному сальдо (табл. 3.5.24).

Основними постачальниками продукції групи 22 УКТ ЗЕД “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” для Австралії та країн Океанії є Китай, США, Великобританія, Нова Зеландія, Гонконг. Обсяги експортно-імпортних операцій щодо продукції групи 22 не є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту, де провідні позиції належать Китаю (26,91 %), США (22,83 %) та Новій Зеландії (22,17 %).

Таблиця 3.5.24

Географічна структура імпорту Австралії та країн Океанії продукції групи 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”, 2009–2011 рр.

Країна-експортер	Обсяг імпорту, тис. дол. США	Частка країни у загальному обсязі імпорту, %	Рейтингова позиція країни
Китай	1317685,99	26,91	1
США	1117643,99	22,83	2
Великобританія	202977,24	4,15	6
Таїланд	230742,10	4,71	5
Нова Зеландія	1085612,18	22,17	3
Гонконг	105562,71	2,16	7
Сінгапур	652986,24	13,34	4
В'єтнам	39264,71	0,80	10
Фіджі (частина регіону)	62833,27	1,28	9
Малайзія	80556,57	1,65	8
Разом	4895865,00	100,00	x

Джерело: за даними [19].

Вивчаючи експорт та імпорт по групах 23 УКТ ЗЕД “Залишки і відходи харчової промисловості” та 24 УКТ ЗЕД “Тютюн і промислові заміники тютюну”, зазначимо, що Австралія та країни Океанії не спеціалізуються на виробництві та експорті продукції даних груп. Країни досліджуваного регіону також не імпортують великі обсягів продукції даних груп.

Провівши аналіз по експорту та імпорту кожної товарної групи в досліджуваному регіоні, ми дійшли висновку, що Австралія та країни Океанії є експортерами більшості сільськогосподарської продукції, що видно зі значної частки експорту в товарній структурі. За досліджуваний період спостерігається істотне зростання обсягів зовнішньої торгівлі в досліджуваному регіоні. Так, за період з 2009 по 2011 рр. показник зовнішньоторговельного обігу Австралії та Океанії по основних видах збільшився. При цьому треба зазначити, що збільшення товарообігу спричинено зростанням експорту (табл. 3.5.25).

Таблиця 3.5.25

Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами в Австралії та Океанії, 2009–2011 рр.

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо	ЗТО
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
1	2	3	4	5	6	7
01 “Живі тварини”	2222975	3,46	344436	1,00	1878539	2567411
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	14031232	21,83	1468959	4,27	12562273	15500191
03 “Риба і ракоподібні”	3096438	4,82	1482415	4,31	1614023	4578853
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	8290277	12,90	1995756	5,80	6294521	10286033
05 “Інші продукти тваринного походження”	295014	0,46	218631	0,64	76383	513645
06 “Живі дерева та інші рослини”	158187	0,25	45726	0,13	112461	203913
07 “Овочі”	3060507	4,76	848124	2,47	2212383	3908631
08 “Їстівні плоди та горіхи”	1696935	2,64	2103366	6,12	-406431	3800301
09 “Кава, чай”	136050	0,21	1755747	5,11	-1619697	1891797
10 “Зернові культури”	6670453	10,38	512361	1,49	6158092	7182814
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	2023119	3,15	234102	0,68	1789017	2257221
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	5705286	8,88	572742	1,67	5132544	6278028
13 “Шелак природний”	22158	0,03	254814	0,74	-232656	276972
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	561	0,00	13584	0,04	-13023	14145
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	2185056	3,40	1819437	5,29	365619	4004493
16 “Продукти з м’яса, риби”	432450	0,67	1664948	4,84	-1232498	2097398
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	938070	1,46	1106121	3,22	-168051	2044191

Закінчення таблиці 3.5.25

1	2	3	4	5	6	7
18 “Какао та продукти з нього”	625323	0,97	1886859	5,49	-1261536	2512182
19 “Готові продукти із зерна”	2095746	3,26	1738782	5,06	356964	3834528
20 “Продукти переробки овочів”	573576	0,89	1701587	4,95	-1128011	2275163
21 “Різні харчові продукти”	1373472	2,14	5167416	15,03	-3793944	6540888
22 “Алкогольні та безалкогольні напої та оцет”	6535614	10,17	4895865	14,24	1639749	11431479
23”Залишки і відходи харчової промисловості”	1709265	2,66	1688952	4,91	20313	3398217
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	384822	0,60	860325	2,50	-475503	1245147
Всього	64262586	100,00	34381055	100,00	29881531	98643641

Джерело: за даними [19].

В цілому ТОП-країни Австралії та Океанії є експортоорієнтованими щодо продукції за групами УКТ ЗЕД 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження ”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”.

Аналітичний матеріал, представлений у таблиці 3.5.25, дає змогу зробити висновок про те, що найбільший зовнішньоторговельний обіг спостерігається за товарними групами 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед” та 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”. УКТ ЗЕД (відповідно 15500191 тис. дол. США, 10286033 тис. дол. США та 11431479 тис. дол. США, або 15,7, 10,4 та 11,5 % від загального обсягу зовнішньоторговельного обороту за експортоорієнтованими товарними позиціями протягом 2009–2011 рр.).

Лише за декількома продуктовими групами ТОП-країни Австралії та Океанії є імпортозалежними. В розрізі товарних груп найбільша імпортозалежність спостерігається за продуктовими

групами 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 18 “Какао та продукти з нього”, 21 “Різні харчові продукти” (зовнішньоторговельне сальдо – 406431 тис. дол. США, 1261536 тис. дол. США та 3793944 тис. дол. США відповідно).

Досліджуючи експортно-імпортну кон’юнктуру Австралії та країн Океанії по основних ринках агрохарчових продуктів, зазначимо, що експорт сільськогосподарської продукції є вагомим джерелом валютних надходжень. Крім високої якості продукції, рисою експорту Австралії та країн Океанії є характерні тенденції його диверсифікації як за номенклатурою, так і за географічними ознаками. До 2/4 загального обсягу експорту надходить до розвинутих країн, при цьому, як правило, одна, максимум дві-три країни домінують як імпортери.

Аналіз обсягів імпорту в абсолютному вимірі дає змогу визначити пріоритетні продуктові групи, що характеризуються найбільшими частками у загальному обсязі імпортних операцій ТОП-країн, а саме; продукція груп 02 “М’ясо та харчові нутрощі (субпродукти)”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (9,0 %, 6,7 % та 5,5 % загального обсягу імпорту відповідно). Найбільший зовнішньоторговельний обіг зазначається також за товарними групами 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” УКТ ЗЕД (відповідно 115830509 тис. дол. США, 85303703 тис. дол. США та 67737499 тис. дол. США, або 13,8, 10,3 та 8,5 % від загального обігу зовнішньоторговельного обороту за імпортоорієнтованими товарними позиціями протягом 2009–2011 рр.) (табл. 3.5.26).

Експортно-імпортна кон’юнктура європейських ринків агрохарчової продукції топ-країн (табл. 3.5.26) дає змогу ідентифікувати, з одного боку, країни, що конкурують на аналогічних товарних ринках (нетто-експортери в розрізі продуктових груп), з іншого, – визначити цільові ринки збуту кожної товарної позиції (нетто-імпортери в розрізі продуктових груп). Групування топ-країн за співвідношенням експорту до імпорту дозволяє систематизувати продуктові позиції у вигляді трьох груп: I група (експортоорієнтована продукція) – коефіцієнт

покриття від 13,02 до 1,01; II група (відносно експорто-орієнтована продукція) – коефіцієнт покриття від 0,87 до 0,70; III група (імпортозалежна продукція) – коефіцієнт покриття від 0,61 до 0,04.

Таблиця 3.5.26

Експортно-імпортна кон'юнктура європейських ринків агрохарчових продуктів

Товарна група	Співвідношення експорту до імпорту	Країни-нетто-експортери	Країни-нетто-імпортери
1	2	3	4
01 “Живі тварини”	6,45	Австралія	Самоа, Нова Гвінея
02 “М’ясо і істивні субпродукти”	9,55	Нова Зеландія	Соломонові Острови
03 “Риба і ракоподібні”	2,09	Австралія	Самоа
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	4,15	–	Самоа, Гвінея
05 “Інші продукти тваринного походження”	1,35	Австралія, Нова Зеландія	Соломонові Острови, Самоа, Нова Гвінея
06 “Живі дерева та інші рослини”	3,46	Австралія	Соломонові Острови
07 “Овочі”	3,61	Нова Зеландія	Самоа, Нова Гвінея
08 “Істивні плоди та горіхи”	0,81	–	Австралія, Нова Зеландія
09 “Кава, чай”	0,08	–	Австралія
10 “Зернові культури”	13,02	Австралія	Маркізькі острови
11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”	8,64	Нова Зеландія	Самоа, Нова Гвінея, Фіджі
12 “Насіння та плоди олійних рослин”	9,96	Австралія	Соломонові Острови
13 “Шелак природний”	0,09	–	Нова Зеландія
14 “Рослинні матеріали для виготовлення плетених виробів”	0,04	–	Австралія, Нова Зеландія
15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”	1,20	Австралія, Нова Зеландія	Самоа, Нова Гвінея, Фіджі
16 “Продукти з м’яса, риби”	0,26	–	Австралія
17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру”	0,85	–	Австралія, Нова Зеландія
18 “Какао та продукти з нього”	0,33	–	Нова Зеландія

Закінчення таблиці 3.5.26

1	2	3	4
19 “Готові продукти із зерна”	1,21	Австралія	Соломонові Острови, Самоа
20 “Продукти переробки овочів”	0,34	–	Нова Зеландія
21 “Різні харчові продукти”	0,27	–	Австралія, Нова Зеландія
22 “Алкогільні та безалкогільні напої та оцет”	1,33	Австралія, Нова Зеландія	–
23 “Залишки і відходи харчової промисловості”	1,01	Нова Зеландія	–
24 “Тютюн і промислові замітники тютюну”	0,45	–	Нова Зеландія

Джерело: за даними [19].

До I групи належить продукція груп 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 05 “Інші продукти тваринного походження”, 06 “Живі дерева та інші рослини”, 07 “Овочі”, 10 “Зернові культури”, 11 “Продукція борошномельно-круп’яної промисловості”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 19 “Готові продукти із зерна”, 22 “Алкогільні і безалкогільні напої та оцет”, 23 “Залишки і відходи харчової промисловості” УКТ ЗЕД. До II групи – 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 17 “Цукор і кондитерські вироби з цукру” УКТ ЗЕД. До III групи – 09 “Кава, чай”, 13 “Шелак природний”, 14 “Рослинні матеріали для виготовлення”, 16 “Продукти з м’яса, риби”, 18 “Какао та продукти з нього”, 20 “Продукти переробки овочів”, 21 “Різні харчові продукти” та 24 “Тютюн і промислові замітники тютюну” УКТ ЗЕД.

Аналіз товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі дає змогу визначити кількісні та якісні параметри експортно-імпортних операцій Австралії та Нової Зеландії. За кількістю продуктивних ринків, на яких представлено аналізовані країни як лідери експорту або пріоритетні ринки збуту (імпорт), визначено, що провідні позиції в регіоні займає Австралія (табл. 3.5.27).

**Товарно-географічна кон'юнктура ринків Австралії
та країн Океанії агрохарчової продукції
ТОП-країн, 2009–2011 рр.**

ТОП-країна	Кількість цільових ринків, од.			Індекс експортоорієн- тованості	Рейтингова позиція країни
	всього	ринки експорту	ринки імпорту		
Австралія	17	11	6	0,65	1
Нова Зеландія	14	9	5	0,64	2

Джерело: за даними [19].

За кількістю продуктивних ринків, на яких представлено аналізовані країни, визначено рейтинг Австралії та Нової Зеландії. Кількість цільових для країни ринків демонструє ступінь її впливу на формування кон'юнктури продуктивних ринків, а також горизонтальної диверсифікації експортно-імпортних операцій. За критерієм співвідношення кількості продуктивних ринків, на яких певна країна функціонує як провідний експортер або ключовий імпортер, аналізовані ТОП-країни ідентифіковано як експортоорієнтовані або імпортозалежні. З цією метою обраховується індекс експортоорієнтованості як частка ринків, на яких ТОП-країна діє як експортер, від загальної кількості цільових ринків. Якщо індекс експортоорієнтованості набуває значення від 1,0 до 0,5, країна розглядається як експортоорієнтована, якщо індекс експортоорієнтованості має значення від 0,5 до 0,0 – як імпортозалежна. Експортно-імпортна діяльність Австралії та Нової Зеландії характеризується значним ступенем горизонтальної та географічної диверсифікації.

3.5.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з регіоном Австралії та Океанії

Важливим завданням у відносинах України з Австралією є створення договірно-правової бази двостороннього співробітництва у сферах, що становлять взаємний інтерес. З середини 90-х років австралійській стороні було передано низку типових проектів угод про співробітництво у різних сферах. Після відкриття Посольства України у 2003 р. було зроблено чергові спроби розширити двосторонню договірно-правову базу.

Австралійська та українська сторони розглядають перспективи опрацювання проектів угод про заохочення і взаємний захист інвестицій, про науково-технічне співробітництво, про співпрацю в галузі промисловості та сільського господарства. Проведені переговори сприятимуть торговельно-економічному співробітництву між Україною та Австралією на постійній та стабільній основі.

Наразі актуальним є питання співпраці між компетентними органами України та Австралії в галузі ветеринарної медицини, зокрема проведення аудиту ветслужби, погодження сертифікатів та експорту м'яса. Австралія зацікавлена в експорті м'яса кенгуру в Україну. Австралійська сторона запропонувала фахівцям ветмедицини України влітку 2011 р. провести аудит австралійських переробних підприємств та уточнити перелік підприємств, які будуть входити в програму аудиту (бойні, ферми, ветлабораторії).

Не дивлячись на те, що 2011 р. став безпрецедентним роком для світової індустрії виробництва яловичини, обсяг поставок австралійської яловичини і телятини на світові ринки збільшився в річному обсязі на 3 %, досягнувши показника в 949 195 т забійної ваги. Частина м'ясної продукції з Австралії потрапила і на вітчизняні ринки, про що свідчить товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими продуктами України з Австралією та країнами Океанія, 2009–2011 рр. (3.5.27).

Таблиця 3.5.27

**Товарна структура зовнішньої торгівлі агрохарчовими
продуктами України з Австралією та країнами Океанія,
2009–2011 рр.**

Товарна група	Експорт		Імпорт		Сальдо, тис. дол. США	ЗТО, тис. дол. США
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%		
01 “Живі тварини”	–	–	29	0,09	–	–
02 “М’ясо і їстівні субпродукти”	103	85,83	–	–	–	–
03 “Риба і ракоподібні”	17	14,17	23861	72,05	-23844	23878
04 “Молоко і молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”	–	–	8905	26,89	–	–
16 “Продукти з м’яса, риби”	–	–	324	0,98	–	–
Всього	120	100,00	33119	100	–	–

Джерело: за даними [19].

Представлені дані ілюструють тенденцію щодо перевищення обсягів імпорту продукції груп: 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 16 “Продукти з м’яса, риби” до України з Австралії та країн Океанії за 2009–2011 рр. над експортом. В розрізі даної товарної групи Україна вивозить продукцію лише до однієї країни досліджуваного регіону – Австралії. Досить низькі темпи товарообміну між Україною та досліджуваним регіоном пояснюються, в основному, географічною віддаленістю Австралії та країн Океанії.

Наразі експортні поставки австралійського м’яса перевершили показники 2010 р. (922833 т) і лише трохи поступилися рекордним показникам 2006 і 2008 рр. Обсяг поставок яловичини і телятини з Австралії став найвищим за останні 3 роки (82054 т). Зростання експорту яловичини з Австралії на 3 % відображає зростання світового попиту на

австралійську яловичину, навіть не дивлячись на низку труднощів, з якими австралійські експортери стикалися протягом усього року (зростання курсу австралійського долара, світова економічна нестабільність).

Для налагодження подальшої співпраці з Австралією необхідно здійснити: проведення переговорів по комерційних контрактах між відповідними комерційними підприємствами і організаціями країн; розвивати промислове і технічне співробітництво; обмінюватися торговельними і технічними представниками, групами та делегаціями. Запропоновані заходи можуть принести вигоду як Австралії, так і Україні, адже є багато сфер для співпраці та співробітництва, яке поступово розвивається.

Австралія та Україна сприяли зниженню мит, внутрішніх та інших податків і зборів, які стягуються з товарів, що імпортуються, або у зв'язку з імпортом товарів; митних та інших відповідних формальностей, правил і процедур, надання ліцензій на імпорт та експорт і будь-яких умов обміну іноземної валюти, пов'язаних з цим. Україна встановила дипломатичні відносини з Новою Зеландією та Республікою Маршаллові Острови. Нерегулярні торгові контакти відбуваються із 7 країнами регіону, які одержують з України продукцію галузей промисловості. Частка в зовнішньому товарообігу України становить близько 0,1 %.

Провідною групою сільськогосподарських культур в Австралії, як і в Україні, є зернові. Вони займають близько половини всіх орних земель. Різні види зернових культур можна вирощувати в усіх без винятку природних зонах, що дуже важливо для рослинництва. Завдяки оптимальному поєднанню білків, жирів й вуглеводів, зернові є важливими продовольчими та кормовими культурами. Крім того, виробництво зернових найефективніше – для вирощування 1 ц зерна витрачається не більше 1 людино-години праці. За валовим виробництвом зерна тривалий час провідні позиції займали розвинуті країни. Завдяки “зеленій революції” в останні десятиріччя деякі країни, що розвиваються, швидко збільшили виробництво зернових культур.

Зернові культури мають важливе стратегічне значення. Зазвичай вважають, що якщо країна виробляє зерна не менше

1000 кг/на особу, то вона забезпечена не лише хлібом, а й основними видами тваринної продукції. Найбільше забезпечені зерном розвинуті країни: Канада, Австралія, США, Франція, а також Аргентина. У багатонаселених країнах Азії й Африки цей показник дуже низький.

З метою визначення та обґрунтування подальших кон'юнктурних змін на внутрішньому ринку України та країн-контрагентів розраховано та представлено комплексні показники потенційної спроможності зазначених ринків. З огляду на те, що провідними експортними продуктивними групами для України на ринках країн Австралії та Океанії є 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин” та 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, але найбільше абсолютне значення вартості експорту є за групою 10 “Зернові культури”, розрахунки зазначених показників наведено в розрізі продукції даної групи (табл. 3.5.23).

Таблиця 3.5.23

Показники потенційної спроможності ринків окремих країн Австралії та Океанії та України у розрізі продуктової групи 10 “Зернові культури”

Країна	Внутрішнє споживання, тис. т	Посівні площі, тис. га	Обсяг експорту, тис. т	Комплексний показник потенційної спроможності національного ринку, P_n , т/га	Комплексний показник потенційної спроможності регіонального ринку, P_p , т/га	P_p/P_n
Україна	22174	15115	26298	1,5	3,2	2,1
Австралія	14228	19806	22230	0,7	1,8	2,6
Нова Зеландія	1310	163	71	8,0	8,5	1,1

Джерело: за даними [19].

Потужність внутрішнього ринку України у 0,8 раза більша за відповідний показник для Австралії, у 0,7 раза – для Нової Зеландії. Потужність загального ринку України у 1,1 раза більша за відповідний показник для Австралії, у 5,2 раза менша – Нової Зеландії. Показники потужності ринку характеризують рівень розвитку сфери виробництва зерна, сфери переробки

сільськогосподарської продукції та експортну спроможність країни за певною товарною групою, зокрема експортну інфраструктуру.

Розрахункові значення показників потужності ринку зернових для України, порівняно з Австралією, свідчать про недостатні обсяги використання зерна Україною на внутрішньому ринку через низьку чисельність населення в розрахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь й недостатній рівень розвитку переробної сфери, а також про несиметричність товарної структури експорту зернових України та інших контрагентів, для яких, на відміну від переважаючої сировинної складової вітчизняного експорту – зернових, – пріоритетним є експорт продукції глибокої переробки (продукти проміжного (напівфабрикати) або кінцевого споживання). Водночас Україна має значний виробничий й експортний потенціал з огляду на найбільші посівні площі, зайняті зерновими, способи нарощування й реалізації якого необхідно визначати в площині стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю. Актуальним завданням також є диверсифікація експорту.

Диверсифікація експорту в географічному розрізі передбачає вихід на нові перспективні зарубіжні ринки та зміцнення (розширення) позицій на існуючих. Для цього необхідно підвищувати конкурентоспроможність вітчизняних товарів, у виготовленні товарів дотримуватися європейських і міжнародних вимог та стандартів. Упровадження вказаних заходів не тільки поліпшить структуру експорту товарів, але й посилить зовнішньоекономічну безпеку України, яка є складовою економічної безпеки країни в цілому.

Висновки

Австралія є лідером Кернської групи країн-виробників сільськогосподарської продукції (на частку країн цієї групи припадає 20 % світового експорту сільськогосподарської продукції). В Австралії знаходиться 14 % усього світового поголів'я овець (понад 150 млн голів), країна є найбільшим у світі постачальником вовни: до 30 % усього світового обсягу

вовни має австралійське походження. Крім цього, країна – один з головних виробників зернових, цукру, молочних продуктів, фруктів.

У господарстві країн Океанії переважає тропічне землеробство і рибальство. Вирощують кокосові пальми, коренеплоди (ямс, таро, маніок), цукрову тростину, хлібне дерево, банани, овочі і фрукти. Розводять свиней, велику рогату худобу та кіз. Країни Океанії, за винятком Нової Зеландії, бідні, нечисленні й розкидані на значну відстань одна від одної в Тихому океані. Для решти світу вони цікаві з огляду на туристичне, стратегічне та транспортно-комунікаційне значення.

Сільське господарство Австралії повністю забезпечує основні потреби країни і спрямовує на зовнішній ринок приблизно 3/4 обсягу своєї продукції. Сільськогосподарські товари забезпечують майже 50 % усіх експортних доходів країни. В цілому ТОП-країни Австралії та Океанії є експортоорієнтованими щодо продукції за групами УКТ ЗЕД 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”, 10 “Зернові культури”, 12 “Насіння і плоди олійних рослин”, 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження”, 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет”. Ключовими ринками збуту продукції для Австралії та країн Океанії є Індонезія, В’єтнам, Корея, Ірак. Слід зазначити, що обсяги експортних операцій щодо продукції є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать подібні рейтингові позиції країн щодо експорту.

Найбільший зовнішньоторговельний обіг спостерігається за товарними групами 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед” та 22 “Алкогольні і безалкогольні напої та оцет” УКТ ЗЕД (15500191 тис. дол. США, 10286033 тис. дол. США та 11431479 тис. дол. США, або 15,7, 10,4 та 11,5 % від загального обсягу зовнішньоторговельного обігу за експортоорієнтованими товарними позиціями протягом 2009–2011 рр. відповідно).

Частина продуктів харчування для забезпечення власного населення в досліджуваній регіон імпортується. Австралією та країнами Океанії налагоджено торгівельні відносини з багатьма регіонами світу щодо забезпечення населення продовольством. Основними постачальниками продукції для Австралії та країн

Океанії є: США, Китай, Італія і Таїланд. Обсяги імпортованих операцій щодо продукції є збалансованими в розрізі країн, про що свідчать рейтингові позиції країн щодо імпорту. В розрізі товарних груп найбільша імпортозалежність спостерігається такими за продуктовими групами: 08 “Їстівні плоди та горіхи”, 18 “Какао та продукти з нього”, 21 “Різні харчові продукти” (зовнішньоторговельне сальдо -406431, -1261536 та -3793944 тис. дол. США відповідно).

Досліджуючи експортно-імпортову кон’юнктуру Австралії та країн Океанії по основних ринках агрохарчових продуктів, зазначимо, що експорт сільськогосподарської продукції є вагомим джерелом валютних надходжень. Крім високої якості продукції, відмінною рисою експорту Австралії та країн Океанії є характерні тенденції його диверсифікації як за номенклатурою, так і за географічними ознаками.

Важливим завданням у відносинах України з Австралією є створення договірної-правової бази двостороннього співробітництва у сферах, що становлять взаємний інтерес. Представлений аналіз дозволяє зробити висновки про те, що протягом останніх років поступово налагоджуються торговельні відносини між Австралією, країнами Океанії та Україною. Проведені розрахунки показують здійснення експортно-імпортованих операцій між Україною та Австралією за наступними товарними групами: 01 “Живі тварини”, 02 “М’ясо та їстівні субпродукти”, 03 “Риба і ракоподібні”, 04 “Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед”, 16 “Продукти з м’яса, риби” за 2009–2011 рр. Україна експортує продукцію лише до однієї з країн досліджуваного регіону – Австралії. Досить низькі темпи товарообміну між Україною та досліджуваним регіоном пояснюються, в основному, географічною віддаленістю Австралії та країн Океанії.

Література

1. Австралія (економіко-географічна характеристика країни) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrtref.com.ua/?id=NT11Mg>.
2. Австралія в світовій економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://refs.co.ua/86568-Avstraliya_v_mirovoiy_ekonomike.html.

3. Агробізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agroexpert.ua/detail/article/agrobiznes-tendenciji-v-ukrajini-i-ne-tilki.html>.

4. Географія країн світу – сільське господарство Австралії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eduknigi.com/geo_view.php?id=468.

5. Господарство Австралії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrtur.narod.ru/turizm/spysok/avstralia/gospodaravstral>.

6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Економічна і соціальна географія світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/geographic>.

8. Економічна та соціальна географія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/geographic/ekonomichna-socialna/107.html>.

9. Країни Океанії. Специфіка ЕПП територій регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://school.xvatit.com/index.php?title>.

10. Новини аграрного ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agrotimes.net/noviny-agrorynku.html>.

11. Світова продовольча проблема [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kimo.univ.kiev.ua/МЕО/04.htm>.

12. Статистика торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>.

13. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl>.

14. Статистичний щорічник ФАО “World Food and Agriculture 2012” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/yearbook2012/en/>.

15. Статистика. RU портал статистических данных [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://statistika.ru/agriculture/>.

16. Сучасна Австралія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/00000000/geografiya/zagalni_risi_gospodarstva_avstraliyi.

17. Україна збільшила експорт зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/09/3/333653/>.
18. International Monetary Fund / [Electronic resource]. – Available from: <http://www.imf.org/external/research/index.aspx>.
19. FAOSTAT [Electronic resource]. – Available from : <http://faostat.fao.org/site/377/DesktopDefault.aspx?PageID=377#ancor>.
20. The world of Organic Agricultural. IFOM. Bonn, FIBL, ITC, Geneva. 2011.
21. The World of Organic 2011 is launched [Electronic resource]. – Available from : <http://www.ifoam.org/>.
22. World Agricultural Outlook 2009. FAO. Rome, 2010.

Розділ 4. Аналіз стану ринку сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України

4.1. Товарна та географічна структура експорту

Важливим пріоритетом інтеграційних прагнень України та зміцнення її зовнішньоекономічної складової в аграрному секторі економіки є формування та удосконалення товарної і географічної структури експорту сільськогосподарської продукції. На зовнішній попит впливає цілий комплекс чинників, серед яких значущими є такі: як зростання темпів світової економіки, мінливість кон'юнктури світового аграрного ринку, економічна активність у країнах-імпортерах вітчизняної агропродовольчої продукції тощо. Цілком очевидно, що на характер експортної діяльності мають вплив темпи економічного зростання в країнах-імпортерах вітчизняної продукції та цінова кон'юнктура ринку.

Історичний досвід зовнішньоекономічної діяльності України в аграрному секторі економіки підтверджує мотивацію експорту як засобу просування на світовий ринок продукції з врахуванням національної ідентичності, традицій сільськогосподарського виробництва, вигідності поглиблення участі країни у міжнародному поділі праці. За допомогою експорту розширюється коло зовнішньоторговельних партнерів, що дозволяє товаровиробникам розподіляти ризики, зменшуючи свою вразливість при втраті того чи іншого покупця. Крім того, експортна діяльність сприяє підвищенню прибутковості агротоваровиробника, який, за певних умов, має можливість продавати свою продукцію на зовнішньому ринку з більшою вигодою, ніж на внутрішньому. Це пов'язується з відмінністю конкурентного середовища на ринках, оскільки готова агропромислова продукція може перебувати на різних етапах життєвого циклу. Так, якщо етап насичення всередині країни сприяє зниженню цін, то етап зростання на зовнішньому ринку може нівелювати актуальність зниження цін. Специфічні смакові, видові та інші ознаки продовольчої продукції, рекламне та піар-товаропросування також відіграють свою роль у процесі ціноутворення та відповідно у підвищенні прибутку за рахунок експорту. Суттєво та позитивно впливають на підвищення прибутковості розходження між країнами торговельними партнерами державних заходів, наприклад, таких, як

оподаткування прибутку, регулювання цін, державна підтримка агротоваровиробників тощо.

З огляду на вищезазначене формується і структура експорту сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України за досліджуваний період, яку доцільно аналізувати за окремими товарними групами.

Аналіз товарної структури експорту товарної групи “**Живі тварини; продукти тваринного походження**” за 2009–2011 рр. свідчить про те, що найбільшу частку у ній займають молоко та молочні продукти, яйця птиці та натуральний мед (79,7% у середньому за досліджуваний період). Друге місце посідають м’ясо та їстівні субпродукти (15,4%). Інші види продукції займають незначну частку в загальному обсязі експорту (табл. 4.1.1).

Таблиця 4.1.1

Питома вага окремих товарів в експорті живих тварин і продуктів тваринного походження України, %

Код і назва товару	Роки			У середньому за 2009–2011 рр.
	2009	2010	2011	
01 живі тварини	1,6	0,5	1,1	1,1
02 м’ясо та їстівні субпродукти	13,3	11,7	21,1	15,4
03 риба і ракоподібні	4,2	2,7	2,1	3,0
04 молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед	79,9	84,1	75,1	79,7
05 інші продукти тваринного походження	0,9	1,0	0,6	0,8

Джерело: розраховано за даними [5].

Зміни у структурі експорту товарів даної групи свідчать про досить значне зростання частки м’яса та їстівних субпродуктів (з 13,3% у 2009 р. до 21,1% у 2011 р.) та деяке скорочення частки інших товарів.

Динаміка експорту живих тварин і продуктів тваринного походження представлена на рис. 4.1.1. Встановлено, що протягом досліджуваного періоду обсяги експорту зросли на 340,6 млн дол. США, або на 57,2%. Відбулося це, головним чином, за рахунок зростання експорту по товарних категоріях “02 – м’ясо та їстівні субпродукти” та “04 – молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед”.

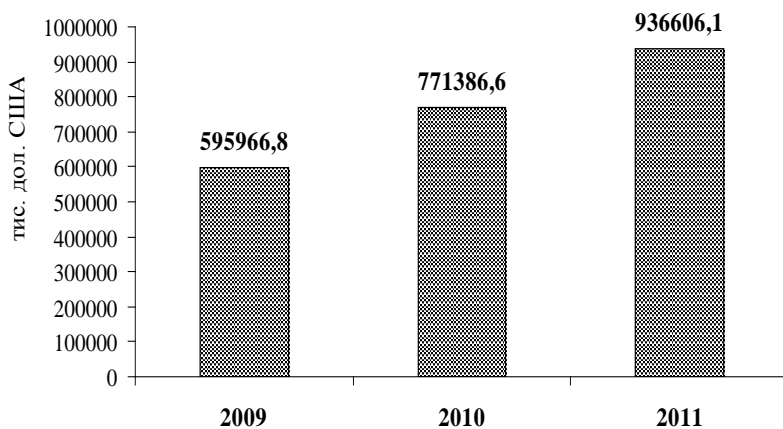

Рис. 4.1.1. Динаміка експорту живих тварин та продуктів тваринного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Аналіз обсягів експорту живих тварин свідчить про незначне зростання їх у 2011 р. порівняно з 2009 р. – на 268,1 тис. дол. США, або на 2,8% (рис. 4.1.2). Оскільки питома вага живих тварин у загальному обсязі експорту товарної групи ОІ становить лише 1,1% (табл. 4.1.1), подібні зміни не мали суттєвого впливу на загальну динаміку.

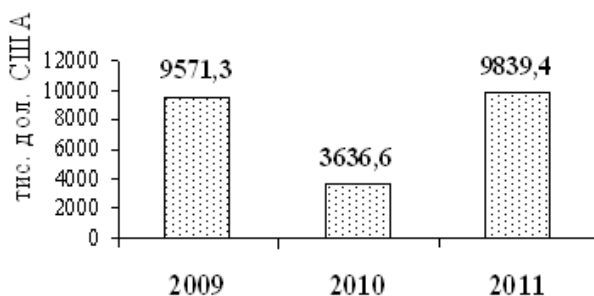

Рис. 4.1.2. Динаміка експорту живих тварин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Інша ситуація відмічається по м'ясу та їстівних субпродуктах, частка яких в експорті товарної групи І за досліджуваний період склала 15,4%. Обсяги експорту товарів даної категорії зросли у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 119 млн дол. США, або у 2,5 раза (рис. 4.1.3).

Майже 96% (в середньому за три роки) свіжого та охолодженого м'яса ВРХ експортувалося до Росії. При цьому, частка експорту даного виду продукції до Російської Федерації за досліджуваний період зросла – у 2011 р. вона склала 99,8% проти 95,4% у 2009 р.

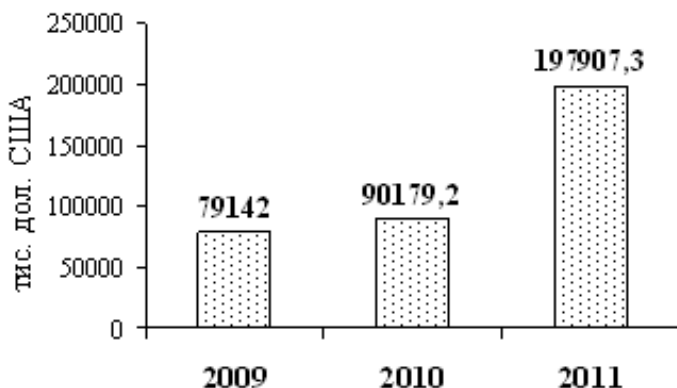
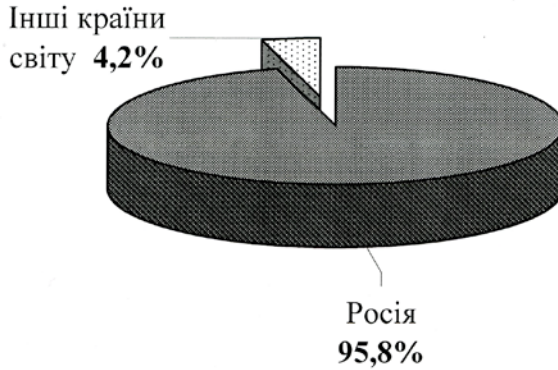

Рис. 4.1.3. Динаміка експорту м'яса та їстівних субпродуктів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Аналогічна ситуація спостерігається по мороженому м'ясу ВРХ. Проте, у даному випадку частка експорту до Росії знижується – з 99,9% у 2009 р. до 90,4% у 2011 р., коли 9% експорту припало на Казахстан. У середньому за досліджуваний період географія експорту мороженої яловичини розподілилася так: Росія – 95,7%; Казахстан – 4%; інші країни – 0,3%. Географічна структура експорту м'яса ВРХ у середньому за останні три роки представлена на (рис. 4.1.4).

М'ясо ВРХ, свіже або охолоджене

М'ясо ВРХ морожене

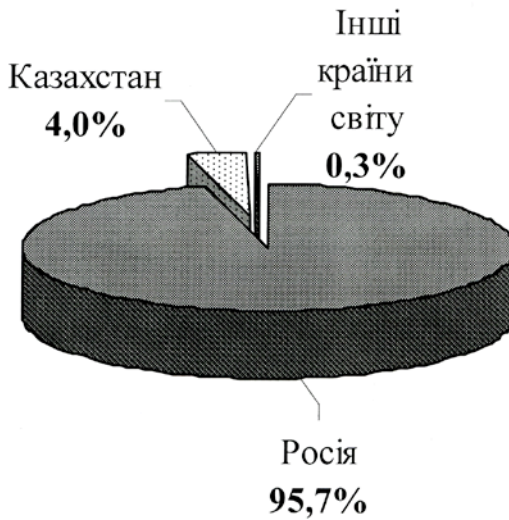
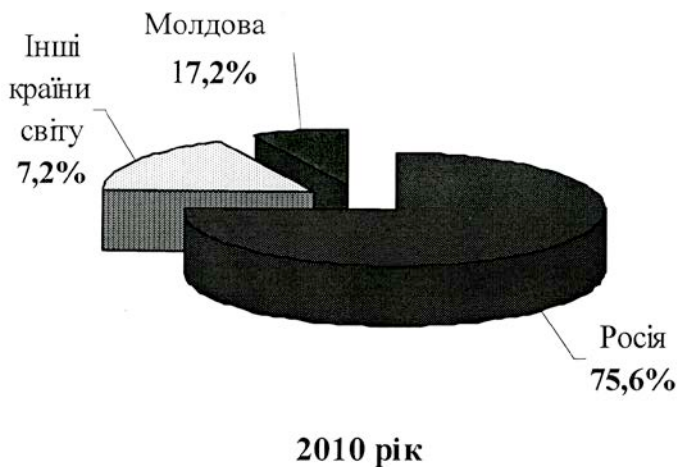
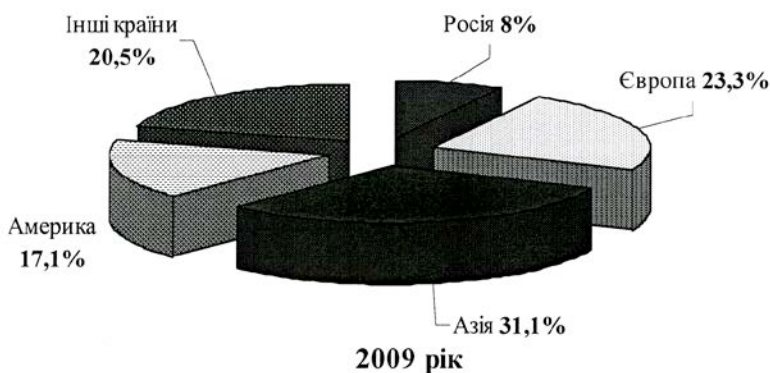
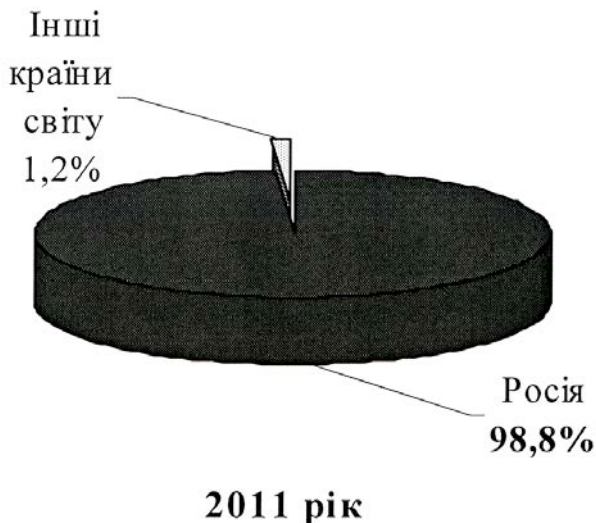

Рис. 4.1.4 Географічна структура експорту м'яса ВРХ у середньому за 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [21].

За досліджуваний період відбулося значне звуження географії експорту з України свинини. Так, у 2009 р. вона була досить розгалуженою: 31,1 % продукції було експортовано до країн Азії, 23,3 % – до Європи, 17,1 % – до Америки, на країни ж СНД (Росію) припадало лише 8 %. У 2011 р. ситуація докорінним чином змінилася, 98,8 % експорту припадає на Росію (рис. 4.1.5).

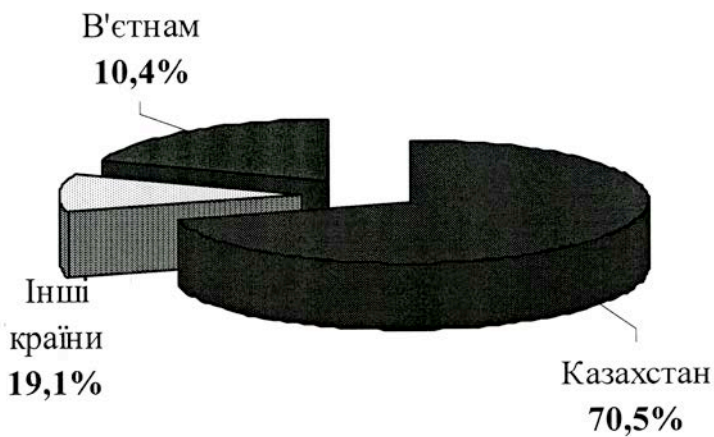

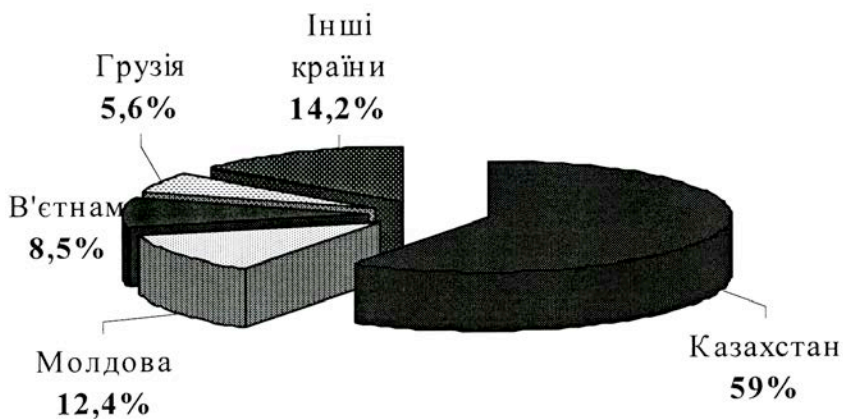
*Рис. 4.1.5. Географічна структура експорту свинини, %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Основною країною-імпортером м'яса та субпродуктів птиці українського виробництва є Казахстан, хоча частка його в експорті протягом останніх трьох років скоротилася з 70,5% у 2009 р. до 48,6% у 2011 р., поступившись місцем Молдові (15,4%) та Росії (14,7%) (рис. 4.1.6).

Аналіз експорту риби та ракоподібних свідчить про стійку тенденцію зниження його обсягів в останні три роки – з 25,2 млн дол. США у 2009 р. до 19,7 млн дол. США у 2011 р., або на 21,9% (рис. 4.1.7). У цілому можна зробити висновок, що несуттєві зміни за даною товарною категорією не впливають на нарощування експортного потенціалу та формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі продуктами тваринного походження, зважаючи на незначну частку риби і ракоподібних в загальних обсягах експорту.

2009 рік

2010 рік

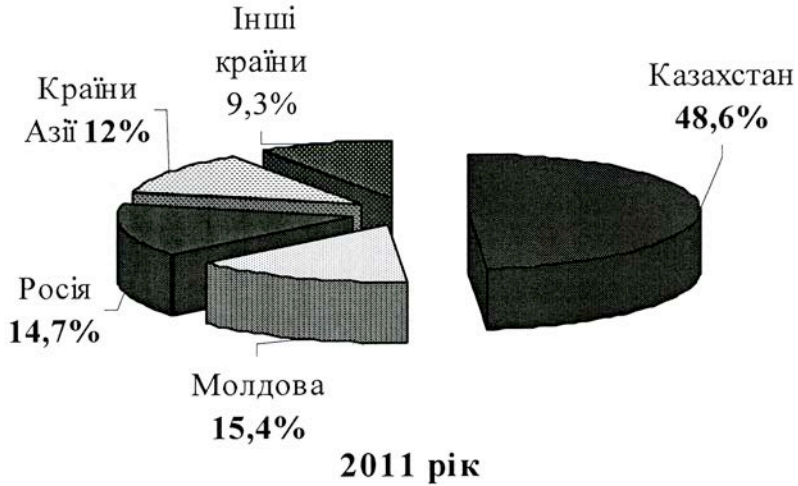

Рис. 4.1.6. Географічна структура експорту м'яса та істівних субпродуктів свійської птиці у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].

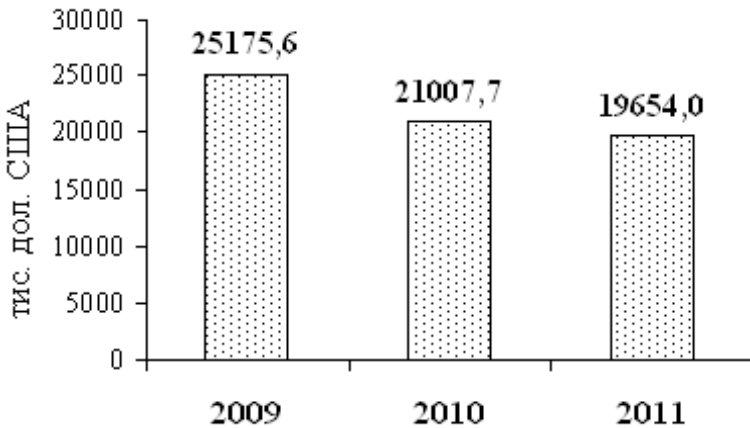

Рис. 4.1.7. Динаміка експорту риби та ракоподібних, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Експортується, в основному, риба свіжа або охолоджена, з неї 97,7% спрямовується до Росії (рис. 4.1.8); морожена риба, рибне філе та інші види рибної продукції вивозяться в незначних обсягах.

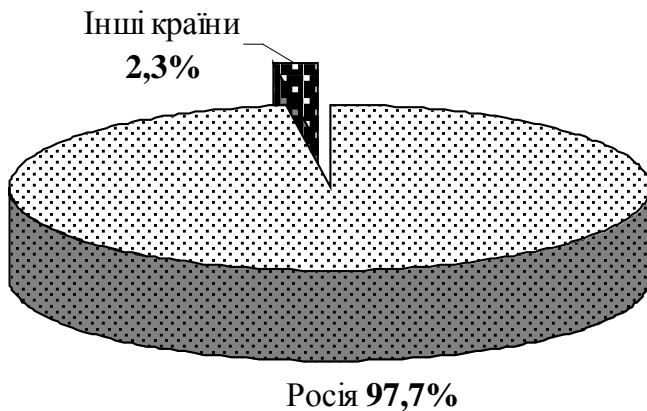

Рис. 4.1.8. Географічна структура експорту риби свіжої або охолодженої в середньому за 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Основною експортною статтею українських продуктів тваринного походження є молоко, молочні продукти та яйця птиці. Вітчизняна молочна галузь, незважаючи на необхідність переходу до інноваційного виробництва сировини й готової продукції, має можливість забезпечити зростаючий внутрішній попит і зайняти стабільні позиції на зовнішньому ринку [4].

Протягом 2009–2011 рр. сукупні обсяги експорту по товарній категорії “04 – молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед” зросли з 476,4 млн дол. США до 703,8 млн дол. США, або на 47,7% (рис. 4.1.9).

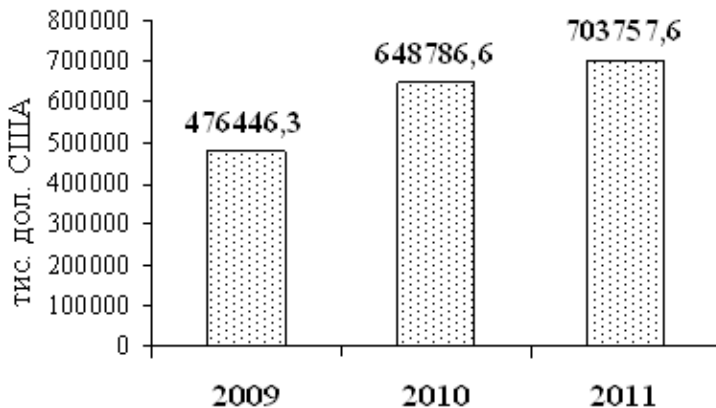

Рис. 4.1.9. Динаміка експорту молока та молочних продуктів, яєць, птиці та натурального меду, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Першість у товарній структурі експорту молокопродуктів з України займають сири (48% у 2011 р.). Абсолютним лідером серед країн-імпортерів українських сирів є Росія, частка якої становить 85,7% (рис. 4.1.10) [21].

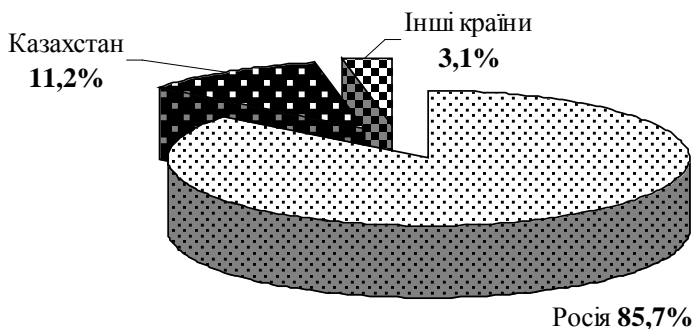
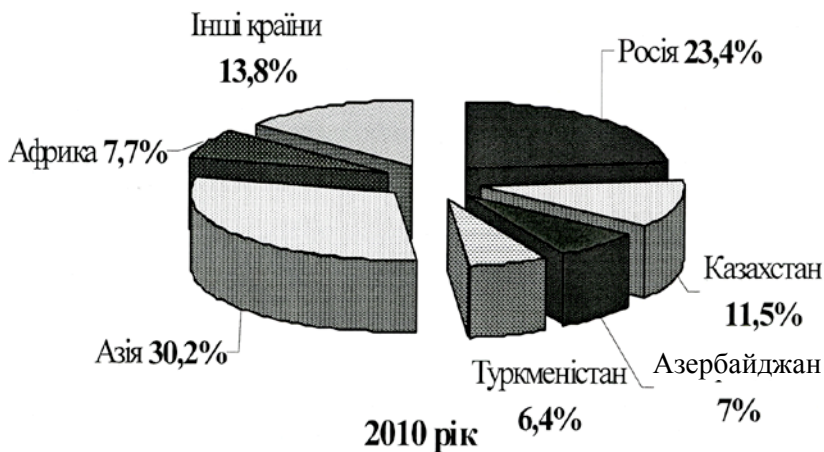
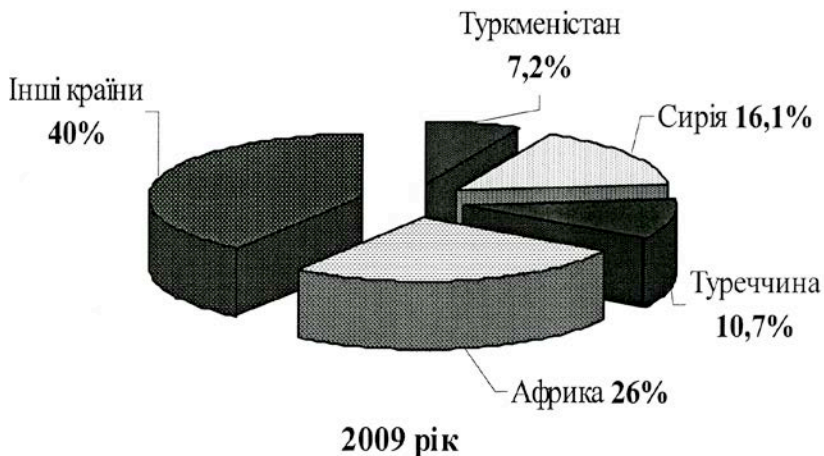

Рис. 4.1.10. Географічна структура експорту сирів усіх видів і кисломолочного сиру в середньому за 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Друге місце в структурі експорту вітчизняних молочних товарів належить згущеному молоку (22% у 2011 р.). Найбільшими

імпортерами українського згущеного молока та вершків наразі є Росія та країни Азії, сукупна частка яких становить 46,2%. У 2009 р. перелік імпортерів даного виду продукції вітчизняного виробництва очолювали країни Африки (26%), до Росії ж було експортовано лише 0,9% згущеного молока (рис. 4.1.11).

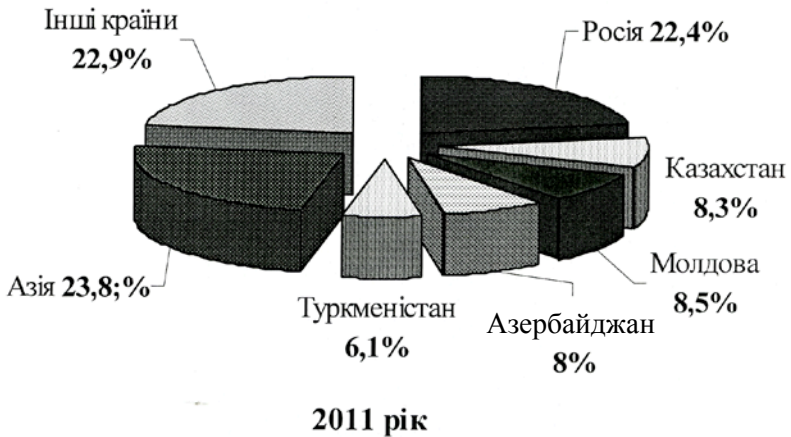
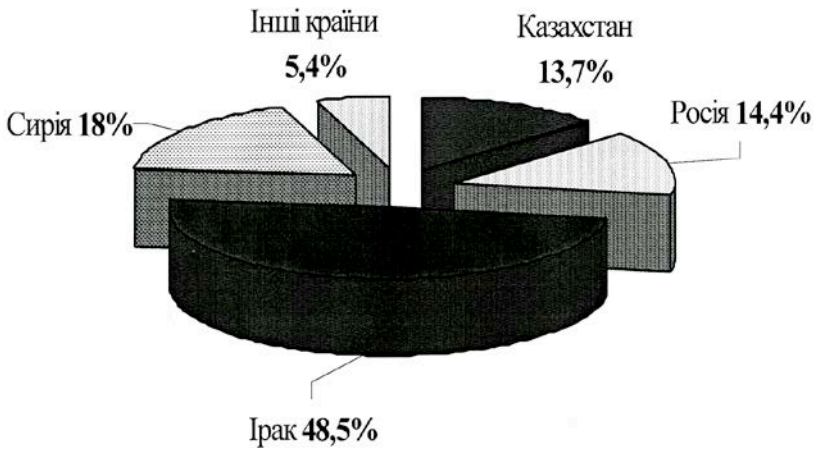

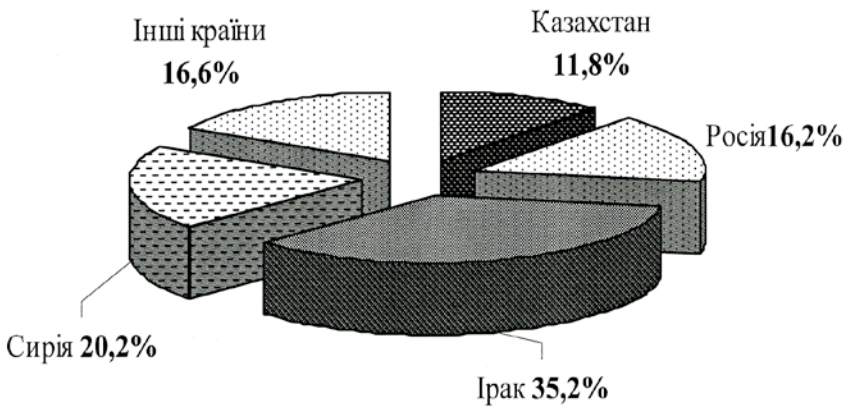
Рис. 4.1.11. Географічна структура експорту молока та вершків згущених у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].

Слід зазначити, що в останні роки спостерігається зниження попиту на згущене молоко з боку українських покупців. Вагомий вклад у це внесли дослідження якості згущеного молока, що стало популярною тенденцією. В якості сировини для виробництва даного продукту все частіше використовують замітники молока – рослинні жири, а оскільки продукт не представляє блюдо першої необхідності, покупці все частіше від нього відмовляються, а промислові споживачі пред'являють все більше вимог до якості і вартості продукту. Тому в умовах зниження завантаження потужностей з виробництва молочних консервів і зниження попиту на цю продукцію на внутрішньому ринку виходом для виробників є посилення експорту [17].

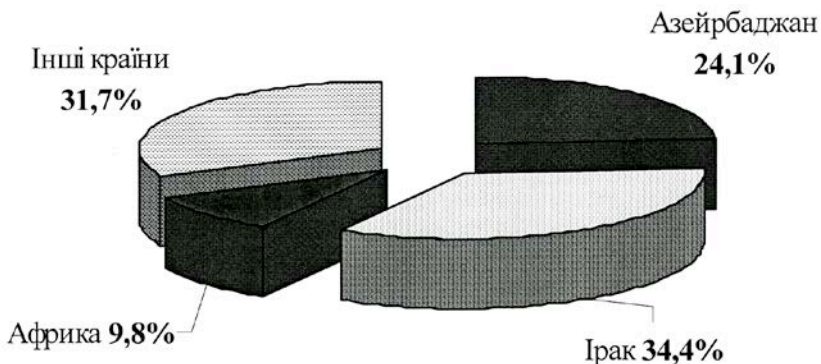
Основними покупцями українських яєць є Ірак (34,4% у 2011 р.) та Азербайджан (24,1%). Частка ж Росії у цьому році становила лише 5,4% проти 14,4% у 2009 р. Географічна структура експорту яєць у 2009–2011 рр. представлена (рис. 4.1.12).

2009 рік

2010 рік

2011 рік

Рис. 4.1.12. Географічна структура експорту яєць птиці в шкаралупі, свіжих, консервованих або варених у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

У (табл. 4.1.2) представлено товарну структуру експорту групи “**Продуктів рослинного походження**”.

Таблиця 4.1.2

Питома вага окремих товарів в експорті продуктів рослинного походження України, %

Код і назва товару	Роки			В середньому за 2009–2011 рр.
	2009	2010	2011	
1	2	3	4	5
06 живі дерева та інші рослини	0,03	0,04	0,00	0,02
07 овочі	3,2	3,0	2,4	2,9
08 їстівні плоди та горіхи	3,5	5,3	3,9	4,2
09 кава, чай	0,2	0,3	0,3	0,3
10 зернові культури	70,6	62,0	65,4	66,0
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	1,8	2,0	2,0	1,9

Закінчення таблиці 4.1.2

1	2	3	4	5
12 насіння і плоди олійних рослин	20,7	27,3	25,9	24,6
13 камеді, смоли	0,01	0,03	0,02	0,02
14 інші продукти рослинного походження	0,06	0,04	0,03	0,04

Джерело: розраховано за даними [5].

Найбільшу частку в експорті товарів даної товарної групи мають зернові культури (66,0% в середньому у 2009–2011 рр.). Друге місце посідають насіння і плоди олійних рослин (24,6%). Частка в експорті інших видів продукції (живих дерев, овочів, плодів, горіхів, чаю, кави, продукції борошномельно-круп'яної промисловості, камеді, смоли, інших продуктів рослинного походження) є незначною та становить в середньому 9,4%.

Значних змін у структурі експорту протягом досліджуваного періоду не відбулося. Щодо основних експортованих культур зазначимо, що частка зернових культур знизилася (з 70,6% у 2009 р. до 65,4% у 2011 р.), а частка насіння і плодів олійних рослин, навпаки, зросла – з 20,7% до 25,9% відповідно.

У грошовому виразі експорт продукції асортиментного ряду “Продукти рослинного походження” з України у 2011 р. склав 5532 млн дол. США та зріс порівняно з 2009 р. на 9,9%. У 2010 р. спостерігалось скорочення експорту порівняно з попереднім роком на 21% (рис. 4.1.13). Це відбулося за рахунок падіння обсягів експорту за товарними категоріями “овочі”, “зернові культури” та “продукція борошномельно-круп'яної промисловості”.

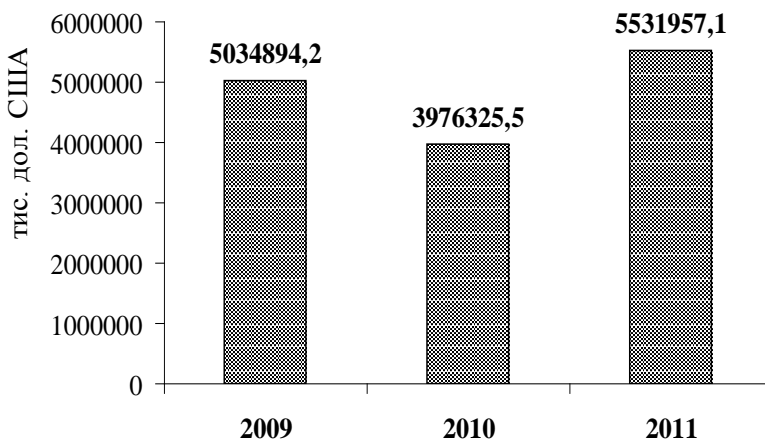

Рис. 4.1.13. Динаміка експорту продуктів рослинного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

У загальному динаміка експорту продуктів рослинного походження формувалася під впливом кон'юнктурних змін в експорті кожної окремої товарної групи. З огляду на це слід дослідити розвиток експортної діяльності у розрізі відповідних груп.

Група 06. Живі дерева та інші рослини. Дана товарна категорія включає в себе: живі дерева та інші рослини; цибулини, коріння та інші аналогічні частини рослин; зрізані квіти і декоративну зелень. Питома вага цього виду товарів в середньому за досліджуваний період у загальному обсязі експорту групи продуктів рослинного походження сягає усього 0,02%. Основними імпортерами є країни СНД та Європи. Динаміка експорту є в цілому позитивною, про що свідчить його зростання у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 16,1% (рис. 4.1.14).

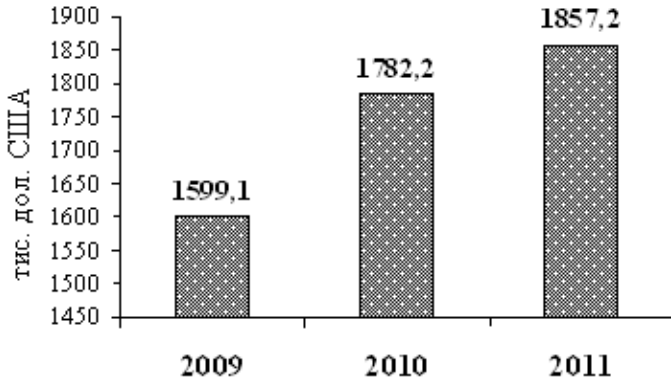

Рис. 4.1.14. Динаміка експорту живих дерев та інших рослин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 07. Овочі. Частка даної товарної категорії у загальному обсязі експорту продуктів рослинного походження в середньому за 2009–2011 рр. склала 2,9%. Основними статтями експорту є свіжі томати та огірки, що в найбільших обсягах експортуються до Росії, а також бобові овочі сушені та лущені, найбільшими імпортерами яких є країни Азії (Індія, Пакистан та ін.). Аналіз динаміки експорту овочів вітчизняного виробництва у 2009–2011 рр. свідчить про зниження його вартості на 16,6% у 2011 р. порівняно з 2009 р. (рис. 4.1.15).

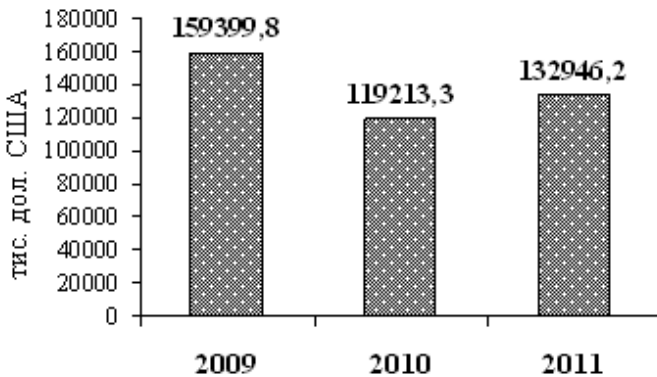

Рис. 4.1.15. Динаміка експорту овочів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 08. Їстівні плоди та горіхи. Протягом періоду ринкових трансформацій аграрного сектора економіки України відбулося істотне зниження рівня виробничого потенціалу галузі садівництва. Спостерігається значне погіршення економічних умов ведення садівництва, зниження рівня рентабельності виробництва й реалізації плодючої продукції, зменшення кількості великих садівничих господарств [19].

Частка їстівних плодів та горіхів у структурі експорту продуктів рослинного походження є незначною та складає 4,2% в середньому за 2009–2011 рр. (табл. 4.1.2). Динаміка експорту є позитивною та свідчить про нарощування його обсягів – на 23,1% у 2011 р. порівняно з 2009 р. (рис. 4.1.16).

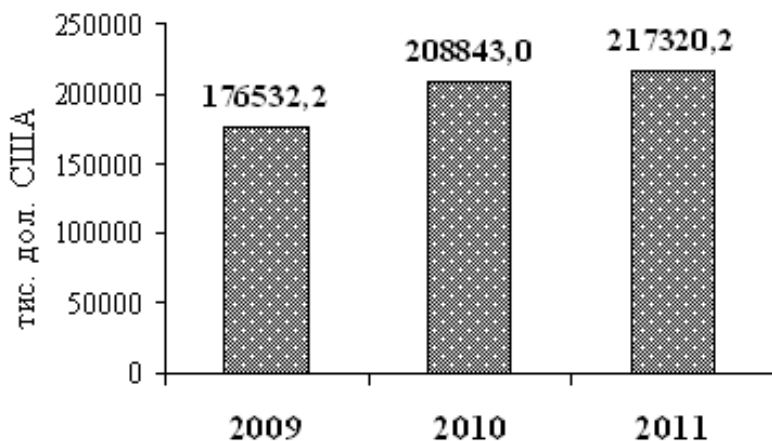

Рис. 4.1.16. Динаміка експорту їстівних плодів та горіхів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Проте зростання експортного потенціалу садівництва України при високому від'ємному експортно-імпортному сальдо призводить до експансії імпорту плодів і ягід на внутрішньому ринку, при цьому експорт залишається слабозвинутим і значно залежним від Росії і Білорусії як головних імпортерів [19].

Група 09. Кава, чай. У 2011 р. Україна експортувала досить значні, порівняно з двома попередніми роками, обсяги кави та чаю. Загальна сума експорту склала близько 14 млн дол. США та зросла в порівнянні з 2009 р. на 91,1% (рис. 4.1.17). Основними імпортерами української кави є Білорусь (36,4% у 2011 р.), Молдова (18,2%) та Росія (14,5%) [2]. Щодо чаю зазначимо, що на території України чай не вирощують. Чай, який виробляється в Україні, – це розфасовка і упаковка імпортованої сировини. Найбільші обсяги експорту припадають на Молдову (49,7% у 2011 р.) та Білорусь (30,6%) [5].

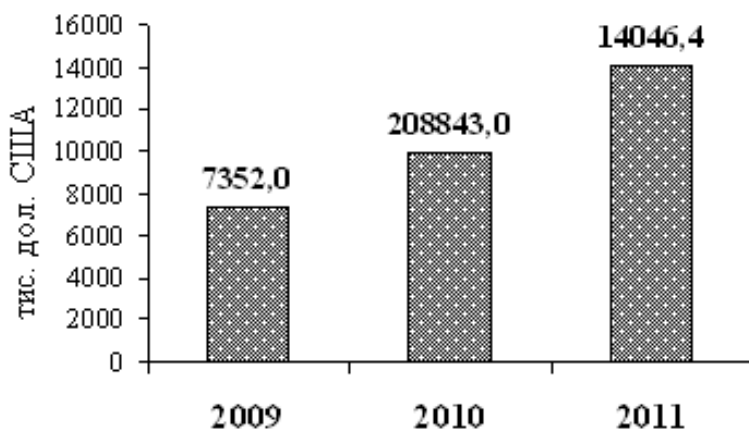

Рис. 4.1.17. Динаміка експорту чаю та кави, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Група 10. Зернові культури. Україна є одним з найбільших світових експортерів зерна (7,4% у структурі світового експорту у 2011/2012 маркетинговому році) після США (25,1%), Аргентини (9,3%), Австралії та Росії (8,9%) [22]. Аналіз обсягів експорту зернових культур в останні три роки свідчить про чітку тенденцію до їх зростання. Так, у 2011 р. експортовано зернових на суму 3617,1 млн дол. США, що перевищило показник 2009 р. на 1,7% та показник 2010 р. – на 46,6% (рис. 4.1.18).

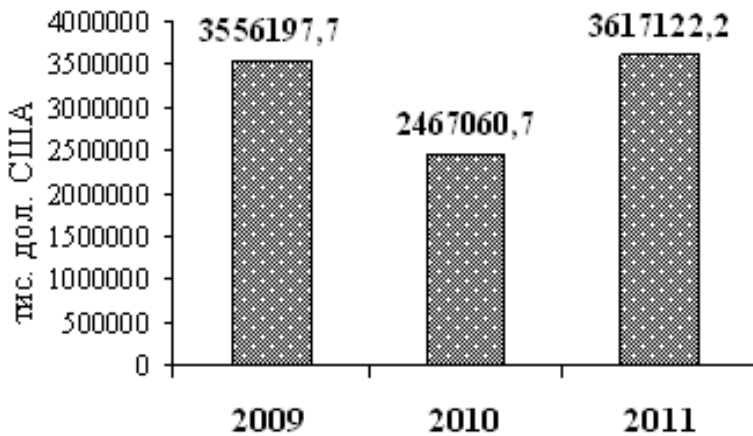

Рис. 4.1.18. Динаміка експорту зернових культур, тис. дол. США

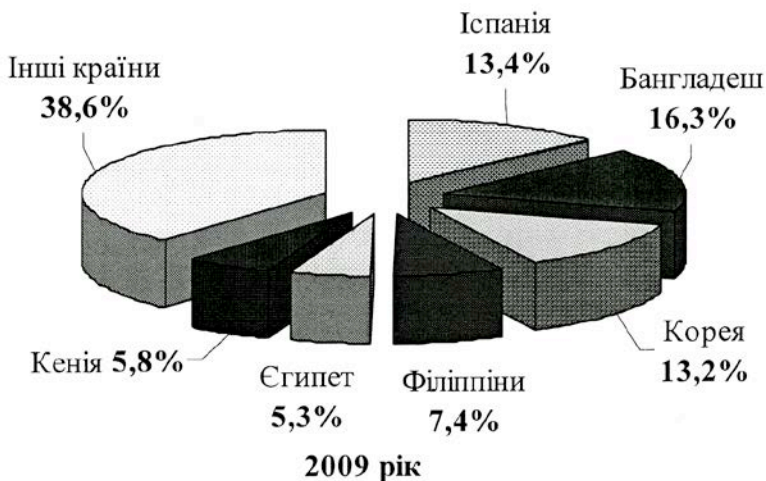
Джерело: побудовано за даними [5].

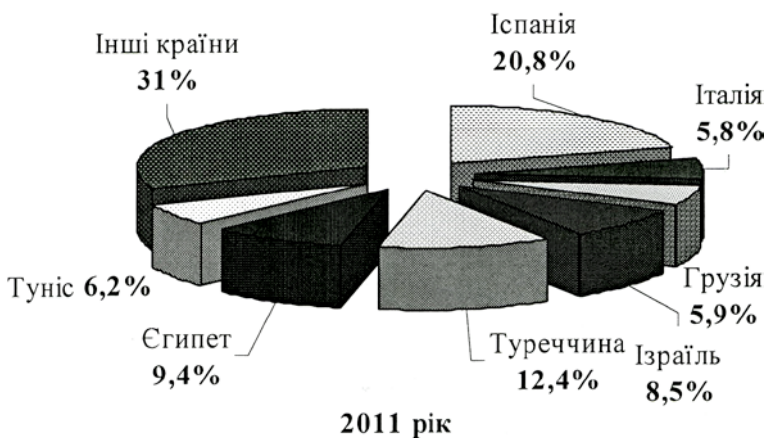
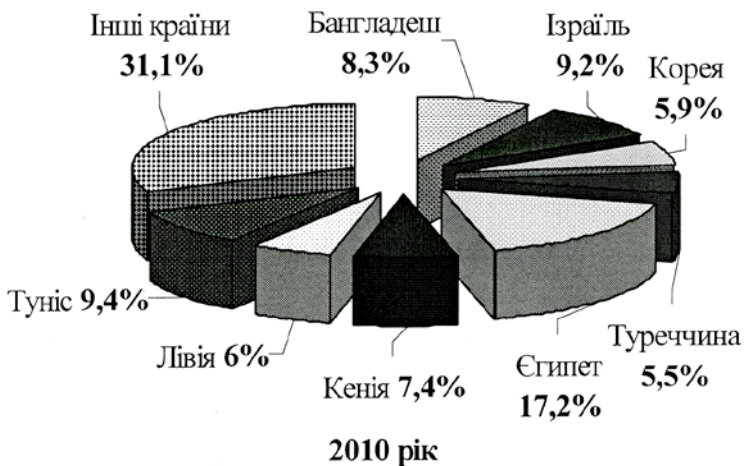
Специфіка України як зернового експортера в тому, що вітчизняне зерно, як правило, невисокого класу, фуражне. Ціни на нього невисокі, особливо на початку сезону [6].

Однією з основних статей експорту зернових є пшениця. Особливості та умови зовнішньої торгівлі цією зерновою культурою в Україні знаходяться під пильним оком держави, оскільки вивезення її в надмірних та неконтрольованих обсягах може призвести до втрати Україною продовольчої безпеки. Так, з 15 листопада 2012 р. Україна наклала повну заборону на експорт пшениці, у зв'язку з необхідністю задоволення внутрішніх потреб. Уряд держави вже використовував певні методи врегулювання загрозованої ситуації, спричиненої поганим врожаєм. Так, на початку жовтня 2010 р. було введено квоти на експорт зернових на строк до 31 грудня 2010 р. В кінці 2010 р. квотування було продовжено до 31 березня 2011 р., після чого уряд вирішив продовжити квотування ще на три місяці. В результаті, квоти були повністю скасовані лише 4 червня 2011 р. [5].

Географія експорту вітчизняної пшениці досить широка (рис. 4.1.19), проте аналіз статистичних даних дозволив встановити

основних її покупців, серед яких: Іспанія (20,8%), Туреччина (12,4%), а також Єгипет (9,4%), який відноситься до найбільших світових імпортерів пшениці (7,6% у структурі світового імпорту пшениці у 2011/2012 маркетинговому році). Слід зазначити, що частка експорту пшениці до Єгипту у 2011 р. скоротилася порівняно з показником 2010 р., коли вона склала 17,2%. Зважаючи на вирішальну роль найбільшого світового імпортера, Єгипет диктує власні умови на світовому ринку та шукає найвигідніших для себе постачальників. Наприклад, до серпня 2010 р. найкращі для нього умови пропонувала Росія, на яку припадало близько половини від усієї імпортованої до Єгипту пшениці. Пізніше російське зерно стрімко подорожчало через більш низьку ціну порівняно з іншими постачальниками і високого попиту на нього [6]. Тому наприкінці 2011 р. Єгипет повернув Україні статус пріоритетної країни-постачальника зернових. Наразі саме Єгипет стурбований наміром України обмежити експорт пшениці.

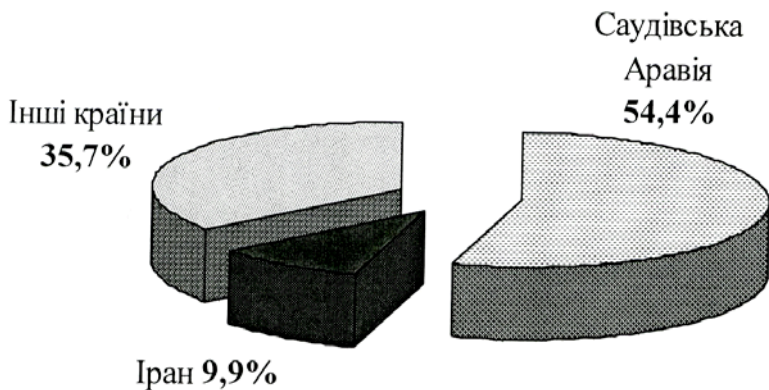

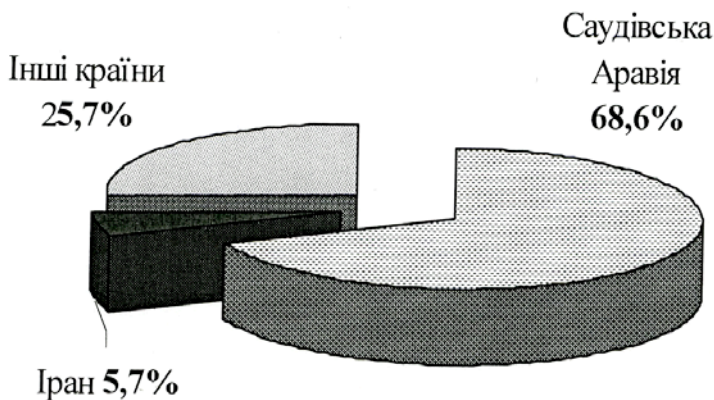
*Рис. 4.1.19. Географічна структура експорту пшениці та суміші пшениці і жита у 2009 р., у 2010 р. та у 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Ячмінь з України експортується в менших обсягах. На думку експертів, сьогодні ячмінь в Україні стає низькорентабельною, хоча й відносно низькозатратною зерновою культурою. За останні 5 сезонів посіви ячменю в Україні скоротилися на 17% [20].

У 2011 р. 70,1% експорту українського ячменю припадає на Саудівську Аравію (у 2009 р. ця частка склала 54,4%, у 2010 р. – 68,6%). Значними покупцями ячменю також є інші країни Сходу – Іран (9,9% у 2009 р. та 5,7% у 2010 р.), а також Сирія, частка якої у 2011 р. склала 8,1% (рис. 4.1.20).

2009 рік

2010 рік

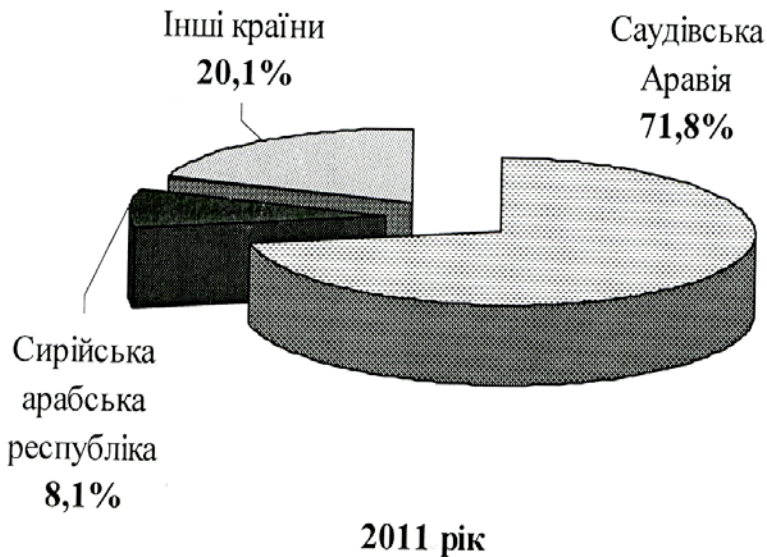
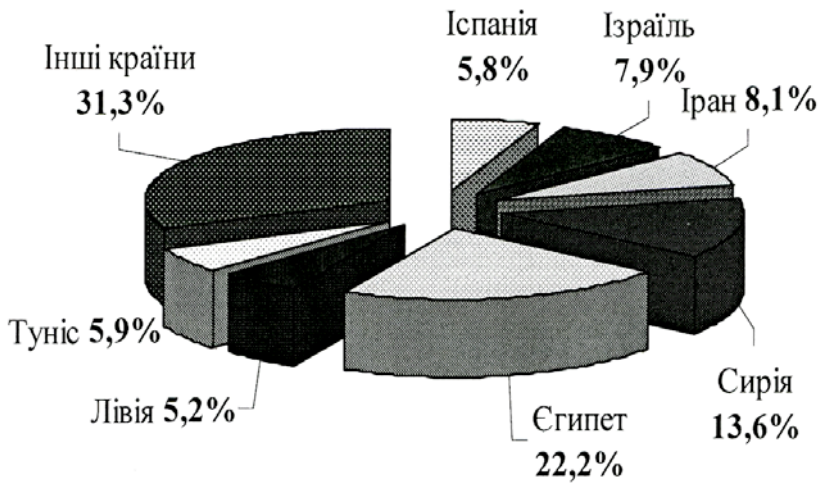

Рис. 4.1.20. Географічна структура експорту ячменю у 2009 р., 2010 р. та у 2011 р., %

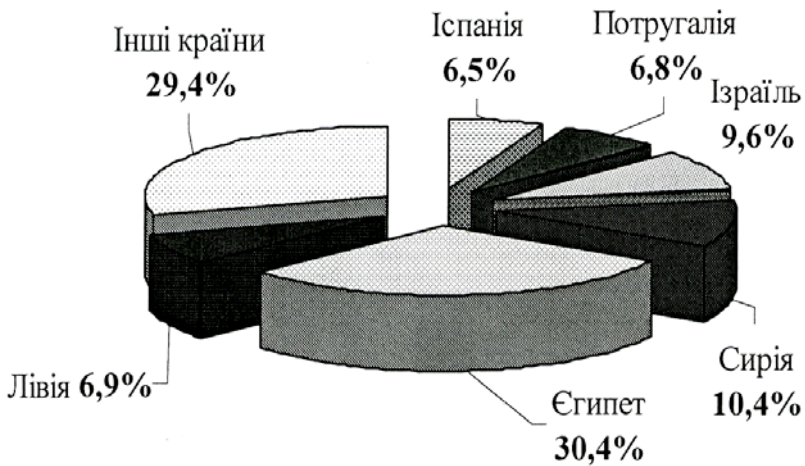
Джерело: побудовано за даними [5].

Важливою експортоорієнтованою культурою є кукурудза. Продовольче її споживання є незначним. Україна відноситься до найбільших світових експортерів кукурудзи (14,2% у структурі світового експорту у 2011/12 маркетинговому році) та посідає друге місце після США (44,7%). Таку ж частку має Аргентина (14,2%) [22].

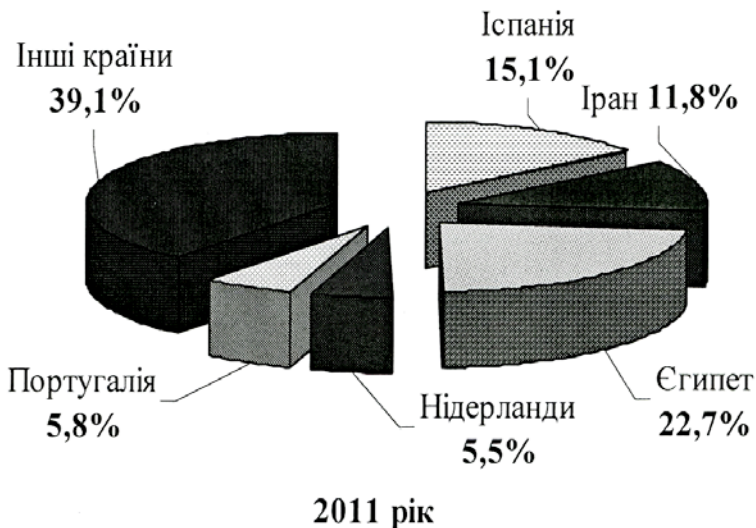
Основними споживачами української кукурудзи є Єгипет (22,7% у 2011 р.), Іспанія (15,1%) та Іран (11,8%). У 2009–2010 рр. значні обсяги експорту було спрямовано до Сирії (13,6% та 10,4% відповідно) (рис.4.1.21).

2009 рік

2010 рік

*Рис. 4.1.21. Географічна структура експорту кукурудзи, %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Як стверджують експерти УКАБ, у 2012/2013 маркетинговому році перспективними ринками збуту української кукурудзи можуть стати країни Далекого Сходу (Китай, Японія). Так, за підсумками 2011/2012 маркетингового року в загальному обсязі імпорту кукурудзи Південною Кореєю частка України становила 12%, Японії – 6%. Водночас, роком раніше Україна практично не постачала кукурудзу до цих країн. У цілому за останні 2 роки далекосхідні країни відчують нестачу власних запасів зернових і олійних культур, що відкриває значні експортні можливості для України [16].

Група 11. Продукція борошномельно-круп'яної промисловості. Частка даної товарної категорії в експорті продуктів рослинного походження становить 1,9% в середньому за 2009–2011 рр. (див. табл. 4.1.2). Найбільшими покупцями пшеничного борошна є Молдова (39,5% у 2011 р.) та Індонезія (28,6%). Інші види борошна (житнє, кукурудзяне тощо) постачаються, головним чином, до Росії (88% у 2011 р.) [5]. Обсяги

експорту борошна зросли у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 23,9% та склали 111,2 млн дол. США (рис. 4.1.22).

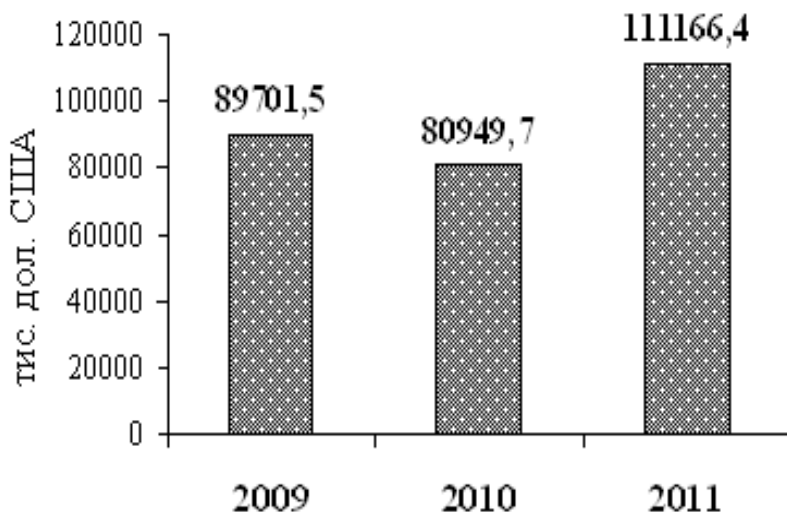

Рис. 4.1.22. Динаміка експорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 12. Насіння і плоди олійних рослин. Частка в експорті продуктів рослинного походження товарів даної категорії є значною та становить 24,6% в середньому за 2009–2011 рр. Зазначимо, що ця частка має тенденцію до зростання. Так, у 2009 р. вона склала 20,7%, а у 2011 р. – 25,9%. Вартісні обсяги експорту насіння і плодів олійних рослин зросли у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 37,9% та склали 1434,8 млн дол. США (рис. 4.1.23).

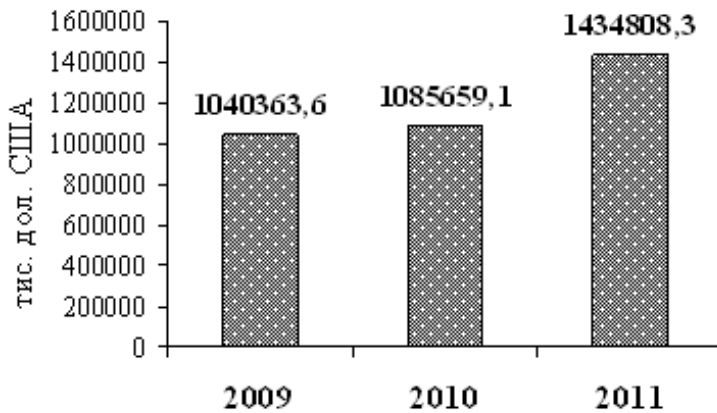
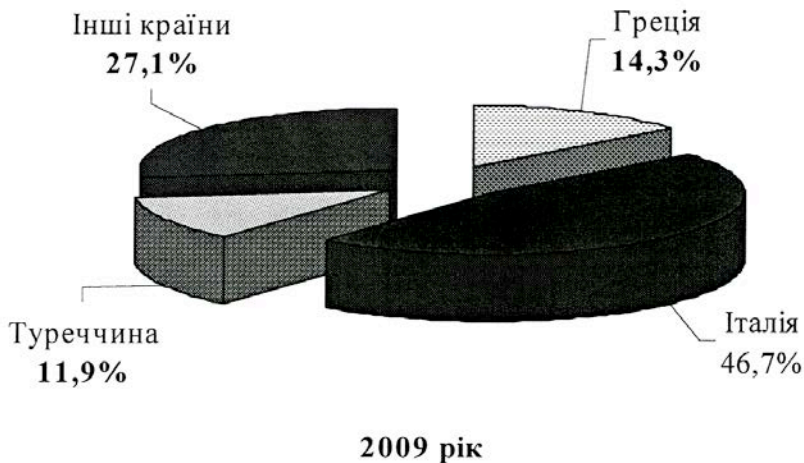
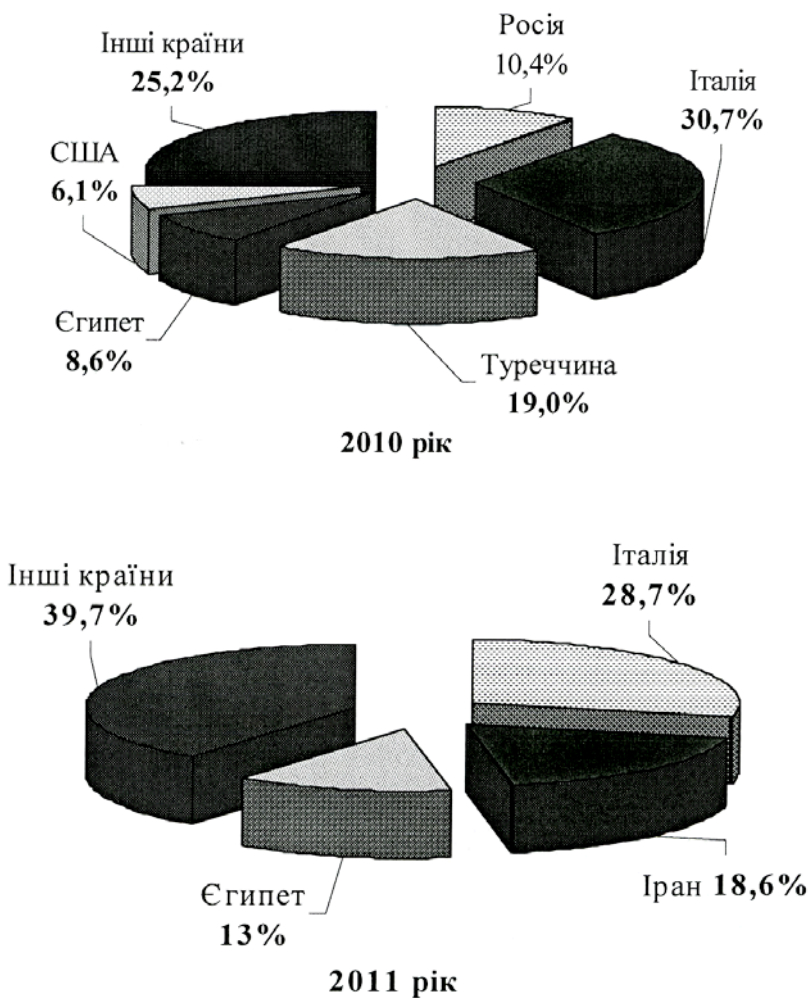

Рис. 4.1.23. Динаміка експорту насіння і плодів олійних рослин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

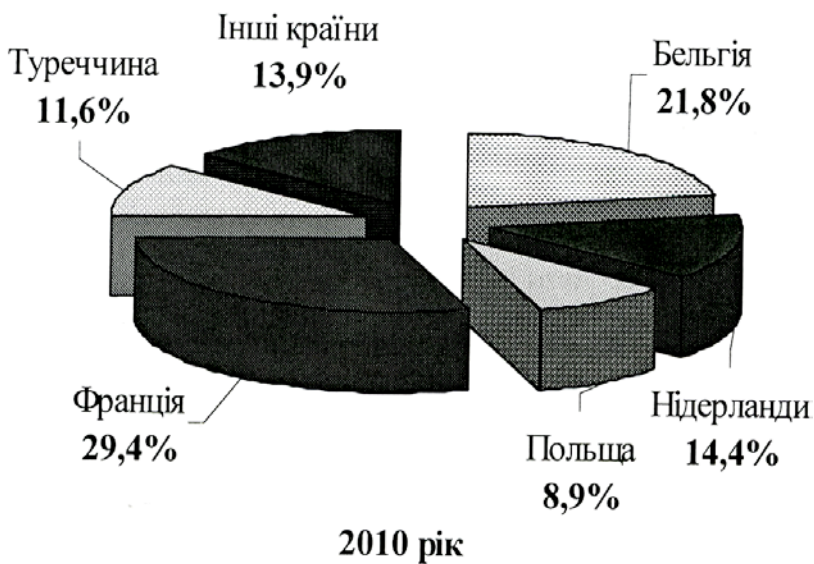
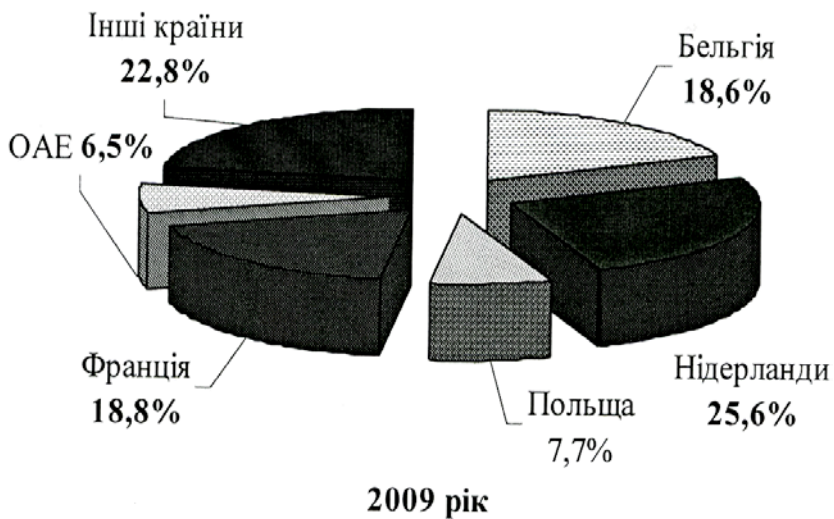
У 2011 р. найбільшими покупцями соєвих бобів були Італія (28,7%), Іран (18,6%) та Єгипет (13,0%). Частка Італії в останні три роки мала тенденцію до зниження (наприклад у 2009 р. вона склала 46,7%, а у 2010 р. – 30,7%) (рис. 4.1.24).

*Рис. 4.1.24. Географічна структура експорту соєвих бобів, %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Насіння свиріпи та ріпаку експортується, головним чином, до Польщі (24,3% у 2011 р.), Нідерландів (24,2%), Франції (21,6%) та Бельгії (13,2%), (рис. 4.1.25).

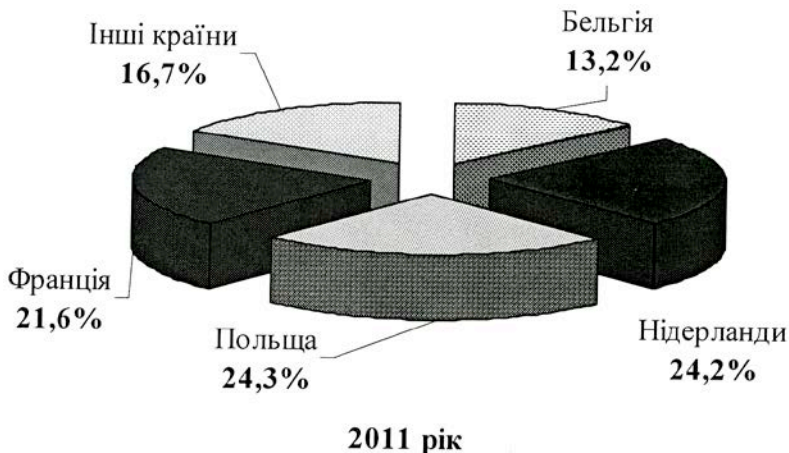
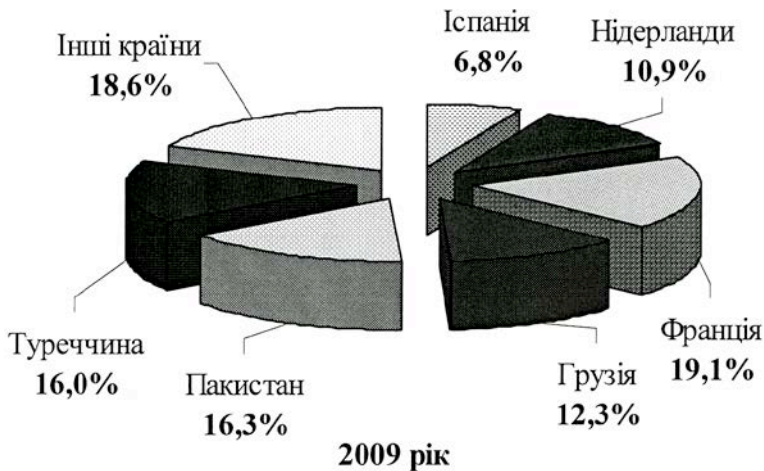
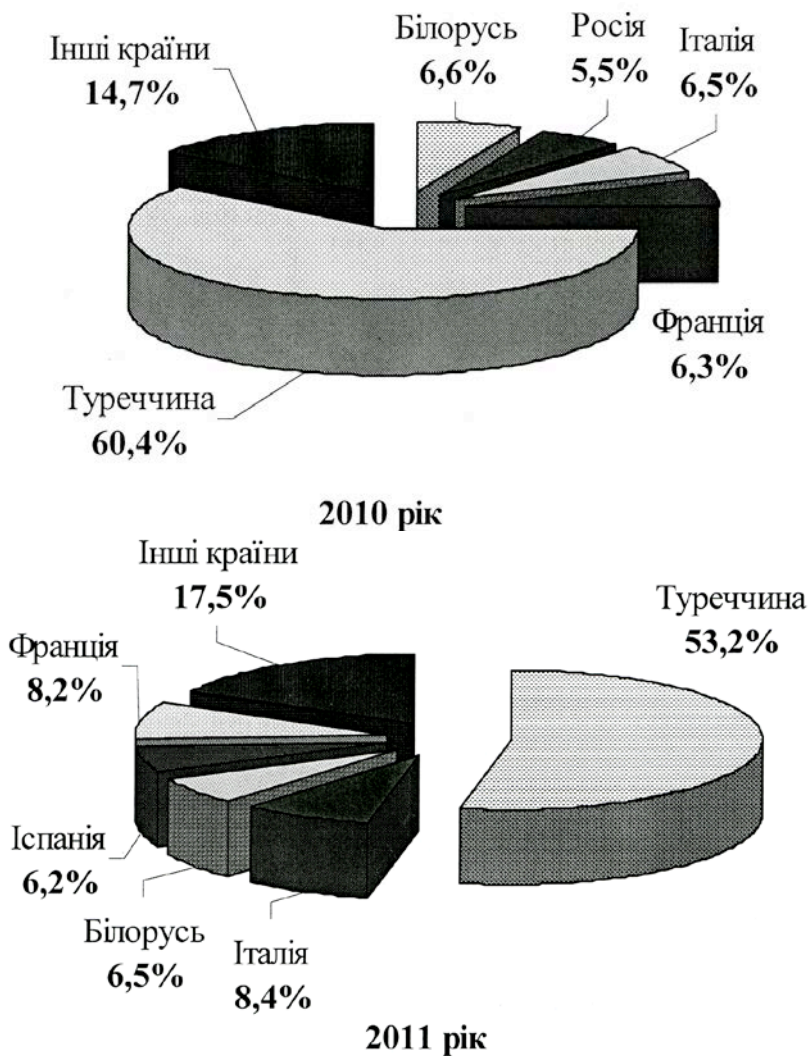

Рис. 4.1.25. Географічна структура експорту свиріпи або ріпаку, %

Джерело: побудовано за даними [5].

Лідером по імпорту українського насіння соняшнику є Туреччина, частка якої в експорті у 2011 р. склала 53,2%. Порівняно з 2009 р. частка її значно зросла (тоді вона складала 16%, а більш-менш однакові обсяги експорту припадали на Францію та Пакистан), (рис.4.1.26).

*Рис. 4.1.26. Географічна структура експорту насіння соняшнику у 2009 р., 2010 р. та у 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Група 13. Камеді, смоли. Частка даної товарної категорії у загальному обсязі експорту продуктів рослинного походження в середньому за 2009–2011 рр. склала 0,02%. Основною статтею експорту є екстракти рослинного походження, що в найбільших обсягах експортуються до Польщі. Загальна сума експорту склала близько 938 тис. дол. США та зросла у порівнянні з 2009 р. на 25,9% (рис. 4.1.27). Основними імпортерами продукції даної категорії є Польща (84,9%), Білорусь (6,2%), Сполучені Штати (4,9%) Російська Федерація (3,1%) [5].

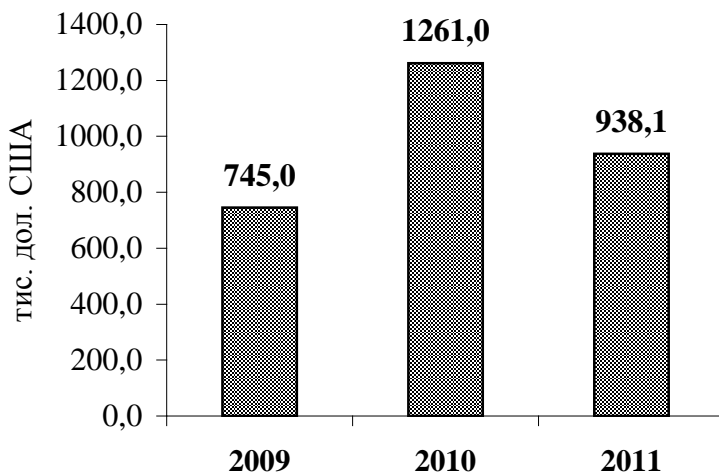

Рис. 4.1.27. Динаміка експорту камеді, смоли, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Група 14. Інші продукти рослинного походження. Дана товарна категорія включає в себе: матеріали рослинного походження для плетіння (індійська тростина, бамбук, ротанг); матеріали рослинного походження для набивання або м'якої прокладки; матеріали рослинного походження для виробництва мітел; рослинні матеріали для фарбування або дублення. Питома вага цього виду товарів у середньому за досліджуваний період у загальному обсязі експорту групи продуктів рослинного походження сягає 0,04%.

Питому вагу від загальної структури експорту займає товарна група матеріалів рослинного походження для плетіння (81%). Основними імпортерами продукції цієї групи у 2011 році були Нідерланди (56,2%), Данія (20,9%), Німеччина (17,3%). Динаміка експорту характеризується негативною тенденцією до скорочення від 3003,1 до 1752,1 тис. дол. США у 2009 та 2011 рр. відповідно (рис. 4.1.28).

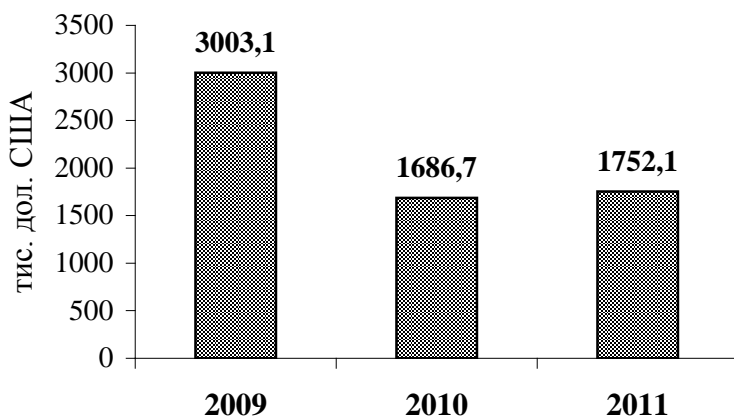

Рис. 4.1.28. Динаміка експорту інших продуктів рослинного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 15. Жири та олії тваринного або рослинного походження. Ця товарна група включає в себе 22 товарні підгрупи, основні з яких: 1507 – олія соєва та її фракції; 1511 – олія пальмова; 1512 – олія соняшникова, сафролова та бавовняна; 1517 – маргарин, харчові суміші або продукти тваринного походження.

Динаміка експорту жирів та олій тваринного або рослинного походження представлена на (рис. 4.1.29).

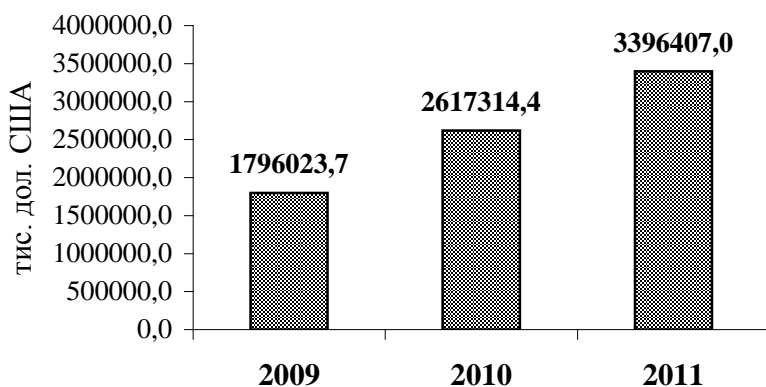

Рис. 4.1.29. Динаміка експорту олії тваринного або рослинного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Протягом досліджуваного періоду обсяги експорту зросли на 1,6 млн дол. США, або на 89,1%. Відбулося це, головним чином, за рахунок зростання експорту по товарних категоріях “1512 – олія соняшникова, сафролова та бавовняна”.

Олійно-жировий комплекс є однією з найбільших галузей харчової промисловості України, на яку припадає до 10% всієї виробленої харчової продукції. Галузь характеризується досить високою концентрацією. На 25-ти найбільших олійно-жирових підприємствах (1,2 тисячі суб'єктів, за даними Держстатслужби, виробляють олії рослинні) сконцентровано більше 90% від усього обсягу виробництва олії соняшникової.

Споживання олії та олієвмісних продуктів населенням України протягом 2005–2011 рр. зростало і оцінювалося у 2011 р. на рівні 13,7 кг на особу (при мінімальній нормі 8 кг, як затверджено постановою КМУ від 14.04.2000 р. № 656 "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення" та раціональній нормі 13 кг згідно з термінологією МОЗ України “Орієнтовний

набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 рр.”). Протягом останніх двох років рівень споживання рослинних олій у розрахунку на 1 особу незначно скоротився – до 13,7 кг і був близьким до раціональних норм споживання.

За даними Державної служби статистики України, виробництво олій в країні у 2011 р. склало 3268 тис. т (на 12,7 % більше ніж в 2009 р.), в т.ч. соняшникової – 2796 тис. т (+ 13,6 %). Частка соняшникової олії в загальному обсязі виробництва олій протягом останніх років суттєво не змінювалася і становила в середньому 97% (табл. 4.1.3).

Протягом останніх років більша частина насіння соняшнику перероблялася всередині країни. Основною перепорою для його активного експорту було високе експортне мито, яке складало раніше 17 % (в Аргентині – 33 %, в Росії – 20 %). У 2008 р. після вступу України до СОТ, його знизили до 14 %, в 2009 р. – до 13, в 2010 р – до 12 %, а в 2011 р. – 11 %.

За підсумками 2011–2012 маркетингового року виробництво олій (з урахуванням олійниць) склало 3,81 млн т (на 22% більше, ніж за аналогічний період минулого маркетингового року), з них 3,74 млн т олій соняшникової (на 23% більше від минулого маркетингового року). У 2011 р. вироблено 593 тис. т рафінованої олії, що на 4,2% більше ніж у 2010 р.

Таблиця 4.1.3

Виробництво рослинних олій в тому числі соняшникової в Україні, тис. т

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Виробництво рослинних олій, всього	2899	3101	3268
В т. ч.: соняшникова	2796	3030	3177
Зміна запасів на кінець року	-30	-151	33
Експорт	2483	2850	2814
В т. ч.: соняшникова	2327	2701	2683
Витрати на нехарчові цілі	51	41	45
Фонд споживання, всього	711	680	625
у розрахунку на 1 особу, кг	15,4	14,8	13,7

У січні – серпні 2012 р. вироблено 373 тис. т рафінованої олії, що на 0,3% менше порівняно з відповідним періодом 2011 р. (рис. 4.1.30).

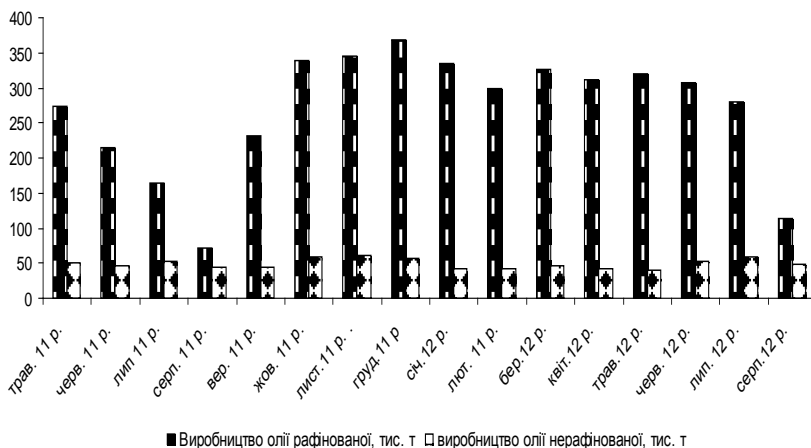

Рис.4.1.30. Виробництво соняшникової олії в Україні

За період 2011–2012 маркетингового року найбільшим виробником сирової соняшникової олії в Україні стала компанія "Кернел". На неї припадає третина всієї вітчизняної соняшникової олії. На другому місці з суттєвим відривом від лідера – міжнародна продовольча компанія Cargill (близько 450 тис. т). Замикає трійку лідерів дніпропетровська компанія "Агрокосм" (близько 330 тис. т).

Діючі в Україні виробничі потужності з переробки олійних культур сумарно складають 12,3 млн т на рік (соняшнику – 10,1, сої – 0,67, ріпаку – 1,32 млн т на рік). Таким чином, вони забезпечують повну їх переробку всередині країни. За рахунок будівництва нових підприємств, а також реконструкції діючих у 2012–2013 рр. передбачається збільшення потужностей з переробки соняшнику на 2,131 тис. т на рік, з переробки сої – на 455 тис. т на рік.

Нарощування відбулося за рахунок реконструкції та модернізації діючих заводів та будівництва нових, яких за 14 років збудовано понад 20. Збудовано 11 спеціалізованих підприємств з переробки сої (потужності 670 тис.т/рік) та діють 8 комбінованих підприємств (потужність 1324 тис.т/рік). У 2012–2013 маркетинговому році буде побудоване нове спеціалізоване підприємство з переробки сої (потужність 220 тис.т/рік) у Полтавській обл. (Агрохолдинг “Астарта”) та за рахунок реконструкції збільшено на 235 тис. т потужностей “Протеїнпродакшн” (ГК “Креатив”). Комбіновані підприємства згідно з технологічним регламентом мають потужності з переробки ріпаку – 1324 тис.т/рік, передбачається будівництво нового спеціалізованого заводу у Черкаській обл.

У 2012–2013 маркетинговому році внутрішнє виробництво соняшникової олії складе 3200 тис. т, фонд внутрішнього споживання – близько 600 тис. т та експорт – 2770 тис. т. За даними Державної служби статистики України залишки насіння соняшнику станом на 01.09.12 склали 0,8 млн т.

Україна займає лідируючі позиції на світовому ринку з виробництва соняшнику і соняшникової олії. Очікується, що у 2011–2012 маркетинговому році Україна також буде одним з лідерів як з виробництва насіння соняшнику (8,66 млн т в заліковій вазі), так і з виробництва соняшникової олії (3,6 млн т). Разом з тим, Україна продовжує залишатися лідером з експорту олії соняшникової 2,9–3,0 млн т або 50% від обсягів світового експорту соняшникової олії.

Незважаючи на зростання виробництва в поточному маркетинговому році (1 жовтня 2011 – 30 вересня 2012 р.), частка України на світовому ринку соняшникової олії скоротиться до 51,6%. Дана тенденція спричинена російськими конкурентами, що збільшило обсяги експорту в 5,5 раза – до 1 млн т, тоді як українські переробники зможуть поставити на світові ринки близько 2,9 млн т олії (на 9,4% більше, ніж роком раніше). На думку різних учасників ринку, скорочення частки на світовому ринку не є критичним для українських виробників, і змістити їх з першого місця в найближчі роки,

навіть чи вдасться. Наразі Україна посідає третє місце в світі з виробництва насіння соняшнику, друге – з виробництва соняшникової олії і перше – з експорту соняшникової олії. Географія експорту соняшникової олії помітно розширюється, даний продукт виходить на нові ринки збуту, і сильної конкуренції між країнами не спостерігається. Агрохолдинги не припиняють інвестування в розширення виробничих потужностей, отже, випуск рослинної олії повинен збільшитися. Незважаючи на цей фактор, високий урожай соняшнику в Україні та Росії знизив світові ціни на соняшкову олію. За жовтень 2011 р. ціни впали більш ніж на 16% – до 1020 дол.США/т, потім зросли в листопаді до 1080 дол.США/т. Даний рівень цін повинен протриматися до весни, вплинути на них зможуть тільки зовнішні фактори – валютні коливання і ціни на нафту. Також Україні вдалося відстояти свою позицію з експортного мита на соняшник при переговорах про створення зони вільної торгівлі з країнами ЄС. Зокрема, планується поступове зниження мита на 1% протягом 10 років. Українські сільгоспвиробники планують збільшувати врожайність олійних культур, підвищувати ефективність виробництва та використання збиральної техніки, крім того, переробні підприємства повинні брати участь у форвардних закупівлях насіння.

Експорт олії соняшникової у 2011 р. становив 2,68 млн т проти 2,70 млн т у 2010 р. Експорт олії соняшникової у січні – серпні 2012 р. становив 2350,6 тис. т проти 1770,9 тис. т за відповідний період 2011 р., що більше на 32,7%. Експорт поточного року здійснюється за ціною 1086,8 дол. США за одну тонну. Найбільше експортовано олії соняшникової в Індію 34,0% (798,6 тис. т), Єгипет – 10,9% (255,4 тис. т), Іран – 9,1% (215,0 тис. т) та Алжир – 6,8% (159,1 тис. т) від загального експорту (рис. 4.1.31).

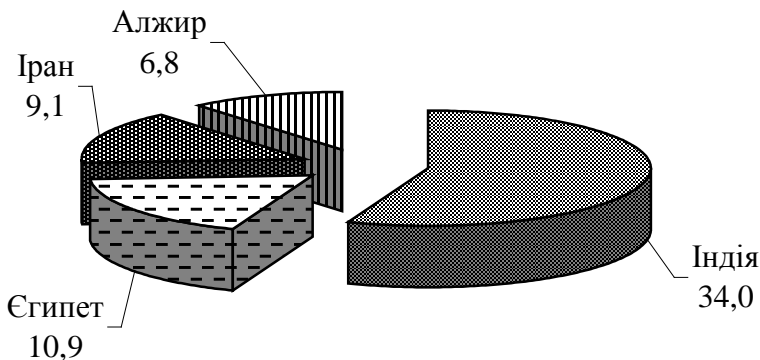

Рис. 4.1.31. Географічна структура експорту олії соняшникової у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Водночас, протягом останніх маркетингових років Україна лідирує за експортом соняшникової олії. За підсумками 2011 р. на експорт було відвантажено 2,7 млн т продукції (близько 84% виробленої в Україні). Постачання української соняшникової олії здійснюються в понад 80 країн світу. Основними регіонами постачань даної продукції стали ЄС-27, Південна Азія, Північна Африка, Близький Схід і СНД. У списку основних країн-покупців лідируючі позиції зайняли Індія, Єгипет, Нідерланди, Іспанія, Алжир, Іран і Туреччина. Крім того, примітною є поява в списку основних імпортерів української продукції Китаю [10].

Експорт олії соняшникової за вересень – серпень 2011–2012 маркетингового року збільшився на 23% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року і склав 3,263 млн т.

Наступна група **“Готові харчові продукти”** включає в себе 9 товарних груп. Аналіз товарної структури експорту даної товарної групи за 2009-2011 рр. свідчить про те, що найбільшу частку у ній займають какао та продукти з нього (22,5% в середньому за досліджуваний період). Друге місце посідають залишки відходів харчової промисловості (18,5%). Далі – алкогольні і безалкогольні напої та оцет (17,4%), продукти із

зернових культур (10,4). Інші види продукції займають незначну частку в загальному обсязі експорту (табл. 4.1.4).

Таблиця 4.1.4

Питома вага окремих товарів в експорті готових харчових продуктів в Україні, %

Код і назва товару	Роки			У середньому у 2009-2011 рр.
	2009	2010	2011	
16 продукти з м'яса, риби	1,8	1,9	1,7	1,8
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	7,9	8,0	8,2	8,1
18 какао та продукти з нього	21,5	23,0	23,0	22,5
19 продукти із зернових культур	9,8	9,9	11,5	10,4
20 продукти переробки овочів, плодів	7,1	8,2	7,8	7,7
21 різні харчові продукти	4,2	4,8	5,5	4,8
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	22,0	17,3	13,0	17,4
23 залишки та відходи харчової промисловості	15,4	18,6	21,3	18,5
24 тютюн	10,2	8,3	7,9	8,8

Джерело: розраховано за даними [5].

Зміни у структурі експорту товарів даної групи свідчать про досить значне зростання частки залишків та відходів харчової промисловості (з 15,4% у 2009 р. до 21,3% у 2011 р.) та деяке скорочення – частки інших товарів. Також спостерігається стрімкий спад частки експорту алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту (з 22,0% у 2009 р. до 13,0% у 2011 р.)

Динаміка експорту готових харчових продуктів представлена на (рис. 4.1.32).

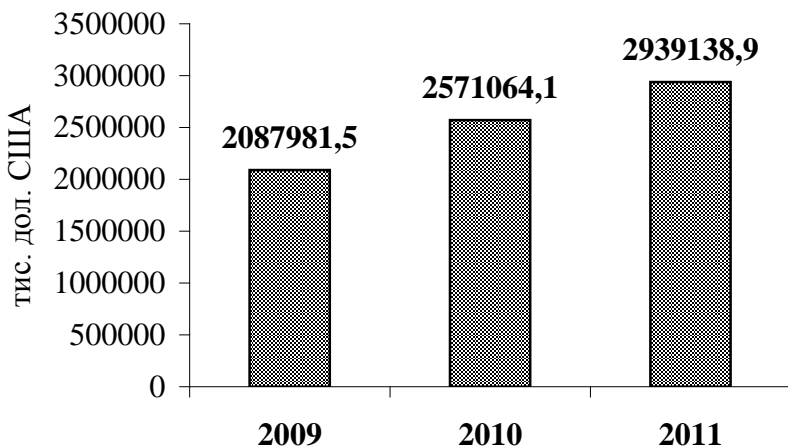

Рис. 4.1.32. Динаміка експорту готових харчових продуктів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Протягом досліджуваного періоду обсяги експорту зросли на 851,2 млн дол. США, або на 40,8%. Відбулося це головним чином, за рахунок зростання експорту за товарними категоріями 23 “Залишки відходи харчової промисловості” та 19 “Продукти із зернових культур”.

Більш детально динаміку експорту окремих видів товарів групи “Готові харчові продукти” досліджено далі.

Група 16. Продукти з м’яса, риби. Аналіз обсягів експорту продуктів з м’яса та риби свідчить про незначне зростання їх у 2010 р. (0,1%) та спад у 2011 р. порівняно з 2009 р. (0,2%), загалом за досліджуваний період експорт за даною групою зріс на 12,1 млн грн. (рис. 4.1.33). Оскільки питома вага продуктів з м’яса та риби у загальному обсязі експорту товарної групи “Готові харчові продукти” становить лише 1,8%. Подібні зміни не мали суттєвого впливу на загальну динаміку.

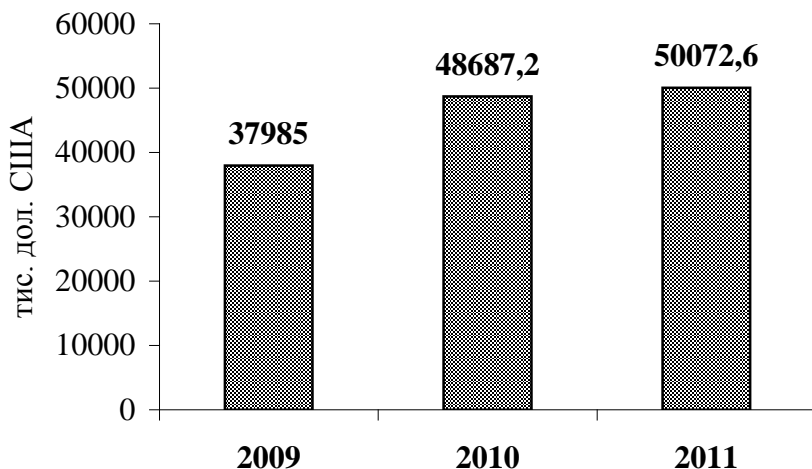

Рис. 4.1.33. Динаміка експорту продуктів з м'яса та риби, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 17. Цукор і кондитерські вироби з цукру. Аналіз експорту цукру і кондвиробів з цукру за 2009–2011 рр. свідчить про стабільність тенденції у даній групі 7,9%, 8,0% та 8,2% за відповідні роки досліджуваного періоду (рис. 4.1.34). У цілому, можна зробити висновок, що несуттєві зміни з даної товарної категорії не суттєво впливають на нарощування експортного потенціалу та формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі цукром і кондвиробів з цукру, але позитивне стабільне нарощення експорту може в майбутньому призвести вагомих змін у структурі загального експорту.

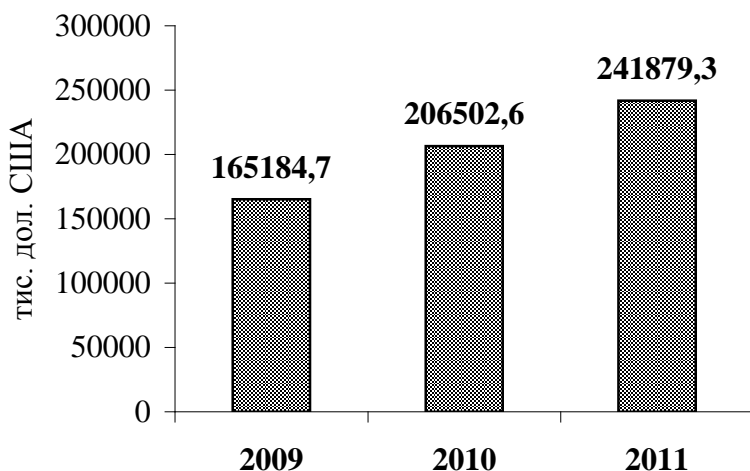
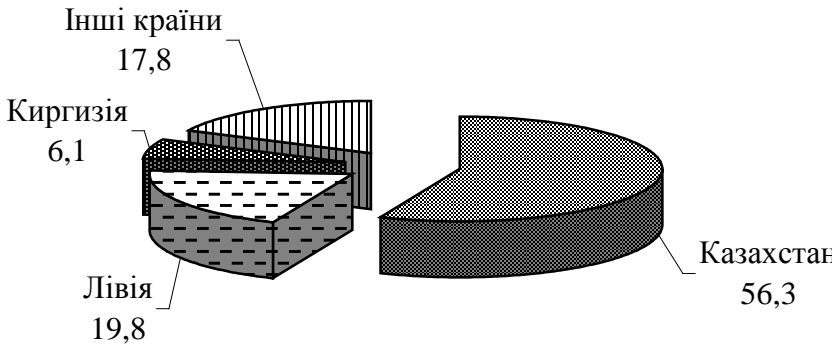

Рис. 4.1.34. Динаміка експорту цукру і кондвиробів з цукру, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

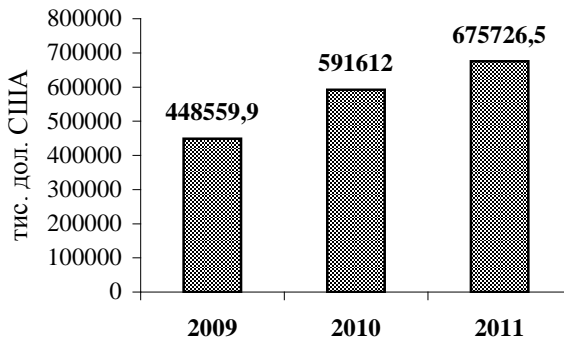
У структурі експорту групи цукор і кондвироби з цукру значна частка належить товарній групі 170390 – патока (меляса) інша (53%) та 170490 – жувальні гумки (24%). Нажаль товарній групі 170112 – цукор з цукрових буряків належить лише 2,6% від загальної структури експорту у групі 17 – цукор і кондвироби з цукру.

Наразі Україна не може експортувати надлишок цукру. Україна продовжує збільшувати експорт до Грузії, однак, об'єми експорту не достатні для покращення ринкової ситуації. Експерти стверджують що наприкінці сезону (вересень 2012 р.) перехідні залишки складуть щонайменше 400 тис. т [14]. У січні-березні 2012 р. експорт склав 22,4 тис. т на загальну суму 115,4 млн грн. Основними ринками збуту для України виступають: Казахстан (56,3%), Лівія (19,8%) та Киргизія (6,1%), (рис. 4.1.35). У січні-березні 2012 р. імпорт цукру склав 300,5 т на загальну суму 3,8 млн грн.

*Рис. 4.1.35. Географічна структура експорту цукру за 2011 рр., %
Джерело: побудовано за даними [5].*

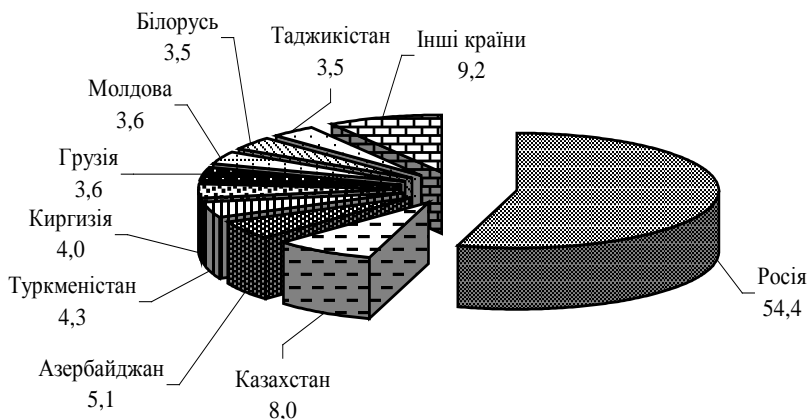
Група 18. Какао та продукти з нього. Інша ситуація відмічається по какао та продуктів з нього, частка яких в експорті товарної групи IV за досліджуваний період склала 22,5%. Обсяги експорту товарів даної категорії зросли у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 227 млн дол. США, або на 50,6% (рис. 4.1.36).

*Рис. 4.1.36. Динаміка експорту какао та продуктів з нього,
тис. дол. США*

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільша питома вага у структурі експорту даної групи належить товарній підгрупі 1806 – шоколад та інші харчові продукти із вмістом какао (89%). Майже 55% (в середньому за три роки) шоколаду експортувалося до Росії і 36% – до інших країн СНД (Казахстан, Азербайджан, Туркменістан, Киргизія, Грузія, Молдова, Білорусь, Таджикистан), (рис. 4.1.37).

*Рис. 4.1.37. Географічна структура експорту шоколаду у 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Група 19. Готові продукти із зерна. Експорт продуктів із зернових культур у 2011 р. порівняно з 2009 р. зріс на 134 млн дол. США, або на 65,5% (рис. 4.1.38). В основному підвищення обсягів експорту відбулося за рахунок товарної групи 1901 – екстракти солодові; готові харчові продукти з борошна, крупи, крохмаль або солодових екстрактів, де приріст експорту склав 12,5 млн дол. США або 51% (рис. 4.1.39).

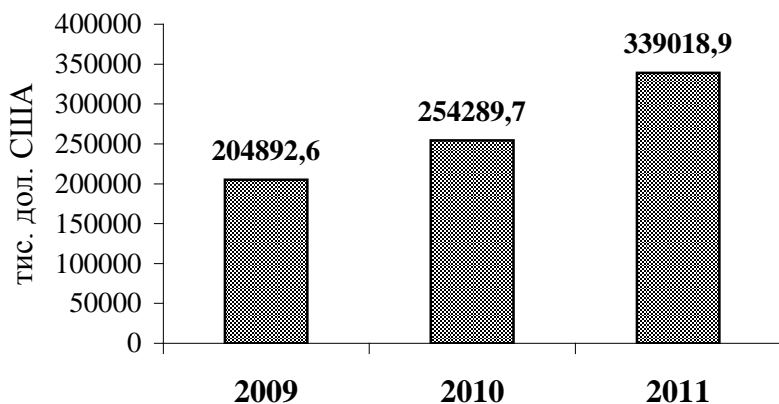

Рис. 4.1.38. Динаміка експорту продуктів із зернових культур, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Рис. 4.1.39. Динаміка експорту екстракту солодового; готових харчових продуктів з борошна, крупи, крохмалю або солодових екстрактів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основними покупцями українських продуктів із зернових культур є Країни СНД (81,4% у 2011 р.). Зокрема, найбільші країни-експортери такі: Росія – 30,5%, Казахстан – 17,7%, Молдова – 9,1%, Азербайджан – 6,9%, Грузія – 5,8%, (рис. 4.1.40).

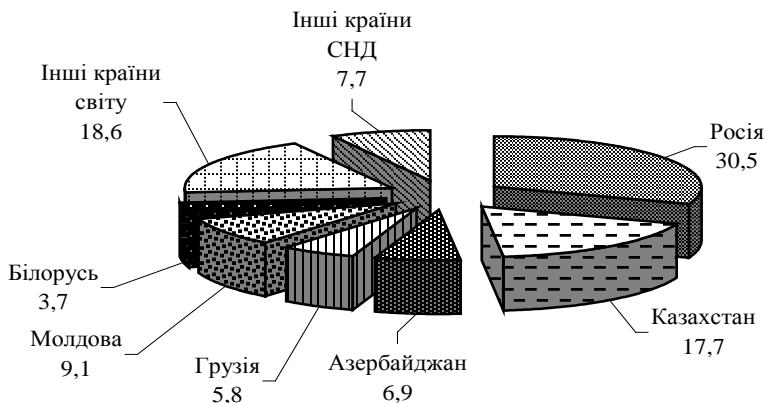

Рис. 4.1.40. Географічна структура експорту продуктів із зернових культур у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 20. Продукти переробки овочів. Дана група включає такі товарні підгрупи: овочі, плоди, приготовлені або консервовані з додаванням оцту чи оцтової кислоти; томати, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти; гриби та трюфелі, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти; інші овочі, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти; інші овочі, приготовлені або консервовані без додавання оцту чи оцтової кислоти, незаморожені; овочі, плоди, горіхи, шкірки плодів та інші частини рослин, консервовані з додавання цукру; варення, джеми, плоді желе, мармелад, плоді або горіхові пюре,

плодові або горіхові пасти, одержані шляхом теплової обробки, з додаванням або без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин; плоди, горіхи, приготовлені або консервовані іншим способом; соки з плодів (включаючи виноградне сушло) або соки овочеві. У загальній структурі експорту питома вага даної групи 7,7% (в середньому за 2009–2011 рр.) (табл. 4.1.41). Динаміка експорту є позитивною, так обсяги його у 2011 р. порівняно з 2009 р. зросли на 54% та склали 80,1 млн дол. США (рис. 4.1.41).

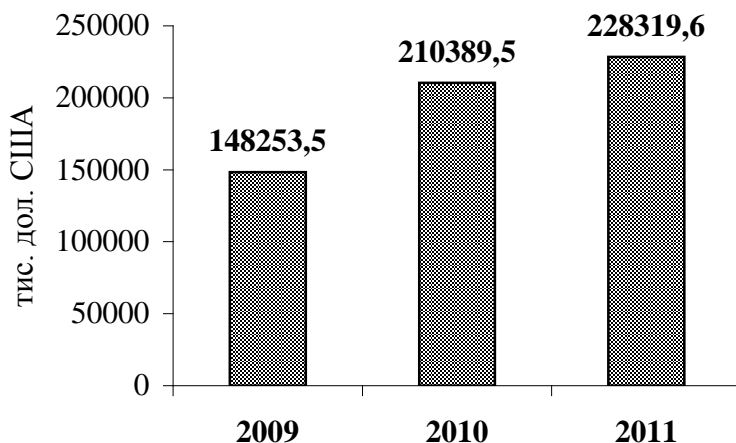

Рис. 4.1.41. Динаміка експорту продуктів переробки овочів та плодів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільшу частку в структурі експорту продуктів переробки овочів та плодів займають товарні групи 2009 – соки з плодів (включаючи виноградне сушло) або соки овочеві (34,2%), 2008 – плоди, горіхи, приготовлені або консервовані іншим способом (17,9%), 2001 – овочі, плоди, приготовлені або консервовані з доданням оцту чи оцтової кислоти (13,6%).

Група 21. Різні харчові продукти. До складу входять товарні підгрупи: 2101 – екстракти, есенції та концентрати з кави, чаю або мате та готові продукти на їх основі; 2102 – дріжджі (активні чи неактивні), інші мертві одноклітинні мікроорганізми, готові пекарські

порошки; 2103 – продукти для приготування соусів та готові соуси, смакові добавки та приправи змішані, порошок гірчиці та готова гірчиця; 2104 – супи чи бульйони готові і заготовки для їх приготування; гомогенізовані харчові продукти; 2105 – морозиво та інші види харчового льоду, що містять або не містять какао; 2106 – харчові продукти, не включені до інших угруповань.

Питома вага даної товарної категорії у загальному обсязі експорту готових харчових продуктів у середньому за 2009–2011 рр. склала 4,8% (див. табл. 4.1.4). Основними статтями експорту є харчові продукти, не включені до інших угруповань (39,6%), продукти для приготування соусів та готові соуси, смакові добавки та приправи змішані, порошок гірчиці та готова гірчиця (27,3%), що в найбільших обсягах експортуються до Росії, (24,1%), Молдова (17,3%), Казахстан (14,2%), Грузія (8,0%), Білорусь (7,4%) і Азербайджан (7,4%). Аналіз динаміки експорту різних харчових продуктів у 2009–2011 рр. свідчить про збільшення його вартості на 83,5% у 2011 р. порівняно з 2009 р., або на 74 млн дол. США (рис. 4.1.42).

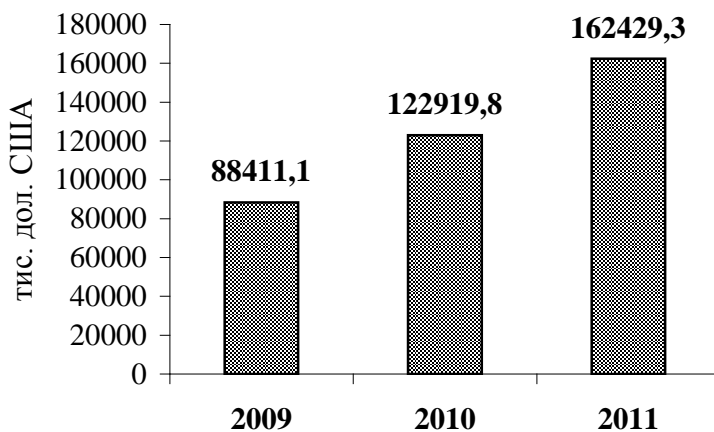

Рис. 4.1.42. Динаміка експорту різних харчових продуктів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 22. Алкогольні та безалкогольні напої та оцет. Одну з головних статей експорту у розділі Готові харчові продукти має група «Алкогольні і безалкогольні напої та оцет».

Аналіз динаміки експорту алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту 2009–2011 рр. свідчить про стрімке скорочення його обсягів майже на 17% у 2011 р. порівняно з 2009 р., або на 75,5 млн дол. США (рис. 4.1.43).

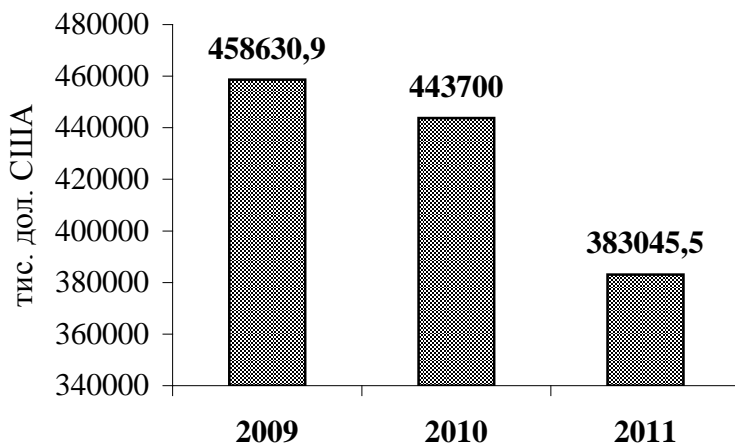

Рис. 4.1.43. Динаміка експорту алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

У світовій практиці досі не утворилося єдиного розуміння того, що саме слід відносити до безалкогольних напоїв. Кожна країна вирішує цю задачу по-своєму. Наприклад, у Великобританії до безалкогольних напоїв відносять солодкі газовані і негазовані напої, бутильовану воду, соки, а також розчинні напої.

В Україні за Державним класифікатором продукції та послуг Держстатслужби України до безалкогольних напоїв (напоїв із концентрацією спирту не більше 0,5%) відносяться: води мінеральні підсолоджені або ароматизовані; напої прохолоджувальні безалкогольні типу лимонаду, оранжаду, коли тощо, виготовлені з використанням питної води, підсолодженої або не підсолодженої, ароматизовані фруктовим соком або есенцією, до яких додані барвники; напої безалкогольні спеціального призначення (дієтичні, діабетичні, тонізуючі, для

спортсменів тощо); квас; напої, приготовані на основі молока і какао, чаю та інші напої готові до вживання.

Безалкогольні напої за зовнішнім виглядом поділяють на види: рідкі напої – прозорі й замутнені; концентрати напоїв у споживчій тарі.

Залежно від сировини що використовується, технології виробництва і призначення напої поділяють на групи: соковмісні; напої на зерновій сировині; напої на пряно-ароматичній рослинній сировині; напої на ароматизаторах (есенціях і ароматних спиртах); напої бродіння; напої спеціального призначення; штучно-мінералізовані води. Рідкі напої за ступенем насичення двоокису вуглецю підрозділяють на типи: сильногазовані; середньогазовані; слабогазовані; негазовані.

Рідкі напої за способом обробки поділяють на непастеризовані; пастеризовані; напої із застосуванням консервантів; напої без застосування консервантів; напої холодного розливу; напої гарячого розливу.

Нині вітчизняними заводами та цехами з виробництва безалкогольних напоїв випускаються: напої безалкогольні газовані з низькою калорійністю, а також для хворих на цукровий діабет із застосуванням аспартама, ксиліту, сорбіту та інших цукрозамінників. Їх відносять до напоїв спеціального призначення; напої газовані, що представляють собою насичені двоокисом вуглецю водні розчини цукру з додаванням продуктів переробки плодово-ягідної сировини (соків, екстрактів тощо), пряно-ароматичної, в тому числі рослинної (настоїв трав, коріння, цедри цитрусових тощо) сировини, ароматичних речовин (есенцій, ефірних олій), барвників, органічних кислот; напої на зерновій сировині, що представляють собою насичені діоксидом вуглецю розчини концентрату квасного суслу, сахарози, харчових кислот та інших ароматичних і смакових речовин; напої бродіння, до яких відносять хлібний квас, плодово-ягідні кваси; води штучно мінералізовані, виготовлені із сумішей солей і насичені діоксидом вуглецю; напої негазовані, в тому числі сухі напої, шипучі і нешипучі, виготовлені з цукру, виннокам'яної кислоти, соди, есенцій, екстрактів і барвників.

Експорт солодкої газованої води з України в інші країни в 2005 р. склав 6,2 млн дол., що в 2,5 раза перевищило обсяг імпорту продукту. До 2007 р. цей показник зріс в 2,5 раза по відношенню до 2005 р. У 2008 р. спостерігається його незначний

приріст порівняно з 2007 р. (на 2%), після чого в 2009 р. обсяг експорту продукції значно скоротився (темп скорочення перевищив 30%). У 2010 р. обсяг експорту солодкої газованої води за межі України склав 11,7 млн дол. США, що на 8% більше аналогічного показника 2009 р. і на 87% перевищило значення 2005 р. У 2011 році експорт газованих напоїв склав 14 млн дол. США, що на 22% більше попереднього періоду. Необхідно також відзначити, що обсяг експорту солодкої газованої води в 2011 р. на 10% поступається імпорту даного виду продукції, хоча у 2011 році відповідні показники були обернені, тобто експорт перевищував імпорт майже на 40%.

Основним напрямком експорту солодкої газованої води за межі України є Російська Федерація, частка якої склала 51,2% у загальному обсязі експорту продукції в 2011 р. Досить значні обсяги експорту направляються до Молдови (7,1%), Казахстану (5,1%) і Білорусі (4,0%), (рис. 4.1.44). Всього налічується близько 65 країн, в які Україна експортує солодку газовану воду. При цьому, сукупна частка країн, питома вага експорту до яких в загальному обсязі досліджуваного показника не перевищує 5%, становить 90%.

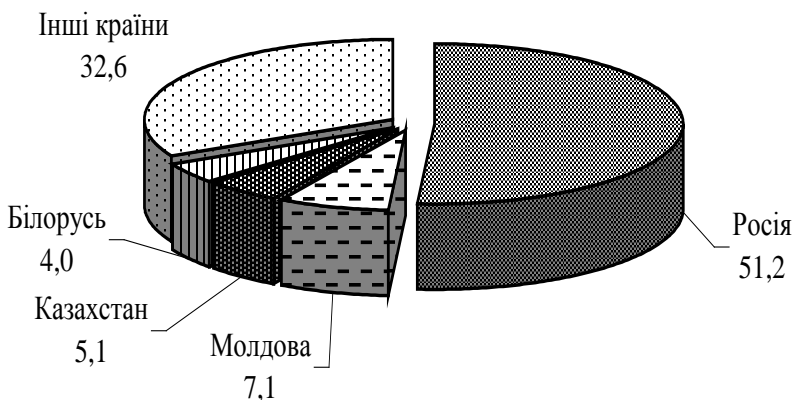

Рис. 4.1.44. Географічна структура експорту безалкогольної газованої води у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Сфера виробництва, обігу і споживання алкогольних напоїв пов'язана з ірраціональною продукцією, що не належить до життєво необхідної, а її надмірне споживання завдає шкоди здоров'ю та негативно впливає на благополуччя людини. Водночас ринкові механізми виявляються неспроможними забезпечити саморегулювання сфери, запобігти негативним соціальним наслідкам споживання продукції в суспільстві та ліквідувати їх. У зв'язку із цим підвищуються вимоги до державного управління процесами виробництва та поширення алкогольної продукції.

Усього за рік у світі продається близько 2 млрд декалітрів міцного алкоголю. Серед них зазвичай окремо виділяють лікеро-горілчану групу (горілки, лікери, настоянки, бальзами тощо) та групу продукції виноробної галузі (виноградні та плодоягідні, ігристі та іскристі вина, коньяки тощо). Серед продукції лікеро-горілчаної галузі є лідерами продажу: горілка (20% світового ринку), віскі (10%), коньяк і бренді (5–6%), ром (5,5%), текіла (4%) [5]. За рік росіяни споживають 15 літрів, казахи – 12–15, білоруси – 10–11 літрів, українці – 6–9 літрів лікеро-горілчаної продукції.

У 2009–2011 рр. започаткована у 2008 р. тенденція щодо скорочення експортних поставок спирту посилилася. Так, у 2008 р. експортовано 5,3 млн дол. США продукції (19% від обсягів виробництва), що на 42,5% менше, ніж у 2007 р., у 2009 р. на експорт поставлено 4,76 млн дол. спирту (17,8% від обсягів виробництва), що на 9,9% менше експортних поставок у 2008 р.

У 2011 р. порівняно з 2010 р. експорт спирту зменшився на 38,8%, або на 8 414,17 тис. літрів до 13 252,62 тис. літрів (на 15,11 млн дол. США).

У вересні 2012 р. експорт спирту збільшився у 4,2 раза, або на 114,41 тис. літрів порівняно із серпнем до 150,35 тис. літрів. Виручка від реалізації експорту спирту збільшилася в 7 разів, і досягла 0,14 млн дол. США.

Порівняно з вереснем 2011 р. експорт спирту у вересні 2012 р. зменшився на 82,6%, або на 713,06 тис. літрів. У січні-вересні 2012 р. порівняно із січнем-вереснем 2011 р. експорт спирту зменшився на 57,7%, або на 4 554,81 тис. літрів.

За інформацією концерну “Укрспирт”, зменшення обсягів експорту спирту відбулося переважно через високу собівартість його виробництва, і, відповідно, недостатній рівень конкурентоспроможності за ціновим фактором на зовнішніх ринках. Також на обсягах експортних поставок вітчизняного спирту негативно позначаються затримки з поверненням ПДВ експортерам продукції.

У 2011 р. до країн СНД спрямовувалося майже 60% від загального обсягу поставок етилового спирту, до Європи – близько 20%, країн Азії – 12% (рис. 4.1.45).

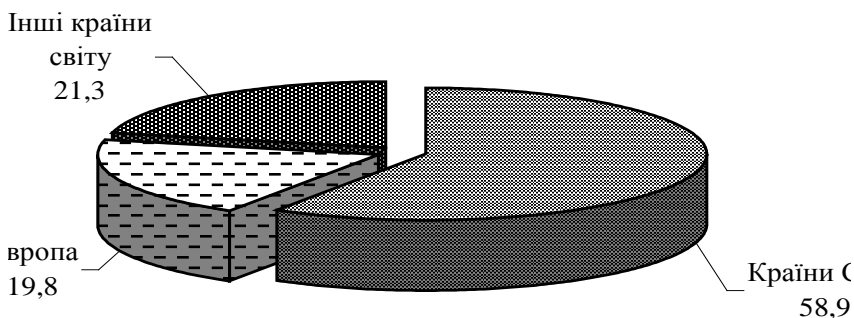

Рис. 4.1.45. Географічна структура експорту етилового спирту у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільші обсяги алкогольної продукції у 2011 році експортувалися до Російської Федерації: 88,1% від експортних поставок до країн СНД [5].

Слід зазначити, що протягом останніх років намітилася тенденція до створення провідними вітчизняними виробниками потужностей з виробництва лікєро-горілкової продукції на території сусідніх країн, зокрема Російської Федерації. Це не дає підстав очікувати стрімкого зростання експорту горілки та лікєро-горілкової виробів. Нарощування обсягів експорту алкогольних напоїв може відбуватися шляхом розширення

географії та зміни структури їх експортних поставок. Привабливими для українських виробників горілчаних виробів залишаються ринки США та Китаю, які динамічно розвиваються, а також Польща та інші ємні ринки європейських країн.

Група 23. Залишки та відходи харчової промисловості. Продукція цієї групи істотно впливає на структуру експорту готових харчових продуктів, так як її частка становить 18,5%. Аналіз динаміки експорту даної групи показав, що за досліджуваний період її питома вага зросла із 15,4% у 2009 р., до 21,3% у 2011 р., або із 322 млн дол. США до 636 млн дол. США, майже вдвічі (рис. 4.1.46).

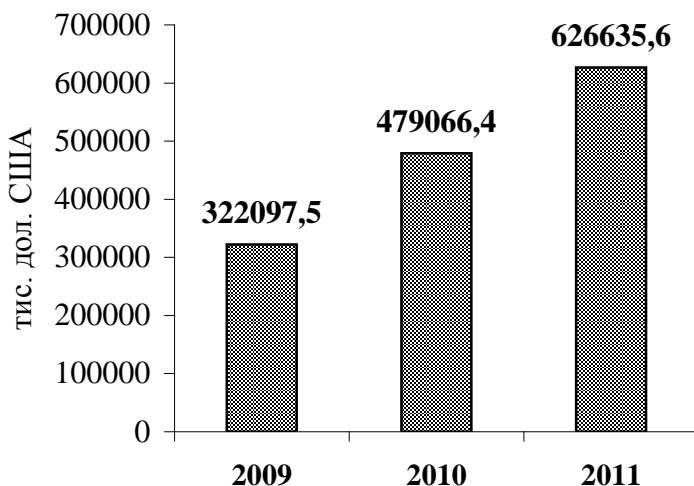

Рис. 4.1.46. Динаміка експорту залишків та відходів харчової промисловості, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Оцінюючи товарну структуру групи “Залишки та відходи харчової промисловості” встановлено, що найбільшу частку в ній становлять такі товарні підгрупи: 2306 – макуха та інші тверді відходи, одержані під час добування рослинних жирів та олії

(85,2%); 2302 – висівки пшеничні (7%); відходи і залишки від виробництва крохмалю, 2303 – буряковий жом (5%).

Основними експортерами макухи та інших твердих відходів, одержаних під час добування рослинних жирів, є такі країни: Польща (21,9%), Білорусь (18,5%), Туреччина (12,6%), Франція (9,4%), Ізраїль (7,8%), Марокко (4,9%); Литва (4,5%), Італія (4,3%); Велика Британія (2,8%). Географію експорту представлено на (рис. 4.1.47).

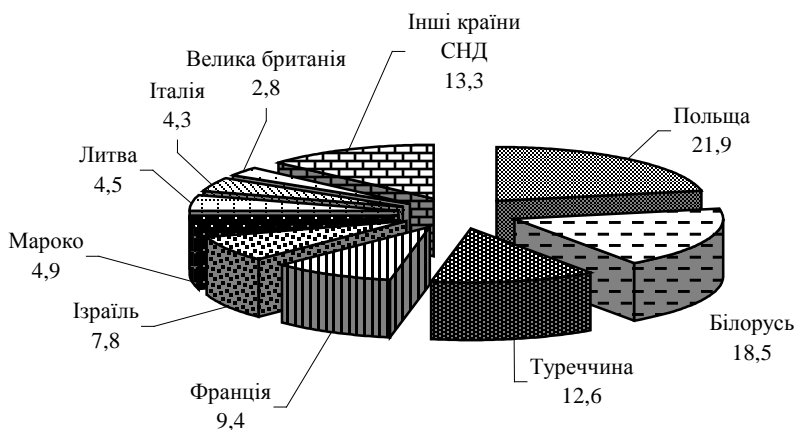

Рис. 4.1.47. Географічна структура експорту макухи та інших твердих відходів, одержаних під час добування рослинних жирів та олії, %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 24. Тютюн. Аналіз експорту тютюну за 2009–2011 рр. показав, що його обсяги зросли з 213 млн дол. США до 232 млн дол. США, водночас, у загальній структурі експорту четвертої групи його частка скоротилася з 10,2% у 2009 р. до 7,9% у 2011 р. (рис. 4.1.48). Таке скорочення при зростанні пояснюється за рахунок збільшенням експорту інших товарних груп і як наслідок зростання їх питомої ваги.

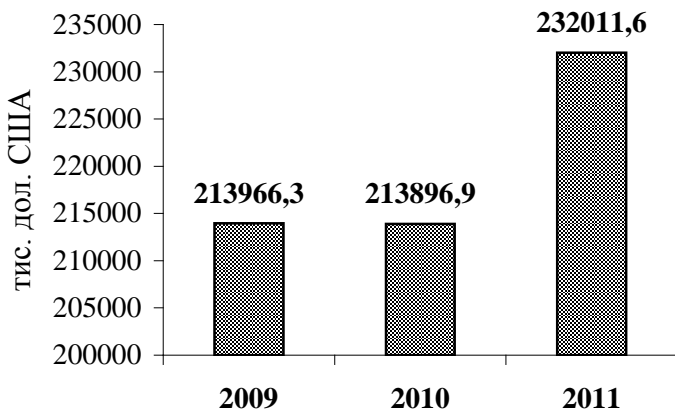

Рис. 4.1.48. Динаміка експорту тютюну, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Основними товарними підгрупами в структурі експорту тютюну є 240220 – сигарети, цигарки з вмістом тютюну (81 млн дол. США), 240310 – тютюн для паління, з вмістом або без вмісту заміників у будь-якій пропорції (35 млн дол. США). Країни, до яких переважно експортуються сигарети цигарки з вмістом тютюну це Вірменія (18,5%), Грузія (24,7%), Молдова (39,5%), Тайвань (9,9%).

Загалом за всіма категоріями товарної групи «Готові харчові продукти» спостерігається позитивна тенденція до нарощування обсягів експорту, окрім продуктів товарної групи «Алкогольні та безалкогольні напої та оцет».

4.2. Товарна та географічна структура імпорту

Імпорт, як і експорт, є видом зовнішньоекономічної діяльності країни та ключовим показником обсягів міжнародної торгівлі. Роль аграрного імпорту постійно зростає, оскільки він виступає не тільки джерелом забезпечення потреб населення країни агропродовольчою продукцією, але й ключовим чинником світової конкуренції, якою охоплено усі сфери національної економіки. Безальтернативність імпорту агропродовольчої

продукції для України зумовлюється певними причинами, серед яких слід вказати на такі:

по-перше, дефіцит або відсутність певних видів агропродукції (субтропічні культури, готові харчові товари);

по-друге, прогресуюче відставання сільського господарства у сфері інновацій від високорозвинених країн світу, що зумовлює стимулювання ввозу високотехнологічних готових товарів та виробів для сільського господарства, а саме, сільсько-господарських машин, тракторів, комбайнів;

по-третє, переваги імпортової продукції перед вітчизняною, насамперед, за якістю та безпечністю за рахунок дії високого рівня європейських та світових стандартів і високої професійної підготовки персоналу (маркетологів, спеціалістів з продажу, консультантів);

по-четверте, низький рівень ефективності сільського господарства, зокрема, внаслідок значних втрат на стадії виробництва і переробці сільськогосподарської продукції;

по-п'яте, відсутність розвиненої маркетингової та логістичної систем, які, на даному етапі, не забезпечують ефективне зберігання, просування, доставку агропродовольчої продукції до споживача тощо.

Без активного використання імпорту неможливим стає формування та підтримка експортної спеціалізації аграрного сектора економіки. Як природний елемент стратегії зовнішньоекономічної діяльності імпорт повинен забезпечувати підвищення конкуренції на внутрішньому ринку. Водночас, прогресуюча роль імпортової політики має сприяти прискореному розвитку вітчизняного агропромислового комплексу та удосконаленню товарної та географічної структури імпортних поставок, що зумовлює потребу її детального аналізу в межах кожної товарної позиції.

У цілому в загальному обсязі імпорту товарної групи “Живі тварини; продукти тваринного походження” за 2009–2011 рр. найбільшу питому вагу займають товарні категорії “м’ясо та їстівні субпродукти” (36,6% в середньому за досліджуваний період) та “риба і ракоподібні” (43,9%). При цьому, частка м’яса і м’ясних продуктів значно скоротилася з 44,9% у 2009 р. до 28,2% у 2011 р., а риби і ракоподібних – навпаки, зросла з 37,2% до 48,8% відповідно. Молочні продукти, яйця птиці та мед мають

відносно невелику питому вагу – лише 12,2% у середньому за останні три роки (табл. 4.2.1).

Таблиця 4.2.1

Питома вага окремих товарів в імпорті живих тварин і продуктів тваринного походження України, %

Код і назва товару	Роки			В середньому у 2009–2011 рр.
	2009	2010	2011	
01 живі тварини	5,9	5,4	7,4	6,2
02 м'ясо та їстівні субпродукти	44,9	36,9	28,2	36,6
03 риба і ракоподібні	37,2	45,8	48,8	43,9
04 молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед	11,1	10,9	14,5	12,2
05 інші продукти тваринного походження	1,0	1,0	1,0	1,2

Джерело: розраховано за даними [5].

Група 01. Живі тварини. Імпорт продукції асортиментного ряду “Живі тварини” в Україну у 2011 р. склав суму 76,6 млн дол. США, що перевищило показник 2009 р. на 3,1% (рис. 4.2.1). В імпортних надходженнях живих тварин провідну роль відіграє Німеччина, яка постачає 67% ВРХ, 48% свиней та 34% птиці [5].

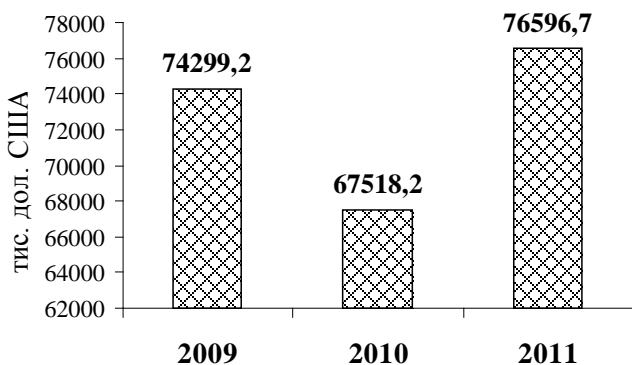

Рис. 4.2.1. Динаміка імпорту живих тварин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 02. М'ясо та їстівні субпродукти. По даному асортиментному ряду за досліджуваний період відбулося суттєве скорочення імпорту з 568,5 млн дол. США у 2009 р. до 292,1 млн дол. США у 2011 р., або на 48,6% (рис.4.2.2). Причиною цього стало зростання внутрішнього виробництва.

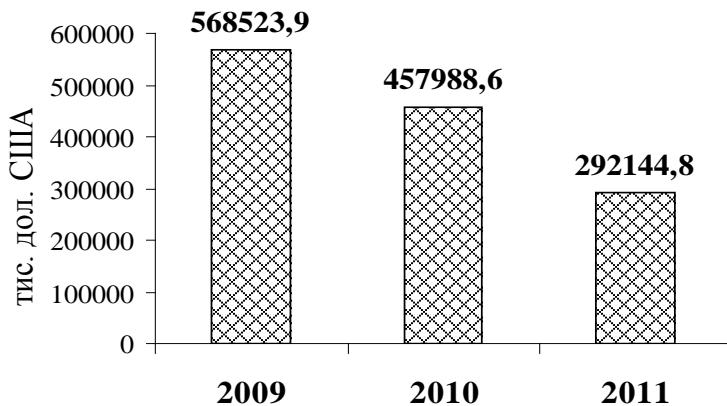

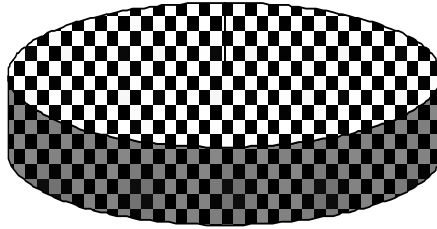
Рис. 4.2.2. Динаміка імпорту м'яса та їстівних субпродуктів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

У структурі імпорту переважають м'ясо птиці та свинини. Яловичина ввозиться у набагато менших обсягах у зв'язку із традиційною схильністю українців до улюбленої ними свинини та більш дешевого м'яса птиці. Основним постачальником свіжого та охолодженого м'яса ВРХ у 2011 р. стала Угорщина, яка витісняє з українського ринку США та Аргентину. Частка Угорщини у цьому році склала 72,7%. Натомість, США, які були монопольним постачальником свіжої та охолодженої яловичини у 2009 р., у 2011 р. зайняли лише 27% у структурі імпорту даного виду продукції (рис. 4.2.3)

М'ясо ВРХ, свіже або охолоджене

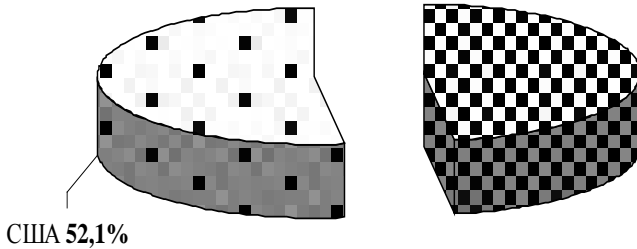
США 100%

2009 рік

М'ясо ВРХ, свіже або охолоджене

Аргентина
47,9%

США 52,1%

2010 рік

М'ясо ВРХ, свіже або охолоджене

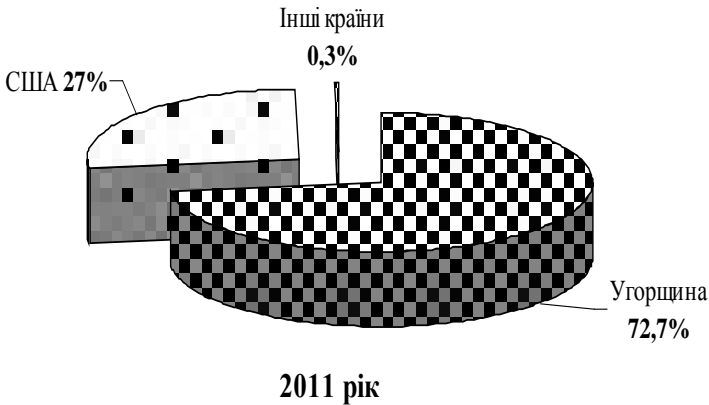

Рис. 4.2.3. Географічна структура імпорту м'яса ВРХ свіжого або охолодженого у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Лідерство серед країн-імпортерів м'яса великої рогатої худоби утримує Бразилія, частка якої в середньому за 2009-2011 рр. склала 83,2% (рис. 4.2.4). Сьогодні Бразилія є найбільшим світовим експортером м'яса ВРХ та займає близько 16% у світовому експорті яловичини [22]. Друге та третє місце займають відповідно США та Австралія.

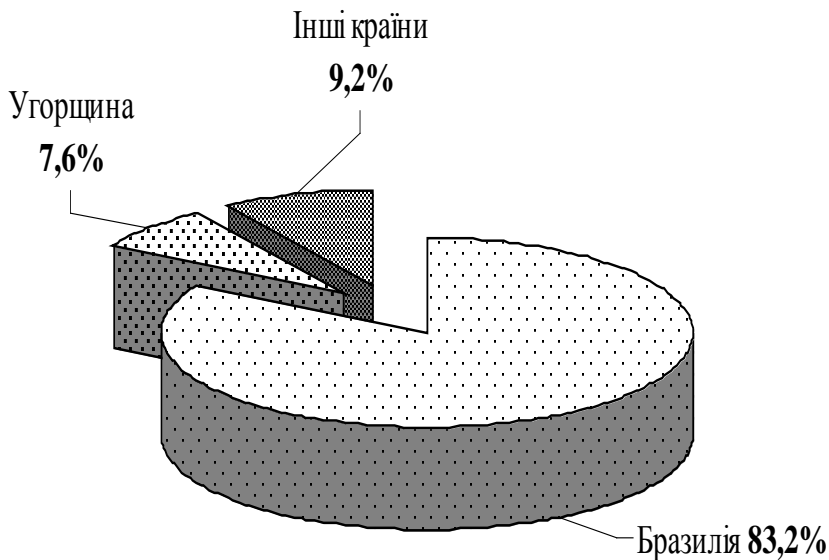

Рис. 4.2.4. Географічна структура імпорту м'яса ВРХ морозеного в середньому за 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Свинина до України імпортується, головним чином, з Бразилії (38,2% в середньому за 2009–2011 рр.), Польщі (20,0%) та Німеччини (19,2%), (рис. 4.2.5). Імпортне м'ясо складає серйозну конкуренцію вітчизняним виробникам, оскільки має перевагу у вигляді нижчої ціни. Вітчизняні м'ясокомбінати здійснюють закупівлю свинини не в тушах, а в кусках або навіть трімінг, тобто м'ясо, яке використовується у виробництві ковбас або фаршів. В умовах відсутності забійних цехів у вітчизняних господарств та низької товарності свиней, що здаються на переробку, м'ясокомбінатам вигідніше купити готову імпортну продукцію, ніж нести додаткові витрати.

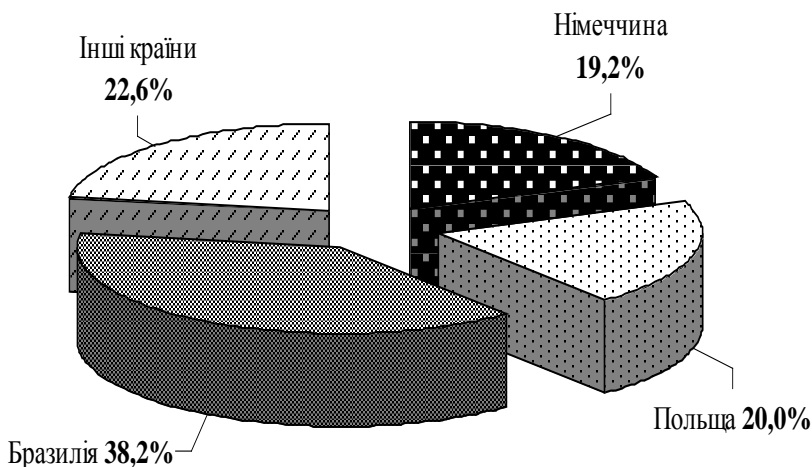
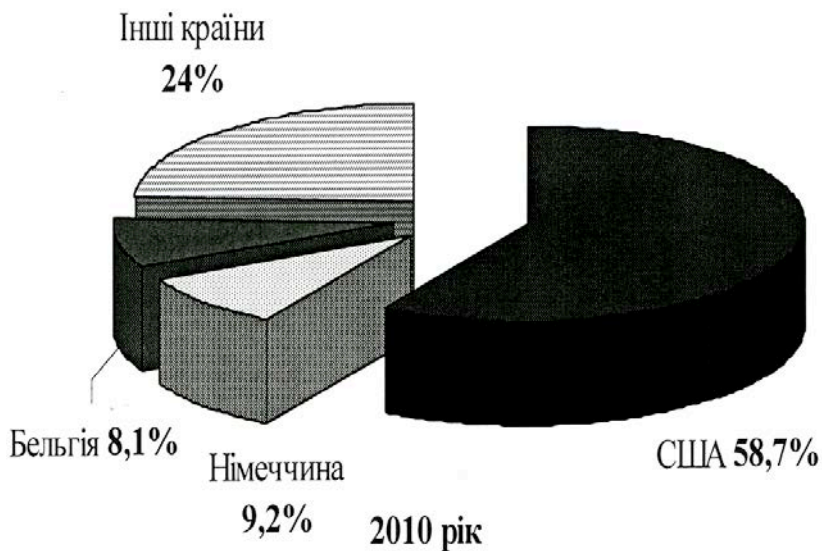
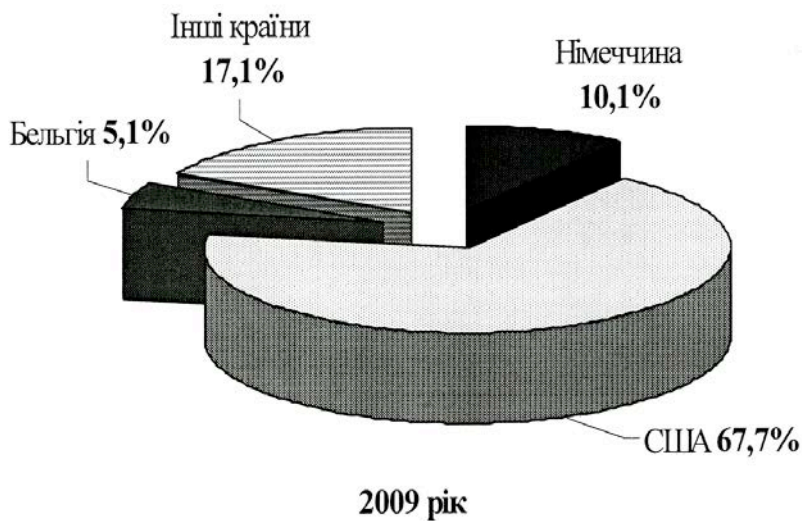

Рис. 4.2.5. Географічна структура імпорту свинини свіжої, охолоджені або морожені в середньому за 2009–2011 рр., %
Джерело: побудовано за даними [5].

На ринку м'яса птиці у 2009–2010 рр. лідерство утримували США, частка яких відповідно склала 67,7% та 58,7%. У 2011 р. ситуація змінилася. Значну частку ринку перехопили Німеччина (25,2%), Велика Британія (14,9%), Польща (11,1%), Нідерланди (11%), Болгарія (7,7%). Частка США у цьому році склала 7,2% (рис. 4.2.6). Слід зазначити, що у 2011 р. в Україні було введено ліцензування на імпорт м'яса та субпродуктів свійської птиці. Причиною такого кроку Уряду було запобігання ввезенню низькосортної продукції за цінами нижчими ніж ті, що склалися на українському ринку, що здійснювало негативний вплив на розвиток вітчизняного виробництва.

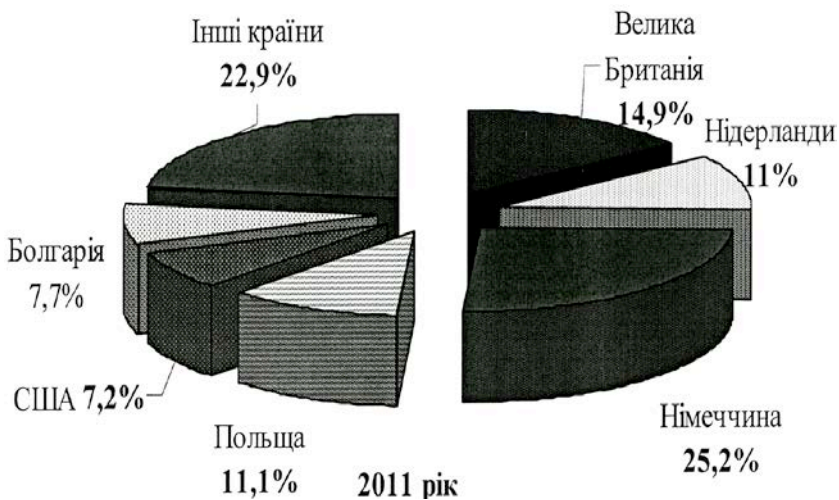

Рис. 4.2.6. Географічна структура імпорту м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці, свіжих, охолоджених або морожених, %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 03. Риба та ракоподібні. Дана товарна категорія має найбільшу частку (43,9% в середньому за 2009–2011 рр.) у структурі імпорту продуктів тваринного походження України.

За досліджуваний період вартість імпорту риби і ракоподібних до України зросла з 471,2 млн дол. США у 2009 р. до 505,5 млн дол. США у 2011 р., або на 7,3% (рис. 4.2.7).

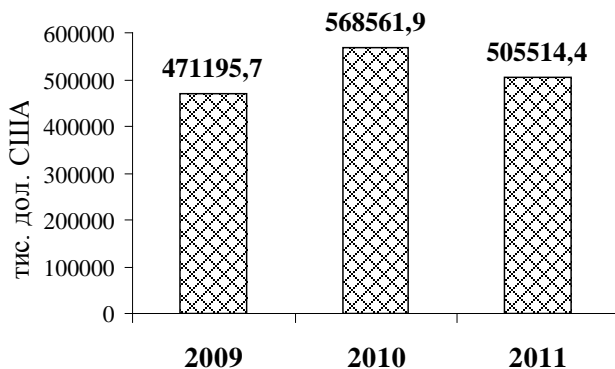

Рис. 4.2.7. Динаміка імпорту риби і ракоподібних, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Експерти припускають, що близько 35% від усього імпорту риби до України складає незаконний імпорт [17].

Основний постачальник до України свіжої та охолодженої риби – Норвегія, частка якої складає 89,3% (рис. 4.2.8).

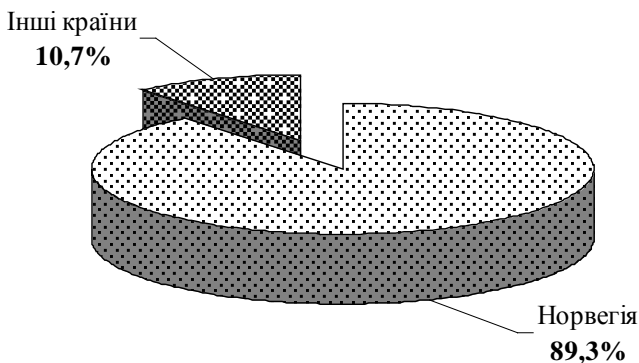
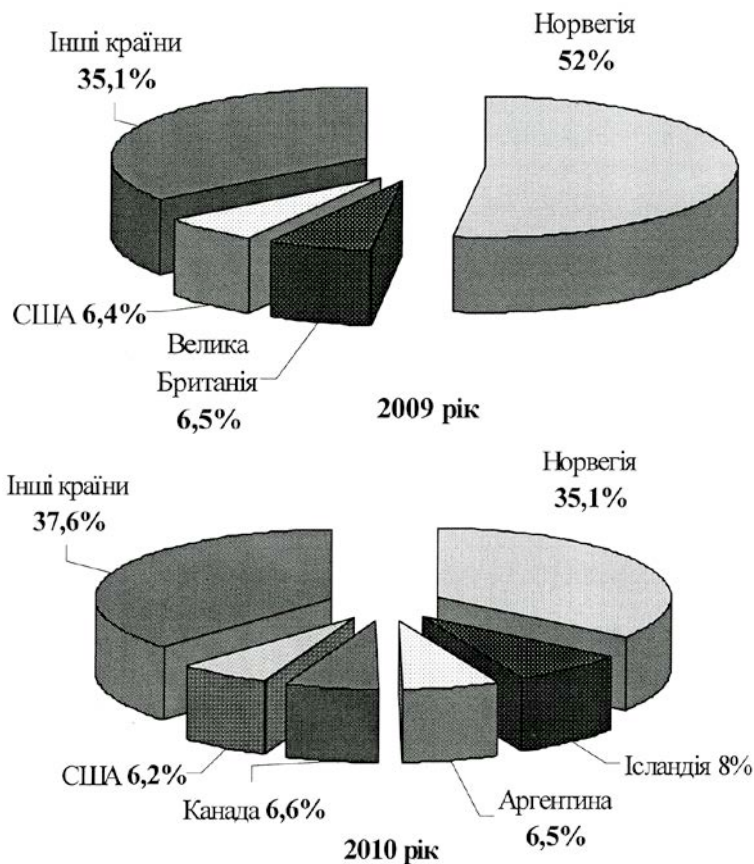

Рис. 4.2.8. Географічна структура імпорту риби свіжої або охолодженої в середньому за 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

У грудні 2011 р. в Україні було призначено нового посла Норвегії. Він стверджує, що, в першу чергу займеться вирішенням питань, пов'язаних із станом рибної галузі. Так, було ініційовано створення Комітету операторів рибного ринку України у рамках Європейської бізнес-асоціації. Основна мета створення Комітету – надання можливості вирішувати проблеми не лише від окремих компаній, а в цілому рибного селектора [17].

В імпорті мороженої риби Норвегія також має лідируючі позиції, проте частка її зменшується (з 52% у 2009 р. до 31,8% у 2011 р.), при цьому зростає роль інших країн (США, Ісландії) (рис. 4.2.9).

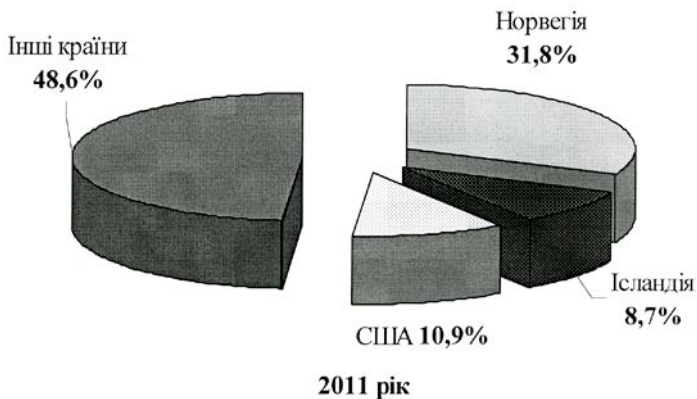
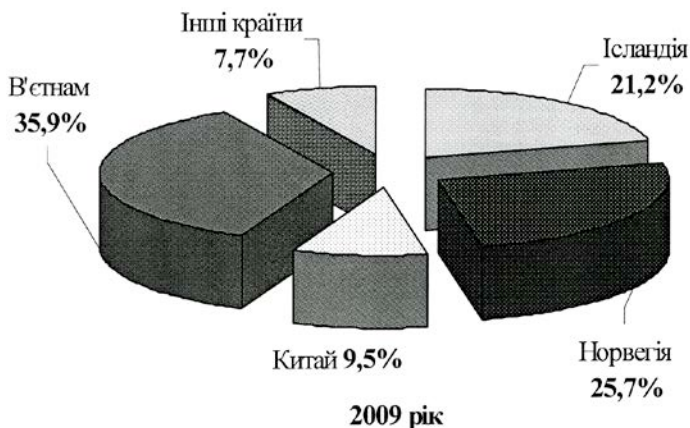

Рис. 4.2.9. Географічна структура імпорту риби мороженої у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Проте, споживання норвезької риби все ще залишається традиційним для України. В першу чергу, це пелагічні види (оселедець, скумбрія, мойва, путасу), делікатесні сорти (сьомга, форель, палтус), столові сорти риби (сайда, зубатка, пікша) [17].

Щодо імпорту рибного філе, тут спостерігається така ситуація: частка Норвегії за досліджуваний період скоротилася з 25,7% у 2009 р. до 19,6% у 2011 р., при цьому зросла частка Китаю та в цілому розширилася географія збуту (рис. 4.2.10).

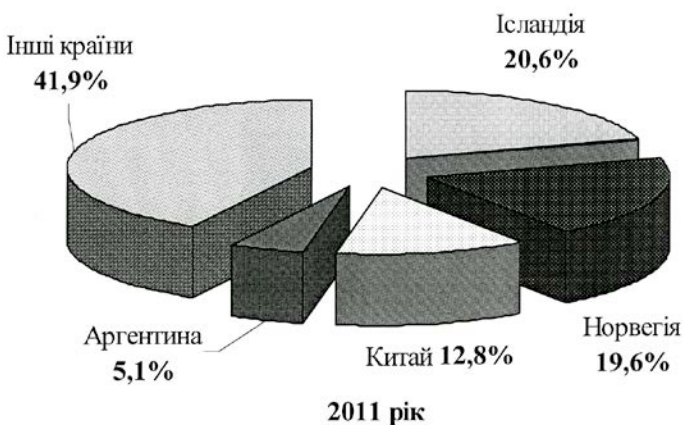
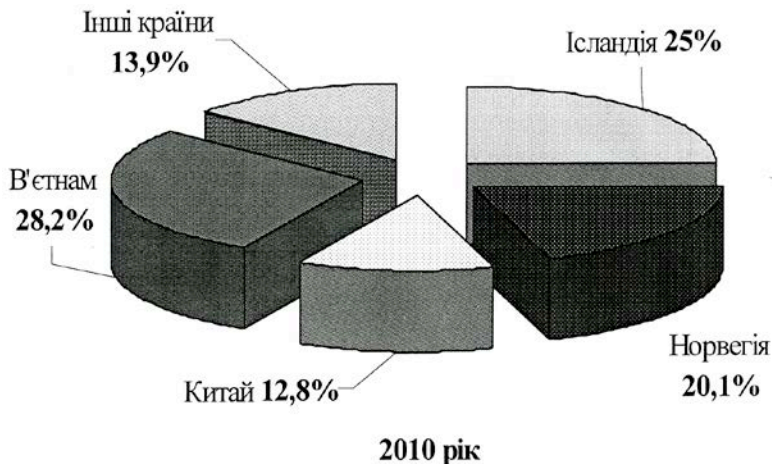

Рис. 4.2.10. Географічна структура імпорту філе риби та іншого м'яса свіжого, охолодженого або мороженого у 2009 р, 2010 р. та у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 04. Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед. Аналіз динаміки імпорту товарів даної категорії свідчить про незначне зниження його вартості у 2010 р.

порівняно з 2009 р. (на 3,6%) та поступове підвищення у 2011 р. (на 7% порівняно з 2009 р.), (рис. 4.2.11).

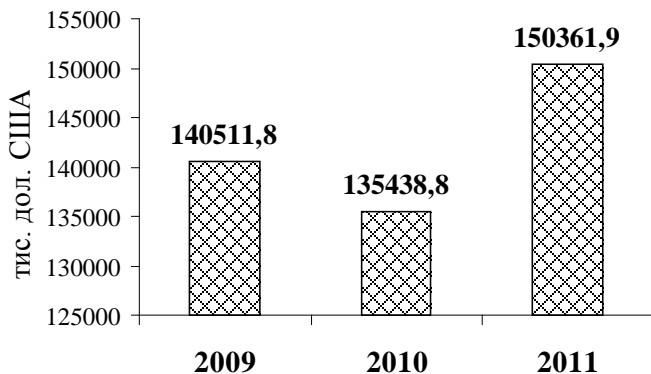
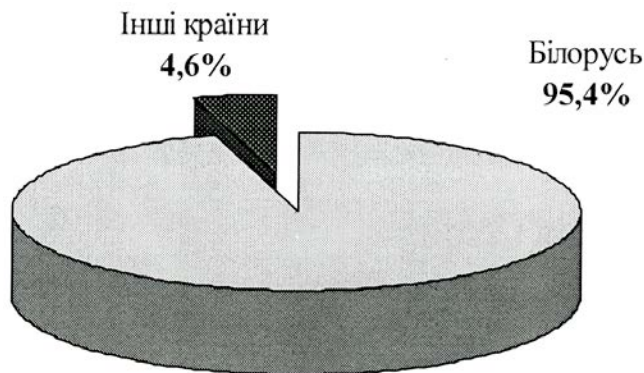

Рис. 4.2.11. Динаміка імпорту молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основним постачальником молока та вершків згущених на територію України є Білорусь. Проте, частка її на вітчизняному ринку протягом досліджуваного періоду скоротилася майже вдвічі – з 95,4% у 2009 р. до 49,9% у 2011 р. При цьому значно зросла частка Польщі, яка у 2011 р. склала 33% (рис. 4.2.12).

2009 рік

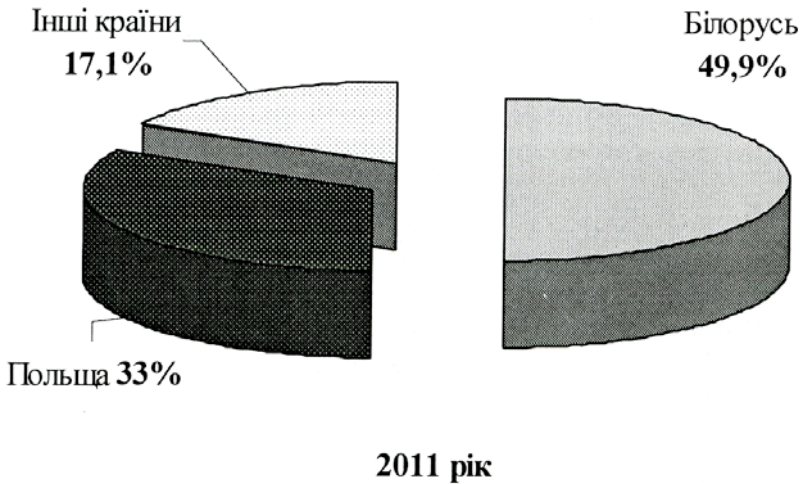

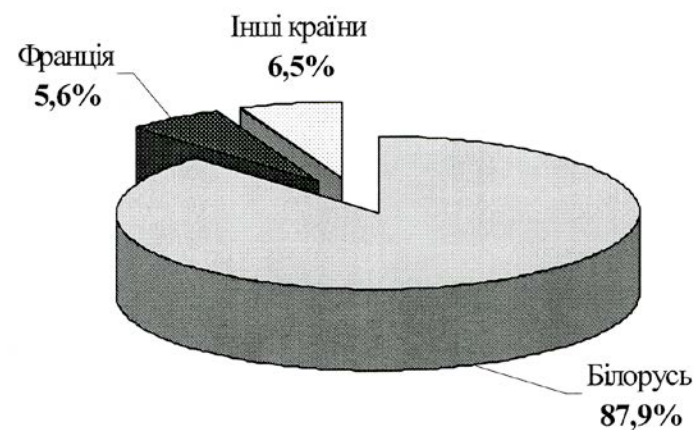
Рис. 4.2.12. Географічна структура імпорту молока та вершків згущених у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

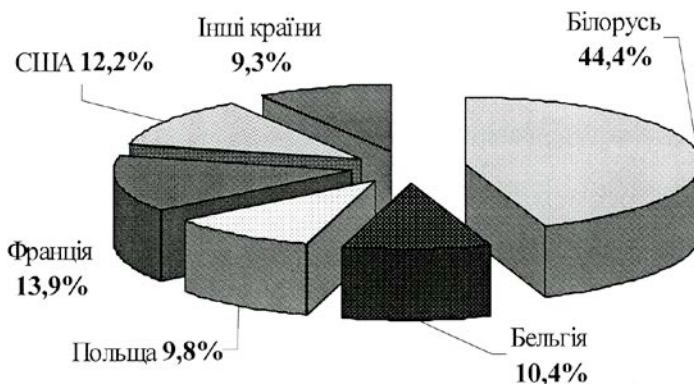
На ринку вершкового масла та інших жирів, вироблених з молока, Білорусь у 2009–2010 рр. також утримувала лідируючі

позиції та займала 87,9% та 44,4% відповідно, проте у 2011 р. її становище провідного постачальника похитнулося, а частка в імпорті впала до 23,9%. Найбільші обсяги імпорту вершкового масла у 2011 р. прийшлися на Нову Зеландію (30,6%), (рис. 4.2.13) [21].

Найбільші імпортні поставки сирів здійснюються з Росії, хоча частка її в загальному обсязі імпорту даного виду продукції скоротилася з 64,6% у 2009 р. до 38,6% у 2011 р. Натомість, укріпилися позиції Польщі, частка якої в імпорті зросла з 7,4% до 18,1% відповідно (рис. 4.2.14).

2009 рік

2010 рік

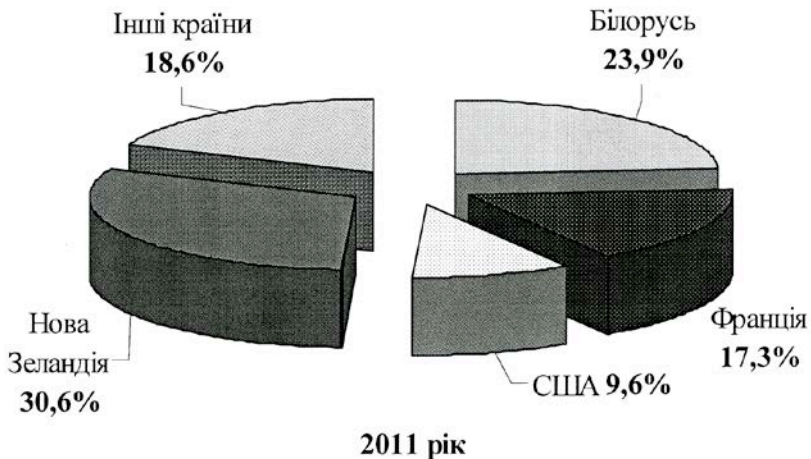
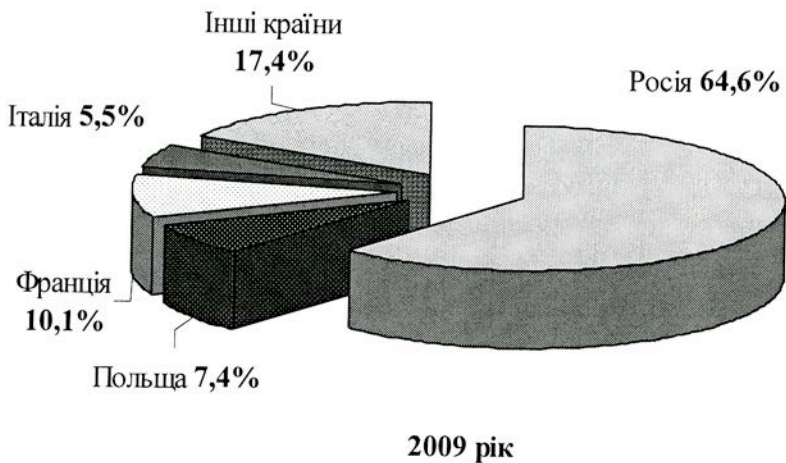

Рис. 4.2.13. Географічна структура імпорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

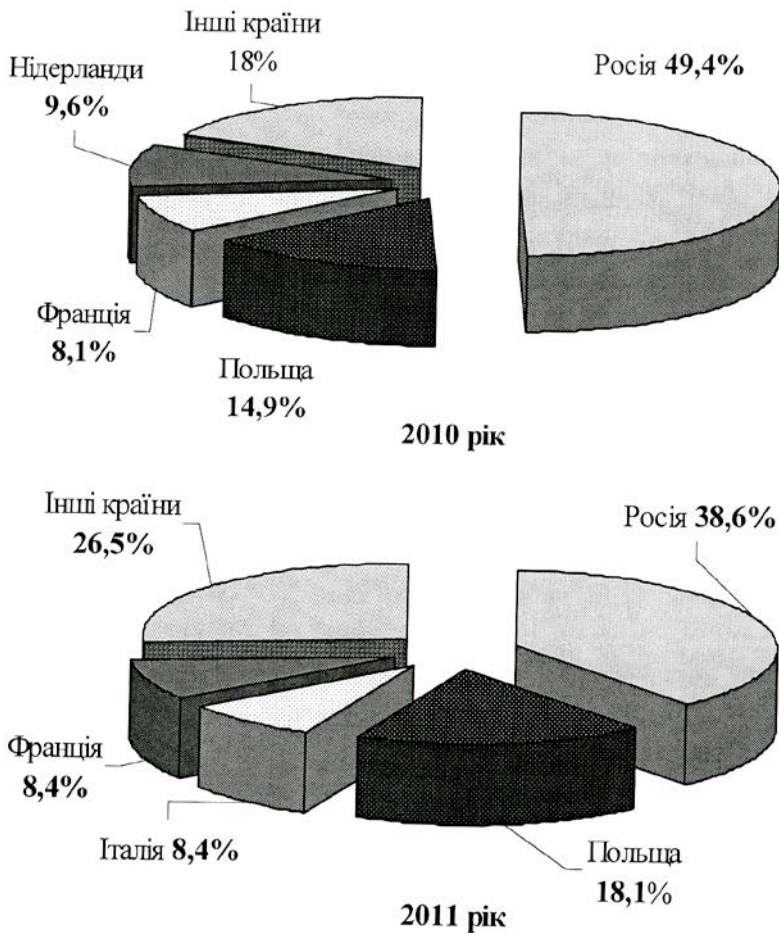

Рис. 4.2.14. Географічна структура імпорту сиру усіх видів і кисломолочного сиру у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].

В імпорті продуктів **рослинного походження** найбільшу питому вагу займають їстівні плоди та горіхи (44,9% в середньому за 2009–2011 рр.), кава та чай (15,8%), насіння і плоди олійних рослин (12,6%), (табл. 4.2.2). Сукупна частка інших видів продукції складає 26,7%.

Серед продуктів рослинного походження у структурі експорту займають істивні плоди та горіхи (44,9% в середньому за 2009–2011 рр.), проте їх частка протягом досліджуваного періоду суттєво знизилася – з 50,2% у 2009 р. до 37,6% у 2011 р. Натомість, зросла питома вага зернових культур (з 7,8% до 12,1% відповідно), а також насіння і плодів олійних рослин (з 10,8% до 15,7%). Найменшу питому вагу (2,0%) займає продукція борошномельно-круп'яної промисловості, яка виробляється в основному для потреб внутрішнього ринку (табл. 4.2.2).

Таблиця 4.2.2

Питома вага окремих товарів в імпорті продуктів рослинного походження України, %

Код і назва товару	Роки			В середньому у 2009–2011 рр.
	2009	2010	2011	
06 живі дерева та інші рослини	4,9	4,7	5,5	5,0
07 овочі	6,2	8,3	7,3	7,3
08 істивні плоди та горіхи	50,2	46,9	37,6	44,9
09 кава, чай	15,4	15,0	16,9	15,8
10 зернові культури	7,8	9,3	12,1	9,7
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	1,6	1,8	2,7	2,0
12 насіння і плоди олійних рослин	10,8	11,4	15,7	12,6
13 камеді, смоли	3,10	2,53	2,04	2,56
14 інші продукти рослинного походження	0,04	0,06	0,06	0,05

Джерело: розраховано за даними [5].

Важливо більш детально зупинитися на тенденціях імпорту в межах кожного асортиментного ряду.

Група 06. Живі дерева та інші рослини. Питома вага в імпорті продукції даного асортиментного ряду становить всього 5% в середньому за досліджуваний період, хоча і зросла з 4,9% у 2009 р. до 5,5% у 2011 р. (табл. 4.2.2). Вартість імпорту за цей період зросла на 60,6% та склала 99,7 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.15).

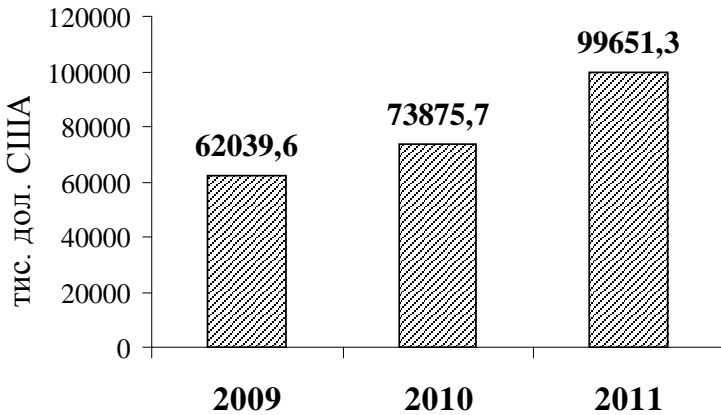

Рис. 4.2.15. Динаміка імпорту живих дерев та інших рослин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 07. Овочі. Загальна сума імпорту овочів в Україну у 2011 р. порівняно з 2009 р. зросла на 71,2% та склала 133,2 млн дол. США (рис. 4.2.16). При цьому особливої уваги заслуговує зростання імпорту тих продуктів, які традиційно виробляються в Україні: картоплі, капусти, цибулі, моркви, помідорів та огірків. Таке зростання, на думку експертів, говорить про неспроможність України на даному етапі забезпечувати себе власною продукцією овочівництва [8].

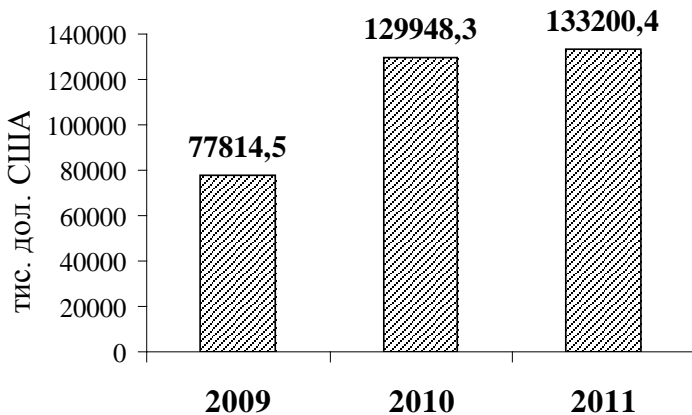

Рис. 4.2.16. Динаміка імпорту овочів, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Група 08. “Їстівні плоди та горіхи”. Їстівні плоди та горіхи є основною статтею імпорту продуктів рослинного походження. Потенційно плодоягідне виробництво України в стані забезпечити як внутрішні потреби, так і виробляти садівничу продукцію на експорт. Але сучасний рівень виробництва плодів і ягід в Україні дуже низький у порівнянні із країнами розвинутого садівництва, не дивлячись на досить сприятливі умови для його розвитку [4]. У результаті спостерігаємо негативне зовнішньоторговельне сальдо по даному асортиментному ряду.

Вартість імпорту їстівних плодів та горіхів у 2011 р. зросла порівняно з 2009 р. на 8,2%, хоча слід відмітити деяке її скорочення в порівнянні з 2010 р. (на 6,8%). Динаміка імпорту представлена (рис. 4.2.17).

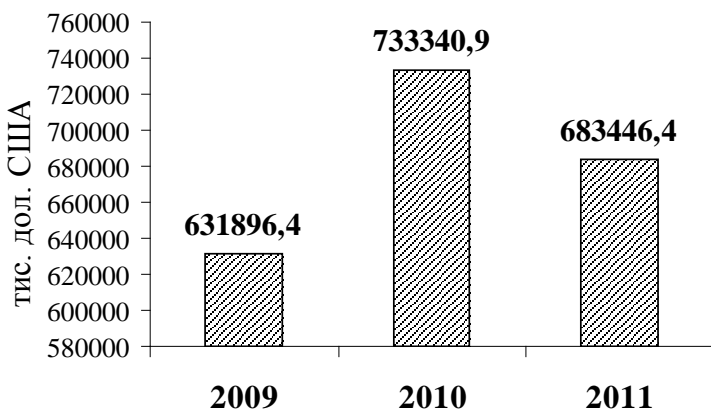

Рис. 4.2.17. Динаміка імпорту їстівних плодів і горіхів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Проте, за розрахунками дослідників, відповідно до балансів плодів, ягід та винограду (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу), в Україні спостерігається зростання імпорту продукції садівництва на 178,43 тис. т щорічно. Причинами такої тенденції є:

1) тенденції до довгострокового зростання споживання свіжих фруктів, що підтверджуються останніми 10 роками: більші вимоги до якості та асортименту продукції; зміна вподобань споживачів, що ґрунтується на прагненні до здорового способу життя; більша доступність продуктів, що не вирощуються в Україні через природно-кліматичні фактори, як наслідок зниження імпортних митних тарифів через вступ України до СОТ.

2) активний розвиток великих торгівельних мереж (METRO, Auchan, Billa, Fozzy Group та інші): зацікавленість в поставках

оптових партій якісної та сертифікованої продукції; висування вимог до зовнішнього вигляду товару та упаковки; потреба у товарній різноманітності; фактор сезонності вирощування; культивування традиційних для України видів; незадовільний попит на потужності для зберігання; зниження імпорتنих митних тарифів, як наслідок вступу до СОТ [7].

Найбільшою країною-постачальником горіхів (кокосових, бразильських, кеш'ю) є В'єтнам (44,3% в середньому за 2009–2011 рр.), Індонезія (26,5%) та Індія (11,6%), (рис. 4.2.18).

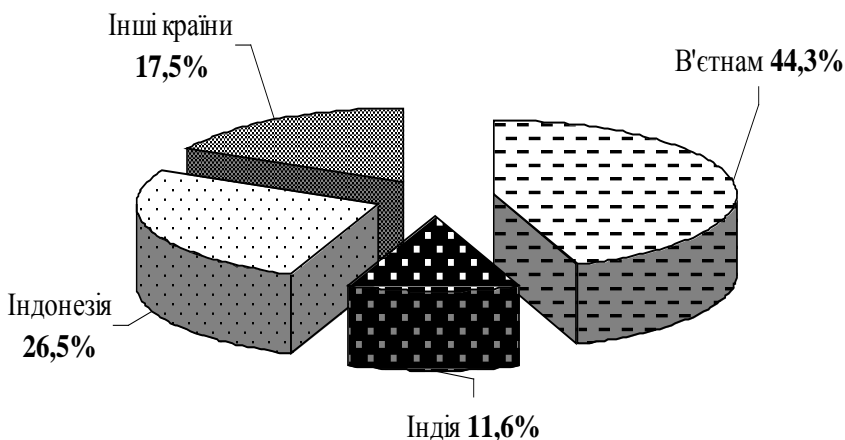

Рис. 4.2.18. Географічна структура імпорту горіхів (бразильських, кокосових, кеш'ю) в середньому у 2009–2011 рр., %
Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільші обсяги імпорту інших горіхів, які не ввійшли до попередньої групи, приходяться на Туреччину (42% в середньому за 2009–2011 рр.), США (26,3%) та Іран (16,4%), (рис. 4.2.19). При цьому частка на ринку Туреччини суттєво зросла – з 34,5% у 2009 р. до 52,9% у 2011 р.

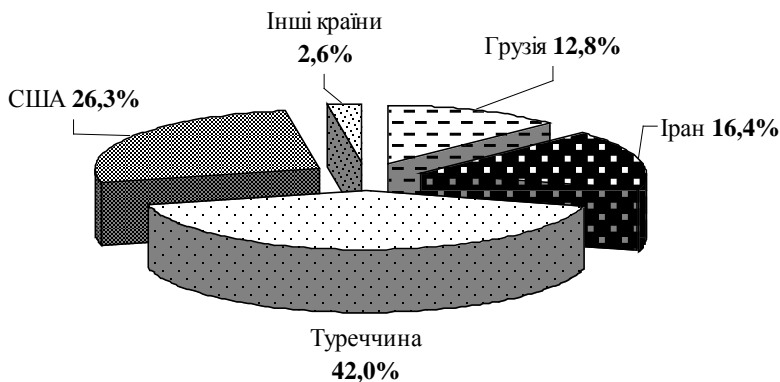

Рис. 4.2.19. Географічна структура імпорту інших горіхів в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Лідерство на вітчизняному ринку бананів утримує Еквадор (90,9% від загальної суми імпорту в середньому за останні три роки), (рис. 4.2.20).

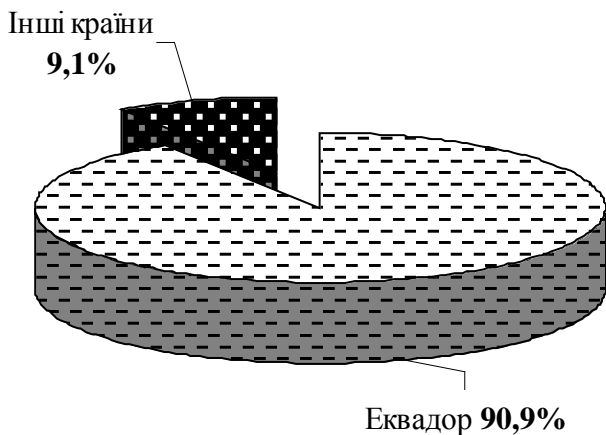

Рис. 4.2.20. Географічна структура імпорту бананів в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Туреччина – основний постачальник цитрусових (42,5% у загальному обсязі імпорту у 2009–2011 рр.). Менші обсяги імпорту приходяться на Єгипет (17,7%) та Іспанію (10,7%), (рис. 4.2.21).

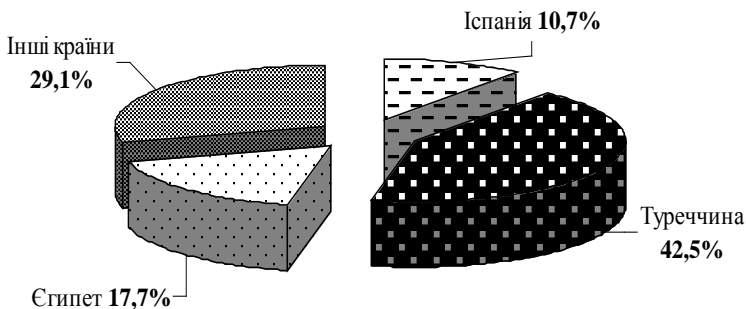
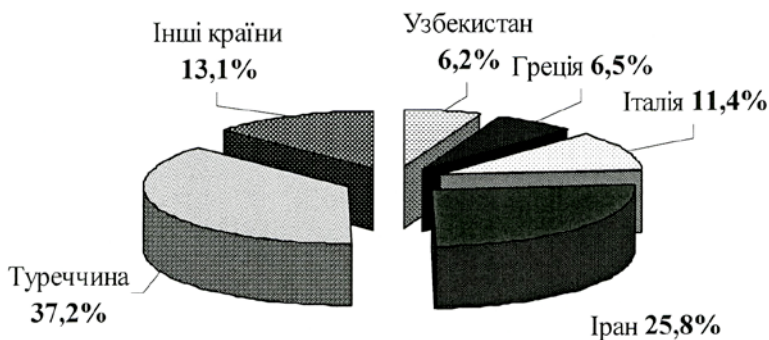

Рис. 4.2.21. Географічна структура імпорту цитрусових в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Провідні позиції на ринку винограду утримують сьогодні чотири країни: Туреччина (28,7% у загальному обсязі імпорту у 2011 р.), Іран (26,5%), Узбекистан (10,3%) та Італія (9,5%). При цьому частка Туреччини за останні три роки значно скоротилася (у 2009 р. вона складала 40,9%, у 2010 р. – 33,5%), (рис. 4.2.22).

2009-2010 рр.

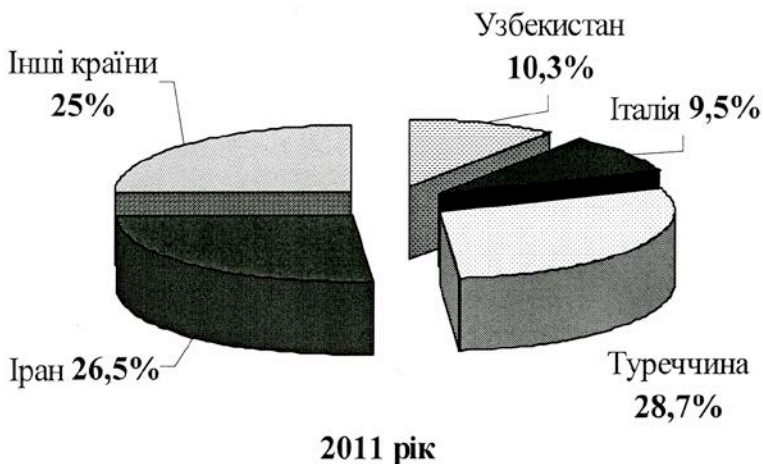
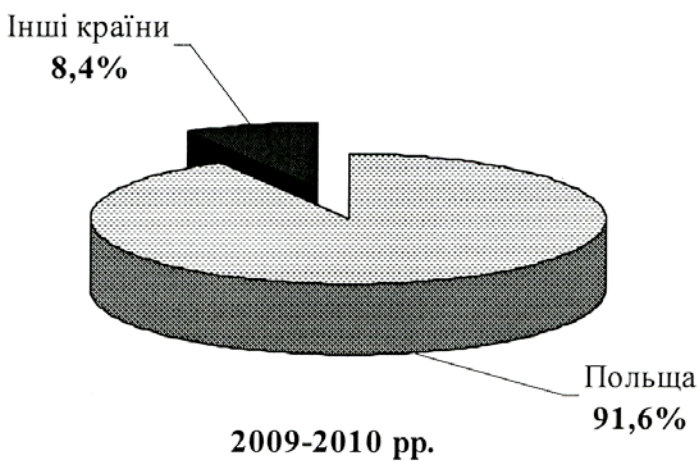
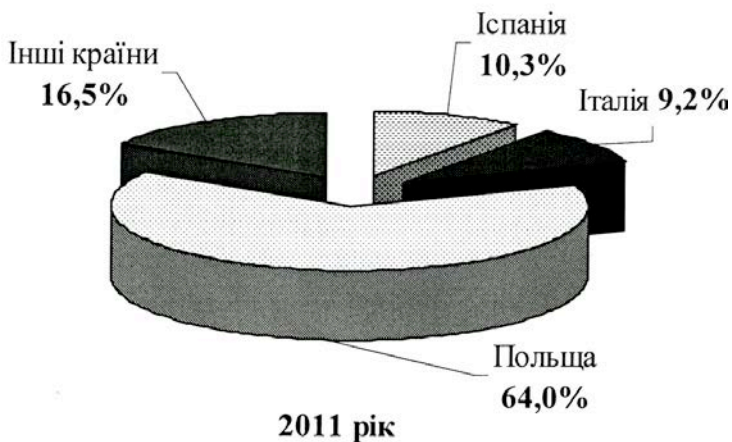

Рис 4.2.22. Географічна структура імпорту винограду свіжого або сушеного в середньому у 2009–2010 рр. та у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

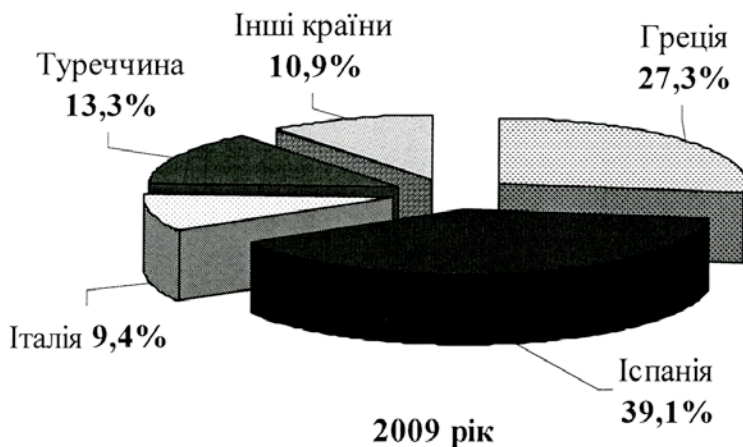
Польща – головний імпортер до України яблук, груш та айви, хоча позиції її на українському ринку послабилися на користь Іспанії та Італії. Так, якщо у 2009 р. частка Польщі на ринку зазначених видів плодів складала 93,1%, то у 2011 р. – 64% (рис. 4.2.23).

*Рис. 4.2.23. Географічна структура імпорту яблук, груш та айви свіжих в середньому у 2009–2010рр. та у 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].*

Абрикоси, вишні, персики та сливи постачаються головним чином з Іспанії (44,7% у 2011 р.) та Греції (38,2%), (рис. 4.2.24).

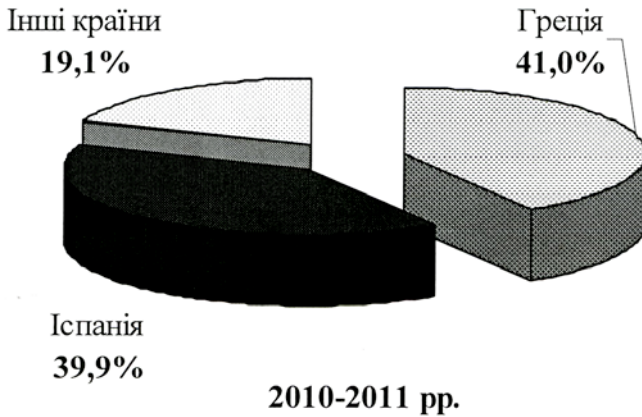

Рис. 4.2.24. Географічна структура імпорту абрикос, вишень та черешень, персиків (включаючи нектарини), слив свіжих у 2009 р. та в середньому у 2010–2011 pp., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 09. Кава, чай. Вартісні обсяги імпорту кави та чаю та територію України зросли у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 57,7% та склали 306,5 млн дол. США (рис. 4.2.25).

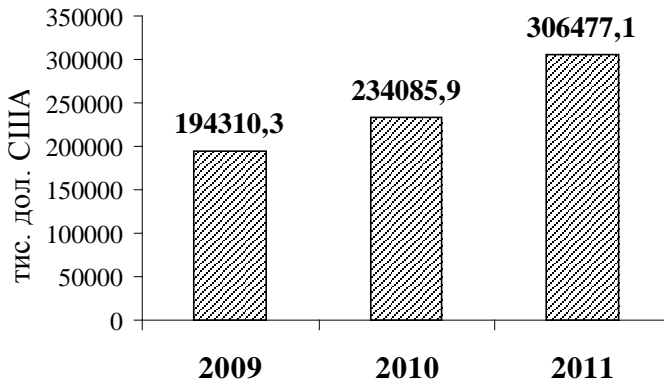

Рис. 4.2.25. Динаміка імпорту кави та чаю, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основна частка імпорту кави на територію України належить чотирьом країнам: Росії (28,5% у 2011 р.), Італії (15,1%) Німеччині (13,4%) та Польщі (9,4%). Частка Німеччини за останні три роки скоротилася (у 2009 р. вона складала 18,6%, у 2010 р. – 16,6%). Натомість, зросла питома вага Росії та Італії (рис. 4.2.26).

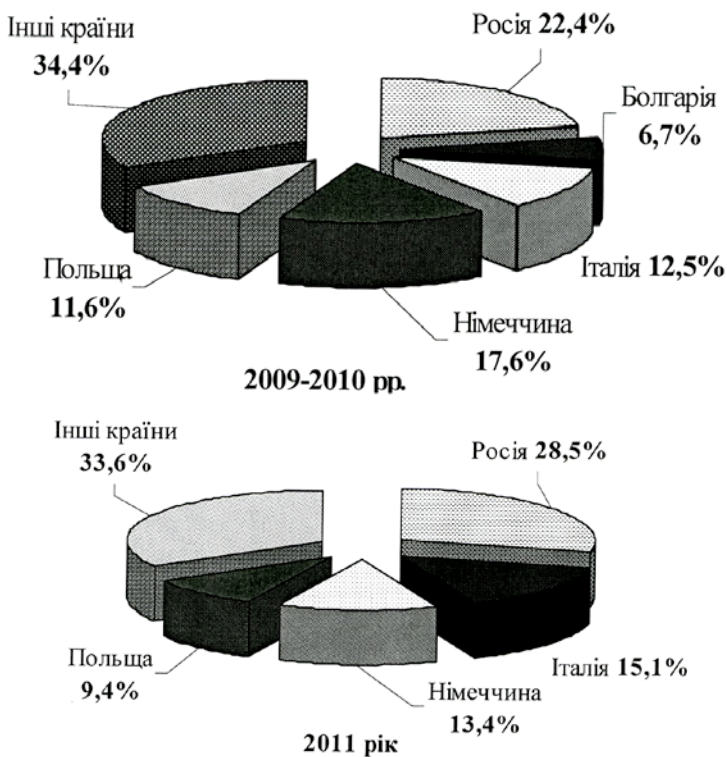

Рис. 4.2.26. Географічна структура імпорту кави в середньому у 2009–2010рр. та у 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільші закордонні поставки чаю приходяться на Шрі-Ланку (36,5% в середньому за 2009–2011 рр.) та Росію (34,5%), (рис. 4.2.27).

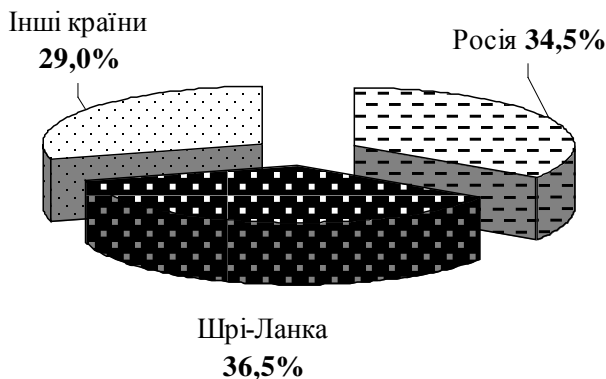

Рис. 4.2.27. Географічна структура імпорту чаю в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 10. Зернові культури. Вартісні обсяги імпорту зерна в Україну зросли за останні три роки у 2,2 рази та склали у 2011 р. 219,9 млн дол. США (рис. 4.2.28).

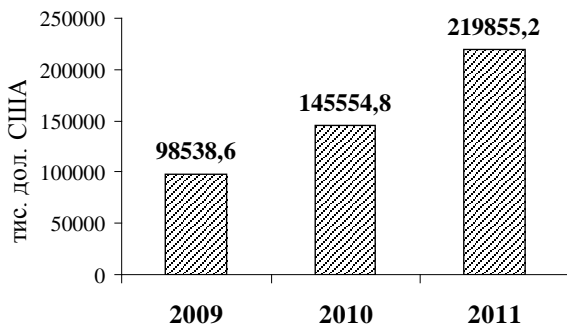
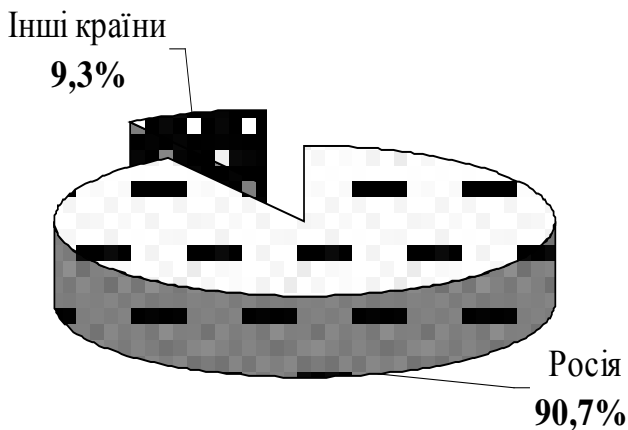

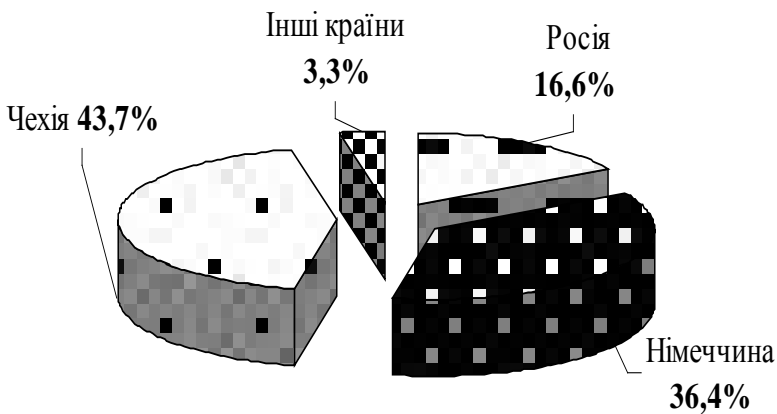
Рис. 4.2.28. Динаміка імпорту зернових культур, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільші обсяги імпорту зернових приходяться на кукурудзу, ячмінь та рис.

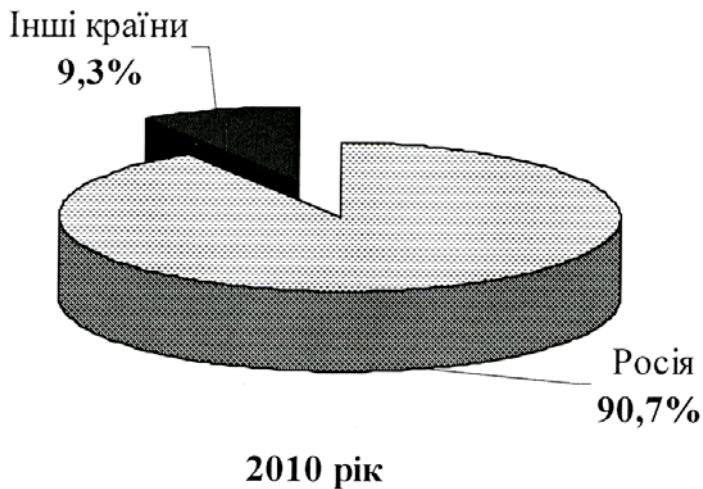
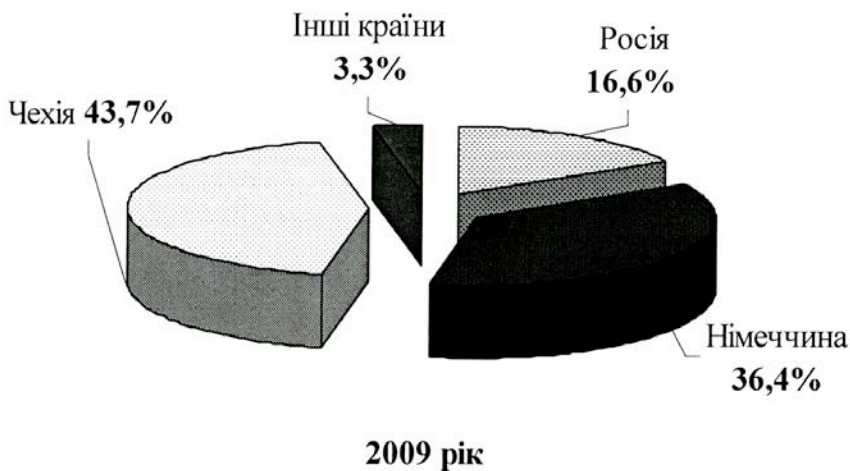
2010 рік

2009 рік

У 2011 р. лідерами з імпорту ячменю на територію України були Швеція (38,8% у географічній структурі імпорту даної

культури) та Данія (37,9%). У 2010 р. 90,7% поставок прийшлося на Росію (рис. 4.2.29) .

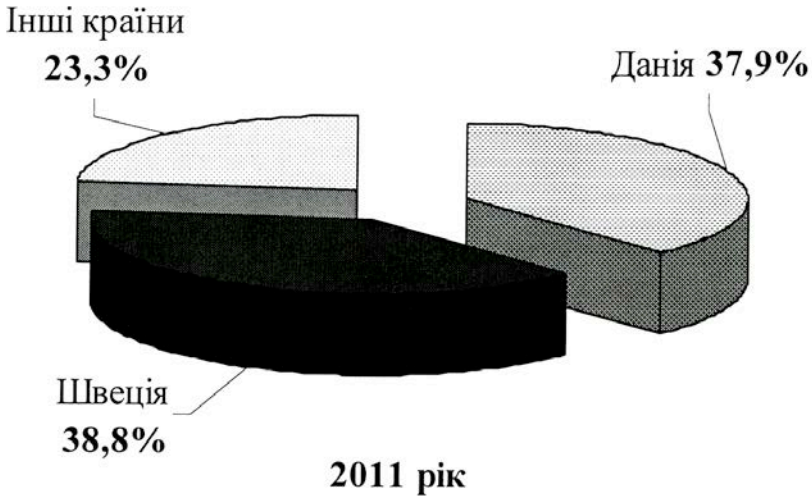
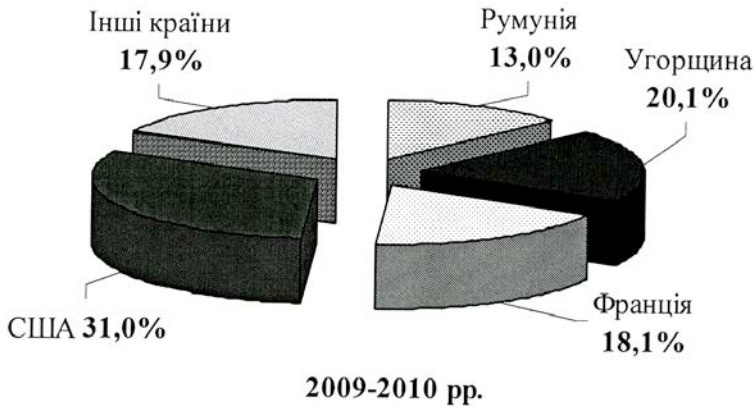

Рис. 4.2.29. Географічна структура імпорту ячменю у 2009 р., 2010 р. та 2011 р., %
Джерело: побудовано за даними [5].

Кукурудза імпортується в основному з Румунії (31,6% у 2011 р.) та Угорщини (27,7%). У 2009–2010 рр. лідером з постачання були США, частка яких в загальному обсязі імпорту в середньому за цей період склала 31% (рис. 4.2.30).

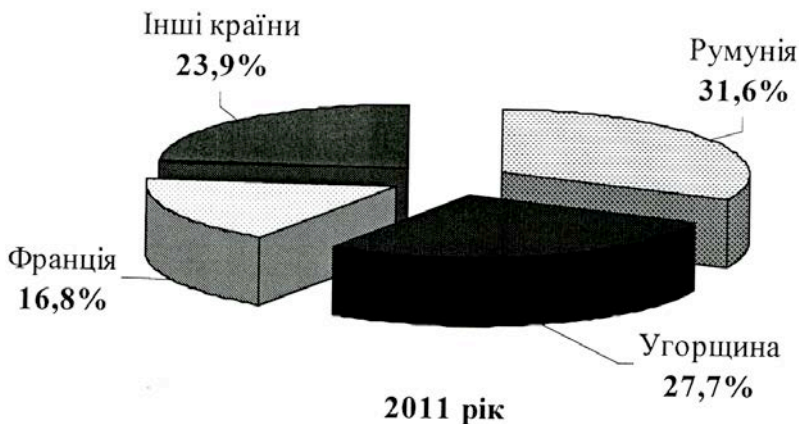
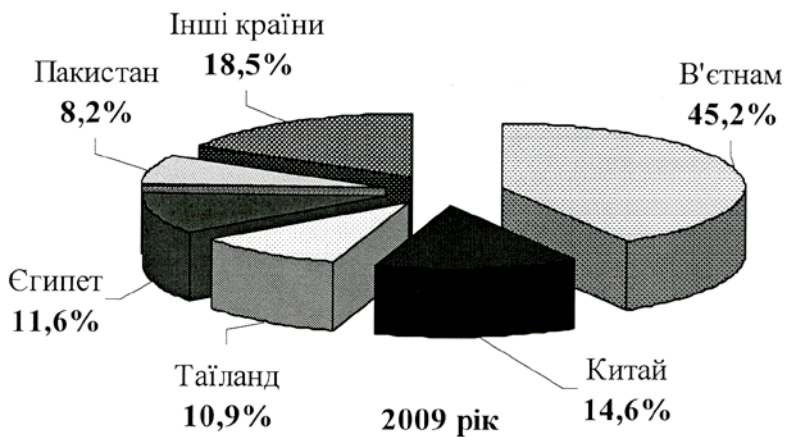

Рис. 4.2.30. Географічна структура імпорту кукурудзи в середньому у 2009–2010рр. та у 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [5].

У структурі імпорту рису найбільша питома вага в середньому за 2010–2011 рр. припадає на Пакистан (47,8%), В'єтнам (15,4%) та Таїланд (13,6%). У 2009 р. В'єтнам імпортував на територію України 45,2% рису, питома ж вага Пакистану складала лише 8,2% (рис. 4.2.31).

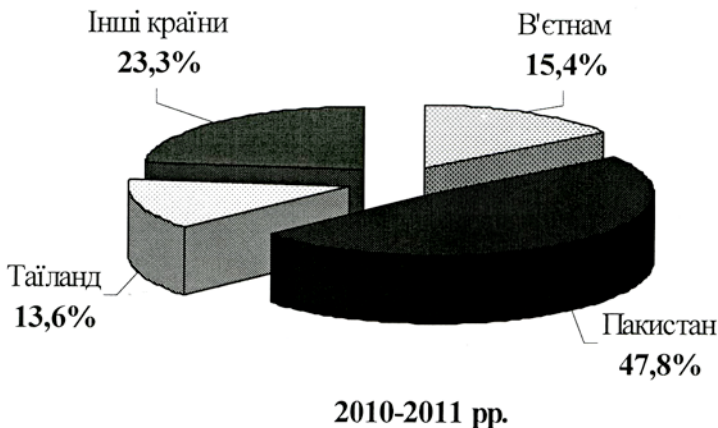

Рис. 4.2.31. Географічна структура імпорту рису у 2009 р. та в середньому у 2010–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 11. Продукція борошномельно-круп'яної промисловості. Борошно та крупи займають лише 2% у структурі імпорту продуктів рослинного походження до України (див. табл. 4.2.2). Проте, динаміка імпорту є позитивною та свідчить про нарощування його обсягів у 2,5 разів у 2011 р. порівняно з 2009 р. (рис. 4.2.32).

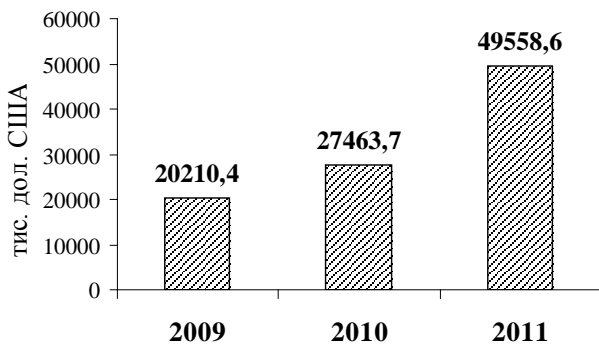

Рис. 4.2.32. Динаміка імпорту продукції борошномельно-круп'яної промисловості, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 12. Насіння і плоди олійних рослин. Вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду зросли за останні три роки у 2,1 рази та склали 285,5 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.33).

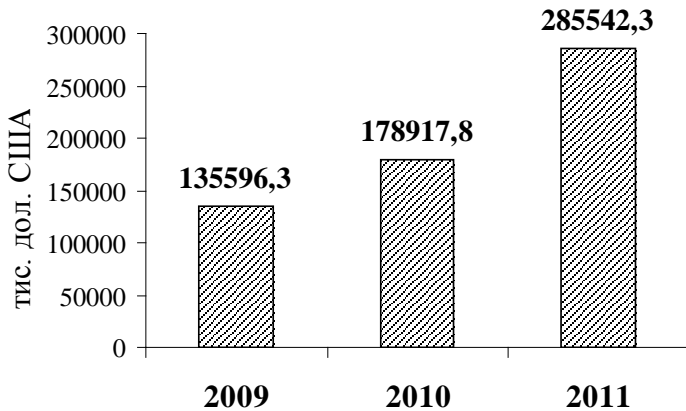

Рис. 4.2.33. Динаміка імпорту насіння і плодів олійних рослин, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Найсильніші позиції на ринку насіння соняшнику утримують три країни: США (35,9% у загальному обсязі імпорту в середньому за 2009–2011 рр.), Туреччина (19%) та Франція (18,4%), (рис. 4.2.34).

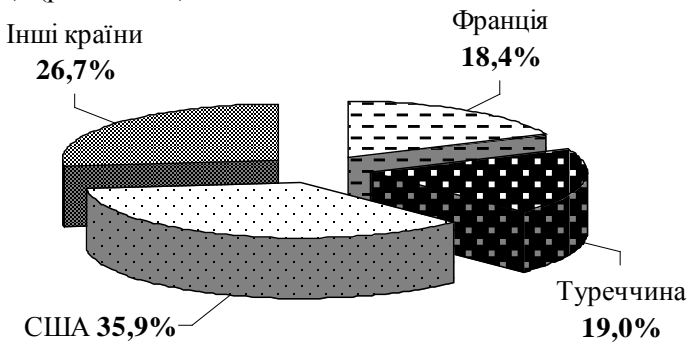

Рис. 4.2.34. Географічна структура імпорту насіння соняшнику в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільші обсяги імпорту арахісу у 2011 р. прийшлися на Індію (46,1%) та Аргентину (37,7%). У 2009–2010 рр. значні обсяги імпортувалися також з Китаю, частка якого в середньому за ці роки склала 27,4% (рис. 4.2.35).

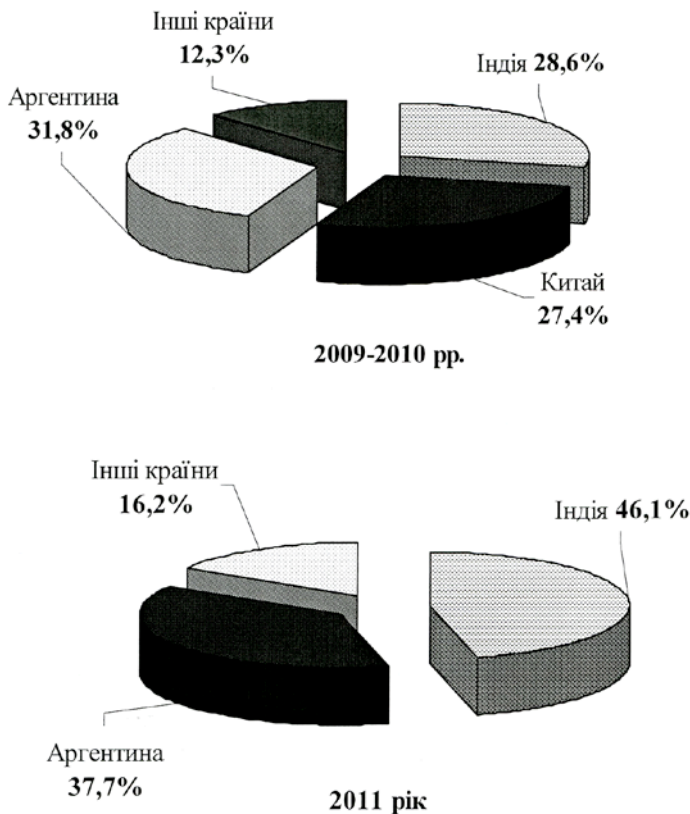

Рис. 4.2.35. Географічна структура імпорту арахісу у 2009 р. та в середньому у 2010–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 13. Камеді, смоли. Дана товарна категорія займає в середньому 2,6% питомої ваги у загальній структурі імпорту у першій групі, причому вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду знизилися за останні три роки на 5% та

склали 37 млн дол. США у 2011 р., порівняно із 39 млн дол. США у 2009 р. (рис. 4.2.36).

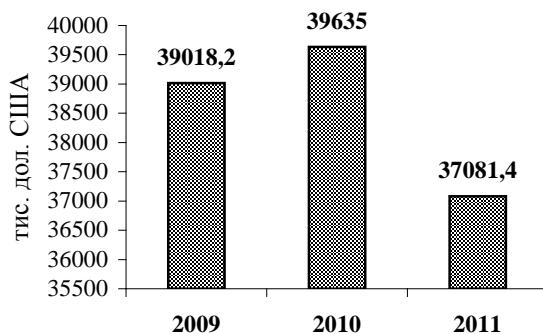

Рис. 4.2.36. Динаміка експорту камеді і смоли, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Найбільша питома вага належить товарній підгрупі 1302 – соки і екстракти рослинного походження – 97,2%. Найсильніші позиції на ринку лаків і смол утримують три країни: Чеська республіка (24,3% у загальному обсязі імпорту в середньому за 2009–2011 рр.), Німеччина (18,3%) та Франція (16,2%), (рис. 4.2.37).

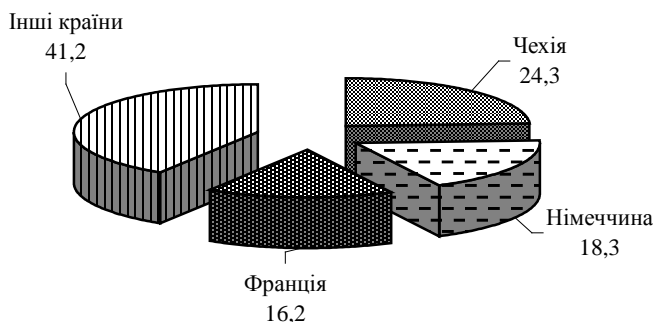

Рис. 4.2.37. Географічна структура імпорту камеді і смоли в середньому у 2009–2011 рр., %

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 14. Інші продукти рослинного походження. Питома вага в імпорті продукції даного асортиментного ряду становить всього 0,05% в середньому за досліджуваний період, хоча і зросла з 0,04% у 2009 р. до 0,05% у 2011 р. Вартість імпорту за цей період зросла вдвічі та склала 1,1 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.38).

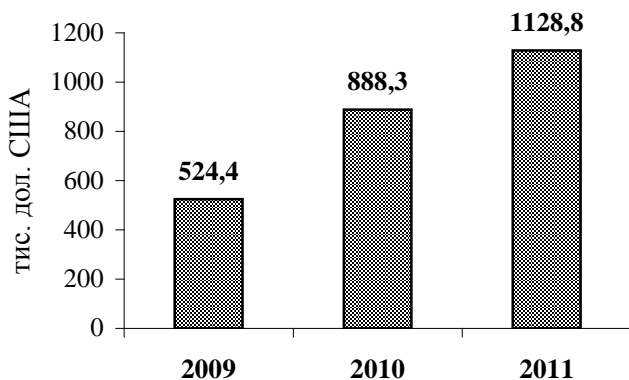

Рис. 4.2.38. Динаміка імпорту інших продуктів, рослинного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Група 15. Жири та олії тваринного походження. Вартісні обсяги імпорту жирів та олій рослинного походження за аналізований період підвищилися з 374 млн дол. США до 468 млн дол. США, що пояснюються в основному збільшенням обсягів імпорту пальмової олії, яка використовується у молочній промисловості [1]. У 2010 році Україна імпортувала 280 тисяч т пальмової олії, що становило 87% від усього обсягу імпорту масел в країну. Рекордний обсяг імпорту пальмової олії в Україну був зафіксований в 2008 році – поставки становили 413 тисяч т, в 2009 обсяги скоротилися до 266 тисяч т, що пов'язано зі спадом виробництва в харчовій промисловості України. Динаміку імпорту жирів та олій рослинного походження представлено на (рис. 4.2.39).

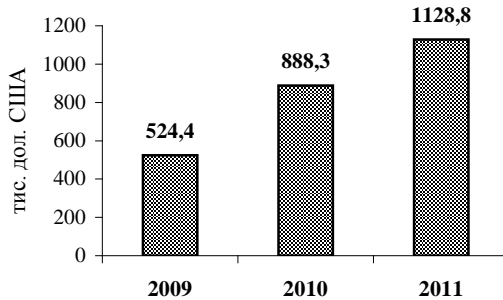

Рис. 4.2.39. Динаміка імпорту жирів та олії рослинного походження, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основними країнами імпортерами пальмової олії є Індонезія та Малазія це 90 % усього імпорту по даній товарній підгрупі. Щодо олії соняшникової, то у структурі імпорту тут повне монопольне право належить Російській Федерації.

Група 16. Продукти з м'яса, риби. У загальній структурі імпорту четвертої групи дана товарна категорія має питому вагу в середньому 4%. Загальна тенденція динаміки імпорту продуктів з м'яса та риби представлена на (рис. 4.2.40).

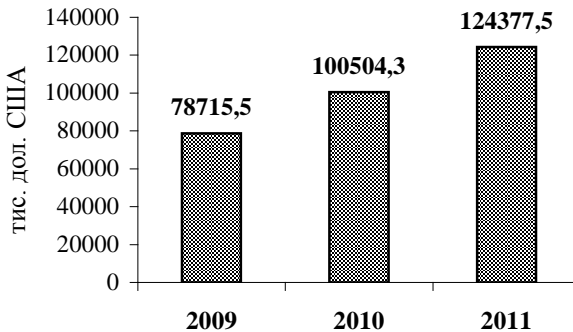

Рис. 4.2.40. Динаміка імпорту продуктів з м'яса та риби, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Аналіз динаміки імпорту показав, що за досліджуваний період обсяги зросли з 78 млн дол. США до 124 млн дол. США або майже вдвічі.

У січні – серпні 2012 р. імпортовано 1067 т ковбаси, що на 37,7% менше ніж за відповідний період минулого року. Товар завозився в середньому за ціною 3,67 дол./кг. За вісім місяців 2012 р. 57,2% від загального імпорту – ковбаси, завезені з Білорусі, 10,9% – з Італії.

Група 17. Цукор і кондитерські вироби з цукру. Вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду зросли за останні три роки майже у 3 рази та склали 230 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.41).

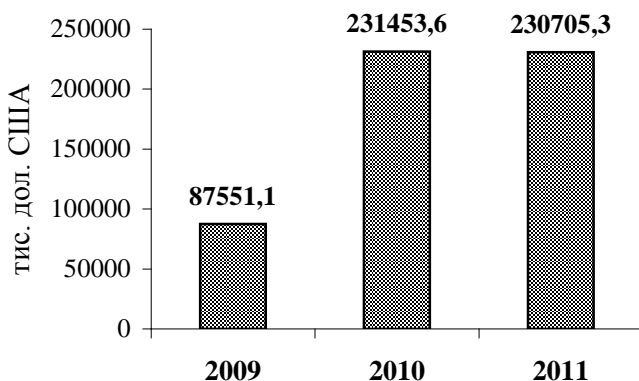

Рис. 4.2.41. Динаміка імпорту цукру і кондитерських виробів з цукру, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

За січень-серпень 2012 р. імпорт кондитерської продукції в Україну скоротився у 2,3 рази – до 30,73 тис. т, у грошовому вираженні - на 13,1%, до 119,1 млн дол. США. Імпорт кондитерських виробів із цукру без вмісту какао, до яких відносять карамель і білий шоколад зменшився на 13,9% – до 11,5 тис. т (35,3 млн дол. США).

Основними країнами експортерами цукру в Україну є Білорусь (44,7%) та Бразилія (21,5%). За товарною підгрупою

1702 – інші види цукру, включаючи хімічно-чисті лактозу, мальтозу, глюкозу та фруктозу, у твердому стані; цукрові сиропи без додання ароматичних речовин або барвників; мед штучний, змішаний або не змішаний з натуральним медом; карамелізовані цукри лідирують – Німеччина (40,1%) та США (22,4%).

Щодо товарної підгрупи 1704 – кондитерські вироби з цукру (включаючи білий шоколад) без вмісту какао, то беззаперечним лідером імпорту виступає Російська Федерація.

Група 18. Какао та продукти з нього. У загальній структурі імпорту четверної групи дана товарна категорія має питому вагу в середньому 15,8%. Загальна тенденція динаміки імпорту какао та продуктів з нього представлена на (рис. 4.2.42).

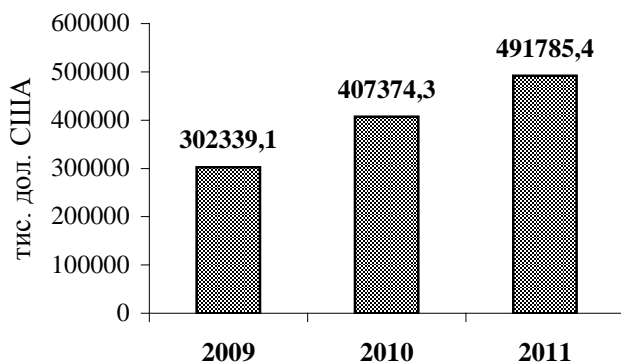

Рис. 4.2.42. Динаміка імпорту какао та продуктів з нього, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Аналіз динаміки імпорту показав, що за досліджуваний період обсяги зросли з 302 млн дол. США до 491 млн дол. США тобто на 62%.

Основними імпортерами какао бобів є Естонія (72%) та африканська країна Кот-Дівуар (26%), лідером із імпорту пасти какао є Кот-Дівуар – 74%. Какао масло імпортується в основному із Нідерландів (48%), Кот-Дівуар (31%). Какао-порошок без додавання цукру імпортують із Європи (60%): Німеччина (10%),

Італія (9%), Польща (8%), Іспанія (6%) та Кот-Дівуар (30%). Головним імпортером шоколаду є Російська Федерація (67%).

Група 19. Продукти із зернових культур. Вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду зросли за останні три роки майже у 2 рази та склали 164 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.43). Питома вага даної товарної групи збільшилася з 4,7% до 5,4% відповідно.

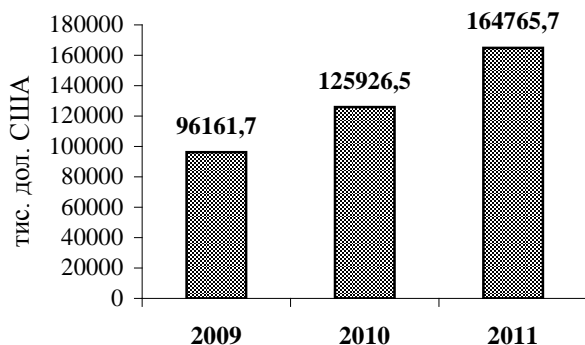

Рис. 4.2.43. Динаміка імпорту продуктів із зернових культур, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

У 2010 р. обсяги імпорту хлібобулочних кондитерських виробів виросли більше, ніж інші види кондитерських виробів – на 33,8% – і склали 19 тис. т проти 14,2 тис. т в аналогічний період 2009 р. У грошовому виразі імпорт хлібних виробів поступився лише готовій кондитерській продукції з вмістом какао. Він склав 54,4 млн дол. США, що на 14% більше показника 2009 р.

Основними імпортерами продукції даної товарної групи є Німеччина, Нідерланди і Швейцарія. Найбільшу частку у структурі імпорту займає товарна підгрупа 1905 – хлібобулочні, кондитерські вироби, з вмістом або без вмісту какао; вафельні пластини, порожні капсули, придатні для використання у фармацевтиці, вафельні облатки для запечатування, сушене тісто з борошна та крохмалю у вигляді пластин тощо (45,1%), 1901 – екстракти солодові; готові

харчові продукти з борошна, крупки, крупів, крохмалю або солодового екстракту, без вмісту какао або з вмістом менш як 40 мас.% какао в перерахунку на повністю знежирену основу, в іншому місці не зазначені; готові (32,3%), 1902 – вироби з макаронного тіста варені, неварені, начинені (м'ясом чи іншими продуктами) або не начинені, приготовлені іншим способом, наприклад спагеті, макарони, локшина, ріжки, галушки, равіолі, канелоні; кускус, готовий або не готовий (15,9%).

Група 20. **Продукти переробки овочів, плодів.** Аналіз товарної групи продуктів переробки овочів та плодів показав, що за досліджуваний період обсяг імпорту за даною категорією збільшився у 1,5 рази з 193 млн дол. США до 27 млн дол. США (рис. 4.2.44).

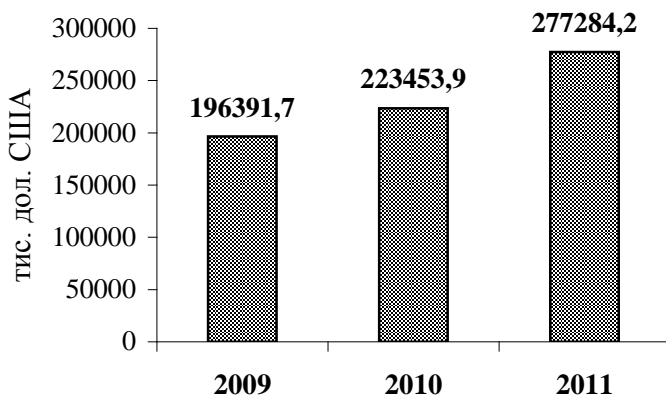

Рис. 4.2.44. Динаміка імпорту продуктів переробки овочів та плодів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Незважаючи на те, що Україна входить до першої десятки світових лідерів за валовим виробництвом овочевої і баштанної продукції та має значний експортний потенціал, сальдо зовнішньої торгівлі продукцією переробки овочів залишається від'ємним (у січні-липні 2012 р. – 15,2 млн дол. США, у 2011 р. – 48,8 млн дол. США, у 2010 р. – 13,1 млн дол. США, у 2009 р. – 48,1 млн дол. США).

Основними проблемами в овочепереробній галузі є відсутність у багатьох підприємств налагоджених зв'язків з постачальниками сировини та доступу до ринків збуту, висока енергоємність виробництва, низький рівень забезпеченості власними плодово- та овочесховищами для зберігання продукції протягом року та постійної підтримки виробничого процесу.

Одним із перспективних напрямків є виробництво дитячого та дієтичного харчування, яке є високоприбутковим та швидкозростаючим бізнесом в усьому світі. Обсяг світового ринку продуктів дитячого харчування у 2011 р. оцінюється експертами у 38,2 млрд дол. США, у 2012 р. його вартість прогнозується на рівні 41,5 млрд дол. США, у 2017 р. – 63,7 млрд дол. США [3]. Розвиток цього сегменту ринку в Україні відбувається вкрай повільно, що загрожує захопленням ринку іноземними виробниками, скороченням внутрішнього виробництва, втратою конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку.

Група 21. Різні харчові продукти. Дана група займає найбільшу частку в імпорті готових харчових продуктів – 19,6%. У групі різних харчових продуктів переважають різні екстракти, підсилювачі смаків, соуси, які є шкідливі для споживання, проте вони здешевлюють продукцію харчової промисловості. Зокрема: 2101 – екстракти, есенція та концентрати кави, чаю чи мате, або парагвайського чаю і готові продукти на їх основі або на основі кави, чаю чи мате, або парагвайського чаю; смажений цикорій та інші смажені замітники кави і екстракти, частка в імпорті яких становить 46%; 2106 – харчарчові продукти, в іншому місці не зазначені, відповідно – 38%.

Аналіз динаміки імпорту різних харчових продуктів показав, що за досліджуваний період його обсяги зросли на 170 млн дол. США, або на 40% і у 2011 році становили 592 млн дол. США (рис. 4.2.45).

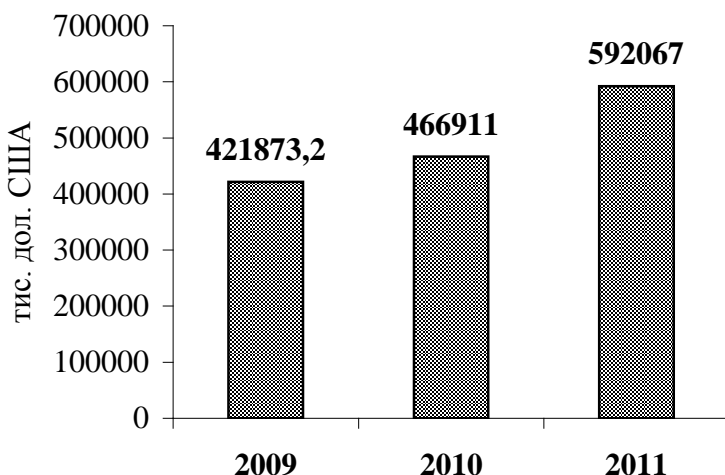

Рис. 4.2.45. Динаміка імпорту різних харчових продуктів, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основними імпортерами за товарною підгрупою – екстракти, есенції та концентрати кави, чаю чи мате, або парагвайського чаю і готові продукти на їх основі або на основі кави, чаю чи мате, або парагвайського чаю; смажений цикорій та інші смажені замітники кави і екстракти є Німеччина (42,7%), Швейцарія (15,5%), Росія (7,3%), Франція (6,6%), а за товарною підгрупою харчові продукти, в іншому місці не зазначені – це Австрія (24,9), Росія (23,5%), Ірландія (7,4%), Данія (5,3%), Нідерланди (4,8%).

Група 22. Алкогольні і безалкогольні напої та оцет. Вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду зросли за останні три роки більш ніж у 2 рази, з 189 млн дол. США у 2009 р. до 421 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.46). Питома вага даної товарної групи збільшилася з 9,3% до 13,9% відповідно.

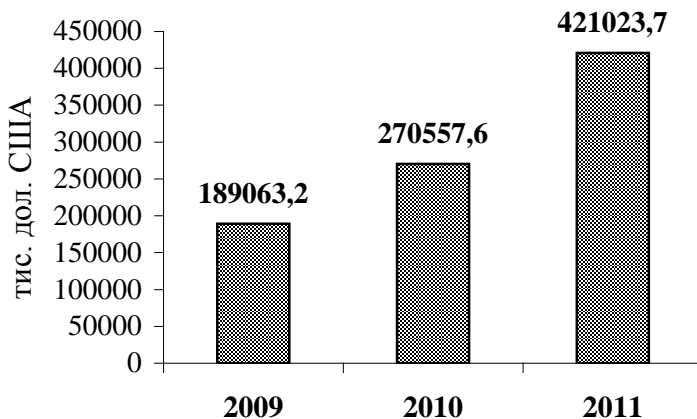

Рис. 4.2.46. Динаміка імпорту алкогольних і безалкогольних напоїв та оцту, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основною статтею імпорту у даній товарній групі є підгрупи що включають лікєро-горілочані вироби. Частка імпорту лікєро-горілочаної продукції та продукції виноробства у структурі імпорту продукції харчової промисловості у 2011 р. становила 11,9 %, у січні-липні 2012 р. – 12,5 %. Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі України алкогольними напоями свідчить про додатне сальдо у торгівлі пивом, а також алкогольними напоями з вмістом спирту менше 80 % (за винятком 2011 р., коли вперше з 2006 р. по цій групі сформувалося від’ємне сальдо у розмірі 54,5 млн дол. США) (табл. 4.2.3).

Потенціал розвитку виробництва лікєро-горілочаної продукції в Україні є значним. Так, виробництво горілки та інших міцних спиртових напоїв у 2005–2010 рр. зросло з 35,1 млн дол. до 42,3 млн дол. В Україні державна влада має прямі важелі впливу на розвиток спиртогорілочаної галузі, повністю контролює виробництво та зовнішню торгівлю через Державне підприємство спиртової та лікєро-горілочаної промисловості «Укрспирт». Монополізація виробництва та зовнішньої торгівлі спиртом в

Україні призводить до залежності внутрішнього виробництва лікєро-горілчаної продукції від цінової політики «Укрспирту», що ставить українських виробників у нерівні умови з іноземними. Так, на світовому ринку ціна спирту становить близько 80 грн, у РФ – близько 76 грн, тоді як в Україні з 1.03.12 р. оптово-відпускну ціну спирту встановлено на рівні 142 грн.

Таблиця 4.2.3

**Динаміка зовнішньої торгівлі України алкогольними
напоями, млн дол. США**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2208. Спирт етиловий неденатурований, з концентрацією менш як 80 об. %; спиртові настоянки, лікєри та ін. спиртові напої						
імпорт	70,3	130,4	148,2	89,0	132,2	216,3
експорт	199,4	258,2	243,4	186,0	197,9	161,8
2204. Вина виноградні натуральні, сусло виноградне						
імпорт	51,2	75,2	81,4	46,6	69,2	105,9
експорт.	33,4	43,8	53,2	67,5	63,5	45,1
2203. Пиво солодове						
Імпорт.	10,5	8,0	20,4	13,7	22,1	34,6
експорт	81,6	96,2	122,0	109,1	96,9	93,9
2205. Вермути та ін. виноградні вина						
імпорт	2,2	2,7	6,4	2,7	9,2	15,1
експорт	0,2	0,9	1,3	1,3	1,4	1,8
2206. Інші зброджені напої, змішані напої						
імпорт	0,6	0,6	0,6	0,4	0,8	1,9
експорт	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3

Джерело: побудовано за даними [5].

Така ситуація загрожує зростанням імпорту спирту у вигляді водно-спиртової суміші, що не вимагає отримання спеціального дозволу Уряду; створює високі ризики скорочення виробничих потужностей; переміщення виробництв лікєро-горілчаної

продукції за кордон; зростання кількості фальсифікованої продукції на внутрішньому ринку та подальшої тінізації галузі, рівень якої, за різними оцінками, складає від 40 до 80 %.

Виробництво вина в Україні у 2005–2010 рр. зросло з 20248 до 22449 тис. дол. Водночас, після вступу до СОТ, вітчизняні виробники опинились у не вигідних конкурентних умовах порівняно з іноземними: згідно з домовленостями із СОТ, ставки ввізного мита на вина було знижено з 2–3 євро до 0,3–0,4 євро за 1 л [15]. Як наслідок, у 2009–2011 рр. імпорт вин в Україну зріс майже втричі (з 1679 тис. дол. до 5002 тис. дол.; у вартісному вираженні – з 46,6 млн дол. США до 105,9 млн дол. США або у 2,3 рази).

Основними імпортерами лікєро горілчаних виробів на територію України є Росія, Великобританія, Іспанія, Німеччина, Франція, Грузія, Молдова, Литва, Кіпр, США та Мексика.

Імпорт солодкої газованої води на територію України у 2005 р. склав близько 2,5 млн дол. У 2006 р. цей показник зріс практично в два рази (на 90%) по відношенню до попереднього року, склавши максимальне значення протягом усього досліджуваного періоду з 2005 р. по 2010 р. Але починаючи з 2008 р. спостерігається стійка тенденція скорочення імпорту. Він знизився з 2008 р. по 2010 р., тобто за кризовий період, більш ніж у 3 рази – з 4,1 млн дол. до 1 млн дол. Таким чином, за досліджуваний період обсяг імпорту солодкої газованої води на територію України скоротився на 59%, склавши в 2010 р. всього 1 млн дол. Цьому тренду посприяло збільшення виробництва солодких безалкогольних напоїв всередині України тими постачальниками, які раніше імпортували продукцію. Як бачимо, нині імпорт становить менше 1% від обсягу виробництва солодкої газованої води на внутрішньому ринку. У 2011 році солодкої газованої води із додаванням цукру було імпортовано на загальну суму 45 млн дол. США.

Основним постачальником солодкої газованої води на територію України є Росія. Її частка в загальному обсязі імпорту продукції за 2011 р. склала 27%. Трохи поступаються їй за обсягом імпортованого продукту Швейцарія і Австрія, частка яких становить відповідно 21% і 20%. Менш значними країнами-

постачальниками є Угорщина і Грузія (8% і 5% відповідно). У складі інших постачальників солодкої газованої води налічується 23 країни, сукупна питома вага яких у загальному обсязі імпорту продукту в 2011 р. склала 19%.

Група 23. Залишки та відходи харчової промисловості. Вартісні обсяги імпорту продукції даного асортиментного ряду зросли за останні три роки на 41 млн дол. США, з 206 млн дол. США у 2009 р. до 247 млн дол. США у 2011 р. (рис. 4.2.47). Питома вага даної товарної групи збільшилася з 9,3% до 13,9% відповідно.

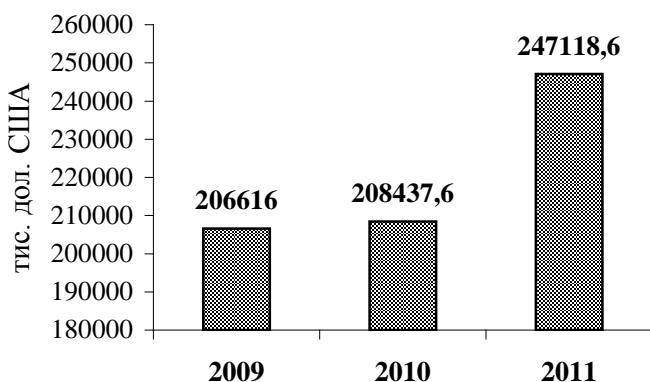

Рис. 4.2.47. Динаміка імпорту залишків та відходів харчової промисловості, тис. дол. США

Джерело: побудовано за даними [5].

Основною статтею імпорту у даній товарній групі є підгрупа 2309 – продукти, що використовуються для годівлі тварин (84,6%). Переважно це готові корми для тварин. Імпорт продукції асортиментного ряду, корми готові для сільськогосподарських тварин та свійської птиці, в Україні у 3 кв. 2011 р. склав суму понад 42,2 млн дол. США, що на 42% менше у порівнянні з попереднім кварталом.

Група 24. Тютюн і промислові замітники тютюну. Аналіз динаміки імпорту тютюну показав, що за досліджуваний період його обсяги майже не змінилися (455 млн дол. США 2009 р

порівняно з 477 млн дол. США у 2011 р.), приріст у цій товарній категорії становив 5% (рис. 4.2.48).

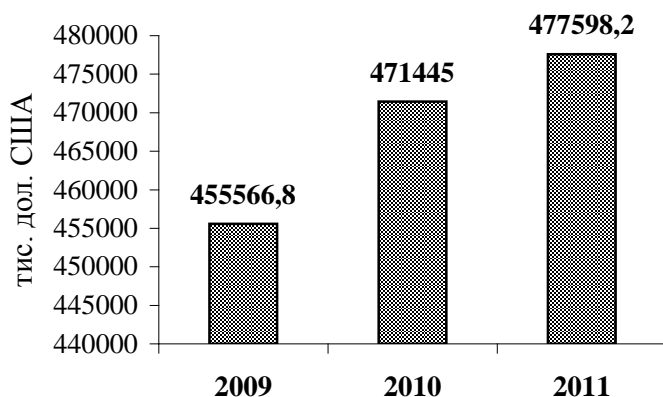

Рис. 4.2.48. Динаміка імпорту тютюну, тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними [5].

Основною товарною підгрупою є 2401 – тютюнова сировина, тютюнові відходи (69,4%), 2402 – сигарети із вмістом тютюну (15,2%) та 2403 – інший тютюн промислового виробництва (14,6%)

Найбільшими країнами-імпортерами тютюну в Україну є Білорусь, Грузія, Туреччина, Росія та Молдова. Готові цигарки, сигарети та сигари завозять зазвичай із Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Монголії, та що не рідко буває, країна-імпортер є взагалі невизначеною.

4.3. Зміни зовнішньоторговельного обсягу

Зовнішньоторговельний оборот як економічний показник характеризує обсяг зовнішньої торгівлі країни за певний період часу (місяць, квартал, рік).

Динаміка зовнішньоторговельного обороту окремих товарних груп сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 у 2009–2011 рр. наведена у (табл. 4.3.1).

Таблиця 4.3.1

**Динаміка зовнішньоторговельного обороту
сільськогосподарської продукції і продовольства
за УКТ ЗЕД 01-12 у 2009–2011 рр., тис. дол. США**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки			Зміни ЗТО, 2011 р. порівняно з 2009 р.	
	2009	2010	2011	тис. дол. США	%
1	2	3	4	5	6
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1863482	2013357	1971977	108494,6	5,8
01 живі тварини	83870,5	71156,6	86436,1	2565,6	3,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	647623,1	548296,1	490052,1	-157571	-24,3
03 риба і ракоподібні	496371,3	589569,5	525168,4	28797,1	5,8
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	616959	784375,6	854119,4	237160,4	38,4
05 інші продукти тваринного походження	18658,2	19959,4	16200,7	-2457,5	-13,2
II. Продукти рослинного походження	6294842	5540117	7347899	1053057	16,7
06 живі дерева та інші рослини	63638,7	75657,9	101508,5	37869,8	59,5
07 овочі	237214,8	249183,2	266146,6	28931,8	12,2
08 їстівні плоди та горіхи	808428,8	942181,3	900766,6	92337,8	11,4
09 кава, чай	201662,5	243994,9	320523,5	118861	58,9
10 зернові культури	3654735	2612644	3836977	182242,2	5,0
11 продукція борошномельно- круп'яної промисловості	109912	108390,5	160725	50813	46,2
12 насіння і плоди олійних рослин	1175959	1264594	1720351	544391,2	46,3
13 камеді, смоли	39763,2	40896	38019,5	-1743,7	-4,4
14 інші продукти рослинного походження	3527,5	2575	2880,9	-646,6	-18,3

Закінчення таблиці 4.3.1

1	2	3	4	5	6
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	2170290	3068923	3865075	1694786	78,1
IV. Готові харчові продукти	4122260	5077128	5965865	1843605	44,7
16 продукти з м'яса, риби	116700,5	149191,5	174450,1	57749,6	49,5
17 цукор і кондвироби з цукру	252735,8	437956,2	472584,6	219848,8	87,0
18 какао та продукти з нього	750899	998986,3	1167512	416612,9	55,5
19 продукти із зернових культур	301054,3	380216,2	503784,6	202730,3	67,3
20 продукти переробки овочів, плодів	344645,2	433843,4	505603,8	160958,6	46,7
21 різні харчові продукти	510284,3	589830,8	754496,3	244212	47,9
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	647694,1	714257,6	804069,2	156375,1	24,1
23 залишки та відходи харчової промисловості	528713,5	687504	873754,2	345040,7	65,3
24 тютюн	669533,1	685341,9	709609,8	40076,7	6,0

Джерело: побудовано за даними [7].

Протягом досліджуваного періоду відбулося досить суттєве зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту по групах “04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед” (на 38,4% у 2011 р. порівняно з 2009 р.), “06 живі дерева та інші рослини” (на 59,5%), “09 кава, чай” (на 58,9%), “11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості” (на 46,3%) та “12 насіння і плоди олійних рослин” (на 46,3%), 15 “Жири та олії тваринного або рослинного походження” (на 78,1%), “16 продукти з м'яса, риби” (на 49,5%), “17 цукор і кондвироби з цукру” (на 87,0%), “18 какао та продукти з нього” (на 55,5%), “19 продукти із зернових культур” (на 67,3%), “20 продукти переробки овочів і плодів” (на 46,7%), “21 різні харчові

продукти” (на 47,9%), “22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет” (на 24,19%), “23 залишки та відходи харчової промисловості” (на 63,3%). По групах “02 м’ясо та їстівні субпродукти”, “05 інші продукти тваринного походження” “14 інші продукти рослинного походження” даний показник скоротився на 24,3%, 13,2% та 18,3% відповідно. По інших групах відбулося незначне зростання зовнішньоторговельного обороту.

Зовнішньоторговельне сальдо по розділу I “Живі тварини, продукти тваринного походження” в останні три роки є негативним, хоча його негативне значення за цей період скоротилося у 6,8 рази. По розділу II “Продукти рослинного походження” зовнішньоторговельне сальдо було позитивним, хоча і скоротилося з 3774,9 млн дол. США у 2009 р. до 3716,0 млн дол. США у 2011 р. (на 1,6%), (табл. 4.3.2).

Таблиця 4.3.2

Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-12 у 2009–2011 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки		
	2009	2010	2011
1	2	3	4
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	-671590	-470304	-98764,5
01 живі тварини	-64727,9	-63881,6	-66757,3
02 м’ясо та їстівні субпродукти	-489382	-367809	-94237,5
03 риба і ракоподібні	-446020	-547554	-485860
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	335934,5	513347,8	553395,7
05 інші продукти тваринного походження	-7395	-4406,6	-5304,9

Продовження таблиці 4.3.2

1	2	3	4
II. Продукти рослинного походження	3774946	2412615	3716016
06 живі дерева та інші рослини	-60440,5	-72093,5	-97794,1
07 овочі	81585,3	-10735	-254,2
08 їстівні плоди та горіхи	-455364	-524498	-466126
09 кава, чай	-186958	-224216	-292431
10 зернові культури	3457659	2321506	3397267
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	69491,1	53486	61607,8
12 насіння і плоди олійних рослин	904767,3	906741,3	1149266
13 камеді, смоли	-38273,2	-38374	-36143,3
14 інші продукти рослинного походження	2478,7	798,4	623,3
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	1421758	2165705	2927739
IV. Готові харчові продукти	53703,2	65000,3	-87586,7
16 продукти з м'яса, риби	-40730,5	-51817,1	-74304,9
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	77633,6	-24951	11174

Закінчення таблиці 4.3.2

1	2	3	4
18 какао та продукти з нього	146220,8	184237,7	183941,1
19 продукти із зернових культур	108730,9	128363,2	174253,2
20 продукти переробки овочів, плодів	-48138,2	-13064,4	-48964,6
21 різні харчові продукти	-333462	-343991	-429638
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	269567,7	173142,4	-37978,2
23 залишки та відходи харчової промисловості	115481,5	270628,8	379517
24 тютюн	-241601	-257548	-245587

Джерело: побудовано за даними [5].

Практично по всіх групах продукції тваринного походження відзначається негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, причому найбільшим воно є по групі “03 риба і ракоподібні”. Обсяги експорту живих тварин, а також м’яса та їстівних субпродуктів значно перевищують вартісні обсяги імпорту. По групі “04 молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед” ситуація є іншою: зовнішньоторговельне сальдо у 2009–2011 рр. було позитивним та зросло за цей період на 64,7%.

Україна є нетто-експортером зернових культур. Хоча слід зазначити, що сальдо зовнішньоторговельного балансу по даній групі скоротилося у 2011 р. порівняно з 2009 р. на 1,7%.

Обсяги експорту по групах “11 продукція борошномельно-круп’яної промисловості” та “12 насіння і плоди олійних рослин” також є вищими обсягів імпорту. Хоча тенденції динаміки зовнішньоторговельного сальдо є різними: по першій

із зазначених груп воно скоротилося в останні три роки на 11,3%, а по останній – зросло на 27%.

По групах 06–09 розділу II “Продукти рослинного походження” зовнішньоторговельне сальдо було негативним.

По розділу III “Жири та олії тваринного або рослинного походження” спостерігається найвищий показник сальдо майже 3 млрд дол. США у 2011 р.

Аналіз четвертого розділу “Готові харчові продукти” практично по всіх групах відзначається негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, причому найбільшим воно у таких товарних позиціях, як “20 продукти переробки овочів, плодів” та “24 тютюн”.

4.4. Зміни цінової кон’юнктури за основними видами продукції

Згідно основних засад економічної теорії ціна – це сума грошей, яка сплачується за товар. Вартість грошей визначається їх купівельною спроможністю. В умовах ринкової економіки зміна купівельної спроможності грошей в певних межах відбувається постійно. Зростання цін виникає внаслідок багатьох причин, у тому числі і як результат кризових явищ в економіці (погіршення макроекономічних показників, рівень розвитку законодавчої бази, стан світової економіки тощо). Процес ціноутворення надзвичайно складний і перебуває під впливом трьох груп чинників: 1) базових (некон’юнктурних); 2) кон’юнктурних; 3) регулюючих.

Базовими чинниками в умовах товарного ринку є різні витрати – внутрішньовиробничі та позавиробничі. Зміна цін під впливом цих чинників відбувається в тому ж напрямку, що і зміна витрат. *Кон’юнктурні чинники* витікають з мінливості ринку і залежать від макроекономічних умов, споживчого попиту тощо. *Регулюючі чинники* визначаються ступенем втручання держави в економіку.

Дія об’єктивного економічного закону вартості у сільському господарстві, насамперед у землеробстві, має певні

особливості. Найважливіша з них полягає у тому, що суспільна вартість, а відтак і ціна сільськогосподарської продукції визначається не середніми умовами виробництва з аналогією із промисловістю, а умовами виробництва на відносно гірших за родючістю та розташуванням відносно ринків збуту земельних ділянок. Ціна на сільськогосподарську продукцію, що виробляється у гірших умовах, повинна покривати витрати виробництва, сплату ренти (там, де вона є) та отримання середнього прибутку. Наступна особливість ціноутворення у сільському господарстві полягає у необхідності забезпечення принципу еквівалентності в обміні між промисловим та аграрним сектором. В економічно розвинених країнах ціни на промислову і сільськогосподарську продукцію у сфері обігу визначаються переважно дією ринкового закону попиту та пропозиції. З огляду на це ринкова ціна на сільськогосподарську продукцію досить часто не забезпечує еквівалентність обміну з промисловістю. Тому у всіх країнах з ринковою економікою держава упереджено впливає на ціни. Наприклад, при несприятливих погодних умовах внаслідок чого ціна не покривається витратами на виробництво, держава надає сільськогосподарським товаровиробникам субсидії, та навпаки, за сприятливих погодних умов, коли виникає загроза зниження ціни порівняно з витратами на виробництво, держава викупає надлишки продукції у виробників.

У загальному, процес ціноутворення на сільськогосподарську продукцію не може формуватися виключно за законами ринкової економіки. Сільське господарство – це галузь із значними витратами виробництва та, у зв'язку з цим, потребує державної підтримки у всіх країнах, яка повинна здійснюватися за напрямками, які не суперечать вимогам СОТ. Крім того, кожна товарна позиція сільськогосподарської продукції із УКТ ЗЕД має свої характерні особливості ціноутворення.

Так, формування пропозиції на ринку зерна перебуває у значній залежності від погодно-кліматичних умов. Нестабільність у валових зборах зернових, спричинених

природними факторами, зумовлює нестабільність надходження продукції на ринок. За умов низького рівня пропозиції зерна ринкова ціна зростає, підвищуючи дохідність зернового виробництва.

У період з 2009 по 2011 рр. відмічається стала тенденція до зростання ціни основних видів сільськогосподарської продукції. Основний стратегічний продукт країни – зерно, також відповідало загальній тенденції, тобто ціна на нього у 2011 р. підвищилася в 1,7 рази проти 2009 р. та в 1,2 рази проти 2010 р. Середня ціна реалізації у 2011 р. склала 1374,2 грн/т. (рис.4.4.1).

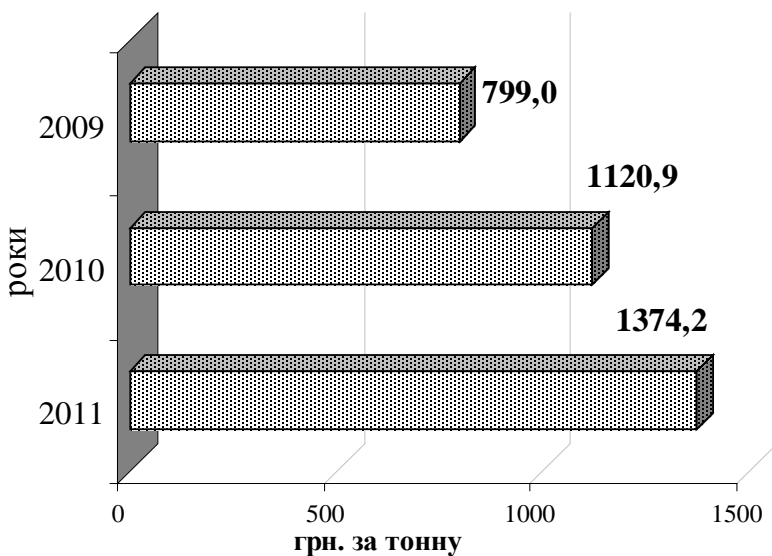

Рис. 4.4.1. Динаміка середніх цін реалізації зернових та зернобобових у 2009–2011 рр., грн./т

Джерело: побудовано за даними [5].

Внутрішні ціни на зернові та зернобобові у 2012 р. зазнали незначного росту зважаючи на активні експортні поставки. Середня ціна реалізації зернових і зернобобових культур поступово підвищувалася до травня 2012 р., а потім у червні спостерігається зниження ціни на 8,9 грн./т. Починаючи з липня відмічається підвищення цін, середня ціна реалізації зросла у січні-вересні 2012 року на 154,4 грн./т або на 11,3% у порівнянні з січнем 2012 року (рис. 4.4.2).

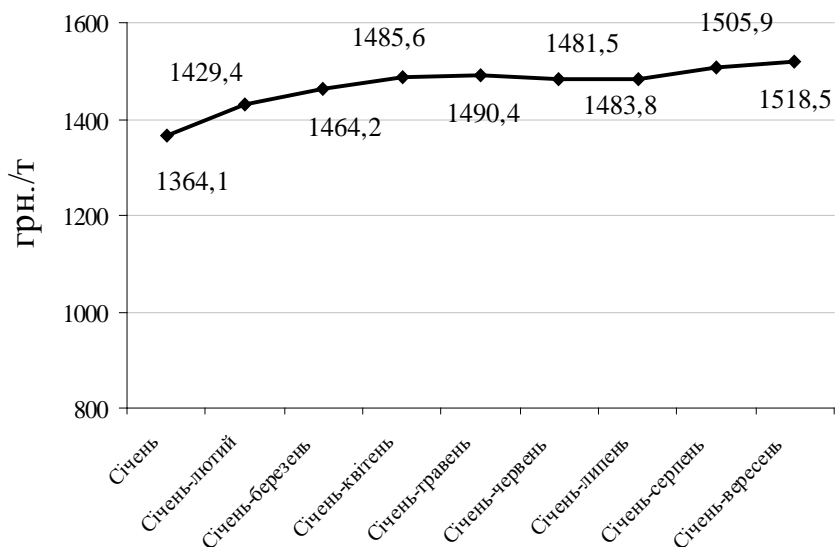

Рис. 4.4.2. Зміни середніх цін реалізації зернових і зернобобових у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації олійних культур у 2011 р. склала 3312 грн/т., що на 74,6% більше показника 2009 року та на 9,7% показника 2010 р. (рис. 4.4.3).

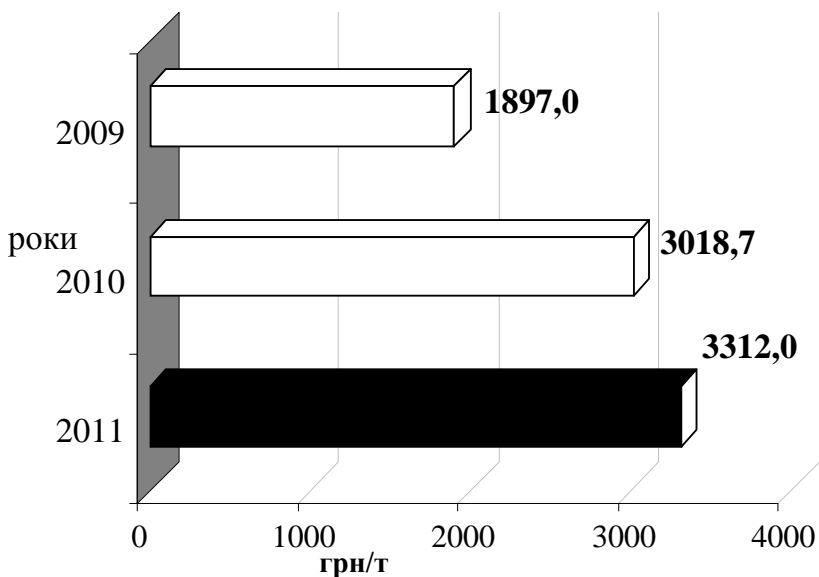

Рис. 4.4.3. Динаміка середніх цін реалізації олійних культур у 2009–2011 рр., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

З початком 2012 р. на українському ринку, ціна на насіння соняшнику тримається стабільно в межах 3450–3500 грн/т. Через рекордний рівень врожаю олійних культур, їх врожайність збільшилася на 18,6% до 18,5 ц/га, проти попереднього року 15,6 ц/га, перспектива росту ціни на соняшникове насіння є не високою (рис. 4.4.4).

Зростання обсягів переробки насіння соняшнику, попит на нього з боку біодизельної галузі, зростання обсягів потреби на продовольчі та непродовольчі цілі створюють сприятливі умови для подальшого збільшення обсягів виробництва.

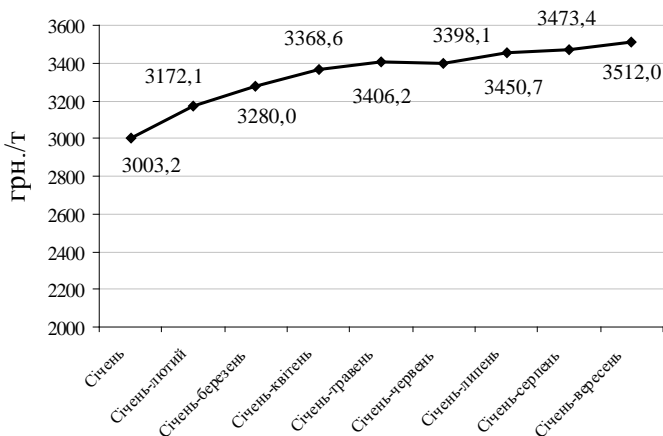

Рис. 4.4.4. Зміни середніх цін реалізації олійних культур у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації овочів підвищилася у 2011 р. на 349 грн./т або на 19,5% у порівнянні з 2009 р., але зменшилася на 412,5 грн./т або на 16,2% у порівнянні з 2010 р. (рис. 4.4.5).

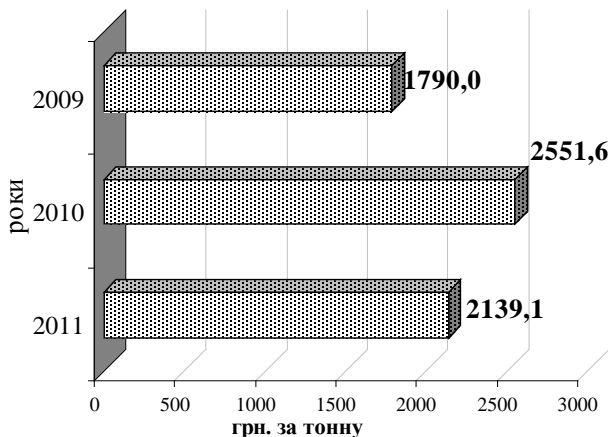

Рис. 4.4.5. Динаміка середніх цін реалізації овочів у 2009–2011 рр., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

На початку 2012 р. спостерігалася найменша середня ціна реалізації овочів – 1614,2 грн/т. Далі ціна досить стрімко підвищувалася і досягла свого максимуму у травні місяці – 5138,2 грн/т, що в 3,2 рази вище за ціну у січні. Починаючи з травня зафіксовано зниження середніх цін реалізації овочів, що пов’язано з сезонністю їх виробництва. Так, ціна реалізації овочів у вересні 2012 році склала 2083,2 грн./т, що на 14,3% нижче минулорічного показника (рис. 4.4.6).

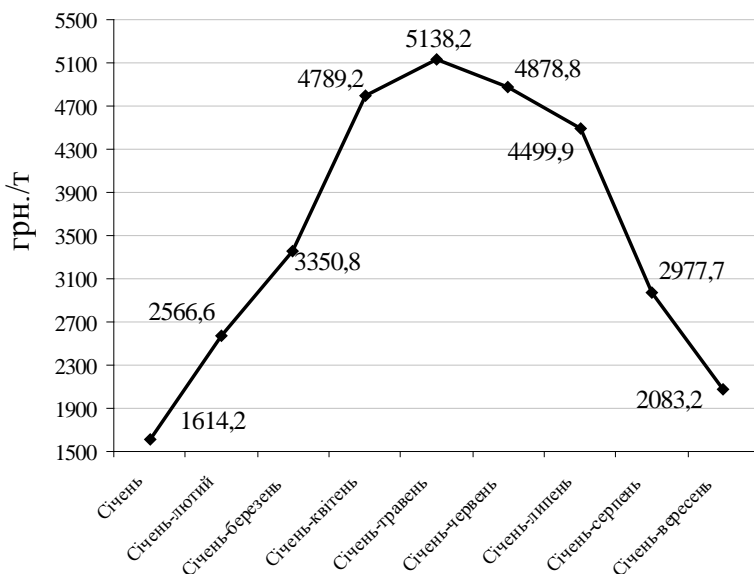

Рис. 4.4.6. Зміни середніх цін реалізації овочів у 2012 р., грн/т
Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації овочів закритого ґрунту в 2011 р. зросла на 1705 грн./т або на 28,2% у порівнянні з 2009 р. та на 439,8 грн./т або на 6% у порівнянні з 2010 р. (рис. 4.4.7).

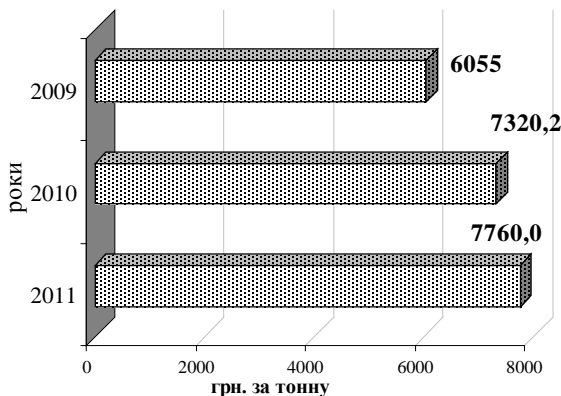

Рис. 4.4.7. Динаміка середніх цін реалізації овочів закритого ґрунту у 2009–2011 рр., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

У 2012 р., починаючи з лютого спостерігається постійне падіння середньої ціни реалізації овочів закритого ґрунту. Так, найменша ціна – 9276,3 грн./т зафіксована у вересні, що на 7,3% вище минулорічного показника відповідного періоду (рис. 4.4.8).

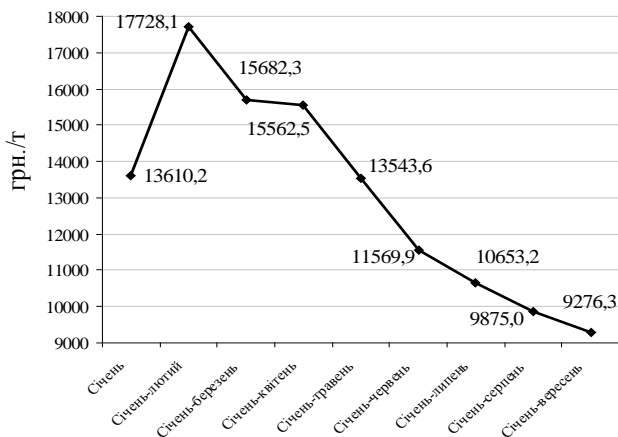

Рис. 4.4.8. Зміни середніх цін реалізації овочів закритого ґрунту у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації худоби та птиці (у живій вазі) в 2011 р. зросла на 1604,3 грн./т або на 15,5% у порівнянні з 2009 р. та на 1170,1 грн./т або на 10,8% у порівнянні з 2010 р. (рис. 4.4.9).

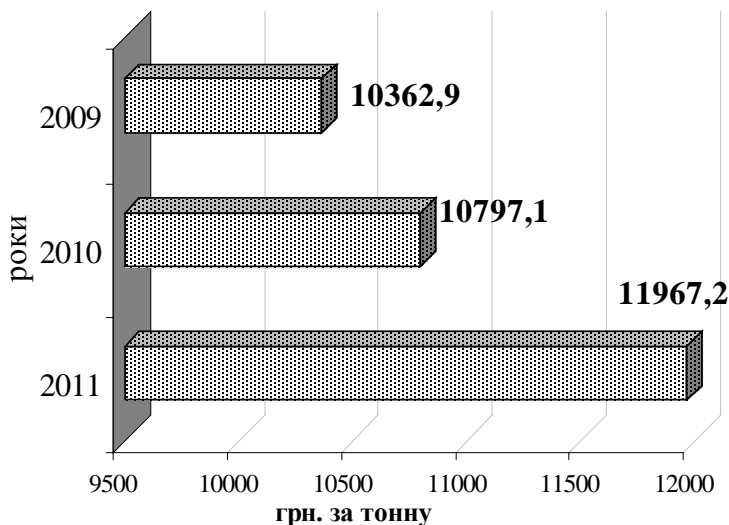

Рис. 4.4.9. Динаміка середніх цін реалізації худоби та птиці (у живій вазі) у 2009–2011 рр., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Варто відмітити, що упродовж 2012 р. істотних коливань середньої ціни реалізації худоби та птиці (у живій вазі) не зафіксовано. Ціни варіювали в межах 13000–13600 грн/т, при чому підвищення ціни було поступовим. Лише у липні та вересні можна відмітити незначне зниження ціни у порівнянні з попереднім місяцем на 6,3 та 6,5 грн/т відповідно (рис. 4.4.10).

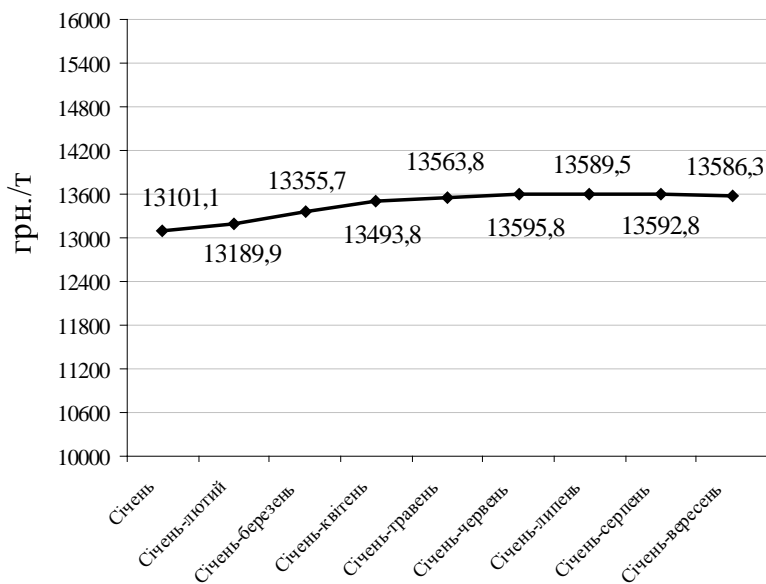

Рис. 4.4.10. Зміни середніх цін реалізації худоби та птиці (у живій вазі) у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації молока та молочних продуктів у 2011 р. зросла на 1152 грн./т або на 61% у порівнянні з 2009 р. та на 102,9 грн./т або на 3,5% у порівнянні з 2010 р. Упродовж 2011 р. спостерігаються коливання середньої ціни на молоко та молочні продукти. Так, у січні, лютому та березні ціна поступово підвищувалася, з квітня по липень знижувалася та починаючи з серпня знову зростала. В середньому ціна реалізації худоби та птиці (у живій вазі) у 2011 р. склала 2938,7 грн./т. (рис. 4.4.11).

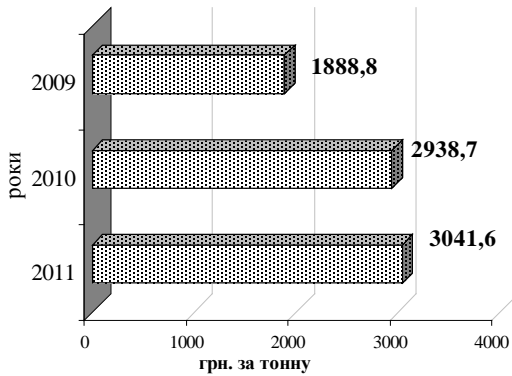

Рис. 4.4.11. Динаміка середніх цін реалізації молока та молочних продуктів у 2009–2011 рр. , грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

На відміну від 2011 р., протягом 9 місяців 2012 р. зафіксовано постійне зниження середньої ціни реалізації молока та молочних продуктів. Найнижча ціна зафіксована у вересні – 2644,5 грн/т, що на 8,9% вище минулорічного показника за відповідний період (рис. 4.4.12).

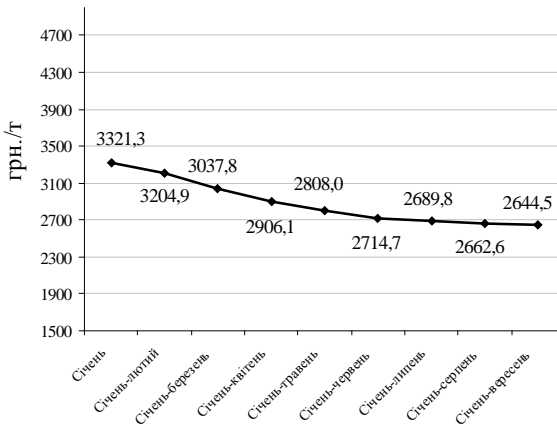

Рис. 4.4.12. Зміни середніх цін реалізації молока та молочних продуктів у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Середня ціна реалізації яєць в 2011 р. зросла на 117,6 грн./тис. шт. або на 29,1% у порівнянні з 2009 р. та на 50,9 грн./тис.шт. або на 10,8% у порівнянні з 2010 р. (рис. 4.4.13).

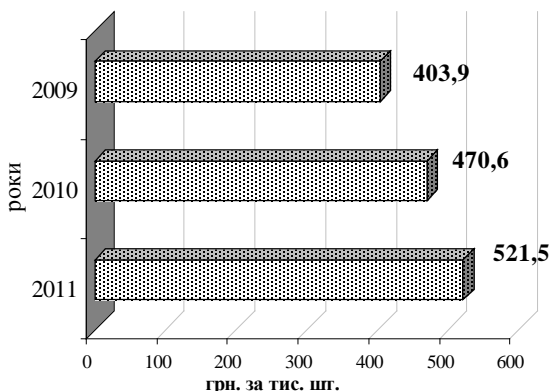

Рис. 4.4.13. Динаміка середніх цін реалізації яєць у 2009–2011 рр. , грн./т

Джерело: побудовано за даними [5].

Упродовж 2012 р. середня ціна реалізації яєць варіювала в межах 600–670 грн./тис. шт. Найвища ціна зафіксована у березні – 669,2 грн./тис.шт., найнижча у серпні – 599,4 гр./тис.шт. (рис. 4.4.14).

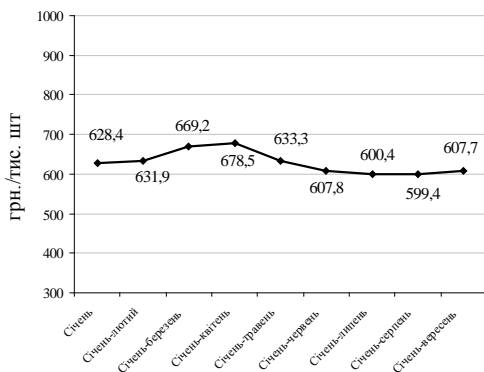

Рис. 4.4.14. Зміни середніх цін реалізації яєць у 2012 р., грн/т

Джерело: побудовано за даними [5].

Динаміка обсягів експорту та імпорту сільськогосподарської продукції між Україною та країнами Європейського Союзу, СНД та Митного союзу представлена у (табл. 4.4.1).

Таблиця 4.4.1

Динаміка експорту та імпорту сільськогосподарської продукції між Україною та країнами ЄС, СНД та Митного союзу

Показники	2010 р.	2011 р.		6 місяців 2011 р.	6 місяців 2012 р.	
	<i>млн дол. США</i>	<i>млн дол. США</i>	%	<i>млн дол. США</i>	<i>млн дол. США</i>	%
<i>країни ЄС</i>						
Товарообіг	4 433,3	6 061,9	+ 36,7	2 852,8	3 497,5	+ 22,6
Експорт	2 124,0	3 402,8	+ 60,2	1 541,5	1 911,1	+ 24,0
Імпорт	2 309,3	2 659,0	+ 15,1	1 311,3	1 586,4	+ 21,0
Сальдо	- 185,2	743,8	<i>в 5 разів</i>	230,2	324,7	+ 41,0
<i>країни СНД</i>						
Товарообіг	4 494,5	5 118,4	+ 13,9	2 519,4	2 197,9	- 12,8
Експорт	3 571,2	4 063,8	+ 13,8	2 055,0	1 732,3	- 15,7
Імпорт	923,3	1 054,6	+ 14,2	464,4	465,6	+ 0,26
Сальдо	2 647,9	3 009,2	+ 13,6	1 590,6	1 266,7	- 20,4
<i>Митний союз</i>						
Товарообіг	3 432,12	3 745,75	+ 9,1	1 863,2	1 670,0	- 10,4
Експорт	2 685,94	2 882,28	+ 7,3	1 484,2	1 294,4	- 12,8
Імпорт	746,18	863,47	+ 15,7	379,0	375,6	- 0,9
Сальдо	1 939,76	2 018,81		1 105,2	918,8	- 16,9
<i>Зведений зовнішньоторговельний баланс агропромислового комплексу України</i>						
Товарообіг	16 285,1	19 836,0	+ 21,8	9 365,6	11 897,0	+ 27,0
Експорт	10 234,3	13 147,1	+ 28,5	6 158,8	8 140,9	+ 32,2
Імпорт	6 050,8	6 688,9	+ 10,5	3 206,8	3 756,1	+ 17,1
Сальдо	4 183,5	6 458,2	+ 54,4	2 952,0	4 384,8	+ 48,5

Джерело: побудовано за даними [5].

Отже, частка експорту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі продукції аграрного сектору становить 66,2%. За 2011 р., порівняно з 2010 р., експорт збільшився на 2,9 млрд. дол. США (28,5%) і склав 13,1 млрд. дол. США.

Найвагомішими чинниками позитивного сальдо сільськогосподарської продукції за даний період залишаються високі

обсяги експорту олії – 25,2%, зернових культур – 27,5%, насіння олійних культур – 10,7%, а також молокопродуктів – 4,6%.

Стабільно експорт продукції рослинництва значно переважає над експортом продукції тваринництва. Експорт продукції рослинництва становив 11,99 млрд дол. США (91,2% до всього експорту сільгосппродукції), який порівняно з 2010 р. збільшився на 2,7 млрд дол. США (29,5%).

Обсяги експорту продукції тваринництва за 2011 р. становлять 1,2 млрд дол. США (8,8% до всього експорту сільгосппродукції). Порівняно з 2010 р. відбулося збільшення на 18,9% або на 184,4 млн дол. США.

Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції за 2011 р. виглядає таким чином: країни СНД – 30,9% (4063,8 млн дол. США); країни Азії – 30,4% (3998,5 млн дол. США); країни ЄС – 25,9% (3402,8 млн дол. США); африканські країни – 11,7% (1539,5 млн дол. США); США – 0,2% (20,7 млн дол. США); інші країни – 0,9% (121,4 млн дол. США).

Протягом 2011 р. збільшився експорт продукції аграрного сектору до країн-членів ЄС на 60,2% (або на 1,28 млрд дол. США), до країн Азії на 43,6% (або на 956,7 млн дол. США), до країн СНД на 13,8% (або на 492,6 млн дол. США), до Африканських країн на 11,5% (або на 158,5 млн дол. США).

Основні країни, до яких експортується українська продукція: Російська Федерація (частка в експорті 16%), Індія (7,2%), Туреччина (6,7%), Єгипет (6,6%), Іспанія (5,5%), Саудівська Аравія (4,2%), Польща (3,9%), Італія (3,7%), Нідерланди (3,6%), Білорусь (3,1%).

Зменшення експорту сільськогосподарської продукції за 2011 р., порівняно з 2010 р., відбулося з наступних товарних позицій: ячмінь – на 28% (на 202,4 млн дол. США); олія пальмова – на 62% (на 66,3 млн дол. США); спирт – на 20% (на 41,2 млн дол. США); вина виноградні натуральні – на 30% (на 18,4 млн дол. США).

Збільшення експорту відбулося по такій продукції: кукурудза – у 2,5 рази (на 1196,8 млн дол. США); олія соняшникова – на 32,8% (на 775,8 млн дол. США); соя – в 2,7 рази (на 294,5 млн дол. США); макуха та інші тверді відходи – в 1,3 рази (на 120,3 млн дол. США); насіння соняшнику – в 1,3 рази (на 59,2 млн дол. США).

Частка експорту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі продукції аграрного сектору становить 68,4%. За 6 місяців 2012 р., порівняно з аналогічним періодом минулого року, експорт збільшився на 32,2% і склав 8,1 млрд дол. США.

Найвагомішими чинниками позитивного сальдо сільськогосподарської продукції за даний період залишаються високі обсяги експорту зернових культур – 38,6%, олії – 24,1%, а також насіння олійних культур 8,08%.

Експорт продукції рослинництва становив 7617,7 млн дол. США (93,6% до всього експорту сільгосппродукції), який, в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, збільшився на 2008,9 млн дол. США (35,8%).

За I півріччя 2012 р. обсяги експорту продукції тваринництва становили 523,2 млн дол. США (6,4% до всього експорту сільгосппродукції). Порівняно з аналогічним періодом 2011 р. відбулося зменшення на 26,9 млн дол. США (5%).

Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції за I півріччя 2012 р. є такою: країни Азії – 35,0% (2847,1 млн дол. США); країни ЄС – 23,5% (1911,1 млн дол. США); країни СНД – 21,3% (1732,3 млн дол. США); африканські країни – 19,2% (1563,2 млн дол. США); США – 0,2% (13,1 млн дол. США); інші країни – 0,9% (73,8 млн дол. США)

Протягом I півріччя 2012 р., порівняно з аналогічним періодом минулого року, збільшився експорт продукції аграрного сектору до Африканських країн у 2,5 рази (або на 930,9 млн дол. США), до країн Азії на 53% (або на 986,8 млн дол. США), до країн Європейського Союзу на 24% (або на 369,6 млн дол. США), та зменшився на 15,7% (або на 322,7 млн дол. США) до країн СНД.

Основні країни, до яких експортується українська продукція: Єгипет (частка в експорті 13,1%), Російська Федерація (11,4%), Індія (8,7%), Іспанія (6,6%), Іран (5,8%), Туреччина (4,3%), Польща (3,8%), Італія (3,4%), Ізраїль (3,1%), Японія (2,4%) (табл. 4.4.2).

Зменшення експорту сільськогосподарської продукції січень – червень 2012 р., порівняно з відповідним періодом 2011 р., відбулося з наступних товарних позицій: насіння соняшника – на 50% (на 102,5 млн дол. США); сири – на 23,8% (на 48,2 млн дол.

США); олія пальмова – на 90,7% (на 30,7 млн дол. США); молоко та вершки згущені – на 28,3% (на 18,0 млн дол. США).

Збільшення експорту відбулося з таких видів продукції: кукурудза – у 2,5 рази (на 1354,4 млн дол. США); пшениця – в 1,5 рази (на 216 млн дол. США); олія соняшникова – на 8,9% (на 156,5 млн дол. США); насіння ріпаку – у 2,9 рази (на 122,7 млн дол. США); ячмінь – у 1,7 разів (на 75,3 млн дол. США); цукор – на 74,2 млн дол. США.

Таблиця 4.4.2

Географічна структура експорту сільськогосподарської продукції, тис. дол. США

Країни	2010 р.	2011 р.	І півріччя	
			2011 р.	2012 р.
Країни СНД	3 571 200	4 063 836	2 055 004	1 732 347
Країни ЄС	2 124 054	3 402 846	1 541 508	1 911 081
США	26 474	20 743	9 949	13 080
Африканські країни	1 380 994	1 539 532	632 280	1 563 207
Країни Азії	3 041 816	3 998 548	1 860 297	2 847 149
Країни Латинської Америки	3 594	3 964	1 605	2 098
Австралія і Океанія	640	528	345	315
Інші країни	85 342	116 948	57 699	71 434
Всього	10 234 318	13 147 114	6 158 837	8 140 865

Джерело: побудовано за даними [5].

Встановлено, що упродовж останніх років поняття «традиційні ринки» суттєво трансформувалося і втратило своє значення через посилення глобалізації, внаслідок чого змінюється світова економічна кон'юнктура, відбуваються зміни на ринках – як зовнішньому, так і всередині країн. Зазначимо, що нині «традиційними» для України вважаються ринки Російської Федерації та країн СНД. Однак протягом останніх років українська продукція все частіше з'являється на ринках інших зарубіжних країн, що свідчить про її конкурентоспроможність.

На сьогодні Україна проводить активну роботу щодо освоєння аграрних ринків країн, населення яких за останнє десятиліття активно зростає. Це азійські країни – В'єтнам, Бангладеш, Сінгапур, Туреччина, Китай, Об'єднані Арабські Емірати також Йорданія і країни північної Африки – Марокко, Лівія, Єгипет.

Результати проведеного дослідження свідчать, що торгівельне сальдо по товарній групі молочних продуктів (лише молоко та молочні продукти) за 6 місяців 2012 р. залишалось позитивним і склало – 160,5 млн дол. США. Зазначимо, що за інформацією Держмитслужби в січні-червні поточного року експорт молочних продуктів становив майже 66,2 тис. т на загальну суму 239,5 млн дол. США, що на 24,6% менше (або 21,6 тис. т) ніж у січні-червні минулого року.

Найбільшу частку експорту молокопродуктів як і раніше складали сири – 44% (або майже 28,8 тис. т), а також молоко згущене – 29,8% (19,8 тис. т) молочна сироватка – 12,9% (8,6 тис. т) та молоко і вершки незгущені – 3,6% (2,4 тис. т). Крім того, ще було експортовано: казеїн (2,8 тис. т), кисломолочну продукцію (1,6 тис. т), морозиво (1,8 тис. т) та масло (0,3 тис. т).

При цьому, найбільше зростання середньої митної вартості експортованих молочних продуктів за січень-червень поточного року припадає на молочну сироватку – 18,8%, морозиво – 7,3%, молоко і вершки незгущені – 5%, кисломолочну продукцію – 1,0%. Натомість зменшилась митна вартість експортованого казеїну – 21%, молока згущеного – на 15%, сирів – на 3,3% та масла вершкового на – 3%.

Основними причинами зниження експорту молочної продукції як у фізичному, так і в грошовому виразі відбулося насамперед із обмеженнями на поставки українських сирів з боку Російської Федерації.

Зокрема, російською стороною висловлено претензії щодо невідповідності маркування вітчизняних сирів, оскільки до їх складу входять жири рослинного походження, а тому це є вже сині продукти, а не сири.

Слід зазначити, що у 2011 р. експорт молочних продуктів до РФ становив майже 81 тис. т на загальну суму 425 млн дол. США (на 13,6% більше ніж у 2010 р.). Це 47% українського експорту

молочної продукції. При цьому 85,5% (68,6 тис. т) від загального експорту українських сирів припадає на РФ. Це становить 38,4% від загального виробництва сирів в Україні.

У зв'язку з цим РФ призупинено реалізацію та вилучено продукцію ряду українських молокопереробних підприємств. При цьому слід зазначити, що Російська Федерація є основним ринком збуту молочної продукції (сирів). Але така експортна монозалежність є особливо небезпечною у зв'язку з далеко не завжди об'єктивним з експортної точки зору характером запроваджених односторонніх імпорتنих обмежень з боку Російської Федерації та країн Митного союзу (Білорусія, Казахстан), що зумовлює скорочення обсягів українського експорту молочної продукції та відповідно обсягів її виробництва.

Так, за інформацією митних органів за 6 місяців 2012 р. експорт молочних продуктів: до РФ зменшився на 20,5% (або 8 тис. т) ніж у січні-червні 2011 р.; до Казахстану зменшився на 53% (або 6,4 тис. т) ніж у січні-червні 2011 р.; до Білорусії не здійснювався взагалі.

У січні-червні 2012 р. імпортовано 20,5 тис. т молокопродукції на суму 79 млн дол. США, що більше аналогічного періоду минулого року на 46% (або 6,5 тис. т). Найбільше імпортовано: сирів – 7,2 тис. т (або 35% - від загального імпорту молокопродукції), молока згущеного – 4,4 тис. т (21,3%), кисломолочної продукції – 3,8 тис. т (18,7%) та масла – 3,0 тис. т (14,5%), а також 1,3 тис. т молока і вершків незгущених та незначна кількість молочної сироватки (0,5 тис. т) та морозива (0,4 тис. т).

Найбільше зростання середньої митної вартості імпортованих молокопродуктів за 6 місяців 2012 р. припадає на молоко згущене – 14,1% і на морозиво – на 13,4%, а також на кисломолочну продукцію – 4,4%, молочну сироватку – на 3,3% та сири – на 3,3%. При цьому мало місце зниження середньої митної вартості імпортованих молока і вершків незгущених – на 37% та масла тваринного – 14%.

Торговельне сальдо по товарній групі 02 за січень-червень 2012 р. залишалось як і в попередньому році негативним і склало – 183,7 млн дол. США.

За інформацією митних органів за 6 місяців 2012 р. збільшився експорт м'ясної продукції – на 7,6 тис. т (або на 20%) і становив 45,5 тис. т на суму 133,1 млн дол. США.

Найбільша частка експорту м'ясопродуктів припадає на м'ясо та харчові м'ясопродукти птиці – 57,6% (26,2 тис. т) та свинину морожену – 23,5% (10,7 тис. т), а також на яловичину свіжу – 9,1% (4,1 тис. т) та яловичину морожену – 8,3% (3,8 тис. т). Крім того, було експортовано 0,6 тис. т субпродуктів харчових ВРХ та інших тварин, 45 т м'яса та харчових субпродуктів солоних, сушених або копчених і 13 т сала свинячого та пташиного жиру.

У січні-червні 2012 р. (проти січня-червня 2011 р.) збільшилася середня митна вартість субпродуктів харчових ВРХ та інших тварин майже на 71,3%, м'яса та харчових м'ясопродуктів птиці – на 16,9%, яловичини свіжої – на 5,3% та мороженої – на 2,7%, свинини мороженої свіжої – на 2,6% і зменшилася на сало свиняче та пташиний жир – 60%, на м'ясо та харчові субпродукти солоні, сушені або копчені на – 26,7%.

Обсяг імпорту м'ясопродукції в січні-червні 2012 р. збільшився порівняно з січнем-червнем попереднього року майже в 2,2 рази (або на 90,2 тис. т) і становив 167,9 тис. т на суму 316,8 млн дол. США.

Найбільше імпортовано свинини мороженої – 83,5 тис. т (49,78% - від загального імпорту м'ясопродукції), м'яса і харчових м'ясопродуктів птиці – 51,5 тис. т (30,6%). Також було завезено 15,2 тис. т (9%) субпродуктів харчових ВРХ та інших тварин; 15,4 тис. т (9,2%) сала свинячого та пташиного жиру; 2,3 тис. т яловичини мороженої (1,4%); незначна кількість яловичини свіжої, та м'яса і харчових субпродуктів солоних, сушених або копчених (41 і 11 т, відповідно).

За 6 місяців 2012 р. (проти 2011 р.) відбулося збільшення середньої митної вартості імпортованої яловичини свіжої – у 3,1 рази, а також сала свинячого та пташиного жиру – на 29,7%, м'яса і харчових м'ясопродуктів птиці – на 23,8%, свинини мороженої – на 18,3%, субпродуктів харчових ВРХ та інших тварин – на 11,2%. При цьому зменшилася митна вартість імпортованої мороженої яловичини.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що зовнішньоторговельний обіг продукції АПК у 2011 р. становив 19,8 млрд дол. США і є найбільшим для аграрного сектору за всю історію експорту-імпорту товарів. Щодо відношення до минулого року він виріс на – 21,8%. Зовнішньоторговельне сальдо є позитивним і складає – 6,4 млрд дол. США. Експортовано сільськогосподарської продукції на суму – 13,1 млрд дол. США, що на 28% більше попереднього року. У структурі експорту переважають зернові злаки 27,5%, олія 25%, насіння олійних 10,5%, шоколад і какао 5,1%, молокопродукти – 4,5%. Окрім зерна та олійних культур серед інших трьох окремих товарних груп лідерів слід виділити експорт 195 тис. т шоколаду та інших продуктів із вмістом шоколаду загальною вартістю 639 млн дол. США, 80,3 тис т сирів всіх видів загальною вартістю 445 млн дол. США та 76 тис. т м'яса та субпродуктів вартістю 198 млн дол. США.

Література

1. Асоціація «Укроліяпром». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukroilprom.org.ua.
2. Батир Ю.Г., Гримблат С.О. Моніторинг ринку сільськогосподарської продукції / Ю.Г. Батир, С. О. Гримблат // Економічний простір, 2009. – № 22/2. – С. 131–136.
3. Білорус О.Г. Глобальна продовольча безпека : монографія / О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2009. – 486 с.
4. Бурляй О.Л., Бурляй А.П. Формування пропозиції на ринку продукції садівництва // www.nbuv.gov.ua/portal/
5. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Єгипет може купити українське зерно, бо російське дорожчає. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/08/3/293760/>
7. Жигadlo В. Тенденції у зовнішній торгівлі плодоовочевою продукцією у 2009 році / В. Жигadlo // Матеріали конференції «Комерційне плодоовочівництво, квітництво та озеленення», 25 лютого 2010 р. – Київ, 2010. – С. 19.
8. Імпорт овочів та фруктів в Україну невпинно зростає. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://federation.org.ua/sikavopochitati/import-ovochiv-ta-fruktiv-v-ukrainu-nevpinno-zrostaє.html>
9. Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне скотарство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milkua.info/uk>.
10. Капшук С. Стан та перспективи українського олієпрому / С. Капшук // Пропозиція. – № 6/11 [192]. – С. 52–55.
11. Ладыка В.И., Маслак А.М. Обзор рынка молока и молочной продукции / В.И. Ладыка, А.М. Маслак // Агровісник. – 2008. – № 8. – С. 89-90.
12. Лакішик О. В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О.В. Лакішик // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – с. 136–141.

13. Маслак О. Зернові перспективи України / О. Маслак // Пропозиція, 2009. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=2873&number=94>
14. Національна асоціація цукровиків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarua.com>.
15. УкрАгроКонсалт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragro-consult.com>.
16. Україна може подвоїти експорт кукурудзи до країн Далекого Сходу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/144528>
17. Український ринок риби. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibcontacts.com.ua/ua/ukrayinskyi-rynok-ryby>
18. Уряд змінив правила експортно-імпортних операцій на зерновому ринку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsru.ua/finance/25sep2012/eksport_psh.html
19. Шерстюк С.В. Сучасний стан експорту продукції садівництва / С.В. Шерстюк – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/.../18-3-40.pdf
20. Экспорт ячменя из Украины может упасть до самого низкого уровня за 5 сезонов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/rus/detail/133098>
21. Global milk and dairy products. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
22. OECD-FAO: Agricultural outlook 2011-2020, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>.

РОЗДІЛ 5. Вплив зовнішньоекономічної політики країн світових виробників сільськогосподарської продукції на аграрний ринок України

Специфіка регулювання світових агропродовольчих ринків проявляється в їх жорсткому державному регулюванні протягом усієї історії їх існування. Роль і форми державного регулювання визначаються важливістю товару для економіки країни і для повноцінного забезпечення населення основними продуктами харчування [1]. Зовнішньоторговельна політика країн в агропродовольчій сфері більшою мірою, ніж в інших галузях, пов'язана з політикою регулювання внутрішнього ринку, а її прояви обумовлені не стільки завданнями оптимізації зовнішньої торгівлі, скільки необхідністю підтримки доходів в агропродовольчому секторі, розвитку сільських територій та забезпечення охорони навколишнього природного середовища, а також захисту інтересів споживачів продовольства. Змінилася сучасна мотивація у проведенні політики аграрного протекціонізму. Її основу становлять не стільки економічні пріоритети, скільки внутрішньополітичні фактори: необхідність захисту інтересів споживачів та задоволення вимог населення щодо забезпечення охорони природи [8].

Сільське господарство України як найважливіша ланка національної економіки, відіграючи значну роль в світовому агропродовольчому комплексі, на даному етапі знаходиться у стані впливів економічної кризи, пов'язаної із здійсненням реформ і порушенням сталих економічних зв'язків. Ця галузь функціонує в умовах поглиблення наслідків світової продовольчої і фінансової кризи, що зумовлює її організаційно-економічну і структурну перебудову.

Радикальні перетворення на селі, диспаритет цін, унаслідок лібералізації ринку, руйнування постачальницької і торгівельної інфраструктури, різке зниження використання добрив, а також відсутність у більшості господарств достатнього обсягу фінансових ресурсів – все це призвело до різкого спаду виробництва (особливо в суспільному секторі), масовому відході робочої сили з села, а для більшості сільських жителів –

прагнення вижити за рахунок організації виробництва в особистих підсобних господарствах [7].

Розвиток вітчизняного сільського господарства нині характеризується посиленням спрямованості на великотоварне експортоорієнтоване виробництво продукції рослинництва: зерна, рапсу і соняшнику (олії). Значні втрати, нанесені постійними трансформаціями галузі тваринництва тваринництву, не дозволяють забезпечити нарощування його експортного потенціалу.

Економічна криза, та, як наслідок відсутність доступних джерел кредитування, недостатня дієвість державної підтримки поставили суб'єкти господарювання в залежність від торговельно-промислових і фінансових компаній.

Проникаючи в найбільш прибуткові галузі сільського господарства (зернове господарство, виробництво олійних), крупні компанії забезпечують собі конкурентні переваги шляхом глибокої спеціалізації, високої концентрації та індустріалізації окремих виробництв, використання сучасних технологій. Як наслідок, в аграрному секторі почали формуватися вузькоспеціалізовані виробництва певного виду продукції, орієнтованої на міжнародні ринки і максимізацію прибутку.

Позитивні аспекти цих процесів для крупного бізнесу супроводжуються негативними структурними змінами в агропродовольчому секторі, руйнуванням збалансованих місцевих аграрних комплексів, що зумовлене витісненням із виробництва економічно непривабливих для крупного бізнесу видів сільськогосподарської продукції. Це, у свою чергу, призводить до посилення продовольчої залежності національного ринку від імпорту важливих видів продовольства, зменшення зайнятості сільського населення, витіснення його в особисті підсобні селянські господарства.

Ураховуючи загально визнаний факт, що повноцінна реалізація сільськогосподарського потенціалу України неможлива без розширення присутності на зовнішніх ринках, процеси подальшої міжнародної інтеграції відіграють важливу роль щодо перспектив розвитку аграрного сектора. При вступі у СОТ у 2008 р. керівництво країни планувало отримати додаткове надходження іноземних інвестицій до 5 млрд дол. США у рік. За

оцінками уряду, вступ у СОТ повинен був сприяти зростанню обсягів експорту продукції металургії, хімічної промисловості і агропромислового комплексу. При цьому, не очікувалося різкого збільшення імпорту товарів унаслідок невеликої ємності внутрішнього ринку [5].

Розвиток сільського господарства за роки членства України у СОТ був динамічним, за винятком 2009–2010 рр., коли індекси обсягів сільськогосподарського виробництва незначно знизились (становили 98,2 та 98,5% відповідно).

Набуття Україною членства в СОТ, зовнішня кон'юнктура та обсяги виробництва сільського господарства створили сприятливі передумови для зовнішньоекономічної діяльності. Спостерігалось одночасне зростання як експорту, так і імпорту сільськогосподарської продукції, починаючи з 2009 року. При цьому, зовнішньоторговельне сальдо завжди зберігалось на позитивному рівні і досягло у 2011 р. 6,5 млрд дол. США – найбільшого показника за останні чотири роки.

Зі вступом до СОТ відбулася лібералізація імпортного митного режиму, що призвело до зниження ставки імпортних тарифів на всі товари 1–24 груп УКТЗЕД та переведення практично всіх специфічних чи комбінованих мит на адвалерні. Після вступу до СОТ середньоарифметична ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію знизилась до 9,16% [2].

При цьому, необхідно відзначити, що за роки перебування України у СОТ не відбулося різкого збільшення обсягів імпорту сільськогосподарської продукції. Проте, найбільше зростання імпорту припало на ввезення м'яса та субпродуктів, які ввозились, в тому числі, і для подальшої переробки.

Незважаючи на зростання обсягів виробництва, з 2008 р. продовжувалось імпортування в значних обсягах плодів, ягід і винограду, а також різко зросло імпортування овочів та баштанних продовольчих культур. Таку ситуацію можна пояснити, в тому числі, і недостатніми інвестиціями у виробничу сферу та відсутністю належних сховищ для зберігання продукції.

Існування дефіциту цих продовольчих ресурсів, який необхідно поки-що задовольняти імпортом, підтверджується даними Державної служби статистики України, які містяться в статистичному збірнику «Баланси та споживання основних

продуктів харчування населенням України». Аналіз балансів продовольчих ресурсів показує, що рівень самозабезпеченості м'ясом та м'ясними продуктами, плодами, ягодами та виноградом у 2008–2010 рр. залишався низьким і в середньому становив 83,5% (для м'яса та м'ясних продуктів) і 73,4% (для плодів, ягід та винограду) [11].

Зазначимо, що рівень самозабезпеченості решти основних видів продовольства у 2008–2010 рр. (зерно, яйця, молоко та молочні продукти, овочі та продовольчі баштанні) становив більше 100%.

Крім того, відбулося збільшення обсягів імпорту за групою 17 УКТ ЗЕД (насамперед, цукру та кондвиробів з цукру), що також викликає незадоволення з боку українських товаровиробників. Однак, з іншого боку, існування можливості поставок цукру-сирцю з тростини в рамках квоти передбачає можливість оперативних поставок на внутрішній ринок цукру, коли існує дефіцит цього товару, який може виникнути внаслідок, зокрема, неврожаю цукрових буряків (що, наприклад, відбулося у 2009 р.).

Збільшення обсягів імпорту м'яса та субпродуктів, плодів, ягід та винограду, а також овочів та баштанних продовольчих культур, цукру тощо є чутливим для сільського господарства і потребує додаткової державної підтримки для нарощування вітчизняного виробництва, задоволення внутрішнього попиту на ці товари та реалізації експортного потенціалу сільського господарства і харчової промисловості.

У нерівних умовах із конкурентами з Європи і США опинилися українські виробники м'яса. Зниження мит на імпортне м'ясо призвело до падіння експорту м'яса з 500 тис. тонн до 150–160 тис. т у рік. Мита на ввезення м'яса до України в 8 разів менше, ніж мита на експорт українського м'яса в інші країни. Іноземним виробникам удалося потіснити українських виробників навіть у такому традиційному сегменті ринку, як виробництво свинини і сала. У 2010 р. імпорт свинини виріс у 2,3 раза порівняно з 2007 р. [4].

Імпорт сільгосптехніки здійснюється із країн СOT за нульовою ставкою мита, що практично позбавляє національне сільськогосподарське машинобудування ніші на ринку. Негативні

наслідки участі України в системі СОТ також спостерігаються у виноробній, харчовій, молочній промисловості.

Лише зернове господарство і масложировий підкомплекс отримали відносні вигоди від вступу у СОТ, де спостерігається тенденція зростання обсягів експорту продукції (рис. 5.1.1, 5.1.2).

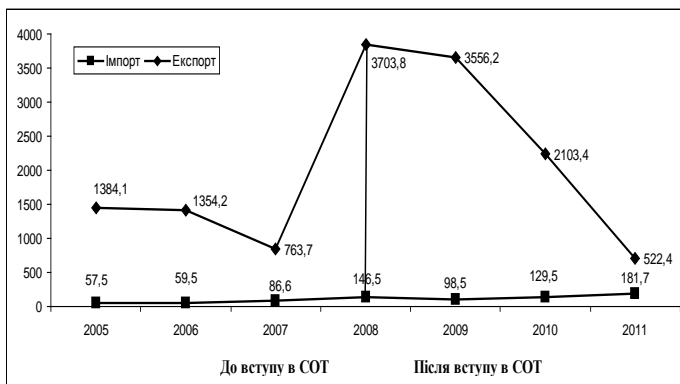

Рис. 5.1.1. Динаміка експорту-імпорту зернових культур в Україні, млн дол.

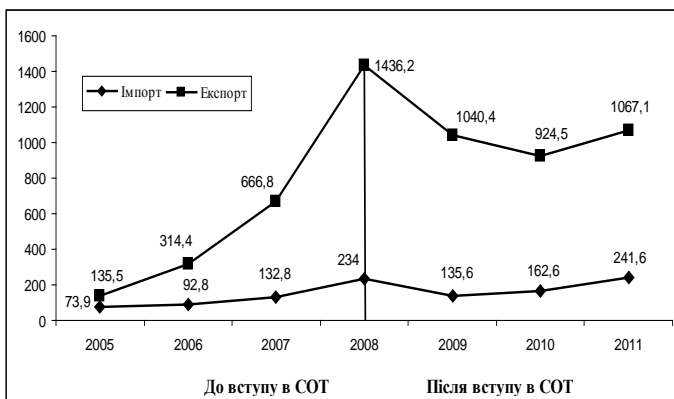

Рис. 5.1.2. Динаміка експорту-імпорту олійних культур в Україні, млн дол.

Україна вступила до СОТ на не досить вигідних для себе умовах – зниження мита на імпортне продовольство, зобов'язання не стимулювати експорт сільгосппродукції,

фіксований у національній валюті обсяг державної підтримки аграрного сектора.

Оскільки за правилами СОТ один раз у три роки можна змінити умови участі країни у СОТ, керівництво України прагне до коректування Угоди у бік створення рівноправних умов для конкуренції сільгоспвиробників і зміна законодавства у сфері сертифікації продукції.

Після приєднання до СОТ Україна почала переговорний процес щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) із ЄС. Фундаментальною метою угоди про ЗВТ проголошено зростання торгівлі та інвестиційних потоків між ЄС і Україною шляхом лібералізації торгівлі і гармонізації середовища регулювання [9].

Очевидно, що зона вільної торгівлі між Україною та ЄС повинна сприяти покращенню доступу українських товарів та послуг до ринку ЄС, збільшенню обсягів інвестицій з країн-членів ЄС в економіку України, підвищенню обсягів двосторонньої торгівлі і, як наслідок, збільшенню надходження валютних коштів, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції у зв'язку із впровадженням нових стандартів.

24 червня 2010 року в м. Рейк'явік (Ісландія) була підписана Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, а також три Угоди про сільське господарство – між Україною та Норвегією, між Україною та Ісландією, між Україною та Швейцарією, які формують основні засади ЗВТ між Україною та ЄАВТ.

Відповідно до закону України від 07.12.2011 № 4091-VI “Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією” зазначена Угода була ратифікована та набрала чинності 01.06.2012 р.

Реалізація положень Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ та трьох Угод про сільське господарство – між Україною та Ісландією, між Україною та Норвегією і між Україною та Швейцарією сприятиме збільшенню

товарообігу між Україною та державами-членами ЄАВТ; забезпеченню преференційних умов доступу українських товарів та послуг до ринків держав-членів ЄАВТ; створенню сприятливих умов для розвитку співробітництва в інвестиційній сфері та збільшення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Водночас, необхідно зазначити, що характерною особливістю Угоди є несиметричність відносин між потенційними партнерами по ЗВТ у сфері сільського господарства.

По-перше, високий рівень підтримки галузі в ЄС, з одного боку, і низький – в Україні, з іншого, зумовлюють підвищені ризики від встановлення ЗВТ саме для українського сільського господарства.

По-друге, існує певна асиметрія у торговельних режимах (зокрема, у рівнях тарифного захисту сільського господарства). У ЄС середній «зв'язаний» тариф на продукти сільського господарства складає 15,9%, тоді як Україна при вступі у СОТ зобов'язалася “зв'язати” тарифи на продукцію сільського господарства на рівні 11,1% [10].

По-третє, рівень захисту ринку ЄС санітарними і фітосанітарними заходами контролю є одним із найвищих в світі і значно вищим, ніж в Україні. Діяльність щодо забезпечення безпеки продовольства охоплює весь продовольчий ланцюг – від здоров'я рослин і тварин до маркування харчових продуктів.

Зазначимо, що продовольчі товари тваринного походження дозволяється ввозити до ЄС тільки тоді, коли вони походять із схвалених підприємств у вибраних (включених у відповідний список) країнах-експортерах. Імпорт м'яса тварин, при відгодівлі яких використовувалися гормони росту і м'яса механічної обробки, а також використання спеціальних матеріалів для зниження ризику трансмісійних губчастих енцефалопатій в ЄС заборонені, як і використання антимікробних препаратів для продукції тваринного походження. Оскільки в Україні до її вступу у СОТ використання при відгодівлі худоби антибіотиків і гормонів росту заборонено не було, то з часу вступу України до цієї організації імпорт м'яса і м'ясопродуктів, при виробництві яких гормони росту використовувалися, був дозволений. Окрім

того, м'ясо механічної обвалки, що складається із м'ясокісних залишків, ввозиться до України і використовується як дешева неякісна сировина для м'ясопереробної промисловості.

На відміну від ЄС, Україна не використовує і зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на продукцію сільського господарства. ЄС активно використовує експортні субсидії для просування продукції своїх виробників на зовнішні ринки, а в умовах економічної кризи відновив експортні субсидії на молоко і молочні продукти. Крім того, ЄС використовує спеціальні захисні заходи (СЗЗ), передбачені в Угоді про сільське господарство СОТ, для захисту своїх виробників від зростання обсягв імпорту та зниження цін: 23,8% тарифних ліній сільськогосподарських товарів ЄС захищено такими заходами. Україна як новий член СОТ не має права використовувати СЗМ для захисту вітчизняних виробників. За будь-яких умов, визначених в ході переговорів, слабкіший партнер завжди ризикує більше, ніж сильніший. Проте навіть ЄС захищає своє сільське господарство в угодах про ЗВТ із іншими країнами і групами країн. Всі ЗВТ, створені між ЄС та іншими країнами і групами країн, мають виключення, що стосуються саме сільського господарства. Це пояснюється роллю цієї галузі в забезпеченні продовольчої безпеки і сільського розвитку, а також залежністю сільського господарства від природних умов.

Отже, як показав досвід перших років перебування України у СОТ, українські виробники сільськогосподарської продукції об'єктивно не можуть витримати тиску найбільш розвиненого сільського господарства, яке, до того ж, субсидується на значно вищому рівні. Перспективи формування зони вільної торгівлі з ЄС для сільського господарства приблизно такі ж, як і у випадку з СОТ.

В умовах вступу країни до СОТ і формувань зони вільної торгівлі з ЄС значною мірою постає проблема формування зовнішньоторговельних відносин України із колишніми країнами Радянського Союзу. До того ж, розпочато із 1 січня 2012 р. функціонування Єдиного Економічного Простору СЕП на території Росії, Білорусі і Казахстану.

Очевидно, що основні чинники, які визначають перевагу інтеграції України до СЕП, такі: поглиблення інтеграції усередині

ЄПР Росії, Казахстану і Білорусі за рахунок розвитку торговельних зв'язків, кооперації виробництва і вирівнювання технологічного рівня, що створює умови для додаткового щорічного приросту сукупного ВВП цих країн; за умови вступу України в ЄПР із спільною стратегією розвитку, зближенням технологічних рівнів і нарощуванням коопераційних зв'язків щорічне можливе зростання спільного ВВП країн ЄПР, при цьому значний розвиток отримає як обробна промисловість, так і агропродовольчий сектор; зняття фіто-санітарних обмежень із української сільгосппродукції. Приєднання до ЄПР означатиме, що українські сертифікати на сільськогосподарську продукцію будуть дійсні на всій території і будуть визнаватися всіма країнами-учасниками ЄПР.

Так, 18 жовтня 2011 р. в м. Санкт-Петербург під час засідання Ради голів урядів держав-учасниць СНД було підписано Договір про зону вільної торгівлі між державами-учасниками СНД, який замінить вже існуючі окремі Угоди (1992 року – Республіка Білорусь, 1993 – Російська Федерація, 1994 – Республіка Казахстан, 1996 – Республіка Молдова та інші), що передбачають окремі взаємні вилучення сільськогосподарської групи товарів.

30 липня 2012 р. Верховною Радою України було прийнято в цілому проект Закону України “Про ратифікацію Договору про зону вільної торгівлі” та 31 липня 2012 р. та направлено на підпис Президенту України.

Договір про зону вільної торгівлі сприятиме формуванню єдиної договірної бази, яка відповідатиме сучасним вимогам та вимогам СОТ, а також дозволить лібералізувати торгівлю на просторі СНД, оскільки в рамках нового Договору передбачається зведення до мінімуму вилучень з режиму вільної торгівлі.

Згідно з Додатком 1 до Договору про ЗВТ від 18 жовтня 2011 р., передбачені наступні вилучення з режиму вільної торгівлі:

країни-члени Митного союзу (Російська Федерація, Республіка Білорусь та Республіка Казахстан) вилучають цукор білий (1701 99 100) походженням з України (митом складає 340 дол. за 1 т);

Республіка Казахстан до 1 січня 2015 р. вилучає українську горілку (2208 60), мито – 2 євро/1т;

Республіка Молдова – цукор (1701), інші види цукру (1702) – до 1 січня 2015 року, по закінченню будуть визначені об'єми безмитних квот. Молдавське мито складає – 75%; спирт (2207) до 1 січня 2013 року, мито – 0,5 євро/л.

Україна залишила за собою наступні вилучення:

з країнами-членами Митного союзу вилучено цукор білий (1701 99 10 00), мито – 50%. Термін скасування вилучення буде визначений по взаємній домовленості;

з Республікою Молдова – цукор (1701), інші види цукру (1702) – до 1 січня 2015 року, по закінченню будуть визначені обсяги безмитних квот. Мито – 50% та 5% відповідно. Насіння цукрового буряку (1209 10 00 00) до 1 січня 2013 р. мито – 2%.

Усі інші товари з усіма державами-учасницями СНД постачаються в режимі вільної торгівлі без сплати мита.

Країни-члени Митного союзу є головними торговельними партнерами України. Зовнішньоторговельний обіг з цими країнами складає більше 70% від зовнішньоторговельного обігу з країнами СНД та 20% від загального зовнішньоторговельного обігу сільгосппродукцією.

Сальдо зовнішньої торгівлі продукцією АПК України з країнами Митного союзу складає третину від загального позитивного сальдо галузі. На ці ринки традиційно постачаються товари з високою доданою вартістю: сири і йогурти, шоколад, олія, спирт, кондвироби, пиво, вино.

Водночас, у зв'язку із запровадженням країнами-членами Митного союзу обмежувальних заходів до продукції українського походження протягом I півріччя 2012 р. дещо зменшився експорт товарів, які традиційно постачаються на ринки Росії, Білорусії та Казахстану:

обмеження зі сторони Росії імпорту твердих та напівтвердих сирів українського виробництва;

часткове обмеження ввезення української тваринницької продукції на ринок Російської Федерації (право експорту мають українські підприємства, що були проінспектовані Россільгоспнаглядом та мають на це відповідний дозвіл);

запровадження Російською Федерацією трирічного (до червня 2014 р.) спеціального мита у розмірі 294,1 дол. США за 1 тону на карамельну продукцію походженням з України;

введення Урядом Казахстану у вересні 2011 року захисного мита на імпорт карамелі (30%, але не менше 0,27 євро за 1 кг) та шоколаду (49%, але не менше 0,8 євро за 1 кг) терміном на 3 роки;

введення у 2011 р. Республікою Білорусь ліцензування імпорту пива українського походження.

Зазначимо, що протягом 2011 – I півріччя 2012 року представники Мінагрополітики України брали участь у консультаціях та переговорах з питань укладання угод про вільну торгівлю з Канадою, Туреччиною, Чорногорією та Сербією. Опрацьовувалися питання щодо започаткування переговорного процесу про створення зони вільної торгівлі з Марокко, Ліваном та Ізраїлем.

Література

1. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
2. Ганначенко С.Л. Світовий ринок агропродовольства на сучасному етапі розвитку: перспективи для України / С.Л. Ганначенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/.../9_Gannachenko.pdf.
3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Касич А.О., Дідур С.В. Структурні характеристики зовнішньої торгівлі України // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1(79). – С. 85–94.
5. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua>.
6. Нова зовнішня політика України. Погляди аналітиків. Міжнародний центр перспективних досліджень. – К.: Інститут світової політики, 2010. – 164 с.
7. Порошенко П. Зовнішня політика України: здобутки, проблеми, перспективи / П. Порошенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD113_ukr_1.pdf.
8. Прокопенко О.В., Захаркіна Л.С. Оцінка інноваційно-інвестиційної складової розвитку зовнішньоекономічної діяльності України // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – Черкаси, 2010. – № 1 (7). – С. 116–123.
9. Стеценко Ж.В. Аспекти зовнішньоекономічної політики України // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №8(86). – С.49–54.
10. УкрАгроКонсалт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroconsult.com>.
11. Food and Agricultural Policy Research Institute. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fapri.missouri.edu>.
12. OECD-FAO: Agricultural outlook 2011-2020, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>.

РОЗДІЛ 6. Зовнішньоекономічні перспективи розвитку ринку сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України

Суттєво впливають на розвиток вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції і продовольства та формування експортного потенціалу мають світові тенденції економіки. Об'єктивною закономірністю розвитку світового господарства є інтернаціоналізація виробництва та інтеграція в міжнародні економічні структури, що сприяє активізації експортно-імпортних операцій на зовнішньому рівні. Серед ринків традиційних товарів агропродовольчий ринок займає особливе місце. По-перше, немає жодної країни, яка б не брала участі у процесі міжнародного обороту сільськогосподарських продуктів в якості експортера, імпортера або одержувача гуманітарно-продовольчої допомоги. По-друге, сільськогосподарське виробництво – найдавніший вид людської діяльності. Тому, практично у будь-якій країні світу існує агропромисловий сектор, що виробляє будь-яку продукцію. По-третє, саме продовольство і сільськогосподарська сировина – найдавніші товари в історії розвитку міжнародної торгівлі [15].

У процесі торгівлі продовольством, сільськогосподарською сировиною, а також продукцією, необхідною для її виробництва й переробки, залучені практично всі країни світу. В останні роки не менше чверті виробленої сировини для його виробництва надходить у канали міжнародного бізнесу. Ринок сільськогосподарської продукції включає в себе два сектори: продовольчий (зерно, м'ясо, молочні продукти тощо) та сільськогосподарської сировини для виробництва нехарчових товарів (шкіра, бавовна, лікарські рослини, каучук, тютюн, вовна тощо) [3].

Зерновий ринок є одним із найбільш великих сегментів загального світового аграрного ринку.

Світове виробництво зернових в останні роки має тенденцію до нарощування. У 2011/2012 МР вироблено зернових на 90,4 млн т (4,0%) більше, ніж у 2010/2011 МР. Зростання виробництва у наступному році, за оцінками експертів ФАО, складе 26,6 млн т (1,1%) [9].

Обсяги торгівлі зерновими культурами у світі у 2011/2012 зросли МР порівняно з попереднім роком на 11,7 млн т (4,2%). У 2012/2013 МР очікується незначне зростання даного показника – на 2,4 млн т, або на 0,8% (табл. 6.1.1). Насамперед, це стосується кукурудзи, обсяги ж торгівлі пшеницею, за прогнозами, скоротяться на 1,7% [9].

Індекс цін ФАО на зернові культури у 2011 р. зріс порівняно з 2010 р. на 64 пункти, проте у січні-квітні 2012 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року скоротився на 11,7 пункти.

Таблиця 6.1.1

Динаміка та перспективи розвитку світового ринку зернових культур

Показник	Роки			Зміна 2012/2013 порівняно з 2011/2012, %
	2010/2011	2011/2012	2012/2013 (прогноз)	
Виробництво, млн т	2253,7	2344,1	2370,7	1,1
Торгівля, млн т	281,4	293,1	295,5	0,8
Рівень споживання в розрахунку на 1 особу, кг/рік	153,3	153,6	154,1	0,3
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень-квітень)	Зміна січень-квітень 2012 порівняно з січень-квітнем 2011
	183	247	225	-11,7

Джерело: побудовано за даними [17].

Як зазначалося вище, Україна є одним з найбільших світових експортерів зерна (7,4% у структурі світового експорту у 2011/2012 маркетинговому році) після США (25,1%), Аргентини (9,3%), Австралії та Росії (8,9%) [9].

За прогнозами експертів Міжнародної ради по зерну (IGC), сукупне виробництво зернових культур у країнах – найбільших експортерах зернових у світі (Аргентина, Австралія, Канада, ЄС,

Казахстан, Росія, Україна та США) у 2012/2013 МР скоротиться до 875,6 млн т, або на 9,6%. З перерахованих країн зростання виробництва очікується лише в Аргентині та Канаді. Відповідно, скоротяться й обсяги експорту, які, за прогнозами, складуть 214,1 млн т, що на 12,1% нижче показника 2011/2012 МР. В Україні скорочення експорту складе 2,8 млн т (12,5%), що відобразить падіння внутрішнього виробництва на 24,8%. Обсяги імпорту зернових у світі у наступному маркетинговому році, за прогнозами, зростуть до 25,1 млн т (на 11,6% порівняно з попереднім роком) (табл. 6.1.2).

Таблиця 6.1.2

Прогнозні показники виробництва, експорту та імпорту зернових культур у країнах – основних світових експортерах, млн т

Країна	Виробництво		Експорт		Імпорт	
	2011/2012	2012/2013 (прогноз)	2011/2012	2012/2013 (прогноз)	2011/2012	2012/2013 (прогноз)
Аргентина	44,0	47,1	33,3	30,0	-	-
Австралія	43,0	34,3	30,4	26,6	-	-
Канада	47,1	51,7	22,4	24,7	1,1	1,0
ЄС-27	283,9	269,7	26,7	25,2	14,5	14,8
Казахстан	26,1	13,0	11,4	7,2	0,0	0,0
Росія	89,7	68,6	27,2	12,1	0,5	1,2
Україна	56,0	42,1	22,4	19,6	0,1	0,1
США	378,3	349,2	69,7	68,7	6,2	7,9
Основні експортери, разом	968,1	875,6	243,5	214,1	22,5	25,1

Джерело: побудовано за даними [4].

Головними покупцями української пшениці сьогодні є Іспанія, Туреччина, Єгипет, тому доцільним буде зупинитися на перспективах розвитку експорту до цих країн. За прогнозами ФАО, імпорт пшениці до країн – членів ЄС – зросте у 2012/2013 МР на 6,7%, до Туреччини – на 11,1%. Таким чином, ці ринки залишатимуться перспективними для України й надалі. Єгипет може скоротити обсяги імпорту на 4,8%, проте це навряд чи стосуватиметься України, оскільки, як ми вже зазначали раніше, наприкінці 2011 р. Єгипет повернув Україні статус пріоритетної країни-постачальника зернових. Наразі саме Єгипет стурбований

наміром України обмежити експорт пшениці. Тому, перспективи нарощування експорту залежатимуть, у першу чергу, від рішень, прийнятих на загальнодержавному рівні (мається на увазі заборона або дозвіл експорту пшениці) [16].

Оцінюючи перспективи розвитку зернового господарства, необхідно відзначити, що в 2012/2013 маркетинговому році буде посилюватися їхня присутність на світовому ринку (табл. 6.1.3). Основними експортними позиціями вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника є пшениця та кукурудза, тобто основні зернові культури, на яких спеціалізуються більшість сільськогосподарських товаровиробників.

Таблиця 6.1.3

**Розрахунковий баланс попиту та пропозиції зерна на
2012/2013 маркетинговий рік за всіма категоріями
господарств (оцінка станом на 01.09.2012, з урахуванням
продуктів переробки зерна, тис. т)**

1	Зернові – всього	в тому числі								
		пшениця	жито	ячмінь	кукурудза	овес	рис	гречка	просо	інші зернові
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Пропозиція продукції	57466	20879	800	8 428	24 951	664	264	319	276	885
Внутрішнього ринку – всього	57244	20844	795	8 393	24 901	644	194	317	276	880
Виробництво	45 623	15537	655	6 732	20 786	595	144	257	195	722
Залишки на початок періоду	11621	5307	140	1 661	4 115	49	50	60	81	158
Зовнішнього ринку (імпорт)	222	35	5	35	50	20	70	2	0	5
Попит на продукцію	57466	20879	800	8 428	24951	664	264	319	276	885
Внутрішнього ринку – всього	29077	12641	585	4 335	9 994	454	182	214	135	538
у тому числі:										
фонд споживання	6660	5240	450	100	200	110	170	180	100	110
насіяння	3625	1900	90	1 200	200	80	10	28	5	112
корми	16007	4940	20	2 300	8 170	250	0	2	25	300
переробка на нехарчові цілі	1674	250	15	600	800	5	0	0	2	2
витрати обігу	1111	311	10	135	624	9	2	4	3	14

Закінчення таблиці 6.1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Зовнішнього ринку (експорт)	20330	4025	69	3 190	12 459	134	36	52	107	257
Залишки на кінець періоду	8059	4214	146	903	2498	76	46	53	34	90
Довідково										
Фактичний експорт у липні-серпні 2012/2013 МР	3017	125 0	1	508	1 198	0	8	1	6	45
Раціональний експорт у вересні-червні 2012/2013 МР	1731 3	277 5	6 8	268 2	11261	134	28	51	101	212

Необхідно відзначити про зростання на перспективу імпорту в Україну насіння зернових культур, головним чином, насіннєвий матеріал. Дана ситуація нанесе значного збитку вітчизняному виробникові насіннєвого матеріалу, загальмує розвиток науки тощо.

Планується імпортувати значні обсяги рису, хоча в південних регіонах України створені умови для вирощування даної культури. Необхідно використати економічні чинники для відновлення вирощування рису в Україні.

Світовий ринок олійних культур завжди був та залишається одним із найперспективніших і стабільних у своєму розвитку серед основних агропродовольчих ринків. Останніми роками цьому сприяє, перш за все, розвиток біодизельної галузі з підвищеним попитом до всіх видів олійних культур. Зростання споживання біодизелю призводить до росту цін і на продукти переробки олійних [5].

Основними олійними культурами, що вирощуються в світі залежно від географічних та кліматичних особливостей, є соя, рапс, бавовна, соняшник, арахіс, копра та олійна пальма.

За прогнозами експертів ФАО, світове виробництво олійних культур у 2012/2013 маркетинговому році скоротиться порівняно з 2011/2012 маркетинговим роком на 3,7% (табл. 6.1.4). В цілому, світове виробництво не відповідатиме зростаючому попиту на олії та продукти харчування [17].

Світові обсяги експорту та імпорту олійних культур зростатимуть однаковими темпами (на 1,3%).

Таблиця 6.1.4

**Динаміка та перспективи розвитку світового ринку
олійних культур**

Показник	Роки			Зміна 2011/2012 порівняно з 2010/2011, %
	2009/2010 рр.	2010/2011 рр.	2011/2012 рр. (прогноз)	
Виробництво, млн т	456,7	468,0	450,9	-3,7
Експорт, млн т	100,2	110,0	111,4	1,3
Імпорт, млн т	100,4	110,0	111,4	1,3
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень- квітень)	Зміна січень- квітень 2012 порівняно з січень- квітнем 2011
	172	211	205	-7,2

Джерело: побудовано за даними [17]

У виробництві рослинних олій у світі домінують соєва та пальмова олії. В Україні ж для виробництва рослинних олій використовується, в основному, соняшник. Частка соняшнику, що є основною олійною культурою, яка вирощується в Україні, в загальному обсязі всіх олійних світового ринку невелика – менше 10%. В Європі Україна є головним експортером соняшникового насіння. Однак, олійне насіння (та горіхи) – не єдина сировина для виробництва рослинних олій і жирів. Дуже популярною є пальмова олія. Її одержують із плодів олійної пальми (у м'якоті плоду міститься майже 70% олії), виробництво якої щороку збільшується [11].

В останнє десятиліття значно зросла частка використання рослинної олії у світовому виробництві дизельного палива й мастильних матеріалів. Споживання ріпакової олії на зазначені цілі вже можна назвати традиційним. Наразі спостерігається збільшення частки пальмової та соєвої олій у структурі споживання рослинних олій для виробництва продукції біодизельного комплексу, зокрема в ЄС [11].

Основними експортерами олійних культур у світі є США (37,7% у світовому експорті у 2010/2011 маркетинговому році), Бразилія (28,3%), Канада (10,1%) та Аргентина (8,9%) [11].

За попередніми розрахунками ФАО, виробництво олійних культур у чотирьох вищеперахованих основних світових експортерах у 2011/2012 маркетинговому році скоротиться порівняно з попереднім роком на 22,6 млн т. Зокрема, в Аргентині скорочення виробництва складе 9,2%, Бразилії – 12,1%, США – 9,1%. При цьому, за оцінками, експорт зросте на 2,2 млн т (2,4%). Так, зростання експорту з Аргентини складе 19,4%, Бразилії – 14,5%, Канади – 9%. Лише США скоротять обсяги експорту на 12,3% (табл. 6.1.5).

В Україні, за попередніми оцінками ФАО, виробництво олійних культур зросте на 8,8%, зростання експорту складе 7,7% [17].

Основним покупцем українського насіння соняшнику є Туреччина (у 2011 р. на експорт до даної країни прийшлося 53,2% усього виробленого насіння). У 2011 р. Туреччина здійснювала закупівлі насіння соняшнику, головним чином, в Україні та Болгарії, проте, за останніми даними, у 2012 р. ситуація змінилася, й на перший план вийшла Росія. 2 жовтня 2012 р. на IV міжнародній конференції “Oilseeds & Oils-2012” старший партнер компанії “Reka AS (Rekaoil)” Мурат Река заявив, що у 2012 р. Туреччина скоротить обсяги зовнішніх закупівель насіння соняшнику, зберігши при цьому імпорту соняшникової олії на колишньому рівні. Необхідність скорочення імпорту зумовлена низьким рівнем виробництва олій в Туреччині [13].

Таблиця 6.1.5

Показники виробництва, експорту та імпорту олійних культур у країнах – основних світових експортерах, млн т

Країна	Виробництво		Експорт		Імпорт	
	2010/2011	2011/2012 (прогноз)	2010/2011	2011/2012 (прогноз)	2010/2011	2011/2012 (прогноз)
Аргентина	54,1	49,1	9,8	11,7	-	-
Бразилія	79,2	69,6	31,1	35,6	-	-
Канада	18,4	19,6	11,1	12,0	0,7	0,5
США	100,9	91,7	41,5	36,4	1,3	1,4
Основні експортери (4), разом	252,6	230,0	93,5	95,7	2,0	1,9

Джерело: розраховано за даними [17]

Подібна ситуація спостерігається і на ринку олійних культур (табл. 6.1.6). Українські сільськогосподарські товаровиробники на перспективу будуть займати провідні позиції на світовому ринку. Дана обставина викликає неоднозначну оцінку. З однієї сторони – додаткове отримання валютних надходжень від реалізації насіння олійних культур, з іншої – більшість сільськогосподарських товаровиробників, орієнтуючись на вирощування соняшнику, порушують систему ведення землеробства, що призводить до зниження родючості ріллі [11].

Таблиця 6.1.6

**Баланс попиту і пропозиції олій рослинних
(уточнений станом на 01.09.2012), тис. т**

	2012/2013 маркетинговий рік (очікуване)	2011/2012 маркетинговий рік (факт)
Попит на продукцію	3400	3998
Внутрішнього ринку, всього	630	651
в тому числі:		
фонд споживання	590	611
із нього олії соняшникової	450	476
інше споживання	40	40
Зовнішнього ринку (експорт)	2770	3347
із нього олії соняшникової	2650	3263
Пропозиція продукції	3400	3998
Внутрішнього ринку, всього	3200	3811
в тому числі:		
власне виробництво	3200	3811
із нього олії соняшникової	3100	3739
зміна запасів	0	0
Зовнішнього ринку (імпорт)	200	187
із нього олії соняшникової	0	0
Споживання на одну особу, кг за рік	13,0	13,4

Розглянемо далі м'ясний ринок. Наразі як виробництво, так і переробка м'яса становлять одну з найважливіших галузей сучасного світового агробізнесу. Велика частка доданої вартості, що отримується у сільському господарстві, припадає на м'ясо

свиней, птиці, ВРХ, овець та дичини. Крім цього, велика частка витрат споживачів на їжу спрямовується на купівлю м'яса та продуктів з нього і, відповідно до спостережень, ця частка зростає разом зі зростанням доходу. Однак, з економічної точки зору, м'ясна галузь є не тільки важливою частиною пропозиції сільськогосподарської продукції, а також вона є способом утилізації пасовищних земель, які б у іншому випадку мали незначну цінність для харчового виробництва. Більш того, м'ясне виробництво робить використання трудових ресурсів більш інтенсивним і, таким чином, потенційно сприяє захисту роботи на фермах та сільських територіях [8].

За даними ФАО, світове виробництво м'яса у 2011 р. зросло порівняно з 2010 р., на 2,6 млн т (0,9%), обсяги торгівлі – на 1,9 млн т (7,1%). При цьому, виробництво м'яса ВРХ та свинини залишилося на рівні минулого року, а виробництво м'яса птиці зросло з 98,2 млн т у 2010 р. до 101,6 млн т у 2011 р. Обсяги торгівлі м'ясом ВРХ зросли на 0,1 млн т (1,3%), свининою – на 0,9 млн т (14,5%), м'ясом птиці – на 1,0 млн т (8,6%) [17].

За результатами 2012 р., очікується отримати приріст світового виробництва м'яса усіх видів на 1,6% порівняно з 2011 р., у т.ч. свинини – на 2,6%, м'яса птиці – на 1,8%. Обсяги світової торгівлі м'ясом, за попередніми оцінками, зростуть на 2,4%, у т.ч. м'ясом ВРХ – на 4%, м'ясом птиці – на 3,1%. Торгівля ж свининою скоротиться, за прогнозами, на 0,7% [6].

Світові ціни на м'ясо зростають. Так, індекс цін ФАО у 2011 р. склав 157 пунктів, у січні-квітні 2012 р. – 179 пунктів, що на 3,3 пункти більше, ніж у відповідному періоді попереднього року (табл. 6.1.7).

Таблиця 6.1.7

Динаміка та перспективи розвитку світового ринку м'яса та м'ясопродуктів

Показник	Роки			Зміна 2012 порівняно з 2011, %
	2010	2011	2012 (прогноз)	
1	2	3	4	5
М'ясо усіх видів				
Виробництво, млн т	294,6	297,2	302,0	1,6

Закінчення таблиці 6.1.7

1	2	3	4	5
Торгівля, млн т	26,6	28,5	29,2	2,4
М'ясо ВРХ				
Виробництво, млн т	67,5	67,5	67,5	-
Торгівля, млн т	7,7	7,8	8,1	4,0
Свинина				
Виробництво, млн т	109,9	109,0	111,7	2,6
Торгівля, млн т	6,2	7,1	7,0	-0,7
М'ясо птиці				
Виробництво, млн т	98,2	101,6	103,5	1,8
Торгівля, млн т	11,6	12,6	13,0	3,1
Рівень споживання в розрахунку на 1 особу, кг/рік				
Світ в цілому	42,5	42,3	42,5	0,5
Розвинені країни	79,2	78,9	78,4	-0,5
Країни, які розвиваються	32,4	32,3	32,8	1,5
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень-квітень)	Зміна січень- квітень 2012 порівняно з січнем- квітнем 2011
	152	157	179	3,3

Джерело: побудовано за даними [17]

Найбільші світові експортери м'яса великої рогатої худоби – Індія, Бразилія, США, Австралія. За прогнозами ФАО, сукупне виробництво яловичини у перерахованих країнах у 2012 р. складе 26722 тис. т, що на 17 тис. т більше, ніж у 2011 р. Зростуть обсяги експорту з Індії (на 216 тис. т), Бразилії (на 50 тис. т) та Австралії (на 20 тис. т). Натомість, експорт зі США скоротиться на 13 тис. т (табл. 6.1.8).

Таблиця 6.1.8

Показники виробництва, експорту та імпорту м'яса окремих видів у країнах – основних світових експортерах, тис. т

Країна	Виробництво		Експорт		Імпорт	
	2011	2012 (прогноз)	2011	2012 (прогноз)	2011	2012 (прогноз)
Яловичина						
Індія	3172	3505	1077	1293	1	1
Бразилія	9400	9600	1300	1350	35	35
США	12000	11472	1296	1283	848	922
Австралія	2133	2145	1295	1315	13	14
Основні експортери (4), разом	26705	26722	4968	5241	897	972
Свинина						
Канада	1923	1929	1161	1140	224	220
США	10333	10548	2279	2300	433	443
ЄС	23210	22978	2242	2188	19	18
Основні експортери (3) разом	35466	35455	5682	5628	676	681
М'ясо птиці						
Китай	17858	18378	1390	1600	2052	2344
Бразилія	11641	11990	4004	4084	2	3
США	19780	19424	3931	3947	94	92
ЄС	12075	12147	1335	1319	809	803
Основні експортери (4), разом	61354	61939	10660	10950	2957	3242

Джерело: побудовано за даними [17].

Лідерами з експорту свинини є Канада, США та країни ЄС. Сукупне виробництво даного виду м'яса у зазначених трьох країнах у 2012 р. скоротиться, за попередніми оцінками, на 11 тис. т. Відбудеться нарощування обсягів експорту зі США (на 21 тис. т), Канада ж та ЄС скоротять експортні поставки на 21 тис. т та 54 тис. т, відповідно.

Основна частка експорту м'яса птиці на світовий ринок належить Китаю, Бразилії, США та ЄС. Сукупне виробництво у цих країнах у 2012 р., ймовірно, зросте на 585 тис. т. ЄС скоротить обсяги експорту на 16 тис. т; Китай, Бразилія та США – збільшать на 210 тис. т, 80 тис. т та 16 тис. т, відповідно (табл. 6.1.8).

Україна займає лише 0,7 % у світовому виробництві м'яса усіх видів, 0,3% у світовому експорті та 0,7 % у світовому імпорті (за даними 2011 р.) [13].

За прогнозами ФАО, у 2012 р. Україною буде вироблено на 1,3% менше м'яса ВРХ, ніж у попередньому році, імпорт залишиться на рівні 2011 р., обсяги ж експорту скоротяться на 5% [17].

Виробництво свинини в Україні, ймовірно, скоротиться на 5,9%. Відповідно, відбудеться і скорочення експорту – на 23,5% порівняно з 2011 р. Обсяги імпорту свинини зростуть на 0,9%.

Ситуація на ринку м'яса птиці у 2012 р. є в цілому сприятливою для вітчизняних виробників. Обсяг виробництва м'яса птиці зросте у 2012 р., за прогнозами, на 4%. Обсяги експорту залишаться на рівні попереднього року. Імпорт скоротиться на 4,8% [12].

Основним покупцем української яловичини та свинини є Російська Федерація. У 2012 р. з поставками вітчизняної м'ясної продукції до Росії виникли серйозні проблеми, пов'язані з невідповідністю продукції нормам якості. 26 грудня 2011 р. в Україні було припинено дію Закону про стандартизацію якості продуктів, після чого Росія заборонила деяким українським підприємствам ввозити м'ясо та молоко на територію Митного союзу.

Нарощуванню експорту м'яса птиці, на думку деяких експертів, може сприяти скорочення експорту зерна. Якщо Україна і надалі збереже обмеження експорту зерна на підтримку низьких внутрішніх цін на хліб і для забезпечення дешевих кормів для тварин, то можуть стати реальністю поставки м'яса на світовий ринок з можливою часткою до 10%, що, відповідно, спричинить різке падіння світових цін на м'ясо [8].

На перспективу спостерігатиметься зростання імпорту основних видів тваринницької продукції (свинини, яловичини), який буде дещо нижчий, ніж у минулі роки (табл. 6.1.9). Дана обставина викликана відродженням свинарства в Україні, особливо у високотоварних сільськогосподарських товаровиробників, та яловичини. Необхідно відзначити про позитивне сальдо, яке очікується в 2012/2013 маркетинговому році у торгівлі м'ясом птиці. Україна має всі підстави бути основним експортером м'яса птиці.

Таблиця 6.1.9

**Баланс попиту і пропозиції м'яса й м'ясопродуктів (уточнений станом на 01.09.2012)
(у перерахунку на м'ясо, тис. тонн)**

	2012 рік (очікуване)	в тому числі			січень- серпень 2012 року (факт)	в тому числі		
		яловичина	свинина	м'ясо птиці		яловичина	свинина	м'ясо птиці
Попит на продукцію	2560	420	935	1135	1633	213	658	741
Внутрішнього ринку, всього	2460	405	915	1073	1566	202	643	704
в тому числі:								
фонд споживання	2453	402	913	1071	1561	200	641	703
інше споживання	7	3	2	2	5	2	2	1
Зовнішнього ринку (експорт*)	100	15	20	62	67	11	15	37
Пропозиція продукції	2560	420	940	1140	1633	213	658	741
Внутрішнього ринку, всього	2205	400	730	1035	1351	199	479	664
в тому числі:								
власне виробництво	2205	400	730	1035	1351	199	479	664
зміна запасів	0	0	0	0	0	0	0	0
Зовнішнього ринку (імпорт*)	355	20	210	105	282	14	179	77
<i>Споживання на особу, кг за період</i>	53,9	8,8	20,1	23,5	x	x	x	x
*/ оперативна інформація								

Світове виробництво молока та молочних продуктів наразі складає понад 700 млн т. У 2011 р. відзначалося зростання світового виробництва на 16,5 млн т, порівняно з попереднім роком. Зросли й обсяги торгівлі на 2,9 млн т. За оцінками експертів ФАО, надалі виробництво зростатиме та складе у 2012 р. 750,1%, що на 2,7% більше рівня 2011 р. Обсяги торгівлі зростуть у 2012 р. на 4% (табл. 6.1.10) [17].

Таблиця 6.1.10

**Динаміка та перспективи розвитку світового ринку
молока та молочних продуктів**

Показник	Роки			Зміна 2012 порівняно з 2011
	2010	2011	2012 (прогноз)	
	млн т, в перерахунку на молоко			%
Виробництво	713,6	730,1	750,1	2,7
Торгівля	47,8	50,7	52,7	4,0
Рівень споживання в розрахунку на 1 особу, кг/рік				
Світ в цілому	103,3	104,5	106,1	1,6
Розвинені країни	233,4	234,3	237,8	1,5
Країни, які розвиваються	67,8	69,5	71,1	2,2
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень- квітень)	Зміна січень- квітень 2012 порівняно з січнем- квітнем 2011
	200	221	198	-13,4

Джерело: побудовано за даними [1].

Найбільшим світовим виробником молока та молочних продуктів є Європейський Союз, частка якого у світовому виробництві у 2011 р. склала 21,3%. Нова Зеландія та країни ЄС утримують лідерство серед інших світових експортерів молока (частка їх у світовому експорті у 2011 р., відповідно, склала 30,8% та 24,1%). На третьому місці – США (10,1% у світовому експорті) [8].

За прогнозами ФАО, сукупне нарощування виробництва молока й молочних продуктів у трьох найбільших світових експортерах у 2012 р. складе 4,4 млн т. При цьому, лише Нова Зеландія збільшить обсяги експорту (на 8,2% порівняно з 2011 р.), ЄС та США експортуватимуть на рівні попереднього року (табл. 6.1.11).

Таблиця 6.1.11

Показники виробництва, експорту та імпорту молока й молочних продуктів у країнах – основних світових експортерах, тис. т

Країна	Виробництво		Експорт		Імпорт	
	2011	2012 (прогноз)	2011	2012 (прогноз)	2011	2012 (прогноз)
Нова Зеландія	17,9	19,5	15,6	16,9	0,1	0,1
ЄС	155,3	156,5	12,2	12,2	0,8	0,8
США	89,0	90,6	5,1	5,1	1,6	1,7
Основні експортери (3), разом	262,2	266,6	32,9	34,2	2,5	2,6

Джерело: побудовано за даними [1].

Нова Зеландія є найбільшим постачальником вершкового масла на ринок України (30,6% у географічній структурі імпорту у 2011 р.). У порівнянні з вітчизняним маслом, новозеландське коштує дешевше. Друге місце в імпорті вершкового масла займає Білорусь (23,9% у структурі імпорту), яка також постачає масло та інші молочні продукти на український ринок за досить низькими цінами.

В цілому, слід зазначити, що імпорт дешевої продукції з Білорусі та Нової Зеландії здійснює шкідливий вплив на діяльність вітчизняних підприємств, оскільки призводить до падіння цін на внутрішньому ринку. У зв'язку з цим, українські підприємства, які переробляють молоко, змушені скорочувати власне виробництво, а сільськогосподарські виробники – вирізати поголів'я худоби.

Таким чином, перспективи розвитку вітчизняного молочного виробництва значною мірою залежать від насиченості внутрішнього ринку дешевою імпортною продукцією.

У зв'язку зі значною конкуренцією на сировинному ринку виробникам готової молочної продукції необхідно створювати об'єднання, які вкладатимуть значні кошти в модернізацію виробництва, мобільно реагуватимуть на зміни кон'юнктури ринку, постійно збільшуватимуть свій асортимент та, щоб не втратити свою нішу ринку, розширюватимуть ринок збуту за рахунок експортних поставок [7].

Левову частку експорту молочної продукції з України займають сири, основним імпортером яких є Росія (так, частка її у географічній структурі експорту сирів в середньому за 2009–2011 рр. склала 86%) [1].

На початку 2012 р. Росія заборонила ряду ключових українських експортерів постачати сири, аргументуючи це тим, що в них міститься пальмова олія. Так, у лютому 2012 р. під заборону потрапили ПП КФ “Прометей” (Україна, Чернігівська область, Мілкіленд-Україна), АТ “Пирятинський сирзавод” (Україна, Полтавська область, холдинг “Молочний Альянс”), ТОВ “Гадячсир” (Україна, Полтавська область). Після тривалих перевірок експорт сиру було відновлено. Проте, з 4 жовтня 2012 р. країнами Митного союзу було заборонено поставки продукції таких виробників, як ТОВ “Моліс”, ТДВ “Глобинський маслозавод”, ПАТ “Бель Шостка Україна”, ТОВ “Данон Дніпро” і ЗАТ “Лакталіс Миколаїв” [1].

Перспективи відновлення експортних поставок вітчизняних сирів повністю залежать від подальших дій Росії відносно до українських виробників.

Нарощення обсягів виробництва у середніх і великих сільськогосподарських підприємствах створенню підстави для формування експортного потенціалу вітчизняного молочного скотарства. Вітчизняним молокопереробним підприємствам необхідно переглядати експортні орієнтири на країни ближнього зарубіжжя та країни Азії, де існує дефіцит молочних продуктів (табл. 6.1.12).

У даному випадку, постає проблема модернізації молокопереробних підприємств та гармонізація вітчизняного й світового законодавства щодо якості харчових продуктів.

Розглянемо перспективи розвитку ринку риби.

Таблиця 6.1.12

**Баланс попиту і пропозиції молока та молокопродуктів
(уточнений станом на 01.09.2012)
(у перерахунку на молоко, тис. тонн)**

	2012 рік (очікуване)	Січень-серпень 2012 року (факт)
Попит на продукцію	11600	8100
Внутрішнього ринку, всього	10800	7580
в тому числі:		
фонд споживання	9700	6860
інше споживання	1100	720
Зовнішнього ринку (експорт)	800	520
Пропозиція продукції	11600	8100
Внутрішнього ринку, всього	11300	7898
в тому числі:		
власне виробництво	11300	7898
зміна запасів	0	0
Зовнішнього ринку (імпорт)	300	202
Споживання на особу, кг за рік	213,7	x

Джерело: побудовано за даними [1].

Світові виробництво та торгівля рибою останнім часом мають тенденцію до нарощування. Так, у 2011 р., порівняно з 2010 р., світове виробництво зросло на 5,5 млн т (3,7%), торгівля – на 1,8 млн т (3,2%). У 2012 р. очікується приріст світового виробництва на 3,3 млн т (2,1%), торгівлі – на 1,7 млн т (2,9%).

Зростає споживання риби. Так, за результатами 2012 р. очікується збільшення рівня річного споживання однією особою риби та рибних продуктів на 2,1%, порівняно з 2011 р. (табл. 6.1.13).

Україна багата природними ресурсами, достатніми для розведення риби. Водні ресурси, доступні для розведення аквакультури, оцінюються в 1 млн га, включаючи водні резервуари – 800 тис. га, ставки – 122,5 тис. га, озера – 86,5 тис. га, теплопоглинаючі резервуари – 13,5 тис. га, інші категорії ставків – 6 тис. га. Український ринок риби (внутрішні водойми) оцінюється на рівні USD 70 млн, або 40 тис. т на рік. Проте, реальний попит на прісноводну рибу становить 80–120 тис. т на рік. Прибутковість вітчизняної рибної промисловості може

становити до 50%. Найбільш привабливі регіони для вирощування риби: Одеса, Херсон, Миколаїв та Автономна Республіка Крим [14].

Таблиця 6.1.13

Динаміка та перспективи розвитку світового ринку риби й рибних продуктів

Показник	Роки			Зміна 2012 порівняно з 2011, %
	2010	2011	2012 (прогноз)	
Виробництво, млн т	148,5	154,0	157,3	2,1
Обсяги торгівлі, млрд. дол. США	108,6	126,1	138,0	9,4
Торгівля (жива вага), млн т	56,7	58,5	60,2	2,9
Рівень споживання в розрахунку на 1 особу, кг/рік	18,6	18,8	19,2	2,1
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень-квітень)	Зміна січень-квітень 2012 порівняно з січнем-квітнем 2011
	137	154	157	2,8

Джерело: побудовано за даними [1]

Проте, наразі в Україні відмічається сильна залежність від імпорту риби. До того ж, близько 35% імпорту є незаконним.

Основний постачальник свіжої, охолодженої та мороженої риби на територію України – Норвегія. Рибне філе імпортується з Норвегії, Ісландії та у менших обсягах з Китаю, Аргентини й інших країн.

В умовах, які склалися, слід наголосити на важливості розвитку та державної підтримки вітчизняного рибного господарства. Певні кроки у даному напрямку вже здійснено.

Так, урядом України затверджено Державну цільову економічну програму розвитку рибного господарства на 2012–2016 рр., на реалізацію якої планується направити 2,58 млрд грн. [10]. За результатами виконання Програми передбачається:

- забезпечити продовольчу безпеку населення шляхом постачання продукції рибного господарства вітчизняного виробництва на рівні науково обґрунтованих норм споживання;
- довести загальний обсяг добування водних біоресурсів до 375 тис. т на рік;
- забезпечити відновлення ефективної роботи вітчизняного флоту рибної промисловості;
- випустити в природні водойми понад 37 млн штук молоді цінних видів риб;
- збільшити обсяг товарного виробництва цінних видів риб до 80 тис. т на рік;
- забезпечити відповідність комплексного показника конкурентоспроможності вітчизняної продукції рибного господарства міжнародним вимогам та ін.

Виконання Програми має забезпечити використання у виробництві рибної продукції вітчизняної риби, що сприятиме вирішенню продовольчої проблеми та розвитку експортного потенціалу України.

Висновки

Для України, поряд із забезпеченням національних інтересів та продовольчої безпеки країни за рахунок внутрішнього ринку, важливим пріоритетом галузі є й експорт сільськогосподарської продукції. Україна є одним з найбільших світових експортерів зерна, найбільшим експортером олії соняшникової. Встановлено, вагоме місце України на світових агропродовольчих ринках: у 2011 р. – 3-є місце у світі з виробництва насіння соняшнику, 2-є місце – з виробництва соняшникової олії, 1-є місце – з експорту соняшникової олії; Україна увійшла у трійку найбільших світових експортерів зерна. У 2011/2012 маркетинговому році (з 01.07.2011 р. по 01.07.2012 р.) із України експортовано 22,3 млн т зерна.

Доказом високої якості харчових продуктів українського виробництва є попит на неї на зовнішніх ринках. Понад 56 відсотків (7,4 млрд дол. США) експорту продукції агропромислового комплексу у 2011 р. – це якісна продукція харчової та переробної промисловості. Якість продукції українського виробництва дає змогу експортувати до 20 % вироблених в Україні молочних виробів, маргаринів, 50 % – кондитерських виробів, 85 % – соняшникової олії. Україна стала світовим лідером на ринку соняшникової олії, обсяг експорту досяг 2,7 млн тонн.

Зовнішньоторговельний обіг продукції аграрного сектора у 2011 р. становив 19,8 млрд дол. США і є найбільшим для аграрного сектора за всю історію експорту-імпорту товарів. Відносно до минулого року він виріс на 21,8%. Зовнішньоторговельне сальдо є позитивним і складає 6,4 млрд дол. США. Експортовано сільськогосподарської продукції на суму 13,1 млрд дол. США, що на 28% більше попереднього року. У структурі експорту переважають зернові злаки – 27,5%, олія – 25%, насіння олійних – 10,5%, шоколад і какао 5,1%, молокопродукти – 4,5%. Окрім зерна та олійних культур, серед інших трьох окремих товарних груп лідерів слід виділити експорт 195 тис. т шоколаду та інших продуктів із вмістом шоколаду загальною вартістю 639 млн дол. США, 80,3 тис. т сирів всіх видів загальною вартістю 445 млн дол. США та 76 тис. т м'яса та субпродуктів вартістю 198 млн дол. США.

Країни-члени Митного союзу є одними з головних торговельних партнерів України. Зовнішньоторговельний обіг з цими країнами складає більше 70% від зовнішньоторговельного обігу з країнами СНД та 20% від загального зовнішньоторговельного обігу сільгосппродукцією.

Сальдо зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектора України з країнами Митного союзу складає третину від загального позитивного сальдо галузі. На ці ринки традиційно постачаються товари з високою доданою вартістю: сири і йогурти, шоколад, олія, спирт, кондвироби, пиво, вино. Водночас, у зв'язку із запровадженням країнами-членами Митного союзу

обмежувальних заходів до продукції українського походження, протягом I півріччя 2012 р. дещо зменшився експорт товарів.

Сприяння гармонізації стандартів якості вітчизняної продукції з міжнародними стандартами, а також забезпечення належного контролю якості продукції шляхом здійснення таких заходів:

- Міністерству економічного розвитку та торгівлі України, Міністерству аграрної політики та продовольства України, Міністерству охорони здоров'я України розробити та подати на розгляд КМУ;

- єдині стандарти якості, пакування, етикетування та маркування харчових продуктів (зокрема, продукції дитячого харчування) відповідно до міжнародних норм Кодексу Аліментаріус;

- проект постанови про обов'язкове запровадження на підприємствах харчової галузі системи управління безпечністю харчових продуктів на базі концепції НАССР;

- КМУ передбачити у держбюджеті на 2013 р. і подальшій роки збільшення фінансування Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України в обсягах, необхідних для проведення планових і непланових перевірок як виробників продуктів харчування, так і місць їх реалізації;

- обласним та районним державним адміністраціям сприяти створенню незалежних акредитованих центрів оцінки якості та безпечності продуктів харчування, які матимуть можливість маркувати продукцію відповідним знаком якості, шляхом спрощення процедур видачі дозволів, землевідведення та ін.

Посилення захисту національних виробників від неякісної та небезпечної харчової продукції іноземного виробництва, недобросовісної конкуренції та монополізму на внутрішньому ринку, а також обмеження імпорту продукції, яка може виготовлятися в Україні. Це вимагає здійснення таких заходів:

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі України забезпечити здійснення постійного моніторингу та контролю за імпортом та асортиментом роздрібних мереж продукції харчової промисловості з метою недопущення на внутрішній ринок неякісної та небезпечної продукції;

- Міністерству аграрної політики та продовольства України ініціювати перегляд цін на етиловий спирт з метою їх зниження до рівня європейських, а також зменшення вартості послуг та комісійних винагород, які сплачують виробники алкогольної продукції Державному підприємству «Укрспирт»;

- Міністерству економічного розвитку і торгівлі України ініціювати перегляд митних тарифів СОР на імпорт цукру у бік підвищення, а також скорочення квоти СОР на ввезення цукру в Україну.

Ефективність діяльності підприємств харчової промисловості України та зниження залежності ринку продовольчих товарів від імпорту мають забезпечуватися через розвиток сільськогосподарської сировинної бази, підвищення продуктивності праці за рахунок упровадження нових ресурсозберігаючих технологій, підвищення науково-технічного та технологічного рівня виробництва, розвитку коопераційних зв'язків між постачальниками сировини, виробниками та реалізаторами продукції, створення рівних умов конкуренції для вітчизняних та іноземних виробників; гармонізації українських стандартів виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з європейськими; забезпечення пріоритетного розвитку виробництва кінцевої продукції глибокої переробки.

Політика імпортозаміщення на ринку продукції харчової промисловості має бути спрямована на початковому етапі на розвиток підгалузей, які мають високий потенціал виробництва інноваційної продукції глибокої переробки, сировинну та технологічну базу для її виробництва та високий експортний потенціал.

Потенціал імпортозаміщення міститься, насамперед, у підгалузях, які вже наразі організаційно і технологічно готові скласти конкуренцію імпортним товарам на внутрішньому ринку, серед яких овочепереробне виробництво та виробництво соусів, виробництво дитячого та дієтичного харчування, виробництво алкогольних напоїв. Доцільним є також обмеження імпорту небезпечних для споживачів есенцій та концентратів низької якості; пальмової олії, яка складає половину імпорту жирів та олій в Україну, має низькі поживні якості та використовується

виробниками як дешевий замітник тваринних жирів й вершкового масла при виготовленні широкого спектру продукції.

Література

1. Всупереч заборонам. Топ-10 експортерів сиру в Росію і Казахстан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~5/2012/09/29/288461>

2. Голиков А. П., Грещак Ю. П., Казакова Н. А. и др.; под ред. А.П. Голикова. География мирового хозяйства: учебн. пос. – К.: Центр учебной лит-ры, 2008. – 130 с.

3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Довгенко Я.О. Статистична оцінка та прогноз світового балансу зерна /Я.О. Довгенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/.../100221.pdf

5. Дорошенко Н.О. Основні тенденції розвитку світового ринку олійних культур / Н.О. Дорошенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.eztuir.ztu.edu.ua/2781/1/186.pdf>

6. Європейські ринки м'яса: реальні можливості для України? // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Київ, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ier.com.ua/.../AgPP_24_Ukr.pdf

7. Лозовик Д.Б. Сучасний стан та перспективи розвитку молочного ринку України / Д.Б. Лозовик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=588>

8. М'ясо на експорт? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/295.html?ed=34>

9. Обзор рынка зерновых. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.zerno.org.ua/.../26-svitoviyi-rynok-zvi

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-п>.

11. Світовий ринок олійних. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=2075&number=65>
12. Ситуація на світовому ринку продовольства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation>.
13. Туреччина скоротить імпорт соняшнику. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://agronews.in.ua/node/16866>
14. Український ринок риби / Дайджест новин International trade development. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibcontacts.com.ua/ua/ukrayinskyi-rynok-ryby>
15. Халатур С.М. Основні тенденції розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції / С.М. Халатур. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
16. Шпичак О.М. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / О.М. Шпичак, О.М. Боднар, І.В. Кобута; за ред. О.М. Шпичака. – К.: “Нічлава”, 2009. – 406 с.
17. OECD-FAO: Agricultural outlook 2011–2020, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>.

**УКРАЇНЬСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (УКТ ЗЕД)**

РОЗДІЛ I: ЖИВІ ТВАРИНИ; ПРОДУКТИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Група 01	Живі тварини
Група 02	М'ясо та їстівні субпродукти
Група 03	Риба і ракоподібні
Група 04	Молоко та молочні продукти, яйця птиці;
натуральний мед	
Група 05	Інші продукти тваринного походження

РОЗДІЛ II: ПРОДУКТИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Група 06	Живі дерева та інші рослини
Група 07	Овочі
Група 08	Їстівні плоди та горіхи
Група 09	Кава, чай
Група 10	Зернові культури
Група 11	Продукція борошномельно-круп'яної
промисловості	
Група 12	Насіння і плоди олійних рослин
Група 13	Шелак природний
Група 14	Рослинні матеріали для виготовлення

РОЗДІЛ III: ЖИРИ ТА ОЛІЇ ТВАРИННОГО АБО РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Група 15	Жири та олії тваринного або рослинного походження
----------	---

РОЗДІЛ IV: ГОТОВІ ХАРЧОВІ ПРОДУКТИ

Група 16	Продукти з м'яса, риби
Група 17	Цукор і кондитерські вироби з цукру
Група 18	Какао та продукти з нього
Група 19	Готові продукти із зерна
Група 20	Продукти переробки овочів
Група 21	Різні харчові продукти
Група 22	Алкогольні і безалкогольні напої та оцет
Група 23	Залишки і відходи харчової промисловості
Група 24	Тютюн і промислові замітники тютюну

**Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
країнами азіатського регіону, 2010 р.**

Назва продукції	Виробництво, тис. дол.	Китай	Індія	Індонезія	Бангладеш	В'єтнам	Таїланд	Філіппіни	Японія	Пакистан	Росія	Туреччина	Іран	Узбекистан
1	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Рис	145721813	48759650	38424912	17951110	12926460	10697573	7909097	4159474	2940699	1952838	x	x	x	x
М'ясо свиней	93490439	79435197	x	x	x	4670045	1431252	2478570	1984439	x	3490936	x	x	x
Молоко коров'яче	47209647	11245443	17133085	x	x	x	x	x	2394275	3687047	8855245	3894552	x	x
М'ясо курей	34103798	16807139	3123881	2350171	x	x	1736181	x	1993115	x	3660671	2064250	2368390	x
Пшениця	41324730	16169704	12146401	x	x	x	x	x	x	3401059	4103531	2808038	1886513	809484
Свіжі овочі	34885650	24683338	5978102	x	243088	1268716	206804	912469	493602	177330	391929	x	349859	180413
М'ясо ВРХ	28172425	16796410	2935045	x	x	x	x	x	x	1997362	4647528	x	x	1796080
Молоко буйволяче	34640467	1174675	24869606	x	14359	13800	x	x	x	8442124	x	14299	111604	x
Помідори	28732181	17412408	4594863	x	x	x	x	x	x	x	757473	3157602	1942469	867366
Яйця курячі	29165805	19762175	2801759	927091	x	x	485607	x	2085913	x	1874916	613767	614577	x

Закінчення додатку 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Бавовна (волокна)	21489936	8532347	8139316	x	x	x	x	x	x	2784375	x	676155	x	1357743
Картопля	21067411	10674758	5677931	x	1265013	x	x	x	x	506849	1563030	720203	659627	x
Цукрова тростина	18336269	3420477	8926377	802864	x	517885	2259441	950093	x	1459132	x	x	x	x
Яблука	17642284	14068312	751602	x	x	x	x	x	337570	x	416993	1099576	703064	265167
Манго, гуава	16482426	2607151	9003502	771301	627837	343921	1528235	494717	x	1105762	x	x	x	x
Пальмова олія	9303654	106763	x	8596726	x	x	560140	40025	x	x	x	x	x	x
Банани	16182438	2773754	8386971	1620806	230445	417208	446357	2306897	x	x	x	x	x	x
Яйця інших птахів	14424995	12038594	x	751916	195261	x	1139267	224392	x	23073	39802	x	x	12690
М'ясо овець	9001843	5632354	787441	x	x	x	x	x	x	436568	445738	695430	1004312	x
Виноград	9734922	4945533	503423	x	x	x	x	x	x	x	x	2432230	1289379	564357

Джерело: [21;22].

Структура земельних площ США, тис. га

Структура площі	2007	2008	2009
Земельна площа	916192.00	914742.00	914742.00
Сільськогосподарські угіддя	402480.00	404361.00	403451.00
Сільськогосподарські органічні угіддя	x	1728.47	x
Рілля	161780.00	163661.00	162751.00
Постійні культури	2700.00	2700.00	2700.00
Ліси	302873.60	303256.40	303639.20

Структура земельних площ Канади, тис. га

Структура площі	2007	2008	2009
Земельна площа	909351.00	909351.00	909351.00
Сільськогосподарськ угіддя	67600.00	67600.00	67600.00
Сільськогосподарські органічні угіддя	556.30	628.60	703.70
Рілля	45100.00	45100.00	45100.00
Постійні культури	7050.00	7050.00	7050.00
Ліси	310134.00	310134.00	310134.00

Структура земельних площ Бразилії, тис. га

Структура площі	2007	2008	2009
Земельна площа	845942.00	845942.00	845942.00
Сільськогосподарські угіддя	264500.00	264700.00	264500.00
Сільськогосподарські органічні угіддя	1765.80	1765.80	1765.80
Рілля	61000.00	61200.00	61200.00
Постійні культури	7500.00	7500.00	7300.00
Ліси	526105.20	523910.80	521716.40

Структура земельних площ Аргентини, тис. га

Структура площі	2007	2008	2009
Земельна площа	194395.00	194395.00	194395.00
Сільськогосподарські угіддя	102381.00	102902.00	102833.00
Сільськогосподарські органічні угіддя	357.00	332.40	332.40
Рілля	24453.00	25202.00	25133.00
Постійні культури	2740.00	2700.00	2700.00
Ліси	65267.60	65112.40	64957.20

Структура земельних площ Мексики, тис. га

Структура площі	2007	2008	2009
Земельна площа	273669.00	273669.00	273669.00
Сільськогосподарські угіддя	140600.00	141000.00	140500.00
Сільськогосподарські органічні угіддя	2777.00	4006.00	4327.00
Рілля	33000.00	32000.00	31000.00
Постійні культури	1000.00	1000.00	1000.00
Ліси	30119.40	29879.60	29639.80

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Методика та методологія дослідження.....	7
2. Тенденції розвитку світового сільського господарства в умовах глобалізації та лібералізації торгівлі.....	14
3. Кон'юнктура аграрних ринків регіонів світу	30
3.1. Кон'юнктура аграрних ринків Європи	30
3.1.1. Загальна характеристика європейського регіону	30
3.1.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону	43
3.1.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Європи	60
3.1.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з європейським регіоном світу..	127
Висновки	152
Література	154
3.2. Кон'юнктура аграрних ринків Азії	157
3.2.1. Загальна характеристика азійського регіону	157
3.2.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону	163
3.2.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Азії	182
3.2.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з азійським регіоном світу.....	245
Висновки	257
Література	259
3.3. Кон'юнктура аграрних ринків Америки	262
3.3.1. Загальна характеристика американського регіону..	262
3.3.2. Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону	269
3.3.3. Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Америки	291
3.3.4. Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з американським регіоном світу	349
Висновки	361
Література	363
3.4. Кон'юнктура аграрних ринків Африки	366

3.4.1.	Загальна характеристика африканського регіону ...	367
3.4.2.	Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону	373
3.4.3.	Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Африки	390
3.4.4.	Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з африканським регіоном світу.	419
	Висновки	432
	Література	434
3.5.	<i>Кон'юнктура аграрних ринків Австралії та Океанії</i>	437
3.5.1.	Загальна характеристика регіону Австралії та Океанії	437
3.5.2.	Місце і роль сільського господарства в стратегії розвитку регіону	445
3.5.3.	Оцінка кон'юнктурних змін на аграрних ринках ТОП-країн Австралії та Океанії	455
3.5.4.	Стан та перспективи зовнішньоекономічної діяльності України з регіоном Австралії та Океанії.	481
	Висновки	485
	Література	487
4.	Аналіз стану ринку сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України.....	490
4.1.	Товарна та географічна структура експорту	490
4.2.	Товарна та географічна структура імпорту	548
4.3.	Зміни зовнішньоторговельного обсягу	599
4.4.	Зміни цінової кон'юнктури за основними видами продукції	605
5.	Вплив зовнішньоекономічної політики країн світових виробників сільськогосподарської продукції на аграрний ринок України	627
6.	Зовнішньоекономічні перспективи розвитку ринку сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 України	639
	Висновки	657
	Література	661
	Додатки	663

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

Волкова Інна Михайлівна
Варченко Ольга Миронівна
Данкевич Віталій Євгенович та ін.

КОН'ЮНКТУРА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ АГРАРНИХ РИНКІВ

Монографія

Редактори: *В.Є. Литвінчук, Л.В. Якубовська,
О.М. Шестакова, Н.С. Пекарєва.*
Макетування: *О.М. В'юнцова, І.М. Церковна.*

Підписано до друку 24.12.2012 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 39,06
Наклад 300 прим. Зам. № 281

Свідоцтво суб'єкта про державну реєстрацію
ДК № 3402 від 23.02.2009 р.
Житомирський національний агроекологічний університет
10008 м. Житомир, бульвар Старий, 7.
Тел. (0412) 37-49-44